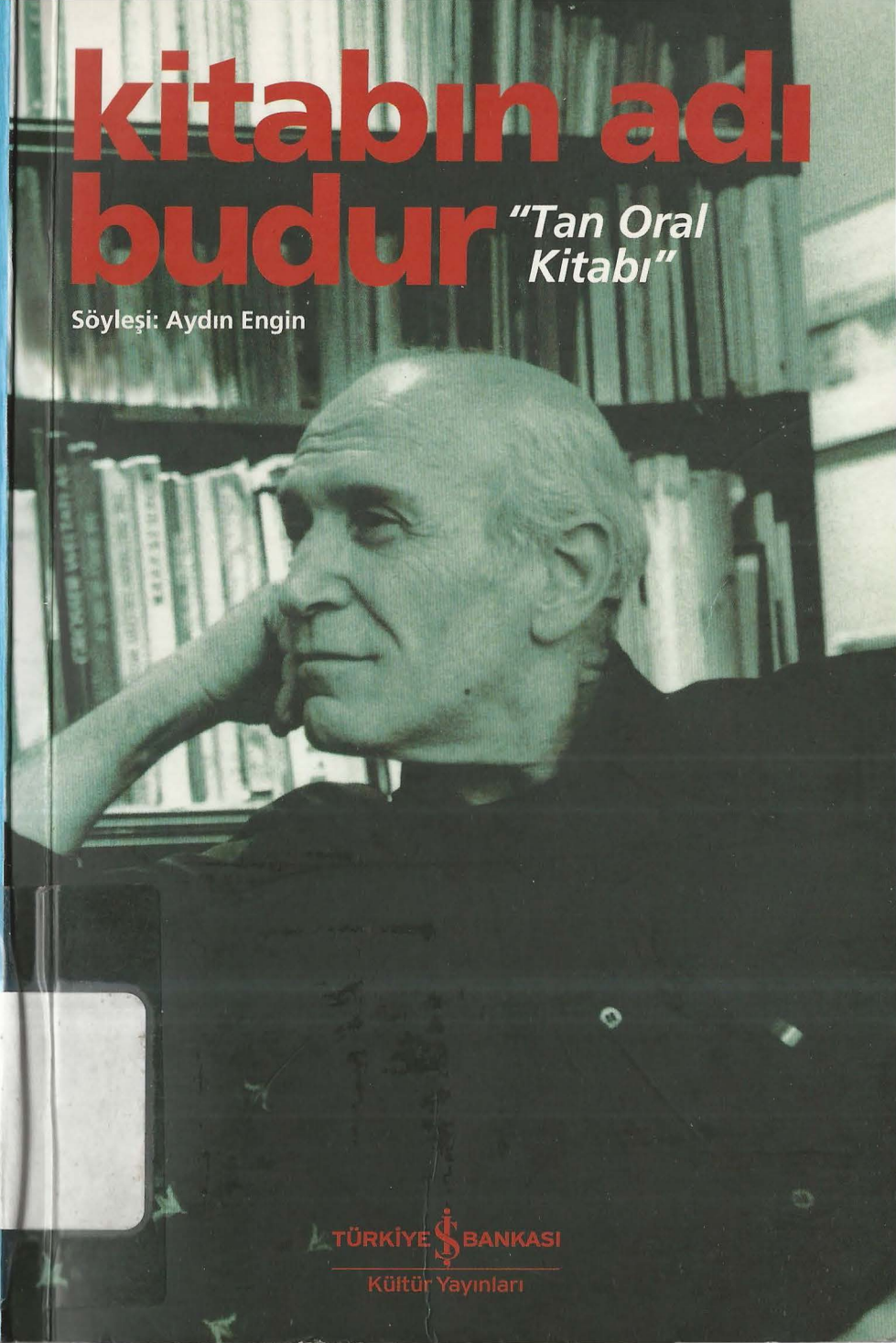
kitabın adı budur

"Tan Oral Kitabı"

Söyleşi: Aydın Engin

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

"tan oral kitabın adı budur"

Genel Yayın: 905

NEHİR
SÖYLEŞİ
—18—

KİTABIN ADI BUDUR

TAN ORAL KİTABI

SÖYLEŞİ: AYDIN ENGİN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2006

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI ŞUBAT 2006, İSTANBUL

ISBN 975-458-680-2

BASKI
ŞEFİK MATBAASI
(0212) 472 15 00
MARMARA SANAYİ SİTESİ M BLOK 291
İKİTELLİ 34306 İSTANBUL

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
MEŞELİK SOKAĞI 2/3 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
T. (0212) 252 39 91
F. (0212) 252 39 95
www.iskulturyayinlari.com.tr

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

kitabın adı budur

TAN ORAL KİTABI

Söyleşi Aydın Engin

Nehir Söyleşi

Sunuş

İş Bankası Kültür Yayınlarının Nehir Söyleşiler dizisinde çıkacak *Tan Oral Kitabı*'nın editörlüğü bana önerildiğinde pek keyiflenmiş, neredeyse önerinin üstüne atlamıştım.

Acele etmişim.

Zorlukları önceden kestirmeli, önerinin üstüne atlayacağıma düşünüp taşınmalıymışım.

Tan Oral benim tastamam 40 (yazıyla: Kırk) yıllık arkadaşım. O bir ev tutmuş, sonra bana devretmiş; devir teslim sürecinde bir kaç ay birlikte oturmuşuz. Bir başka ev tutmuş, onu da yine ben devralmışım. Evlerde "halef-selef" ilişkisi bir yana, yıllarca çatkapı gidilebilen türden komşu olmuşuz.

Bitmedi. Gazetecilik mesleğine adım attığımda, Osman Saffet Arolat'la birlikte çıkardığımız ve döneminde ses getiren sendika dergi ve gazetelerinde demirbaş çizerimiz Tan Oral olmuş. "İşçilerin anlayacağı ve seveceği bir yayın nasıl olmalı" sorusuna birlikte yanıt aramışız. Ararken bazen tatlı tatlı, bazen alabildiğince ve olabildiğince sert tartışmışız. Kimi kez tekerleği yeniden icat etmişiz; kimi kez –matbaanın icadı kadar önemli olmasa da- yazım teknikleri, çizim teknikleri, sayfa düzenleme yöntemleri üstüne "icatlar"ı birlikte kotarmışız.

İkimiz de hemen hemen aynı günlerde günlük gazetelere geçmiş; o çizerek, ben yazarak keyifli bir yazı-çizi serüvenine sıçramışız. Yazı-çizi serüvenimiz *Cumhuriyet* gazetesinde sürüp gitmiş. Birlikte benim çene gücüme, onun çizim gücüne yaslanan bir televizyon programı (Kanal D – *Tırmık*) bile yapmışız.

Bu kadar yakın arkadaş olunca bir söyleşi, hele nehir kadar uzun bir söyleşi yapmak sanılanın tersine zor oluyor.

Tan Oral Kitabı'yla sonuçlanacak bir söyleşide doğal olarak ben soracağım, o yanıtlayacak. Sık sık tersi oldu.

Sık sık, "Yok o olay öyle değil böyleydi... Hayır efendim, bal gibi şöyleydi..." gibi tartışmalar yaşadık. Bazen da sorduğum bir soruya, "E sen de oradaydın, biliyorsun ne olduğunu, niye soruyorsun ki..." gibi tuhaf yanıtlar aldım. Benim bildiğimi okurların bilemeyeceğine Tan Oral'ı ikna etmek her zaman kolay olmadı.

Sonunda ortaya elinizde tuttuğunuz kitap çıktı. Gerçekten de güzel oldu, iyi oldu ve keyifli oldu. Salt ülkemizin ünlü ve önemli bir çizerinin yaşamöyküsü kitaplaştığı için değil; genel olarak mizah, özel olarak karikatür sanatı üstüne inceden inceye düşünmüş, yer yer paradoksal, yer yer şaşırtıcı ama kesinlikle özgün yargılar üretmiş bir sanatçının yaşam öyküsü kadar sanat anlayışı ve yorumu da olabildiğince geniş yer aldığı için güzel, iyi ve keyifli...

Şimdi artık sözü Tan Oral'a verelim...

AYDIN ENGİN

— *Nasıl başlayalım?*
— Eskiden beri tanışıyor gibi mi konuşacağız, yoksa şimdi yeni mi tanışacağız?

— *Doğrusu, yeni tanışmış gibi başlamak bence...*
— O zaman bu memlekette yeni tanışan iki kişinin birbirlerine sordukları ilk soru, "Hemşerim memleket neresi?"dir.

— *Olur, peki... Hemşerim, memleket neresi?*
— İşte bu, "Hemşerim memleket neresi?" bana sorulan cevabı en zor olan sorulardan biri. Çünkü, "Memleket neresi?" denildiği zaman herkes cevap olarak bütün ailesinin, soyunun sopunun, kökünün bulunduğu yeri söylüyor. Ben doğduğum yerin sadece adını biliyorum: Merzifon. Doğduğum yeri de bir daha görmedim zaten. Merzifon'dan herhalde bir ya da iki yaşındayken ayrılmışım.

— *Çünkü sen bir memur çocuğusun değil mi?*
— Asker çocuğuyum. Merzifon'u hiç bilmiyorum. Ama anne ve baba tarafıyla ilgili bir iki bilgi verebilirim. Annem İstanbullu, fakat Dağıstan'dan gelen bir ailenin kızı. Anneannemle, hiç tanımadığım annemin babası Dağıstan'dan gelmişler. Yani Çerkez kökenliyiz. Annemse İstanbul'da doğmuş bir Osmanlı kadını.

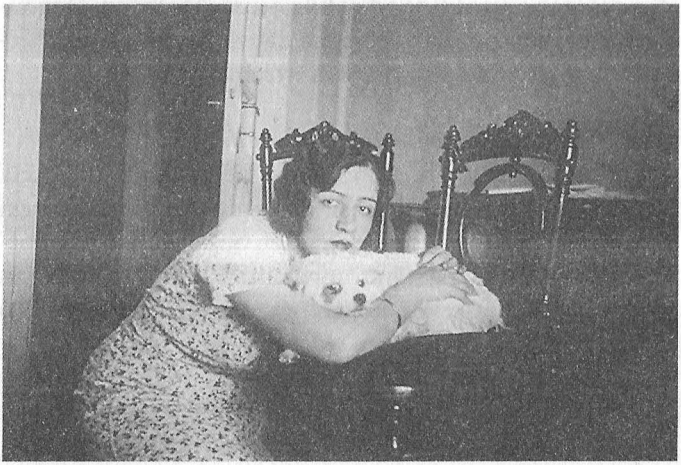
— *Sahiden mi bir Osmanlı kadını?*
— E tabii, doğum tarihine baktığın zaman Osmanlı kadını.

Fatma Şerife Hanım.

Görümcesi Memduha Hanum'a imzalanmış hatıra fotoğrafı.

Sevgili köpeği Toto ile.

— Hayır, Osmanlı kadını deyince... Hani bir İstanbul hanımefendisi kavramı vardır ya...
— Evet öyleydi. Onunla ilgili bazı bilgileri benim merak ettiğim yıllar, çok yakın tarihlerdedir. O zamana kadar pek merak etmedim. Çünkü o benim annemdi ve benim ailemde, kendi tarihleriyle ilgili fazla bir şey konuşulmazdı. Daha çok günlük yaşam üstüne konuşurduk. Bizde doğum günü filan da kutlanmazdı...

— Peki seni merak mı sardı, ne oldu? Annem nereden, dedem nereden filan gibi...
— Meraklandığım zaman bu merakımı giderecek insanların da hiçbiri artık hayatta değildi.

— Ne annen, ne baban?
— Evet, aileden de kimse kalmamıştı. Dolayısıyla merak olarak kaldı. Şunun için söylüyorum. Mesela annemin sarayla bir ilişkisi var. Bunu, bu kadarıyla biliyorum. Ama annem bunları anlatırken bu benim için, yani çocukluğumda, çok doğal bir şeydi. Ne bileyim çarşıya pazara gitmek gibi. Annem de saraydaki arkadaşlarını anlatırdı. Saraya onları görmeye gittiğini filan. Ondan sonra diğer kız arkadaşlarıyla Beyoğlu'nda gezdiklerini. İşte Majestik Sineması'nı, İstanbul hayatının Osmanlı dönemini, işgal İstanbul'unu... Ama bunları bir tarih olarak değil, yeri geldiğinde sıradan anı olarak anlatırdı. Dolayısıyla bunların bir tarih değeri olduğu hakkında bir fikrim uyanmış değildi. Çocukluk boyunca sormak da doğrusu aklıma gelmemişti.

— Neydi annenin adı?
— Fatma, Fatma Şerife.

— Babanın?
— Ahmet Muhtar.

— Peki Tan Oral ne zaman doğdu?
— 20 Mayıs 1937. Sabaha karşı diyorlardı.

— Tam doğru mu bu tarih? Hani doğum günü kutlanmayan bir ailede ola ki...
— Doğru. Küçükken de, ben 19 Mayıs'ta doğdum diye yalandan hava atardım. Bir de ailede konuşulanlardan biliyorum. Dünyaya geldiğim zaman, halama bir çocuk doğdu haberi gelince, o da bir telgraf çekiyor bizimkilere, "Tunç'a uzun ömürler dilerim" diye. Adımı Tunç koymuş, kendiliğinden. Fakat bu telgraf, "Tan" diye geliyor. Yani telgrafçı Mors alfabesinde yanlışlık yapıyor. Telgrafta adım Tan diye geliyor. Bizimkiler de bakıp, adımı Tan koyuyorlar. Çünkü babam titizdi bu konularda. Eminim ki o gün gidip kaydettirmiştir nüfus dairesine... Ondan sonra mektuplar gidip gelmeye başlamış. "Tunç nasıl?", "Tunç kim?" falan. Mesele anlaşılıyor ve telgraf memuru tarafından konulmuş bir adla hayata başlamış oluyorum.

— Anladım. Adına çok fazla itirazın yok anlaşılan. Peki İstanbullu Fatma Şerife Hanım ile evlenen Ahmet Muhtar Bey... Osmanlı ordusunda mı subaymış?
— Hayır, hayır, olur mu? Cumhuriyet ordusunda. Çünkü babamın askeri okuldan mezuniyet tarihi 1931. Bütün babalar gibi o da birincilikle bitirmiş. 31'e 1.

— Yani 1931'in birinci ayı.
— 1931 mezunlarının birincisi. Bize öyle dediydi.

— "Bu bütün babalar gibi birincilikle bitirmiş" dedin. Bu laf ironi kokuyor. Buna yol açacak bir kuşku var mı babanın birinciliği üstüne?
— Hiçbir babadan kuşku duyulmaz. Boşa söylemezdi böyle sözleri. Bir de pek övünmezdi.

— Geçelim... Peki, Ahmet Muhtar ile yani Muhtar Bey ile Fatma Hanım nasıl evlenmişler?
— Keşke bilseydim.

— Hiç mi bilmiyorsun?
— Hiç.

— Bu dahi ayaküstü konuşulmaz mıydı?
— Sadece şu konuşulurdu: Merzifon'da evlenmişler. Yani annem İstanbullu, babam Ankaralı. Zannediyorum zabit olarak teğmenliğinde İstanbul'da olmalı. Benimki sadece bir tahmin. O zaman tanışmışlar. Başka bilgim yok. Fakat düğün günü, babam resmi görevli olarak başka yerde olduğu için, annem, babamın erkek kardeşiyle koltuğa girmiş. Herhalde içine ukde olmuş ki annem birkaç defa bunun lafını etmiştir. Ama gülerek, askerliğin bir cilvesi olarak.

— Peki bu geleneksel olarak mümkün müdür? Yani caiz miydi? Ne bileyim damat yerine kardeşi nikâha gidiyor... Tuhaf değil mi sence de?
— Nikâh değil. Sanırım aile arasında yapılan bir tören, düğün. Yani bizim ailede gelenekler, görenekler çok ciddi değildi. Hep günü gününe yaşayan, yaratıcı bir aileydi. Ama annemin fildişi renkli, hışırtılı tafta gelinliği de hâlâ evde duruyordu. Şu an da torununda olmalı.

— Peki, alışılmış bir aileden söz etmiyoruz anlaşılan.
— Galiba.

— Alışılmamış bir oğulları olmasından da belli bence. Şöyle sorayım bari: Ufak tefek anı parçacıklarından anlaşılan, İstanbul'da saraya gidip gelen, belki anne tarafından saraydan çırak çıkmış birinin kızı...
— Hayır değil, öyle bir şey yok. Çünkü yine annemin verdiği bilgiyle ilgili, Dağıstan'dan gelmişler, İstanbul'a yerleşmişler. Annem dünyaya gelmiş, baba vefat etmiş. Geliş zamanları herhalde tarih olarak bilinebilir. Kafkas savaşlarından sonra falan.

Ahmet Muhtar askeri öğrenci.

Fatma Hanım.

— *Demek lise tarih kitaplarına filan bakmak gerekiyor. Bakalım Kafkasya'da ne zaman savaş olmuş?*
— Boş verelim. Geliyorlar işte ve İstanbul'a yerleşiyorlar. İki tane evleri olmuş. Benim hatırladığım, ailede bir anneannem vardı, Melek Hanım; bir de annem ve onun kız kardeşi yani teyzem, Hacer Alpdoğan. Üç kişiler. Teyzem hiç evlenmedi. Hayatı boyunca Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde daktilo olarak çalıştı. Çok sevdiğim bir insandı teyzem; çok kafa dengiydi. Yeri geldiğinde biraz daha anlatmak isterim onu...

— *Yeri geldiğinde anlatırsın...*
— Peki. İki evleri var demiştim ya. Bir gün büyük bir yangın çıkıyor. İstanbul yangınlarından biri. Evlerinin birisi gözlerinin önünde cayır cayır yanıyor. Hiçbir şey kurtaramadan. Fakat içlerinden, "Allaha şükür ki bir evimiz daha var" diye bir teselli geçiyor. Öbür eve gittiklerinde, öbür evin de yanmakta olduğunu görüyorlar. Böylece bir gece içinde...

— *Aynı semtte belki de...*
— Hayır, başka bir semtte, sanıyorum biri Fatih'te... Böylece aile bir gün içinde iki arsa sahibi oluyor. İki ev kaybederek.

"Arsa sahibi oluyor" lafını bilerek söyledim. Çünkü ben ilkokuldayken, Erzincan'dayız, teyzem ve anneannem İstanbul'dalar, teyzem çalışıyor ve artık yatalak olan anneanneye bakıyor... İşte o günlerde arsaların satılma işi vardı ve İstanbul'daki iki arsanın birer birer satıldığını hatırlıyorum. Arsaların parasının iki kardeş arasında bölüşüldüğüne dair anıbilgiler var kafamda.

— *Ama en azından varlıklı bir aileymiş. İki evi var... Varmış en azından.*
— Varlıklı değil. Mesela annem ilkokulu bitiremediğini söylerdi.

— *Yoksulluktan mı?*
— Ne olabilir ki? Şimdi şu sorduklarını ben de merak ettim. Ama artık öğrenme şansım kalmadı. Bir aile dostumuz vardı İstanbul'da: Neyyir Gökkan. Bunları ona sorabilirdim. Eğer bu fırsattan istifade Neyyir Gökkan'ın terekesiyle ilgili bir bilgiye ulaşma olanağı bulursam çok ilginç şeyler öğrenebilirim.

Fatma gelin, annesi Melek Hanım ile.

Genç zabit, 1931.

— Ne demek, niçin ilginç şeyler?
— Söyleyeceğim. Neyyir Gökkan benim çocukluk hayatımda, çocukluk hayatı dediysem üniversiteye kadar olan bölümüne, hatta mezuniyete kadar, "Cicibaba" diye bildiğim, Osmanlı'nın son maliye nazırlarından Zihni Paşa'nın torunuydu. Kimya profesörüydü. Galatasaray Lisesi'nde uzun yıllar öğretmenlik yapmış, Tevfik Fikret'in yakın arkadaşlarından birisi. Sorbonne'da okumuş bir entelektüeldi. Hayatımda karşılaştığım ilk, belki bir anlamda son entelektüel oluyor. Küçük yaşlarımdan itibaren her bayram onlara gidilirdi, Erenköy'e...

İŞKENCE KÖŞKÜNDE OYNAYAN ÇOCUK

— Aileye biraz kol kanat mı germiş yani?
— Tahmin ediyorum. Nedenini merak ediyorum ama bilmiyorum. Hani o sık sık gittiğimizi söylediğim köşk de o sonradan meşhur olan işkence köşkü, Zihni Paşa Köşkü... Çocukluğumun kimi zamanları o meşhur köşkün bodrum katında, köşkün birinci katında, üst katında, bahçesinde, kırmızı balıkların yüzdüğü havuzun kenarlarında geçti. Zihni Paşa'nın oğlu köşkte beyaz entarileriyle dolaşan ak sakallı heybetli biriydi. Neyyir Bey'e ise, "Küçük Bey" denirdi.

— Bir Osmanlı aristokratıydı belli ki...
— Evet, evet. Köşk, kütüphanesiyle, odalarıyla, salonları, halayıkları filan sahiden bir aristokrat eviydi. Onları çok severdim; onlar da beni. Medet Kalfa mutfakta, siyahi güleç Sümbül teyze her yerde, otoriter Naime abla Neyyir Bey'den sorumlu. Neyyir Bey kitapları, *Sience et Vie* dergileri, robdöşambrı ve ağızlığın ucundaki sigarası ile zamanını geniş yatağının üzerinde geçirirdi. İddialı bir satranç oyuncusuydu. Yanlış bir tedavi sonucu oluşmuş kamburu vardı. Benimle saatlerce konuşurdu. Bilim ve teknolojide son bulgular, tarih, siyaset ve özellikle edebiyat... Ben İstanbul'a üniversitede oku-

maya geldiğim zaman, kalacak hiçbir yerim yoktu ve bir süre onlarda kaldım. Ama artık köşk elden çıkmıştı. Suadiye'de iki katlı, küçük sayılacak bir villada idiler. Ama yine de ara sıra Jaguar arabayla açık hava sinemalarına gidilirdi.

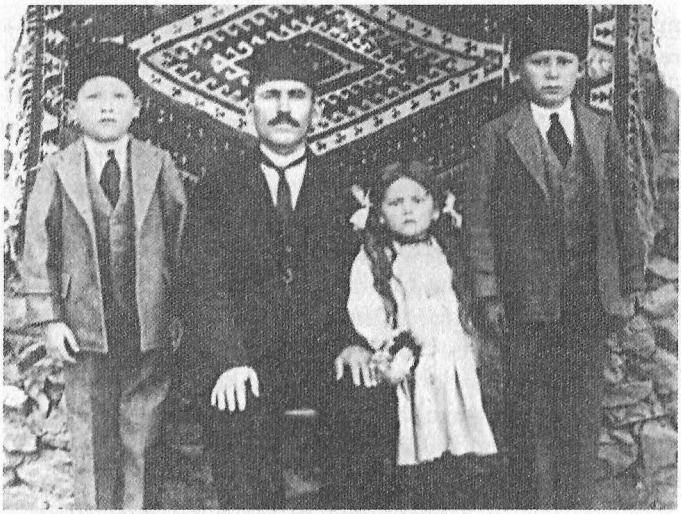
— *Biz yine senin annene ve babana dönelim. Taşradan gelme bir çocuk, herhalde İstanbul'da subaylık yaparken anneyle tanışıyor. Herhalde görücü usulüyle evlenmişlerdir.*
— Hayır, sanmıyorum. Çünkü annem çok ilginç bir kadındı. Onu bir bakkal istemiş. Yani komşu bakkal. Hiç beğenmemiş bakkalı ve reddetmiş. O arada bir kız arkadaşı ile beraber, bir Beyoğlu hayatı yaşarlarken çok beğendikleri iki karikatürcüye birer mektup yazıyorlar. Biri Ratip Tahir Burak, öteki Ramiz Gökçe. Annem Ramiz Gökçe'ye yazıyor, diğeri Ratip Tahir Burak'a yazıyor.

— *Ne yazıyorlar? Aşk mektubu mu?*
— Sizi çok beğeniyoruz falan filan şeklinde. Anneme cevap gelmiyor Ramiz'den. Ama diğerine cevap geliyor. Tanışıyorlar ve evleniyorlar. Ratip Tahir'in karısı annemin çok yakın arkadaşıydı.

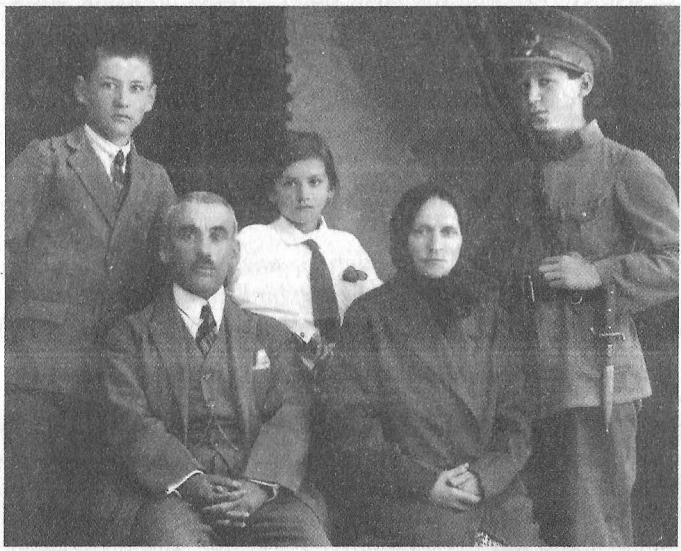
— *Sen de tanıştın mı?*
— Tabii, tabii. Son yıllarına kadar evlerine falan giderdik.

— *Peki, Cumhuriyet'in ilk yılları bu anladığım kadarıyla. Yani 30'lu yıllar falan herhalde. Gencecik bir kadın, bir Cumhuriyet kadını. İlkokulu bile yoksulluktan ya bitirmiş ya bitirememiş. Modern bir İstanbul kızı buna karşılık. Çok da zengin bir aristokrat tanıdığına rağmen gencecik bir subayla ve senin tahminine göre görücü usulüyle değil, tanışarak mı evlenmişler?*
— Zannediyorum. Annemin İstanbul'dan, ailesinden ilk ayrılıp gittiği yer Merzifon.

— *Evlenerek mi?*
— Evet.

Osman Bey ve ailesi. Osmanlı İmparatorluğu zamanı.

Osman Bey ve ailesi. Cumhuriyet dönemi. Mümtaz, Memduha, Muhtar ve önde Osman Bey ve eşi İkbal Hanım.

Baba evinde kahvaltı.

Aile yolculukta, Samsun.

— Peki anneyi aşağı yukarı anladık. Gelelim babaya...
— Baba... Sinop'ta memurluk yapan birinin, yani dedem Osman Oral'ın iki oğlundan büyüğü, bir de kızı var, yani halam. Dedem bir yerel memurdu zannediyorum. Sinop'ta emekli olmuş. Solaktı ve ikide bir kıs kıs gülerek askerlik yapmadığını anlatırdı. İşte solak mı, çolak mı, öyle bir şey olduğu için, "Ben atlattım, askerlik yapmadım" diye dalga geçerdi. Hoş bir adamdı. Gazete ve küçülmüş kurşunkalem biriktirirdi. Ben de öyleyimdir, dedem gibiyimdir. Bana bir sürü dua öğretmişti. Ayrıca dedemler birkaç kardeştiler. Onlar da ilginç. Biri babamdan daha küçüktü yaş olarak. Bir diğeri hafızdı. Hafız Amca'ydı aramızdaki ismi, imamlık da yapardı. Zaman zaman...

— Hepsi Sinop'ta mı bunların?
— Hayır, İstanbul'daydılar artık. Ben tanıdığımda İstanbul'a yerleşmişlerdi. Kardeşlerden biri gemiciydi. Onun hikâyesini ayrıca anlatırım. Çünkü çok ilginç.

— Bunlar dedenin erkek kardeşleri.
— Erkek kardeşleri evet. O Hafız Amca benim hayatımda ufkumu açanlardan biridir.

— Ne demek?
— Şu anlamda: Ziyaretine gittiğimde ya da bize geldiğinde beni büyük adam yerine koyup konuşurdu. Ben çocuğum, yani ilkokulda, ortaokulda falan. Çok açık seçik konuşurdu. Hayat hakkında, kadınlar hakkında... Ders verircesine değil ama... Kendi yaşadıklarını açıklıkla konuştuğu için ben çok şey kapardım ondan.

— Peki memur, yani subay çocuğusun. Aile ha bire tayinle yer değiştirir askerlerde. Merzifon'da doğdun. Sonra baba bir yere tayin olur. Şöyle kabaca, şuraya, şuraya, şuraya diye sıralayabiliyor musun?
— Tabii. Çok rahat. Merzifon'dan Karaköse'ye. Zaten benim

hatırladığım ilk mekân Karaköse. Karaköse'ye otobüsle girişimizi net olarak hatırlıyorum. Otobüsler gri renkliydi, arka arkaya giden bir konvoy oluşturuyordu, arkadan gelen eşya taşıyordu. Nedense bu arabalara "transit" diyorlardı, sanıyorum İran'a filan gidiyordu.

— *Karaköse'ye taşınılıyor anlaşılan?*
— Taşınıyoruz, evet. Merzifon çıkışını hiç hatırlamıyorum, fakat Karaköse'ye girişi hatırlıyorum. İki taraflı evleri hatırlıyorum.

— *Kaç yaşındaydın ki?*
— İki yaşımdaydım.

— *Çocukluğunun ilk anıları yani?*
— İlk anı o. Bir kente girerkenki her şeyi hatırlıyorum. Bir iki hatırladığım şey daha var. Fakat onların fotoğrafları da var. Fotoğraflardan da uydurmuş olabilirim. Ama Karaköse'ye girişin fotoğrafı falan yok. O tamamen zihnime girmiş. Bahçe içinde evler...

— *Karaköse'ye yine döneceğiz. Şimdi şu oradan oraya taşınmanızı hızlı hızlı...*
— Karaköse. Karaköse'den Bandırma. Bandırma'dan Bursa. Bursa'dan İzmir. İzmir'den Hadımköy. Hadımköy'den Ankara. Ankara'dan tekrar İzmir ve İzmir'de babam emekli oldu zaten. Sonra İstanbul... Biliyor musun, ben ilk ve ortaöğrenimi on üç yılda tamamladım ve on üç ayrı okulda okudum.

— *Şimdi Merzifon'a dönüyoruz. Fatma Şerife ile Ahmet Muhtar evlendi.*
— Babam eczacı olmak heveslisi bir genç. Hatta hassas bir eczacı terazisi vardı. Zaman zaman onunla oynardım ben. Peder bir de fotoğraf meraklısıydı. Kendi fotoğraf çeker, fotoğraf banyolarını hassas terazisinde kendi hazırlar, kendi tab eder. O zamanki tekniklerle...

Genç evliler Merzifon'da.

Anne bahçede ilgilendiği Tilki'siyle.

Merzifon'da, 1935.

Dünyaya ilk sesleniş.

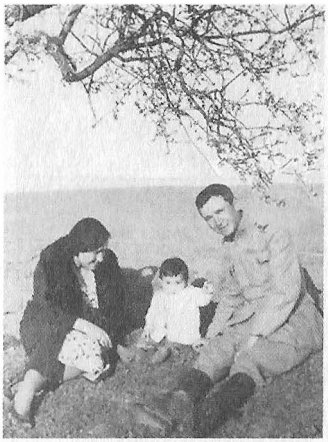
Bir günlük iken, 21 Mayıs 1937.

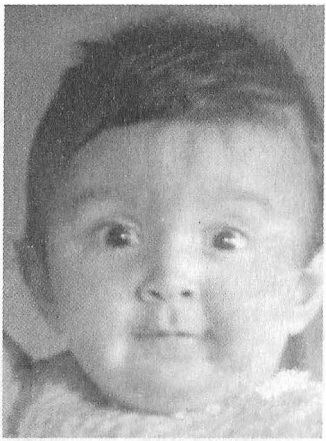
Baba kucağı.

Anneanne kucağı.

Aile kır gezisinde.

Tan bebe.

— *Bir emekli hobisi mi bu?*
— Hayır, subaylık dönemine ve genç yaşlarına ait bir merak. Mesela benim doğumumdan itibaren bütün çocukluğumun fotoğrafları vardır.

— *Peki eczacı olmak isteyen Muhtar Bey...*
— Subay oldu.

— *Çünkü?..*
— Çünküsünü bilmiyorum... Ekonomik nedenler olabilir. Ve resim meraklısıydı babam. Yağlıboya resim yapardı. Mesela annemle tanıştığı yıllarda teyzeme armağan ettiği bir resim bende duruyor hâlâ. Yağlıboya bir resim. Güzel, romantik bir tablo. Deniz kenarında bir kadın duruyor falan. Ben ilkokuldayken, yani İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki yıllarda babam çok resim yaptı ve satıyordu bunları. Aileye katkı olarak.

— *Profesyonel anlamda mı?*
— Evet. Yani yaptığı resimler İzmir'de bir kitapçıda satılıyordu.

— Peki, bir subay olarak alışılmış hobiler değil bunlar. Yağlıboya resimler yapmak, ne bileyim fotoğrafçılıkla uğraşmak, aslında eczacı olmak istemek. Ne subayıydı baban?

— Muhabere subayı. O yüzden iletişim teknolojisindeki gelişmeleri ben çok erken öğrenirdim hep. Bugün yenilik diye bildiğimiz, mesela telsiz telefonlarla haberleşmek, radarın ilk kullanılışıyla ilgili bilgiler, röle istasyonları ile ilgili bilgiler filan... Bütün bunlar evde konuşulan şeylerdi ve çok erken tarihlerdeydi. Zaten çok yere de gitti geldi babam. Almanya'ya gitti, İtalya'ya gitti, Mısır'a gitti, İngiltere'ye gitti. Bol fotoğraf ve ufak tefek ilginç hediyelerle dönerdi. Bu ülkeler hakkında da benim küçük yaşlarda bilgilerim oldu. Ayrıca yabancılar... Eve yabancı misafirler çok sık geldikleri için yine dünyadaki diğer insanlarla çok erken tanışıklığım vardı ve bunlar sıradan şeylerdi hayatımda benim. Almanya'dan küçük bir deri çanta içinde, takıp çıkartılabilen marangozluk aletleri takımı getirmişti. Hâlâ kullanıyorum ve hayatımın biçimlenmesinde etken olmuştur bu. Çünkü yaşadığım yerlerde tamir işlerim hiç bitmezdi.

— Tan Oral için, baba kendisine yakın biri miydi?

— Hayır değildi. Pek fazla temasımız olmazdı.

— Neydi askerlikteki sınıfı?

— Ben küçükken süvari ve muhabereciydi. Sonra kendi özel çabasıyla havacılığa geçti. Yani nasıl geçiliyorsa... Demek ki yeni sınavlarla, bir şeyler yapmış olmalı. Yani kişisel bir gayret göstererek havacı oldu.

— Uçucu yani?..

— Hayır. Muhabereci yine. Muhabereci ama Hava Kuvvetleri'nde. Hava Kuvvetleri'nin, bugün nasıldır bilmiyorum ama, o günlerde Kara Kuvvetleri'ne göre, her bakımdan imkânları daha iyidir denilirdi... Yani bulundukları yerler, gittikleri ülkeler, çeşitli imkânlar... Bunları elde etmek adına böyle bir çaba gösterdiğini zannediyorum. İkincisi, Hava Kuvvetleri'ne geçtikten sonra, teknik subay olarak, teknik anlamda fazla

faaliyet gösterdiğine eminim. Çok yurtdışına gitti geldi, oturdu kitap yazdı.

— *Basılan bir kitaptan mı söz ediyorsun?*
— Evet. Askeri okullarda okutulmak üzere, elektronikle ilgili bir ders kitabı.

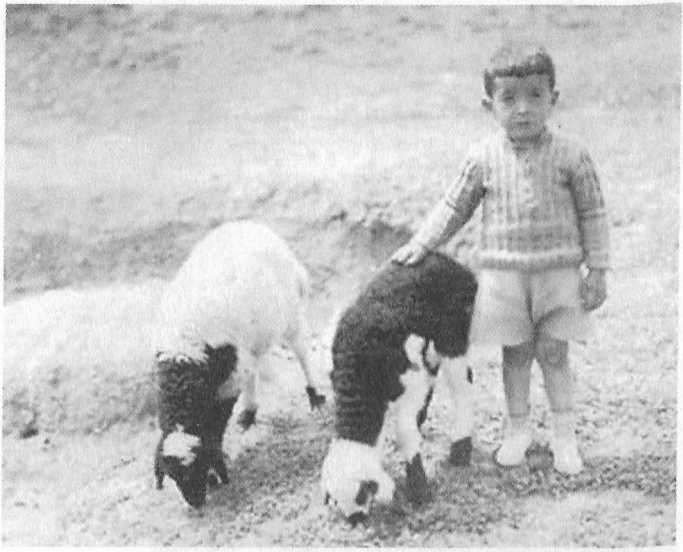
— *Siyasi görüş olarak herhangi bir tercihi var mıydı?*
— Siyasi anlamda hiçbir belirginliği yoktu. Tercihi yoktu. Siyaseti sevmezdi.

— *Din?*
— Din ile de ilgisi pek yoktu. Tipik bir ateistti ve dinle ilgili bir açıklama da yapmazdı. Yani bizim evde onun için din diye bir sorun sanki yoktu. Annem de tam tersine... Yok, tam tersine demeyeyim, o da tam bir özgürlükçü kadındı. Ama ramazanlarda oruç tutar, namaz kılmaya çalışır, bizi de sahura kaldırırdı. Biz de kardeşimle oruç tutardık. Onun dışında aydın bir kişiydi. Yani dinle değil dünya ile ilgiliydi, sadece itikat sahibiydi. Dinle ilgili değildi ama bu konuda bilgili olduğunu sezerdim. Yeri geldiğinde bir çift söz ederdi. Cehaletten yakınırdı.

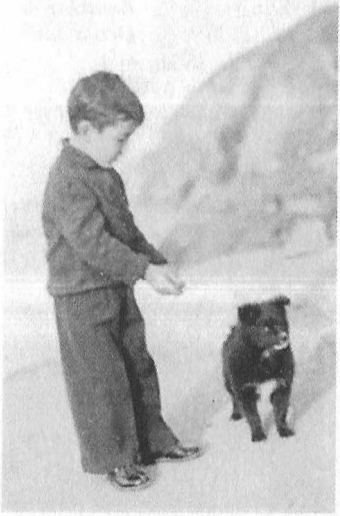
BABAYA UZAK, ANNEYE YAKIN

— *Annenin okuma yazmayla ilişkisi?*
— İyiydi. Çok okurdu. Hermes Baby daktilo makinesi ile eşine dostuna, uzaktaysam bana, bazen de gazetelere mektuplar yazıp gönderirdi.

— *Nedir? Otodidakt mı? Yani kendi kendini yetiştiren mi?*
— Tabii... Bak, yıllar geçip de insan kendisiyle hesaplaşmaya oturduğunda... Edindiğim şeylerin kaynakları nelerdir acaba diye baktığım zaman, çok büyük bir kısmını annemden aldığımı fark ettim.

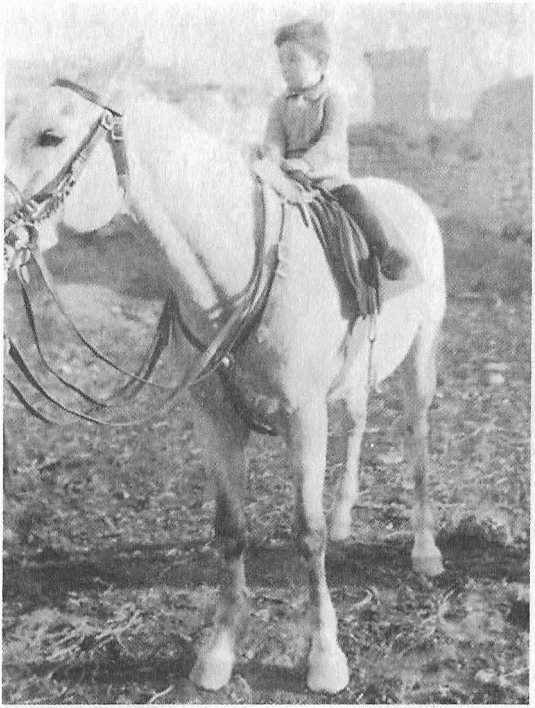
Karaköse'de kuzularla.

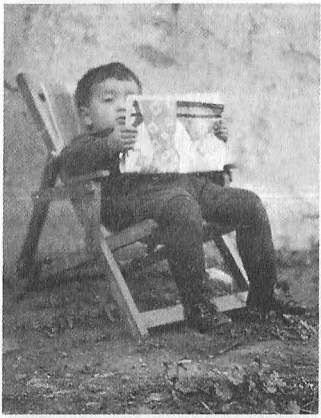
Bandırma'da köpekle.

İzmir'de tavşanlarla.

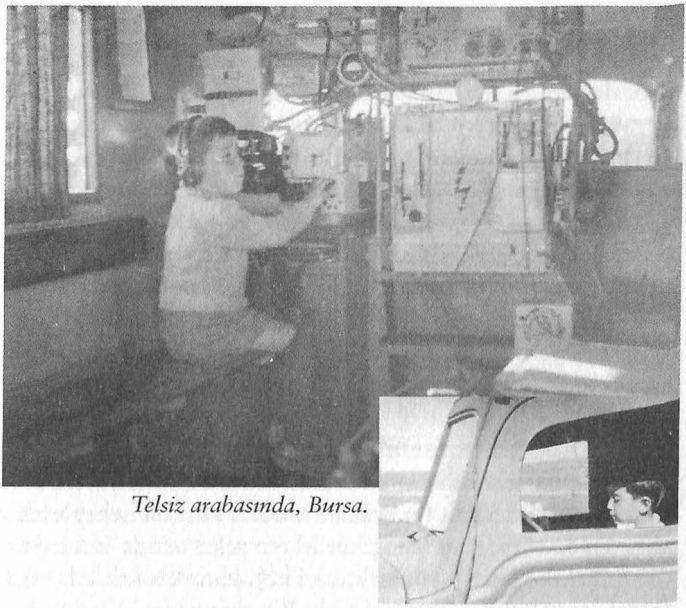
Karaköse'de Derviş adlı atla.

Tetebbuat!

Ayaklar yetişmiyor.

Telsiz arabasında, Bursa.

Bursa'da avcı!

Asker oğlu.

— Zaten hayatından da o çıkıyor. Babanın seninle ilişkisi zayıfsa, doğal olarak annenin yoğun olur.
— Annem... Mesela eline aldığı her müzik aletini hemen çalmaya başlardı. Çok klasik bir deyimle söylenirse, heba olmuş bir yetenekti. Sonra çevresini sürekli güldüren, çok sevilen, aranan bir kişiydi. Devamlı espri yaparak çok canlı tutardı ilişkilerini. Fakat mutfakta tek başına çalışırken de sebepsiz bir şekilde ince ince ağladığını bilirdim. Kendisiyle ilgili, düşünceleriyle ve dünya ile ilgili çok ilginç şeyler söyler, anlatırdı. Yine çok ilginç masalları vardı. Birkaçı aklımda kalmıştır. Bir filozof yanı vardı. Mesela ileriki yıllarda, ben eve ara sıra gidebildiğim, hayatımın daha çok dışarıda geçtiği yıllarda...

— Üniversite ve sonrası mı?
— Üniversite ve sonrası. Aile oturur, havadan sudan biraz konuşulur. Ama sıradan bir sohbettir bu. Sonra bir sebeple annem, kız kardeşim ve ben çıkardık ve arka odada bulurduk kendimizi. Ve orada çok tatlı, kah kah kah, kih kih kih, son derece lezzetli bir sohbet gelişirdi. Bir süre sonra, "Ayıp oluyor, babanız içeride yalnız" deyip, sohbeti keser içerideki odaya geçerdi o.

— Peki artık Karaköse ve sonrasına geçmek gerekecek. Ama geçmeden önce şu gemici amcayı bir anlat. O amca Sinop'tan dolayı mı denizle ilgili olmuş?
— Hayır. O kadarını bilmiyorum ama bildiğim şu. Gemici amcayla tanıştığımda Cumhuriyet Vapuru'nda kamarottu. Ben de ilkokul 3'teydim. Küçüktüm yani ve İzmir'e gemisi geldiği zaman haberimiz olurdu. Siyah, sivri burunlu güzel bir gemiydi. Biz Göztepe'de otururduk İzmir'de. Ben oradan kalkar, amcayı ziyarete limana giderdim gemisi geldiği zaman. Beni alır aşağı götürür, portakal ikram eder, beni adam yerine koyup konuşurdu.

— Ne demek adam yerine koyup...
— Çok şey görmüş, dolayısıyla insanlara yumuşak, sevecen

davranmaktan başka bir doğru tanımayan bir adamdı. Çünkü hayat bambaşka bir şeydir. Yani ciddiyete gerek yoktur, hava basmaya gerek yoktur. Üzerimde etki eden bir adam olduğu için söylüyorum bunu. Bu amcanın daha önce çalıştığı gemi, Ruslar tarafından torpillenip batırılmış. Amca da o batan vapurda kamarot. Suyun üstünde kalanları Ruslar topluyorlar ve bizimkini de Sibirya'ya sürgüne gönderiyorlar.

HAYATI ROMAN BİR AMCA

— Savaş esiri olarak?
— Savaş esiri olarak. Amca sürgünde bir Rus binbaşısının ailesine emir eri olarak veriliyor ve uzun yıllar emir eri olarak çok seviliyor. Savaştan sonra binbaşı evine döndüğü zaman, ailesine bu kadar iyi bakan bir insanı ödüllendirmek istiyor. Ona para ve harita veriyor ve, "Serbestsin" diyor. Amca da Sibirya'dan kalkıp Aşağı Hindistan'a kadar iniyor.

— Bilerek mi Hindistan'a iniyor, yoksa yönünü mü şaşırıyor?
— Hayır, bilerek, elindeki para ve haritalarla. Oradan bir gemiyle Basra Körfezi'ne geliyor ve oradan İstanbul'a dönüyor. İlginç olan şu, gemisi batmadan evvel Kurtuluş Savaşı'nın civcivli günleri. Buna saklaması için bir sürü silah emanet edilmiş. O da bunları İstanbul'da bir yere saklamış. Ondan sonra başına bu işler geliyor ve döndüğü zaman yakasına yapışıyorlar, "Tüfekler nerede" diye. O da tüfekleri koyduğu yerden bulup teslim ediyor. Bu baştan aşağı roman olabilecek bir serüven ve ne yazık ki anlattığım bu cümleler ötesinde bilgi sahibi değilim.

— Çünkü anlatmazdı. Öyle mi?
— Bunlar sıradan şeylerdi.

— Peki iki amcadan söz ettin. İki amca için de, "Beni adam yerine koyup, benimle konuşurlardı" dedin. Bu vurgu niçin? Böyle bir sorunun mu vardı?

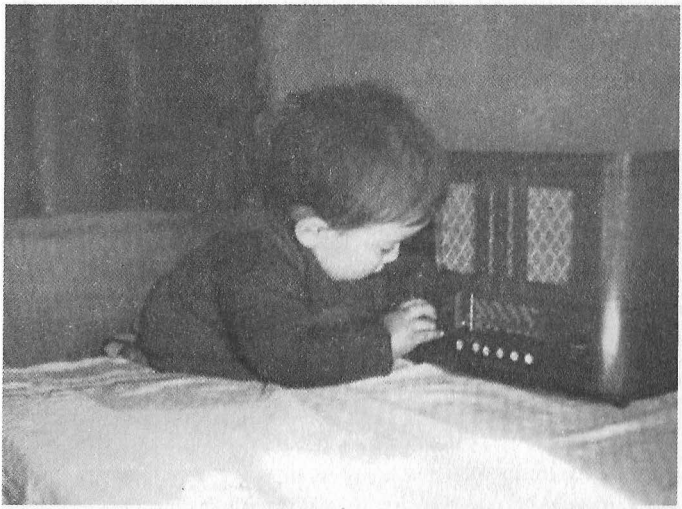
— Şöyle bir sorun var. Ben kendimi çocukluktan itibaren çok "adam" sayardım. Öyle hissederdim ve öyle de görünmek isterdim. Ama aslında öyle görünmüyorsun tabii. Her zaman, herkes tarafından çocuk olarak kabul ediliyorsun. Bu iki amca farklıydılar. O bakımdan önemli geldi bana. Çocuklukla ilgili bir duygumu daha söyleyeyim. Kendimi adam hissederdimin ötesinde bir de kendimi, belki asker ailesinden geldiğim için ve Anadolu'da çok yaşadığım için, o yaşlarda seçkin biri olarak görürdüm ve öyle görünme korkusu çok ağır basardı. Dolayısıyla...

— *Niye seni seçkin biri olarak görsünler ki?*
— Çünkü bir asker ailesinin çocuğu o yıllarda, okuldaki diğer çocuklara göre genellikle daha üstün bir yerdeydi. İlkokulda, mesela Erzincan'da ilkokulda, ortaokulda, sokaktaki diğer insanlardan farklısın. Subay çocuğu farkı var. Subay çocuğu bir hanım evladı muamelesi görebilir. İkincisi daha varlıklı muamelesi görebilir. Bunlar benim için korkulacak şeylerdi.

— *Yani seçkin derken, üst sınıftan biri ya da biraz daha varlıklı biri demek istiyorsun.*
— Evet, o anlamda söyledim. Oysa sıradan biri gibi kabul görmek benim için önemliydi.

Anne evin demirbaşı olan dikiş makinesinde.

Radyo başı, Karaköse.

Bir yılbaşı yemeği, 01.01.1940, Karaköse.

— Bu çocukça, kendi kendine yarattığın bir duygu mu, yoksa aileden, eğitimden mi?

— Aileyle fazla ilgisi yok. Aile de mütevazıydı aslında. Fakat bu bir duyguydu, güçlü bir eğilimdi. Daha ötesini de söyleyeyim. Mesela daha ideolojik bir dünyada yaşadığımız yıllarda konuşulan cümleleri hatırla. "Halka inmek, halk gibi davranmak, entelektüel olmanın ayrıcalığı" falan... Bunların çocuk yaşta paralelleriydi benim söylediğim. Ben öyle görünmekten hep kaçındım ve başardım sanıyorum, çünkü öyle değildim.

Trabzon'da otel odası. Adam olacak çocuk...

Karaköse'de aşçı yamağı.

Ve aşçı, evin annesi, mutfağında.

— İyi anlayalım bunu... Neyi başardın ya da başardığın neydi? Örneğin Erzincan'da okula giderken görece daha yoksul olanlarla, yani subay çocuğu olmayanlarla yakın ilişki kurarak mı, yani "halka inerek" mi başardın?
— Ben hep sokakta yaşamayı tercih ettim. İleriki yıllarda kendimle hesaplaştıkça, edindiğim değerlerin bir kısmını anneme borçluyum derken büyük bir kısmını da sokağa borçluydum, okullar daha sonra geliyordu.

— Peki, artık Karaköse'ye, iki yaşındayken gidilen Karaköse'ye gelelim mi? Orada ne kadar kaldın?
— İşte üç sene falan galiba.

— Yani ilkokula Karaköse'de başlanmadı?
— Hayır. Ama laf olsun diye, tanıdık bir ahbabın öğretmenlik yaptığı bir okula gittiğimi hatırlıyorum. Ama laf olsun diye... Karaköse'ye gelince anlatacağım çok şey var.

— Geldik zaten, Karaköse'deyiz artık. Belleğinde sadece kente giriş fotoğrafı olan Karaköse'deyiz. Bu hesapça yıl 1939. Yani İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıl.
— Evet, aynen. Oradan hatırladığım ilginç şeylerden bir tanesi, babamın bir radyoya kulağını dayayarak büyük cızırtıların arasında haber dinlemeye çalışmasıdır.

— Evdeki radyodan? Evde bir radyo vardı demek?
— Evdeki radyodan. Vardı, evet. Sonra Doğubayazıt'ta Rus sınırına gittiğimizi, bir köprünün kenarına kadar yaklaştığımızı, köprünün bir tarafının Rusya, bir tarafının Türkiye olduğunu ve oradan Rus askerlerine baktığımızı, Rus askerlerinin de bize dürbünle baktıklarını hatırlıyorum.

— Yani babası oğlunu gezmeye mi götürdü, ailecek mi gidildi?
— Ailecek gittik ama gezmeye mi bilemiyorum.

— *Ne olabilir?*
— Gezmeye olabilir. Zaten lafa buradan başlamamın nedeni, Rus sınırında olmamıza rağmen, babamın asker olmasına rağmen, savaşın patlak verdiği günlerde olmamıza rağmen, benim hatırladığım ailenin en neşeli, en hoş yılları orada, Karaköse'de yaşandı. Çünkü sünü bilmiyorum ama böyle olduğunu biliyorum.

— *Lojmanda mı kalıyordunuz?*
— Hayır. Toprak zeminli, tandırlı, toprak damlı kerpiç bir evdi. Bütün ayrıntılarıyla hatırlıyorum. Toprak damı "loğ" taşı ile sıkıştırılırdı. Yine de tavanı akardı ve ortasında bir delik, tam altında da bir kova bulunan brandalar gerilirdi odalara.

— *Yani bir Karaköse eviydi.*
— Evet. Bir avlunun içindeki birkaç evden birisiydi. Akşamları akordeonlu insanlar evde geç vakitlere kadar şarkılar, türküler...

— *Kim bunlar?*
— Babamın arkadaşları.

— *Subaylar?*
— Subay veya subay olmayanlar. Ama genellikle subaylardı tahmin ediyorum ve annemin arkadaşları. Komşular, kadın öğretmenler, subay hanımları falan. O akordeonlu, müzikli, neşeli akşamları hatırlıyorum. Kış günleri kızaklarla kayak yapmaya giderdik. Küpkıran Tepesi diye bir yer hatırlıyorum. Küpkıran'a kayak yapmaya gidilirdi. Önde atlar, arkada kızak. Kızağın içinde insanlar, dizlerinde battaniyeler. Kızağa bağlı bir ipin ucunda, tek kişilik minik bir kızağın içinde de bendeniz. Böylece benden de kurtulmuş oluyorlar, ben de bir macera yaşamış oluyorum en arkada.

— *Kayak yapma dediğin, bildiğimiz...*
— Evet evet. Bayağı kayak. Annemle babam, daha sonra Bursa'dayken de Uludağ'a kayak yapmaya çıkarlardı.

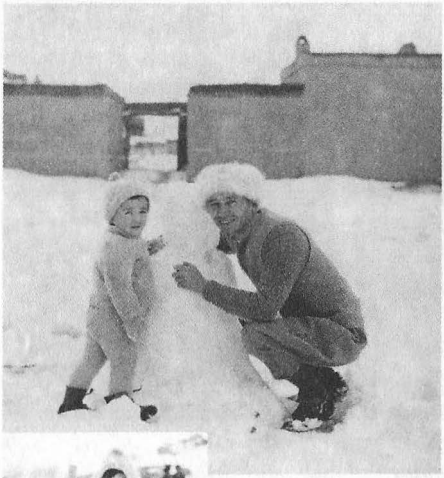
Karaköse'de kayak. General Baransel ailesi ile.

Karda piknik.

Küçük kızaktakini anne çekiyor.

Yılbaşı sabahı.

Küçük kayakçı.

Büyük kayakçılar
Bursa Uludağ'da.

— Yani gerçekten kayabiliyorlardı. Yani özenti değil...

— Kayabilmekten öte, iddialı kayakçılardı ikisi de. Yani en zevk aldıkları hobilerden biriydi kayak. Çok lafı edilen, bol fotoğrafları olan. Benim de ayağımda iki tahta olurdu, böyle takunya gibi atkısı olan bir şey vardır, ayağımıza onu geçirirdik. Tek sopayla bacağımızla arasından kara vurarak... Bütün çocuklar gibi ben de öyle kayardım. Sonra kayak yaptığımız yerde, Küpkıran'da yani, pastırmalı pideler, karın üzerine serilmiş kilimler üzerinde piknikler. Yani savaş bir tarafta, bir tarafta da bunlar. Ama evde tezek yakılır, yemek maltızda pişerdi. Büyük bir avludaydı ev. Aynı avluyu kullanan komşular, eve gelip giden insanlardı.

— Karaköse'nin yerlileri miydi onlar?

— Tabii. Şunu hatırlıyorum: Benim konuştuğum dil değişmişti; aksanlıydı ve eve geldiğim zaman da, farklı bir dil konuşmak zorundaydım. Annem takılırdı bana; "Oğlum doğru konuş" dediği zaman, "Ama ben böyle konuştuğum zaman çocuklar anlamıyorlar" diye kendimi savunurdum. Yani evin dışında ikinci bir dil edinmiştim. Çünkü mahalle arkadaşlarım tamamen Karaköseli çocuklardı.

— Mahallede çocuklarla oynamana karışan filan yoktu?

— Neden olsun ki? Bak bir insan olarak aileme bir borç düşünürsem, bir tek şey söyleyebilirim: Hemen hemen başka ailelerde pek görmediğim bir özgürlük: Karışılmazdı bana... Babamın prensibi şuydu: Akşam yemeğinde bulunacaksın. Onun dışında ben karışmıyorum. O kadar. Sokakta da karışmazdı. Yani akşam yemekten sonra da, gece yarısında da ben neredeyim, ne yapıyorum, ne zaman geldim, yattım bilinmezdi.

— Bu anne açısından da geçerli miydi?

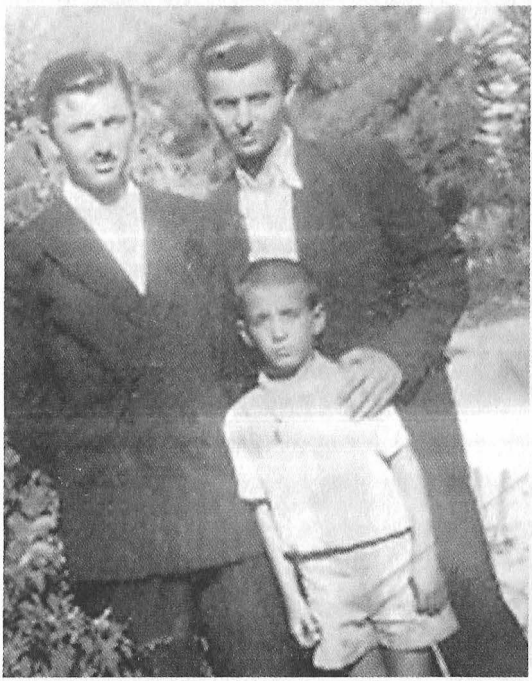
— Tabii annem biraz daha üstüme başıma baktığı için biraz daha yakından izlerdi beni...

— Ama doğal değil bu Tan. Bu ölçüde özgürlük...

— Belki de tersi doğal değil! Fakat bu bana tanındı. Mesela yine İzmir'e dönelim. İlkokul 3 gibi yıllara... İzmir'de olduğumuz o yılların yaz tatillerinde tek başıma İzmir dışında bir yerlere gönderdiler beni. Yani ben evden çantamı aldım ve...

— *Sen gitmek istedin izin mi verdiler, yoksa onlar mı yolladılar?*
— Onlar yolladılar.

— *Nereye?*
— Bir Menemen'e, bir de Kırkağaç'a. Her ikisinde de babamın çalıştığı garnizondaki erler, "Komutanım bize, bizim köye buyurun" demişler... Bana söylenenleri aktarıyorum. "Biz

Kırkağaç'ta dostlarla, 1946.

gelemeyiz ama bizim oğlanı gönderebiliriz" demiş olmalı babam. Ben çantamı aldım, trene bindim, o yaşta, hiç bilmediğim bir yere, hiç bilmediğim insanlara konukluğa gittim.

— *Onlar seni karşıladılar tren istasyonunda ve yaş on iki-on üç?*
— Hayır canım ilkokul 3'teyim. Sekiz yaşlarındayım.. Yok... Dokuz.

— *Dokuz?.*
— İki hikâye anlatacağım sana. Biri dokuz, öteki on yaşındayken. İlki, Menemen'e gittim trenle. İstasyonda bir eşek ve bir adam karşıladı beni. "Yolumuz biraz uzun, sen eşeğe bin" dedi adam. Ben eşeğe bindim. O da yanımda yürüyerek bir bağ evine gittik.

— *O adam babanın erlerinden biri mi?*
— Değil. Ailesinden biri sanıyorum. Ama ben büyük bir adammışım gibi bana, "Çantanı al, şöyle şöyle gideceksin" diye tarif edildi. Ben de gittim. Bu kadar. Çok hoş değil mi?

— *Hoş mu bilemem ama ilginç...*
— Orada bir bağ evindeyiz.. Tek bir mekân. Tek mobilyası, pirinçten büyük bir karyola. Akşam herkes, hepimiz o karyolada yatıyoruz. Tek bir karyolada. Herhalde en az dört kişi. Ben de misafir olarak en kenarda yatıyorum. Sabah olunca akşama kadar eşeğin üzerinde gezip tozuyordum. Bol bol yoğurt, ayran...

— *Hiç tanımıyorsun bu insanları.*
— Ama artık tanımış oluyorum.

— *Peki sen yadırgamadın mı durumu? Hiçbirini tanımıyorsun...*
— Hayır, neden?.. Çok mutluyum. Giritliydiler ve Girit dilinin, Rumcanın bazı deyimlerini onlardan öğrenmiştim, *nero*,

psomi aklımda kalmış, su ve ekmek gibi... Köpekler, inekler, eşek, bağ, üzümler, yılanlar, çıyanlar. Tamamıyla özgür bir hayat. Annem beni yollarken, "Bak köye gidiyorsun. Orada süt, yumurta falan yersin, kuvvetlenirsin" demişti... Çocukken ben biraz çırpı gibiydim de...

— *Bu, yaz tatilinde mi oluyor yoksa hafta sonu mu?*
— Yaz tatili. Çünkü yirmi gün falan kalmıştım gittiğim yerde. Dönüşümü de hatırlıyorum. Ben gene aynı yoldan geldim. Evimiz Göztepe'de. Uzun bir merdivenli çıkışın tepesinde, bahçe içinde bir yerdeydi.

— *Ve sen Alsancak ya da Basmane istasyonunda indin ve...*
— Evet, eve geldim. Merdivenlerden çıkıp demir parmaklıklı kapıdan girdiğimde annem bahçede oturmuş bir iş yapıyordu. Beni görünce, "Bu ne hal" dedi. Çünkü büsbütün zayıflamış olarak döndüm. Zaten abuk sabuk şeyler yedim orada. Sofrada çorbadan başka bir şey yoktu genellikle. Bir de eşek sırtında falan.

— *Peki, iki anıdan birincisiydi ve dokuz yaşındaydın ve bu anlattığın Menemen sefasıydı.*
— Evet. Öteki Kırkağaç. O daha da uzaktı. Orada çok daha ilginç bir deney yaşadım. On yaşındaydım. Orada beni karşılayan daha genç bir adamdı ve daha bir kasabaydı orası. İki katlı bir ev. Üst katını bana misafir odası olarak verdiler. Üstleri beyaz örtülerle kaplı koltuklar olan bir misafir odasında, yer yatağında mis gibi kokular içinde yattığımı ve camlı bir dolabın içinde bir sürü bardak ve çanak çömleğin, mumdan meyvelerin bulunduğunu hatırlıyorum. Bu ailenin, Kırkağaç'ın kocaman bir çınar ağacının bulunduğu meydanının bir köşesinde de bir dükkânları vardı. Gazoz mazoz satılan, büfe gibi bir dükkân. Biz orada dondurma yapardık. Fıçı içinde tuzlu buz ve ortasında sapından döndürülen çinko, yuvarlak silindir. Dondurma yapardık kaymaklı ve vişneli.

— Yapardık derken orada da mı on beş-yirmi gün kaldın?
– Tabii. Hatta bir ay galiba. Menemen'deki hayat ne kadar köylü ise buradaki tam bir kasaba delikanlılığı hayatıydı. Çünkü etrafımdaki insanlar delikanlıydı. Hatta Hanımeli sigarası falan tüttürdüğümüzü hatırlıyorum.

— Ve sen on yaşındasın.
— Tabii. Zaten ondan sonraki yıllarda düzenli sigara içmeye başlamıştım. Oradaki delikanlılık hayatı tamdı. Mesela sohbetler... Kadınlar üzerine sohbetler dinlerdim. Çocuktum ama delikanlı havasındayım. Oysa on yaşındayım.

— Gene bir yaşıtın yok o evde.
— Yaşıtım yok. Bir delikanlı var. Sabahları kalkıp dükkâna gidiyoruz. Satış matış falan. Sonra konuşuyoruz. Mesela hatırlıyorum, şehre umumhaneye gittiklerini kendi aralarında konuşuyorlar. Benden sakınmadan. Yani bir başka dünyaya, delikanlı dünyasına ait bilgiler var.

— Bir tür erkeklik eğitimi. On yaşındaki bir çocuğa...
— Evet sayılır.

— Tan, bunlar hiç doğal değil, alışılmış değil. Yani aile engellememiş, hatta teşvik etmiş ve sen bir sokak çocuğu gibi büyümüşsün.
— Sana doğal gelmeyebilir ama öyle. Ve çok önemli... Bak daha ilkokul 1'deyken bir küçük anım daha var. Bursa'yı konuşurken oraya geleceğiz. Şimdi Bursa'yı atlayarak İzmir'e geldik. Bursa'da... Hani dışarıda haksızlığa uğrarsın çocukken, kavga edersin falan ve eve gelir, anlatır, ağlarsın ya. Annem bir öğütte bulunmuştu o zaman. "Bak oğlum" dedi, "sokakta ne yaparsan yap; onlar orada kalır. Onları eve getirme."

— Konu olarak mı getirme?
— Hiçbir şekilde getirme. Ne ise orada çöz, orada hallet. Bunları eve taşıma, dedi. Bu çok ciddi bir uyarıydı ve bunun

sonucu da şöyle bir yere kadar gitti hayatım boyunca. Mesela üniversitede okurken benim hangi sınıfta olduğumu ailem hiç bilmedi. Çünkü hiç bilgi vermedim, doğal olarak vermedim yani.

— Ama merak edip sormadılar mı? "Yavrum sen ne okuyorsun?" ya da "Sınıfını geçtin mi?" diye sorulur ya...
— Sorduklarında, "İyi gidiyor, tamam" gibi geçiştirici laflarla cevapladım... Yani annemin uyarısının hayatımda böyle de bir devamı oldu. Bu tam bağımsızlık yarattı bende. Yine sen vurguladığın için söyleyeyim. İlkokuldayken anneler babalar yardım ederlerdi çocuklarına ödevlerini yaparken ya. Çünkü beceremezsin falan, aynı şekilde annem, birkaç defa babamı bana yardım etmesi için uyardı. Babam da, "Kendi yapsın, öğrensin" deyip noktayı koyduydu.

— Üşenmek mi, eğitsel, pedagojik bir tercih mi?
— Bilemem. Ama kural olarak söylendi bu: Kendi yapsın! Pedagojik bir tercih olarak belki. Yani doğru olanın, kendisinin yapması, olduğu şeklinde. Gerçekten de taa o zamandan beri eğitimim boyunca bir yardım görmedim.

— Peki geçelim bunu. Dönelim Karaköse'ye... Karaköse'yle ilgili benden son soru: Yerli çocuklar mı arkadaşıydı Tan Oral'ın, subay çocukları mı?
— Subay çocuklarıyla herhalde pek anlaşamazdım. Sanıyorum azdılar da. Oysa çevrem genişti ve çoğunluğu oralı çocuklardı doğal olarak. Daha sonraları, yetişkin yaşlarımda da... Mesela çok kitap okuyan çocuklar olurdu. Onlarla da anlaşamazdım. Çok kitap okuyan, mesela periyodikleri ve klasikleri okuyan insanlarla pek anlaşamazdım ya da onlar benimle... Benim alıştığım yaşam ve sorunlarım onlara yabancı gelirdi. Diyalog kuramazdım. Çok geç okumaya başladım ben.

— Evde, baba evinde kitap var mıydı?
— Vardı. Her zaman portatif bir kitaplık olurdu. Neler vardı?..

Muhtar Bey'in yağlıboyaları ve kitaplığı, İzmir.

Pearl S. Buck, Charles Dickens, Alberto Moravia, Steinbeck, Sabahattin Ali... Hatırımda kalanlar bunlar. Roman okunan bir evdi... Aralarında da film konuşur gibi kitabı, romanı konuşurlardı. Mesela yıllar sonra lisedeyken, o gözümün alıştığı kitaplardan zannediyorum *Emile*'i raftan çektim. Merakımdan... Okumaya başladım ve dehşete düştüm. Son derece merak ettiğim konular, son derece anladığım bir dille yazılmıştı.

— *O kitabı doğru anlayalım, neydi o kitap?*
— *Emile*. Jean-Jacques Rousseau'nun *Emile*'i.

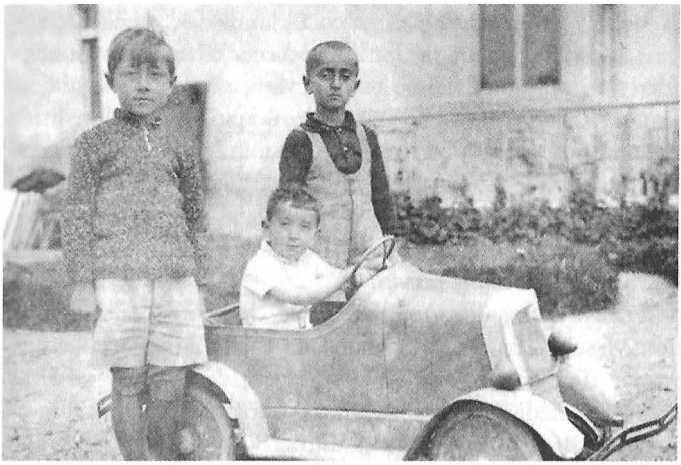
— *Dehşete düştüm dedin, okuyunca niye dehşete düştün ki?*
— Dehşetli beğendim anlamında, etkilendim, sarsıldım anlamında. Çünkü kafamı kurcalayan konular vardı kitapta ve anlayabildiğim bir dille yazılmıştı. Halbuki benim kafamda, tamamıyla bir şeydi... Eee... Bir uzay fiziğiymiş gibi, kalın ciltli bir kitaptı. Ürkütücüydü...

— Niçin böyle bir izlenim?
— Bilmiyorum. Ama evde her zaman kitap vardı, her zaman kitaplık vardı. Benim okuduğum, zorunlu bir merak sonucu bulup okuduğum kitaplar; *Robinson Crusoe*, *Güliver'in Serüvenleri*, *Alis Harikalar Diyarında* idi. *Don Kişot*'u ise duydum, bulamadım.

— Peki Tan, gene de kitap okuyan çocuklarla ilişki kuramamana dönelim... Mesela onlar mı seni adam yerine koymazdı? Yaşıtların mı yoktu aralarında?
— Hayır, hayır. Meraklarımız ve ilgi alanlarımız farklıydı. İyi bir soru sordun. Yine çok küçüklüğe dönersek, Karaköse'ye. O günler fotoğraf gibi gözümün önündedir. Mesela babamın komutanı Tümgeneral Baransel'di. Onun da çocukları vardı benim yaşımda. Babam konuşkandı ve sıcak bir yapısı vardı. Baransel Paşa'yla da ailecek sıcak bir görüşme içindeydiler. Evlere gidip gelinirdi. Dolayısıyla ben de aile ziyaretlerine gidildiği zaman onlara takılıyordum. Baransel'in çocuklarının oyuncak otomobili vardı. Ben de onu kullanmak için can atardım. Kullanırdım da. Hatta fotoğraflarım da çekilmiş onları

Ağrı Dağı önünde Nuran Balkanlı ile.

Baransel'in çocuklarının otomobilinde.

kullanırken. Bunları hatırlıyorum. Ama o arabaların sahibi olan çocuğun ne yüzünü hatırlıyorum, ne onunla bir diyaloğumu. Demek ki bir ilişki kuramamışım. Yani ortak bir hayatım olmamış. Ama evin yanındaki komşu çocukları çok iyi hatırlıyorum. Beraber koştuğumuzu, oynadığımızı, isimlerini...

SITQIY... SITQIY

— *Anne babanın buna bir itirazı?*
— Hayır, neden?..

— *Hani, o çocuklarla oynama yavrum, onlar pistir, bilmem nedir, sınıfımıza uygun çocuklar değildir...*
— Yapma!.. Kesinlikle hayır. Öyle bir şey olur mu? Hiç karışılmadı bana. Bak, Karaköse'nin benim üzerimde önemli bir etkisi oldu. Tabii çocuk dünyasını tanıdığım için daha çok o dünyadan söz ediyorum. Dünyada iki tür insan vardır. Bir iyi giyinen, hazır oyuncakları olan ve evde yaşayan çocuklar; ar-

kadaşlık kurmanın zor olduğu çocuklar. Bir de sokakta yaşayan, üstleri başları daha özensiz ve kendi oyuncaklarını kendileri yapan çocuklar. Ben ne onlardan, ne de öbürlerindendim. Ben aradaydım. Her ikisini de, iki cins çocuk dünyasını da zaman zaman tanıyan ama ikincisinin içinde olmaya çalışan ve orda mutlu olan bir çocuktum. Dünyayı böyle algıladığımı çok net hatırlıyorum.

— *Sokakta ne konuşulurdu?*
— Türkçe konuşulurdu. Yalnız şöyle, daha önce de söylemiştim. Mesela Sıtkı diye bir arkadaşım vardı. Sıtkı'dan, "Sıtqıy, Sıtqıy" diye bahsederdim evde. Annem de, "Ne biçim Sıtkı diyorsun" dediği zaman da, "E başka türlü söylediğim zaman anlamıyorlar" diye cevap verirdim.

— *Sen İstanbul Türkçesiyle konuşurdun.*
— İstanbul Türkçesi, evet. Evde öğrendiğim o...

— *Çocuklarla da mı?*
— Dışarda mı? Hayır değil. Öyle konuştuğum zaman anlaşılmazdı.

— *Peki Karaköse bitti. Sonra nereye gideceğiz? Erzincan'a mı?*
— Karaköse'de iki anım daha var anlatacağım. Biri... Dedim ya büyük bir avlu vardı, evimiz kocaman bahçesi olan, duvarla çevrili bir avlunun kenarındaki evlerden bir tanesiydi. Yani çeşitli köşelerinde bu avluya bakan dizi dizi evler vardı.

— *Ortak bir avlu gibi.*
— Gibi değil, ortak bir avlu. O bahçede bazen hayvan keserlerdi. Bir gün kesilecek bir boğa kaçtı. O boğayı yakalamak için koşuştular. O macerayı ben çocuk halimle izledim. Boğanın nasıl yakalandığını, nasıl zapt edildiğini, nasıl kıpırdamaz hale getirilip, nasıl kesildiğini...

– *Kesildiğini de izledin.*
– Tabii. Bu bir... İkincisi, Karaköse'de bir adamı astılar. Onu da hatırlıyorum. Adamın yanına kadar gittiğimizi, beyaz gömleğini...

– *İdam seyretmeye mi gitmiştin?*
– Hayır. Annemle başka bir yere giderken gördük zannediyorum. Göğsünde yazılar takılı olan bir adamın asıldığını ilk defa orada...

– *Asılma anını mı?*
– Hayır asılmış halini.

— *Kesilen bir boğayla asılmış bir adam. Hatırlayabildiğin bir tepkin var mı? Mesela umursamama, doğal karşılama.*
— Hayır. İlgiyle bakmak ve anlamaya çalışmak belki. Bir yaşamın içindesin ve anlamaya çalışıyorsun... Bu çaba hiç bitmiyor. Bugüne kadar bu böyle kaldı. O yüzden aktarıyorum bu anı parçalarını.

— *İstanbul'da birçok arkadaşımın, özellikle kadın arkadaşlarının kurban kesilmesinin lafını bile duymaya tahammül edemediklerini biliyorum. Oysa benim çocukluğumda da bu doğal bir yaşam bölümüydü.*
— Doğal. Ama rahatsız edici. Fakat yine aynı düşünceyi hatırlıyorum ben. Nasıl ki ileride, biri savaşa katılmak ve biri de toplum karşısında konuşmak gibi bazı zor sınavların beni beklediğini biliyorsam ve bundan kaçma çarem yok diye düşünüyorsam, bayramda kurban kesilirken buna bakmam gerektiğini de bilinçli olarak düşünüp, başında durup izlemişimdir.

— *Keser miydi aile kurban?*
— Hayır. Galiba teyzem keserdi İstanbul'da. Annem de uzaktan talimat verirdi, "Bizim için de kes" gibi... Ama bizim evde de tavuk kesilirdi.

— *Sen kesmezdin.*
— Daha neler... Hiç kesmedim ve bir gün sordum: "Peki bu hayvanın kanatlarına ayakla basıp da zapt etmeseniz, kesildikten sonra ölüyor zaten. Ne diye basıyorsunuz kanatlarına?.." Kim kesiyorsa, bunun üzerine kafayı kestikten sonra bıraktı ve kafasız tavuk uçarak bahçenin ortasına kadar gitti.

— *Peki artık Karaköse'den çıkalım.*
— Çıkışımızı da hatırlıyorum. Çıkışımızı... Yataklı vagonla yolculuk etmiştik..

— *Tren var mıdır Karaköse'ye? Yok galiba...*
— Yok. O zaman nereye gittik önce biz? Erzurum'a mı?

— *Nasıl bilebilirim? Burada senin anılarını konuşuyoruz.*
— Önce Erzurum'a gitmiş olmalıyız.

— *Ama bu Erzurum'a tayin olmuştuk anlamına gelmiyor galiba?*
— Hayır. Bandırma'ya. Babam artık Hava Kuvvetleri'ne geçmiş olmalı ki Bandırma'ya geldik. Bandırma'da çok az kaldık. Bir-iki ay kadar.

— *O kadar kısa ha? Bu, subay ailesi olmanın kaderi mi?*
— Birlik Bursa'ya intikal etmiş olmalı. Bandırma'da çok sallantılı, ahşap bir evde kaldık. Bandırma'nın fırtınası müthiştir. Hatta Trak adlı bir yolcu gemisi de öyle şiddetli bir fırtınada orada batmıştı. Poyraz fırtınası olduğu zaman dalgalar gemilerin üstünden aşardı ve bizim ev poyraza bakan ahşap bir evdi.

İLK SEVGİLİ

— *Ama iki-üç ay kalındı.*
— Evet. Ve biliyor musun, ilk sevgilimi de orada hatırlıyorum.

– Ben çok kısa kalınan Bandırma'yı geçelim, demeye hazırlanıyordum şimdi ilk sevgili çıktı ortaya. Ama önce bir soru: Ben memur çocuklarının, ama özellikle subay çocuklarının kaderidir diye bilirim. Tayinle birlikte hayatları da sil baştan olur. Yeni arkadaşlar, yeni okullar...

— Haklısın... O yıllarda hayat demek, benim için, sevdiklerinden ayrılmak demekti. Benim bildiğim yaşama biçimi buydu. Sevdiklerinden ayrılırsın. Bu çok etkilidir. Bütün sevdiklerimi bırakarak ayrılır giderdim. Ama ilk fırsatta geri dönerdim. İlk yaz tatilinde geri dönerdim.

— O bir önceki limana.

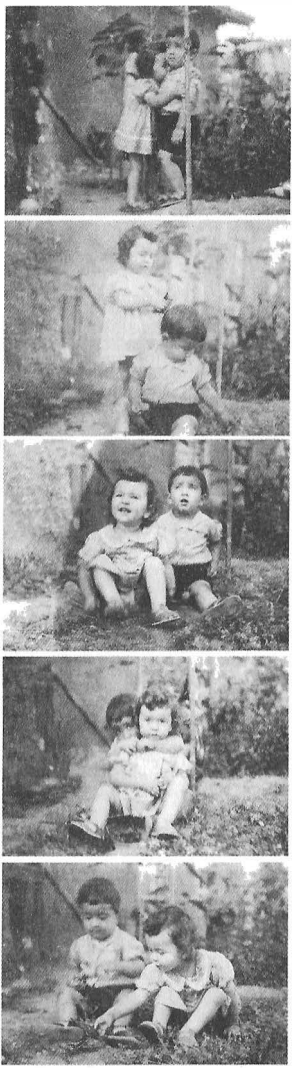
— Evet. Arkadaşlarımı görmek adına. Hep böyle bir şeyler yaşadım.

— Şu ilk sevgiliye gelsek...

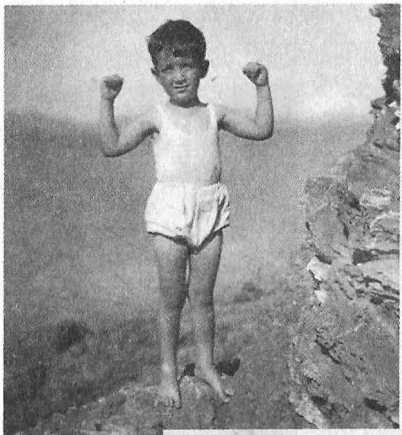
— İlk sevgilim, aile ahbaplarından birinin evlatlığıydı. Öyle hatırlıyorum. Çünkü evlatlık diye bir kavram vardı.

— Daha henüz ilkokula bile gitmiyorsun, altı yaşındasın aşağı yukarı.

— Evet. Giyimini, kuşamını ve ezikliğini hatırladığım bir küçük kızdı. Onu sıkıştırırdım. Sıkıştırıp öpüyordum falan yani. O da mutluydu.

Karaköse'de kırıştırma.

Bandırma'da spor.

Bursa'dan ayrılış.

— *Bir şey anladığından değil ama.*
— Bir şey anladığımı söyleyemem ama anlamadığımı da söyleyemem.

— *Bu kadar mı?*
— Ne?

— *İlk sevgili?*
— Evet.

— *Öyleyse Bursa'ya taşınalım...*
— Bandırma'dan Bursa'ya taşındık. Biz Bursa'dayken savaş devam ediyordu. 1942-43 olabilir. Bursa'da Yeldeğirmeni diye bir semtte, Bursa'nın tepelerine doğru bir yerde bir ev tutuldu. Son derece döküntü bir yer. O kadar ki akşam yattığımızda tavan tahtalarının arasından yıldızlar görünüyordu.

— *Nedir bu? Yoksulluk mu, yani maaş mı yetmiyordu?*
— Hayır. Ev bulmak çok zor olmalı. O evde kısa kaldık. Savaş sırasında bir kente gelinmiş, babamın ilk bulduğu ev de o ev olabilmiş. Çok kısa bir süre sonra Yeşil'de bir ev bulundu, oraya taşındık. Yeşil semtinde Deli Ayşe'nin evi. Onun evinde bir üst kata yerleştik. Camlı bir verandası, arkada dut ağaçlarının olduğu bir bahçesi vardı. Orada da ilk delikanlılık anılarım var. Yani bana tanınan o özgürlükle ilgili çok ilginç anılarım var orada.

— *Delikanlılık derken hâlâ yedi yaşından mı söz ediyorsun?*
— Hâlâ ilkokula başlamamışım.

— *Burada delikanlılık uymuyor.*
— Uyuyor.

— *Hayır uymuyor.*
— Anlatacağım, anlatacağım. Uyuyor... Bursa'da Deli Ay-

şe'nin evinde... Kız kardeşim orada dünyaya geldi. Bana, "Sen biraz dışarıda dur" dediler, annem içeride doğum yaptı.

— *Altı yaş fark var aranızda.*
— Altı yaş var... Deli Ayşe'nin evini anlatıyordum. Karşı komşuda genç çocuklar oturuyorlardı ve akordeon çalıyorlardı. Bazen tam bir delikanlıymışım gibi beni de çağırırlardı. Onlara giderdim. İşte yemek yerler, ben de onlarla beraber yemek yiyip, şarkı söylerdim.

— *Senden büyükler ama.*
— Tabii ki büyüklerdi. Onlar on sekiz-yirmi yaşında delikanlılar. Sonra geç vakit, "Hoşça kalın" deyip ben tekrar evimize dönüyordum. Ondan sonra Çekirge'de güzel bir eve geçildi. İki katlı bir evdi. Küçük bir ev ve hâlâ duruyor.

— *Bursa'da ne kadar kaldınız?*
— Üç sene. Bazen babam sivil giyinir, beni de yanına alır, bir yerlere giderdik. Ben de elimi pantolon cebime sokardım onun gibi.

— *Bu da sana bir büyüme duygusu verirdi.*
— Yani adam olarak giderdim yanında. Babam da beni kardeşim diye tanıtır, espriler yapardı. Yani böyle bir bilinç, böyle bir seçim varmış demek ki ailede de. Yeşil'deki evden aklımda kalanlardan biri de ipekböceği. Evde yetiştiriyordum. Bu, Bursa'da sıradan bir olaydı. Yumurtaları alınırdı, ondan sonra kurtçuklar çıkar, o kurtçuklar dut yapraklarıyla beslenir, parmak kadar olur, sonra koza yaparlar, ondan sonra işte kelebek haline gelir kozadan çıkarlar, orada çocuk olarak yaşadığım çok keyifli günlerdi bunlar...

— *Ve artık ilkokula yaklaşıyoruz... İlkokul yaşına yani..*
— Dur, ipekböcekleri bitmedi daha... Kozaların içinden kelebek çıktıktan sonrasını, tekrar koza oluncaya kadarki süreci çocuk olarak yaşıyordum. Uçamayan, sadece titreşe-

rek yürüyen bu beyaz kelebekler çiftleşirler, arka arkaya yapışırlar. Ayrılırlar, bir süre sonra erkekleri ölür, dişi bir sürü minik yumurta yapar vs... Ama bu iyi bir deneydi bence o yaşta, o yaşlarda.

— *Ne demek iyi bir deneydi?*
— Yani o yaşam döngüsünü bire bir elinin altında hissetmek... Neyse... Yeşil'deki evde de fazla kalınmadı... Ondan sonra Çekirge'deki eve, yamaçtaki eve gidildi. Çekirge'deki ev alt kattan girilen, ikinci kattan da bir başka sokağa çıkılan, iki sokak arasında da bir sokak merdiveni bulunan bir evdi...

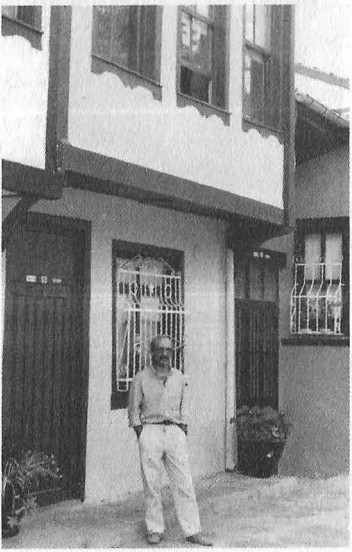
Bursa Çekirge'de evin önünde merdivenlerde, 1944.

Aynı merdivenlerde, 1994.

Bandırma'da kalınan ev.

Bursa Tophane Osmangazi Çıkmazı 13 numaralı ev, restore edilmiş.

— Galiba senin sevdiğin bir evdi...
— Sevdiğim bir evdi, hâlâ da aynen duruyor. Birkaç anım var, onları arka arkaya, sana soru fırsatı bırakmadan anlatayım. Bir gün annemle üst katta otururken dışarıdan incir satıcısı geçti. Annem yıllarca bu hikâyeyi anlatmıştır da ondan söylüyorum. Bir tepsi incir aldı, nasılmış, iyi miymiş, olmuş mu, olmamış mı derken biz iki kişi, bir çocuk, bir anne, bir tepsi inciri bitirdik. Bu olağanüstü hikâyeyi biz birbirimize hayat boyu anlattık.

— Evet, inanılmaz, olağanüstü bir hikâye doğrusu!
— Dalga geçme... Bir şey daha: Evin içinde kapıdan girince sağda bir oda vardı. Birkaç basamakla çıkılan yüksekçe bir oda ve girişle o oda arasında bir küçük pencere vardı. Ben o küçük pencereye kâğıt gererek Karagöz oynatırdım. Mahallenin çocukları da üst kata çıkan merdivene dizilirler, "Görüyor musunuz" diye bağırdığımda, "Görmüyoruuuuuz" diye bağırırlar, ben de, "Niye görmüyorsunuz!" diye onlara fırça atardım.

— Daha ilkokula bile gitmiyorsun, Karagöz oynatacak kadar Karagöz bilgisi nereden?
— Onu bilmiyorum. Ama sonraki yıllarda da mahalledeki çocuklara böyle kukla, Karagöz gibi gösteri yapmak, hep böyle bir şeylerle meşgul olmak...

— Kendin mi yapardın figürleri, yoksa annen filan mı?
— Kendim.

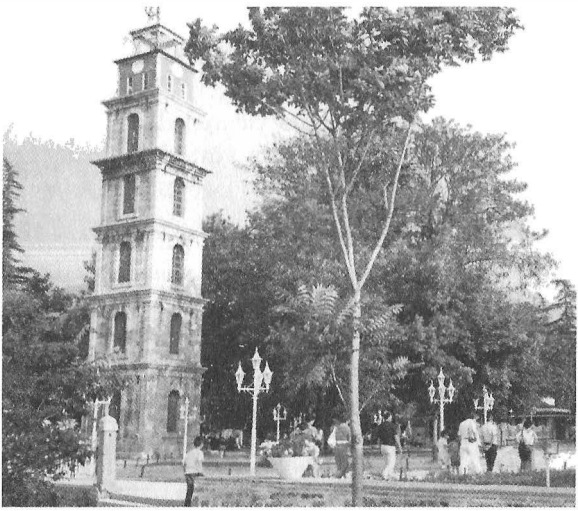
— Seyrettiğin için mi, biliyor muydun? Hani figürleri çubuklara takmak filan...
— Herhalde... Biliyorsun, Çekirge özellikle Karagöz'ün memleketidir diye söylenti vardır. Demek ki bir Karagöz kültürü var, bana kadar ulaşan.

— *Anladım. Peki metinler?..*
— Uydurma...

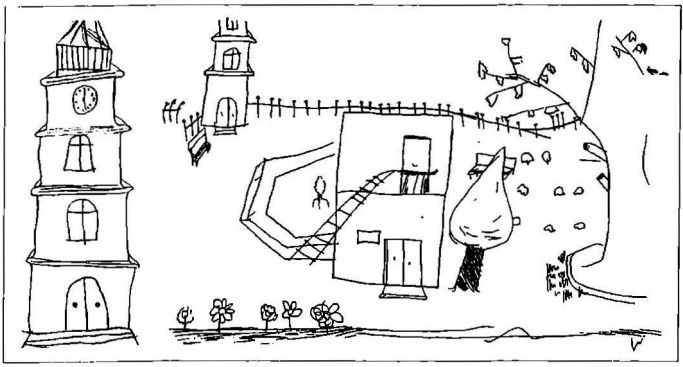
— *Senin yani...*
— Evet, evet... Yalnız galiba, ben bir hata ettim anlatırken... Üçüncü evi sona aldım, üçüncü ev Çekirge'den önceydi... Anlattığım son evdi.

— *Aradaki ev ne?*
— Aradaki ev Tophane'de.

— *Niçin durmadan yer değiştiriyor bu subay ailesi? Haydi o çok döküntü evi anladık. Yıldızlar görünen evi. Sonra Deli Ayşe...*
— İşte orada problem olduğunu hatırlıyorum. Deli Ayşe, çok karışan, görüşen bir ev sahibiydi... Bir de çocuk olunca, kız kardeşim doğunca yani, ev yetmemiş olabilir... Üçüncü ev Tophane'deki ev. Oraya taşındık. Tophane'deki ev şu anda hâlâ duruyor. Tophane Parkı'nın sol tarafındaki Osmangazi Çıkmazı'nın üzerinde, 13 numaralı ev. Annem hep söy-

Tophane Parkı ve saat kulesi, 2003.

Tophane Parkı ve saat kulesi çizimi, 1943.

lerdi, "13 numaralı ev bize hiç uğurlu gelmedi" diye anlatırdı. O eve taşındık, o da küçücük bir evdi. Girince bir taşlık vardı, üst kattan Tophane Parkı'nın göründüğü... Biliyor musun, o Tophane Parkı'nı çizmiştim o yaştayken. O çizim bugüne kadar kalmış ve *Arkitekt* dergisinde yayımlandı bir tarihte.

— *Küçük dâhinin eserleri olarak mı?*
— Bilinen biri olarak, benim çocukluğumda çizdiğim bir desen olarak.

— *Bugünkü Tan Oral o çizgiyi nasıl buluyor?*
— Çocuk çizgisi ama fena değil. Kompozisyon iyi, çok kötü değil.

— *Peki o yaşta sen kendin, çizgiye bir yatkınlığının olduğunun farkına varır mıydın? Ya da annede, babada bir gözlem, bir özendirme... Hani, "Bizim oğlanın bu işe yatkınlığı var" gibi bir eğilim?*
— Hayır. Bütün bunlar sıradan şeylerdi. Benim hiç üzerinde durmadığım çocukça uğraşlar işte... Yani böyle bir yatkınlığın lafının edilmesi zannediyorum ilkokul 5'te filan oldu...

— Peki o Tophane Parkı çizimini kim saklamış, anne mi?
— Ben saklamış olabilirim, bilemiyorum.

— O yaşta bir çocuğun saklaması doğal mı?
— Şöyle doğal: O yaşlardan itibaren, aileyle birlikte olduğum süre içinde benim hep özel eşyalarım vardı. Özel eşyalarım, mektuplarım, ıvırlarım, zıvırlarım. Hiçbir şekilde el sürülmemiştir onlara, hiç karıştırılmamıştır ve hiçbir şeyimin habersiz yeri değiştirilmemiştir, böyle bir özellik...

— Bu... Bu tavrı, nasıl açıklıyorsun?
— Hiçbir şekilde açıklayamıyorum. Karşılıklı saygı olsa gerek.

— Şu söyleşide şu ana kadar en çok karşımıza çıkan şu oluyor: Sen bir şeyler anlatıyorsun. Başka ailelerde çok da fazla rastlanmayan ilişkilerden söz ediyorsun...
— Yani özel eşyalarıma saygı, beni tamamıyla özgür bırakmaları ailede çok sıradandı. Ben herhangi bir defterimin açılmayacağını, kapağının açılıp içine bakılmayacağını, cebimin karıştırılmayacağını veya mektuplarıma bakılmayacağını bilirdim. Buna ileride başka örnekler de olacak...

— Bu bir güven miydi ve bu güven Tan Oral tarafından hak edilmiş bir güven miydi?
— Herhalde... Yani o resimleri ben yapmışsam ve bana ait dosyaların, kâğıtların, dergilerin arasında bulunuyorsa, o benimle beraber gelmiştir, kimse onu ellememiştir, bakmamıştır ve günün birinde ben onu açtığım zaman orada bulmuşumdur.

— Tertipli bir çocuk muydun?
— Gayretim vardı... Değildim.

— Ama ben seni tanıyorum Tan. Birlikte oturduğumuz bile oldu. Sen tertipli bir adamsın.
— Hâlâ gayretim var.

— *Peki. Tophane'ye geçelim Bursa Tophane'deki eve...*
— Tophane'deyken, Tophane Parkı'nda saat kulesi vardır. İki emekli itfaiye memuru saat kulesinin bekçileriydi. Bunlar yaşlı adamlardı. Çocuk olarak hepimize çok hoş davranırlardı. Mesela ben o saat kulesinin bütün mekanizmasını bilirim.

— *Yani kulenin içine sokarlardı?..*
— Tabii... Nasıl çalıştığını iyi bilirim. Taş ağırlıkların nasıl aşağı indiğini, onların nasıl yukarı çekildiğini... Sonra bayramlarda, ramazanlarda parktaki topla Bursa'ya top atılırdı, iftar topu. İftar topunun ipini de biz çekerdik bazen. İftar topunun dolduruluşu sırasında biz çocuklar hep etrafında olurduk onların. Çaput doldururlar, tokmakla sıkıştırırlar çaputu. Sonra arkadan barut hakkı verilir, ondan sonra da ya iple ya da ucunda ateş olan bir çubukla, uzakta durularak ateşlenirdi. Bunu biz de yapardık. Çocuk olmamıza rağmen bize de yaptırırlardı. O parkın hayatımızda çok önemli yeri vardı. Orası bizim oyun yerimizdi. Geceleri açık havada belgesel haber filmleri gösterilirdi. Sonra o parkta, demek ki savaşın son yılları, o parkta günün birinde büyük bir şölen yapıldı. Atış şöleni.

İLK VE SON YUMRUK

— *Tophane Parkı'nda?*
— Tophane Parkı'nda. Büyük hendekler kazıldı, döner hedefler konuldu içine, karşı tarafa çadırlar kuruldu ve yetişkinler, polisler, kadınlar, çocuklar arasında atış yarışmaları yapıldı. Ben de tüfek attım, sonunda şişko bir oğlan kazanmıştı yarışmayı, deri bir okul çantası almıştı ödül olarak. Tüfek, tabanca ve biz. Çocuk olarak o kazılan hendeğin içine görev alarak girerdik. Atış yapıldıktan sonra koca hedefi çevirir, neresi delindiyse oraya bir kâğıt yapıştırır, ondan sonra uzunca bir sopanın ucundaki yuvarlak rakamlarla, kaçtan vurdular ise,

onu sopanın ucunu çukurdan dışarı uzatarak gösteririrdik. Orada hayatımda hiç unutmayacağım bir olay yaşadım. Şimdi, çocuklar arasında hedef hendeğine girme konusunda, sen gireceksin, ben gireceğim kavgası vardı. Veletin biri her atışın arkasından siyah renkli karavana işaretini kaldırıyordu. Yani vursa da vurmasa da hep onu kaldırıyordu ve ben de herkes gibi buna çok kızıyordum. Tam hedef çukurunun önünde, "Çukura sen gireceksin, ben gireceğim" diye tartışırken hayatımda ilk ve son yumruğumu o çocuğun suratına attım ve çocuk kıç üstü...

— İlk ve sonu bilerek mi kullandın?
— Evet, şu anda bilerek kullanıyorum. O çocuk kıç üstü hendeğin içine düştü... Ama önemli olan düşmesi değil. Yumruğu yiyip düşünce suratında şu ifadeyi okudum ben: "Ulan bana vurmaya değer mi bu sorun?" Hâlâ o utancı taşıyorum. O anlık utancı hâlâ taşıyorum. Pişmanlık ve utanç... Ondan sonra kimseye vuramadım. Gerçekten vuramadım, çünkü o çocuğun suratı hep gözümün önündeydi.

— Bir memur ailesi bir kente, o kentin bir mahallesine taşındığında çocukları doğal olarak çekingendir. Doğma büyüme oralı olanların grupları oluşmuştur, o ise dışındadır. Nasıl girerdi Tan Oral bunların arasına?
— Tabii önce yadırganırdım. Ama işte benim başarmak zorunda olduğumu hissettiğim sorunlardan biri de budur. Yani kendimi topluluğa kabul ettirmekte bir hüner göstermem lazım. O hüneri göstermek için alttan almak, alçakgönüllü davranmak, şirinlik yapmak, espri yapmak, şaka yapmak, şaka kaldırmak ve biraz bilgiç olmak gerekirdi. Üstelik o zaman, çok korkunç bir şekilde çilliydi suratım.

— Bunu bir eksiklik olarak mı kavrıyordun?
— Evet. Ya da eksiklik olarak değil de farklılık olarak. Ama rahatsız edici bir farklılık olarak. Bir de adımı beğenmezdim. Çünkü çevrede hiç olmayan bir addı. Hatta ortaokul 2'de

kendi kendime adımı değiştirmiştim ben. Adımı okulda ilk sorana, "Mehmet" deyiverdiydim. O yılın arkadaşları yaşam boyu beni bu adla bildiler.

— Peki ailesi sürekli yer, kent ya da ev değiştiren küçük bir çocuk için zorlukları da olmasına rağmen ortada hep mahalledeki çocuklarla al takke ver külah iyi ilişkileri olan, oyunları onlarla oynayan bir çocuk var. Anne ve baba da aynı mahallede sosyal hayatın içindeki insanlar mıydı?
— Evet.

— Baba da dahil mi?
— Evet. Dahil. O hep öyleydi. Çok, aşırı iyi ilişkileri vardı. Evlerde yenilir, içki içilir, geç vakitlere kadar sohbet edilir, gelinir, gidilir, bu hiç bitmiyordu. Kahveye çıkmazdı, bir de sigara içmezdi.

— Ağırlıklı olarak diğer subay aileleriyle...
— Onlarla da ilişkileri iyiydi. Yani hep dostları vardı ve hep gelinir gidilirdi. Bazılarının kızları olurdu. Kızlarını getirirler, karşılıklı kırıtılırdı ama bir ilişki kurulamazdı; ben kuramazdım yani. Benim hayatım o aile ilişkilerinin dışındaydı, iki aile arasındaki çocuklarla değil...

— Sokaklardaki, mahalledeki çocuklarla...
— Evet, evet.

NOKTADAN SONRA BÜYÜK HARFLE BAŞLANIR

— Artık ilkokula gelelim değil mi?
— Gelelim, peki. Çekirge'deki ilkokula... Babam beni elimden tuttu, okula kaydettirmeye götürdü ve orada okul müdürünün kendi ilkokul hocası olduğunu gördü. Bu rastlantı çok hoşlarına gitti onların, karşılıklı olarak...

— *Herhalde ilk öğretmenini hatırlıyorsundur.*
— İlk öğretmenimi hatırlamıyorum. Hatırladığım, evde çok zor ödev yapıyor olmamdı. Saatlerim geçerdi defterin başında.

— *Ne o, tembellik mi?*
— Bilmiyorum.

— *Ama bir açıklaması olmalı.*
— Bilmiyorum. Yardım istediğim zamanlar da yardım etmiyorlardı bana. Ben böyle çırpınırken çırpınırken ilk önemli keşfimi yaptım. Birden fark ettim ki, noktadan sonra büyük harfle başlanıyor yazıya. Bunu keşfetmek çok moralimi düzeltmişti. Büyük bir rahatlıkla yazıya devam etmeye başladım.

— *Kötü öğrenci miydin, yoksa sınıf birincisi filan mı?*
— Talebeliğim şöyle: Bütün ortaöğrenim boyunca, ilk, orta, lise, hepsinde, bazen sınıfın en iyilerindendim, bazen sınıfın illallah denecek tembellerinden ve rezaletlerindendim.

— *Rezaletlerinden?*
— Bu deyimler benim değil ki... Hocalar tarafından söylenenlerdi. Sınıfta kalıyordum mesela. Ama bir başka sene iftiharla geçerdim. Yani istikrarı olmayan bir öğrenciydim.

— *Yaramaz çocuk denebilir mi?*
— Bazen, bazı yıllar evet. Bazı yıllardaysa örnek öğrenci.

— *Biz yine ilkokula dönelim.*
— Anlattım ya. İlkokula başladım...

— *Anladım da okulu sevdin, sevmedin, mutlusun, mutsuzsun...*
— Yoooo, çok sıradan bir şey. Yani ne mutlu, ne mutsuz... Askerlik görevi gibi kabul ettiğim bir şey, ama eğlenceli.

— Haklı değil miyim seninle ilgili olanlara "doğal değil" demekte? Bir çocuk için ilkokula başlamak bir dönemeçtir...
— Öyle hatırlamıyorum. Okul epey uzakta olduğu halde hep kendim gittim geldim; kimse götürmedi. Hatta gelirken okul yokuşun tepesinde olduğu için dönüşte karton kutuların üzerine binip kayarak gelirdik ve eve gelince de papara yerdik. Çünkü ayakkabılarla pantolonlarımızın kıçı hırpalanırdı. "Bunların nasıl alındığını biliyor musun sen" denir ya...

— Peki yedi yaşındasın ve ilkokula gidiyorsun...
— İlkokulla, Bursa'yla ilgili fazla söyleyebileceğim bir şey kalmadı benim... Geceleri karartma vardı. Pencerelerde siyah kâğıtlar, dışarıda mavi sokak lambaları, mavi farlı arabalar... Bazen gökyüzünü tarayan ışıldaklar. Yalnız çok sık uçak düşerdi. Arkadaşı ölen babam bir karış suratla eve gelirdi. Radyo açılmazdı bir iki gün. Bando eşliğinde şehit pilotların törenleri... Hepsi o...

— Dur bakalım, acele etme. Savaş Bursa'da mı bitti?
— Savaş?.. Evet, Bursa'da bitti. Onu iyi hatırlıyorum. Hatırlıyorum ve çok önemli bir şekilde hatırlıyorum. Bravo, sormasan, üsteleınesen unutacaktım anlatmayı...

FRANCALA DA NEDİR?

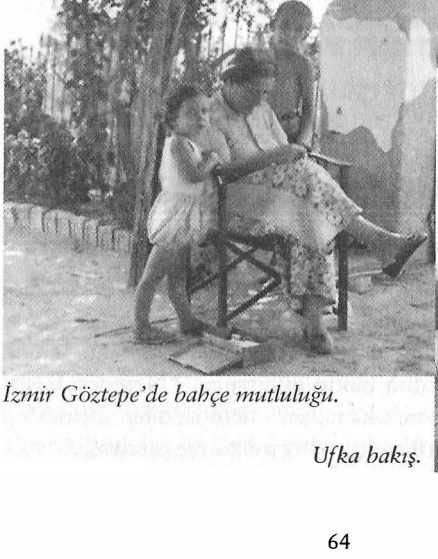
— Neyi?
— Bir gün evde bir bayram havası esmeye başladı. "Francala çıkmış, francala çıkmış" diye evde sevinç dalgası... Ben de aptal bir suratla, "francala nedir" diye bakıyorum. Bilmiyorum çünkü... Sonra bana francala dedikleri ekmekten koparıp bir lokma verdiler. Böyle, beyaz renkte, tatsız, süngerimsi bir şey yediğimi hatırlıyorum ve suratım durumu o kadar vurgulu ifade etti ki, bana bakıp gülüştüler. "Nereden bilsin francalayı çocuk, anlamaz ki tadını" filan dediler. Ekmekler siyahtı çünkü. Şeker yoktu, çayı kuru üzümle içerlerdi.

— *İlkokul Bursa'da mı bitti?..*
— Yok canım. Çekirge'de ilkokul 1'e başladım, Tophane'ye taşındık. İkinci sınıfta başka bir okula gittim tabii. Sonra bir gün babam geldi, "Toplanın gidiyoruz" dedi. Hep böyle olmuştur. Bir akşam gelinir, "Tayinimiz çıktı, gidiyoruz" denir ve toplanılır, gidilir.

— *Annenin tepkisi ne olur?*
— O alışkın. Ben de alışkınım. Hemen toplanmaya başlarız. Ama göğsümde hafif bir yanma duyardım, endişe gibi.

— *Ve Bursa'da baban geldi, "Gidiyoruz" dedi. Nereye?*
— İzmir'e. İzmir ailenin tercihiydi. Yanlış hatırlamıyorsam birkaç ihtimal vardı, şurası olabilir, burası olabilir diye tahminler, ihtimaller vardı. İzmir piyango gibi geldi.

— *İzmir'deki yeni ev neredeydi?*
— Göztepe'de.

İzmir Göztepe'de bahçe mutluluğu.

Ufka bakış.

İzmir, 1946.

— *Kıyıda.*
— Hayır, sokak içinde ama tepede. Çok uzun bir yamacın alt ucunda başlayan taş bir merdivenin üst ucunda asma bahçe gibi bir avlunun içinde bir binaydı.

— *Körfeze bakıyor yani. Deniz görmesi lazım.*
— Deniz görüyordu. Çünkü pederin ufuk görmek gibi bir merakı vardı. Benim de vardır.

— *İzmir'e geldi aile, ev bulundu ve Tan Oral Göztepe'de ilkokul 3. sınıfta ve henüz hiç kimseyi tanımıyor.*
— Kalabalık bir okuldu ve çocuklar çok varlıklı ailelerin çocuklarıydı.

— *Doğal, Göztepe seçkinlerin semtiydi o zamanlar.*
— Evet. Orada ben çok şey kaldım...

— *Çok ne?*
— Çok alt sınıfta kaldım. Mesela çocukların önlükleri parlak kumaştandı.

— *Saten...*
— Saten. Benimki değildi. Ayakkabıları müthişti. Tepeden bakan bir tavırları vardı ve okulun güzel kızları onlarla daha yakındı. Bana düşen kız teneffüslerde beni kovalıyordu devamlı. Ben kaçıyordum, o beni kovalıyordu...

— *Bu kızın seni kovalaması niye? Kız güzel değildi, başkaları ona yüz vermiyordu meselesi mi?*
— Biraz şeydi... Ufak tefek bir kız diye hatırlıyorum. Yani o yakışıklı oğlanlarla güzel, bukleli saçlı kızların dışında bir kızdı. O benim ayarımdaydı.

— *Sen yüz vermedin mi?*
— Ben o işleri beceremiyordum herhalde. Ama arkadaşlarım vardı. İyi arkadaşlarım vardı. Bazen caddeden tramvaya takı-

larak okula giderdik, bazen de yürüyerek giderdik. Macera olsun diye. Arkalardan, boş arsaların arasından... Oradaki arkadaşlarım genelde o okulun haytalarıydı. En yaramaz, en işe yaramaz adamlarıydı. Neden bilmiyorum ama öyleydiler işte...

— *Yani o varlıklı aile çocuklarından bir arkadaş çevren yoktu, onlar mı seni...*
— Yoktu pek. Ama çok hoş, çok keyifli yaşıyordum orada. Hele tatillerde... Tatillerde özellikle sabah kalktığımda evde sadece bir mayo giyerdim, yalınayak evden çıkardım... Herkes, bütün arkadaşlarım da öyleydi. Aşağı inerdik, tramvay yolunun öbür tarafına geçer, denize girerdik, arsalarda oynardık, akşama kadar. Kıçımızda bir mayo, geri yanı çıplak. Keyifli değil mi?..

Yalınayak başıkabak Göztepe'de.

Sultaniye üzüm salkımları.

— Hem de nasıl.
— Yani akşama kadar yalınayak, başıkabak... Akşama doğru leş gibi eve gelirdik, yıkanır, paklanır, giydirilir ve sofraya oturtulurduk.

— Bu söyleşinin önceki bölümünde epey ayrıntılı anlatmıştın. Hani şu Menemen'e, Kırkağaç'a gidişin... Daha önce konuşmuş olmamıza rağmen döneceğim buna. Sekiz-on yaşında bir çocuğun, sadece babanın maiyetinde bulunmuş bir er olmaktan öte özelliği olmayan birilerinin yanına... Nasıl diyeyim, götürülüp elle teslim edilmeden, bir trene tek başına bindirilip, "Seni istasyonda karşılayacaklar" denip... Öyle ya, ya karşılamazlarsa, ya karşılarlar da bulamazlarsa, ya çocuk yanlış istasyonda inerse gibi kaygılar olmadan yollamaları pek de alışılmış değil. Bunu nasıl açıklıyorsun?
— Bana hep güven verildiğini hatırlıyorum, "Sen yaparsın, sen edersin." Ben de doğrusu kendime güvenirdim.

— Sana böyle güven verilmesini anladım. Sana bu kadar güven duyulmasını gerektirecek bir marifetin mi vardı?
— Bilmiyorum ki.

— Ama böyleydi?
— Böyleydi evet. Ama aynı baba... Şöyle anlatayım: O günlerde halam da kızıyla beraber bizde kalıyordu. Bir zamanlar edebiyat öğretmeni olan halam. Ben o sırada çeşitli kartpostallardan kuru boyayla kopyalar yapıyordum. Ama özenli resimlerdi. Halamın hoşuna gidiyordu. Biraz abartan bir kadındı. "A ne kadar güzel! Ne kadar güzel şeyler yapıyor, bak abi, Tan neler yapıyor" diye götürüp babama gösterdiğinde, babam eline alıp bakarak, "Ders de çalışsın, ders de..." diyordu. Yani benim resim konusundaki, daha doğrusu ders dışındaki her türlü ilgime karşı, "Önce okumak lazım, ileride her şeyi yaparsın" şeklinde bir yaklaşımla beni hep baskı altında tuttu. İlginç değil mi?

— *O sıralarda çizgiye yatkın bir Tan yok ama ortada değil mi?*
— Var. Var artık.

— *Etrafın ilgisini çeken bir yetenekten söz ediyorum...*
— Hem var, hem eksik. Hissediyordum bunu. Okulda renkli kalemlerle bayağı iyi resim yaptığımın farkındaydım. Etraf da görüyordu bunu. Ama sınıftaki yakın arkadaşlarım o kadar güzel otomobiller çiziyorlardı ki... Ben dilimi dışarı çıkartarak onların çizdiği gibi güzel otomobil çizemiyordum. Çizdiklerim yine de çocukça oluyordu.

— *Onlarınki daha güzel oluyordu yani.*
— Evet. Yani bende bir eğilim vardı galiba ama etrafımdaki insanlar gibi hünerli hiç değildim. Bugün de hâlâ böyleyim.

— *Peki, daha sonraki yıllarda da yinelenecek mi bilmiyorum ama hep böyle ev ya da sokak ve mahalle arkadaşlığı çevresiyle ilgili anıların var. Okul dışı anıları ayrıntılarıyla anımsıyorsun. Okulla ilgili bir şey anlatmıyorsun...*

Göztepe İlkokulu 3. sınıf. Orta sıra, soldan üçüncü Tan.

— Okulla ilgili... Mesela Göztepe'deki okulla ilgili... Yağmurlu havalarda paltolarımızı koridora asıp sınıfa girerkenki kokuyu hatırlıyorum. Bir de yine içeride renkli kalemlerin kokusunu hatırlıyorum. Onun dışında okulla ilgili pek bir şey hatırlamıyorum.

— *Bu niye? Okul senin için özel ve güzel bir yer değil miydi?*
— Okul şeydi... Okul, hayatın gerçek aktığı bir yer değildi. Dışında bir yerdi, istisna bir yerdi benim için. Hep istisna bir yerdi.

— *Peki... Öyle olsun... Şimdi ilkokul 3'teyiz, hatta dört ve İzmir'deyiz değil mi?*
— Dördün zannediyorum yarısı İzmir, yarısı Erzincan.

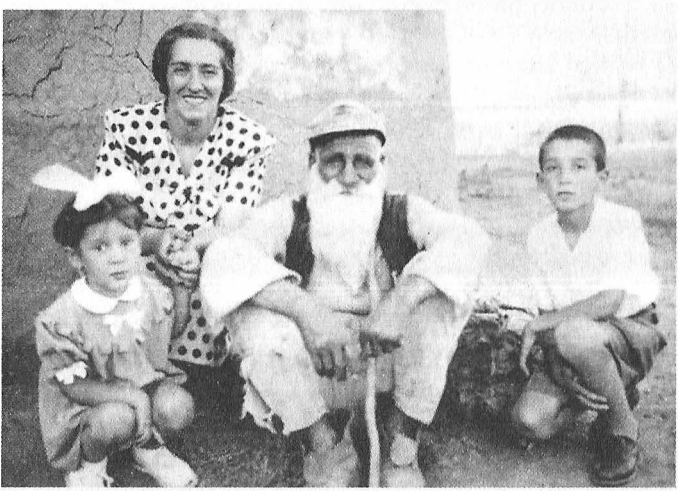
— *Nasıl bir öğrenciydin? Mesela okumayı öbür arkadaşlarından önce öğrenmiş ya da geç kalmış, sınıfta önde gelen ya da ne bileyim... Mesela 23 Nisan'da şiir okuyan çocuk...*
— Hayır, hep gerideydim onlarda. Öyle şeylerde hiç öne çıkmadım.

— *Geri miydin, öne çıkmayan bir çocuk muydun?*
— Öne çıkmıyordum. Hiç öne çıkmıyordum. Sadece bir defa ilkokul 4'te ya da 5'te sahneye çıktım okulda, müsamerede. O hâlâ hatırladığım bir utançtır. Korkunç bir şeydi. Böyle kolumda bir pardösüyle, bir haritanın önünde tatilde nerelere gittiğimizi anlatıyorum. Berbattım. Provadan sonra zaten çıkartmadılar beni sahneye. Bir de kızın birini belinden tutup dans etmek gibi bir şeyler, rond derlerdi... Yerin dibine geçtiğimi hatırlıyorum. Ondan sonra da çıkartmadılar beni.

— *Peki, İzmir'deyiz hâlâ...*
— Hayır. Sonuna geldik. Çünkü bir gün babam geldi, "Gidiyoruz" dedi.

— *Nereye?*
— Erzincan'a.

— *Erzincan sana bir şey anlattı mı? Yani bir önyargı filan? Artık ilkokul 3., hatta 3,5. sınıfta bir çocuksun...*
— Anlatmadı. Yalnız yatağımın başucundaki ıvır zıvırlarımı nasıl götüreceğime dair kişisel bir telaşa düştüğümü hatırlıyorum. Babamın manevra yatağı vardı. Aslında bir sandık, kapağı açılır, ayaklar çıkar, brandası gerilir ve sandığın içinden de yatak yorgan çıkarırlar yatarsın. Ben öyle bir yerde yatıyordum. O benim yatağımdı. Erzincan'da da o yatakta yattım.

Erzincan, evin önünde bir bayram sabahı. Yüz yaşını geçtiği ve Napolyon zamanını hatırladığı söylenen yaşlı dilenci ile.

— Ama önce Erzincan'a bir gidelim...
— Nasıl gittiğimizi hatırlamıyorum, büyük bir ihtimalle trenle ve yine yataklıyla... Erzincan'da çok güzel bir eve gittik ve çocukluk dönemimin en güzel yılları, en renkli yılları, en çok anıların olduğu şehir Erzincan'dır.

— "Çok güzel bir evdi" derken ne demek istedin? Modern ve yeni bir ev mi?
— Hayır. Sıvas yolu üzerinde birbirinden ayrı dört küçük ev vardı. Dört tane bağımsız, bahçeli ev. Evler ortak bir bahçenin içindeydi, arkasında tarlalar, bostanlar... Orada ben tam anlamıyla özgürdüm...

— Öyle bir söyledin ki sanki daha önce az özgürmüşsün gibi...
— Ama burada mekân olarak da özgür. Çünkü şehrin epey dışında bir yer burası. Sivas yolunun şehre bağlandığı yerde. Tümen karargâhı vardı. Daha aşağıda istasyon vardı. Şehrin evleri, bizim evin arkasındaki tarlalardan geçip bir başka yolu atladıktan sonra başlardı. Şehrin ana caddesi uzaktaydı yani. Hükümet binası oralardaydı. Sonra okul yukarıda, uzaktaydı...

— Yani sen okula uzunca bir yol yürüyerek ancak gidebiliyordun...
— Tabii tabii... Kışın belimize kadar kara batarak gider gelirdik.

— Peki. Yeni okulunda ilk gününe gelelim mi?
— İlkokula yine her zaman olduğu gibi babam götürdü ve teslim etti. Benim bütün hayatımda hatırladığım şey şudur: Babam elimden tutar götürür ve genellikle gittiğim zaman, öğrencilerin derste olduğu bir zamandır. Öyle hatırlıyorum hep. Önce müdürün odasında bir sohbet. Sonra babam çekip gider, müdür bey de boş bir koridorda, tak tak ayak sesleriyle gidip bir kapıyı açar, içeride bir sürü öğrenci ve bir hoca vardır. Öğretmene yeni bir öğrenci olarak beni takdim eder ve kapıyı kapatır. Ben öyle bir bakarım. Bir sürü öğrenci görü-

rüm. Herkes bana bakıyordur. Öğretmen, geç otur, der. Çok hızlı bir sezgisel kararla nereye oturmam gerektiğini ve oturacağım yerin hayatımı etkileyeceğini hissederim. Gerçekten de öyle olur. Boş yerlerin arasında bir tanesini seçer ve gidip otururum. O sıra arkadaşım benim en iyi arkadaşım olur.

— *Yani sezgi doğrudur öyle mi?*
— Evet yanına oturduğum arkadaşım hâlâ, bugün bile çok sevdiğim, çok iyi bir arkadaşım olur.

— *Peki, Erzincan'da 4. sınıftasın. Kentte 1939 depreminin izleri var mıydı?*
— Olmaz olur mu? Her tarafta Almanlar, Avusturyalılar portatif evler inşasıyla meşguldüler. Franz Frosch diye bir Avusturyalı arkadaşım oldu. Bir mühendisin oğluydu ve oradaki en iyi arkadaşlarımdan birisiydi. Türkçeyi çok az konuşurdu. Mesela, "Ben var ev gitmek" gibi yani.

— *Soyadı da kurbağa demek.*
— Öyle mi? Çok hoş... O kadar sevdiğim bir arkadaştı ki yıllar ve yıllar sonra Avusturya'da rasgele karşılaştıklarıma, "Franz Frosch'u tanır mısınız" diye sordum. Hani belki denk düşer diye. Komik değil mi?

— *Komik... Peki Franz Frosch da mı ilkokula gidiyordu?*
— Onu hiç hatırlamıyorum. Onu hep tatilde hatırlıyorum. Hatta tatilde o kadar çok beraber zaman geçiriyorduk ki babam benim ikmal imtihanlarına hazırlanmam konusunda telaşa düştüğünden bir gün Franz Frosch'u önüne çekip beni rahat bırakması gerektiğini söyledi. Böylece aramızı açtığını hatırlıyorum.

— *Franz Frosch'la nasıl tanıştınız?*
— Sokakta. Çünkü orada ordu halinde arkadaşlıklar kurmuştum. Mahalledeki çocuklarla, şehirdeki çocuklarla, okuldaki çocuklarla... On-on beş kişi birden dolaşarak arkadaşlık

yapıyorduk. Grup halinde koşuşulup oynanırdı ve tahtadan savaş gemisi yapmak o günlerin modasıydı. Daha parlak, daha ihtişamlı savaş gemisi yapmak için aramızda özel bir rekabet vardı. Ama toplarıyla, direkleriyle, her şeyi ile... Altına ağırlık konulurdu. Yoksa devrilirdi.

— *Nerede yüzdürüyordunuz?*
— Su birikintilerinde filan... Terk edilmiş bir hapishane vardı. Çatısı yok, sadece duvarları kalmış. Bütün duvarlarında yazılar kalmış. Onun içinde savaş oyunu oynanırdı arkadaşlarla. Orası bizim için oyun ve savaş alanıydı. Tahta kılıçlarla basbayağı, şakır şukur yaralamacasına oynanırdı. Orayı zapt etmek veya orayı savunmak şeklinde. Bu oyunun devamı da savaş gemileriyle su birikintilerinde sürerdi.

— *Bu ekibin kaynağı okul mu?*
— Mahalle.

— *O zaman, büyük ağırlığı Erzincanlı çocuklardı.*
— Evet. Yani mahallenin çocukları olarak beraberdik biz. Babalarımızın ne iş yaptığını pek kimse merak etmezdi. O yıllarda Metin Tüzün yakın arkadaşlarımdan biriydi. Hani yakın zamanlarda CHP'de yöneticilik yapmıştı.

— *Galiba babalar da sizlere karışmazlardı...*
— Çok doğru. Karışmazlardı. Yardım da etmezlerdi. Oyuncaklarımızı, kılıçlarımızı filan hep kendimiz yapardık. Haaa bak, sadece kılıç değil, ben bir de bütün çocukluğum boyunca tahtadan pervane yaptım. Çakıyla... Çakısız olduğumu hiç hatırlamıyorum, halen de çakım vardır. Evin her tarafında pervaneler vardı, renkli boyardım ve rüzgâra karşı bu tahta pervaneler hep dönerdi. Çeşitli boylarda... Çok sevdiğim bir olaydı, yapmak da ustalık isterdi.

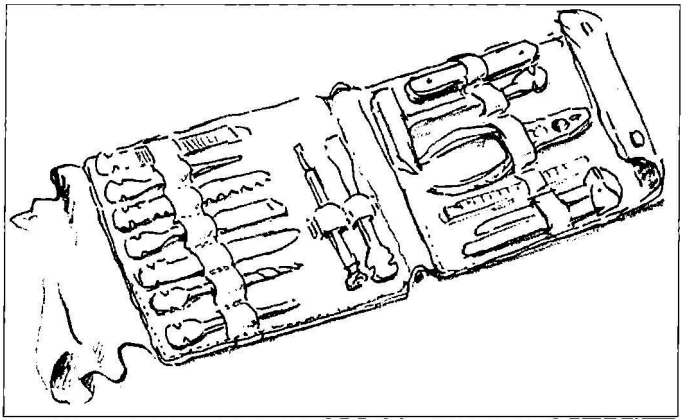
— Peki... Okula dönelim. İlkokul bitti mi? Galiba daha bitmedi?
— Hayır. 4 ve 5. sınıflardaki tatilleri anlatıyorum. Bir de ilkokul 5 ile ortaokul arasındaki tatilleri anlatacağım.

— Tan, ha bire tatil anlatıyorsun. Okula gitmedin mi kuzum sen? Okuldan bir şey yok.
— Okuldan... Bu sefer, Erzincan'dan yani, olur.

— Peki, evet. Zaten İzmir'den geldiğinizden birkaç ay sonra okul kapandı. Yani yaz tatili oldu. Yaz tatili de Erzincan'da geçecek. Doğru mu?
— Tabii. Erzincan'da yaz tatilinde hoş geziler de vardı. Hafta sonları bir yerlere, şelaleye gidiliyordu. Çok güzel bir şelaledir oradaki. Olağanüstü. Fırat kenarına gidilir, piknik yapılır, şarkılar söylenir, geç vakitlere kadar yemekler yenir... Hepsinin fotoğrafları var.

Erzincan şelalede hafta sonu gezileri. Sol başta Muhtar Oral, iki sonra Fatma Oral, hemen arkasında Tan ve en önde küçük kız Filiz.

Marangozluk takımı, 1948-2005.

— Bu babanın fotoğraf merakı mı? Hepsinin fotoğrafları var dedin de...

— Evet. O fotoğraf merakını hiçbir zaman yitirmedi. Zeiss-Nikon körüklü bir makinesi vardı, şimdi bende. Babam o sıralarda görevli olarak Mısır'a gitti geldi. Savaş sonrasıydı. Dönüşünde fotoğraflardan oluşan bir Mısır albümü getirdi, Nil Nehri hakkında, Nil Nehri'ndeki yelkenliler hakkında, piramitler hakkında, sfenksler hakkında, Mısır'daki güneş batımları hakkında... Zengin bir bilgim oldu.

— Ne kadar kaldı ki? On beş gün, bir ay?

— Herhalde bir aydan fazladır. Çünkü askeri kurs gibi bir şeydi. Oradan yelpazeler, püsküller ve o albümü getirdi. O kültürle çok erken tanıştım. Arkadaşlarım hep Mısır'a gitmek isterler, benim hiç merakım yoktur. Çünkü fellahlarından tut da büyük otellerine kadar her şeyini bilirdim. Develerine kadar. Sonra Almanya'ya gitti, İngiltere'ye gitti. Oralardan da her dönüşünde çok ilginç şeyler getirirdi. O getirdiklerinden biri benim hayatımda çok ciddi bir yeri olan küçük bir çantadır; bir marangozluk takımı... Açtığın

zaman bir sap, o sapa çekiç, tornavida, testere, her şey takılır. Bugün hâlâ kullanıyorum...

— *Sahi mi?*
— Elbette. Bugün de kullanıyorum. Çünkü Türkiye'nin şartları ve benim de yaşadığım hayatın şartları, her gittiğim yerde, gittiğim yeri değiştirmek zorunda bırakıyordu beni. Bir şeyler kesmek, bir şeyler yapmak, bir şeyleri tamir etmek zorundaydım. Hayatım böyle benim. Şimdi oturduğum yer de öyle. Bütün bu hayatımı kolaylaştıran o marangozluk takımıdır.

— *Senin gibi biri... Bir kere çocuk olarak babasından dolayı durmadan ev değiştiren; daha sonra da benim tanıdığım Tan Oral olarak yine durmadan ev değiştiren bir adamın, taa on yaşındayken Erzincan'da babasının kendisine armağan getirdiği iş takımını koruması, kaybetmemesi...*
— Çünkü kullanıyorum, sürekli kullandım onu. Sürekli kullandım, bitmez tükenmez bir şekilde her işimi gördü. Hayatımı kolaylaştırdı. Çok önemlidir.

— *Anladım. Bozmadın, kırmadın.*
— Bir de Almanya'dan, İngiltere'den hep albümlerle geldi. Almanya hakkında, bugünün Almanya'sı hakkında, hem yıkılan kentleriyle, hem yıkılmayan Münih, çok yıkılan Frankfurt, Duisburg filan... Bütün buralar hakkında o yaşlarda bilgi sahibiydim. Onun ötesinde desteyle alınan Alman savaş uçaklarının kart koleksiyonu, modelleri... Zaten askeri havaalanına çok getirip götürürdü beni. Orada terk edilmiş uçakların içinden çeşitli küçük parçalar alma hakkım vardı. Yani oralar...

— *Oyun alanındı.*
— Oyun ve av alanımdı. Böyleydi Erzincan... Okul anısı yok dedin. Var. Çünkü okulda...

— *5. sınıftayız artık değil mi?*
— İlkokul 5'te adım çıkmıştı: "Bilim adamı" diye...

— Bilim adamı?

— Çünkü sınıfta bir iddiada bulunmuştum. "Bir gün geceyle gündüz dünyada birleşecek ve sürekli aydınlık olacak" diye bir tez ortaya attım. Bunu ispat etmeye çalıştığım için ve o yaştaki çocuklarda böyle saçmalıklar olağan olmadığı için, birdenbire hocalar katında çok müthiş bir yerim olmuştu. Sanırım bunlar evde pederin arkadaşlarıyla yaptığı sohbetlerden kapılmış bazı bilgilerdi. Bir gece lambası vardı evde. Hep kırmızı yanan bir gece lambası. O gece lambasının camının iç tarafı ayna gibi bir şeyle kaplanmaya başladı zamanla. Bizimkiler kendi aralarında konuşurlarken, "Bunun içinde bilmem ne gazı var. Bu gazla şöyle bir fiziksel-kimyasal reaksiyon oluyor. Onun sonucunda da böyle ayna gibi yansıtıcı bir şey oluşuyor" filan demişlerdi. Ayrıca o gazın atmosferin bilmem kaçıncı katında olduğuna dair de bir şeyler söylemişlerdi... Ben bütün bu bilgileri bir araya getirerek, "Böyle olduğuna göre ileride bu pırıltı gökyüzünde de oluşacak ve bize yansıyacak; geceleri de aydınlık bir dünya olacak" diye bir teoriyi sınıfta ortaya attım. Adım da bilim adamına çıktı.

PROFESÖR EPISCHTEIN

— Bilim adamına!

— Canım hocalar ciddiye almadı ama, "Bu çocuk böyle şeyler düşünüyorsa bunda iş var herhalde" dediler. Teorimi yutmuş olmaları mümkün değil tabii. Sonradan bu olayı ortaokula da taşıdığımda orada çocuklar bana, "Profesör Epischtein" diye isim takmışlardı. İlkokul 5'te teorik bilim adamlığından başka bir de deneysel bilim adamlığım var.

— Ne var, ne var?

— Montgolfier kardeşlerin balon yapıp uçtuğunu öğrendikten sonra bütün bir gün kâğıtları kolayla yapıştırarak yerde çok büyük bir balon yaptım; İki-üç metre kadar.

— *Kâğıtlar ne, gazete kâğıdı mı?*
— Hayır, ambalaj kâğıdıydı. Bir ucu açık, yuvarlak, çok büyük bir balon. İçini saman dumanıyla doldurup uçuracağım. Saman yakıldı, her taraf duman içinde kaldı; bütün bir gün uğraştığımı hatırlıyorum fakat o yapıştırarak yaptığım balonun içine o dumanı dolduramadım. Hep başka yerlere gitti duman. Olmadı yani.

— *Nerede yaptın bunu, evin içinde mi?*
— Olur mu, bahçede. Evin bahçesi öyle büyük ki... Bir tarafta domates, salatalık bahçesi var.

— *Kim dikiyor onları, annen mi?*
— Ben. Ben yapıyorum.

— *Nasıl? Sen mi dikiyorsun?*
— Dikiyorum, çapalıyorum. Taa arka taraftaki bostanlardan kaçak, suların yolunu değiştirip ark kazarak günde bir defa bahçeye su getiriyorum.

— *Bu bir hobi mi? Yoksa annen yap mı dedi. Hani oğlum şuraya domates, şuraya salatalık dik, artık koca herif oldun...*
— Hayır, hayır. Kimsenin böyle bir emir verdiği yok. Yani yine aynı şeyi söylüyorum. Bu doğal...

— *Pek değil ama neyse..*
— Öyle, gerçekten öyle. Ayrıca söğüt dallarını kesip temizledikten sonra onları baş aşağı yarım ay şeklinde art arda dikerek, yürünen yolla sebzelerin arasında tarhlar yaparak... Bak, ağaçların arasında çok güzel bir kameriye vardı. O kameriyenin çatalına, tahtalardan bir tabla yapıp radyonun konulabileceği bir yer yaptım. Oraya lamba da çekiliyor, yemekler orada, bahçede yeniliyor. Zerdali ağaçlarının altında.

— Bu çizdiğin tablo genellikle yalnız oynayan çocukların tablosu.. Oysa sen hep bir arkadaş grubuyla yaşamışsın.
— Günün belli saatlerinde böyle, belli saatlerinde öyle... Ondan sonra bir gün bende hayvanat bahçesi yapma fikri belirdi. Nitekim İzmir'deki evde tavşan, sonra bukalemun beslemiştim. Şimdi burada da, Erzincan'da yani, çarşıdan bir gün iki tane atmacayla döndüm.

— Satın mı aldın?
— Satın aldım. Atmacaları getirdim eve ve onlara bahçenin bir köşesinde kafes yaptım. Onlara çarşıdan sakatat alırdım. Ciğer, akciğer alırdım. Evde zaten kediler var, dışarıda köpekler var. Köpekli, kedili ve tavuklu bir ev.

— Evde mi buldunuz, edindiniz mi?
— Edinildi. Tavuklar var, köpek var, kedi var...

— Bunları bulan kim, annen mi? Yani kapılanan kediyi eve kabul eden, bir köpek edinen...
— Bütün bunlar cevabı olmayan şeyler.

— Ama olması lazım.
— Yani bir kedi geliyor, bizimle yaşamaya başlıyor, bu kadar basit. Evde tavuk besledik, defalarca beslendi. Bahçedeki kuluçka tavuktan civcivler çıkıyor. Fakat biri sırtına bir gaga atmış, delmiş sırtını. Küçücük civciv... O eve getiriliyor ve evde kedi gibi büyümeye başlıyor ve tavuk olana kadar evde yaşıyor ve çok sevilen bir hayvan oluyor.

— Evin içinde yaşayan bir tavuk!..
— Evde yaşayan bir tavuk, evet, kediyle koyun koyuna uyurdu.

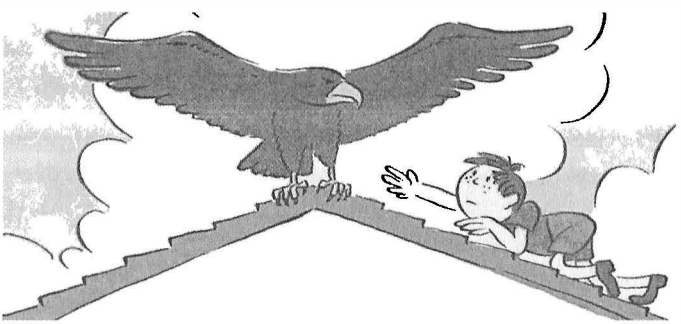
— Vazgeçtim. Atmacalara gelelim...
— Bir iki gün ciğerleri yediler. Sonra bir gün geldiğimde atmacanın biri yoktu. Nasıl olduysa tek bir atmaca duruyor.

Ara tara ötekini, yok. İkinci atmaca da öyle düşünüyor; ne yiyor, ne bir şey yapıyor. Canım sıkıldı, "Olmayacak bu iş" dedim, aldım atmacayı, "Azat buzat, sen beni cennet kapısında gözet" deyip attım havaya. İki kanat çırptı, gitti bahçedeki bir ağaca kondu ve gene düşünmeye başladı. Aldım getirdim. Eşi kaçan atmaca iki gün sonra öldü.

— *Biri erkek, biri dişi miydi?*
— Herhalde. Sonra bir cenaze töreni yapıldı. İki kiremitin arasına konuldu atmaca.

— *Yapıldı derken kim yaptı töreni?..*
— Arkadaşlarla birlikte işte... Gömüldü oraya. Sonra bir kartalım oldu...

— *Atmacadan kartala terfi ettin yani...*
— Bir gün şehirde dolaşırken çocukların taş attıklarını ve yolun ortasında koca bir kartalın kanadı düşük vaziyette durduğunu gördüm. Dikkatle baktım, kan akıyor kanadından, yere sürünüyor. Çocuklar da, "Bu, havadan düştü" gibi laflar ettiler. Benden küçük çocuklar ama. Gittim kartalı kucakladım, aldım. Benim neredeyse o anki boyum kadar. Eve getirdim kartalı. Mutfağın kapısı dışarıya açılıyor. Odunluğun da kapısı bahçeye açılıyor. İkisi böyle çapraz duruyor. Annem de mutfakta çalışıyordu. Ben mutfağın

Yaralı Kartal (Bu Kitabın Kuyruğu Var *adlı kitaptan*).

kapısına geldim, "Bu kartal yaralı" diye bağırdım. Annem de, "Odunluğa koy, yarasına bir bakalım" dedi.

— *Yani, "Onu nereden buldun? Başıma iş açtın..." filan yok.*
— Hayır, hiç yok. Diyalog tamamıyla böyle: "Odunluğa koy, yarasına bakalım." Ben kartalı odunluğa koydum ama hep kaşınıyorum. Bitlenmişim, her tarafım kartal biti yani. Önce beni temizledi annem; sonra pamuk ve tentürdiyotla kartalı tedavi ettik. Kartal uzun bir süre penceresiz odunlukta yaşadı ve kimseyi yanına sokmadı. Ben hariç...

— *Ne yapıyordu? Yani senin dışındakileri...*
— Tehdit ediyordu, ağzını açarak, kıhlayarak. Bana bir şey yapmıyordu. Kafasını zorla suya sokuyordum, su içmesi lazım diye. Su içiriyordum ve manca (akciğer) yiyerek yavaş yavaş kanadını topladı ve köşedeki tünek gibi bir yere sıçramaya başladı. Sonra bir gün girdiğimde yoktu kartal. Heyecanlandım, baktım kümese çıkmış. Kümesten odunluğun, oradan mutfağın damına, oradan da evin damına çıkmış. Tam çatının ucuna gitmiş. Orada duruyor. Aynı yoldan ben de çıktım yakalamak üzere. Bıraktı kendini, süzüldü, indi aşağıya. İndim, yakaladım. Tekrar yerine getirdim ve bu birkaç defa tekrarlandıktan sonra kartal uçtu gitti.

— *Uçtu...*
— Uçmuş yani... Bir gün geldim, kartal yoktu. Çok güzel hikâye değil mi?

— *Güzel hikâye.*
— Evet. Sonra eski gramofonların güçlü yaylarından yararlanıp, kurulup gidecek otomobil yapmaya çalıştım. Gitmedi elbette. Derken bende boks merakı başladı...

— *Boks?*
— Evet boks. Evin dışındaki bir köşesine telli direkler çakarak ring yaptık, kahverengi kumaştan da eldivenler yaptık.

— *Boks diye bir spor olduğunu nereden gördünüz?*
— Sinemadan herhalde. Artık büyümüştük.

— *Öyle ya ilkokul 5'e gidiliyor artık!..*
— O yıllarda sigara içiyoruz.

— *İlkokulda başladığını söyleme?*
— Evet, ilkokul 4'ten itibaren sigara içiyorum. Sürekli değil tabii, olabildiği kadar...

BÜYÜK ADAM SİGARA İÇER

— *Olsun. Yine de çok erken.*
— Erken, geç. O zamanki ruhsal durumum tamamıyla şöyle: Bağımsız ve yetişkin bir adam olmak isteğindeyim. Bunu kendime karşı ve çevreye karşı kanıtlamak istiyorum.

— *Senin yaşıtın arkadaşların da içiyor muydu?*
— İçenler vardı tabii, tek başıma değildim, hatırlıyorum.

— *Yani Erzincan'da başladın sigara içmeye?*
— Erzincan'da ve şimdi bunun aile ile bağlantısını söyleyeceğim. Anladığım ve anlamadığım bir anekdot aktaracağım. Annem bana oynamam için, şöyle üçgene benzeyen mavi renkli, yassı bir pudra kutusu vermişti, Tokalon marka... Açtığın zaman bir tarafı aynadır. Ben de o kutunun içine yarım kesilmiş, çünkü tam boy sığmıyor, sigaralar koyuyordum. Birkaç kibrit çöpü, bir de kutunun kenarındaki eczalı bölüm...

— *Bir sigara tabakası yaptın yani.*
— Bir çocuk tabakası. Ondan sigaralarımı çıkarıp bir yerlerde içiyorum. Evde değil tabii. Bir gün akşam soyunurken o kutu pat diye düştü cebimden. Annem de aldı yerden. "Aaa benim pudriyeri ne yapıyorsun" dedi. Ben de bir ucuna yapış-

tım. Şimdi gayet garip bir şey oldu. O bir ucundan tutuyor, ben bir ucundan tutuyorum. "Dur bir dakika" dedi annem. Ne yapacağımı şaşırdım.

— *Korkuyorsun çünkü.*
— Eee, evet... Fakat başka çarem yoktu. Bıraktım ve açtı. "Haaa, kibritlerin mi var" dedi. Çünkü sigara yoktu içinde. Bir tesadüf. Ama kibrit çöpleri ve kibrit kutusunun eczalı bölümü var. Aynen öyle dedi: "Haaa kibritlerin mi var." Kapadı ve verdi. Bu kadar.

— *Belki şüphelenmedi sigara içtiğinden.*
— Olur mu? Kırıntı tütünler var içinde. Sadece yüzüme vurmadı.

— *Ama engellemesi lazım.*
— Hayır.

— *Ne demek hayır? İlkokul 4. sınıfta bir çocuk sigara içiyorsa... Bunu normal mi karşılıyor?*
— Ne normal karşılıyor, ne bir şey. Bilmiyorum yani. Yaşadığım bir anı aktarıyorum sana.

— *Tan, annen ya da baban seni hiç dövmedi mi?*
— Babam çok tehdit ederdi küçükken ama dövmedi. Ama çok tehdit ederdi.

— *Beni de babam tehdit eder ama dövmezdi. Annem tehdit etmeden döverdi. Tabii bir halt ettiğim zaman...*
— Yok, annemin de dövdüğünü hatırlamıyorum.

— *Neyse... Tan, hep büyük adam gibi görünmek, çocuk olmamak istiyorsun sanki. Çocukça isteklerin olmadı mı hiç okulda? Örneğin izci olmadın mı sen? O yıllarda pek modaydı?*
— İzci oldum. Fakat yine garip bir şekilde. Bütün izcilerin resmi kılığı vardı, benim yoktu. Hiç olmadı yani. Her yıl ne hikmetse...

— E demek ki izci değildin.
— İzciydim. Sopam vardı, mataram, fularım vardı. Fakat resmi kılığım yoktu. Ben sivil olarak diğer arkadaşlarla beraber pikniklere giderdim.

— Bu, yoksulluk ya da ne bileyim ailenin geçim sıkıntısından falan mı?
— Yok canım, olayı fazla ciddiye almamaktan. Ama bu ve benzer konularda ta askerliğime kadar hep böyle şanssızlıklar yaşadım. Mesela askerde de herkesin parkası vardı kışın, ben parkamı daha ilk gün çaldırdığım için askerliğimi parkasız, titreyerek, en arka sırada falan yapmıştım.

— Peki izci oldum diyorsun ama, mesela Cumhuriyet bayramında, 23 Nisan'da falan izcilerle beraber yürümüyordun herhalde. Onlar daha önde olurlar, trampetler, borular olur, bayraklar taşınır.
— Yok, ben pikniklerde filan izci oluyordum.

— Tuhaf bir izcilik. En iyisi bunu da geçelim... Ortaokulda nasıl bir öğrenciydi Tan Oral? Örneğin ortaokul 1'de?
— Ortaokul 1'de birinci sömestrde kırıklarla dolu bir karne. O sene ikmale kaldım.

— Zorlandığın, yatkın olmadığın dersler neydi? Matematik mi? Edebiyat mı?
— O zaman matematikti. Bütün hayatım boyunca zorlandığım iki ders ise edebiyatla tarihti.

— Edebiyata yatkın olmamak mı, hoşlanmamak mı?
— Hayır. Bence kötü eğitimle ilgili. Kötü bir eğitim. Bütün edebiyat hocalarım, bütün tarih hocalarım kötüydü o zaman. Tabii benim karşılaştıklarım.

— Peki, seni etkileyen bir öğretmenin olmadı mı hiç?
— Yoksul bir eğitim vardı. Yani hocası olmayan bir okuldu.

— *Vekil öğretmenler falan mı gelirdi?*
— Evet, evet... Fransızca dersine şehirdeki avukatlardan birisi geliyordu. Çok hoş da bir insandı. Gerçekten bize Fransızca temeli verdi. Çok ağır ödevler verirdi. İngilizce dersi yoktu. Çünkü...

— *İngilizce öğretmeni yoktu.*
— Hiç yoktu. Bütün derslere gelen bir hocamız daha vardı.

— *Ne demek bütün derslere?..*
— Altı-yedi derse giren... Matematiğe o geliyordu, tarihe o geliyordu, coğrafyaya o geliyordu, yurttaşlık bilgisi, ne varsa hepsine o geliyordu. Genç bir çocuktu ve hiçbirinde ders yapmıyordu. Derste gelip, hayat hakkında, insanlar hakkında, dostluk hakkında, edebiyat hakkında sohbet ederdi bizimle.

— *Bunu hoş bir şey olarak mı aktarıyorsun?*
— Hoş bir şey olarak aktarıyorum. Bana ve zannediyorum diğerlerine hayatımız boyunca işimize yarayacak, içimize işleyen duygular ve bilgiler aktarıyordu.

— *Yani nasihat değil söyledikleri.*
— Hayır çok hoştu söyledikleri. Sohbet ediliyordu sınıfta. Biz de büyük bir mutlulukla adamı dinliyorduk. Senenin ortasında bu adamın tayini mi çıktı ne oldu, bir şey oldu ve bu adam gitti. Bütün sınıf, hepimiz evlerde annemize kekler, kurabiyeler yaptırdık ve istasyona kadar gittik. Gözyaşları içinde ve armağanlar vererek, trene bindirerek, el sallayarak uğurladık onu. Bu adamın... eğitim pedagojisi mi denir, ne denir, işte öyle bir yöntemi vardı. Bu bütün hayatımda beni etkiledi. Bak, benim toplam on beş yıllık öğretmenliğim var; ben de öyle bir öğretmenlik yaptım. Hep...

— *Akademi'deki... Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğretmenliğinden söz ediyorsun.*
— Akademi'deki ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi'ndeki...

— Anlaşıldı... Tan, ağır gidiyoruz. Artık hiç olmazsa ortaokul 2'ye geçelim.
— Geçtim. İkmalle de olsa geçtim ya.

BÜYÜYÜNCE TERZİ OLMAK

— Onu demek istemedim. Ortaokul 2'nin anılarına geçelim... Hâlâ Erzincan'dasınız değil mi?
— Evet Erzincan'dayız. Ortaokul 1'i bitirdik, 2'ye başladık. Daha bir ay mı geçti ne, "Toplanın gidiyoruz" dendi. Haydi, tekrar eşyalar toplandı, denkler yapıldı, sandıklar toplandı.

— Çocukluğundan beri alıştığın için artık etkilemedi mi seni, yoksa artık etkilemeye mi başladı bu göçebe yaşam?
— Tabii bir heyecan ve üzüntü, daha doğrusu merak, hafif heyecan...

— Bu defa nereye gidiliyor?
— İstanbul'a, Hadımköy'e...

— Peki Tan, Hadımköy'e geçmeden bir ara, soru soracağım. Ortaokul 2'desin artık. On iki-on üç yaşlarındasın. Yeteneklerin, yatkınlıkların belirmeye başladığı yaşlardır bunlar. Ama sezdiğim kadarıyla çizgi ve desen senin için hâlâ çok belirleyici değil. Mesela ileride hayatını çizgi çizerek kazanacağın gibi bir yaşam projesi...
— Yok hayır, hiç alakası yok. Benim bir iki korkum vardı. Biri memur olmak korkusu. Yani 9-5 çalışmak, eve fileyle dönmek ve evde ağır koltukların bulunduğu bir salonda yaşamak zorunda kalmak!..

— İleri yaşlarda bu anlaşılabilir ama çocuk yaşta bu korku...
— Nerden başladı bilmiyorum ama geriye doğru gittiğimde hep bu korkuyu biliyorum.

— Korkuyu boş verelim şimdi. Ne olmak istiyordun? Anne baba sorar en azından...
— O çok net. Ben hatırlamıyorum, bana söylenen var. Ne olmak istediğim sorulduğu zaman ben, terzi olmak istediğimi söylermişim.

— Terzi?
— Terzi, evet. Oysa herkes doktor olmak, mimar olmak, mühendis olmak, subay olmak filan ister değil mi? Ben terzi olmak istermişim.

— Bunun bir açıklaması olabilir mi?
— Bir açıklaması yok. Yalnız elimin yatkın olduğunu biliyorum. İleriki yıllarda lise, üniversite arasında babamın eski havacı pardösüsünü söküp, siyaha boyayıp, tersyüz edip, dikerek giydiğimi...

— Sen mi, yani kendin mi yaptın bunu?..
— Bizzat ben, evet.

— Bir eğitim, ustalık, çıraklık ilişkisi olmaksızın... Ne bileyim yaz tatilinde terzi yanına çırak filan verilmişliğin...
— Yok canım, alakası yok.. Belki evde Singer dikiş makinesinin bulunmasıyla ilgisi olabilir. Bilmiyorum yani. Yine o yıllarda yani lisenin bittiği yıllarda kendime gömlek, iç çamaşırı filan dikerdim ve büyük bir özgüvenle Akademi'de filan o gömleklerle dolaşırdım.

— Peki terzi olmak istiyordun, ama olmadın. Daha iyi oldu herhalde. Zaten olmaya kalksan da annen, baban itiraz ederlerdi. "Ay yavrum, terzi olmak da nereden çıktı" derlerdi.
— Bilmiyorum. Yalnız babam temel olarak benim okumam gerektiği konusunda bir baskı uygulardı. Tehdit de şuydu: Okumazsan kalaycı çırağı olacaksın. Kalaycı çırağı olmak bir tehditti.

— Ne tuhaf, beni de böyle tehdit ederdi annem ve babam. Bu haylazlıkla gidersen sen kalaycı çırağı olacaksın, derlerdi bana...
— Çok berbat bir meslek olmalı kalaycı çıraklığı herhalde ki tehdit olarak kullanılıyor.

— Evet, evet. Hiç kalaycı çırağı gördün mü?
— Simsiyah bir şeydir herhalde.

— Hayır. Ben gördüm. Kum içinde ayaklarıyla çanağı çevirmek... Soğukta donar insanın ayakları herhalde... Hakikaten berbat bir iş... Neyse, haydi artık şimdi de Hadımköy'e taşınalım...
— Okullar açıldıktan bir ay sonraydı, toplandık, Hadımköy'e gitmek üzere İstanbul'a geldik ve teyzemin Kadıköy'deki evine yerleşti aile. Beni Yoğurtçu Parkı'nın ordaki şimdi Kenan Evren Lisesi olan mektebe kaydettirdiler. Kısa bir süre de olsa boşta gezmeyeyim diye.

— Hadımköy'de mi okuyacaksın?
— Hadımköy'de okul yok. İzmir'e gönderileceğim, halamın yanına.

— Ama İzmir'e gitmeden önce İstanbul'da Yoğurtçu'daki ortaokula...
— Şimdilik ama... İstanbul Mühürdar'da teyzemgilde kalırken, Yoğurtçu'daki, şimdiki Fenerbahçe Stadyumu'nun oradaki ortaokula gidip gelmeye başladım. Okula ilk gittiğim gün yine herkes dersteydi. Aklımdan, "Acaba Ertekin de bu okulda mı" diye bir şey geçti.

— Ertekin?
— Erzincan'daki iyi arkadaşlarımdan biri. Sınıf arkadaşım hem... İşte o Ertekin. Ailecek İstanbul'a gitmişlerdi. Bunu biliyordum. Bildiğim o kadar ama. Şimdi İstanbul, koskoca İstanbul işte... Ben zilin çalmasını bekliyorum. Sınıfa gireceğim,

öteki öğrencilerle tanışacağım... "Acaba Ertekin burada mıdır" diye içimden geçti ve aklıma gelen başıma geldi. Kapı açıldı ve Ertekin içerdeydi.

— *Sınıftaydı.*
— Sınıftaydı. Evet, olacak bir tesadüf değil. Ve tabii orada hiç yabancılık çekmedim Ertekin'i bulunca...

— *Ertekin de mi bir memur çocuğuydu?*
— Herhalde, öyle olmalı. Bir-bir buçuk ay kadar okula gidiyorum diye evden çıkardım. Okula gelir bir, bilemedin iki derse girerdik. Ondan sonra Kurbağalıdere'de sandal kiralayıp Moda Koyu'nda akşama kadar sandalla gezer sonra eve giderdim. Çünkü İstanbul Erzincan'a göre çok güzel bir yer. Bir kere deniz var. Bir de okumaktan kopmuşum bir anlamda. Okuduğum okulu bırakıp İstanbul'a geldiğim için. Ertekin'le de iyi anlaşıyoruz... Onunla beraber okulu kırıyorduk.

— *İzmir'e ne zaman gidilecek?*
— Bir buçuk ay kadar sonra okuldan tekrar tasdiknamem alındı, çantam düzüldü. Annem beni Kadıköy'den Karaköy'e getirdi. Vapura bindirmek üzere.

— *Doğrudan İzmir'e giden bir gemi mi?*
— Doğrudan İzmir'e.

— *Yıl 1949?*
— 1949'un sonuydu. Gemi kalktı. Anneme el salladım.

— *Tek başınasın?*
— Tek başıma gidiyorum.

— *Birisine emanet edilmeden...*
— Hayır hayır. Kimseye emanet edilmedim.

— Bu bana biraz uçta, biraz aşırı bir tutum gibi geliyor. Daha önce de söyledim bunu. İzmir'den tek başına Menemen'e, Kırkağaç'a gönderilmenle ilgili olarak söylemiştim... Şimdi de on iki yaşında bir çocuğun İstanbul'dan İzmir'e koca bir vapurda, tek başına gönderilmesi... Riskli değil mi bu?
— Aklımın ucundan geçmedi.

— Senin değil, anne babanın.
— Onların... Bilmiyorum. Ne yapabilirlerdi ki?

— İlginç ama... Bilmiyorum sana da ilginç geliyor mu? Yoksa sen doğal mı buluyorsun?
— Şimdi düşündüğüm zaman, tabii hoş geliyor bana. İlginçten öte hoş; güzel geliyor yani. Sonuç olarak bindim vapura İzmir'e gittim.

— Yolluk verdi herhalde annen?
— Yolluk?.. A evet, kaşarpeynirli sandviç. Zaten ne zaman iyi bir kaşarpeyniri kokusu alsam vapurla yolculuk aklıma gelir.

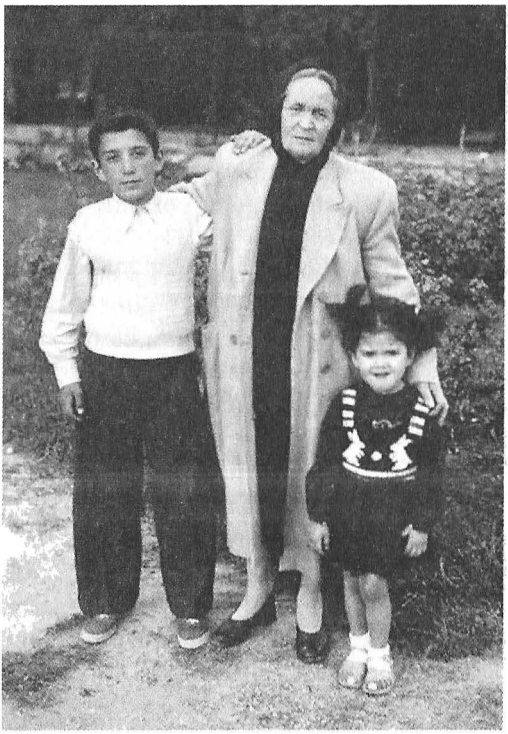
— Herhalde hala karşıladı?
— Herhalde, belki dede. Kahramanlar semtinde bir evde oturuyorlar. Ev şöyle. Binanın dışından merdivenlerle çıkılırken, merdiven sahanlığına bağlı bir mutfak, birkaç basamak daha çıkınca bir yemek masası ve bir kanepenin sığacağı kadar küçük bir hol. Sağda bir oda, solda bir oda. Soldaki oda halamın yatak odası. Sağdaki odada...

— Kocası yok mu?
— Kocasından ayrılmıştı. Sağdaki odada dedem, babaannem, halamın küçük kızı ve ben. Dört kişi yatıyoruz. Yani dört kişi tek odada yatıyoruz. İki sedir var. Biri babaannemin, biri dedemin.

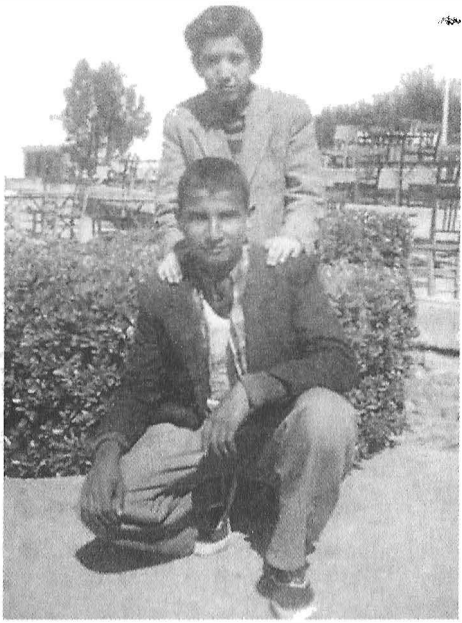
— *Küçük kızla sen de yer yatağında?*
— Yer yatağı açılıyor akşamları. Biz de orada yatıyoruz. Böyle bir evde yaşamaya başladım ben.

HAYTA, HAYLAZ VE...

— *Ders çalışmak için filan bir oda?..*
— Yok bir şey... Namık Kemal Lisesi vardır İzmir'de. Ünlüdür... Kahramanlar'dan Namık Kemal'e yürüyerek gidip geliyorum... Bazen Fuar'ın içinden geçerek gidiyorum, bazen de Fuar'ın etrafından dolaşarak... Evde yemek masasında ders çalışıyorum... Oradaki hayatım tam bir sokak hayatıydı.

İzmir, babaanne ve hala kızı Mine ile.

İzmir Kültürpark, uzun saçlar ailede sorun olmuştu.

— Peki, okulda yeni bir arkadaş çevresi edindin herhalde? İyi miydi okul ve sen iyi miydin?

— Şöyle söyleyeyim. O yıl sınıfta kaldım. Toptan kaldım yani... Halam benim hakkımda bilgi almak üzere okula gittiğinde daha adımı söylerken, "Haaaa, o mu" diye yaka silkerek tepki vermiş öğretmenler. Bunu halamın ağzından öğrendim.

— Niye öyle?

— Çünkü orada da öyle bir öğrencilik yapmaya başladım ben.

— Nasıl bir öğrencilik?

— Yani tembel, haşarı, çok konuşan, gürültü çıkartan... Ne derler... Haylaz...

— Erzincan gibi görece geri kalmış bir yerden gelmişliğinin etkisi var mı? Çünkü Namık Kemal, İzmir'in iddialı liselerinden biriydi...

— Yok... Orada herkes aynı hizadaydı. En azından ben kendimi aynı hizada hissettim. Ama haylazdım ben. Orada mesela gizli gizli çikolata sattım. Çünkü bana haftalık olarak sadece bir lira veriliyordu.

— Hala tarafından mı...

— Hala tarafından. O para bana yetmiyordu. Ama ticareti bilmediğim için bakkaldan aldığım çikolataları teneke bir kutunun içinde sokakta gezdirerek satıyordum. Bir gün birisi geldi, "Ben bunu bakkaldan daha ucuza alırım" dedi ve ticaret hayatım böyle bitti.

— Peki sen bakkaldan indirimli almıyor muydun?

— Hayır, normal, yemek için gibi alıp, satmaya çalışıyordum. Yani tamamen beceriksiz bir ticaret. Ama hoştu...

— İzmir'de Kahramanlar gibi büyük bir semte gelmiş, artık on iki yaşında bir çocuksun. Çok çabuk bir arkadaş çevresi edindin mi gene?

— Tabii, tabii. İki üç ev ötede bir arkadaşım vardı: Dinçer Sümer. Bugünün ünlü yazarı, tiyatrocu Dinçer Sümer... O benden farklı bir çocuktu. Okuyan bir çocuktu. Ben hâlâ okuyan biri değildim. Mesela *Doğan Kardeş* dergisi ile tanışmama sebep olan Dinçer'dir.

— Dinçer Sümer okul arkadaşın mı, mahalle arkadaşın mı?

— Mahalle arkadaşım. Mahallede başka arkadaşlarım da vardı tabii. Onlarla bilye oynardık. Bir de gözleri görmeyen, bakarkör bir çocuk vardı. Çok etkileyiciydi. Bizimle beraber oynardı. İki gözü de görmüyor ama bakıyor. Bizimle beraber oynar, itişir kakışırdı. Sonra evin karşısındaki bir evde, herhalde yirmi-otuz yaşlarında, sürekli pencerede oturan, çok kibar ama sakat ya da parkinsonlu biri vardı. Onu ziyarete gi-

Dinçer Sümer ile yıllar sonra.

derdim. Oturur, adam gibi misafirlik yapardım. Ve tabii artık sigara içiyordum.

— *Tabii tabii değil. Ama sigara içiyordun artık...*
— İçiyordum.

— *Paket alarak?*
— Paket alarak.

— *Haylazlığı anladık. Ders çalışmazdın, nitekim sınıfta kaldın o yıl. Peki kitap filan da mı okumazdın?*
— Aaaa bak, karikatürle ilgilenmeye başlamıştım.

— *Çizerek mi?*
— Hayır, hayır. Eve gelen gazetelerdeki karikatürleri izliyordum yalnız. İlk defa orada siyasi karikatürlere bakıyordum ve dikkatli bir şekilde izliyordum. Çünkü dedem gazete alıyordu. Orada siyasi karikatürleri izlerdim. Sururi olmalı.

Sonra Ratip Tahir'in çizgi romanlarını izlerdim, Koca Yusuf, Barbaros filan. Dedem ilginç bir insandı. Mesela onunla yürüyüşe çıkardık, beni yanına alırdı. İzmir'de dolaşırdık. Saatlerce yürürdük. "Gel seninle bilmem kimin nikâhı var, ona gidelim" derdi. Kalkıp nikâha giderdik. Otururduk, nikâhı izler, şekerimizi alıp çıkardık. "Yahu bu nikâh bizim nikâh değilmiş" deyip bir daha girerdik. İki üç defa şeker alıp çıktığımızı hatırlıyorum. Dedem yemeyi severdi, su içmeyi severdi. Yol üstündeki çeşmelerden su içer ve birlikte uzun yürüyüşler yapardık. Dedem bana hâlâ aklımda kalan dört-beş dua ezberletmişti.

— *Peki gene kaldığımız yere dönelim. Kötü ve haylaz bir öğrenci olduğum için sınıfta kaldın.*
— Doğru. Ama bir öğrenim yılı içinde üç kent, üç okul değiştirmişim. Düşünsene, Erzincan'da başlayıp, İstanbul'da devam edip, İzmir'de bitirmeye çalıştığım bir orta 2 bu.

— *Doğru. Bir çocuk için yeterince berbat.*
— O günlerde halamla Fuar'da gazino gibi bir yere yemeğe gittik bir akşamüzeri. Halam epey dramatik bir sesle, "Şimdi metin ol. Sana bir haber vereceğim" dedi. Beni de bir heyecan bastı. Kötü bir şey mi oldu diye korktum. "Maalesef sınıfta kaldın" dedi ve rahatladım.

— *Haylaz ve hayta olduğunu en iyi sen biliyordun da ondan herhalde... Sınıfta kaldın ve yaz tatili başlamış demektir bu.*
— Tabii. Ama ondan evvel anlatacağım bir şey var. Mayıs ayında bir seçim yapıldı.

— *14 Mayıs 1950.*
— 1950 seçimleri ve o seçim öncesinde ben artık siyasi ortamı izliyordum. Gazeteden izliyordum.

— *Dedenin aldığı gazeteden...*
— Evet, okuyordum, izliyordum ve yorumlayarak izliyor-

dum kendimce. Yani bugün nasıl izliyorsam Türkiye'deki siyaseti, aynı lezzetle, aynı ilgiyle izliyordum.

— *Oysa böyle bir ilginin kabarmasına yol açacak hiçbir neden yok.*
— Yok. Seçim öncesinde çok dikkatli, iyi bir gazete okuyucusu olduğumu hatırlıyorum. Yorumlarım da iyiydi bayağı...

— *Senin kişisel yorumların? Gazeteninkiler değil yani?*
— Benim. Tümüyle benim. Şöyle: Bu hükümetin değişmesi şart gözüküyor. Fakat yeni gelenler de acemi. Hiç iktidar olmamışlar. Değişmeleri şart ve hayırlı bir şey olacak. Fakat yeni gelenlerin acemiliği zarar getirir mi Türkiye'ye?

— *Ooooo, bayağı sorumlu düşünceler.*
— Dalga geçme... Aşağı yukarı yorumlarım böyleydi. Bir endişe. Hem değişmeyi bekliyordum hem de gelenler acaba ne kadar başarılı olabilirler diye bir iç korku vardı. Sonra seçimler yapıldı. Ve... Ve biz çocuklar sokağa çıktık. Bütün çocuklara fırınlardan şey verdiler...

— *Simit.*
— Talaş, talaş... Talaş verdiler. Biz boş konserve kutularını sopaların ucuna çakıp, talaşları içine koyup, üstüne bakkallardan verilen gazları döküp yakarak o meşalelerle sabaha kadar sokaklarda bağırarak dolaştık.

— *Demokrat Parti'nin seçim zaferini kutladınız.*
— Evet. Evet.

— *Senin için amaç bir seçim zaferi kutlamak değil ama...*
— Tam değildi. O şenliğe katılmaktı. O sosyal olaya katılmaktı. Ondan birkaç gün sonra da sınıfta çaktık. Hala mektup yazarak aileye bildirmiş...

— Sen de zaten doğal olarak yaz tatiline gidecektin Hadımköy'e...
— Tabii...

— Gene vapura mı bindirildin?
— Onu da tam hatırlamıyorum. Belki de trenle dönmüş olabilirim. Hatırladığım Hadımköy'e girişim... Hadımköy bir vadidedir.

— Biliyorum.
— Vadinin bir tarafında Hadımköy vardır, karşı tarafında da askeri garnizon. Bizim ev karşı tarafta, garnizondaydı. Ben trenle eve dönüyordum.

— Yine o malum soruyu soracağım Tan. Valizi yanında, on iki yaşında bir çocuk...
— On üç oldu...

— Olsun peki... On üç oldu artık... İstanbul'a trenle gelip Haydarpaşa'da indi, vapurla karşıya, Sirkeci'ye geçti...
— Bandırma üzerinden gemi ile gelmiş olabilirim. Sirkeci'den yine trene bindim ve Hadımköy...

— Vazgeçtim sormaktan...
— Hadımköy istasyonunda karşıdan, tren raylarının üzerinden babam, annem ve kız kardeşim bana doğru gelmeye başladılar.

— Karşılamaya?.
— Karşılamaya. Kız kardeşim çok şişmanlamış, büyümüş, bıraktığım gibi değil. Onunla sarmaş dolaş olduk. Annemle öpüştük. Babam da, "Hoş geldin" dedi soğuk bir şekilde ve hiç okulun lafı edilmeden hep beraber eve gidildi. Ve ben aforoz edilmiş biri olarak eve geldim.

— Bu afarozun ipuçları ne? Daha ilk saatler, ilk dakikalar... Babanın soğuk bir selamı.
— Soğuk... Sonra da talimat: Çalışacaksın ve geçeceksin.

— Nereye ya da nereyi geçeceksin? İkmale kalmadın ki sen, sınıfta kaldın.
— Olsun. Bana bir ceza verildi: Bütün yaz ders çalışacağım. Tamam mı? Bana kapaklı küçük, alçak bir okul sırası yaptırıldı, bağdaş kurularak oturulan. Bunun başına mahkûm edildim. Matematik çalışmaya gayret ederek, sarı bir defterle, bir şeyler yapmaya çalışarak.

— Sınıfta kalmış bir çocuk neyin dersini çalışacak?
— Ceza!..

— Hayır senin açından soruyorum. Ne çalışıyorsun?.
— Bir şey çalıştığım yok, elimde gezdiriyorum. Tatsız bir yaz geçti. Sadece pervaneler yonttum. Tahta pervaneler yonttum, evin her tarafına koydum onları, fırıl fırıl dönüyorlardı. Görünüşte de güya ders çalışıyordum. O civarda çok gezindim. Hemen arkası dağlar bayırlar falandı. Kırlarda durmadan gezdim, tozdum. Küçük hayvanlar kovaladım falan. O yaz bir de Asuman Korat'la tanıştım.

— Aktör Asuman Korat?
— Evet. Asuman Korat orada yedek subaydı. Babam beni Asuman Korat'la tanıştırdı. "Buna" dedi, "biraz ders ver." İyi mi, Asuman Korat bana ders verecek! Ben cezalıyım ya. Asuman Korat'ı hatırlıyorum. Çok ince, çok kibar, çok zarif bir insandı. Askeri garnizonların kameriyeli, ağaçlıklı parkları olur ya, mutlaka, öyle bir kameriyenin altındaki banklarda oturup, her gün ben ders çalıştırıldım. Çünkü komutandan emir alınmış.

— Komutanın oğluna ders çalıştırma herhalde Asuman Korat'ın da işine geliyor, o da kıtaya gitmiyor, talime gitmiyor.
— Tabii, o hiç asker gibi değildi zaten. İnce, zarif bir adamdı.

Asla ders yapmadık. Bana Fransızca öğretmeye çalıştı biraz. Onun dışında Suna Korat'la mektuplarını okurdu bana. Suna Korat'a yazdığı mektupları, ondan gelen mektupları. Asuman Korat'la aşk, sevda, dünya, sanat, edebiyat üstüne çok hoş şeyler konuşurduk...

— *Sen on üç yaşındasın. O ise en azından üniversiteyi bitirmiş...*
— O rahat yirmi beş falan vardı. Ama dedim ya, ben bir çocuk olarak değildim onunla ilişkimde. Bir yetişkin olarak oturup konuşuyordum.

— *Var mıydı dağarcığında bu konuşmayı sürdürebilecek birikim? Anlattıklarına bakarsak olmaması lazım.*
— Var, var. Evdeki kitaplardan okumuştum. *Doğan Kardeş* okumuştum. Çok gezmiştim. Tam hatırlamıyorum ama ders yerine bu tür şeyler konuştuğumuzu çok iyi hatırlıyorum Asuman Korat'la.

— *Tamam, peki, inandım...*
— Evet. Bir de taburdaki askerlerle çok ahbaptım. Aşırı ölçüde ahbaptım. Çünkü taburun garajında, tamirhanesinde geçiyordu hayatım. Biliyor musun, cip kullanıyordum. Babamdan gizli. Yaz böyle geçti...

YİNE YENİ BİR OKUL: KABATAŞ LİSESİ

— *Sen de yeniden İzmir'e, Namık Kemal Lisesi'nin orta bölümüne...*
— Hayır. Okulun devamı için artık İzmir'e gönderilmedim. Çünkü kötü bir deney olmuştu. Kabataş Lisesi'nin orta bölümüne yatılı olarak yazdırıldım.

— *Bu herhalde aile için mali fedakârlıktı biraz da...*
— Bir anlamda evet. Bir gün beni götürdü babam, Kabataş Lisesi'ne yatılı olarak yazdırdı ve beni bıraktı.

İstanbul Kabataş Lisesi bahçesi. Sağ arkada Tan, solunda Hayri Arda.

— *Demek ki sonbahar oldu artık. 1950 sonbaharı.*
— Evet. İki türlü öğrenci vardı. Leyli, yani yatılı, bir de...

— *Nihari, yani gündüzcü...*
— Evet nihari. Ama leylilerin de iki türlüsü vardı. Cumartesi, pazar izinli olarak çıkabilenler, bir de çıkamayanlar.

— *Evci olan ve olmayan yatılılar yani.*
— Ben evci çıkamayanlardandım.

— *Bu bir tercihi mi babanın? Ceza mı bu, ne?*
— Nasıl olacak başka türlü? Bütün aile Hadımköy'de.

— *Cumartesi sabahı çıkarsın, binersin trene, Hadımköy'e gidersin.*
— Hayır... Ayda bir defa filan giderdim. Babam beni Kabataş Lisesi'ne bıraktı ve gitti. Okulda yatılı her öğrencinin bir somya, bir yatak, yorgan, battaniye filan getirmesi ge-

rekiyor. Gerekiyor ama bunların hiçbirisi yoktu bende ve hiçbir zaman da olmadı...

— *Babana bu söylenmedi mi?*
— Söylenmiştir ama almadı, yahut da alamadı. Bilmiyorum. Ama yoktu işte benim.

— *Peki okul idaresi, "Nerede oğlum senin somyan, yatağın, yorganın?" demedi mi?*
— Dediiii!.. Dedi ama yok işte... Bunun üzerine benim gibi somyası olmayanları revire götürdüler ve orada yatırdılar bizi. Bir süre revirde yattık. Sonra hasta çocuklar gelmeye başlayınca revirden çıkartıldım. O sırada yatakhane doluydu. Yatakhanenin köşesinde de muallim muavinleri için perde ve paravan ile ayrılmış tek kişilik bölmeler var. Herkes yerleştiği için bana öyle bir yer verdiler. Böylece benim son derece imtiyazlı bir şekilde somyası olan, paravanla ayrılmış, hem başucumdan, hem sol tarafımdan Boğaz'a bakan pencere kenarı bir yerim oldu. Yattığım yerden palamut avcılarının ışıklarını görerek uyurdum. Radyom da vardı. Babam muhabereci olduğu için elektronikle çok ilgiliydim. Babamın bazı olanaklarından yararlanarak bir tahta üzerine kulaklık radyosu yapmıştım.

— *Sahici?*
— Sahici elbette. Kulaklık radyosu dedim ya... Çünkü Hadımköy'de muhabere taburundaki erlerle de, öteki subaylarla da özellikle levazım subayıyla aram çok iyiydi. "Hek"e çıkartılan malzemeleri ihtiyacım oldukça gidip onlardan isterdim.

— *Hek ne?*
— "Hek" işe yaramayan, atılan askeri malzemelere denir. Mesela en çok ihtiyacım olan bakır bir kama. Yere çakılıp toprak hattı çekiliyor. Onu elde etmek için ben bir sene falan yalvardım. Benden bıkarak vermişti bana levazım subayı. Böylece anten teli gererdim bir yere, toprağa da bakır kamayı saplardım. Sonra da tahta üzerine çarşıdan aldığım küçük,

galen denen bir şeyi monte etmiştim. İçinde kurşun sülfür kristali bulunan küçük bir şey. O kurşun sülfürün çok özel bir noktasını ayarlayıp iğne gibi bir şeyle oraya dokunduğun anda radyo çalmaya başlar. Tabii büyük sükse oldu. Birkaç kişide daha vardı. Yatakhanenin çeşitli yerlerinde, uçlarında porselen izolasyon fincanları olan parlak bakır tel antenler geriliydi. Varlıklı çocuklar onlarla dinlerdi.

— *Ortaokul 2'yi bir kez daha okuyorsun?*
— Evet.

— *Öteki çocuklardan bir yaş daha büyüksün. Bu sorun muydu?*
— Değildi. Ufak tefek olduğum için arada sırıtmazdım.

— *Sınıf ilk defa bir araya gelen öğrencilerden oluşuyor.*
— Tabii, tabii hep beraber başladık. Kendine fazla güvenli, komiklik yapan bir çocuktum ve o sene sınıfta ödül alan iki çocuktan biriydim.

— *Ne gibi?.. İftihara filan mı geçtin yoksa?*
— İftihar diye bir şey hatırlamıyorum. Kumbara almıştım. En çalışkan iki öğrenciye armağan olarak kumbara verdiler. Biri bendim.

— *Sen çift dikiş gittiğin için mi iyisin, yoksa kafana tuğla düştü de ders çalışmaya mı başladın?*
— Az çalışıyordum. Fakat çift dikiş olduğu için herhalde sınıfın en iyilerindendim. Yani biyolojide, matematikte, bütün derslerde en iyilerindendim.

— *Ama okul dışına ayda bir, Hadımköy'e gitmek için çıkan yalnız bir çocuktun?*
— Evet, yalnız bir çocuktum. Akşamları yemekten sonra okulun deniz kıyısında hava kararırken tek başıma bir aşağı bir yukarı gezerdim.

— *Niçin tek başına?*
— Öyle işte... Romantik...

— *Ama daha önceleri arkadaş canlısı, bol ve kolay arkadaş edinen...*
— Arkadaşlarım var. Bir sürü macera da yaşıyorum. Fakat akşamları o saatte böyle... Ama bir ben değil, herkes... Herkes o saatte kendi başına romantik bir volta atardı su kenarında.

— *Ortaokul 2'deyiz. Artık yaş ilerlemeye başladı. Seni etkileyen, yaşamına yön veren öğretmenler...*
— Tabii, tabii var. Nuriye Girgin, tabiat öğretmeni. Ben hep güzel kadın öğretmenlere tutulurdum. Bayağı bir tutku yaşardım ve bunu da belirtirdim ve onlar da anlarlardı. Anladıklarını görürdüm. Çok büyük mutluluk duyardım bu oyundan. O yaş farkına rağmen... Onlar da beni kayırırlardı. Her yönüyle...

— *Öyle ya sevgilisisin artık...*
— Dalga geçme... Kayırırlardı dedim sadece...

— *Nedir mesela kayırılma dediğin?*
— Dersi daha çok bana bakarak anlatır, espriyi bana yapar, derse fazla kaldırmaz...

— *Ama bunu, senin halini çocukça bir aşk olarak kavrarlardı herhalde. Sen de öyle boylu poslu, yakışıklı, kadının da içinin gittiği biri değildin herhalde.*
— Hayır, hayır insaf!.. Yani bendeki o duygu selini fark edip, bunu hoşlanarak ve doğal kabul ederek...

— *Tamam da ben soruyu âşık olduğun güzel kadın öğretmen var mı diye değil, fikri gelişmene veya fikri yönlenmene etki eden öğretmenlerin oldu mu diye sormuştum.*
— Evet, bir müzik öğretmeni. Müzikle ilgili bugün eğer çok

ilkel de olsa bir bilgim varsa, en azından porte, nota, diyez, bemol nedir biliyorsam bunu o müzik öğretmeninin...

— Ee, bütün çocuklar için bu geçerli. Ben en kabiliyetsizlerden biriydim müzikte ama ben de porte, nota filan öğrenmiştim...
— Ama ben başka yerlerde böyle müzik hocasıyla karşılaşmadım. Müzik hiç ciddiye alınmayan bir dersti. Sadece oradaki müzik hocasının üzerimde böyle bir kalıcı etkisi oldu.

— Yatılı okuldasın. Anneni babanı ayda bir kez görebiliyorsun. Kendini mutsuz hisseder miydin?
— Şey hissederdim... Melankolik. Mutsuz değil, melankolik.

— Tabii o zaman bu kelimeyle değil.
— O zaman nasıl bir kelimeyle bilemiyorum. Hüzünlü belki. Ancak o yaşta hedef olarak önümde...

— Herhalde artık terzilik değil?
— Hayır, hayır. Meslek hiçbir zaman yok, hiçbir zaman meslek düşünmedim. Lise bittiği zaman bile düşünmedim. Meslek hayatını hiç düşünmedim. Sadece kimlik olarak bir hedefim vardı. O da bir sokak adamı, bir hayat adamı, bir serüven adamı olmak. Dolayısıyla hedef okumak, adam olmak değildi. Bunlar ikinci planda, zorunlu, zaten olacak şeylerdi. Esas olan sokaktaki insanlarla rahat konuşabilen, onlarla bir hizada olabilen biri, böyle bir kişilik. Esas eğilim buydu. Anlatmak zor.

— Anlamak da zor.
— Mesela çıkış yasağı olmasına rağmen, okulun bahçe kapısının kenarında dururduk bazı çocuklar. Çünkü kapıcı var ve bırakmaz. Ama o dışarıya, etrafa falan bakarken yavaşça kaçardık. Ben tramvaya binip, Eminönü'ne, Mısır Çarşısı'nın oralara falan giderdim. Bir elim cebimde, sigara içen, yetişkin bir İstanbul adamı gibi sokaklarda gezerdim. Beyoğlu'na da

çıkardık. Daha sonraki yılları hatırlıyorum Beyoğlu'nda. Mesela yağmurda saatlerce dolaşıp sırılsıklam olmak sokaklarda, beni çok mutlu ederdi. Yani esas olan özgürlük ve bağımsız olarak var olabilme duygusu.

— *Ama hayatında özgürlük duygusuna hasret, özgürlüğe susayacak kadar baskı altında yaşamış bir çocuk değilsin.*
— Yatılı okulun getirdiği bir duygu herhalde.

— *Sonunda takıntısız olarak ikinci sınıf da bitti. Ortaokul 3'ü de Kabataş'ta okudun değil mi?*
— Yooo...

ŞİMDİ DE HAYDARPAŞA LİSESİ

— *İyi ki sordum... Harika! Senin öğrenciliğinde değiştirdiğin okulları izlemekten benim başım döndü. Bunun bir çocukta etkileri olmaması mümkün değil. Doğru mu düşünüyorum?*

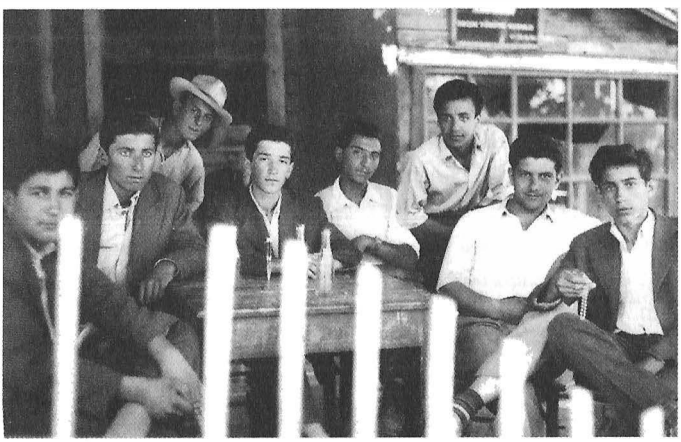
Haydarpaşa Lisesi orta 3 öğrencileri. Oturanların sağ başında Tan.

— Sonuçları mutlaka vardır... Neyse o sene Kabataş Lisesi'nin orta bölümü kapatıldı ve hepimiz Haydarpaşa Lisesi'ne gönderildik.

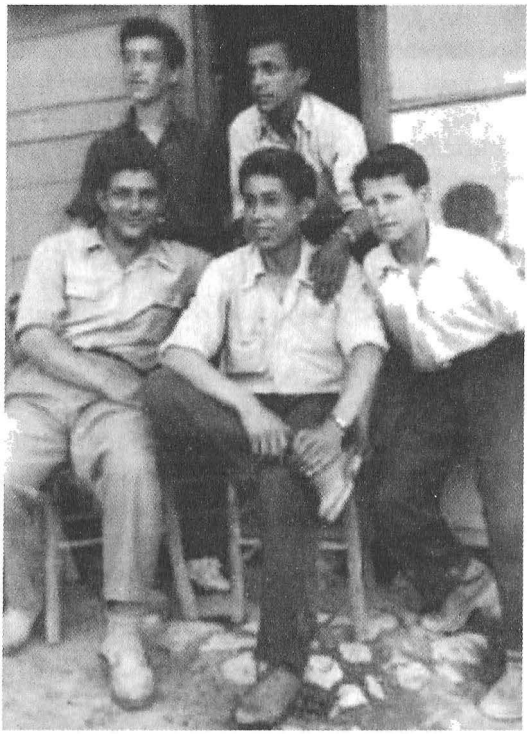
— *Yatılı ya da yatısız bütün çocuklar?*
— Evet, hepsi. Yatısızların ne yaptıklarını bilemiyorum. Ama biz Haydarpaşa'ya gönderildik. Haydarpaşa Lisesi'ne...

— *Yaz tatilinde değil herhalde...*
— Değil tabii. Yazın Hadımköy'deydim. Hoş bir yaz geçirdim.

— *Senin için hangi yaz hoş değildi ki... Okula gitmediğin için her yaz hoş senin için.*
— Kesinlikle... Haydarpaşa Lisesi'nde okuyan Hadımköylü arkadaşlarım vardı. Oranın yerlileri, eşraf çocukları. O yaz onlarla birlikte tam bir delikanlılık yaşıyorduk. Mesela fotoğraflarım vardır kahvede hep birlikte otururken. Bıçak masaya saplanmış duruyor falan. O kahve arkadaşlarımız arasında içeri girmiş, çıkmış, adam öldürmüş insanlar vardı. Esrar içenler vardı. Yani böyle bir arkadaş grubuyla birlikteydim.

Hadımköy'de kahve muhabbeti. Masaya saplı bıçağın arkasındaki Tan.

Hadımköy, berber dükkânı önü. Arkada, berberin yanındaki Tan.

— Bir dakika, bir dakika... Yani adam öldürmüş ve Haydarpaşa Lisesi'nde mi okuyor?

— Hayır, hayır. Haydarpaşa'da benimle birlikte aynı sınıfta okuyacak olan Hayri Arda diye bir arkadaşım vardı Hadımköy'de. İşte o Hayri'nin çevresiydi. Benim de aralarına girdiğim bir çevreden söz ediyorum. Hayri beni onlara şöyle takdim etmişti: "Asker çocuğudur ama farklıdır, bizdendir." Böyle bir cümleyle, çünkü diğerleri dediğim gibi bıçkın, içeri girmiş çıkmış insanlardı. İşte ben onlarla ahbaptım; kahvede otururduk, kırlarda gezerdik, şehirde gezerdik, sokak aralarında gezerdik.

— Bayağı ileri yaşlardasın artık. Koskaca ortaokul öğrencisi... İçki de var mı?
— Sen dalga geç... İçki? Evet vardı. Bulabildiğimiz içkileri, likör, vermut filan içebilirdik. Ayrıca evde reçelle ispirtoyu karıştırıp abuk sabuk içkiler denediğimizi hatırlıyorum.

— Henüz bir cinsel deney de yok?
— Yok canım nerede!

— Yıllardan da 1951 oldu.
— 52 oldu artık. 1952 yazındayız.

HABABAM SINIFI

— Peki bitirelim yazı, Haydarpaşa'ya gelelim. Orada da somya, yatak, battaniye bilmem ne sorunu?
— Hayır, hayır. Orada hiç öyle sorunlar yoktu. Hiçbir şey istenmiyordu ve özgürdük. Cumartesi, pazar çıkardık... Kabataş Lisesi gibi değildi. Haydarpaşa tam bir serseri okuluydu. Rahattık orada. Haydarpaşa Lisesi'nde yatılılığın bütün dertlerini ve keyiflerini yaşadım. Mesela bir gün ayakkabılarım bitti. Eskidi, bitti ve artık giyilmez hale geldi. Terliği iple bağlayarak gezdiğimi hatırlıyorum.

— Bu yürek parçalayıcı manzara ailenin ilgisizliği mi, senin hırpaniliğin mi?
— Benim hırpaniliğim ve hepsi bir arada. Tamam iple bağlı terlik giydim, ama okuldaki şişman bir üst sınıf öğrencisinin ayağında gördüğüm bir ayakkabı için, "Benim de mutlaka olmalı" diye tutturduğumu, kapalı piyanta, köşeli burunlu ayakkabı bulmak için Mahmutpaşa'da annemi akşama kadar dolaştırdığımı da hatırlıyorum.

— Hâlâ iyi öğrenci misin?
— Evet, çok iyi. Orada da en iyi iki öğrenciden biriyim.

— Niye? Hızını aldın gidiyorsun galiba?
— Evet, en iyi iki öğrenciden biriyim. Diğer iyi öğrenci kim biliyor musun? Erol Tuncer. Halk Partili, kaliteli bir politikacı var ya hani...

— Biliyorum...
— Erol Tuncer sınıfın efendisi ve çalışkanıydı. Ben haylazdım. Ama aklı evvel bir öğrenciydim orada.

— Peki derslerde durum nedir? Artık kişiliğin iyiden iyiye oluştuğu yaşlara geldik. Bir yatkınlığın, şu dersi sevme, şunu sevmeme, şu dersi daha çok benimseme gibi eğilimler?
— Derslerde değil ama dersin dışında çok fazla hatırladığım ve anlatmak istediğim şey var Haydarpaşa'yla ilgili. Mesela yeni hayatımızda çok önemli bir yeri olan Boncuk Ömer?

— Kimdir?
— Boncuk Ömer, hem müdür muaviniydi, hem hepimizin babasıydı, hem müzik öğretmeniydi, hem de eski Fenerbahçeli ünlü futbolcuydu. Boncuk Ömer tam bir babaydı hepimize.

— Dur... Hababam sınıfı nerede geçer? Nedense aklıma geldiği için sordum.
— Hababam sınıfının nerede geçtiğini bilmiyorum ama biz *Hababam Sınıfı*'nı okuduğumuzda hep bizim sınıfı anlatıyor zannettik.

— Boncuk Ömer de "Kel Mahmut" oluyordu herhalde?
— Boncuk Ömer bir defa hepimizin hâkimiydi, hamisiydi. Okulun avlusunda top oynamak yasaktı. Ama Boncuk Ömer nöbetçi olduğu günler çocuklarla orada futbol maçı yapardı.

— Kendisi dahil?
— Kendisi dahil. Kan ter içinde kalarak. Dedim ya babaydı, hâkimdi, bütün çocukları severdi. Sopaları vardı masasının arkasında duran, çeşitli boylarda. Çünkü sopa bir terbiye aracıydı onda.

— *Yani döverdi.*
— Şöyle. Her sene, her karne döneminde, akşam etüdünde kapı açılır, içeriye Boncuk Ömer girer. Elinde sopasıyla. Oturur ve sırayla hepimizin ismini okur. Ayağa kalkarsın ve kaç tane zayıfın varsa, o zayıfları 5'e tamamlamak üzere, mesela notun 4 ise 1 sopa, 3 ise 2 sopa olmak üzere bir hesap çıkartır, avcunu açarsın bütün sınıfın kah kah, kih kih gülmeleri altında avcuna sopa yersin.

— *Öldürücü darbeler değil anlaşılan.*
— Değil ama canını da yakar... Sopa faslı bitip çıkarken de, "İkinci karne iki mislidir ona göre" der ve giderdi. Ama ikinci karne gelmezdi. Çok incelikleri olan bir öğretmendi Boncuk Ömer. O zamanlar çarşamba günleri öğleden sonra ders yoktu fakat dışardan okula erken dönmek zorunluğu vardı. Ama her çarşamba Boncuk Ömer'den özel izin alınırdı.

— *Bütün sınıf mı?*
— Hayır, hayır. Boncuk'la arası iyi olanlar.

— *Yalaklık yapanlar mı demek istedin?*
— Hayır tam tersi. Yalaklık yaparsan alamazsın. İzin de şu: Beşten yediye kadar. Beşe kadar zaten çıkabilirsin de beşte dönmek zorundasın. Sorun, izni beşten yediye ya da dokuza kadar uzatmak. Bu kadar basit bir şey. Mesela gidip, "İşte annem gelecek de buluşacağız da..." Hiç yemez öyle numaraları. "Sinemaya gideceğim... Maça gideceğim" dersen alırsın. Kısacası Boncuk Ömer hoş bir insandı. Sınıfa gelir ve keman çalardı. Müzik öğretmeni ya. Aradan yıllar geçti. Lise bitti, ben üniversitedeyken ziyaretine gittim Boncuk Ömer'in.

— *Emekli olmuştu?*
— Hayır çalışıyordu daha ve hepimizi çok iyi tanırdı. Üst katta yine idare bölümünde sorun yaşandığı bir sırada gittim. "Otur" dedi, oturdum. O sırada dolapta birinin dosyasını

arıyorlar ve bulamıyorlar. "Bulamıyoruz efendim" dediler. Eski bir öğrencinin dosyası aranıyor. Oturduğu yerden çocuğun numarasını ve nerede bulunacağını söyledi. Ezbere. Kolayca bulup getirdiler. Hiç unutmuyorum o anı.

— *Biz yine okul döremine dönelim. Ortaokul 3 de bitti ve Tan Oral o yıl başarıyla, yani ikmale kalmadan...*
— İki kişiydi ikmale kalmadan doğrudan geçen. Bir Erol Tuncer, bir de ben.

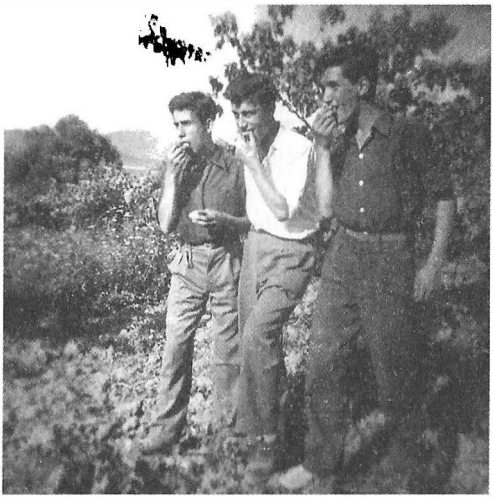
— *Eski, haylaz, dalgacı Tan Oral yerine galiba daha değişik, mazbut bir çocuk geliyor karşımıza...*
— Bilemem... Ama senin tarif ettiğin çocuk sigara filan içmez... Oysa ben, biz sigara içiyorduk...

ACEMİ BEZİRGÂNLAR

— *Harçlığın yetiyor muydu, sigara almaya?*
— Harçlığımla zor idare ediyordum O yüzden orada çok hoş bir ticaret girişimi yaptık.

— *Yaptık mı, yaptım mı?*
— Üç arkadaş. İki çok samimi arkadaşım vardı. Biri Aydın Aktuna, sonradan dişçi oldu. Öteki Hayri Arda, demin anlattım hani, Hadımköylü... Hayri Arda, Aydın Aktuna ve ben. Üçümüz bir sacayağıydık. Para kazanmamız gerektiğini düşünerek kalktık. Haliç kenarındaki şimdi Ticaret Odası'nın bulunduğu yerde eskiden meyve-sebze hali vardı. Hale gittik.

— *Okuldan kaçarak mı?*
— Yoo, bir çarşamba veya cumartesi günü... Gittik bir kasa portakal aldık. O bir kasa portakalı zorla taşıyarak, Karaköy'e kadar sandalla getirip, zorla vapura bindirip, sonunda okula kadar getirdik ve bir akşamüzeri...

Hayri Arda, Aydın Aktuna ve Tan İznik'te.

— Kapıdan da soktunuz?
— Tabii, tabii. Rahattı, o bakımdan çok rahattı. Özgür ve bağımsız hissediyorduk orada kendimizi. Neyse portakal kasasını getirdik koyduk sınıfın ortasına. Nefes nefese oturduk. Birimiz dedi ki, "Ya ekşiyse ve satamazsak." Bir tane soyduk baktık, bayağı tatlı. Bir tane daha soyduk. Orada bir kasa portakalı o sırada gelen arkadaşlara da ikram ederek iki günde yedik bitirdik. Hiç satmadan. Böylece ticari hayatımız orada sona ermiş oldu.

— Peki Haydarpaşa Lisesi orta bölümü bitti. Sınıfta kalmayan iki çocuktan biri olarak... Yani o haylaz çocuk gitti, yerine böyle biri geldi. Ödüllendirildin mi?
— Ödüllendirilmek istedim. Bisiklete çok meraklı olduğumu söylemiştim.

— İkmale kalmazsan bisiklet alırız mı dendi?
— Dendi evet. Doğrudan geçersen bisiklet alırız, dendi.

— *Ve?..*
— Ve o bisiklet hiçbir zaman alınmadı. Önce, "Düz bir yer, uygun bir yer değil Hadımköy" gibi bir gerekçelerle... Sonra zaten Ankara'ya tayin olup gidildi. Bir daha da lafı edilmedi bisikletin.

— *Bunu nasıl açıklıyorsun? Seni uyuttular mı, yoksa zaten bir subay ailesinin çocuğuna bisiklet alacak parası...*
— O zaman bisiklet almak problemdi herhalde. O dönemde, Demokrat Parti döneminde subaylar geçim zorluğu çeken bir sınıftı. Yani bisiklet alma imkânları yoktu.

— *Peki okul bitti. Diploma alındı, bisiklet alınmadı. Hadımköy'e gidildi yaz tatili için herhalde. Yeniden keyifli bir yaz tatili mi, sınırsız olanaklarla, kısıtsız... Bıçkın arkadaşlarla Hadımköy'de bir yaz tatili mi?*
— Evet, evet. İstanbul'a gidip gelerek bu sefer. İstanbul'u da yaşayarak.

— *İstanbul'u yaşamanın anlamı ne?*
— İstanbul'da gezip tozmak.

— *Akşama dönmek Hadımköy'e?*
— Akşama dönmek evet. O zaman İstanbul Fuarı vardı. İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nın, şimdi Lütfi Kırdar Kongre Merkezi oldu, bahçesinde bir fuardı. Oraya gitmek, orada dondurma yemek, plak doldurmak gibi şeyler.

— *Ne demek plak doldurmak?*
— Şarkı söyleyerek plak doldurulurdu.

— *Taş plak?*
— Taş plak... Sonra havai hatlarda kaymak filan... Çok fazla para harcadığımı hatırlıyorum.

— Nereden bu "çok para"nın kaynağı?..
— Babamın Ankara tayini çıkınca... Her türlü lüzumsuz eşyadan kurtulmak gerekiyor tabii taşınırken... Babam yanımdan geçerken ben de bir şeylerle meşgulsem, "At, at, onları at" şeklinde bir kuralını hatırlıyorum. Eşya at...

— Oldum bittim böyle miydi bu?
— Oldum bittim. Çünkü taşınırken tren istasyonunda sandıklar tartılırdı, yüz kiloyu geçtiği zaman para birdenbire sıçrayarak artacağı için sandık açılır; içinden eşyalar çıkartılır, tekrar bağlanır, iplenir ve tekrar tartılırdı. Kural buydu...

— Her bir sandık yüz kilonun altında olacak.
— Evet. Ben de kitaplarımı satmaya karar verdim...

— Ne kitapları bunlar? Ders kitapları değil herhalde?
— Ders kitapları değil. Hikâye kitapları, romanlar, dergiler, bir de babamın elden çıkardığı kitaplar. Hepsini bir bavula doldurdum. Onu zorla köprü altındaki bir sahafa kadar götürdüm. Bavuldaki kitapların tümünü 9 liraya sattım. 9 lira çok büyük bir paraydı. Bugünün parasıyla 90 milyon gibi... O 9 lirayı İstanbul'da yedim. Fuar'da... Arkadaşlarla kafaları çektik, lokantaya gittik. Hatta Abanoz'dan da geçmiş olabiliriz, deliklerden bakmacasına...

— O arada da Ankara'ya tayin mi çıktı?
— Tayin çıktı. Yazın. Bir kere daha eşyalar toplandı ve Ankara'ya taşınıldı. Taşınmadan evvel bir yeşil renk tutkusu oluşmuştu bende.

— Ne demek yeşil renk tutkusu?
— Söyleyeceğim: Yeşil renkli gabardin bir takım elbise aldırdım kendime. Bir de yeşil gömlek içinde... Onunla kendimi müthiş yakışıklı hissediyordum. Bir de evdeki bir keten kumaştan terziye bir yazlık takım yaptırıldı bana...

Hadımköy, bayramlıkla.

Onu giydiğim zaman şapşala dönmüştüm. Hakikaten doğru hissediyormuşum, görünüşüm çok şapşaldı. Onunla dolaşmayı hiç sevmedim. Çünkü çok yeni etkisi yapardı. Yeni bir şey giymekten hiçbir zaman hoşlanmadım. Çok rahatsız oluyordum yeni bir şeyden. Biraz buruşuk ve eski olması daha rahat kılıyordu beni.

— *Sefil bir ruhun var da ondan...*
— Sefil bir ruhtan ziyade, herkesin içinde, herkes gibi olmak isteği...

— Çocukluktan beri hep bunu söylüyorsun, bana hep bunu anlatıyorsun.

— Evet kesinlikle öyle. Ankara'da Büyük Sinema'da, Atatürk Bulvarı'nda o yeşil elbiseyle dolaşırken... kapalı piyanta ayakkabı ile gezerken kendimi çok farklı hissediyordum. Neyse, Ankara'ya gidildi. Henüz bir ev tutulmamış. Ev yok. Mecburen, Sıhhıye'deki orduevine gittik. Bir odasına dört kişilik bir aile olarak yerleştik ve ben orduevinden, Ankara Gazi Lisesi'ne gidip gelmeye başladım. Yakınımızda gidebileceğim bir Gazi, bir de Atatürk Lisesi vardı. Çok ilginçtir. Gazi Lisesi daha çok benim gibi haytaların, Atatürk Lisesi ise daha çok kolej tarzında, üst düzey ailelerin çocuklarının gittiği bir okuldu.

— Zor bir hayat mıydı? Orduevinde tek odada dört kişi...

— Hayır zor değil. Tersine zevkli bir hayattı. Zaten çok sürmedi. Kısa bir süre sonra bir ev bulundu ve taşınıldı. Cebeci'de Kutlugün Sokak'ta bir apartmanın üst katında bir eve taşınıldı. Bir balkonu vardı. Balkondan bütün Ankara'yı ve Anıtkabir'i görebiliyorduk... Yaz akşamları yatağımı balkona çıkartır, orda uyurdum. Bütün bir yaz boyunca balkonda uyudum. Lise dönemini de, kucağıma bir kontrplak alıp yatağa bağdaş kurup ders çalışarak geçirdim.

— Baba hâlâ binbaşı mı?

— Baba artık yarbay galiba. Ankara yeni bir kent, bilmediğim bir kent. Arkadaşım yok. O günlerde kafama başarılı olmayı koydum... İlk defa böyle bir fikrin oluştuğunu hatırlıyorum kafamda...

— Ne anlıyorsun başarıdan?

— Okulda başarılı olmaktan söz ediyorum. Okul açıldığı andan itibaren de, dersleri ertelemeden çalışmak başarının anahtarı gibi bir fikir oluştu bende. Çünkü yapılabilecek hiçbir şey yoktu. Okuldan çıkıp orduevine geliyordum ve oturup o günkü dersleri çalışıyordum. Bu, sınıfta öne çıkmama, fark edilmeme sebep oldu.

— Daha hiçbir arkadaşın yok henüz?

— Evet, daha hiçbir arkadaşım henüz yok. Ama kısa süre sonra orada yine bir troyka oluştu. Biri Merdol Olgunsoy, biri Yılmaz Özbek, bir de ben. Yılmaz Özbek benden bir sene önce Akademi'ye girdi... Çok ilginç bir adamdır. Onda hat sanatı anlamında bir Allah vergisi vardı. Daha lisedeyken akıl almaz güzellikte yazılar yazardı kaligrafi anlamında. Kitap başlıkları, defter başlıkları, okul ödevlerinde gotik yazılar, süslü yazılar. Öyle garip, hoş bir adamdı.

Ankara Gazi Lisesi öğrencileri.

Gençlik Parkı'nda.

Yılmaz Özbek ile Çankaya'da.

— *Okulda başarılı olmak için bulduğun yöntem tuttu mu?*
— Tuttu, tuttu. Lise sona doğru gittikçe düşen bir tempoyla tuttu. Lise sonda takıldım. Hemen hemen bütün derslerde iyiydim. Mesela Fransızcada o kadar iyi olmuştum ki Fransızca hocası artık benimle ilgilenmiyordu. Fransızcayı öğrendiğimi kabul ediyordu. Fransa'dan tanımadığım bir kızla mektuplaşıyordum. Böyle mektuplaşma adresleri satılırdı o zaman.

TIKLIM TIKLIM BİR EVDE...

— *Ankara'da ne kadar kalındı?*
— Yine üç sene. İlk evde herhalde bir sene dolduktan sonra yine Cebeci'de Yargıç Sokak'ta daha büyük bir eve taşınıldı. O eve dedem, babaannem ve annemin ablası bizimle birlikte kalmak için geldiler. Yani yeni taşınılan evde büyük bir aile olduk. Kız kardeşim okula başlamış, ben liseye gidiyorum, babam Hava Kuvvetleri'nde görevine devam ediyor. Teyzem ameliyat oluyor, geliyor, bakılıyor. Dedem prostat ameliyatı

olmuş, evde elinde şişeyle dolaşıyor. Yaşlı babaanne ortalıkta. Böyle bir ev... Bir oda var; ben, kız kardeşim ve teyzem o odada kalıyoruz. Bir başka odada annem ve babam kalıyor. Bir odada dedem ve babaannem... Tabii bu şartlarda benim bütün hayatım evin dışında geçiyor. Orada, gece herkes yattıktan sonra eve gelirdim genellikle. Eve geldiğimde bir sessiz kapı açma uzmanı olmuştum. Usulca anahtarla kapıyı açıp giriyordum. Herkes uyumuş oluyordu.

— *Nerdeydin o saate kadar?*
— Sokakta...

— *Sokakta ne demek?*
— Sokakta demek sokakta demek... Pastanede oturuyorum veya dolaşıyorum ya da bir arkadaşımdayım...

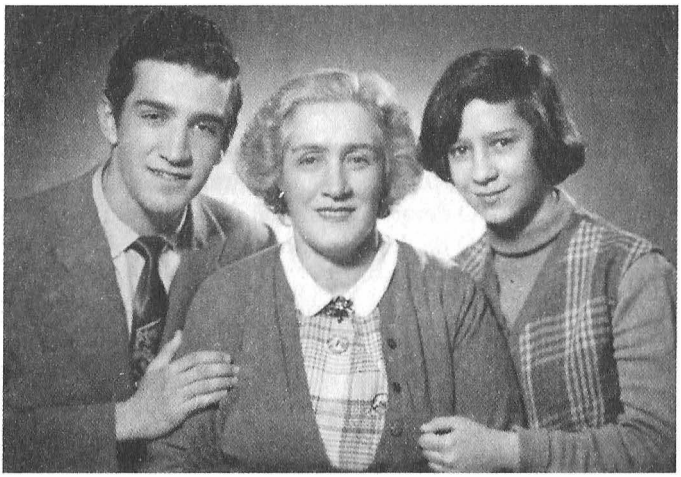
— *Bu öğrencilik hayatıyla çok uymuyor. Ne zaman ders çalışıyorsun, ne zaman ödev yapıyorsun?*
— Ulus'ta küçük bir kütüphane vardı. Sokak üzerinde. Dışardan bakıldığında bakkal dükkânı girişi gibi camekânlı, beyaza boyanmış minik bir kütüphaneydi. Okul çıkışı belli bir saate kadar kitap okuyarak, ödevleri yaparak, arkadaşlarla sessiz bir şekilde konuşarak o kütüphaneyi kullanırdım. Sonra eve gelip, çantayı bırakıp, üstümü başımı değişip sokağa çıkardım. Gece yarısı, geç vakit dönerdim. Yatağımı balkona taşıyıp...

— *O evde de.*
— O evde de balkonda yatmak gibi bir huyum vardı.

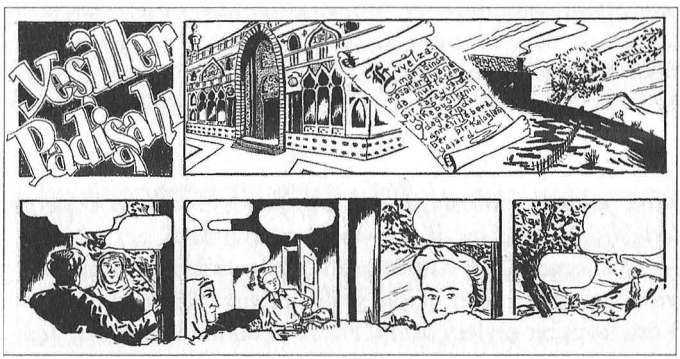
— *Herkes yattıktan sonra eve gelmeyi herhalde okul açık olmadığı dönem için söyledin...*
— Okul açıkken de geç gelirdim. Çünkü evde vakit geçirecek bir şey yoktu. Azdı... Ama evde kaldığım zamanlar da olurdu. O zamanlar resimli bir roman çizmeye başladım. Birdenbire oldu bu... İlk önce bir futbolcunun hayatını çizmeye ça-

lıştım ama birkaç kare sonra yürümedi. Daha sonra annemin anlattığı Yeşiller Padişahı diye bir masalı resimlemeye çalıştım. Bitirdim de...

— *Sen hiçbir şey atmıyorsun. O çizgiler de var mı hâlâ?*
— Duruyor, duruyor.

Anne ve çocukları fotoğrafçıda, 1954.

İlk ve son resimli roman çalışması.

— Şaşırmadım... İlk çizgilerindi bunlar anladığım kadarıyla. Başarılı mıydı?
— Çok ciddi çizgilerdi... O sıralarda *Hürriyet* gazetesinde "Kahraman Prens" diye çok çarpıcı bir resimli roman yayımlanıyordu...

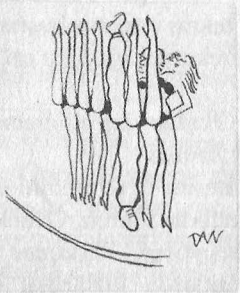
— Kuzey Avrupa'da geçen...
— Evet. Oradaki başarılı çizimlerin üzerimde bıraktığı etkinin izleri vardı.

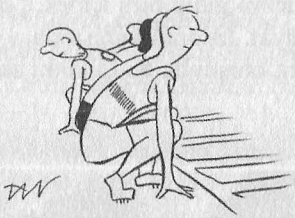
— Bir karikatür değil ama... Henüz karikatüre bir yönelim yok?
— Hayır yok. Fakat aynı tarihlerde karikatürle ilgili bir başlangıç denilebilir. Türk karikatür tarihinde önemli bir yeri olan *Tef* dergisi... O dergiyi düzenli bir şekilde aldım. Koleksiyonunu yaptım. O da duruyor tabii.

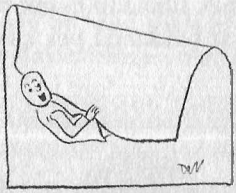
— Tabii, tabii.
— Bir iki eksiğini yıllarca tamamlamaya çalışıp da tamamlayamadığım bir koleksiyon olarak... Bunu şunun için söylüyorum: Karikatür dünyasıyla böyle ilginç, tutkulu bir ilişki o dergilerle başlamıştı. Ayrıca Ankara'ya gelmeden evvel, daha Hadımköy'deyken, İstanbul'da *Deve* diye bir mizah dergisi çıktı, Bedri Koraman'ın. Bir de *Kırkbirbuçuk*. Onu da Turhan Selçuk çıkarmıştı. Bu iki dergi de kısa sürdü. Fakat iki dergiyi de harçlıklarımla aldığımı biliyorum. Büyük bir merakla baktığımı hatırlıyorum.

— Tan, ben de lisede o dergileri almıştım ama sonra karikatürist filan olmadım. Çizgi çizmeyi bilmiyordum. Yeteneğim sıfıra yakındı. Hâlâ da öyledir. Sen farklı olmalısın. O dergilerle ilişkin de farklı olmalı. Yanılıyor muyum?
— Çok özendiğimi hatırlıyorum. Daha çok hoş çizgileri severdim. Bir gün ben de bir şeyler çizdim. Karikatür çizdim. Kötü kötü bir şeyler çizdim. Fakat çizdiklerimde, şimdi açıklamam çok güç, bir şey sezdim; kendime ait bir şey sezdim.

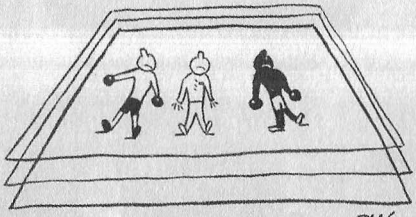

IYI GECELER

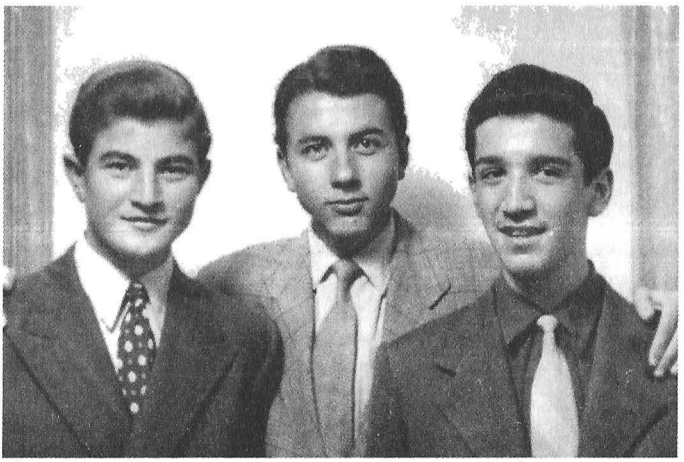
1954 Ankara'da
ilk karikatürler

Karikatür niyetine ilk çizgiler.

Çok hoş bir şey sezdim. Tat aldım ondan ve hemen mutfağa koşarak anneme gösterdim. "Aaaa çok ilginç" dedi.

— *Geçiştiriyor...*
— Geçiştirmiyor. Ne desin? Başka söylenecek bir şey yok. Ben tekrar geri döndüm. Bir saat sonra yeni bir şey daha çizip tekrar anneme koştum. Akşama kadar dört-beş karikatür çizerek mutfağa koştum... Bu üretim çok hoşuma gitti.

— *Okulda resim öğretmeninin dikkatini çekecek bir durum yok henüz?*
— Resim öğretmenini de anlatacağım. Başka bir olay var. Özellikle Yılmaz Özbek'le akşamları dışarıda, sokaklarda dolaşıyoruz. Tamamen romantik bir hayat tarzı. Karanlık sokaklarda kızlardan bahsederek, hayattan bahsederek, şarkı söyleyerek... Çünkü sosyal bir çevre yoktu Ankara'da. Bütün yapabildiğimiz, Büyük Sinema'ya gitmekti. Bir de hafta sonları oraya buraya gidip bira içmek, pikniğe gitmek filandan ibaret bir hayat. İnsanın kafasında o yaşta hayat hakkında pek çok soru oluşuyor. Kafandaki sorula-

Üç kafadar; Merdol Olgunsoy, Yılmaz Özbek ve Tan Oral.

rın cevabını aileden bulamıyorsun. Çevrende uyanık, aydınlık insanlar yok; kitaplarla pek fazla tanışıklığın yok, bir sosyal çevre yok. Velhasıl bir yalnızlık ve cevapsız sorularla yaşamak şeklinde bir hayat tarzı var. Bu koşullarda *Tef* dergisindeki samimi yaklaşımda, kafadaki soruların açık olmasa bile sezdiren cevaplarıyla yüz yüze geldim. Ordaki karikatürlerle...

— *Bugün de* Tef*'i başarılı ve güzel bir mizah dergisi olarak görüyorsun?*
— Evet görüyorum. Hele o gün için iyice öyle... Peder, *Tef* dergilerini elimde gördüğü zaman, "Önce derslerine çalış. Sonra bunları alıp yazın, tatilde okursun" diye uyardı. Bu uyarı benim kafamda prensip haline gelebilecek bir yargı oluşturdu: Eğlence ve gelişim adına yararlı olacak hiçbir şeyi yarına bırakmamak. Çünkü yarın başka işler vardır. Böyle bir prensip oluşmuştu kafamda.

— *Bu bir itiraz aslında babaya...*
— Kendi kendime düşündüğüm bir şey bu, ona söylediğim değil. Zaten babaya itirazdan çok bir hayat felsefesi oluşturma adımlarından biri. Yani, "Bu dergiyi ya bugün okurum ya da okumazsam yarın artık tekrar okuyamam. Çünkü yarın başka bir şey okuyacağım" şeklinde. O yüzden babamı kesinlikle dinlemedim. O dergiler periyodik olarak alındı, okundu ve koleksiyon olarak saklandı...

İZ BIRAKAN BİR ÖĞRETMEN

— *Resim öğretmenine gelecektik...*
— Okulda iki tane resim öğretmenim oldu...

— *Lise boyunca?*
— Lise boyunca. Biri Arif Kaptan. "Dâhi çocuk" Hasan Kaptan'ın babası Arif Kaptan. Diğeri de Cemal Bingöl... Arif

Kaptan hoş bir insandı. Eli cebinde canı sıkılarak dolaşırdı sınıfta. Hissederdim canının sıkıldığını...

— *Resim öğretmenliğinden mi sıkılırdı?*
— Lise öğretmenliğinden değil içinde yaşadığı şartlardan sanki. Türkiye'nin, okulun bütün bu şartlarından sıkılan bir adamı görürdüm onda. Hoştu, espri yapardı, takılırdı bize... Fakat yaptığımız resimlerle pek ilgilenmezdi. Gerçi kötülemezdi de. Yumuşak bir geçişten ibaretti. Cemal Bingöl ise çok ilginç bir adam. Çok diri ve atılgan bir adam. Bizi resmen yoğurdu. Adeta beynimizi yoğurdu; uğraştı bizimle...

— *Resim bağlamında?*
— Evet, resim bağlamında bizimle uğraştı ve biz onu anlamakta güçlük çektik. En azından ben onu anlamakta güçlük çektim. Fakat yaptığı şeyin ne kadar hayırlı olduğunu daha sonraki yıllarda, bu alanda biraz kültürel birikimden ve düşünceden sonra daha iyi anlayabiliyordum.

— *Ne yaptı yani?*
— Şu modern resim hakkında... Modern resmin ne olduğunu, kurallarını anlatmakla yetinmedi, her birimize birer küçük not defteri aldırdı. Ele sığacak kadar. Anlattıklarını anlasak da, anlamasak da o deftere cümle cümle yazdırdı. İleriki zamanlarda ben onu açıp okuduğumda bile çok şey öğrendim. Yazarken çok şey öğrenmemiştim ama daha sonra okuyunca çok şey öğrendim...

— *Modern resim derken...*
— Bütün resim tarihiyle ilgili ve daha çok modern resim ağırlıklı... Her hafta ev ödevi veriyordu. Herkes evinde resim yapıyordu. Ertesi resim dersine geldiğimizde bütün bu yaptığımız resimler tahtaya seloteyple asılıyordu. Ders boyu o resimler üzerinde hem kendisi kritik yapıyor, hem bize kritik yaptırıyordu. Ben, babamın yağlıboya takımları olmasından yararlanarak, annemden de parıltılı tafta kumaş-

lar alıp vazoların altına sererek çiçeklerle çok gerçekçi resimler yapmaya çalışıyordum ve sınıfa götürüyordum. Arkadaşlar arasında sınıftaki itibarım yükseliyordu resimlerimi götürdükçe... Tahtaya asıldığında diğerleri kargacık burgacık çocuk resimleri gibi oluyordu. Ancak Cemal Hoca, benim resimleri pek ciddiye almazdı. Diğer resimler üzerine uzun uzun konuşur, anlatır, yorum yapar, kritik yapar, bizi konuşturur ama benimkiler üstüne... Çok haklı olduğunu şimdi anlıyorum tabii...

— *Bunu biraz aç...*
— Açmak zor. Çünkü benim yaptığım bir taklitten ibaret. Kendimi koymuyordum. Ama diğer çocuklardan gelen resimler iç dünyalarından gelen çok hakiki, samimi resimlerdi.

— *Kötü resim olsa bile?*
— Kötü ve iyi demek zor bir resme... Ama samimi olup, olmadığını söylemek mümkün...

— *Peki öğretmen ilgisiz mi davranırdı, yoksa "Ne bu resim" mi derdi?*
— Hayır, neden onların yaptığının iyi olduğunu, benimkinin niye iyi olmadığını ders boyu konuşurdu...

— *Oysa çocuklara göre en iyi resmi sen yapıyorsun öyle mi?*
— Ben öğretmenin haklı olduğunu düşünüyorum...

— *Sınıfta senden iyisi var mıydı resimde?*
— Vardı tabii... Benden iyisi demek çok zor. İyi resim yapanlar vardı, yapamayanlar vardı. O yaşta yapılanları katı bir sıralamaya koymak çok zor.

— *Niye zor olsun? Bir çiçek resmini birisi çiçeğe benzetir, öbürü benzetemez...*
— Bu bir kritik değil. Resme öyle bakılmaz...

— Ben çok iyi bir öğrenci olmama rağmen resimden hep ikmale kalırdım.
— Bu da bir kriter değil. Bak Cemal Bingöl Hoca ayrıca şöyle ödev verirdi bize: O sıralarda evlerde taşkömürü yanardı. Taşkömürünün cürufu çıkardı. O cüruf delik deşik olmuş bir kütledir. Herkes bir tanesini masasının önüne koyacak...

— Okula götürecek yani?
— Hayır evinde... Ona baka baka, tüm girintisini, çıkıntısını kopya edip çizecek. O kadar zor bir iştir ki o. Bunu çok iyi yapanlar çıkardı, yapamayanlar çıkardı...

— Senin yaptıkların nasıldı?
— Vasattı. Ama şunu söylemeye çalışıyorum: Cemal Bingöl Hocamız o bir sene boyunca hem bizim bileğimizi ve gözümüzü zorlayacak işlerle güçlendirdi, hem beynimizi kültürel bilgilerle tıka basa doldurdu...

— Kırk kişilik sınıftan kırk ressam çıkmadı herhalde?
— Ama kırk tane bu konuyu bilen kültürlü adam geçti ordan. Bu çok önemli.

— Kültür derken ne demek istiyorsun? Mesela meşhur ressamların hayatlarını mı anlattı?
— Hayır, hayır...

— Bir tabloya bakınca değerlendirme ölçütleri mi kazandırdı size?
— Hepsi dahil. Yani sanat tarihinde bir resim dünyası varsa akıp gelen... bunu bir anlayarak bakmak var, bir de ilgilenmemek var. Biz o güne kadar ilgilenmeyen insanlardık. Ama Cemal Hoca'nın dersinden sonra resim sanatı, hayatımızda yeri olan bir alan oldu. Sanat tarihi ve resim tarihi...

— Resim öğretmenlerini anladık. Özellikle Cemal Bingöl'ün senin üstündeki etkisini... Başka seni etkileyen öğretmenlerin?

— Gazi Lisesi'nde aslında uzun uzun anlatılması gereken bir başka hoca var. Matematik hocası Kemal Noyan. Daha sonra Kemal Noyan'ın adını, İşçi Partisi'nden milletvekili adayı olarak bir yerlerde görmüştüm sanırım. Kemal Noyan'ı uzun anlatabilirim değil mi?

— Tabii...

— Kemal Noyan, çok özel bir kişi... Şişman, kırmızı yanaklı, gülen, güldüğü zaman gözleri incecik olan ve gözlerinden yaş boşanan... yani öylesine içten gülen bir matematik hocasıydı. Derse gelirdi, havadan, sudan, hayattan fıkra anlatırdı. Biz güleriz, bazen laf biter bir sessizlik olduğu zaman, "Haydi gülünecek bir şey söyleyin" diye bizi uyarırdı. Kah kah kih kih müthiş bir eğlenceyle geçen dersin son beş dakikasında gözlerindeki yaşı silip, eline tebeşir alıp tahtaya dört-beş formül yazardı. Zaten onları yazıncaya kadar dersin bitme saati gelirdi. Sınıftan çıkarken de kitabın filan sayfasına kadar sorumlu olduğumuzu söyler giderdi.

— Şakayla, gülerek, eğlenerek matematik öğretmek mi şimdi bu?

— Hayır. Matematik hiç yok. Ama sorumluluğumuz, yani bilmemiz gereken her şey var. Cebir var, geometri var, ne bileyim logaritma, diferansiyel hesaplamalar var. Her şey var yani... Zaten on iki yıllık lise on bir yıla indi o sene ve biz iki yılı bir arada okuduk. Yoğun. Ertesi gün okula giderdik. Söylediği bir iki cümle, tahtaya yazdığı formüller, kitabın bilmem kaçıncı sayfasına kadar sorumlusunuz demek, en az on beş, yirmi problemi çözebilmemiz demekti. Problemleri anlayarak çözmeye çalışmış olurduk hepimiz. Mesela on beş problemden beş tanesini çözerim, on tanesi mümkün değil. Bir başka-

sı dört tanesini çözmüş. Ertesi derse geldiğimiz zaman gene şakayla karışık gülme, eğlence, gürültü. Sonra şöyle bir komut verirdi: "Herkes istediği şekilde ayağa kalkabilir, konuşabilir, bağırabilir, arkasını dönebilir. Her şey serbest. Herkes birbiriyle konuşsun. Herkes çözemediği problemi çözen arkadaşından öğrensin." Herkes başlarda büyük bir gürültüyle, "Ben şunu çözdüm, sen hangisini çözdün? Nasıl çözdün? Şöyle çözdüm" diye fikir alışverişinde bulunurdu. Yarım saatlik gürültüden sonra bir sessizlik olurdu. O sorardı: "Eveeeet, şimdi hiç kimsenin çözemediği problemler hangisi?" On beş soruysa, üç tanesini hiç kimse çözememiş...

— *Onu da öğretmen...*
— Onları da kendisi tahtada çözerdi. Tekrar gırgır başlardı. Harika bir metot bu. Bütün öğrenim hayatım boyunca Kemal Noyan Hoca'nın yerine koyabileceğim başka bir kişi bilmiyorum.

— *Bunun sonunda sen veya sınıf, matematikte iyi öğrenciler mi oldunuz?..*
— Devam edeyim. Sınıfta iyi olan beş kişiyi kâtip olarak seçti. "Sizler benim yardımcımsınız." Ben de o beş kişiden biriydim. Kâtiplerin görevi, sınıfla hoca arasındaki problemleri halletmekti.

— *Matematik problemlerini mi?*
— Her türlü problemi... Kemal Hoca'nın, yazılı sınav yaptığı zaman şöyle şartları vardı: "Ya dolmakalem, ya kopya kalemiyle yazacaksınız. Eğer kurşunkalemle yazacaksanız altına kopya kâğıdı koyacaksınız. İki nüsha olacak. Eğer bu şartları yerine getirirseniz imtihan kâğıtlarınızın aldığı notlara itiraz edebilirsiniz. Notlarınızı hemen açıklarım zaten. Kim kaç almış bilirsiniz. Eğer siz aldığınız notlardan memnun değilseniz itiraz hakkınız vardır."

— *Kopyayı anladım. Ne yaptığına bakarsın. Peki dolmakalem ne işe yarıyor?*

— Hoca senin doğru yaptığını siler, bozar, yanlış diyebilir. Bir tür güvence. Yazılı sınavdan sonra herkes hesabını ve itirazını yapardı. Ben 4 almışım, 6 istiyorum...

— *O derste mi değerlendirilirdi sınav?*
— Anında. 4 almışım, 6 istiyorum, 5 almışım bilmem ne istiyorum diye... Hemen kâğıdı çıkartılır bakılır. Haklıysa düzeltilir, değilse anlatılır ve iş biterdi. Sözlü sınavdaysa tahtaya kalkan çocuk eğer yapamazsa, "Bilmiyorum" demeye zorlanırdı. Herkesin içinde bilmiyorum demek o kadar zordur ki. Ya yap ya "Bilmiyorum" de. Bilmiyorum, dediği zaman yerin dibine geçerdi insan... Önüne bakarak yerine otururdu. Böyle ağır bir cezası vardı. Yerine oturtmadan evvel yanına çağırır, aldığı notu gösterirdi. Ona ve bize...

— *Ne verdiyse...*
— Evet ne verdiyse, herkesin öyle bir hakkı vardı. Herkesin, yanına gidip hocanın attığı notu defterinden görme hakkı vardı.

— *Siz kâtipler ne yapardınız? Onu anlayamadım.*
— Kâtipler sınıfta itirazları olanların kâğıtlarını çıkartmak, hocanınkiyle karşılaştırmak filan gibi işler yaparlardı. Bir de kâtipler avantajlıydı. Tahtaya kalkmazlardı örneğin. Şimdi hoca sene sonuna doğru bir gün geldi sınıfa, dedi ki: "Sıkıyönetim ilan ediyorum. Şu, şu öğrenciler sıkıyönetim öğrencileridir." Ben de onların içindeyim; öteki kâtipler de... "Bu öğrenciler sene sonuna kadar ister derse girerler, ister derse girmezler. Onlar tahtaya kalkmayacaklar, yazılı olmayacaklar. Sene sonunda onlarla bir tek yazılı sınav yapacağım. Geçerlerse geçecekler, geçemezlerse kalacaklar" dedi. Şimdi yapmak istediği şey şu: Sınıfın diyelim ki yarısı çok zayıf. Herkesle ilgilendiği zaman onlara zaman ayıramıyor. Sıkıyönetim ilan ederek, kendi deyimiyle sıkıyönetim öğrencisi olan iyi çocuklarla ilişkisini kesti. Ondan sonra bütün enerjisini zayıf öğrencilere verdi. Biz de müthiş bir baskıyla, sorumlulukla karşılaş-

tık. Her akşam bir arkadaşın evinde toplandık, "Aman sıkıyönetim öğrencisiyiz. Tek bir hak, tek bir şans var..." diye...

— *Diğerleri için öyle değil halbuki...*
— Diğerleriyle becerene kadar tekrar tekrar oturup uğraşıyor. Hatta bunlara... O zamanlar özel dershaneler yoktu. Noyan Hoca ilk dershaneyi okulda, bedava olarak kendi öğrencilerine okulda açtı. Cumartesi günleri o zayıf öğrencileri topluyordu.

— *Sahici bir öğretmendi yani?*
— Onları yetiştirmeye çalışıyordu. Sene sonuna kadar bu böyle gitti. Biz bir bakıma çok rahatız... "Yazılı yapacağım" diyor, biz sıkıyönetim öğrencileri kalkıp dışarı çıkıyorduk. Sene sonunda bir gün sınıfa geldi. Artık son ders... Dedi ki: "Sıkıyönetim öğrencileri sınıflarını geçmişlerdir." Müthiş!.. Bize sınav yapmadı. Ama biliyordu... Biliyordu ki biz kaç sınavdan kendimizi geçirmiştik...

— *Bu doğru mu? Kaç sınavdan kendinizi geçirdiniz?*
— Tabii. Anamız ağladı. Her akşam evlerde matematik çalıştık... Kemal Noyan olağanüstü bir hocadır. Bej renkli bakkal gömleği giyerdi.

— *İş önlüğü gibi mi?*
— İş önlüğü gibi. Bir düğmesi aşağıda, bir düğmesi yukarda iliklerdi. Göbekliydi zaten. Tebeşir içindeydi. Bembeyaz olurdu... Matematik derslerini sadece gülme olarak hatırlıyorum.

— *Ama matematiği iyi öğrenmiş bir çocuk olarak bitirdin sen liseyi anlaşılan... Artık lise sondasın ve ailenin Ankara'da üçüncü yılı da doldu.*
— Yani hasta ve yaşlı insanların bulunduğu bir ev, güzel, serbest bir okul. Bahçede sigaranın gizli de olsa içilebildiği keyifli bir okul. Kütüphanede ders çalışabilme imkânı ve Ankara dışında, kırlarda bayırlarda dolaşılarak, fotoğraf çekerek geçen güzel günler. Böyle bir lise hayatı ve lise son...

— Fakat hâlâ ben büyüyünce şu olacağım duygusu...
— Kesinlikle öyle bir şey yok. Hiç yok. Ne olacağım değil, tutkulu bir şekilde hayatı anlamak, dostluğun önemini içinde hissetmek...

— Erkek arkadaşlarla...
— Evet ve tabii karşı cinse karşı bir özlem çok kuvvetli olarak var. Ama hep çizmek şeklinde gelişiyor... O enerji kâğıda, ister istemez kâğıda boşalıyor...

— Nedir "Kâğıda dökmek" dediğin? Karikatür çizmek değil herhalde.
— Niye değil? Karikatür... Yani bir iki tane karikatür çizip anneme gösterdiğimi anlattım. Arkası geldi. Bir defa dergilerin izlenmesi ve gazeteler... *Hürriyet*'te özellikle ve diğer gazetelerde çok güzel karikatürler vardı. Dünya karikatüründen alıntılar falan. Bütün bunlar benim hayatımı zenginleştiriyordu ister istemez.

— Şöyle sorayım soruyu o zaman. Anlamak istediğim şu: Örneğin resimdir esas ilgilendiği alan, sonra karikatüre kayar.
— Öyle bir şey yoktu. Yani ciddi olarak öyle bir şeyle ilgilenmedim hiç.

— O resimli romanlar da bir heves olarak mı kaldı? Yeşiller... Yeşiller neydi?
— Yeşiller Padişahı. Onu çizdim, sonuna kadar çizdim. Her gün bir kare, iki kare.

— Çizdin ama bir heves olarak kaldı. Ondan sonra sürekli resimli romanlar yapmadın.
— Hayır. Zaten onu da zorla bitirdim. Çok da beğenmedim, istediğim gibi olmadı. Yani çok becerikli değildim. Zaten becerikli olsam karikatür yapmazdım. Becerikli olduğum alanda giderdim. Yani karikatür biraz...

— Bu cümleyle yine karşılaşacaksın. İleride benim tarafımdan soru olarak sana yöneltilecek. Çünkü okkalı bir laf ettin.
— Olur peki... Unutmazsan sorarsın... Şimdi, lise son zor geçti. Çünkü iki seneyi tek seneye sıkıştırdılar. 11. ve 12. sınıfların tüm müfredatını bir sene içinde bize öğretmeye çalıştılar. Liseye başlarkenki üst düzey performansım da... Son iki seneyi bir arada okumanın getirdiği zorluklar, bir de buluğ çağının bütün problemleri, bunların da üstüne evin anlattığım hali... Performansım düştü.

— Tüm sınıfta mı, Tan'da mı?
— Bende düştü ve iki dersten çaktım. İkmali de veremedim ve boşta kaldım. Tam o sırada da yine tayin çıktı ve aile eşyaları toplayıp İzmir'e gitti.

YAŞAMDA BİR DÖNEMEÇ

— Tekrar İzmir'e...
— Evet tekrar İzmir'e gidildi.

— E sen de aileyle birlikte tabii?..
— Ben ailenin ardından bir süre sonra İzmir'e gidebildim. Bütünleme sınavları için önce teyzemde Ankara'da kaldım. Ben evde ders filan diye dalga geçerken o akşam, İstanbul'da 6-7 Eylül olayları oluyormuş. Kısacası sınavları veremedim. Bu hayatımın çok önemli bir noktası şimdi.

— Niye? Hayta gezeceğin bir yıl var önünde.
— Dalga geçme. Burayı anlattırmalısın bana. Çünkü bu söyleşimize neden olan kişilik... Yani çizen, ortalıkta çizer olarak görünen kişinin bütün ipuçları şimdi konuşacağımız zaman parçasının içinde gizli.

— Yine okkalı bir yargı oldu... Üstelik söyleşi de ilginçleşti, gerilim kazandı. Bir özetleyeyim mi? Haziran döneminde iki dersten ikmale, bütünlemeye kaldın. Bütünleme sınavlarını da veremedin.

— ... Ve ben iki dersten de çakarak çantamı alıp İzmir'e döndüm. Bu şu demekti: Bir sene boyunca ne üniversiteye gidebilirdim, ne liseye gidebilirdim. Bomboş bir sene. Bu bir sene için ailede konuşulan cümle: "Bir sene kayıp." Benim kendi aklımda bugün kurduğum cümle ise: "Bir sene çok değerli bir kazanç." Çünkü hayatımın hiçbir döneminde, böyle bir sene boyunca kendimle meşgul olma şansım, ne önce, ne sonra, olmadı.

— *Niye? Sen çok serbest bırakılan bir çocuktun.*
— Olabilir ama yine de yükümlülüklerim vardı. Okul örneğin... Oysa şimdi bir sene içinde sıfır yükümlülük. Hiçbir yükümlülüğüm yok. Müthiş bir boşluk, rahatlık...

— *Ve artık gelişkin bir yaş.*
— Gelişkin bir yaş ve şöyle bir şans: Kimseyi tanımadığım bir kent İzmir. Karşıyaka'da bir ev tutuldu. Denizi gören bir ev. Kimseyi tanımıyorum orada. Arkadaşım yok, okul yok, çevre yok, iş yok, güç yok.

— *Ama evde kredi düşük.*
— Hayır, kredi de artık düşük değil evde...

— *Ne yani, "Aferin oğlum iyi ki sınıfta kaldın" mı dediler?*
— Ne aferin, ne bir şey. Yani bu bir olgu olarak algılandı. Önemsiz bir durum. Ne olumlu, ne olumsuz... Yani renksiz bir hayat. Dolayısıyla ben saydamlaştım. Saydamlaştığım an, çevreye karşı saydamlaşınca kendimle yüz yüze geldim ilk defa. Karikatür çizmemin temel nedenleri burada gizli, onu söylemeye çalışıyorum. O sene ben çok radyo dinlemeye başladım. Radyo tek araçtı dünya ile ilişki olarak. Evin radyosuyla dünya istasyonları... ille de müzik. Bu kez evde bana ait bir oda var. Küçücük bir oda. Bir yatak, bir masa, bir sandalye. Tamamıyla bana ait bir oda. O odada geçiyor hayatım. O kadar çok senfonik müzik dinledim ki senfonik müziğin ruhu hakkında kafamda bir şeyler oluşmaya başladı. "Kendince

İzmir Karşıyaka'da terzi İrfan'ın evi. Üst balkonda Muhtar Bey.

yinelenen melodik yapının beklenmedik biçimi de var mıdır" diye içimden geçirdiğimde, yani kafamda bir soru işareti varken, bir gün radyoda, "acaba var mıdır" dediğim müzikle yüz yüze geldim. Çok heyecanlandım.

— *Caz.*
— Hayır. Stravinski. Stravinski ile böyle tanıştımdı. Daha sonra diğerleriyle..

— *Söylediklerin bana pek bir şey anlatmadı...*
— Şöyle söyleyeyim. Senfonik müziğin klasik döneminde müzik yapısını, müzik cümlelerini tahmin edebilirsin. Kendini tekrarlayarak ve küçük varyasyonlarla sürer genellikle. Zaten o iç izlemeyle biraz sonra müziğin gideceği yeri önceden hissedersin. Benim kafamda şöyle bir şey oluştu: "Bunun hissedilemediği sürpriz bir müzik de yapılabilir mi acaba?" Stravinski'de bunu görmüş ve çok heyecanlanmıştım. Çünkü

Bir Stravinski çizimi.

Stravinski'de nasıl tekrarlanacağına dair her an şaşırtan ve seni sopa yemişe döndüren bir anlayış... Bugün o da klasik oldu artık. Ama o gün için, yani 50'li yıllarda benim için müthiş bir şeydi. Bu bir... İkincisi... Her şeye rağmen iki tane ders sorunum var. Uzakta da olsa var. Onları vermek zorundayım.

— *Hangi dersler onlar?*

— Zannediyorum tarih ve matematik. Yoksa fizik mi? Hatırlamıyorum... Ama iki ders vardı önümde ve vermek zorundaydım onları. Bu şu demekti: "Oğlum kendine gel, önünde iki ders var. Girdin çaktın ve bunu bitirmen gerek. Önünde üniversite, herkesin gittiği bir yol var. Onun için de bu dersleri vermen gerek." Yani kitabı, defteri, kâğıdı önüne açacaksın, oturacaksın, bunları öğreneceksin. Sınavı garantiye almak için şart bu. Böyle bir nedenle oturuyordum masaya. Ancak oturduğum anda o derslerle ilgilenmek asla içimden gelmiyordu ve resim yapıyordum. Çiziyordum. Sürekli bir şeyler çiziyordum. Durmaksızın. İşte günler böyle geçerken benim ta Erzincan'dan iyi arkadaşlık kurduğum Yalçın Kaytmaz boyu benden bir hayli uzamış olarak karşıma çıktı.

— Karşıyaka'da?
— Karşıyaka'da. Asker çocuğuydu o da. Karşıyaka'da oturuyorlardı. Yalçın Karşıyaka Lisesi'ni bitirmiş ve Maçka Teknik Üniversitesi'nde mimarlık okumaktaydı. Yalçın Kaytmaz'la karşılaşmam çok hoş oldu.

— Sömestr tatili falan mı?
— Hayır. Yaz tatili... Yalçın ile aram iyiydi. Devamlı gelir arardı beni evde ve çizdiklerime bakar, üzerine yorum yapardı. Yani Yalçın Kaytmaz benim çizgilerimin ilk izleyicisiydi. Her geldiğinde acaba farklı neler çizmiş gibilerden bakardı. Ben de keyif alırdım bundan.

— Neydi çizilenler?
— Karikatürdü. Kesinlikle karikatürdü artık. Beceriksizce ama karikatürdü. Mizahtı. Bayağı karikatürdü yani. Onların çoğunu ben baştan çizerek, bir kısmını hiç değiştirmeden, olduğu gibi defalarca yayımladım sonraları. Yalçın bir izleyicimdi ve çeşitli kitaplar getiriyordu bana. Edebiyat kitapları. Ben o sene düzenli kitap okumaya başladım nihayet hayatımda.

— Arkadaşının etkisiyle?
— Evet. Edebiyat kitaplarıyla, şiir kitaplarıyla tanıştım. O günün şairlerini Yalçın'ın sayesinde tanıdım. En çok Bedri Rahmi Eyüboğlu'nu sevdim tanıdığım şairlerin içinde. Tutkuyla okudum kitaplarını Bedri Rahmi'nin. Yani edebiyatla ilişkilendim. Boşluktaydım ve ders çalışmaktan kurtulmak için karikatür çizmeye başladım. Başlangıçta vakit geçirmek üzere. Bir odam vardı zaten. Müzik dinlemeye başladım ve alt kattaki komşu kıza tutuldum...

— Nihayet!.. Nihayet gerçek bir aşk!
— Alt katta ev sahibi Terzi İrfan oturuyordu. Terzi İrfan kısa bir süre Paris'e gitti geldi. Tabelasını değiştirdi, "Paris'ten diplomalı terzi" diye yazdı. Çok hoş bir insandır. Terzi İrfan'ın akrabası bir kız vardı. İsmini söylemeli miyim?

— Hayır... O da o evde mi kalıyordu?
— Evet. Gelip giderdi. Çok hoştu.

— Öğrenci miydi?
— Belki... Bu arada ben Karşıyaka Lisesi'nde bütünleme imtihanına girip bitirdim liseyi ve İstanbul'da Akademi'ye girdim...

— Biraz hızlı gitmedik mi?
— Tekrar döneceğiz oraya. Son günü, yani İzmir'den ayrılacağımın son günü, kız aşağıdaki balkondaydı, ben de yukarıdaki balkonda. Kimse yoktu. Çağırdım, yukarı geldi.

— Daha önce herhangi bir...
— Tanışıklık vardı. Aynı binada yaşadığımız için.

— Senin ona vurulduğunu, tutulduğunu belli eden bir şey?
— Hayır. Yok. Ama geldi ve çok hoş birkaç zaman geçirdik yukarıda.

— Adını vermediğimiz için soruyorum: Konuştunuz, öpüştünüz...
— Yani bu yumuşaklıkta olabileceği kadar. Sonra haberleşmek üzere ayrıldık ve ben çok büyük bir mutlulukla İstanbul'a döndüm.

— E kız yukarı geldikten sonra, "Ben sana vuruldum. Seni seviyorum" mu dedin, ne yaptın?
— Yani o yaşta, filmlerde, hayatta nasıl oluyorsa.

— Ve bunlar kız için sürpriz olmadı.
— Olmadı tabii.

— Niye tabii?
— O da insan.

— Hayır sorun o değil. Yani böyle pattadanak...
— Anlatıldığı zaman zor tabii kelimelerle ifade etmek... Ama iki genç insan arasında nelerin konuşulması mümkünse, nelerin olması mümkünse bütün bu yumuşaklıkta yaşandı ve haberleşmek üzere ayrıldık.

— Özür dilerim ben şunu sordum: Üst katta genç bir delikanlı oturuyor. Lise sonda takıntılı. Alt katta bir genç kız oturuyor ve o çocuk o kıza tutulmuş. Kız bunun hiç mi farkında değil; bir miktar farkında mı?
— Tanışıklık var zaten. Fakat tanışıklık bir yakınlığa dönüşmemiş. Bu çağrıyla beraber adı konmuş oldu, açıklanmış, deklare edilmiş oldu. Sonra ben İstanbul'da olduğum için mektuplaştık...

— Kız açısından gizli bir mektuplaşma mı?
— Sanmıyorum. Çok açık bir şekilde mektuplaştık ve çok dramatik bir şekilde bitti ilişki. Benim kimliğim konusunda, ki senin esas amacın zaten bu arkeolojik çalışma değil mi, işte senin işine yarayacak şeyler söyleyeceğim. Tamamıyla aşk mektupları gitti geldi. Küçük bir fotoğrafını almıştım. Kaldığım yurdun yatakhanesinde sabahları elimde fotoğrafla uyanıyordum. Böylesine bir sevda...

— Sahici bir aşktı yani?
— Sahiciydi. Bu mektuplaşmaların birinde, aslında sonuncusunda... Yani bugün düşününce son derece masum bir mektup. İşte, "Dün bir arkadaşımın düğününe gittik. Çok güzeldi. Çok güzel bir gelinlik giymişti kız. Oğlan iyi bir çocuk. Evlerinde her şeyleri var. Buzdolabı şusu busu falan..." Böyle bir mektup aldım ondan. Benim her şeyimi mahvetti bu mektup. Yani ben bir romantik dünyada yaşarken karşıma evlilik ve maddi değerler çıktı. O mektuba cevap vermedim.

— Bunu, "Artık biz de evlenelim" diye mi tercüme ettin?
— Sanmıyorum ama öyle tercüme edilebilir. Evliliğin ve mad-

di değerlerin hayatta önemli olduğuna dair bir seçim olarak geldi benim önüme. Ben öyle algıladım. Ama şimdi düşününce son derece masum ve makul. Benim bütün dünyam yıkıldı ve ilişkiyi kestim. Cevap da vermedim. Ondan sonra gelen mektuplara da cevap vermedim. Sömestr tatilinde İzmir'e döndüğüm zaman da aramadım. Çeşme'de bir evleri vardı. Aile olarak Çeşme'ye ziyarete gittik.

— O aileyi ziyarete?
— O aileyi ziyarete. Denize falan giriliyor orada... Öyle bir an oldu ki o ve ben evde yalnız kaldık. Herkes denize gitti. Durumumuzu açıklamak zorundayız birbirimize karşı. Herhalde bir iki cümle söylendi. Ve o "Mektuplarımı geri istiyorum" dedi. Ben de katı bir yürekle, "Yarın İskele Meydanı'nda buluşuruz ve mektuplarını getiririm" dedim. Cevap bundan ibaret. Ertesi günü... Hâlâ üzülüyorum biliyor musun, şu anda bile. Ertesi günü İskele Meydanı'na gittim. Mektuplar elimde. Siyah gözlük takmış ağlaması belli olmasın diye. Geldi, mektuplarımızı değiş tokuş yaptık ve ayrılmış olduk. Çok hüzünlü değil mi?

— Çok da çocukça... Böylece o aşk defteri kapandı. Peki yeni bir defter açılmadı mı?
— Evet. Bir de yanımızdaki komşunun kızları. Biri benim yaşıma uygun, biri ondan daha küçük iki kız kardeş ve neşeli bir anne. Babaları yok. Yakın komşuyduk. Evimize gelip giderlerdi...

EVLİLİKTEN KORKMAK

— Bir öncekiyle eşzamanlı bir olaydan mı bahsediyoruz?
— Hayır, hayır. Olur mu? Daha sonrasından. Onun arkasından yani. Eve gelip giden yakın komşularımızdı onlar. İzmir'de komşular hep sıcaktır bilirsin. Ben de girip çıkıyorum evlerine, birlikte sahile gidiyorum, aralarına katılıyo-

rum. Yani hoş bir ilişki, bir tanışıklık var. Fakat bu tanışıklık çok kısa sürede sevgililiğe dönüştü.

— *Hangisiyle?*
— Tabii yaşıma uygun olanla. Evin hem önünde denize bakan balkonu, hem de arkada kocaman bir terası vardı. Hatta iki katlı bir terası vardı. Yemek falan orada yenirdi. Çok ferah bir yerdi. Böyle bir yaz gecesi, kız kardeşim, o sözünü ettiğim kişi ve ben mehtaplı bir akşamda laflarken yavaş yavaş uykumuz geldi. Masalara kafamızı koyduk. Tekrar kalktık, yine sohbete başladık; derken o kızla aramda çok ciddi bir yakınlaşma başladı. Yani saçını okşamak, el ele tutuşmak şeklinde. Ondan sonra artık iki sevgiliydik ve bu tüm mahalle tarafından da biliniyordu. Legalize olmuştuk. Ama hoşgörüyle karşılanan bir legalite. Adı konmuş değil. Yalnız, "O kız, artık ona ait" gibi bir şey. Beraber geziyorduk; sergilere gidiyorduk; Fuar'a gidip lunaparkta atlıkarıncaya biniyorduk.

— *O da öğrenci miydi?*
— Lise öğrencisiydi. İlişki o kadar ciddileşti ki artık gizlilik diye bir şey kalmadı. Hızlı bir şekilde...

— *Adı konulmamış nişanlılık gibi oldu.*
— Evet. Bu hale gelince kız da, "Ne olacak bizim geleceğimiz" demeye başladı. Oysa benim o tarakta bezim olmadığı için...

— *O tarakta bezin olmamasını anlıyorum ama seninki neredeyse marazi bir korku halinde Tan.*
— Ama ne olduğumu anlamamışım ben daha. Deminden beri anlattığım gibi dünyayı anlamaya çalışıyorum. Birdenbire böyle bir ilişkiyle karşılaştığım zaman önüme çıkan manzara ne? Ben bu hesabı, muhasebeyi yaptım. Bunları çizmiştim biliyor musun? Bu ilişki bir evliliğe dönüştüğü takdirde başıma gelecekleri çizmiştim. Şöyle bir çizimdi: İstanbul'da tek bir oda. Duvardan duvara iple salıncak geril-

miş. İçinde bir çocuk sallanıyor, çamaşırlar asılı ve bunalım içinde iki insan. İstikbalim böyleydi yani.

— *Karikatür mü bu?*
— Bir çizim. Karikatür değil. Böyle bir şey çizmişim. Yani sözü edilen ilişkinin sonunu böyle görüyorum.

— *İtiraf edeyim ki epey de gerçekçi.*
— Bu da ödümü patlatıyordu. Çünkü ben anlamak istiyordum, dünyayı, kendimi anlamak istiyordum. Ve belki bunu onunla birlikte yapmak. Biliyor musun, ben okullarda şöyle düşünmüşümdür: Bu çocuklar, öğrenci arkadaşlar yani sanki daha önce dünyaya gelmişler; her şeyin farkındalar, biliyorlar, neyin, nasıl kullanılacağını da biliyorlar. Mesela hoca bir ödev verdiği zaman hemen yaparlar. Ben nasıl yapılacağını nereden bileyim? Hep hayatın acemisi olarak hissettim kendimi. Dolayısıyla hayatın acemisi bir adamın esas güdüsü, olanı biteni anlamaya çalışmaktır. Al bakalım, evlilik konusunda fikri olmayan bir adam, nasıl böyle bir karar verebilir? Benim korkum böyle özetlenebilir herhalde.

— *Tamam da kız sana somut bir soru sordu. Bir cevabın olmalı.*
— Oldu: Şubat tatili dönüşünde bu konuyu karara vardırırız, dedim. Yani kabalık etmiş filan değilim. Hatta kızın ablası İstanbul'da evliydi. Onun da ziyaretine falan giderdim.

— *Sonra Şubat geldi. Şubat tatili...*
— Şubata kadar kendimi kötü hissettim.

— *Niye?*
— Şubatta döndüğümde adeta fiili bir durumla karşılandım. Yani bizim aile de, çevre de sanki, "Damat geldi" gibi davranıyorlardı. Orada benim dışımda bir karar verilmişti. Benim dışımda verilen bir karar tüylerimi diken diken edebilirdi. Zaten bendeki kararsızlık karara dönüşmüştü ve kıza olumsuz kararımı bildirdim.

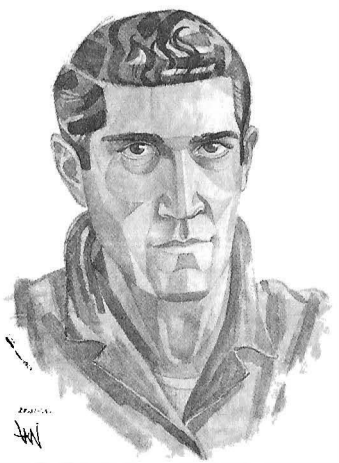
— Ne dedin, "Bu iş olmaz, biz evlenemeyiz. Evlenmeyi düşünmüyorum" mu dedin?
— Evet, öyle bir şey dedim. Çok yıkım oldu tabii onun için. Benim için de yıkım oldu çünkü hakikatten çok sevdiğim, çok hoş bir insandı. Çok güzel resimleri vardır benim çizdiğim. Portreleri var mesela. Onları bir gün, bir dergi kapağında falan kullanmak istiyorum.

— Belki bu kitapta kullanabiliriz?
— Olabilir.

— O yaz sıkı ders çalışmayıp karikatür çizmeye, karikatürle oyalanmaya, vakit geçirmeye çalışan, masa başındaki bir Tan Oral'dan, Stravinski'ye kadar varan bir müzik ilgisi yoğunlaşmasından, artı ta Erzincan'dan arkadaşı Yalçın'ın getirdiği kitaplardan söz ettik. Araya aşk öyküleri de girdi. Bu arada bütünleme sınavlarını da verdin. Şimdi Tan Oral'ın geleceğini belirleyecek olan yükseköğrenim başlayacak. Mühendis mi olacak oğlumuz, avukat mı olacak, hariciyeci mi olacak? Ne olacaksa...

Sözlü...

Sözünde durmayan... 1958.

— Yalçın'la yeniden karşılaşmamdan dolayı yükseköğrenim konusunda ve mimarlık konusunda bir fikrim oluştu ister istemez. Uzaktan da olsa oluştu.

— *Yalçın mimarlık okuyor çünkü.*
— Evet. Daha önce gelecek hakkında hiçbir fikrim yoktu. Yalnız artık kendimin de fark ettiği, çevremin de fark ettiği şekilde çizerek kâğıtlar doldurmaya başladığımdan ve Yalçın'la tanışıklığımın getirdiği bilgilerle Güzel Sanatlar Akademisi diye bir fikir kafamda dolaşmaya başladı.

— *Maçka Teknik ya da İstanbul Teknik Üniversitesi'nde mimarlık eğitimi değil de...*
— Güzel Sanatlar... Güzel Sanatlar Akademisi'ydi kesinlikle. Bir fikir dolaşmaya başladı ama doğrusu mimarlık konusunda kafamda, "Mimarlık işte Yunan sütunlarıyla ilgili bir şeydir" gibi bir nosyondan öte de başka bir şey yoktu önceleri açıkçası.

— *Bu doğal değil. O yaşta bir fikrin olması lazım...*
— Mimarlıkla ilgili hiçbir fikrim yok. Karşılaşmamışım ki... Ne mimarla, ne mimarlıkla ilgili bir şeyle karşılaşmışım. Ama askerliği bilirim, sokakları bilirim. Ama oluştu artık. Yalnız yavaş yavaş bir Akademi'ye gitme fikri de var artık kafamda.

— *Ev destekliyor mu bunu?*
— Ne destekliyor, ne desteklemiyor.

AKADEMİ YOLUNDA...

— *Konuşuluyor mu evde? Oğlum bak lise bitti artık...*
— Konuşuluyor, ama öylesine... Yalnız babam bir defa... Daha önce anlattığım gibi her konuda birer defalık ilişkilerden bir tanesi daha oldu ve bir gün bana, "Bak" dedi, "burada, İzmir'de Yüksek Ticaret Okulu var. Memleketimizin gelece-

ğini çok ilgilendiren bir konudur ekonomi. Oraya gidersen geleceğin daha parlak olur, daha iyi olur." Ben bu sözleri deşifre ettim kendi kendime. Bir defa hiç kabul etmedim. "Ben pek istemiyorum" diye cevap verdim. Ama asıl söylemek istediği: "Bak oğlum, İstanbullarda okumak zordur, para yetiştirmek de zordur. Burada, İzmir'de okursun, evden rahatça gider gelirsin ve daha kolay olur." Ben böyle deşifre ettim ve de itiraz ettim.

— *Yani babanın önerisini reddettin.*
— Evet.

— *Tan, burada sanki pek de olağan olmayan bir durum yok mu? Benim bildiğim aile meclisi toplanır, "Oğlum ne okuyacaksın, nerede okuyacaksın" diye sorar, tartışılır...*
— Hayır. Ben sadece söylemişimdir, "Akademi'ye gitmek istiyorum" demişimdir mutlaka. O kadar. Sonunda hazırlık yapıldı ve...

— *Aslında bu duygumu okurla bölüşmeye hakkımız olmayabilir ama, sizin ailede bir tuhaflık var. Benim tanıdığım ailelerle...*
— Bu senin yeni tanıdığın bir aile şimdi ve benim anlattığım da çok hoş şeyler.

— *Ben kötü demedim. Alışılmadık bir şey var demek istiyorum. Benim tanıdığım bütün ailelerde ki bu da çok dar bir çevre değil...*
— Bugün tanıdığım bütün ailelerde... Evet senin dediğin gibi, haklısın. Ama o günlerde bizim evi ben böyle hatırlıyorum. Yani bağımsızlık çok önemliydi ve o bağımsızlık duygusu, kendine yetme duygusu, hayata karşı tek başına olma zorunluluğu söylenmeden verilmiş bir haktı.

— *Ve sorumluluktu.*
— Ve sorumluluktu. Zaten beni biçimlendiren etmenlerin başında bu gelir.

— Çok belli. İzmir'de boş geçirdiğin o bir yıl boyunca sadece masada oturup karikatür ya da benzeri bir şeyler çizmedin herhalde? Koca bir yıl bu.
— Tabii. Evde bir şeyler çiziyor da olsam, geziyor da olsam, sonunda çalışmak gereği de çıktı ortaya.

— Aileden mi geldi bu istek? "Oğlum hiç olmazsa bir baltaya sap ol" diye.
— Daha çok benden.

— Harçlık istemek mi ağırına gitti? Nedir?
— Kafamda şöyle bir şey kurmuştum: Okumadan geçirdiğim bir yıl için ailemin bana yaptığı harcamayı ben ileride aileme geri ödemeliyim. Böyle bir fikir vardı kafamda.

— Yani bir yıllık bir borç yazıyorsun, öbür yıllar için değil.
— Öbür yıllarda o harcamaları yapmalarını doğru buluyorum, o hakkım zaten...

ÇEKMECEDE BOL MİKTARDA BEYAZ KÂĞIT

— Aileye borcunu ödemek üzere bir iş buldun... Yahut bulmadın da aramaya başladın.
— Babamın yakın dostu Kadri Altıntaş, İzmir Tekel başmüdürüydü. Aile dostu olduğu için herhalde ona söylenmiş olmalı, Tekel Başmüdürlüğü'nde bana bir daktilo işi bulundu. Ben de düzgün bir memur olarak her sabah Karşıyaka'dan Pasaport'taki Tekel Başmüdürlüğü'ne gidiyorum.

— Daktilo biliyor musun?
— Tabii. Evde daktilo vardı; ben de çok kurcalardım. Çocukluğumdan itibaren bildiğim bir alet zaten. Yani daktiloya yabancı değilim. Tekel'de çalışmaya başladım. Zat işlerinde evrak memuruydum. Gelen evrakın, giden evrakın kaydını yapıyordum daktiloda. Çok hoştu. Çünkü pencere

kenarında oturuyordum, Pasaport'a gelen giden gemileri, bütün limanı görüyordum. Çekmecemde bol miktarda kâğıt vardı. Beyaz kâğıt...

— *Resmi dairenin kırtasiye malzemesi yani.*
— Evet. Ama bana ait. Onlara çiziyordum, not alıyordum, şiirler yazıyordum. Öyle bir cennetti benim için. Her ayın sonunda da bir para alıyordum oradan... Gel gör ki bir süre sonra...

— *Sıkıldın ve istifa ettin...*
— Yok canım, nereden çıkarıyorsun bunu? Sağlığım bozuldu, sağlığım... Sürekli başım ağrıyor, halim yok. Bin türlü şey... Beni doktora götürdüler mecburen. Beyler Sokağı'nda bir doktora gidildi. Doktor beni muayene etti ve bazal metabolizmamın ölçülmesi gerektiğini söyledi. Bunu yapan bir başka doktora gitmek gerek. Gittim, ölçüldü. Oradan bir başka doktora filan, sonunda bir rapor aldım ve esas doktoruma gittim. O beni bir kere daha elden geçirdi ve sonunda şu kanaate vardı: "Hemen işten çıkman lazım. Çalıştığın iş senin hem ruhsal dünyanı, hem kimyasal dünyanı harap etmiş."

— *Biraz abartmamış mı? Ruhsal dünya, kimyasal dünya... Senin öyle bir sıkıntın var mı? Lanet olsun bu işe gibisinden...*
— Lanet olsun değil ama alışmadığım bir hayat. O güne kadar hiç yaşamadığım bir şey yaşıyorum. Her sabah kalkıp işe gidiyorum, akşam geri dönüyorum.

— *Çünkü daha önce hiç çalışmadın?*
— Hiç çalışmadım hayatımda... Bu tavsiye üzerine işten ayrıldım ve bütün sağlık bozuklukları anında bitti. Bütün semptomlar sıfırlandı ve ben normale döndüm...

— *Tan, galiba bu ikimizde de olan tembellik hastalığının bir dışavurumu?*

— Çok doğru. Yani boş geçirdiğim o yılın bir de böyle bir dönemi var. Sonunda yaz bitti, çantayı aldım ve üniversite sınavları için İstanbul'un yolunu tuttum. İstanbul'a geldim ve Akademi'ye kaydolmaya gittim.

— *Sınav var mıydı o zamanlar?*
— Tabii. Hem yetenek, hem matematik, hem... Birkaç sınav vardı. Akademi'nin hem mimarlık bölümüne kaydımı yaptırdım hem dekoratif sanatlar bölümüne.

— *Ya o ya o olacak ama sonunda.*
— Evet. Ve fakat bu ikisi hakkında da çok fazla bilgim yoktu.

— *Peki, ayrıca İTÜ'ye, İstanbul Üniversitesi'ne başvurma...*
— Aklımın ucundan bile geçmedi. Yalnız Haydarpaşa Lisesi'nden Aydın Aktuna diye İznikli bir arkadaşım vardı adı geçmişti. O da aynı yıl üniversiteye girecek ve Dişçilik Fakültesi'ne girmek istiyor. Bana, "Gel, dedi, "Dişçilik Fakültesi'ne girelim. Dişçilik iyi bir meslek. Hem de sınavda birbirimize yardım ederiz." Çok sevdiğim bir arkadaşımdı, kıramadım, gittim Dişçilik Fakültesi'ne de kaydımı yaptırdım ve Dişçilik Fakültesi'nin sınavına girdik. Arka arkaya oturduk, birbirimize fiskosla yardım edeceğiz. Daha ilk fiskosta beni kaldırdılar, İstanbul Üniversitesi'nin kalın duvarlı pencerelerinden birinin içine oturttular.

— *Kopyayı önlemek için?*
— Oturtulduğum pencereden bakınca, dışarıda müthiş bir kadrajın içinde Süleymaniye Camii gözüküyor. Zaten benim Dişçilik Fakültesi'ne girmek gibi bir niyetim yok. Aydın Aktuna'ya yardım etme şansım da kalmadığı için sınav kâğıdına caminin resmini yapmaya başladım. Süleymaniye Camii'nin resmini... Mümeyyiz benim kâğıtta cami resmini görünce beni sınavdan attı. Böylece kurtulmuş oldum. Ama Aydın Aktuna kazandı.

— Bir sorum var: "Çok güzel bir kadraj içinde Süleymaniye Camii görünüyordu" dedin. Böyle bir cümleyi o yıllarda kurabilir miydi Tan Oral?
— Herhalde. Şu anlamda söyledim onu: Pencereyi dolduran bir cami manzarası vardı. Çok güzel bir görüntüydü ve...

— Akademi sınavlarına dönelim...
— Dedim ya, iki bölüme birden kendimi kaydettirdim. İkisinin de sınavları farklıydı. Mimarlık için iki sınav vardı. Biri desen sınavı, biri de matematik. O matematikli sınavdan iyice bir not aldım. Resim sınavından da orta aldım. Sonuçlar açıklandı. Sınava bin kişi girmişti, toplam...

— Elli kişi alınacaktı...
— Elli bile değil, otuz kişi mi ne... Listede ismim yoktu. Yedek liste diye bir liste daha vardı. Yedek listenin ikinci sırasında duruyordum. Yani mimarlık bölümünü kazanamamıştım. Sırada dekoratif sanatlar bölümünün sınavı var. Daha sınava girmeden önce kapının önündeki kalabalık benim için dünyada hayal edebileceğim en güzel tabloydu. Kızlı erkekli bir kalabalıktı, hepimiz birbirimizle şakalaşıyorduk. Kızlar son derece süslüydü. Hepsi boyalı, sarı saçlı, güzel giyimli, zarif ve çok sıcak, samimi...

— Mimarlık sınavında bu tablo yok muydu?
— Yoktu. Oraya bir sürü halinde girildi ve başka bir sınavdı, gergindik. Dekoratif sanatlar bölümünde ise mülakat diye bir olay da var. İlkin önümüze bir heykel kondu ve kurşunkalemle onun resmini yaptık. Ondan sonra da mülakata çağırdılar. Herkes birer birer içeriye giriyor ve...

— Orada kaç başvuru var ve kaç kişi alınacak?
— Orada yirmi kişi alınacak ve birkaç yüz kişi başvurmuş... Neyse girdik mülakat sınavına. Mülakata girerken herkes yanında yaptığı işleri götürüyor. Kimisi resimlerini, kimisi çizimlerini. Mülakatta onları gösteriyorlar. Benim de küçük bir dosyanın içinde çizdiğim bütün karikatürler var.

— İzmir'de çizilenler?
— Evet. Zaten yanımda gezdiriyorum. Sınava kaydolduğum zaman eski çalışmalarımızı getirmemiz bize bildirilmişti. Mülakatla birlikte toplam üç sınav var. Bir tanesinde heykel çizdik. Birinde, "İstanbul'la ilgili bir pul çizin" dendi.

— Pul tasarımı?
— Evet. O günlerde yanımda yeşil mürekkepli bir dolmakalem vardı. Çok güzel bir pul resmi yaptım. Bir büyük, bir de küçüğünden, bire bir pul ölçüsünde. Çevremdekilere göre bayağı bir ustalık işi çıktı ortaya. Galata Köprüsü, arkada Yenicami. Yani Yenicami ile Galata Köprüsü'nün hoş bir kompozisyonu... Üstelik karikatürlerde çok kullanıldığı için Galata Köprüsü'nün parmaklık detayları ezberimdeydi. Bakıp ezberlemiştim sınavdan önce. Bütün bu bilgiler denk düştü ve ben gerçekten çok hoş bir Galata Köprüsü ve Yenicami kompozisyonu çizdim. Mülakata bunlarla, bir de dosyayla girdik ve dosyalarımızı açtık. Hep kendi aralarında konuşuyor öğretmenler. Ara sıra yaptığımız işlere, o dosyalarımıza da bakıyorlar. Orada biraz gevşekçedir mülakatlar. Bir iki şey sorulur falan. O sınavı da geçtim ve girdim dekoratif sanatlar bölümüne. Girdim ve başladım okumaya. Mimarlıkta ise yedekteyim... Giremedim yani mimarlık bölümüne.

— Tan, sen bunca yıl beni kandırdın mı? Sen mimarsın.
— Hikâyenin devamını merak edeceksin.

— Merakı ne? Dekoratif sanatlar bölümüne devam etmeye başladın ve mimarlıkta yedek listenin ikinci sırasında duruyorsun.
— Duruyorum. Birden şunu fark ettim: Benim hayal bile edemeyeceğim kadar bana göre, bana uygun bir bölümdeyim. Her yönüyle bu böyle...

— *Mutlusun.*
— Yani tam bana göre bir bölüm olduğunu girdikten sonra öğrendim. Daha önce pek fikrim yoktu. Sabri Berkel'in öğrencisiydim. Sabahtan akşama kadar resim yapıyorduk, yaptığımız resimleri Sabri Hoca eleştiriyordu. İşte yazı dersine giriyorduk, yok sanat tarihi, yok anatomi dersi... Cennette gibiyim. Benim hayalimin ötesinde, bana göre yapılmış, tasarlanmış bir okulda olduğumu düşünüyorum. Bir sürü hoş insan, bir sürü hoş kızla birlikte ve samimi bir ortamda. Hafta sonları veya her fırsatta kalkıp bilmem Şark Kahvesi'nde çay içmeye gidiliyor, danslı partilere gidiliyor. Yani bir cennette buldum kendimi.

— *Bunu Akademi'nin bütünü için mi söylüyorsun?*
— Kendi bölümüm için...

TAN ORAL USULÜ BİR KÂBUS

— *Çünkü orada resim bölümü ayrı, heykel bölümü ayrı, mimarlık bölümü ayrı değil mi?*
— Şimdi öyle. O zamanlar hepsi tek binanın içinde ve kim nereye aittir hiç de önemli değildi. Çünkü herkes birlikte yaşardı. Böyle bir hoşluk vardı. Böyle bir mutluluk içinde buldum kendimi. Ödevler veriliyor, eve gidiyorum resim yapıyorum... Böylece sanat eğitimi benim için çok zevkli başladı. Açık oturumlar, sergiler, Sabri Berkel gibi çok değerli bir ressamın atölyesinde olmak... Bir-bir buçuk ay süren bu mutluluktan sonra bir gün idareden çağırdılar beni ve "Mimarlık bölümünde sıran geldi, geçiyor musun" diye sordular. Ben cevap veremedim. İki arada bir derede kaldım. "Düşün karar ver" dediler. Kâbus dolu bir süreç yaşamaya başladım.

— *Kâbus?..*
— Birkaç gün için... Bana göre olduğunu bilmeden içine düştüğüm ama tam bana göre olduğunu gördüğüm bir bölüm-

deyim. Fakat çevrenin, mesela aile çevresinin, büyüklerin söylediği ise geleceği olmayan bir meslek. Oysa mimarlık çok önemli bir meslek ve orada sıram gelmiş, kazanmış durumdayım. Ne yapacağım şimdi ben? Bu kâbusu sınıftaki herkese olduğu gibi yansıttım. Kendi sınıfımdaki herkese... Kimisi, "Git" diyor, kimisi, "Gitme, burası iyi, güzel, otur, ne güzel çalışıyoruz" diyor. Kimisi, "Yav saçmalama" diyor... Sonunda herkesin kafası bu konuyla allak bullak olmaya başladı sınıfta: Bu adam gidecek mi, kalacak mı? Ne yapacak? Hiç unutmuyorum, sınıf arkadaşım, Saba adlı bir kız... Bir gün elimden tuttu, "Saçmalama" dedi. Yapılı da bir kızdı. Beni elimden yakalayıp sınıftan çıkardı; elimi bırakmadan, koridorda çeke çeke...

— *Sen ardı sıra gidiyorsun?*
— Ben tin tin gidiyorum. Götürdü, mimarlık bölümünün Taut Atölyesi'nin içine soktu.

— *Ne atölyesi?*
— Taut. Eski bir Alman hocanın adı. Atölyeye onun adı verilmiş. O atölyeye soktu beni... Orada Gören Kökten vardı.

— *Hoca?*
— Hayır, hayır. Gören Kökten o kızın akrabası. Mimarlık bölümünde öğrenci. Saba beni elimden tuttu, atölyeye soktu ve Gören Kökten'in yanına götürdü. Gören'e, "Bak, bu aptal, saçma sapan şeyler düşünüp duruyor. Al, buna sahip çık" dedi. Gören Kökten'in yanına bıraktı beni ve döndü gitti.

— *Tanışmıyorsunuz Gören Kökten'le.*
— Hayır. Orada, öylece tanışmış olduk. Oturdum. Konuşmaya başladık. O da karikatürle ilgiliydi ve çiziyordu. Ve ben böylece mimarlık bölümüne geçmiş oldum... Ve bir yıl sürecek kâbusum başladı. Çünkü anında bir pişmanlık duydum: "Ben burda ne arıyorum?" Zil çalar çalmaz dersten çıkıp öbür bölüme, eski bölümüme gidiyordum. Nasıl gitmem, bütün sevdiğim insanlar orda, sevdiğim eylem orda.

— Peki dekoratif sanatlarda para kazanma şansı pek yok, o bölümde pek gelecek yok, yargısı doğru mu?
— O gün için bir sanı. O gün için ama... Bilmemenin getirdiği bir sanı bu. Ben hayatta birtakım meslekler gördüm, bakkal gördüm, doktor gördüm ama dekoratif sanatlar mezunu görmedim hiç. Dolayısıyla bir fikrim yoktu. Yalnız bir sene süren o kâbusun iç muhasebesinde şu çok açık: Karikatürcülük benim için tek hedefti, bir tutkuydu artık.

— Adı konmuş olarak. Ben karikatürcü olacağım!
— Evet. Adı kesinlikle konmuş olarak. Ama karikatürcü olacağım değil, karikatür yaparak yaşayacağım. Daha sınava girerken bu artık böyleydi ve zorunlu olarak eğitim almak durumundaydım.

— Karikatür eğitimi değil herhalde?
— Hayır, hayır. Yüksekokul eğitimi.

— Anlıyorum, üniversiteyi bitirmek. Peki o yıllarda, o yaşta, o kafada şu karar var mıydı: "Hayatımın hedefi karikatür!" Tamam. Yalnız, "Geçimimi karikatürden sağlayacağım" diye bir beklenti ya da umut da var mıydı?
— Böyle bir yolu seçtiğim zaman çok uzun yıllar zorluk çekeceğimi biliyordum. Şöyle düşündüm: Bunu göze almalıyım. Çünkü bunu göze aldığım takdirde, bu uğraşta yani karikatürde atılım yapabilirim. Eğer başka uğraşlarla vakit geçirirsem çok şey kaybedebilirim.

— Başka uğraştan kastın ne? Mimarlık yapıp bir yandan çizersem; dekoratif sanatlardan mezun olup vitrin dekorasyonu yaparsam... Bunları yapar da boş vakitlerimde karikatür çizersem...
— Bu olmaz.

— Bunu o zaman kafana koymuştun.
— Kesinlikle. Bu çok netti kafamda. Çok netti. Mesleğin, sanatın yan ilgi alanları zaten arkadaşlar arasında gün boyu

tartışılan konulardı. Çok uyanık insanlardı hepsi. Yani oradaki öğrenci kesimiyle günlük konuşmalarımızda sanatın girdisi çıktısı konuşulurken, sanatın ikinci iş olmasının getireceği faydalar, parayla olan ilişkiler, ün ve sanat ilişkileri... Bunlar her gün tartışılan konulardı. Dolayısıyla zaten kafamızda kişisel kanaatlerimiz vardı ve bunları birbirimizle durmadan tartışıyorduk.

— Peki mimarlık bölümüne geçtikten sonra bir yıl süren o kâbusa, "Ben ne yaptım mı" sorusuna dönelim. Sen ne yaptın? Öyle ya mimarlık eğitimi başladı. Hoşlanmadın mı?
— Zamanla, bir senenin sonunda artık hoşlanmıştım. Ama sorun hoşlanıp hoşlanmamak değil. Esas sevdiğim, yürüyeceğini hissettiğim alandan uzak kalmanın getirdiği bir pişmanlıktı.

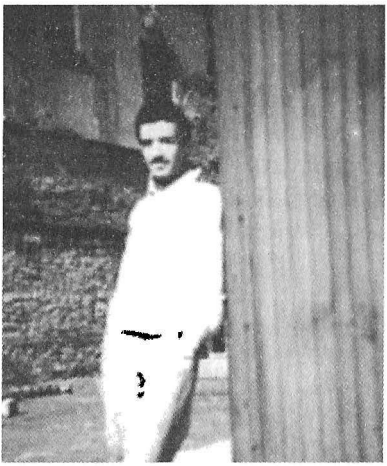
— Yani sevdiğim kızla evleneceğime annemin babamın istediği kızla evlendim gibi duygular?
— Benzetme kötü oldu ama neyse... O arada Neyyir Bey'in evinden çıktım, o sene açılan ɔ zamanki adıyla Milli Müdafaa Vekâleti (MMV) Yükseköğrenim Yurdu'na girdim.

— Beyazıt'taki?
— Fatih'teydi önce. Fatih Camii'nin avlusunda, eski askerlik şubesi binası. Oraya ilk giren öğrencilerden birisiydim.

— Yani sembolik denecek kadar düşük bir para ödeniyor ve...
— Evet. Orda yiyorsun, içiyorsun, kalıyorsun. Sonra Yalçın Kaytmaz, o İzmir'deki arkadaşım da aynı yurtta. Önce bir evde kalıyordu, o da geldi yurda. Yani yurtta birdenbire müthiş bir arkadaşlık ve dayanışma grubu oluştu. Tam bir kamp gibi, esir kampı gibi...

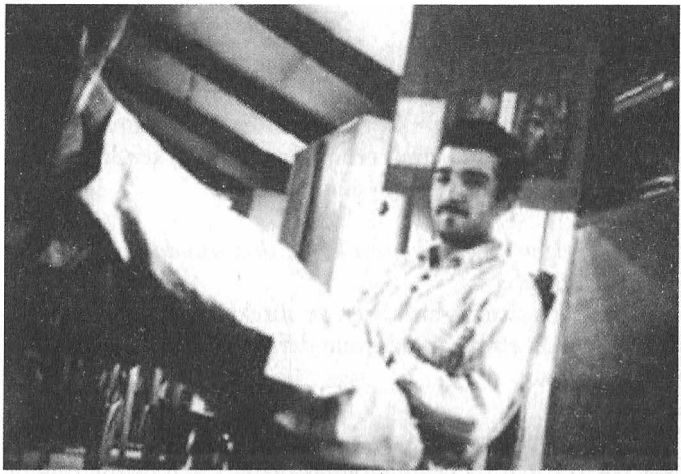
— Keyifli bir esir kampı olsa gerek...
— Keyifli bir esir kampıydı. Bu arada okulda da arkadaş çevresiyle ve yeni bir meslekle keşifler yaparak... Yani durumumdan hoşlanmaya başladım ve orada hafif bir iddia da... İddia

demeyelim de gizli bir rekabet, arkadaşlar arasında. Bunlar hoş şeylerdi. Ben bütün bu yeni hayatın içinde karikatürcü kimliğiyle vardım. İlk andan itibaren... Sınıfta da, kendi çevremde de artık bir karikatürcü kimliğiyle...

İstanbul Fatih Camii avlusunda MMV Talebe Yurdu.

MMV *Talebe Yurdu.*

DOLMUŞ DERGİSİNDE...

— İyi bir benzetme mi, burada oturacak mı bilemiyorum Tan ama, benim bir arkadaşım vardı. Üniversitenin amatör tiyatrosuna da katılmıştı. Hukuk mu okuyordu, yoksa su ürünleri mi okuyordu hatırlamıyorum ama, "Ben tiyatro yazarıyım," derdi. Kendi kendini oyun yazarı ilan etmişti. Oysa hayatında hiç oyun yazmadı çünkü yazamadı. Sonunda da zaten bir aşçı dükkânı açtı İzmir'de, lokantacı oldu. Buna benzer başka arkadaşlarım da oldu. "Aktör olacağım" diyen, olamayan, "Yönetmenim ben" diyen, tek bir film bile yönetmemiş... Sen artık karikatürcü olarak mimari okurken de, "Ben artık karikatürcü Tan Oral'dım" derken kafasında olan mı, yoksa karikatür yapan mıydın?

— Hayır, yapan. Dilimde ve kafamda hiç öyle bir şey söylemedim. Düşünmedim de. Yaptım, durmadan karikatür yaptım ben.

— *Nasıl oluyor?*
— Ben, "Ben karikatürcüyüm" lafını hayatımda yalnız o sırada değil, sonra da pek etmedim. Çünkü bugün artık bu konu üstüne çok düşünmüş biri olarak zaten karikatürcülüğü bir meslek olarak kabul etmiyorum. Ben okuldayken lafta değil, eylemli olarak karikatürcüydüm.

— *Peki, çizen ve çizdiklerini kendi dosyasında biriktiren bir karikatürist mi?*
— Evet, dosyasında biriktiren ve sürekli çizen. Yani masaya çizen, kâğıda çizen, arkadaşının defterine çizen, sınıftaki tahtanın üzerine...

— *Çakıyla kazıyan.*
— Yok o kadar da değil. Dolmakalemle çizen falan. Yani bir şeyler akıyordu. Anlatması zor.

— *O dönemde de mizah dergileri vardı. Hiç aramadın mı?*
— *Dolmuş* vardı.

— *Mesela...*
— Hayatımda, bir tek defa bir dergiye, *Dolmuş* dergisine gittim; bir karikatür götürdüm. O da, öyle bir mecburiyet varmış gibiydi. Çünkü çevremde konuşulan bir şeydi bu yani. "Gidilmesi lazım, götürülmesi lazım" gibi. Kendimi zorlayarak, yerin dibine geçerek götürdüm. Bir defalık. Ne öncesinde, ne sonrasında hiçbir yayınevine, hiçbir yayın organına, hiçbir şey götürmedim. Hiçbir mizah dergisinde çalışmadım. Biliyor musun?

— *Biliyorum...* Dolmuş*'a götürdüğün o karikatür...*
— Basıldı, bir tanesi basıldı. Ama sonradan basıldı. O döneme gelince anlatırım, daha ayrıntılı anlatmalıyım. Ama böyle bir kâbus yılının içinde...

— *Bunu ha bire yineliyorsun. Kâbus neydi Tan?*
— Kâbus? Söyledim ya: "Ben ne yaptım? Ben ne yapacağım?"

Yayımlanan ilk karikatür.
Dolmuş *dergisi,*
20 Ağustos 1958,
yıl 3, sayı 137.

— Bir yıl sürer mi bu?
— Bir yıl sürdü. Bir yıl bir iç muhasebesi halinde beni harap etti. Sonunda bir karar vermem, yani kabul etmem lazım geldi. Çünkü canım acıyordu.

— İstemeye istemeye adeta.
— Evet. Yeni bir uğraş, yeni insanlar, yeni bir rekabet alanı, yeni bir öğrenim alanı ve bir de sevebileceğim yeni bir alan tabii. Hoş. Çünkü daha önce dedim ya, pek bir fikrim yoktu mimarlıkla ilgili. Ama orada birdenbire yeni bir alan içine girdim. Olağanüstü insanlar. Daha önce tanımadığım düzeyde, üst düzeyde hocalar. Benim tanıdığım insanların entelektüel düzeyleri, bilgi birikimleri ve onun sonucu şahsiyetlerine yansıyan değerle ölçülemeyecek kadar bir üst düzeyle karşılaştım orada.

— Lise öğretmenleriyle Akademi hocaları arasındaki farktan mı söz ediyorsun?
— Eh tabii. Sade öğretmen değil, tanıdığım bütün insanlar için. Dolayısıyla çok büyük bir zevkti.

— Kim vardı? O dönemde yani, adı anılmaya değer öğretmenler kimlerdi?
— Bir defa bütün resim, heykel... Yok, yok, Akademi'nin bütün diğer bölümlerinin hocalarını da tanıdım. O yıllarda bölüm farkı, sadece zil çaldığı zaman belli olurdu. Herkes kendi sınıfına, bölümüne giderdi. Onun dışında öğrenciler arasında çok yoğun bir ilişki vardı. Sanatla yoğrulan, sanat kaynayan bir okuldu. Çok güzel, çok hoş bir okuldu Akademi. Biliyor musun, başlangıçta benim hayatım mimarlıktan çok öbür bölümlerde geçiyordu. Ben, mimarlık bölümüne geçtiğim halde anatomi dersine devam ettim. Mimarlıkta anatomi dersi yoktu. Öbür bölüme aitti. Ama konu hoşuma gidiyordu, devam ettim. Sonra kurdösuarda (*Cour de Soir* = Akşam kursu) desen çalışmak... Aklıma estiği zaman gidebiliyordum okula. Zaten akşam olunca okulu terk etmezdik. Okul sabaha kadar açıktı, bize aitti. Kimse karışmazdı. Şimdi öyle değil. Şimdi akşam olunca herkes dışarı.

— Mutlu olduğun bir okuldasın. Mimari okuyorsun ve fakat hayatını karikatürcü olarak belirledin.
— Hayatımı değil, ilgimi. Hayatım konusunda hiç karar veremedim. Hiç vermedim.

— Hâlâ da?
— Hâlâ da. Hiç vermedim. Bugün böyle davrandığım için kendimi hem iyi hissediyorum, hem de artık bunu, yani durumumu, savunabileceğim bir teoriye oturtabiliyorum kafamda. O da şu: Rüzgâr beni önüne katıp götürdü.

— Çok dramatik, hatta melodramatik oldu.
— Ama öyle... Yani ben bir şey yapmadım; bir şey yapmaya çalışmadım. Kendimi yöneltmeye çalışmadım. Böyle geldi, böyle aktı. Yani yelkenliyle gider gibi diyeyim istersen.

— Pekâlâ. Böylece bir ders yılı bitti anlaşılan. Sınıf geçilir mi mimarlıkta? Lise gibi olmadığını biliyorum. Karne almazsın herhalde?
— Aslında geçiliyordu. Çünkü o zaman kürsü sistemi yoktu. Bölüm sistemi vardı. Kürsü sistemi sonradan geldi ve bana göre daha iyi olmadı ama dünya geneline göre öyle olması lazımmış, diyorlar. Dolayısıyla sınıf geçme vardı bir anlamda.

— Geçtin mi?
— Tam değil. Ama borçlu olunabiliyordu. Bazı dersler kalabiliyordu falan. Bir esnekliği vardı. İkinci sömestrde bağımsız bir proje alınıyordu. İlk projemde geçemedim. İstinye'de bir lokanta projesiydi. Feridun Akozan Hoca'dan projeyi almıştım.

— Bencileyin mimari eğitimi almayanlar kavramaz bunu. İstinye'de sanal bir lokanta mı?
— Sanal bir lokanta, evet. Önce bir arsa bulacaksın.

— Gerçek bir arsa mı bu?
— Gerçek bir arsa... Bak zaten proje denilen şey sanaldır. Hayatta da sanaldır proje. Olmayan bir şey çizersin. Sonra yapılır o.

— Bu sipariş üzerine çizilen bir proje değil ama?
— Değil tabii. Eğitimin bir uygulaması bu. O lokantada ben projeyi çizerken aşçılar, garsonlar, komiler filan yaptım. Projede onları da çizip gösterdim ve proje gayri ciddi bulundu. Kabul edilmeme nedenlerinden birisi de buydu projenin.

— Senin öyle amacın var mıydı? Gayri ciddi bir şey, sululuk yapmak, karikatür yapmak, bilmem ne?
— Yoo. Hayır, ben farkında değilim. Sadece garsonları, komileri, aşçıları da eklemişim fazladan. Hikâye vardı projenin üzerinde. Doğru bir şey değil tabii.

— Ama o yılı borçlu morçlu da olsa geçtin sonuç olarak. Yürüyor yani mimarlık eğitimi. Bir yandan da devamlı karikatür çizen bir Tan var. Öyle mi?
— Şimdi karikatürde çevremde şöyle kişiler vardı. Mesela Erhan Demirok. Mimarlık öğrencisi yakın arkadaşım ve tanıdığım en iyi karikatürcülerden birisiydi.

— İdi... Çünkü?
— İdi, çünkü çizmiyor artık. Yani usta bir çizerdi. Ben bu işin tutkulusu gibi bir hayat geçirirken, o daha gerçekçi bir hayat yaşardı. Ben onu karikatür çizmeye hep zorlardım. Sonunda bir gün dedi ki: "Yav, ben iyi çizebiliyorum. Ama bu iyi çizmekten ibaret kalıyor. Bana göre değil bu iş. Sende olan bende yok..."

— Mesela mizah duygusu mu zayıf?
— Hayır. Ne demek istediği konusunda ben bir şey söyleyemem. Ben sadece söylediğini aynen aktarabiliyorum. Ama o yıllarda karikatür çiziyoruz ve çok konuşuyoruz bu konuları. Sanatın girdisi çıktısı, hayatla ilişkileri, geleceği üstüne.

Erhan Demirok ile.

Sol başta Tan Oral, pano arkasında, İsmail Biret, Artanç Köksal, Sadi Kapısız, Utku Varlık, önde oturanlar Erhan Demirok, Toto Metin Talayman, İsmet Lokman.

— Akademi çevresinde karikatür, kabul edilmiş bir sanat dalı mıydı?

— Ben orda okuduğum yıllar boyunca her sene karikatür çizen Akademi öğrencilerinin katıldığı ortak sergiler açılırdı ve bu hep ciddi bir sanat olayı olarak sürdü. Her sene, periyodik olarak, ses getiren, karikatür sergileri açtık. Mesela Mesut Üldaş diye keman çalan bir sınıf arkadaşım vardı. Onunla konuşurduk. "Biz bir şeyle uğraşıyoruz. Peki ne zaman olacağız? Çiziyoruz ama bu çizdiğimiz karikatür ne zaman insan önüne çıkar, ne zaman olmuş olur?" Bunun cevabını bulamıyorduk. "Peki ne zaman keman çalmış olacağım?" Bunun cevabını bulamıyorduk. Oturur bize klasik çalardı, Mendelssohn...

— O da esas olarak mimar olmak için değil, yükseköğrenimini tamamlamak için mi mimarlık okuyordu? Senin gibi miydi tıpkı? Mimarlık okuyor ama kemancı mı olmak istiyordu?

— Tabii, iddiası o. Tutkusu keman. Çalıyor ve tartışıyoruz: "Tamam bir şey yapıyoruz ama yaptığımız şeyin değeri nedir?" Bunu bilmiyoruz. Sınamadığın şeyi bilemiyorsun. Yani yaptığın hakikaten bu mu? Daha mı iyisi olmalı, daha mı ustaca olmalı. O günlerde hayatımızı dolduran konular bunlardı. Bir taraftan da mimarlık sürüyor ve tabii bir de İstanbul serüveni.

— Daha farklı bir yaşta, daha farklı bir İstanbul elbette... Bir de Akademi çevresi... O yıllarda, anımsıyorum, Akademi öğrenciliği diğer fakülte ve üniversitelerde olmayan "bohem"in dolu dolu yaşandığı bir çevre olarak algılanırdı.
— Doğrudur.

— Bu çevrede, bu yaşam tarzında Tan Oral?
— Bunun cevabını verebilmek isterim doğrusu. Tan Oral bu sözünü ettiğin hayatın içinde gözüküyor. Fakat kendisine sorduğun zaman bir "acaba" var. Yani, "Acaba ben böyle bir oyunun içinde miyim? Ben de gerçekten bu bohem hayatın bir parçası mıyım?" Bunu bilemiyorum. Dolayısıyla hayatı bohem biçimde yaşarken, "Doğal mı yaşıyorum, yoksa bir rolü mü oynuyorum" diye çok sordum. Çünkü başka bir yerden gelmişim ben. Oralı değilim ki.

— Tam da bunu sormuştum.
— Evet: Bu rolü mü oynuyorum? Bu soru vardı ve beni hep rahatsız ediyordu. Sonunda da diğer arkadaşlarıma göre şöyle bir farklılık ortaya çıktı: Daha dikkatli yaşayan bir adam. Daha az konuşan, daha dikkatli, daha kendini kapıp koyuvermekte o kadar da serbest olamayan. Böyle bir farklılık...

— Mesela çok içmeyen?
— Yooo, yeri geldiğinde içerim. Ama sürekli içmiyorum.

— Bohem yaşantının sanki ayrılmaz bir parçasıymış gibi her akşam bir meyhanede içmek...
— Hayır, yok öyle bir şey.

— Veyahut Akademi bahçesinin arkasında, ayaklarını denize sallandırıp, şarap şişeleri bitirmek gibi yaşam dilimleri... O yıllarda böyle yaşayan Akademili arkadaşlarını hatırlıyorum ben.

— Evet. Ama o gösterişe hiçbir zaman girmedim. Ancak o bohemi yaşadım. Mesela yıkılıncaya kadar içtim bir gün veya başka türlü davrandım.

— Uyuşturucu?

— Hayır, hayır, hiç karşılaşmadım.

— Vardı ama Akademi'de.

— Vardı belki ama ben hiç tanımıyorum.

— Ben biraz daha "bohem"de kalmak istiyorum. O yıllarda ben de öğrenciydim ve İstanbul'daydım ve Akademi çevresinden epey arkadaşım vardı.

— Ben hariç.

— Haklısın, bunu bir ara konuşmalıyız zaten. Neyse... Aynı çevreleri senin kadar değilse bile gözlediğimi sanıyorum. Akademi iyi ressam, iyi heykeltıraş, iyi mimar, iyi dekoratör kadar iyi alkolikler de yetiştirdi, iyi "rate"ler yetiştirdi. Tanıdıklarım var böyle. Son anda güçbela, bilmem ne müzesi müdürü olarak bir devlet memuru maaşıyla hayatını idame ettirenler ya da intihar edenler oldu... Ergin Kolbek senin döneminde miydi.

— Tabii, çok yakınımdı.

— Çok yakınım değilse bile benim de arkadaşımdı. Ne içki içer, ne uyuşturucu kullanırdı ama Ergin Kolbek de bohem yaşayan bir adamdı. Yani kafasına estiği anda çekip bir yerlere gidebilen, demir asa demir çarık Anadolu'da dolaşmaya çıkan, okuldu, şuydu buyduyla ilgilenmeyendi. Yani Akademi çok fire de veren bir kurumdu. Belki hâlâ öyledir. Bilmiyorum.

— Akademi'nin ilgi alanı standart insana göre değil zaten. O yüzden böyle bir okulu seçen insanlar standart ölçülerin dışındaki marjinal bir kesimden insanlar, sanatla uğraşan insanlardı. Marjinal derken kötü anlamda söylemiyorum.

— *Ben de kötü anlamıyorum.*
— Dolayısıyla o fireler çok doğal. Ama aynı miktarda da çok kaliteli, çok parlak insanlar çıkmıştır aynı dönemde. Çok büyük ressamlar, heykeltıraşlar çıkmıştır. Çok büyük mimarlar çıkmıştır. Yani hep aynı dönemin, aynı bohemin içinden çıkan insanlardır bunlar.

— *Peki, bohemi şimdilik bırakalım. Bir başka sorum var. Şimdi ben futbolcu olmak istesem bir takımda oynarım. Yoksa, "Ben futbolcu olacağım" demenin anlamı yok. Kendi kendime topla çok artistik, çok hünerli hareketler yapsam bile ben futbolcu olmuş kabul edilemem. Tiyatrocu olacağım desem bir tiyatroya, bir ekibe katılmak zorundayım. Şimdi karikatürcü olmak isteyen biri için...*
— Hayır öyle bir şey istemiyorum. Karikatürcü olmak istediğime dair hiçbir belirti, bulgu yok.

— *Ama karikatürcü olmak kelimesine takılma, kelimelerle oynamayalım. Karikatür, hayatında çok önemli bir yer tutan bir adamsın sen.*
— Kendime karşı olan bir şey o.

— *Aynı dili konuşmuyoruz şu an. Anlayamıyorum. İster karikatür, ister bir başka sanatsal çalışma olsun, bir başkasıyla, izleyici, seyirci, okur... yani bir başkasıyla bölüştüğün zaman sanat ortaya çıkar.*
— Çok haklısın. Şimdi dediğin yüzde yüz doğru. Bunun yolu bir meslek olarak bir yerde gözükmek, seyirciyle, okurla buluşmak, işin doğasının gereği bu. Ama bir başka yol daha var. Ben hep o yoldan gittim.

— *Nedir o yol?*
— Yaptığını birine göstermek. Bu kadar. Karşılığı da hoşlanmak olarak gelir, beğeni olarak gelir, ilgisizlik olarak gelir. Bir şekilde gelir. Bunun da yolu sergidir. Ben on yıl kadar hiçbir yerde tek bir karikatürüm basılmadan, sadece sergilerde...

— *Akademi'de öğrenciyken?..*
— Öğrenciyken de... Bir sürü imkân bulma şansım varken de. Denemedim. Ama on sene boyunca sayısız sergi açtım.

ÇERÇEVELE, AS, GÖSTER

— *Nerede?*
— Her yerde. Akademi'de, Akademi'nin dışında, İzmir'de, Erdek'te, sokakta... Doğal olarak yaptığım işler birikince birine göstermek imkânı çıktığı anda "çerçevele, as, göster, konuş" şeklinde... Bunun karşılığı da izleyenlerden gelen tepkiler, bir aferin, bir takdirdir. Mesela Erdek'te festivalde açtığım sergide bir defter koydum. Hâlâ durur o defter. O deftere yazılan yazılarla kendini, yaptığın işleri tartmış oluyorsun. Yaptığım şey ne, doğru mu, değil mi, gibi... Bunun meslek olması, para getirmesi çok ayrı bir hikâye.

— *Ben de meslek olması, para getirmesi anlamında sormamıştım soruyu. Ancak sen, karikatürlerini bir dergide bastırmaya, bir gazetede bastırmaya direnmişsin. Neden?*
— Aklıma gelmedi. Bir direnme değil. O kadar direnme değil ki, mesela Akademi'deki bir sergiye Yusuf Ziya Ortaç geldi, ünlü *Akbaba* dergisinin sahibi. Sergiyi gezdi. Benim karikatürlerimde durdu. Bülent Şeren arkasından, el pençe divan yürüyordu. Bülent Şeren'e, "Bu çocuk çok iyi. Bunun bir karikatürünü alalım" dedi. O da, "Peki efendim" deyip bana döndü. "Bunu almak istiyoruz" dedi. "Çok mutlu olurum" dedim. Karikatür alındı, *Akbaba*'ya gitti. Sonra basılmadı,

Güzel Sanatlar Akademisi öğrencilerinin ilk toplu karikatür sergisi, 12 Nisan 1958. Soldan sağa, Selahattin Gerçek, Toto Metin Talayman, Tahsin Demirant, Şanver Nart, Orhan Doğu, Orhan Büyükdoğan, Gören Kökten, Tan Oral. Oturanlar, İsmet Kırdar, Güner Söğütlüoğlu.

geri verildi ama ayrı mesele. Öyle bir direncim yoktu. Sadece öyle bir yola hiç girmedim.

— *Tam da sormak istediğim bu işte... Karikatür yapıyorsam ve hoşlanıyorsam bunu bastırmak isterim. Bir sergide üç yüz kişi görecekse, bir dergide üç bin kişi görür.*
— İşte o pek umurumda değildi. Bu bir. İkincisi çekingen bir kişiliğim vardı. Ürkek ve çekingen bir kişiliğim vardı. Dolayısıyla...

— *Reddedilirsem korkusu mu?*
— Ondan da öte. Gidip yalvarmak bana göre bir şey değil. Yani, "Şuna bakar mısınız? Çizdiklerime ne diyorsunuz?" demek bana göre değildi.

— *Bu doğru. Sana göre değil. Bu da benim için sürpriz değil.*

— Değildi ve ben onu yapmadım. Sadece bir defa... Adeta sünnet olmak gibi... *Dolmuş* dergisine gittim. "Allah kahretsin, başıma gelene bak. Evet, bunu yapmak zorundayım" gibi bir iç sesiyle, kendimi zorlayarak *Dolmuş*'a gittim. Cağaloğlu'nda küçücük bir yerdi. Bir defa kan ter içindeydim, heyecandan ve istemediğim bir şeyi yaptığım için. Bir de çok büyük bir adamın önündeyim: Turhan Selçuk'un. Turhan şöyle aldı baktı, çizdiklerime. Çizdiklerim de matah bir şey değil ama bir maya vardı. O günün çizgi modasının ötesinde bir şeydi. Kolay kabul edilmeyecek türden bir şeylerdi çizdiklerim. Acemiliğin getirdiği kadar gizli bir iddianın da örnekleriydi. Çünkü o gün çizilen şeyleri hem çok beğeniyordum, hem de beğenmiyordum. Neyse, Turhan baktı falan. "İsminiz takma mı" diye sordu. "Yooo, kendi adım" dedim. Ayırdığı üç-dört tanesi için, "Bunlar kalsın" dedi.

— *Yani dergide kalsın.*
— Evet, "Bizde kalsın" dedi. Ötekileri geri verdi. Masada biri daha çalışıyordu. Sonradan öğrendim Mehmet Benli'ymiş. Fakat ben Mehmet Benli'yi tanımadığım için, "Bu Turhan Selçuk olduğuna göre o da İlhan Selçuk'tur herhalde" dedim ve, "İyi günler İlhan Bey" deyip, kapıya da çarpmamaya çalışarak yüzüm sıkıntıdan kıpkırmızı dışarı çıktım. O sırada da, yani biz Turhan'la konuşurken dışarıdan, "Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır" diye bağırtılar geliyordu pencereden. Miting varmış...

— Tam da bu noktada soracağım soruya sen kendiliğinden geldin. Daha henüz 27 Mayıs olmadı. 1957 ya da 1958'deyiz değil mi?
— Evet, evet.

— O dönemde politik bir gerilim başladı Türkiye'de. CHP ile Demokrat Parti iktidarı arasında bir gerilim. Senin tutumun ya da ilgin neydi o günlerde? Böyle soruyorum çünkü Akademi oldum bittim politikaya çok yoğun ilgi duyan bir yer de-

ğildir. En azından diğer üniversitelere, okullara göre böyledir. İşte bu koşullarda Tan Oral nasıldı?

— Orda dalgalı bir ruh hali hatırlıyorum, kendimle ilgili. Böyle belli dönemlerde, bir iki ay süren bir dönemde gazeteleri okuduğumu, dünyadaki politik akışı iyi sezdiğimi, iyi yorumlayabildiğimi sanıyorum. Sonra bir şekilde ipin ucunu kaçırıyordum. Kendi özel hayatım, kendi problemlerim. Bir kendime geliyordum ki birkaç aydır ben hiçbir şey izlememişim. Sadece kendimle meşgul olmuşum. Yani böyle dalgalı bir ruh hali hatırlıyorum.

— Bu iddialı cümle, ancak o yaştaki Tan Oral'ın cümlesi olabilir: "Dünyanın nereye gittiğini doğru algılayabildiğimi sanıyorum..."

— Yooo, onu hissederdim. Yani siyasi tansiyonu izlediğimi hissederdim. Anlayabildiğimi hissederdim ve o sıralarda çeşitli öğrenci derneklerinde çalışan benim akranım insanlarla tanışır ve çeşitli nedenlerle aynı mekânlarda bulunurdum. İşte onların konuşmaları beni çok aşan konuşmalardı.

— Aşan?

— Aşan. Hâlâ da öyledir. Ne dediklerini anlamazdım. Fakat içerik olarak katılmazdım. Boş gelirdi. Ama müthiş ayrıntılar konuşurlardı. İsim isim, kim gelmiş, kim kimdir, ne demeç vermiş, o ne demiş, kim neyle ilgili, kim nasıl istifa etmiş?.. Bunların hiçbirini bilmezdim ben. Fakat bütün bunlardan çıkan siyasi sonucu duyumsardım: Boş ya da değildi!.. İşte böyle dalgalı bir izlemem vardı. O bohem hayatım o kadar ağır basıyordu ki, her şey gölgede kalıyordu. Kendimle meşguldüm, kendi bunalımlarımla, kendi problemlerimle, aşklarımla...

— Bunalımlarımla, dedin... Tam da o yıllarda egzistansiyalizm Türkiye'de aydınlar arasında hızla yayılan, moda düşünce akımıydı. Anımsıyorum, egzistansiyalist düşünce, deyim uygunsa önce Akademi'de mayalandı. Bunalım edebiyatı Akademi'de kendine çok yandaş buldu.

— O anlamda bunalmadım ben. Ama egzistansiyalist kitapları okumaya başlamıştım. Sartre sevdiğim bir yazardı.

— *Camus keza?*
— Camus de. Her ikisi de ilgi çeken yazarlardı. Okur ve konuşmalarımızda, tartışmalarımızda omurga oluştururdu bu görüşler.

— *Senin Akademi'de ilk yılın. Herhalde bu tartışmalar daha yukarı sınıflardakiler arasında olup bitiyor ve sen izliyordun. Keza karikatür sergilerinde de öncülük eden sen değildin herhalde?*
— Hayır ben değildim. Ama ben heves gösteren ve katıldıktan sonra da işi pompalayan biriydim. Sonra Mehmet Güleryüz...

— *Mehmet Güleryüz karikatür de çizer miydi?*
— Mehmet'le ilk öyle tanıştım ben. Bir gün karikatür çizdiğini iddia eden bizler, cemiyet odasında toplandık. Öğrenci cemiyeti bizden bir sergi talep etti. Ayrıca, "Bir davetiye hazırlayın, herkes bir şey çizsin davetiye üzerine" dendi. Herkes dilini dışarı çıkartarak bir şeyler çizmeye çalışırken Mehmet Güleryüz aldı eline kalemi, vırt diye süpürge üzerinde bir cadı çizdi. Hiç taslak yapmadan çizen bir adam. Benim çok dikkatimi çekmişti.

— *Herhalde daha yukarı sınıflardaydı Mehmet?*
— Sınıf? Sanıyorum yeniydik. Ama kimse, kimin hangi sınıfta olduğunu asla bilmezdi ki. Sadece mimarlık bölümünde yukarı sınıflar giyimleri, kuşamlarıyla, pipolarıyla biraz farklıydılar. Ama diğer bölümlerde kimin hangi sınıfta olduğu pek belli değildi. Zaten sistem de elvermiyordu. Ben de bilmiyordum hangi sınıfta olduğumu, ailem de bilmiyordu, dedim ya.

— *Peki, ilk yıl bitti. Akademi'de ikinci bir yıla geleceğiz artık. Sen çok vurguladığın için sormak istiyorum. Deyim yerindeyse artık, "Evet, ben mimari eğitimi göreceğim. Dövüşmeme*

lüzum yok kendi kendimle" dediğin döneme gelmemiz lazım. Bu kararı ne zaman verdin?
— İlk yılın sonuna doğru.

— *Sonra barıştın mı kendinle?*
— Tabii, tabii. Çünkü mimarlık hoş bir alandı, çok hoş bir uğraştı. Yeni bir alandı. Somut bir alandı. Zevkliydi.

— *Bu benimseme. Mesela insanların bir mesleği olmalı, benim de mesleğim mimarlık gibi mi?*
— Hayır, hayır, hiç değil. Tamamıyla şöyle: Mimarlık bölümündeki hocaların kimliklerini öğrendiğim zaman, onları tanımaya başladığım zaman ve eğitimin ne olduğunu görmeye başladığım zaman tıpkı karikatür gibi, tıpkı diğer sanatlar gibi bunun da ufkunun çok açık, çok geniş ve dünyayı anlamada işe yarayan bir uğraş olduğunu gördüm. Sevmemin temel nedeni bu. Hiç de meslekle ilgili değil yine.

— *Yani ben okulu bitirince binalar yapacağım, güzel binalar yapacağım...*
— Sadece tamamıyla yeni bir ilgi alanı, dünyayı anlama konusunda, kafayı açma konusunda, işin içine girme anlamında ufuk açan bir alan. Akademi'de akranlarım, sınıf arkadaşlarımla birlikte adı konmamış hoş bir rekabet yaşanıyordu. Bu rekabet dünyası önemli bir itici güçtü. Sonra benden önceki ve benden büyük sınıflardaki insanların halleri, tavırları, hatta giyimleri, kuşamları, pipoları ve eskiz imtihanlarında okulun koridorlarına asılan işleri, imrenilecek kadar güzel ve değerliydi. Doğrusu insan kendini, "Ben kendimi de öyle bir yerde görebilir miyim" diye tartıyordu. İnsanın kendisini tartmak zorunda kalması aslında hoş bir mutluluk ve bulunduğu yolun iyi bir yol olduğuna kanaat getirmesi için iyi bir gösterge. Bütün bunlar bir araya geldiği zaman... Haa, tabii şunu da eklemek lazım: Benim kendi hayatımda büyük pay biçtiğim özgür ortam, okuduğum okullarda yoktu. O okullarda bu haylazlık şeklinde gözüküyordu. Oysa Akademi'de bu,

oranın doğal yaşama biçimi, doğal öğrenim biçimi, olgunluk ve özgürlük olarak gözüküyordu.

— Meslekle mi ilgili, düşünceyle mi?
— Her konuda, her konuda... Akademi'de yaptığın, ettiğin, düşündüğün, tavrın, giyimin, kuşamın konusunda hiçbir kritik almıyordun. Bu çok önemli. Yani kritik almadığın gibi bir ödün vermek ihtiyacı veya tehlikesi de yoktu. Dolayısıyla seçimlerinde, kendi kararında, düşüncende, giyimde, kuşamda, tavırda, işte, ödevde kişisel kararınla bir yere varıyordun. Özgürdün... Bütün bunlar o yaştaki bir genç insan için çok etkileyici, çok belirleyici ve çok geliştirici bir ortam sunuyordu. Bu çok önemli...

— Şimdi, pek iyi kavrayamadığım bir konuda bir sorum var. Bak, Akademi'desin. Birkaç yıl sonra bitecek. Artık yirmili yaşlardasın. Yani babadan gelecek paralarla geçinilmeyecek bir dönemece doğru gidiliyor. Bir süre sonra, "Hadi bakalım artık hayatını sen kazan oğlum" derler adama. Oysa şu ana kadar konuştuklarımızda, bana, "Yahu ben neyle geçineceğim; bundan sonra ev kiramı nasıl ödeyeceğim" gibi soruları sormayan bir insanmışsın gibi geliyorsun.
— Tam tersine. Asla ev sahibi olmayacağım konusunda çok açık ve net şeyler anlattım sana.

— Mülk anlamında mı?
— Mülk anlamında. Böyle bir şey olmayacağı konusunda çok erken verilmiş kişisel kararlarım vardı.

— Bu alışılmadık karar nasıl açıklanır?
— Hep özgürlük duygusuyla ilgili. Çünkü mülk, bağlanmak demektir. Mülk sahibi olmak demek mülkün problemlerine bağlanmak demektir. Mekâna bağlanmak olmasa bile bunlar beni hep ürküten şeylerdi.

— Ama ben mülk sahibi olmanın ötesinde bir soru sordum. Neyle geçineceğim sorusunu sormamış bir insan gibisin, dedim.

— Hemen söyleyeyim. Böyle bir varsayımdan önce, okulda öğrenciyken ne yapıyordun diye sormalısın bana.

— Oluuuur... Sorayım: Okulda öğrenciyken ne yapıyordun?

— Evden gelen çok küçük bir para vardı. Bir de Milli Müdafaa Yurdu'nda kalmanın getirdiği mali bir rahatlık vardı. Bunları inkâr edemem. Fakat o yaşta ve İstanbul'da okuyan bir insan için bunlar yetmiyor kuşkusuz. Yetmiyor da ne yapıyordum yani? Sıradan bir hayat yaşarken bile şunları yaptım okulda okurken. Mesela Karaköy'de Bankalar Caddesi'nde bir neoncu ustasının, Mösyö Mişel'in müşterilerine iş teklifi yaparken göstermek zorunda kaldığı siyah kâğıda renkli bir şekilde çizilmiş, ışıkları yanan neon çizimler yaptım. Mösyö Mişel benim çizimleri müşterisine gösteriyor ve, "Sizin yazınızı şöyle yazacağım, böyle görünecek" diyor. Uzun süre böyle gitti. Usta da çok hoş bir insandı.

— Büyük bir mimarlık bürosunda proje de çizmişsindir sen. Tanıdığım hemen her mimarlık öğrencisi öyle yaptı da...

— Ona geleceğim... Ayrıca bir sürü arkadaş gibi ben de küçük bakır tabakların üzerine İstanbul manzaraları çizdim. Çok kısa bir süre yaptım ve sevmedim. Çünkü ezbere bir şeydi. Aynı ezberlenmiş İstanbul siluetini çizmek zorundaydım. Ama arkadaşlarım uzun yıllar oradan iyi paralar kazandılar. Bir de mimari bürolar vardı elbet. Çünkü mimarlık öğrencisi için mimari bürolarda çalışmak doğal bir süreçti ve hatta gerekli bir süreçti. Çeşitli bürolarda çalıştım. Sonra yaz tatillerinde staj zorunluluğu nedeniyle İzmir'de devletin bazı inşaatlarında çalıştım. Oralarda tabii çok ilginç tecrübeler oluştu.

— O tecrübelere daha sonra gelelim.. Ben sorumu değiştirerek bir kere sormak istiyorum. Bak, bu söyleşiyi benim yapmamın belki avantajı, belki dezavantajı var. Dezavantajı var çünkü senle ilgili ön bilgilerim, önyargılarım var. Avantajım da Tan Oral'ı tanımaktan kaynaklanıyor. Doğru sorular üretebilirim diye düşünüyorum. Demek istediğim şu: Tan Oral hep azla yetinen bir adamdır, parasal anlamda...
— Her konuda öyle.

— Bunu önceden ben de söyleyebilirdim. Sen hep azla yetinen, adeta kıt kanaat yaşamayı tercih etmiş birisin. Oysa bir mimar olarak... Mesleğine tutkulu, ünlü bir mimar olabilirdi Tan Oral. İkincisi, günlük gazetelerin en büyüklerinden birinde birinci sayfada çizen bir karikatürist olarak da ün ve para kazanabilirdi. Bunları hiç tercih etmeyen, bunları hiç zorlamayan bir Tan Oral var.
— Çok doğru.

— Bu nedir ve nedendir?
— Bunu ben de kendime zaman zaman sordum. Somut nedenlerini bulamadım ama soyut anlamda cevabını buldum. O da şu: Beni var eden temel felsefe, biraz Doğu felsefesidir. Nerden kaynaklandı diye sorarsan somut bir cevap veremeyeceğim. Ama bir Doğu felsefesi, yani kaderci felsefe. Yani azla değil de, olanla yetinme, bir lokma bir hırka derler ya... Ama nerden geldiğini ben de bilemiyorum.

— Yani biz bir Doğu toplumuyuz. Sen de...
— Bunlar kolay söylenen laflar. Sokakta, arkadaş çevresinde, aile çevresinde gizli bir şekilde, açıklanmamış bir şekilde bana akan küçük kırıntıların tümünde böyle bir düşünce, bir tercih var. Benim çevremdeki insanlar, çocukluğumdan itibaren söylüyorum, hiçbir zaman, zenginliğin bir erdem olduğunu söylemediler. Varlıklı olmanın bir hedef olduğunu söy-

lemediler. Tam tersi söylendi ve yaşandı. Hep tevazuun önemli olduğu, azla yetinmenin önemli olduğu, bütün diğer şeylerin sanıldığı kadar bir değer taşımadığı, insanların ölümlü olduğu söylendi bana. Buna şunu da ekleyebilirim: Okullarda ve çevremdeki arkadaşlarımla sürtüşmelerimin temelinde de yine bu vardır. Onların zengin olmak, zengin bir kadın almak, araba ve mülk sahibi olmak, Amerika'ya gitmek gibi hedefleri vardı. Bütün bunlar benim tüylerimi diken diken ederdi ve eder. Çünkü benim hedefim mutlu olmaktı.

— Yani ilgi duymadığından daha öte bir şey söylüyorsun, "Tüylerimi diken diken eden" diyorsun?
— Tabii, tabii. İlgi ne kelime, öfke... Ve bu öfke sonra siyasal tercihlerimde belirleyici oldu. Benim için günü yaşamak, günü mutlu yaşamak ve aşkı yaşamak önemliydi. Kadın konusunda da yine öyle. Amerika'ya gitmeyi düşünen, zengin olmayı düşünen, varlıklı bir kadınla evlenmeyi düşünen, güzel bir kadınla evlenmeyi düşünen insanlar çoktu çevremde. Çoğu da bunu uyguladılar.

— Anlattıklarına bakılırsa sende sadece mülk edinme konusunda değil, daha kapsamlı, daha farklı bir yönelim var. Bir kurulu düzen de senin için adeta bir karabasan... Hani 60'lı yılların yaygın terimiyle söylersek, küçük burjuva yaşam tarzından köklü bir kaçış...
— Bak buna istersen biraz felsefi yaklaşalım. Ben daha önce söylemiştim. O yaşlarda memur olmak fikri, emekli olmak fikri, evli olmak fikri... Bunlar benim için dehşet vericiydi. Memur olmak, emekli olmak, evli olmak... Ee, bunları olursan, ki kolay olunur, işte hayatın sonu geldi demek. Bundan ötesi yoktur. Dolayısıyla bunları hedeflemekle intihar etmek arasında hiç fark yok. Hayatı önceden bitirmek demek bu. Oysa önünün açık olması, mutlu olmak için şart. Hislerim buydu; hissettiğim buydu.

— Yani çevrende memur yaşamının olağanüstü can sıkıcılığına tanık olmuş bir ilişkin mi oldu?
— Hayır, çevrenin durumuyla değil, işin özüyle ilgili. Memurluk demek, artık bu dünyayı terk edeceğin güne kadar sabah 9 ile 5 arası istemediğin bir işi emirle yapmak demek. Emir almayı da, emir vermeyi de sevmedim.

— Daha lise öğrencisiyken bile bu konuda içini sıkıntı basacak kadar mı?
— Liseden de önce.

— Peki, bu bir ara soruydu ve yanıtı aldık. Bir ara sorum daha var. Akademi'deki özgürlük ortamını çok ballandırarak vurguladın. Oysa "Soğuk Savaş"ın en azgın yıllarındayız. Henüz 27 Mayıs olmamış Türkiye'de. Bir düşünsel özgürleşme yaşanmamış. Tam da o yıllarda Akademi'de övülesi bir özgürlük ortamından söz ediyorsun. Düşünce dünyasına Soğuk Savaş'ın, azgın bir anti-komünizmin egemen olduğu bir ülkenin bir yüksekokulunda, Akademi'de buna rağmen özgür bir hava vardı diyebiliyor musun?
— Tabii.

— Bunu biraz açmak lazım; "tabii" demek yetmez.
— Şöyle: Akademi'de siyaset dışı bir ortam vardı.

— Dolayısıyla siyaset olmadığından bir özgürlük kısıtlaması da yoktu... Apolitik insanlardan oluşan bir gruptan söz etmiş oldun...
— Ben öyle hatırlıyorum. Fakat ilginç olan şu: 1961'den itibaren bütün o insanlar da politik kişilere dönüştüler. Ben de dahil. Benim Akademi'de o yıllardaki özgür ortam dediğim hayat sanat ağırlıklı tabii. Onu çok net görüyorsun. Elini kolunu sallayarak, uykulu bir şekilde kapıdan girip, sınıfına giderken geçtiğin holde bile, dünyadaki en değerli sergilerin birinin içinden geçiyorsun. Bir hafta sonra da orada başka bir serginin içinden geçiyorsun. Dersten çıkıp evine gitmeden ev-

vel yukarıdaki konferans salonunda bir panel, bir konser veya bir açık oturum olduğunu görüp onlara katılıyorsun. Yani bitmeyen ve hiçbir zorlaması olmayan, akan bir sanatsal yaşam vardı.

— Yani İTÜ'deki, İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki Mimarlık Fakültesi'nde adeta bir an önce okulu bitirip mimarlık yapmaya yönlenmiş bir hava vardı da Akademi'de fokur fokur sanatçı bir eda kaynardı mı demiş oldun?
— Okul ve eğitim olarak evet. Ama içinde farklı bakan bir sürü insan vardı kuşkusuz. Ama benim çevremde sanat çok önde, çok ağırlıktaydı.

— Lise yıllarındaki Tan Oral'ı anlatırken, mesela bir arkadaşın için, "Çok okuyan bir arkadaşımdı" diyorsun. Böylece "çok kitap okumayan" bir Tan fotoğrafı çıkıyor ortaya. Biri için, "Şiir yazardı, roman yazardı" diyorsun. Şiire, romana ilgi duymayan hatta elinden çizgi geldiği halde hayatında çizginin, resmin bir ağırlığı olmayan bir Tan fotoğrafı çıkıyor ortaya. Akademi'de bir şey değişmiş.
— Akademi'de gizli iddia sahibiydim. Tavrımla, seçimlerimle gizli bir iddia sahibiydim. Verimli bir toprağa düşen tohum gibi düşünebilirsin. Tohum bütün bunları içinde saklar ama "o toprağa" düşmediği sürece yeşermez ya hani... Ben orda verimli bir toprağın, ıslak bir toprağın üstüne düştüm. Düştüğüm andan itibaren dal bulak salmaya ve kıpırdamaya başladı içim.

— Peki ilk bocalama yılı geride kaldıktan sonra mimarlıkla bir sanat olarak ya da Akademi'deki mimarlık dışında kalan diğer sanat dallarıyla ilişkin?..
— Hepsi bütünleşti. Bir senelik sıkıntının ardından bütünleşti... Nasıl söyleyeyim... Bak, eğer ben Akademi'ye gitmemiş, mimarlığı seçmemiş, kendimi Cağaloğlu'nun kucağına atmış olsaydım zannediyorum ki artık sevdalandığımın farkına vardığım karikatür alanında hızlı bir şekilde büyür giderim, diye

düşünüyordum. Ama ben okumayı, üstelik de mimarlık gibi farklı bir alanı seçtiysem o zaman karikatür alanında zaman kazanma ve ilerleme hedefim sekteye uğrayacaktır. Dolayısıyla ben baştan hayal ettiğim anlamda, karikatür alanında, hızlı bir yükselme gösteremeyecektim. Bunu gördüm ve bu seçimi isteyerek veya istemeyerek yaptıktan sonra rahatladım. O zaman ne oldu? Karikatürdeki o iddia ertelenmiş, sakinleşmiş oldu. Daha küçük adımlarla yürür hale geldi. Oysa karikatüre duyduğum ilk ilgi tam bir aşk gibiydi. Her şey bir tarafa, karikatür bir tarafa... Şimdi söyleyebilirim: İyi ki öyle olmamış. Çünkü büyük bir hüsran da olabilirdi, bir ihtimal dünya ölçüsünde bir patlama da olabilir miydi, bilemem. Sanıyorum bundan iyisi olmazdı.

— Peki, Akademi yıllarındayız... Okulda işte, "Bu çok iyi bir ressam olacak. Bu heykeltıraş. Bu mimarlıkta çok iyi" denir, yani birtakım insanlar öne çıkar. Bellidir. O mimar olacaktır, o müzisyen, heykeltıraş olacaktır. Tan için de karikatüristtir denir miydi; öyle mi bilinirdi? Bu kadar net miydi tercihin?
— Evet.

— Tek miydin? Hayatına karikatürü eksen olarak koyan, Tan Oral'dan başkaları da var mıydı?
— Olmaz olur mu? Vardı, bir sürü insan vardı.

— Onlar da karikatürist oldular mı? Ya da karikatüre sadık kaldılar mı?
— Uzun süre götürenler oldu. Ama bugün hâlâ götüren o günlerden kalma kimse yok galiba... Bir enayi benim.

— Bilerek mi kullandın "enayi" sözcüğünü?
— Evet.

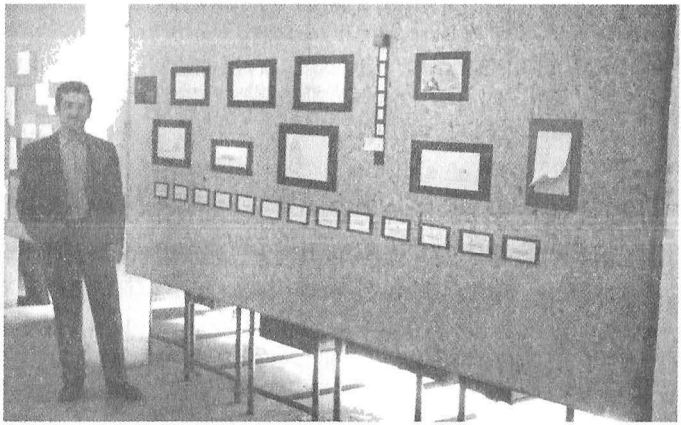
— Yani, "Keşke yapmasaydım" mı?
— Hayır. Keşke değil. Enayi olmanın keşkeyle ilgisi yok ki. Bir tespit sadece.

— Pekâlâ, tekrar Akademi'ye dönelim. Neydi o yıllarda Akademi'nin karikatürdeki yeri? Yok, soru yanlış oldu. Karikatürün Akademi'deki yeri neydi?

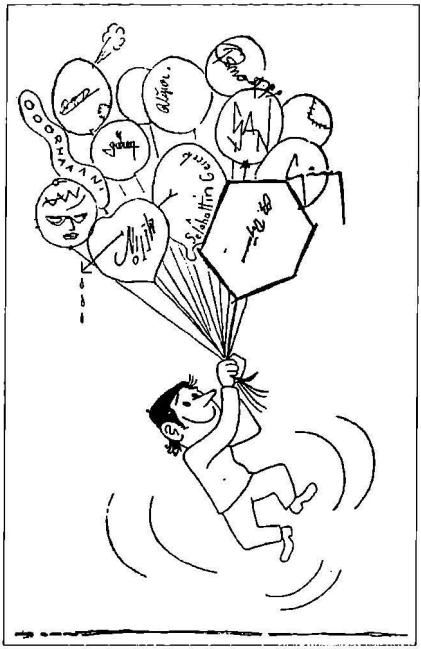
— Çoktu. Her sene bir sergi açılıyordu. Aşağı yukarı on-on beş tane karikatürcü, Akademili arkadaşın katıldığı bir sergi.

— Bu öğrencilerin kendi etkinliği değil mi? Okul idaresinin değil.

— Hayır, okul idaresi böyle şeylere karışmaz. Akademi'de özgürlük vardı derken işte mesela bunu kastediyordum... Bu sergiler çok iddialı sergilerdi, basında ses getirirdi. Bütün basın gelir izlerdi. Yani Akademi'deki karikatür sergisi yılın sanat olaylarından biriydi ve içten içe, gizli bir rekabet olurdu. Yani herkes kendi panosunu hazırlar ve açılış günü gelip, panolar asıldığı zaman, kim ne yapmışa bakılırdı. Birdenbire farklı görüntüler ortaya çıkardı. Mesela geçen sene astığım bir karikatürden esinlenerek birisi bir şey yaptıysa, bu açıkça söylenmezdi ama o puan kaybetmiş olurdu gibi... Şimdi o sergilerde yine bana söylenen... Gelip çizdiklerim üstüne konuşan, çok saygı duyduğum, kar-

Akademi giriş holündeki toplu sergide Tan Oral panosu. Elle dokunmayı gerektiren çizimler.

İlk sergimin davetiye kapağı.

şısında kendimi ezik hissedebileceğim kadar büyük gördüğüm, basındaki karikatürcüler vardı... Sergilerde onların övücü sözleri, yorumları bir ölçüdür yani. Bu ölçüler bir araya geldiği zaman... Yıllar geçti, artık rahatlıkla konuşabilirim, benim panom hakkında iyi şeyler söylüyorlardı. Bunun ben de farkındaydım.

— Şu söylenebilir mi? Temel olarak mimarlık ya da dekoratif sanatların bir dalında, resimde şurada burada uğraşıp biraz hobi gibi karikatür yapanlarla Tan Oral arasında fark vardı denilebilir mi?

— Yok. Bu değerlendirme çok sığ olur. Yani işte asıl işim şuydu da, bu hobiydi de... Hayır hayır, o yıllarda Akademi'de hiç kimse böyle bakmıyordu. O yıllarda herkes tek boyutluydu. Dolayısıyla bunların biri esastır, biri hobidir,

bilmem ne... Hiç öyle bakılmıyordu. Saydığım arkadaş çevresi, bütün enerjileriyle, bütün varlıklarıyla her şeye birden, suya atılır gibi atılmışlardı.

— *Karikatüre de?*

BİR ÇORBA DÜŞÜN...

— Karikatüre dediğin zaman yine aynı hata başlıyor. Çünkü karikatüre dediğin zaman yine bir ayrım yapıyorsun. Demek ki bu da vardı diye... Hayır, "Bu da vardı" değil, hepsi. Bir çorba düşün. Bu herkes için böyleydi. Dolayısıyla bir kısmı ciddi, bir kısmı gayri ciddi, bir kısmı mesleki, bir kısmı öğrencilik gereği ya da görevi... Hayır, öyle bir şey hiç yoktu. Hatırlamıyorum öyle bir şey. Kimse için de hatırlamıyorum.

— *Çok, hatta aşırı idealize edilmiş bir Akademi fotoğrafı çizmiyor musun?*
— Hayır, çizdiğim fotoğraf Akademi'nin değil, benim. Çizdiğim fotoğraf o yaştaki bir insanın hayata bakışı. Yani beni oradan alıp başka bir yere koysan yine böyle bakardım. Zaten hep böyle bakıyorum. Önemli olan olup biteni anlamaya çalışmak. Kendimi anlamaya çalıştığımda, çevremi anlamaya çalıştığımda, ailemi, karşı cinsi, yaşadığım kenti, içinde bulunduğum ülkeyi ve dünyayı ve hayatı anlamaya çalıştığımda bana bu bilgileri getirecek ve beni motive edecek alan olarak karikatürü ve sanatı gördüm. Dolayısıyla bunu ayırmak çok zor. Bir sofra gibi düşün, ekmek ayrı, salata ayrı değildir, sofra sofradır. Bunun içinde mimarlık da vardı, arkadaşlar vardı, koridor vardı, açılan sergiler vardı, hocalar vardı, kitaplar vardı, haylazlık vardı, hepsi vardı. Bütün bunların tümü birden bir tek amaç için vardı: Ne oluyoruz, nerdeyiz, kimiz, ne yapıyoruz, hayat nedir, ben neyim, ne yapmalıyım?.. Bütün bu gizli soruların cevabının aranması... Peki, "Burada karikatür nerede duruyor" dersen, işte bu sorulan, gizli sorulan ve tarifi zor cevap-

ların gelmesiyle oluşan bilgi ve duyguların paylaşılmak ihtiyacıyla kâğıda dökülmesiydi karikatür. Dolayısıyla o zaman çizdiklerim de bütün bunlardan süzülmüş özlerdi, hülasalardı karikatür. O yüzden o günlerde çizilenler kırık dökük çizgilerden ibarettir; beceriksizce çizilmiş şeylerdir. Ama ona bakanlar bütün bu derinliği anlamadan anlıyorlardı.

— Anlamadan anlamak?
— Evet. Hoşlarına gidiyordu o kadar.

— Neydi o dönemde Akademi'nin Türkiye'deki sanatsal ve düşünsel yaşamdaki yeri ve ağırlığı?
— Çok ağırdı, iyiydi. Ama bir de eleştirel yan var. Mesela herkes çok iddialıydı. Dediğim gibi, boyumuza posumuza bakmadan, dünyayı kavramış, anlamış, her şeyi bilen ve bizden başka kimsenin de doğru düzgün bilmediğine inanan, dolayısıyla bütün bunların düzeltilmesi gerektiği gibi bir gizli misyon sahibi insanlar olarak ortalıkta dolaşıyorduk. Dolayısıyla hocaların, çok saygı duyduğumuz, sevdiğimiz hocaların yazdığı bir yazıyla başka bir yerde söylediği cümle arasındaki çelişkiyi yakalayıp, gidip ona sorarak sıkıntıya sokmak gibi bir gaddarlıktan hiç kaçınmazdık.

— Peki ama neydi itirazınız Akademi'ye?
— Son derece özgür bir ortam olduğunu söylememe rağmen mademki bir okul, mademki bir hoca var, mademki bir atölye var, mademki, "Şunlar şöyle yapılmalı" diyor, tamam işte, "Nasıl bunları söyler, nasıl karışabilir bize" gibi özgürlüğün yeterli bulunmamasının getirdiği bir eleştiri. Çok ilginç bir şey söylüyorum.

— Olabilir ama kolay anlaşılır bir şey söylemedin. Bunu biraz açalım.
— Şöyle: Akademi'ye ilişkin bütün bu övücü cümlelerin ardından şöyle bir tablo çıkar ve o yanlış olur: Demek ki bu öğrenciler çok mutlu ve hocalarına, bu ortamı kuran insanlara

hayran ve onlara medyun. Oysa hiç değil. Tam tersi. Bütün bu mutluluk ve cennet ortamında her zaman çatışan, öfke duyan, daha fazlasını isteyen bir yapıdır esas olan ve bu vardı.

KIRMIZI RESİM YAPILIR MI?

— Bugün baktığın zaman, henüz kültürel gelişimlerini tamamlamamış öğrencilerin ve her Akademi'deki gibi biraz da bohem kokan öğrencilerin zıpırlıkları mı, yoksa haklı eleştiriler mi?
— Ne zıpırlık, ne de haklı eleştiri. İkisi de doğru açıklama değil.

— Doğrusunu sen söyleyeceksin öyleyse. Mesela okulun eğitim sistemine temel itirazlarınız var mıydı?
— Hayır, hayır. Temel itiraz daha ilerde var. Ama ondan evvel temel itiraz değil, bir tavır olarak var. Yani kendini okula teslim etmiş hayran bir insan yerine, tedirgin ve itiraz eden bir insan olarak mutlu yaşıyorsun. Bu çok önemli. Yani Akademi'ye bakıp, "Burası güzel, ben de hayran bir şekilde, borçlu bir şekilde böyle otururum..." Yoo, güzel burası ama istersem çıkabilirim. Ben mahkûm değilim gibi bir tavır. Gerçek özgürlüğü tanımlıyor.

— Akademi'nin o günkü yapısı da buna olanak sağlıyor muydu?
— Evet, evet. Çünkü sürtüşme esastır. Sanatta sürtüşme esastır. Yani öğrenciyle hoca bu kadar mutlu bir dünya çizmelerine rağmen sürtüşürler; bitmez tükenmez biçimde sürtüşürler. Hoca bir şeye itiraz ettiği zaman talebe de itiraz eder. Yani hep bir bilek güreşi vardır. O bilek güreşinde genellikle hoca bileği büker ama bazen de bükemeyebilir.

— Bu "bilek bükme"yi hocalık otoritesi anlamında mı kullandın?
— Hayır, hayır. Sanat birikimine sahip hoca.

— Daha birikimli, daha gelişkin bir sanat kültürü...

— Ama mesela benim çok sevdiğim bir arkadaşım öğrenciliği sırasında sürekli kırmızı resimler yapıyordu. Ömer Kaleşi. Çok da parlak resimlerdi. Sınıfta çaktı. Çünkü bir öğrenci gibi değil, bir ressam gibi resim yaptığı için. Bunu hoca-öğrenci sürtüşmesinin bir örneği olarak söylüyorum. Sürekli kırmızı resim yaptığı için, bir öğrenciden beklenen çeşitlemeyi yapmadığı için hocası tarafından eleştiriliyordu. Okul bitmek üzere. Yani son resmi yapıp mezun olması lazım. Adam bütün öğrenciliği boyunca aynı resimleri yapmış, kırmızılı resimleri. Ne oldu? Tam mezuniyet günü, yaptığı resimlerin bir benzerini yaptı getirdi, ama bu kez mavili! Bu kadar basit.

— Peki, başkalarını bırakıp yine Tan Oral'a dönelim. Mimarlık eğitimi alan Tan Oral'a...

— Ben mimarlık öğrencisi olarak çok hoş bir kentte eğitim gördüm, İstanbul'da yani. Biraz da hayta bir kişi olduğum için, çok gezip tozan, dalga geçen biriydim. Büyük camilerin avlularında çok zamanım geçti. Avlularda sırtüstü yatar akşama kadar güneşlenirdim...

— Mimarlık öğrencisiyken.

— Evet, evet. Yattığım yerden o koca caminin bütün yük dağılımının nasıl aşağılara doğru indiğini, o binanın nasıl planlanmış olabileceğini, taş ustalarının o kemerleri oraya, yukarıya nasıl taşıdığını, yaptığını defalarca ve defalarca kafamdan geçirip, tadına varmaya çalışarak mimarlık eğitiminin içinden geçtim. İkinci bir şans, Menderes bütün İstanbul'u kesti, biçti, yıktı.

— Neresi şans bunun?

— O yıllarda ve bizim derslerde "bina kesiti" diye soyut bir şekilde resmini gördüğümüz şeyleri, sokağa çıktığım zaman somut bir şekilde görebiliyordum. Yarısı kesilmiş binaların bütün detaylarını, bütün konstrüksiyon prensiplerini rahatlıkla görebiliyordum. Ayrıca Akademi'nin çok güzel bir kütüp-

hanesi vardı. Bütün dünyadan mimarlık dergileri gelirdi ve izlerdik onları. Ve bitmeyen tartışmalar vardı aramızda. Şimdi bütün bunlar, mimarlık eğitimi alan genç bir insan için çok şanslı veriler. Bütün bunların içinde ben mimaride modernliği şöyle algılamıştım ki şimdi düşündüğüm zaman bunu daha iyi kavrıyorum: Öyle bir çözüm yapmalıyım ki projemde bu çözüm tek bir uğraşla bütün sorunları da çözebilmiş olsun. Mesela camilerin, büyük camilerin yapısında, bence onların hepsi moderndir, öyle bir konstrüksiyon yapıyor ki, binanın statiğini de, estetiğini de bir defa da çözüyor, iklim problemlerini çözüyor, akustik problemini çözüyor... Akla gelebilecek her tür problem tek bir işle çözülüyor. Oysa günümüze doğru, postmodern bir anlayışa doğru yaklaştığın zaman bütün sorunlar için ayrı bir çözüm yolu olabilir. Tek çözüm aramak gibi bir zahmete gerek yoktur. Her problem için ayrı çözüm uygularsın, çıkan da kendine göre bir estetik değer taşır, geçer gidersin... Böyle bir kolaylık var şimdi. İkisini bir araya getirip, karşılaştırıp bir daha düşündüğüm zaman görüyorum ki, modern bakış aslında idealist bir bakış. Kolay varılan bir şey değil. Bir eziyet, bir zahmet, çaba isteyen, sonucu da şansa kalmış bir şey. Fakat biz öyle öğrendik veya ben öyle öğrendim.

— *Mimarlıkta modern ve postmodern sıralaması, ayrımı yaptın. Modern öncesine ne denecek?*
— Modernlik öyle günün birinde gelip, günün birinde giden bir kavram değil. Bir felsefi kavram bence. İlk çağlardan bu yana olabilir.

— *Buna modern diyorsun.*
— Diyebiliriz.

— *Benim bildiğim modern çağdaş demek...*
— Böyle bir konunun tartışılması bu sohbetin konusunun dışında kalıyor. Çok zor. Ben sadece moderniteden kendi anladığımı söylemeye çalıştım. Yani mimarlıkla moderniteden ne anladığımı... İstersen bunu karikatüre de getireyim. Karika-

türde de beyaz kâğıdın önüne oturduğun zaman çözmek zorunda olduğun bir sürü problem vardır. Yani iyi bir kompozisyon olmalıdır, grafik açıdan kolay anlaşılmalıdır, derdini anlatmalıdır, estetik olmalıdır. On tane problem sayabilirim, birçok örnek verebilirim. Şimdi karikatürcü oturduğu zaman bu on problemi de ayrı ayrı çözer. Önce iyi bir kompozisyon yapar kurşunkalemle. Karalar, siler, bozar, düzeltir. Ondan sonra bu kompozisyonu anlaşılır bir hale getirmek üzere üzerinden çiniyle gider. Sonra daha belirgin olması için arkasına gölge vurur, taramalar yapar, renk katar, yetmedi üzerine yazılar yazar. Yani her problemi ayrı ayrı çözer ve sonunda da bir eser çıkar ortaya ve iş bitmiştir. Bu modern bir yaklaşım değil. Oysa benim inandığım modern yaklaşımda...

— Karikatürü konuşuyoruz.
— Karikatürü konuşuyoruz. "Bende zihinsel ve duygusal bir birikim ve çizme ihtiyacı var" diyerek yola çıkıyor isem, kalemi alırım, beyaz kâğıdın üzerinde bir defalık bir şey çizerim ve bu bittiği zaman hem iyi bir kompozisyondur, hem grafik bir anlaşılırlıktadır, hem estetiktir, hem derdini anlatıyordur, her şeyi de çözüyordur.

— Çok iddialı bir laf etmedin mi?
— Ama budur, modern anlayış budur. "Olur mu" dersen... Bu bir idealist yaklaşım. Bazen olur, bazen olmaz. Ama bu tutku ile yaklaşıyorsan, modern bir bakış açısının insanıysan böyle bir çıkmazın içinde yol almak durumundasın.

— Tartışmanın bu noktada ekseni kaydı. Ben, "Mimar olarak Tan nereye ağırlık verdi, yöneldi" diye sormak istedim; sen de, "Biz modernist mimari eğitimi gördük ve ben buna yatkındım, bunu istiyordum" dedin. Ama ben daha yalın bir soru sormak istemiştim. Ne bileyim, Bir mimar mesela, "Toplu konutlar yapayım, insanlar burada iyi barınsınlar" diye bir hedef koyar önüne, bunu ideal edinir kendine mimar olarak...
— 1961'i beklemen lazım bu soruyu sormak için.

— Yani daha önce böyle bir hedef yok muydu?
— Hayır, 1961'den önce hayır... Mesela villa çizdirilirdi bize ve biz villa çizilmesine karşıydık. Karşı da değildik ama pek de hoşlanmazdık. 1961 sonrası ise birdenbire okulda sosyal konut projeleri çizilmeye başlandı.

— Okulda mimarlık mesleğini öğrenmesinin ötesinde pratikle tanışması ne oldu Tan'ın? Yani öğrencilik yıllarında... Proje bürolarından söz etmiştin.
— Proje büroları iki türlü. İkisinde de çalıştım. Staj için de, para kazanmak için de... Mesela ilk yaptığım staj, İzmir'de bir okulun ek inşaatındaydı... Bayındırlık Bakanlığı'nın denetleyicisi sıfatıyla müteahhidin karşısında göreve başladım. Müteahhidin karşısında, yanında değil. Yani sabahları gidiyorum; demirler konmuş mu, şu yapılmış mı, bu yapılmış mı bakıyorum ve projeye uygunluk bağlamında rapor tutuyorum. Ve ilk karşılaştığım andan itibaren hiç hoşlanmamıştım bundan. Çünkü vıcık vıcık bir müteahhit. Bana sürekli yemek yedirmeye çalışıyor. Ben reddediyorum, asla kabul etmiyorum. Israr ediyor. Yani beni kafakola almaya çalışan bir adam. Neden? Ben ciddiyetimi bozmamaya çalışıyorum. Bir gün demirler döşendi, beton dökülecek üzerine. Konuştuk falan, yarın dökülecek beton. "Yarın beni bekleyin. Görmek istiyorum" dedim. Hem denetleyici olarak, hem mesleki açıdan görmek istiyorum. O gece dökmüşler betonu. Sabah geldiğimde beton dökülmüştü. Ben bütün betonu kırdırdım.

— Yetkin vardı çünkü.
— Vardı evet. Demirlerin çekip çıkarıldığı, betonun sonra döküldüğü ortayla çıktı. İlk deneyimim böyleydi. O deneyde iki şey gördüm. Biri inanılmaz yalaka ve beni kafaya almaya çalışan bir müteahhit tipi. Öteki de sahtekârlık yapıldığı. Bu beni meslekten, mimarlıktan değil, meslekten soğutan birkaç etkenden biridir.

— Bu ayrımın anlamı ne? Mimarlıktan değil, meslekten...

— Ayrı şeyler. Hatta o kadar ayrı şeyler ki, bugün şu düşüncedeyim. Bir insan mimarlık okulunu bitirebilir. Fakat inşaat yapma hakkı ayrı bir konudur. O verilmemelidir. Yani mimar olabilir insan. Ama bir mimarın inşaat yapması için bir başka sertifikaya ihtiyaç olmalıdır, diye düşünüyorum. Çünkü inşaat sorumluluk isteyen başka bir iş. Başka bir sorumluluk bu. Mimarlık öyle değil. Mimarlık kâğıt üzerinde, zihinde. Okulu bitirdiğim zaman mesleki açıdan önümdeki imkânlar şunlardı: Ya müteahhitlik yapacaktım. Yani bir iş alacağım, malzemesiyle şusuyla busuyla onu bitireceğim... E, müteahhit olmak için okumaya ihtiyaç yoktu. Çünkü müteahhitlerin hiçbiri Akademi mezunu değildi. Demek ki bu benim yöneleceğim bir iş değildi. İkincisi bir mimari büroda girip desinatör olarak çalışacağım. Desinatör olarak o mimari büroda çizim yapacağım. Bu da okumaya değmezdi. Üçüncüsü yarışmalara gireceğim. Yarışmalar da bir meslek değil. Bazen katılırsın, bazen katılamazsın. Ama o yıllarda kimi mimarlar için geçim yollarından birisiydi yarışmalar. Çünkü sürekli mimari yarışma açılıyordu ve herkes giriyordu yarışmalara. Oradan para kazanılabiliyordu. Tabii çok paradan söz etmiyorum. Adı üstünde: Yarışma. Yarışma bir meslek olamaz... Başka yol?.. Akademik kariyer yapmak vardı. Onu denedim, fiyaskoyla bitti. Velhasıl ideal anlamda mimarlık diye önümde beni mutlu edecek, karşılığında karnımı doyuracak bir yol göremedim ben. Ne kaldı? Gerçekten bir proje alıp onu çizmek ve proje ücretini alarak yaşamak. Mezun olduktan sonra bunu da denedim. Hem de birkaç defa denedim. Fakat o yılların koşulları öyleydi ki, o işleri yaptırmak isteyenler kredilerini asla becerip alamıyorlar, asla para bulamıyorlardı. Projeler hayalde kalıyordu. Yürümüyordu. Bir sürü otel projesi yaptım. Ama hiçbiri yürümedi.

— Mimarlık mesleğini yapmak için başka yol da kalmadı galiba?

— Şimdi biraz daha zorlarsam birkaç örnek daha da bulabilirim belki. Ama gerek yok. İdeal anlamda, mimarlık okulu

bitirmiş benim gibi bir adamın mimarlıkta yürüyebileceği yol bulamamıştım. Haaa, bak bir de serbest proje mimarlığı vardır. Onu da denedim. Hatta Tokatlıyan Han'da büro tuttum. Hayatı bir anlamda ciddiye alamadığım için o ciddi büroyu kendime uyumlu kılmak için pembe gömleklere lacivert papyonlar takarak gelip gidiyordum.

— *Matrak olsun diye mi?*
— Matrak olsun diye... Orada çizdiğim Bursa'daki bir kaplıca oteli projesi çok yakın bir arkadaşımın işiydi, Eşref Eren'in. Arsa annesinindi. Kredi konusunda vekâletnameler, krediler, petrol ofisinden izin almalar, yani saçma sapan, beni ilgilendirmeyen işlerle boğuştu, başaramadı. Sonunda büroyu kapatıp çıkmak zorunda kaldım. Proje de elimde kaldı. Sonra İzmir'de ünlü bir doktor vardı, Halis Temel. Onun için koskoca bir otel projesi yaptık. Elimizde kaldı projeler. Çalışırken onun motelinde yedik, içtik, yattık. Yani karın tokluğuna çalıştık. Yani yürümedi. Bir de etrafa bakıyordum, İller Bankası'ndan şehircilik projesi alıp para kazanıyordu arkadaşlarım. "Sen de yapsana" diyorlardı. "Peki ne yapıyorsunuz?" Ben bilmiyorum, anlamıyorum da. "Yav, çok kolay. İşte gidiyoruz, İller Bankası'ndan bir kasabanın imar planı işini alıyoruz. Güzel bir imar planı çiziyoruz, para kazanıyoruz." Allah Allah...

— *Niye Allah Allah?.. Kötü bir iş değil ki bu...*
— Evet öyle gözüküyor. Oysa bundan daha kötü bir iş olamaz. "Peki" dedim, yine bir arkadaşla ortak olarak bir kasabanın planı işini aldık. Onlar zaten başlamışlar çalışmaya, ben de katılacağım. Şuradan yol geçirelim, şurayı yıkalım, şurayı açalım diye konuşulmaya başlandı. Yahu bir dakika, nasıl yıkarsınız, nasıl yaparsınız, ne hakla? Yani olacak şey değil. Bunları yeşile boyacağız, buraları sarıya... Şuraları da şey yapılıyor, veriyorsun, İller Bankası'na. Paranı alıyorsun. Temiz iş. Yani tatsız bir şey. Böyle bir iş yapmama da imkân yoktu benim.

— Niye Tan? Bir yerleşim yerini projelendirmek ille de bu kadar pis bir iş olmak zorunda mı?

— Evet, ve bugünün dünyasında artık kafası çalışan insanlar bunun böyle olmayacağını biliyor. Böyle yapılmaz. Yani o yol da tıkalı benim için. Mesela mezuniyetten sonra Akademi'de asistan olarak üç sene çalıştım. O sıralar asistanlık maaşı çok küçük. Benim umurumda olmamasına rağmen arkadaşlar bana bir ek iş bulmak için özel gayret gösteriyor. Benim hiç öyle bir talebim yok. Ama buldular bir iş. Karaköy'de üç katlı, eski bir bina yıkılmadan içine dört katlı bir bina sokulacak. Yaptık da. Yani böyle korkunç şeyler. Bunların mimarlıkla ne ilgisi var? Böyle işleri yapmak için insan hayatının beş senesini niye versin? Mezun olduğum zaman, yani cebime diplomayı koyduğum zaman... cebimde diplomadan başka beş kuruş para yoktu. "Bana" dedim, "500 liralık bir iş lazım." O zamanki parayla tabii. Şimdiki parayla diyelim 500 milyon liralık.

— Maaş anlamında mı?

— Hayır, bir defalık bir iş lazım. Ben o işi yapayım, o parayı alayım. Ondan sonra gezip tozacağım. Öyle bir iş bulundu bana.

— Yine arkadaşlar mı buldu?

— Tabii, başka kim bulacak? Tünel'de Hidivyal Palas binasının birinci katında bir mimarın bürosu. Bir iş almış, kendi yok o sırada. Bir projenin çizilmesi lazım. Aşağı yukarı on-on beş günlük bir iş. Ve ücret de çok net: 500 lira. Tamam mı? Ben on beş gün oraya gittim, tek başıma, bomboş bir ofis. Çizdim. Ortalıkta fare dolaşıyordu, hiç unutmuyorum. Miki Fare, onu seyrederdim... O 500 lirayı aldım ve mimarlıkla ilişkim bitti.

— Ne yaptın o büyük parayla? 500 lirayla?..

— Otostop yaptım, gezdim tozdum Anadolu'da. Para bitene kadar gezdim...

— *Mimarlık mesleğiyle ilgili bu kaygıların daha öğrencilik yıllarında filizlenmeye başlamış mıydı Tan?*
— Hayır. Çünkü öyle bir kaygım yoktu. Yani meslek sahibi olmak için okumadım ben. Okumuş olmak için, sadece ilgilendiğim için...

— *Peki Tan, yani azla yetinmeyi çok konuştuk, buna rağmen ısrar ediyorum. "Yav birkaç yıl sonra istesem de istemesem de bu okul bitecek. Ondan sonra ben hayatımı nasıl kazanacağım?.." dedin mi hiç?*
— Parasızlık o zamanki problemdi. Onu hiçbir zaman yarınki problem olarak kavramadım. Bir gün evvelden düşünmedim hayatımda.

— *Yani yarına Allah kerim?*
— Hayır. Tabii hayır... Bu eleştiri ilk defa senin tarafından önüme getirilmiyor.

— *Eleştiri değildi...*
— Tartışmadır diyelim de rahatla. Bu bitmeyen bir tartışmadır. Dolayısıyla bu konuda idmanlıyım. Bunun cevabı benim için basit: Yarının bir tek garantisi vardır, bugünü iyi ve doğru yaşamak.

— *Bu daha öğrencilik yıllarından beri Tan Oral'ın yaşam felsefesi mi oldu?*
— Kesinlikle. Yoksa yarın için bugün bir şey yaparsan, bugün güme gider, bugün güme gittiyse yarının garantisi de tehlikeye girer.

— *Doğrusu bohem kavramını meyhaneye indirgemezsek, bohemin kavramsal içeriğiyle konuşursak sen su katılmamış bir bohemsin.*

— Bilemem. Ama Doğulu bir tarafı da var bunun, unutma. Bir Doğulu bakış, bir kaderci bakış, Melamilik kokuları bulabilirsin bu yaklaşımımda. Şöyle bir iddiada bulunabilirim: Ben bu topraklarda yeşerdim. Dolayısıyla bu toprakların kimyasını hiç inkâr etmedim ve suni gübre peşinde hiç koşmadım. Dolayısıyla bu toprakların kimyası içime işlemiştir. Tabii bu ilerde benim anti-Amerikan olmamın, benim sosyalist olmamın temellerini oluşturdu.

— *Ne zaman bitti Akademi?*
— Altı buçuk yıl sürdü. 1957'den 1963'ün Şubat'ına kadar.

— *Öyleyse Akademi'yi konuşmayı bitirmeden sorulması gereken bir soru daha var. Senin öğrenciliğinin en yoğun yıllarında Türkiye çok büyük bir dönemeç yaşadı: 27 Mayıs. 27 Mayıs'a yaklaşan günlere geliyoruz. Öğrenci hareketleri 27 Mayıs'ın temelini hazırladı. Tan Oral'ın 27 Mayıs'ın öngünlerindeki tutumu neydi?*
— Olayları izliyordum ama katılmadım hiç. 28 Nisan'da yoktu Akademililer. Birkaç istisna olabilir.

— *Bu bir ilgisizlik mi toplumsal sorunlara?*
— Bir sosyal olgudur. Akademi'nin bu sosyal çevrede konulduğu bir yer vardı. Diyelim siyaset dışı bir yer... Dolayısıyla o konulduğu yere de layıktır Akademi o zamanlar.

— *Peki 27 Mayıs sabahı neredeydi Tan Oral?*
— 27 Mayıs sabahı yurttaydım. Bir sevinç dalgası estiğini hatırlıyorum.

— *Sende de mi?*
— Hatırladığım çevrede. Ben yokum. Ben kendi hakkımda bir şey bilemiyorum. 27 Mayıs'tan hatırladığım, babam İzmir'de 27 Mayıs'a katılmış bir kişi ve İzmir'e PTT müdürü olarak tayin olmuştu. Bir de İzmir'de bir karikatür sergisi açmak üzere bir galeriye müracaatım vardı, 27 Mayıs olayın-

dan dolayı o sergi kaldı. Ancak bir yıl sonra 61'de açabildik. İzmir'de İtalyan Kültür Derneği'nde Dr. Cumhur Ertekin ile beraber. İzmir'de açılan ilk karikatür sergisi diyorlardı.

— 27 Mayıs bizim kuşak için özellikle önemli. Ülke yeni bir Türkiye'ye evrildi. Eğrisini doğrusunu, iyisini kötüsünü, hiç bunları tartışmıyorum. Darbeyi tartışmıyorum. Ama Türkiye başka bir Türkiye oldu birdenbire... Ama anlaşılan Tan Oral'ın hayatını, dünyaya bakışını etkileyen bir dönemeç olmadı.

— Hatırladığım kadarıyla evet, olmadı. Ama okumaya, kitap okumaya başladığımı hatırlıyorum. O dönemde az kitap vardı ama gittikçe artıyordu. O süreç benim açımdan öğrenme süreci. Çünkü bir başka kapı açıldı. O güne kadar ben, baktığım pencereden sanat dünyasını görüyordum. Birdenbire bir kapı daha açıldı ve oradan sosyal ve siyasi bir dünya gözüktü. 27 Mayıs'tan sonra oldu bu. Ayrıca Akademi'nin de değişmeye başlaması. O süreç çok parlak bir süreçti bence. Çok geliştiren bir süreçti, umutlu bir süreçti. Taaa 12 Mart'a kadar. 12 Mart'ta başlayan bu umutlu sürecin önü kesildi; budandı ve yok edildi.

— Peki 1961 Anayasası'ndan yana mıydın? Referanduma sunulmuştu hani...

— Tabii canım. Destekledim de... Şöyle bir kanıtı var, *Gençlik* dergisi çıkardı o zaman, Gençlik Teşkilatı'nın çıkardığı bir dergi.

— Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nın... TeMeGeTe derdik kısaca ya da Tımgıt...

— Evet, TMGT idi doğru. İlk karikatürlerim o dergide yayımlandı benim. Nurten Tuç derginin editörü gibiydi orada. Sürekli gidip geldiğim bir dergi oldu orası ve sürekli karikatürlerimin yayımlandığı bir dergi oldu.

— Son derece politik bir örgüttü TMGT. Bir ölçüde CHP'ye angaje çok politik bir örgüttü. Senin çizgin de o sırada o muydu?

— Hayır, hayır. Çizdiklerim hep ortadadır. Petrol konusunda çizmişimdir, anayasayı destekleyen karikatürler çizmişimdir... Yani derginin tutumuyla, benim orada yaptığım çalışmayla 1961 Anayasası'ndan yana fikriyatım açığa çıkmış oluyor.

— *Peki. Yine o yıllarda Türkiye'de yankılar yaratan* Yön *dergisi vardı. Onunla ne zaman tanıştın ve etkilendin mi?*
— Tabii... *Yön*'ü ilk gününden itibaren aldım. Hatta koleksiyonu vardı. Koleksiyonu ciltlettim sonra...

— *Çıkış bildirgesinde imzan var mı?*
— Hayır. Benim o anlamda imzam sadece Aydınlar Dilekçesi'nde vardır. Ama *Yön*'ü ilk sayısından itibaren aldım ve ilgiyle okumaya çalıştım hep.

— *Bir polisiye roman da ilgiyle okunabilir.*
— Gibi... Yani anlamaya çalışıyorum çünkü. Hemen hemen her konuya yaklaşımım böyle oldu benim. Hep anlamaya çalışmak şeklinde; yani teslim olmak gibi değil. Desteklemek teslim olmak demek bir anlamda. Sonra ilerde teslim olduğum şeyler oldu tabii. Ama orada, *Yön* dergisinde teslim olmamıştım, anlamaya çalışıyordum.

NÂZIM HİKMET'LE TANIŞMAK

— *Beğeniyor muydun?*
— Bilmiyorum. Ama şöyle bir anı aktarayım sana. Suadiye taraflarında bir bahçedeki bir bar mıydı, kulüp müydü, hani otururşun, müzik çalıyordur, bir şeyler içersin falan. Şimdi çok normal de o zamanlar öyle yerler çok azdı. Öyle bir yere birileriyle gitmiş olmalıyım. Öyle yerlere çok az gitmişliğim vardır ama o gün gitmiştim. Bir tiyatro oyuncusu, şişman bir adam çıktı ve Nâzım'dan bir şiir okudu. Dehşete düştük. Çünkü o güne kadar öyle açıkça Nâzım'dan şiir

okunamazdı. Bense Nâzım'ın tek bir şiirini, tek bir satırını bile hayatta görmüş, duymuş, okumuş değildim.. Bilmiyorum, tanımıyorum ki. Elime hiçbir şey geçmemiş. Sonradan öğrendim ki aynı yaştaki bir sürü insanın, çeşitli şekillerde, en azından şiirleriyle bir temasları olmuş ve ses çıkarmamışlar hiç. Buna çok bozulmuştum. Benim temasım olmadı. Hiç olmadı.

— Benim de olmadı. Ama ben küçük bir taşra kasabasındaydım. Sense İstanbul'daydın.
— Evet. Ama yine de ilişkim olmadı... Tamam İstanbul'daydım ama İstanbul'dan bana ne, ben gene küçük dünyamda yaşıyorum demek ki.

— Peki. Şiir okundu Nâzım'dan...
— Orada çok büyük bir şaşkınlıkla dinledik. Bendeki ilk etki şuydu: Demek ki Türkiye'de bir özgürleşme var. İlk izlenim oydu. Ertesi gün *Yön*'ü açtığım zaman da bir yerinde o şiiri ve diğer şiirleri gördüm.

— Hatırlıyorum. "Şu 1941 Yılında"dan bir alıntıydı.
— Beni çok yakalayan bir şiirle karşılaştım. Çok yakalayan, saran, kavrayan...

*— Yine o yılların siyasal çalkantısında duracağım. TİP 1961'de kuruldu. 1963'e gelirken artık üç beş sendikacının kurduğu bir parti değildi. İşte o günlerde ilgilenenler için de bir yol ayrımı oluşturan, "*Yön *çizgisi - TİP çizgisi" gibi bir ayrım ekseni doğmuştu. Tan Oral nerede durdu bu ayrışmada?*
— TİP'e kendimi yakın hissettim. TİP'te seçimlerde sandık görevlisi olarak çalışacak kadar yakın hissettim. Zaten çevremdeki insanlar da TİP'liydi. TİP'in toplantılarına gidip geliyordum.

— Bu hangi çevre? Akademi çevresi mi?
— Hayır. Çeşitli çevrelerden birer damlaydı benim çevrem. Çünkü ben birçok yere girip çıkan bir insandım. Akademi be-

nim çevremdi; Milli Müdafaa Yurdu benim bir çevremdi; *Gençlik* dergisi benim bir çevremdi; o yıllarda Gençlik Festivallerini düzenleyen Türkiye Milli Talebe Federasyonu çevremdi; karikatürcüler çevremdi, İzmir'deki tanıdıklarım... Yani birçok farklı çevreden birer lokma, birer lokma... Ama dikkat edersen yine hep ucundayım; asla çevrenin içinde değilim...

— *Peki, aslında Akademi yıllarındaki Tan Oral'ı, Akademi yıllarına denk gelen zaman dilimindeki siyasal olayları ve onlarla Tan Oral'ın ilişkisini konuştuk. Şimdi köklü bir konu değişikliği yapalım mı? Tan Oral ve aşk... Tan Oral ve karşı cins.*
— Akademi yıllarında mı?..

— *Şart değil. Nasıl sorayım. Mesela âşık oldun mu sen?*
— Ne demek şimdi bu?

— *Tamam kötü sordum. Yani ilk aşk demek istemiştim...*
— İlklerin cevabını vermek zordur. Hiçbir şeyin ilki yoktur çünkü benim hayatımda. Her ilkin bir öncesi vardır. Dolayısıyla ilk diye bir şey konuşamıyorum.

— *Pek anlamlı bir cevap olmadı ama neyse... Peki, ilk kelimesinden de vazgeçtim. Akademi döneminde, yani yükseköğrenim için İstanbul'a geldiğin, aileden ayrı tek başına yaşamaya başladığın bir dönemde âşık oldun mu?*
— Akademi içinden birine hayır. Çünkü kendi çöplüğünde aşk olmuyor. İnsana, âşık olması için bir başka çöplük gerekiyor. Bilir misin, "Mestinazım kim büyüttü böyle biperva seni..." diye bir şarkı vardı?

— *Evet.*
— Fatih Yurdu'nda kalırken tramvayla gidip geliyorum Akademi'ye. Tramvayla yahut da Fatih-Beşiktaş otobüsüyle... O tramvaylarda Atatürk Lisesi'nden bir kız da vardı. Mestinazım şarkısından yola çıkarak kendi aramızda kıza

Mesti diye bir ad takmıştık. Çünkü kız Leslie Caron'a benzerdi. Leslie'den Mesti!.. Kız lisesi büyük bir ilgi odağıydı. Sanki Akademi'de kız yokmuş gibi herkesin aklı fikri kız lisesindeydi.

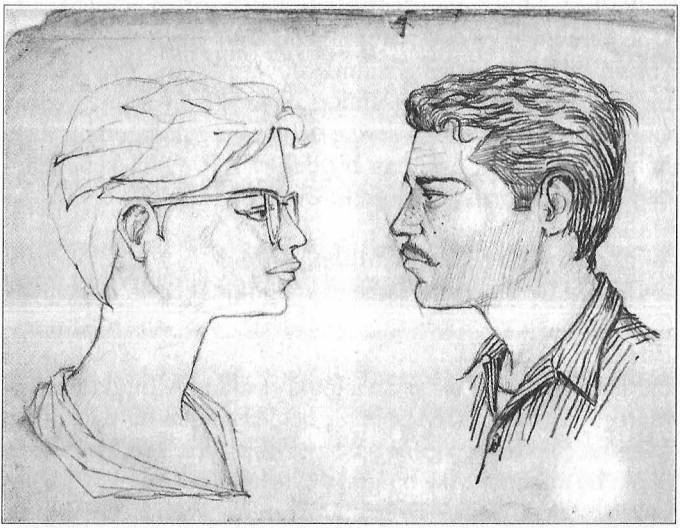
— *Çöplük meselesi dediğin galiba bu.*
— Evet. Otobüs durağında bekleşilir filan... Biliyor musun o dönemde, bizim gençliğimizi yaşadığımız dönemde karşı cinsle tanışmak, arkadaşlık kurmak için sanki bir tek yol vardı. Sokakta bir kızın yanına gideceksin, laf atacaksın ve pas verirse... Bu bir kuraldı yani. Bugünkü aklımla düşünüyorum da ne kadar zor bir şey. Tanımadığın bir insana gidip, sokakta bir şey söylemek.

— *En iyisi biz şimdilik o liseli kıza dönelim. Mesti'ye...*
— Hoş bir kızdı. O zamanki modaya uygun ince sivri gözlükleri vardı; hafif tombulcaydı. Aynı saatlerde okula gidip gelmenin getirdiği bir göz yakınlaşması, karşılıklı bir sempati var. Sürekli onun resimlerini çiziyorum, onun portrelerini yapıyorum... Nihayet bir gün, bir cesaret geldi... O tramvaya bindi, mavi camlı sürme kapıyı açtı, girdi içeriye ve hemen kapının dibinde koltukların arkasında küçük boşluğa, cam kenarına geçti. Şeytan dürttü, ben de aynı şekilde girdim ve onun yanında ayakta durdum. Dolayısıyla camla benim aramda sıkışık kaldı. Birden çok rahat bir şekilde konuşmaya başladık. Demek ki problem değilmiş; o kadar korkulacak bir şey yokmuş. Beyazıt Meydanı'na kadar sohbet ederek, konuşarak gittik. Beyazıt Meydanı'nda tramvay havuzun etrafından dönüp Fatih'e gidecek. Yine şeytan dürttü, daha fazla yanında kalırsam ayıp olur kıza karşı diye.

— *Nedense!*
— İşte öyle bir duyguyla, "Ben burada ineyim" dedim ve Beyazıt'ta atladım gittim. İndikten sonra bir daha ne zaman görüşeceğimizi bile konuşmadığım aklıma geldi. Çok güldüm kendime. Fakat nasıl olsa aynı tramvaya biniyoruz...

Mesti.

Tutku..

— *Yani ertesi günü tramvayda hemen yanaşmadın mı tekrar?*
— Hatırlamıyorum. Tabii karşılaştıkça konuştuk yine. Artık "benimki" oldu ya...

— *Ama bir aşk konuşması, yani ben seni seviyorum, sen beni seviyorsun, öyle sözler...*
— Hayır, hayır. Öyle havadan sudan konuşmaktı bizimki... Zaten bir süre sonra lise bitti, kız da mezun oldu. Lise bitince, Fatih'te İş Bankası'nda çalışmaya başladı. Evi de hemen karşı sokaktaydı. Evin önünden geçerken pencerede annesi olurdu, bakardım o da oturuyor mu, kendisini görür müyüm falan diye. Bankadaki mesainin sonuna doğru bankaya filan gidip onu bulmaya çalışırdım. Böyle hoş bir ilişkiydi. Tek tük mektuplaştığımız da oldu, uzaklaştığımız da oldu. Ama hoş bir ilişkiydi. Araya tatiller girince uzaklaşılıyor tabii. Sonra tekrar buluşuldu filan ama belli bir mesafenin ötesine bir türlü geçilemiyordu.

— *Hani elini tutmuşluğum yok desen...*
— En fazla elini tutmuşluğum var. Fakat aşkım çok kabarık. Onu yere göğe koyamıyorum. Belki de o yüzden yaklaşamıyorum fazla. O kadar gözümde büyütmüşüm. Yine kaderci bir bakışla çok fazla programlamak da istemiyorum. Neden? Çünkü ortaya çıkacak o sevda, benim kurguladığım bir ilişki haline dönüşür ki o zaman bir değeri yok. Oysa kendiliğinden olduğu zaman çok değerli. Dolayısıyla...

— *O zaman da böyle mi düşünüyordun?*
— Tabii. Dolayısıyla rastlantıya bırakmak çok önemliydi. Yoksa ben kurgularsam tabii ki başarırım. E, başardığım şeyden nasıl bir tat alacağım ki? Kendi yaptığım şeyden kendim tat almak çok ters bir şey. Halbuki rastlantıya bıraktığım zaman çok sevindirici. Mesela hiç beklemediğim bir zaman pat karşıma çıkıyor ve o güne ait bir şey başlıyor. Bu çok zevkli... Tıpkı bu anlamda yine bir gün böyle hop karşılaştık. Çok hoş bir şey. "Ben" dedi, "Eyüp'e gidiyorum." "İyi beraber gidelim" dedim. O sıra Eyüp'e giden döküntü otobüsler vardı.

— Halk otobüsleri. O zamanki halk otobüsleri...
— Evet. O otobüslerden biri. Tangır tungur bir şey. Oturduk, gidiyoruz Eyüp'e doğru. "Ben evlenmek istiyorum" dedi. Ben bunu üstüme alındım. Heyecanlandım. Çok sevindim.

— Bu defa evlenmeye niyetlisin?
— Her şeye... Evlenmeye niyetli değilim ancak âşık olduğum bir insanın her şeyine razıyım yani. Ben bunu üstüme alındım. Eyüp'te indik, bir yere doğru gidiyoruz. O anlatıyor ve anlaşıldı ki evlenmeye niyetli ama bu ben değilim, başkası. Bozulmadım, yani bozulmamaya çalıştım. Onun mutluluğu önemli!..

— Şimdi gülebiliyorsun da o zaman sana mizah gibi gelmedi herhalde bu?
— Hayır, mizah gibi gelmedi. Çok yıkıcı bir şeydi. Fakat yine kurgulanmamış, hayatın önüne getirdiği bir şey bu. Dolayısıyla çok değerli bir olaydı. Yani yaşamam gereken, başarıyla yaşamam gereken bir olaydı. Dolayısıyla olgun davranmak durumundaydım ve olgun davrandım. Mutluluklar diledim ve ayrıldık.

— Eee?
— E'si yok. Bu kadar. Bitti hikâye...

— Anladım... Ve Akademi yıllarında Mesti dışında aşk diye kaydedilebilecek bir ilişki de yok...
— Yok. Ama sevgili var...

— Tan, sendeki bu "aşk" ve "sevgili" ayrımını tam anlamış değilim, okurların da tam anlayabileceğini zannetmiyorum. Sen ya birine çok hafif, ya da öbürüne çok şiddetli bir içerik yüklüyorsun. Bu, bu kadar keskin bir ayrım değildir gibi geliyor bana. Yani ille Leyla Mecnun, Romeo Juillet olmak...

— Ama aşk odur. Öbürü aşk değildir. Olmayan bir şeye başka bir kavramı yakıştırmamak lazım.

— Bak, bu nehir söyleşide biz Tan Oral'ı tanıyacağız. "Tan Oral aşktan ne anlıyor" sorusunun da bir yanıtı olması lazım ve galiba farklı anlıyor...
— Ben sana Âşık Veysel'den cevap vereyim.

— Buyur.
— Âşık Veysel'in aşk tarifi çok güzeldir. "Sevdiğine kavuşamazsın aşk olur" diyor. Bu kadar basit yani.

— Çok "Doğulu" bir aşk tanımlaması.
— Ama ben öyleyim. Ben kendimi anlamaya çalıştıkça bu çıktı ortaya ve bundan da mutluyum. Çünkü bu sahici.

— Peki, aşk ya da sevgili öykülerine şimdilik bir nokta koyalım ve artık Tan Oral'ı Akademi'den mezun edelim. Nasıl oldu? Diplomayı cebine koydu geldi Tan eve. Baba emekli olmuş ve İstanbul'a taşınmışlar; Kızıltoprak'ta bir evde oturuyorlar. Evet, diplomayı alıp eve geldi herhalde... Onlar da...
— Hayır.

— Nasıl yani, ilgilenmediler mi?
— Hayır. Çok normaldi yani.

— İyi de, "Bak oğlum artık okul bitti, şimdi askerliğini de yap, ondan sonra bir baltaya sap ol" filan denmedi mi? Klasik anne baba böyle der...
— Bana hiç öyle bir şey denmedi. Yani öyle bir şeye karışılmadı. Karışılamazdı da. Ama bitirmek için çok çalıştığımı görüyorlardı.

— Mezuniyet projesi için?

— Evet. mezuniyet projesi. Proje konum Beyazıt'ta üniversite bahçesinde bir üniversite kütüphanesi idi. Çok da severek, hoşuma giden, hâlâ savunabileceğim bir proje yapmıştım. Çok da ilginç bir projeydi...

— *Nesi ilginçti ya da ilginç olan neydi?*
— Şimdi bak, mimarlık eğitimi boyunca yanımdaki, çevremdeki arkadaşlarla kendimi kıyasladığımda... Şöyle anlatayım, daha önce de söyledim, aramızda gizli rekabet ve çok hoş bir yardımlaşma vardı. Fakat onun ötesinde özellikle bazı arkadaşların herhangi bir konuda rahatlıkla hemen karar verip, plan yapmaya başladıklarını gördüğüm zaman çok şaşırırdım. Nasıl böyle bir beceri sahibiler bunlar, diye... Sanki onlar daha önce bir kere daha dünyaya gelmişler, ikinci defa bu işi yapıyorlar ve bir tecrübeleri varmışçasına bir rahatlıkla... Ben ise dehşete düşerek, anlamaya çalışıncaya kadar zamanımın çoğunu doldururdum ve hep son dakikalara kalırdı yapmam gereken iş. Sabahlara kadar çalışmak zorunda kalırdım.

— *Bu tutukluk neden? Mesleği iyi bilmemek mi örneğin?..*
— Anlamaya çalışmak konusunda zamanı sonuna kadar kullanma isteği. Böyle bir şey. İşte mezuniyet projesinde de... Çevremdeki birçok arkadaşın gayet düzenli bir çalışması vardı. Ben onlara çok da yardım ederdim. Yani perspektif çizme konusunda... Onlar okulun bir projeden talep ettiği her şeyi eksiksiz yaparlardı. Yapabilirlerdi. Ama perspektifte benden yardım alırlardı. Çünkü o konu benim elimden iyi gelirdi ve yardımcı da olurdum. Ama kendi projeme gelince katiyen böyle dört dörtlük, her şeyi tamam bir proje yetiştirememiştim. Mesela perspektif paftaları eksikti. Ama buna karşılık çalışırken pelür kâğıtlara çizdiğim küçük eskizler vardı. Kendim için çizdiğim, yani şurası nasıl oluyor acaba diye görmek için. Onları ben kâğıtlara yapıştırıp, sergiye koydum.

— Ne sergisine?
— Diploma sergisine. Diploma projelerine "sergi" denir. Onları koydum ve jüri çok hoşlandı. O samimi bakış, çok gerçekçi bakış hoşa gitti. Söylemeye çalıştığım... Kuralların gerektirdiği sonuçları yapmakta acemi olmakla birlikte kendi bildiğim yolda bir şeyler üretmekte de gizli bir iddiam vardı. Neyse, sonuçta o diploma projesinden de geçtim.

— Ve diplomanı aldın...
— Yooo... Diplomamı almak aklıma bile gelmedi. Zaten bugüne kadar hayatta hiç kimse benden diploma sormadı.

— Ne yani, şu anda senin mimarlık diploman elinde, ne bileyim evde bir yerde yok mu?
— Var. Var da şöyle var: Yıllar sonra Harbiye'de Yapı Endüstri Merkezi'nde "Burjuvalar" adlı bir karikatür sergisi açmıştım. Eş dost sergi açılışına geldiğinde, rahmetli Kuzgun Acar elinde bir ruloyla geldi ve açılışta armağan olarak bu ruloyu verdi bana. Açtığım zaman kendi diplomamı gördüm ve böylece bir diploma sahibi oldum. Yani ben diplomamı Kuzgun Acar'ın elinden aldım.

— Tamam da mezuniyet projesi de bittikten sonra okulu bitirdiğin anlaşıldı herhalde.
— Tabii, tabii... Evet okulu bitirdiğim anlaşıldı. Ben de şebekemi kullanmaktan vazgeçtim.

— Yani öğrenci kimliğini... Niye zorunlu muydu? Bence öyle bir zorunluk yoktu...
— Diyorum ya hayatı gerçek anlamda ve gerçek boyutlarıyla yaşamayı hep önemli buldum. Bunun bir örneği olarak söylüyorum...

— Nedir bunun bir örneği olan... Şebekeyle ilintisini anlayamadım.

— Mezun olduğum zaman cebimde o zamanki deyimle şebeke dediğimiz bir kimlik vardı.

— *Evet. Benim de vardı. N'olmuş?..*
— Bu şebeke otobüslerde, tramvaylarda, sinemalarda indirim sağlardı. Ben mezun olduğum gün bu şebekeyi çıkardım hayatımdan. Oysa daha bir sene kadar kullanabilirdim. Ama artık mademki öğrenci değilim bu indirimle yaşadığım anda yaşadığım şey gerçek olmayacaktır. Uydurma bir şey olacaktır. Gerçek değildir. O zaman gerçek olmayan bir şeyin sağladıklarını ben kaldıramam. Gerçek olanı yaşamalıyım. Yani param yoksa gitmemeliyim şeklinde...

— *Senin hayatın zor olmalı Tan? Ya da sen hayatını zorlaştırmakta neredeyse uzmansın... Uyanıklığın erdem sayıldığı bir ülkede...*
— Uyanıklığın erdem sayıldığı bir ülkede bütün uyanıkların hayatı şikâyetle geçer. Bitmez tükenmez bir şekilde kendilerinden, çevrelerinden şikâyetle, mutsuzlukla geçer. O zaman soru şöyle oluyor: Bu davranış bu sonuçları doğuruyorsa hem sonuçlardan şikâyet etmek, hem bu sonucu doğuran anlayışı savunmak hangi mantıkla açıklanabilir? Ben bu sorunun cevabını hiç veremedim ve kendim için de bu soruyla yüz yüze gelmemeye çalıştım hep.

— *Peki n'apalım!.. Şebeken de yok. Artık öğrencilik de bitti. Ne yaptın?*
— Zannediyorum okul dahil, karikatüre ilgim dahil benim ana sorunum hep, "Ne oluyor, ne bitiyor, ben kimim? Nerede yaşıyorum? Yaşadığım şey nedir, dünya nedir" gibi sorulara cevap aramaktı demiştim. Bütün bunlar anlaşılması gereken sorular halindeydi. Bir de galiba ben yine de gizli bir iddia sahibiydim ve bunun sonucunda da insan ilişkilerinde sürekli tartışma içinde buluyordum kendimi. Yani hep bir tartışma, hep bir farklı düşüncelerin itişmesi kakışmasıyla... İşte böyle bir dünya bakışı, böyle bir nefes alma biçiminin içinde

okul bitmiş, bitmemiş bunlar hep ikinci planda kalan şeylerdi. Esas olan beni mutlu edecek zamanı kullanma biçimiydi. Onun ne olduğunu, yine bilmiyordum. Oysa bir sürü insan biliyordur. Yani okul bittiği zaman işe girer.

— *Evet.*

— İşe girince, evlenir, evlenince çocuğu olur... Bunlar hep bilinir. Böyle gider. Ben bu konuların hiçbirinin cevabını bilmiyordum. Gelecek için bana önerilenlerin sorularıma cevap getireceğine dair bir inancım yoktu. Sonuç: Sokaklarda, okulda gezmeye, konuşmaya, arkadaşlarla, dostlarla bir arada olmaya, zamanı böyle geçirmeye dönüştü. Zaten Akademi'ye gitmeye devam ediyordum. Sonra karikatür tabii. Karikatür hayatımın temel uğraşı...

İKİ CASUS YAKALANIYOR!..

— *Yani kendi kendine çizip, sadece okuldaki çevrenin gördüğü...*

— Yooooo... Altı buçuk yıllık öğrenciliğimin boyunca, demek ki 1957'den 1963'e kadar her sene bir ortak karikatür sergisi açıldı ve bu sergilerde ben kendi adıma iddialı işler yapan biri olarak gözüktüm. Sanatla ciddi şekilde ilgiliydim yani. Öğrenmek için çırpınıyordum. Yani mezun olduğum zaman karikatür artık ilgi alanımı dolduran bir uğraştı, resmen dolduran bir uğraş. Dolayısıyla mezuniyetten sonra bir büroda kısa bir süre çalışıp 500 küsur lira kazandıktan sonra Mehmet Duman adlı bir arkadaşımla... O da mimar olmuştu ve iyi bir arkadaşımdı. İkimiz için de sıkıntılı bir zamandı. "Ne yapacağım ben şimdi" vaziyetleri yani. Hiç unutmuyorum, Sirkeci meydanındaki yolun ortasına demir parmaklıkların, hani karşıdan karşıya geçmeyi engelleyen demir parmaklıkların üzerine tünemiş konuşuyorduk Mehmet'le. Havadan sudan konuşuyorduk.

— Yani trafik akıyor, sağınızdan solunuzdan.
— Evet, evet. Ve üstümde de bir gömlek ya da bir kazak ve de bir pantolon, başka hiçbir şey yok. Zaten kimlik de yoktu, söyledim. Kurtulmuşum kimlikten de. O da aynı durumdaydı. Birden sıkıldığımızı fark ettik. "Kalk gidelim" dedik. Yani İstanbul'dan gidelim. Döndük arkamıza Sirkeci'den trene bindik ve Kırklareli'nde indik. Orada Mehmet'in tanıdıkları varmış.

— Kırklareli'ne gitmek üzere mi yola çıkmıştınız?
— Hayır değil. Bir yere gitmek için. Sonra yolda Mehmet orada akrabaları olduğunu hatırladı. İndik, aradık, akrabaları bulamadık. Oradan tekrar otostopla, olmadı yürüyerek hem de saatlerce yürüyerek, arabalara, kamyonlara inip binerek Çanakkale, Ezine, İzmir'e kadar otostopla gittik. Ezine yakınlarında karayolunda yürürken bir kamyona el ettik. Bizi aldı, arkasına bindik. Arkada birkaç köylü, bir de jandarma vardı. Çok hoş... Rüzgâr alarak gidiyoruz. Mehmet sarışın bir çocuktu. O arada jandarma eriyle de konuşuyoruz. "Ne kadar güzel Türkçe konuşuyor" dedi. "Yahu Türk o." O hâlâ inanamıyor. Ben, "O Türk" diyorum, o ise hâlâ ne kadar güzel Türkçe konuştuğunu, hem de şaşkınlıkla söylüyor. Sonra bir yerde durduk. Kamyon durdu. Er, "Gelin size bir çay ikram edeyim" dedi. Bir askeri karakolda...

— Jandarma eri de o karakolda görevli?
— Evet, evet... Karakola girdik. Komutana, "Bu arkadaşlar şüpheli, ben bunları getirdim" dedi. Biz dehşet içinde kaldık.

— Sizin yanınızda söyledi?
— Evet, dehşet içinde kaldık. Komutan gayet tedirgin bir astsubay. Bizi dikti kapının yanına. "Nereden geliyorsunuz, nereye gidiyorsunuz, kimsiniz?" diye sorgu sual başladı. Biz de anlatıyoruz. "İstanbul'dan geldik, dolaşıyoruz..." Kimlik yok tabii. Mehmet'te de yok. Kimlik taşıma zorunluluğuna hiçbir zaman inanmıyorum. O zaman da inanmıyordum, şimdi de inanmıyorum. Biz, "Peki ne olacak" diye sorduk. "Vallahi"

dedi, çekmeceyi çekti, bir sürü vesikalık fotoğraf dolu, "bak bunların hepsi aranan insanlar. Bunlardan olmadığınız nereden belli?" Ben, "E, bak fotoğraflara" dedim. "Baksam da kim olduğunuz belli değil." Peki ne olacak? "Ben sizi yazacağım İstanbul'a, merkeze. Oradan cevap gelecek. Gelinceye kadar da tutacağım. Bahçeye çıkın, orada oturun" dedi. Biz bahçeye çıktık. Karakolun bahçesinde bankta oturuyoruz ikimiz. Jandarma astsubayı da orada duruyor, başımızda. "Yahu ne olacak" diye soruyoruz. O da, "Olacak bir şey yok" diyor, "siz şüphelisiniz, kim olduğunuz belli değil..." Hava da iyice sıcak. Ben, "Çok susadım, soğuk su var mı" dedim. Bu cümleden sonra bütün atmosfer değişti. "Oğlum koş, kuyudan arkadaşlara soğuk su getir" diye emir verdi. Er koştu, su getirdi, ikram edildi. Oraya kadar, yani su isteyene kadar biz insan değildik, casustuk, düşmandık, belirsiz bir yaratıktık. Sıcaktan bunalmış ve çok susadığını söyleyen birisi ise normal bir insan. Onun gözünde su istediğim anda birdenbire normal bir insan haline geldim. Su ikram edildi, biraz daha konuşulduktan sonra sırtımıza vurarak, "İyi yolculuklar, güle güle kardeşler" diye bırakıldık...

— Kemal Tahir, "Bizde casus mavi gözlü, sarı saçlı, boynunda fotoğraf makinesiyle dağ bayır dolaşan birisidir" derdi.

— Çok doğru, öğrencilik yıllarında proje yapmak için kendimiz İstanbul'da bir yerde, bir arsa seçerdik ve o arsanın içinde yapılması gereken binanın programını hocamıza kabul ettirirdik ve sanki yapılacakmış gibi de proje çalışması hocayla birlikte götürülürdü. Arsayı tanımlayabilmek için de fotoğraf çekmek gerekir. Hepimizin başına gelmiştir. Bir de arsanın haritası lazımdır. Dolayısıyla o harita çeşitli atraksiyonlarla belediyelerden, bir yerlerden temin edilir. Ondan sonra arsaya fotoğraf çekmeye gidersin ve mutlaka yakalanırsın. Elinde harita ve fotoğraf makinesiyle, özellikle Boğaz'da... Boğaz çok hoş bir yer olduğu için projeler hep orada yapılmaya çalışılırdı.

— Ve çoğu bölümü askeri bölgedir. Hele o yıllarda...

— Evet, askeri bölge. Hemen hemen bütün mimarlık öğrencilerinin başına bu tür yakalanmalar gelmiştir. Demin anlattığım hikâyede de Mehmet sarışın bir çocuk olduğu için casusluk ona cuk oturuyordu.

— *Peki casusluktan paçayı kurtardınız? Siz yolunuza devam ediyorsunuz. Dönüp kimliklerimizi alalım falan gibi bir kaygınız olmadı mı?*
— Hayır. Niye? Bir yere gitmiyoruz ki. Bir yere gitmediğimiz gibi bir şey yapmaya da niyetimiz yok. Sadece yaşıyoruz. Tam açıklaması böyle, sadece yaşıyoruz...

— *Ve yirmi altı yaşındasın.*
— Öyle mi oluyor? Aşağı yukarı, evet... Ayvalık'a indik. Sıcaktı, yazdı, çok terlemiştik ve yorgunduk, çok yol yürümüştük. Ayvalık'ın içindeki bir camiye girdik ve uyuduk serin serin. Yani halıların üzerine serildik ve dinlendik. Kimse gelip de, "Kimsiniz? Niye burada yatıyorsunuz" demedi. Bunu çok yapardık eski yıllarda. Orada iyice dinlenip, kendimizi toplayıp, elimizi yüzümüzü yıkayıp, iki lokma bir şey yedikten sonra tekrar yola devam ettik ve bir küçük kamyonet aldı bizi.

— *Parasızlıktan mı otostop yapıyorsunuz?*
— Bir açıklaması yok. Paralılık veya parasızlık diye seçmek zorunda olduğum bir kavramla yüz yüze değilim. Şu anda sen parasızlıktan mı benimle konuşuyorsun?

— *İyi tamam, peki peki!..*
— Bindiğimiz kamyonette şoför mahallinde yaşlı bir adam var, beyaz posbıyıklı. Şoför de genç bir adam... Bir yerde durduk. Su içmek, çay içmek için falan. Biz de indik onlarla beraber. Ben orada o yaşlı adamın bir karikatürünü çizdim. Bir adamın karikatürünü çizdiğin zaman bütün kapılar açılıyor. O yıllarda çok yaşadım bunu. Adam o kadar mutlu oldu ki, bize, "Arkadaki kasalarda şarap var. Ondan istediğiniz kadar için" dedi. Arnavuttu galiba. Bağları var herhalde ki şarap götürüyorlar

İzmir'e. Biz Mehmet'le arkada şarap içmeye başladık ve şarap içerken aklımız başımıza geldi. Mehmet, "Peki biz nereye gidiyoruz" diye sordu. Ben de, "İzmir'e gidiyoruz. Karşıyaka'da benim bir sevgilim vardı, Belki rastlarız" dedim.

— *Hangisi, evlenmeyi düşünüp de, evlenmekten söz edince işin bittiği Karşıyaka'daki eski ya da ilk göz ağrısı...*
— Evet o... Karşıyaka'da tıklattık camı. Ama müthiş bir şekilde sallanarak. Kamyonda şarapları içtik ya... Yani romantiklikle bohemlik karışımı bir haldeyiz... Sonra iskeleye gelip etrafa baktık... Ama kıza rastlamadık tabii..

— *Ve yola devam ettiniz...*
— Yok, yine otostopla İstanbul'a döndük...

— *Bu plansız programsız, kendini olayların akışına bırakmış gezi, okulu yeni bitirmiş, ne yapacakları konusunda henüz kararları olmayan iki kafadarın bir yaz dönemindeki serserice dolaşması mı, yoksa bu daha sonra da devam etmiş bir yaşam biçimi mi Tan Oral için?*
— Birkaç defa daha oldu, evet.

— *Keyif aldığın...*
— Çok. Yaşamı bire bir hissetmek gibi... Belki macera insanları, o keşif yapanlar, kutuplara gidenler falan bunu çok gerçek ve çok üst düzeyde yaşadılar. Ben kendi hatırladığımı söyleyeyim: Düşün ki yoldasın, cebinde para yok, yatacak yerin yok, gidecek yerin yok ve önünde iki realite var aşmak zorunda olduğun. Birincisi, karnını doyurmak zorundasın; ikincisi, gece basmadan yatacak bir yer bulmak zorundasın ve hiçbir güvencen olmadan yürümektesin. Sen ve dünya! Bu çok hoş bir duygu. Ve sonuç hep şöyle oluyordu: Yolda karşılaştığımız birine soruyordum, "İleride köy var mı?" "Var." "Ne kadar uzakta?" "İşte, şu kadar saat mesafede." Hesap ediyorsun, hızlı yürürsem şu kadar saatte, güneş batmadan varabilirim. Bu gerçekten oluyor ve gittiğin zaman...

— Bir köy evinde...
— Bir köy evinde ağırlanıyorsun.

— Peki Tan, bu gezileri ayrıntılı konuşalım. Ama önce başka bir soru: Bir gelecek kaygısı taşımadan anı yaşamak, senin deyiminle anı dolu dolu yaşamak, azla yetinmek... Kısaca bir gelecek kaygısı olmamayı ben...
— Klasik anlamda bir gelecek kaygısı yoktu, onu daha önce söyledim. Ama karikatür artık bir tutku haline gelmişti. İyi çizmek ve iyi çizmenin bir tek besin kaynağı var: Yaşamın kendisi. Yaşamın kendisinden de ancak gerçekten yaşandığı zaman bir şey çıkartmak mümkün. Uydurma yaşandığı zaman sadece geçmiş olur. Mesela borç almak, kredi kullanmak, pazarlık yapmak, ucuzun peşinde koşmak... Bütün bunlar hayatın dengesini bozan şeyler. Dolayısıyla bunlara yöneldiğin zaman hayatın sana vereceklerinden yoksun kalacaksın, kendi uydurduğun başka şeylerin sahibi olduğunu zannedeceksin. O zaman oradan çıkartacağın öz duygu, lezzet sana çizgi olarak dönmez. O zaman ezberleme şeyler çizersin. Bilinenleri çizersin. Ne çizeceğini önceden bilirsin. Oysa ben ne çizeceğimi hiçbir zaman bilmedim ve bilmemenin hep doğru olduğuna inanıyorum.

— Bu ne demektir? Aklıma bir şey geldiği anda çizmek mi? İlham demedim, dikkat et.
— İyi ki demedin. İnsanın aklı biraz çalışıyorsa ne yapması gerektiği konusunda kararlar verir, onu da uygular. Eli de yatkınsa, nihayet kâğıdı önüne koyar, ne yaparsam hangi sonucu alırım? Küçük bir hesapla, ki profesyonel hayatta bunu yapar insan, ben de yapmışımdır, ortaya bir şey çıkartır, hatta onun etkili olması için ufak tefek eklentiler yapar ve başarılı bir iş kotarır. Ama bu önceden bellidir. Bir şey yapmışsındır. Aslında hiçbir şey yapmamış olursun. Çünkü zaten ne olacağını önceden bildiğin bir şey. Bir yeni bulgu değil. Şimdi biraz sonra ne olacağını kestirmek çok zor, ama bildiğin zaman sen kurmuş oluyorsun olayı. Tıpkı bunun gibi. Dolayısıyla böyle bir iddia sahibiyse insan, yani benim çizeceğim

şey benim kararımla olacak bir şey değil, benim varlığımın getirdiği neyse o, onun bir özümlenmesi, onun bir izi, onun bir yansıması olacaksa, o zaman o gerçek olmalıdır. Gerçek olunca da ne ise odur. Onu ben düzeltmeye kalktığım zaman işin rengi kaçar.

— *O varlığın gerçek olması için de gerçek yaşamın, hayatın içinde olmak gerekir, dedin ve örneğin hedefsiz gezilere çıktın.*
— Hedefsiz ve kimliksiz... Doğru yaşama biçimi bu. Ha bu iş olarak, mesela çizgi olarak, karikatür olarak sonuçlanabilir veya bir başka şekilde sonuçlanabilir. Ama aslı budur. Dolayısıyla sözünü ettiğim yolculuklarda kimliksiz, gerçek anlamda kimliksiz ama, yani cebimde olmadığı gibi üstümde başımda da hiçbir kimlik yok, ot gibi bir adam gidiyor ve karşısına çeşitli insanlar çıkıyor. Onlarla dostluk kurabilmiş olmak çok gerçek bir şey ve inandığım bir hayat tarzı. Bu küçük çevremde de böyle. Sonra daha geniş çevre. Şu anda dünyada aynı işi yapan, aynı kafada çok sayıda dostum var, dünyanın çeşitli ülkelerinde. Onlarla böyle bir ortaklığım var...

CİDDİYE ALMAMAYI CİDDİYE ALMAK

— *Karikatürcülerle mi sınırlı mı bu geniş çevre, bu dünyadaki dostların?*
— Evet. Mesela diğer sanat dallarındaki insanlarla da tanışırım ama asla ortak bir şey bulunmaz. Ama karikatürcülerde... Daha doğrusu şöyle demek daha iyi, karikatürcü oldukları için böyle davranmıyorlar, böyle davranan insanların kaderi karikatürcülükle sonuçlanıyor. Benim şu anda hemen aklıma geliverenler, Arjantin'den, Kanada'dan, Mısır'dan, Suriye'den, İran'dan, Avustralya'dan, Japonya'dan, İtalya'dan...

— *Anlaşıldı...*
— Dur daha da sayacağım. Rusya'dan, Macaristan'dan, bir

sürü karikatürcü dostum var. Mektuplaştığım, tanıştığım. Hep bir ortak noktada buluşuyoruz. Hiçbir şeyi ciddiye almayan ama ciddiye almamayı ciddiye alan, ciddi tutan bir bakış açısı. Bu da beni mutlu ediyor, hep etti zaten.

— Bu dünyanın her yerindeki karikatürcü dostlarınla, arkadaşlarınla iletişiminde dil ne? Nasıl anlaşıyorsunuz? Nedir senin dil durumun?

— Yabancı dilim çok yazık ama yok gibi. Yani okul boyunca bana Fransızca öğretmeye çalıştılar.

— Lisede mi?

— Lisede ve Akademi'de. Ancak her sene sıfırdan, yeni baştan başladıkları için üst üste hiçbir şey koyamadım. Sonra kendi kendime kurslarla murslarla biraz pekiştirdim, hatta bir kitap çevirecek kadar ilerlettim de. İngilizcede de yine öyle kurslar murslar falan filan. Yani çevremde konuşulan basit İngilizceyi en azından izleyebiliyorum. Bazen de tek tük bir şeyler diyebildiğim oluyor, küçük mektuplaşmaları çözebiliyorum. Fakat duygu olarak iki dili de konuşamayan birisiyim. Karşımdaki karikatürcülerin de büyük bir çoğunluğunda benzer durumlar var. Ama şunları çok yaşadım: Mesela sabahlara kadar oturup gülerek ve konuşarak ve içerek vakit geçirdiğim insanlar vardı, ortak dilimiz olmadan. Durmadan konuşuluyordu. Bütün konuşmaları anlatabilirim ama hangi dilde konuştun dersen cevabını veremem. Bir Sırpla, bir Makedonla, bir Çinliyle... Biliyor musun bir Çinliyle Rodos'ta beş gün birlikteydim.

— Çinli karikatüristle...

— Çinli karikatürcüyle... Leng Mu adı. Güldük eğlendik, ben gene bir şeyler biliyorum, Çinli karikatürcüde tek bir kelime yok. Çinceden başka bildiği ikinci bir dil yok. Zaten ben tanıştığım zaman çok üzgün bir şekilde duruyordu ve etraf da biraz dalga geçiyordu onunla. Yani hiçbir şey konuşamadığı için. Oraya Büyük Ödül aldığı için çağrılmış. Fakat kısa bir süre sonra Tarzanca işaretle, onun ağzından kaçırdığı Çince

kelimelerden birkaç tane yakalayarak, aynı şeyleri yaparak, bir süre sonra başka hiç kimsenin anlamayacağı bir ortak dil oluşturduktan sonra beş gün sohbet ettik, güldük...

— *Bir Çinliyle beş gün beş gece... Şimdi iki turist belki, şurada şu ucuz, burada bu ucuz diye konuşabilir ama iki karikatürcü ve beş gün beş gece ne yapıyordunuz sıkışınca, çizerek filan mı?*
— Çiziliyor, yani arada bir şeyler çiziliyordu tabii. Leng Mu cebinden bir bilgisayar çıkartıyordu, küçük bir el bilgisayarı. Çok sıkıştığı zaman oraya bir şeyler yazarak İngilizce bir sözcük gösteriyordu. Neyse... Yani ben bir hayat tarzından söz ederken böyle insanların istisna olmadığını, bunlardan epeycesinin ortalıkta dolandığını...

— *Bu arada iddialı bir laf ettin, arada gürültüye gitmesin. Böyle insanların çoğunun karikatürcü olduğunu, ama karikatürcü oldukları için böyle olmadıklarını, böyle oldukları için karikatürcü olduklarını söyledin... Bu biraz abartılı bir genelleme olmadı mı?*
— Canım tabii insanlar karikatürcü oldukları için böyle değil. Karikatürcü olup da böyle olmayan çok insan var.

— *Bunun tersi de söz konusu. Böyle olup karikatürcü olmayan da çok insan var.*
— Tabii ki.

— *Hayır, kendimi eksiklenmiş hissettim de ondan soruyorum bunu. O tür serserilik benim yaşamımda da var. İleride sen benimle "nehir söyleşi" yaptığın zaman anlatırken göreceksin. Ama ben karikatürcü değilim...*
— Söyleşi benimle yapıldığı için, konu ben olduğum için daha cesur davranabiliyorum kendimi tanımlarken.

— *Anladım. Şimdi daha önce birkaç defa daha sordum, daha da soracağımı düşünüyorum. Karikatürü yaşamının ana*

eksenine yerleştirmiş bir Tan Oral'dan söz ediyoruz ha bire. Öğrencilik yıllarından beri. Akademi'yi bitirince mimar Tan Oral olarak değil, karikatürcü Tan Oral olarak tanınan biri çıkıyor ortaya. Fakat bu Tan Oral, izleyici sayısının kaçınılmaz olarak sınırlı olacağı sergilerde boy gösterme dışında daha çok izleyiciyle buluşmasını sağlayacak gazetelerde, dergilerde çizmekten adeta sistematik bir kaçış halinde.
— Kaçış olması için kovalayan olması lazım. Kovalayan hiç kimseden kaçmadım ben. Hemen cevap verdim ve, "Hay hay, peki" dedim; hiçbir zaman, "Hayır" demedim. Ama kovalayan ben değildim, hiçbir zaman olmadım. Ben işimi yaptım.

— Peki şunu mu söylüyorsun... Diyelim Mordillo, diyelim Sempe... Bir Mordillo, bir Sempe gidip iş aramaz, çünkü onlara gidilir...
— Bana da gelindi, ben hiç gitmedim. Bir tek defa gittim, onu da anlatmıştım, kâbus gibiydi. Yani ben hiç gitmedim...

— Bu bir tercih?
— Tercih değil. Öbürü tercih olurdu, yani gitmek tercihtir. Benimki tercih değil.

— Ama sanatsal yaratıdan söz ediyorsak... Ne bileyim, ben bir şey bestelersem bunu bir orkestra çalsın ve insanlar dinlesin isterim...
— Neden? Bunun cevabını vermen lazım, neden?

— Çünkü sanat, ki karikatürü de sanatın içine kattık, en az bir başkasıyla bölüşme değil midir?
— Hiçbir zaman saklamadım ben yaptıklarımı. Hiçbir zaman saklamadım. Sergiledim.

— Saklamadın ama kullanmadın. Mümkün olduğu kadar çok kişiyle bölüşmeye çabalamadın...
— Neden mümkün olduğu kadar?.. Bak, cevap veremiyor-

sun. Cevapları olmayan sorular bunlar çünkü. Bunların cevabını vermeden teslim olur insanlar. Ben teslim olmak istemedim hiçbir zaman. "Neden" diyorum, "neden çok kişiye göstermek istesin?" Sorunun cevabını bulmadan niye göstereyim ki? Çizdiklerimi asla kendime saklamadım. Yakın çevremden başlayarak, okuldaysam okulun sergilerinde, değilsem, sokaklarda, kasabalarda, köylerde, yollarda, her zaman yaptıklarımı gösterdim. Sergi yaptım, "Ne diyorsunuz" diye açtım önlerine. Ama, "Bunu alın ve bana karşılığını ödeyin." Hayır, böyle bir şey ne aklıma geldi, ne de yaptım.

— Ben de bunu sormadım ama. Yaptığın karikatürlerden para kazanma anlamında bir soru sormadım. Yani ben bir şey yaptım, yaptığım müzikse sanatsal bir duyguyu bölüşmektir. Resimse keza. Karikatürse keza... Yaptıysam, insanlara, "Bakın, ben bunu diyorum" demek istemişimdir sonuç olarak.

— Evet, ben de bunu yaptım demektir.

— O zaman da mümkün olduğu kadar çok kişiye ulaşmaya çalışırım doğrusu. Mümkün olduğu kadar çok kişiye...

— Hiç karşı değilim buna. Yani bunu yanlış bulmuyorum, çok haklısın. Benim burada anlatmaya çalıştığım da o zaten. Böyle bir yöneliş neden? Ben işimi yapıyorum. Çok kişiye ulaşmak, mümkün olduğu kadar çok kişiye ulaşmak benim işim değil. Ben yayıncı değilim, Ben sadece dünyayı anlamaya çalışan ve anladıklarını da kâğıda döken... Biliyor musun, çizdiklerimin karikatür olduğu konusunda bile kuşkum vardı. Kuşkum değil, iddiam vardı. O günlerde yapılanlar karikatürse benim yaptığım karikatür değildi; başka bir şeydi. Ben ona, "Güldüşün" diye isim taktım. Ama tutmadı o isim. Bir şey üreten bir adam ürettiklerini vitrine koyar, arkasında oturur. İhtiyacı olan gelir oradan alır. İkinci yol da şudur: Çantasına koyar, birer birer kapıları çalar, açanlara elindeki tencereyi satmak üzere çeşitli diller döker, suratına kapanırsa öbür kapıyı çalar, hiç de

yüksünmeden, üst kata çıkar, yandakine gider... Bu da bir hayat tarzıdır. Bir şeyi satmanın yoludur, bir şeyi paylaşmanın yoludur... Ben bunu başkalarını rahatsız etmek olarak görüyorum. Niye ben rahatsız edeyim ki insanları? Niçin benim çizdiklerimi basmak zorunda olsunlar? Eğer öyle bir ihtiyacı varsa gelir, beğenirse alır, beni bulur. Zaten buldular.

— *Tanırsa bulur.*
— Tanıması için de ben sergi yapmışım. Zaten oralarda gelip buldular beni. Her zaman buldular. Sen de öyle buldun, Osman Arolat'la sen sendika dergileri çıkarırken ben gelip de, "Ben sizin dergilerde çizmek istiyorum" dedim mi?

— *Hayır demedin.*
— Gördün mü? Siz beni nasıl buldunuz?

— *Evet, senin çizgilerini tanıyorduk... Galiba haklısın, bir sergiden tanıyorduk..*
— Bu hep öyle oldu.

— *Bak Tan, iyi hatırlıyorum. Seni ikna etmek için de uzun çaba harcamadık biz. Hatta hiç çaba harcamadık. "Şunu yapar mısın" dedik, sen de, "Yaparım" dedin.*
— Ben hiç "Hayır" demedim şimdiye kadar. Biraz aydınlandı mı konu?

— *Biraz.*

KAYBOLMAMASI GEREKENİ ÇİZMEK

— Tekrar geleceğiz buna. Ama bak ne güzel arada biraz karikatür konuştuk. İzmir'deyken 1961 yılında bir sergi açtığımı söylemiştim, doktor arkadaşım Cumhur Ertekin'le beraber. Hatırlıyorsun!

— Tabii... İzmir'de açılan ilk karikatür sergisi olduğunu söylemiştin.

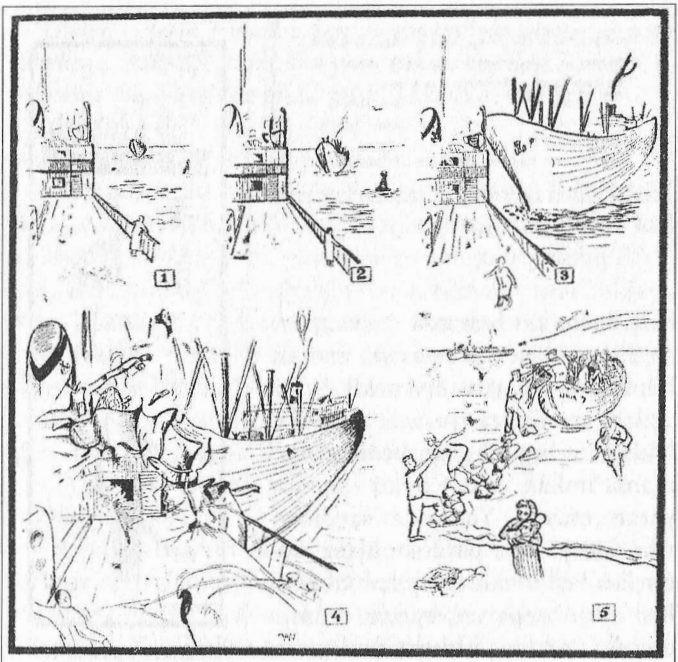
— Evet. O sergiden sonra *Sabah Postası* gazetesinde bir bant çizmemi istediler; günlük bir bant. Bandın ismi *Tosuncuk*'tu. *Tosuncuk*, "Bunu yazan Tosun" tekerlemesindeki tosundur o. Çünkü banttaki çocuğun özelliği duvarlara yazı yazması, resim çizmesiydi. Yani duvarlara yazı yazan, resim çizen bir çocuğun bantlarını çizdim ve karşılığında 5 lira ödüyordu gazete. Bu epey sürdü. Sonra 5 lirayı ödememeye başladılar ve o gün çizmeyi kestim. Demek ki akıllı bir tarafım varmış. O gazetenin sanat sayfasında ayrıca desenlerim de yayımlanıyordu. Bir de çizgi sanatına ilişkin bir yazı yazmıştım.

— Bir makale yazmıştın yani?..

— Evet... "Karikatür üstüne" başlıklı bir yazı. Deminden beri konuştuğumuz ana fikirlerin sistematize edilmiş haliydi. "Karikatür sanatı, mizah sanatı sadece zekâyla yapılmaz, bir duygu sanatıdır, zekânın yanı sıra duyguya da yer vermeyi başardığı zaman bu sanat, özlediği diğer sanatlar arasındaki yerini alır" gibi bir iddiayla bitiyordu. Bunu hatırlayıp söylememin nedeni, demin tartıştığımız konunun daha o yıllarda bende var olduğunu söylemek içindi... Hep duygudan söz ediyorum, duyarlılıktan söz ediyorum. Yoksa zekâyla her şey çözülebilir, akılla, zekâyla çözülmeyecek şey yoktur. Bir şey demiyorum, hiç itirazım yok. Ama konu karikatürse, karikatür sadece zekâyla, akılla yürütülecek bir iş değil bence. Tamam akılla, zekâyla, güçle yürütülecek, yapılması gereken, insanı bekleyen birçok iş var dünyada. Ha onlarla ilgilenmiyorsan, "Benim iddiam karikatür; ben karikatür yapacağım" diyorsan, o zaman lütfen kâğıt üzerine o nahiflik, o duyarlılık, o hiçlik içinde kaybolma ihtimali olan ama kaybolmaması gerekeni çiz...

— Amatörce...

— Yooo, amatörce değil. Bu hevesli işi değil ki... Ama kimilerinin hem böyle olayım, hem de iyi para kazanayım,

FACİAYI GÖZLERİYLE GÖRDÜ.— Yukarıdaki temsilli resmi, talihsiz İzmir vapurunun yolcularından ve okuyucumuz Tan Oral çizmiştir. Resimler, dikkatli bir mühahedenin hazin safhalarını canlı bir şekilde tesbit etmektedir. 1— Amerikan bandıralı Hovel Lyks, 10.300 tonluk gövdesi ve 16 mil süratiyle birincl fener duhalarının üzerine koşmakta, narin İzmir vapuru ise, şamandıraları geçmeğe çahşmaktadır. 2— Tehlike, artık dakika meselesidir. İzmir vapuru iskele alabanda Karşıyaka istikametine dönmekte, Hovel Lyks ise talihsiz geminin makine dairesi üzerine seyretmektedir. 3— Kaçınılmaz kader tahakkuk etmiş, İzmir, makine dairesi bordasından mahmuzlanmıştır. 4— Bazılı bir kurtarma ameliyesi... Bu yolcular, yarım saat sonra eller yüzüe Kordona inecekterdi. Şimdi talihsiye ölümleriyle Narlıdere sahiline yüzüyorlar. Muazzam bir facia böyle başladı, böyle bitti.

İzmir Gemisi'nin çarpışıp batma hikâyesi.

SABAH POSTASI — 20 Şubat 1961

Karikatür üstüne

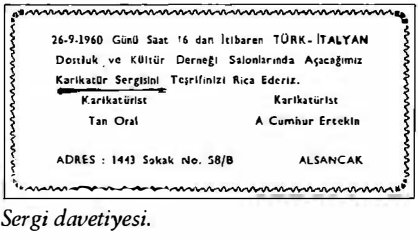
Yazan: Tan ORAL

Çağımızın sanatı karikatür, bütünüyle hızla gelişmekte. Öyle ki, bu denli süratli gelişme sanatta nadir olmuştur. Bu çizgiden beri birçok evrimler geçirdi. Önceleyin bir tiplaşı sağlıyor, ya da kavrayıcı diyen resim karalarına başlı çizgiler damgasındaydı karikatür. Bu çizgi daha önem kazanmaya başladı. Yazık, ancak çizgi ile birlikte bu hamura anlaşılıyordu, yani ya yan ne çizgi kendi başına yeterli değildi. Yine yan, bir de karikatüre adını veriyor, anlamını kuvvetlendiriyor, onu ihtiraz sağlıyordu.

Bu gözü değişmelerine paralel, karikatürün özünde de değişmeler oldu. Önceleri ya zıya bağlı - fikra - eğrilerinin yerinde, salt çizgi ile anlatabilen zeppenl bir espri tipi-karikatür espriyi tipi değil. Yazı gücünü doldurdu ve çekildi. Bu olay bizi karikatürün gerçek tarifine götürmekte; «karikatür çizgi ile mizah yapma sanatıdır.» Böylece karikatürde tek anlatım aracı çizgi oluyordu. Bu anlayışa uygun olarak çizgi de, her türlü fazlalığı atıp sadeleşiyor ve resim gibi olmaktan kurtuluyordu. Seyrelmiş önce yalnız gülüdüren, şimdi düşündürüyor da. Karikatür diğer sanatların yanında, bağımsız bir sanat olarak yer alacak çabasında. Çizgi ile yazıları arasında, ya da iki karikatürde, zekânın yanı sıra yüreğin fonksiyonu da önem kazandıkça zeyirci dü günecek ve duygusuk karikatür de temsilne hız değilde eşitlik hayecanı veren bir sanat olarak diğer güzel sanatlar arasında aranacak yeri alacaktır.

Yayımlanan ilk yazı, 20 Şubat 1961.

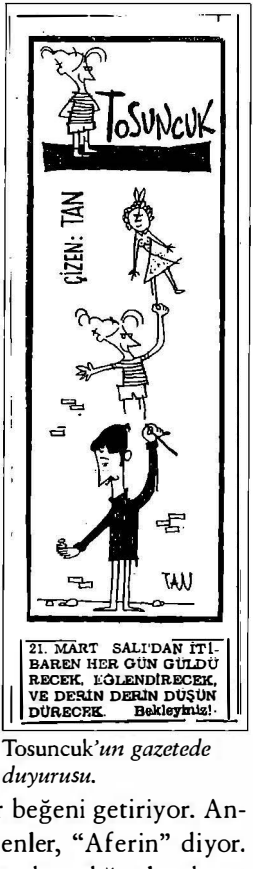

26-9-1960 Günü Saat 16 dan İtibaren TÜRK-İTALYAN Dostluk ve Kültür Derneği Salonlarında Açacağımız Karikatür Sergisini Teşrifinizi Rica Ederiz.

Karikatürist Tan Oral

Karikatürist A Cumhur Erteklin

ADRES : 1443 Sokak No. 58/B ALSANCAK

Sergi davetiyesi.

Tosuncuk'*un gazetede duyurusu.*

hem de herkes beni çok övsün, hem de dünyada en çok satayım, hem de bilmem ne olayım diyen bir bakış açıları var. Bu tamamıyla açgözlülük ve bu açgözlülüğü benim anlamama imkân yok. Çünkü sanatsal yaratı esastır. Yukarıda saydıklarım, ün, şöhret, para sonuçtur. Sonuçları ben kendim yapmamalıyım. Ben işimi yaparım, işimle orantılı olarak da sonuç alırım. Yani çıkan sonuç işimle denktir.

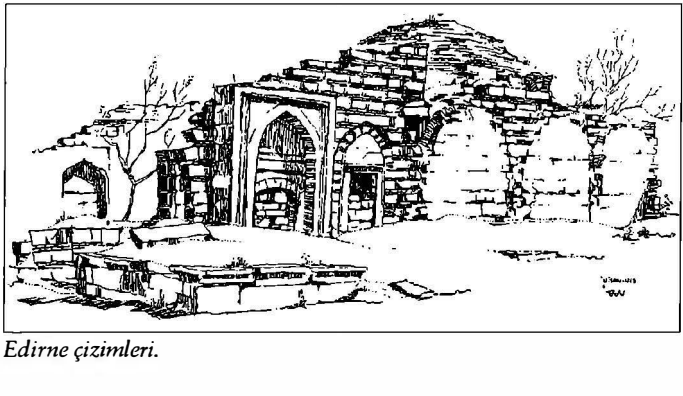
— *Bunu biraz daha açalım mı?*

— Açacağım zaten. Bak, şimdi ben bir iş yapıyorum, bu da şu ölçüde bir beğeni getiriyor. Ancak bu benim gayretimden değil, görenler, "Aferin" diyor. Bir de şöyle bir yol olabilir: Yaptığımın karşılığı olarak çeşitli insanları ne kadar önemli ve iyi bir şey yaptığıma ben ikna edebilirim. Anlatırım, ikna ederim, sonunda yine bir "aferin" alırım. Akşam eve geldiğim zaman beyninde bir soru: "Bu aferin acaba gerçekten işime verilmiş bir aferin mi, yoksa benim gayretimin sonucu elde edilmiş bir aferin mi?" Bunun cevabını bulamayacağı için, içi içini yiyecektir kişinin. Yok eğer o kişinin içi içini yemiyorsa zaten konuşmaya değmez.

— Güze!... Artık yeniden Tan'ın yaşamöyküsünün akışına dönelim... Bitti Akademi, bir yaz tatili de yapıldı. Sonra?
— Sonra Akademi'den teklif geldi, asistanlık teklifi.

— Hemen, mezuniyetin ardından hemen?..
— Evet, hemen. Bu "hemen"in bir açıklaması var. Rıfkı Melül Meriç, çok sevdiğim bir hocaydı, sanat tarihi hocası. Çok hoş bir insandı, eski bir hoca, yaşını başını almıştı ve müthiş öfkeliydi. Öfkesi dediğim, yağcılığa karşı, eğitimin sıradanlığına karşı, insanların öğrenmesi gereken konuları öğrenmeyişine karşı öfkeliydi. Öfkesini devamlı dile getirerek, saldırarak, dalga geçerek, bir enerji fışkırması halinde, koridorda yumruk sıkarak konuşan çok hoş bir hocaydı. Bu hoca beni ve birkaç öğrenciyi daha aldı, bir-iki asistan da vardı. Edirne'ye gittik.

— Öğrenciyken...
— Öğrenciyken. Orada bir otelde kaldık ve günlerce eski eserlerin rölevelerini çıkardık. Yıkılmakta olan eski eserlerin resimlerini çizdik. Orada iyi bir performans gösterdiğimi hatırlıyorum. Yıkılmakta olan eski eserlerin hakikaten hoş resimlerini yaptım; ölçülerini aldık, rölevelerini çıkardık. Rıfkı Hoca'nın gayretine karşılık Edirne'de gördüğüm zavallılık... Mesela konuşa konuşa gidiyoruz. Hoca bizi bilmem ne camiini göstermeye götürüyor. Biraz arandıktan sonra müthiş bir hüzün basıyor herkesi. Çünkü yeşil bir tepe var orada, bir iki de taş duruyor, "İşte bu" diyor hoca, yerdeki taşı gösteriyor, "bu da minarenin alemi..." Mecburen geri dönüyoruz. Ben oturdum, bu duygularımı anlatan iki uzun yazı yazdım Edirne gazetesine. Üstüme vazife değilken. Yayımlandı o yazılar. Provokatif yazılardı ve daha çok öğretmen kesimini provoke etmeye çalışan bir gizli üslubu vardı. Yani harekete geçsinler, başkalarını da harekete geçirsinler ve eski eserler yıkılmaktan korunsun. Hatta, "Edirneli öğretmenler nasıl uyuyabiliyorlar" gibi kışkırtıcı bir cümle de aklımda kalmış. Bu çok güzel bir çalışmaydı herkes için. Bu güzel çalışmanın okul içinde yankıları oldu tabii. Bu çizimleri hem Akademi'de sergiledim,

Edirne çizimleri.

hem de *Arkitekt* dergisinde yayımlandı ve ses getirdi. Rıfkı Hoca'nın da sevdiği öğrencilerden biri oldum ben ve beni hep dürtmeye başladı. Yazmaya, çizmeye kışkırtıyor beni. Asistanlık sınavı sırasında da ısrarlı bir şekilde beni, "Mademki bunları çizen, böyle bir duyarlılık gösteren biri bu, röleve kürsüsünde asistan olmalı" diyerek zorladı.

— *Kendi kürsüsü mü o kürsü?*
— Değil, hayır. Sedad Hakkı Eldem'in kürsüsü...

— *Senin asistanlık sınavına girmek gibi bir niyetin?..*
— Aklımın ucunda bile yoktu. Rıfkı Melül Hoca çağırdı, "Gir şu sınava" dedi. "Gireceksin" diye basbayağı emretti. Ben de, "Peki" dedim. Fakat orada şöyle bir iç çelişkimin olduğunu da hatırlıyorum. Ben her ne kadar bu duyarlılığı göstermiş de olsam, eskinin değil, yeninin adamı olarak görüyordum kendimi. Yani ben yeni bir şeyler yapan bir adam olarak, yeni bir dünyada var olmalıydım. Eskinin korunması iyi ama, fikir olarak bana çok yakın gelmiyordu. Yeni bir şeyler yapmak istiyordum... Dolayısıyla röleve kürsüsü irkiltti beni. İçimden irkiltti fakat emir büyük yerdendi bir, gideceğim yer Sedad Hakkı Eldem'di, iki. Bu iki ağırlıklı etken benim bağımsız karar vermemi engelliyordu.

— *Ve girdin sınava... Bunun bürokrasisi filan yok mudur?*
— Onları hatırlamıyorum, hepsi halledilmiş olmalı. Ben Sedad Hakkı Eldem Hoca'nın asistanı olarak çalışmaya başladım.

— *Kazandın yani sınavı. Bu o demek.*
— Kazandım demek değil, kazandırıldım.

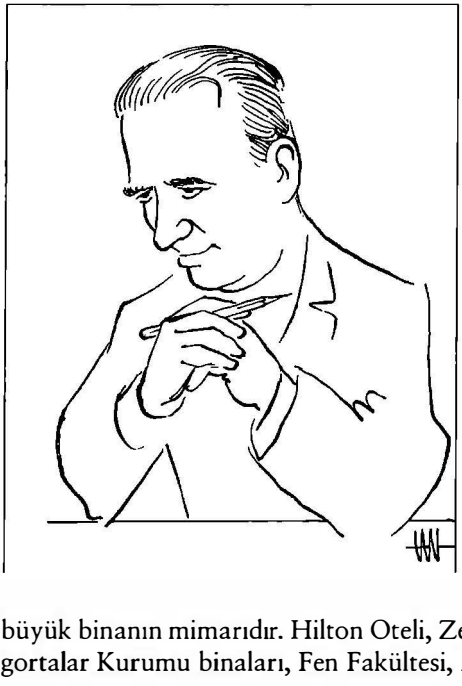
— *Yıl 1964 artık.*
— Evet. Ve ben çalışmaya başladım Akademi'de...

— *Yani devlet memuru oldun artık. Okkalı değilse bile düzgün bir maaşın oldu.*
— Çok düşüktü. 425 lira mıydı, öyle bir şey. Düşük. Düşük olduğu için çevremdeki insanlar beni beslemek için özel gayret gösteriyorlardı. Yani ek iş bulmaya çalışıyorlar, bir ikinci işe daha sokmaya çalışıyorlar, proje yapmaya zorluyorlar.

— *Mutlu muydun ya da asistan olmaktan, asistan olarak çalışmaktan memnun muydun?*
— Denebilir. Bir kere Sedad Hakkı Bey çok hoş bir insandı.

— *O da istiyor muydu röleve kürsüsünde asistan olmanı?*
— Tabii... Çünkü becerikliliğimi biliyordu. O karikatür sergilerindeki performansım okul içinde pozitif etki yaratmıştı. Ayrıca o Edirne macerası da mutlaka ciddi bir etki yaratmıştır. Biliyor musun, aslında ben Sedad Hakkı'nın yanında asistanlık yapacak bir adam değildim. Yani giyimimle, kuşamımla, halimle, tavrımla hocanın tam tersiydim, maceracı yanım ağır basıyordu. Oysa Sedad Hakkı Bey filintadır. Müthiştir. Eldivenlerini giyer, büyük Buick arabasına binip gider. Bütün dünyaya, herkese tepeden bakan, bütün hocaları sıraya sokan... hizaya sokabilecek bir... bir karizma sahibidir...

— *Hak edilmiş bir ağırlıktan söz ediyorsun.*
— Tabii, tabii, kesinlikle... Yani benim tanıdığım Sedad Hakkı Eldem çok üst düzey bir adamdır. İstanbul'daki pek çok

Prof. Sedad Hakkı Eldem.

büyük binanın mimarıdır. Hilton Oteli, Zeyrek'teki Sosyal Sigortalar Kurumu binaları, Fen Fakültesi, Adliye Sarayı...

— *Ama piyasaya iş yapan, öğretmenlikle pek de ilgilenmeyen, hak edilmiş bir gururla dolaşan bir öğretmenden mi söz ediyoruz?..*
— Hepsi, hepsi. Ona atfedilebilecek her şeyi söyleyebilirsin, hepsi doğrudur.

— *Hoca olarak da...*
— Hele ki hoca olarak... Çok fazla anekdot vardır Sedad Hoca hakkında. Mesela bir öğretmenler toplantısında Sedad Hoca'yla diğer hocalar tartışıyorlar. Birinin, "Dışarıda tamam, ama siz Akademi'de ne yaptınız" gibi sert bir çıkışına karşı, "Sizleri yetiştirdim efendim, sizleri" diyecek kadar hepsinin üstünde bir adamdı Sedad Hakkı... Buna karşılık ben böyle posbıyıklar aşağı doğru sarkık, o zamanki

moda öyleydi, avantür bir adam olarak derslere de girer, Sedad Hakkı'nın gelmediği saatlerde ders de verirdim. Tabii başka asistan arkadaşlar da vardı. Mesela Köksal Anadol vardı, Gündüz Gökçe de asistandı; benden kıdemliydi ama. Sonra rektör oldu Akademi'nin ileriki yıllarında. İkimiz çok iyi anlaşırdık. Böylece bir Akademi bohemini asistan rolünde götürmeye devam ediyordum ben. Sanki öğrencilik devam ediyormuşçasına ve bunun psikolojim üzerinde ağır bir etkisi olmuştu...

— *Olumsuz mu etkilenmişsin?*
— Evet, onu da hekimler tespit ettiler. Asistan olarak çalışmaya başladığımın ilk aylarında müthiş bir baş ağrısı musallat oldu bana. İlaçla falan geçmeyen, ağrı kesiciyle dinmeyen... Sağda solda durmadan bu baş ağrısından şikâyet ediyordum. Bir arkadaşım aldı beni tanıdığı psikoloğa götürdü. Psikolog önce benimle konuştu. Ondan sonra Rorschach testini açtı önümde, "Bu simetrik lekeler size neyi hatırlatıyor" gibi sorular. Onlara baktık, falan filan. Sosyal durumumu, para durumumu konuştuk. Ben de çok az para kazandığımı, parayla ilgim olmadığını, paramın da olmadığını anlattım. Bütün bunlardan sonra teşhis kondu: Öğrenci olarak uzun zaman yaşadığım bir toplulukta, maddi hiçbir şey değişmediği halde konumum farklı bir yere sıçradığı için bünyem bunu kabul etmekte çok zorlanıyormuş.

— *Bu ciddi bir teşhis mi?*
— Evet. Bu teşhisten sonra ağrım geçti gerçekten. Çünkü çok doğru bir teşhisti. Yani ben öğrenci gibi davranıyorum, öğrenci gibi yaşıyorum. Her şeyim öğrenci gibi. Aynı mekânda, aynı insanlarla, fakat konumum öğrencinin bir üstünde.

— *Yani teşhis kondu diye mi geçti baş ağrısı yoksa sen artık öğrenci gibi davranmamaya mı başladın?*
— Hayır, teşhis konduğu için geçti. Demek ki içimdeki direnç gevşemiş.

— Asistanlığa ite kaka da olsa girdikten sonra, "Şimdi asistanım, sonra doçent olacağım, sonra profesör. Yani akademisyen olacağım ben..." gibi düşüncelerin oldu mu?
— Hayır, inan ki hiç aklımdan geçmedi. Aklımdan geçen şu: Akademi eğitimi iyi durumda değil, bunu düzeltmek lazım... Benim meşgul eden konu buydu. O yüzden de asistanlar arasında toplantılar düzenliyorduk. Ben o toplantılarda bir düzenleyici gibi davranıyordum. Notlar tutuyordum, önceki toplantıları hatırlatıyordum. Orada yönetimde etkili olmak, yönetime katılmak, eğitim programları üzerinde düzgün çalışmalar yapmak gibi konuları tartışıyorduk...

— Neydi itirazınız Akademi'nin o dönemdeki eğitimine?
— Mezun olduğumuz zaman ne yapacağımızı bilmiyoruz. Öğrencilerin hangi hedefe doğru yetiştirildikleri hakkında bir ilke, bir karar yok. Bir hedef yok. Sadece bir eğitim sürüyor. O kadar. O günkü mimar ihtiyacı, ülkenin ihtiyacı gibi konularda aklımız erdiği kadar itirazlarımız vardı ve bunları örgütlemeye çalışıyorduk. Bu örgütleme çalışması, daha sonra işgal ve boykotlar sırasında başka biçimlere dönüşecekti ama temeli buralarda atılmıştı.

ASİSTANIN KÂĞIDI BOL OLUR

— Asistanlığı ciddiye alıyordun. Anlattıklarından bu çıkıyor.
— Ne yapıyordum dersen asistanlık konusunda?.. Sedad Hoca'nın röleve çalışmalarını tamamlayan, hocanın hazırladığı kitaplar için onun emrinde çalışan biriydim. Birkaç asistan daha vardı, çok çalışkan Köksal Anadol vardı. Kitabında, birçok kişiye olduğu gibi bana da teşekkürü vardır hocanın. Bu, masamızda sürekli bulunan bir işti. İkincisi hocayla öğrenci arasındaki ilişkilerde, ödev toplanması, ödevlerin değerlendirilmesi, bakılması gibi konularda asistanların üzerinde idarenin angaryaları olur her zaman. Ondan her zaman kaçardım, almamaya çalışırdım. Ayrıca meslek bilgisi dersinde

de Bedii Gorbon'un asistanlığını yapıyordum. Hocayla beraber sınıfa girerdik, yoklamaya bakardım, hoca da ders anlatırdı, ben de çıkardım.

— *Sevdin mi asistanlığı?*
— Sevmiştim, hoştu.

— *Ne kadar sürdü?*
— Üç sene.

— *Üç yıllık asistanlık döneminde de karikatür yine başat...*
— Kesinlikle.

— *Yani mimarlık hâlâ bir yan işti senin için öyle mi?*
— Şöyle: Asistanlık bana esas ilgi alanımda şunu getirdi: Bol miktarda kâğıt şansım vardı. Yani kırtasiye anlamında söylüyorum. Asistan olduğum için böyle bir olanağım vardı ve ben kâğıtları desteyle alıp zımbalardım, koca bir defter olurdu. O deftere her gün, otururken, kalkarken, görev yaparken hep bir şeyler çizilirdi. O defter dolduğu zaman kaldırıp hemen yenisini açardım. Herkes de bilirdi bunu. Gelirler, "Bugün neler yaptın" diyerek defterlerime bakarlar, karıştırırlardı.

— *İçindekilerin hepsi de karikatür müydü? Yoksa büyük çoğunluğu mu karikatürdü?..*
— Karikatür ya da değil... Bak benim hiçbir zaman karikatür çizmek gibi bir kaygım olmadı. Bu şaşırtacak seni. Ben bir şey çizdim, kimi karikatür dedi, kimisi değil dedi. Biliyor musun, ben de karikatür terimini çok geç kullandım. Kendim için "karikatürcü" nitelemesini, yani "-cü" takısıyla birlikte hemen hemen hiç kullanmadım. Ben sadece kâğıt dolduruyordum. O doldurduklarımdan bazıları hakikaten karikatür tadında çizimlerdi. Ama o günkü basın dünyasında çizilenlerle hiç ilgisi yoktu; dolayısıyla basında yer alma şansı da sıfıra yakındı; zaten almıyordu da. Biraz evvel konuştuklarımızın bir başka yönü. O yüzden, "Güldüşün" adını verdiğim sergiler yaptım.

— Üç yıllık bir asistanlıktan söz ediyoruz. 1964'te başlayıp, 1967'de biten...
— 1966'da biten. 1966 sonunda askere gittim.

— Bu üç yıllık asistanlık döneminin Türkiye'sinde politik olarak da artık 27 Mayıs'ın tohumları çiçek açmaya başlamıştı ve üniversitelerde gitgide politize olma dediğimiz, politikayla ilgilenme dediğimiz bir süreç başlamıştı. Yanılıyor muyum?
— Akademi için yanılıyorsun biraz. Akademi hep arkadan giderdi, daha gevşekti.

— Tan Oral da mı aynı büttinün bir parçasıydı?
— Hayır, benim orada siyasi kimlik olarak belirgin bir tutumum vardı, arkadaşlarım hatırlıyorlar. Ben tam hatırlamıyorum ama "Komünist Tan" gibi bir lakap da benim bilgimin dışında arkamdan takılmış o zamanlar.

— Nasıl oldu bu? Politikayı uzaktan izleyen, hiç de hayatının eksenine koymayan bir Tan Oral'dan...
— Şimdi bir defa çok eski yıllardan itibaren politik bir kimlikten öte politik bir tercih vardı bende. Konuşmanın başında anlattığım Doğu Anadolu'da bulunmak...

— Varsıllarla yoksullar arasında kendini yoksulların yanında hissetmek...
— Hissetmekten de öte, "gibi görmek." En azından o çelişkiyi görmüş olmanın getirdiği bir değer yargısı vardı kafamda. İkincisi, yine arkadaş çevresinde, bulunduğum sınıflardaki birçok öğrencide gördüğüm bir davranış biçimi vardı: Amerikan hayranlığı. O saç tıraşını seçmek, öyle gömlek, blue jean giymek, loofer ayakkabı giymek, loofer ayakkabının kenarına para takmak gibi Amerikan hayranlığı şeklinde beliren ve beni iten bir yönelim vardı. Bu bende, kafamın içinde anti-Amerikan bir bilinç oluşturmuştu.

— Bilinç yerine duygu desek?..
— Olabilir. Duygu olabilir. Ama duygudan biraz öte. Çünkü tartışırdım da. Çocuklarla tartışırdım da bu konuda. Hatta Amerikan dansları, yaşam tarzı, özetle bu burjuva hayat reddettiğim bir şeydi. Hem de daha Akademi'ye gelirken böyleydi. Yalnız reddettiğim kadar merak da ederdim. Dolayısıyla Akademi'ye ilk geldiğim zaman, yüksek sesle konuşan, bağıran, şımarık burjuva kızlara, hem kedi ciğere bakar gibi bakıyordum, hem bu tavırlarından dolayı onları küçümsüyordum, hem anlamaya çalışıyordum, hem de anlamıyordum filan. Yani etkileniyordum, kayıtsız kalamıyordum.

— Etkileniyordun da ne yapıyordun peki?
— Akademi'ye ilk geldiğim zaman tanışma çayları filan düzenlenirdi. Hep birlikte bir yerlere giderdik. Hatta 1957'de, Akademi'ye girdiğimizin ilk haftasında bir Amerikan gemisi gelmişti Türkiye'ye... Spor ve Sergi Sarayı'nda bir müzik gösterisi yapacaktı denizciler. Biz arkadaşlarla kalktık oraya gittik. Orada seyircilerden güzel bir kız piste atladı ve bir Amerikan denizcisiyle rock'n roll yaptı... Bizler de bağırış çağırış alkışladık... Ertesi gün gazetenin birinde tribünlerde bağırıp çağıranlar arasında benim fotoğrafım da vardı. Bütün bu anti-Amerikan yanıma karşılık, merakım böyle bir fotoğrafla da tespit edilmiş oldu.

— Çok güzel.
— Öte yandan Akademi öğrenci cemaatinin içinde son derece ezik çocuklar vardı. Ortalıkta gözükmeyen, lafa girmeyen, sesi çıkmayan. Ya ben onları bulurdum, ya onlar beni...

— Genellikle Anadolu'dan gelenler miydi bunlar?
— Evet, genellikle evet. Ayrıca içlerinde azınlıklardan olanlar da vardı. Bunlar benim çok sıcak arkadaşlarım olurdu hep. Yani beni bulur, bana yapışırlardı. Sanki ben koruyucuymuşum gibi. Sanırım aynı duyguları paylaşan ama onları küçümsemeyen bir tavırla ortalıkta gezen bir yanım olduğu için böy-

leydi. Yani o ezik yanlarını benimle paylaşabilirler ama beni bu durumdan paçasını kurtarmış birisi olarak görürlerdi.

— *Kendilerinden biri değil, kendilerine yakın biri.*
— Hayır, kendilerinden biri ama yırtmış...

— *Neyi yırtmış? Böyle düşünmelerine yol açacak ne vardı senin hayatında? Paraysa para yok, iin ise henüz o da yok...*
— Daha serbest dolaşırdım. Daha üstten bakan bir yanım olduğunu hatırlıyorum. Ne bileyim ben, şiir günlerinde bir yerlerde kafayı çekip, gidip en önlerde oturmak gibi. Onlar daha geride otururlardı... Hatta denk düşerse çıkıp bir şey söylemeye çalışmak gibi... Yani atak olmak, karikatür çiziyor olmak gibi... Her şeye rağmen yılda bir defa da olsa, iki defa da olsa, bir öne çıkma durumum vardı...

— *Demin Akademi'nin özellikle İstanbullu öğrencileriyle ilgili olarak sen burjuva terimini kullandın. Bunu bilerek mi, yani kavramın içeriğini hedefleyerek mi kullandın?*
— Şimdi kullandım ama. O zaman o kelimeyi yeni öğrenmekteydik ve...

— *Sahiden burjuva çocukları mıydı?*
— Hayır canım. Ben kentli anlamında söylüyorum. Bir yaşam tarzı olarak söylüyorum. Onların o tutumlarını züppelik olarak görüyordum ben. Hatta uzun zaman blue jean giymedim. Kendi diktiğim yakasız gömleği giymek benim için bir kimlikti...

— *Peki el yordamıyla ya da sezgi düzeyinde bir anti-Amerikan eda, tavır, yönelim var. Varsıllardan çok yoksullara kendini yakın hissetme var. Ama bunlar hâlâ siyasi bilinç olarak, siyasi tercih olarak tanımlanamayan eğilimler. Bir dönemeç olması lazım.*
— Oraya gelelim. Ama şimdi senin bu sorunun içinden bir şey daha çıkarttım. Hatırlayacaksın okula ilk geldiğim yıllar-

da şöyle bir muhasebe yaptığımdan söz etmiştim sana... Eğer mimarlık okumayıp da kendimi çizgi dünyasına, karikatüre atsam belki çok sürüneceğim. Ama ilgi duyduğum bir konuda bir kazanç elde etme ihtimalim de var. Ama bu mimarlığa, yani eğitime devam etmem bana bir şeyler kaybettirecek... Aynı muhasebeyi okul bittiği zaman da yaptım. Babamlarla, onların evinde kalıyordum. Mezun oldum ve ondan sonra benim evden çıkmam gerekiyordu. Yani evi terk edeceğim.

— *Baba evini?*
— Evet. Bağımsız yaşamak zorundayım ve bir tercih yapmak zorundayım. İstanbul'un neresinde oturacağım? Şimdi gecekondu muhitinde bir evde, bir gecekonduda yaşamam gerekiyor. Eğer insanları anlamayı düşünüyorsam, eğer onlar için bir şeyler yapmayı kendime mutluluk alanı olarak seçtiysem böyle yapacağım. Fakat böyle bir cesaret yok, güven yok. Ama asla bir apartman dairesinde yaşamayı da düşünmüyorum. Nefret ettiğim şeyler. Apartman düzeni, koltuklar vesaire... Eğer öyle bir tercih yaparsam çok şey kaybederim. Yani yaşam tarzlarına katılmadığım insanlar gibi yaşamaya başlarım ve onların sonuçları benim hayatımı doldurur şeklinde bir muhasebeydi bu... Sonunda gecekonduya gitmedim. Fındıklı'da küçük, tek odalı bir yer tuttum. Her katında bir oda olan... Yani minare merdiveni gibi çıkıyorsun, bir oda, üst katta başka birinin bir odası... Daha üstte benim odam...

— *Banyo, tuvalet?*
— Bir aralıkta çay pişirilecek bir ocak, bir lavabo ve arkanı dönersen tepesinde duş olan bir klozet... Çok küçük bir yerdi. Onun en alt katını da Ergin Kolbek tutmuştu. Ergin ve ben öyle bir yer kiraladık ve ara yolu seçmiş olduk. Galiba doğru davrandık.

— *Aslında Güzel Sanatlar Akademisi öğrencisi ya da mensubuna da yakışan çözüm. Hani biraz bohem, biraz da... Anlıyorsun...*

— Evet. Bir anlamda haklısın. Daha ilerki yıllarda yani üç-dört sene sonra artık Türkiye'de örgütlerin, eylemin öne çıktığı yıllarda bazı örgüt mensubu arkadaşlarla gecekondulara filan da giderdik...

MERHABA *DAS KAPITAL*

— Sorunun etrafında dolaşıyoruz, yanıtına gelemiyoruz. Politik yöneliminde bir dönemeç olması lazım dedim. Şöyle bir cevap alsam: Kimler bunu sağladı, etkiledi, hangi etkiler, örgüt, arkadaş?.. Arkadaşsa kim, hoca, sevgili?.. Bir dönemeç yok mu, var mı?

— Var. Demin konuştuğumuz konuda, yani çizdiklerimin gösterilmesi konusunda benim bir talebim olmamakla birlikte çizdiklerimi gösterebileceğim yerlere karşı da bir eğilimim vardı. Yani mesela festivaller çok imrendiğim etkinliklerdi. Erdek Festivali örneğin... Erdek Festivali'ne gitmiştim. Tadını biliyordum, izlemiştim...

— 1962 ya da 1963 olması lazım.

— Öyleydi. İzlemiştim, tadını biliyordum. Hatta orda bir karikatür sergisi vardı. Tonguç Yaşar ve birilerinin daha... Bir binanın alt katında... Görmek için ilk gittiğimde kapısı kapalıydı. Kapıyı vurduğumda, içeriden birisi baktı. İstanbul'dan gelme bir aydın. "Ne var" dedi. "Açar mısınız" dedim. "Niye" dedi. "Sergiyi görmek istiyorum" dedim. "Bu saatte kapalı" dedi, döndü, arkasını gitti. Çok bozulduğumu hatırlıyorum. Sergiye pencereden, camın ardından bakmıştım. Ama Erdek Festivali hakkında bir izlenimim, bir yargım vardı. Açık havada tiyatrocular oyun sunuyor, açık oturumlar, konuşmalar yapıyorlardı. Entelektüel anlamda üst düzey bir kültür ortamı hatırlıyorum.

— Fakat sen izleyicisin, katılımcı değil.

— İzleyici olarak gitmiştim. Ertesi sene katılmak durumu çık-

tı. Nasıl olduğunu hatırlamıyorum şimdi. Herhalde belediye ile ilişki içinde, benden bir sergi istendi. Ben gittim Erdek'e... O sıralar "Yürüyenler" diye bir dizi çiziyorum. Şimdi kitabı da oldu.

— *Biliyorum, 30 yıl sonra kitaba dönüştü...*
— İşte o "Yürüyenler" de koltuğumun altında... Yola çıkışımı, gidişimi çok iyi hatırlıyorum. Çantamda, "Yürüyenler" dizisi ve bir de Marx'ın *Kapital*'inin özeti vardı; sarı kaplı bir kitaptır. Bandırma'ya giden gemiye bindim. Burunda bir yere oturdum. Güverte biletim vardı. Onun altında bir çay ocağı vardı. Önünde de tahta masalar ve banklar. Ben o tahta banklardan birine oturdum. Çayımı söyledim. Ama büyük bir iş yapan adam duyguları içinde. Çok ciddiyim, çünkü hayatımda ciddi bir iş yapıyorum. Kitabı açtım ve büyük bir dikkatle *Kapital*'in özetini okudum. Bandırma'ya kadar *Kapital*'in özetini okudum ve kapadığım zaman kendime güvenim bir hayli artmıştı. Çünkü bir sürü duygumun, o güne kadar kırık dökük getirdiğim bir sürü duygunun ideolojik temelleriyle yüz yüze geldim o kitapta...

— *Algılama zorluğu oldu mu, terminolojiye yatkın değildin herhalde?*
— Hayır, hayır. Çok rahat okudum; çok çok rahat okudum ve Bandırma'da indiğim zaman kendime güvenim çok yüksekti. Çok üst düzeyde bir adam olarak indiğimi hatırlıyorum.

— *Tek başınasın bu yolculukta?*
— Tekim. Doğru Erdek Belediyesi'ne gittim. Şöyle bir bakındım. Nerede sergi açabilirim gibisinden. Birden fark ettim. Bir odanın içinde sergi yapmak istemiyorum. "Ben açık havada sergi yapmak istiyorum" dedim. "Tabii" dediler. Çok da hevesli insanlar... "Sana marangoz verelim. Malzeme verelim. Sen yap. Madem mimarsın." Bana bir yardımcı verdiler. Gittik belediyenin deposuna. Ben hemen bir kâğıt üzerine küçük bir proje yaptım. Çok güzel bir projedir. Bir üçgen tasarla-

dım. Cumhuriyet Meydanı'nın tam ortasına üç tane direk diktim. Üç direği, yukarıda göz hizasında tahtalarla birbirlerine bağladım. Böylece üzerine resim ya da karikatür asılabilecek, etrafında dolaşılabilecek bir üçgen oluştu. Sallanmasın diye üçgenin tam ortasına yere bir kazık çaktırdım. Ve direkleri tepelerinden bildiğimiz soba telleri ile o kazığa bağladım. Üçgen bir konstrüksiyon tek bir noktadan bağlandığı için hiç kıpırdamaz. Sağlam ve güzel görünen bir şey oldu. Göz hizasındaki tahtaların üzerine de karikatürleri yerleştirdik. Etrafında dolaşılan nefis bir sergi oldu.

— *Peki. Şimdi 1963 ya da 1964'teyiz. İkinci Erdek Festivali'nden söz ediyoruz. Henüz Türkiye'de öyle o günlere damgasını vurmuş büyük yürüyüşler yok.*
— Var. Yürüyenlerin çıkış noktası zaten o... Ben 28 Nisan günü, 27 Mayıs öncesi yani, sokaklarda yürüyen insanların bir rejimi değiştirdiğine tanık oldum. Yürüyenlerin gücünü oradan biliyorum. Gördüm.

— *Katılmadığın halde?*
— Katılmadığım halde bu gücü gördüm. Ve bu hak olarak Anayasa'ya bir madde olarak girmiştir. Beni çizmeye iten temel neden buydu. "Yürüyenler"in Erdek'teki sergisinde ise ki senin sorunun esasına geleceğiz, o sergi sırasında tanıştıklarım içinden iki tane çok sevdiğim dost çıktı ortaya. Biriyle uzun yıllar sürdü bu dostluk.

— *Daha önce tanışmadığın iki kişiden söz ediyorsun?*
— Evet orda, sergi nedeniyle tanıdım. Biri küçük bir kız. On iki-on üç yaşlarında. Sergi boyunca, bir hafta her gün geldi ve sohbet etti benimle. Uyanık, çok hoş bir kızdı. Öteki de İsmail Tikveşli adlı bir Yugoslav göçmeniydi. Otomobil tamircisi.

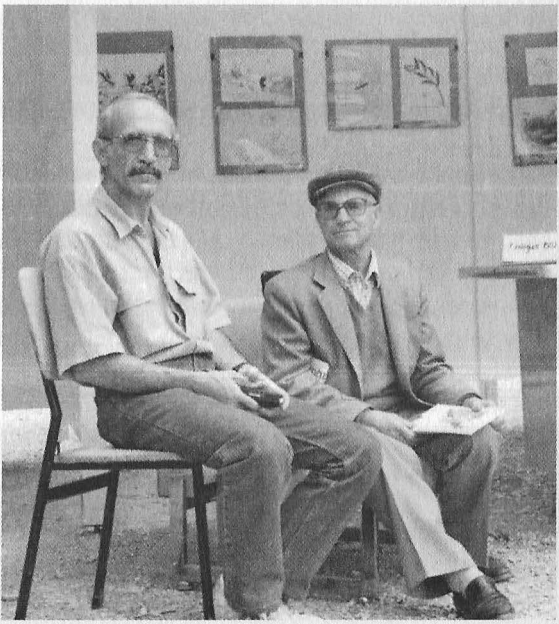
— *Erdekli?*
— Erdekli. O tamirci benim hayatta karşılaştığım ilk sosyalist bilinçli eylem adamıydı. Erdek'te kaldığım süre boyunca her

Erdek Cumhuriyet Meydanı'nda sergi, "Yürüyenler."

İzleyiciler...

İsmail Tikveşli ile.

gün benimle birlikteydi. Eski bir depoda, kamyon kasasından bozma bir dükkânı vardı. Hoşsohbet bir adamdı. Görünüşte havadan sudan konuşuluyordu. Fakat özce sosyalist bilinç aktarıyordu bana. Çünkü genç, tecrübesiz ama mayası olan bir çocukla karşılaşmıştı. O çocuğu işliyordu. Bütün Erdek'i gezdirdi bana ve bütün ordaki villaların sahiplerinin kim olduğunu, onların hangi zeytinliğe sahip olduğunu, nasıl para kazandıklarını, o servetlere nasıl sahip olduklarını... tüm bunları somut olarak, gösterip, anlatarak... İşçi Partisi üyesiydi, partiden, İşçi Partisi'nden söz ederek... Bir hafta eğitimden geçtim orda.

— *O bir haftadan sonra bir daha hiç karşılaşmadınız mı o tamirciyle?*
— Defalarca buluştuk. Yazıştım, gittim, aradım, buldum. Yıllar sonra o gelip beni buldu. Tam bir emekçi, ama bilinçli bir emekçi. Balkan göçmeni... Muhtemelen oralarda da bu işlere karışmış.

— *Yani katılıp sergi açtığı o Erdek Festivali'nden başka türlü bir Tan mı döndü İstanbul'a? Dediklerinden adeta bu çıkıyor. Önce* Kapital *özeti, ardından siyasal bilinci gelişmiş bir Balkan göçmeni...*
— Kesinlikle. Gelelim sorunun kritik cevabına. Akşama, Erdek Açık Hava Tiyatrosu'nda bir oyun vardı. İki kadın oyuncuyu hatırlıyorum oradan, biri Gülsen Tuncer, öteki de Deniz Türkali. Onlarla hoş bir ahbaplığımız oldu. Yani beni çok sempatiyle karşıladılar. Sergimi görmüşler. O dostluğumuz hâlâ sürer...

BİR KADIN TANIDIM, HAYATIM DEĞİŞTİ...

— *Sen Erdek'te yalnız bir adam mıydın?*
— Tabii. Yalnızdım. Oyuna gelelim... Hakikaten çok hoş bir oyundu ve çok hoş oynuyorlardı. Ben oyunu seyrederken hava soğumuştu, üşüdüm. Birisi hırkasını bana verdi.

— Tiyatro seyircilerinden biri.
— Evet. Seyirci seyrekti, çok kalabalık değildi. Daha sonra İstanbul'da karşılaştığım biri, bütün o geceyi ayrıntılı bir şekilde anlattı. Çünkü beni izlemiş.

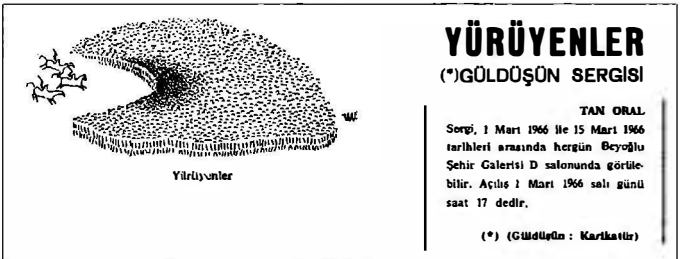
— Kim bu esrarengiz kişi?
— Söyleyeceğim... Erdek Şenliği'nin ardından İstanbul'da "Gençlik Festivali" başlamıştı.

— TMTF'nin, Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun ünlü yaz festivallerinden biri.
— Evet. Hareketli günlerdi. Emek Sineması'nın yanında bir tiyatro binası vardı. Şimdi kapalı, uzun zamandır. İşte orda bir oyun oynanıyor. Ordan çıkıyoruz, koşa koşa gidip Akademi'deki bir başka toplantıya katılıyoruz. Oradan bir koşu Açık Hava Tiyatrosu'na. Akşamları katılan ülkelerden birinin gecesi oluyor. İkramlar oluyor, şarkılar söyleniyor. Böyle bir canlılık yaşanıyor. İşte o günlerde Emek Sineması'nın yanındaki tiyatroda...

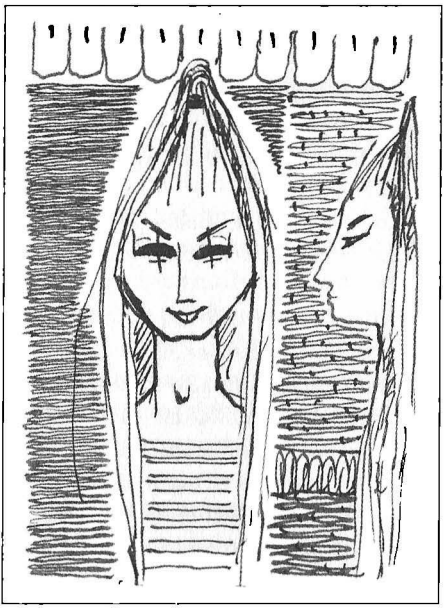
— İstanbul Şehir Tiyatroları'nın bir salonuydu o, Yeni Tiyatro.
— Çok doğru. Yeni Tiyatro'daki bir gösteri için gittiğimde, fuayedeki kalabalığın arasında bir kadın bana doğru gelmeye başladı... Onun bana kadar geldiği süre içinde ben onun hakkında bir sürü izlenim edindim ama... Bir anda yani... Çiçekli bir entari giyinmişti. Kimse öyle giyinmiyordu o sıralarda. Çok hoş bir vücudu vardı. Sonra çok tipik bir yüzü vardı. Çekik, güldüğü zaman çizgi haline gelen gözleri. Yine o sıralarda kimsenin ayağında olmayan topuklu, dekolte bir ayakkabı vardı. Arkası kapalı ama önü açık bir ayakkabı. Bana kadar böyle geldi. "İşçi Partisi'ne bir bağışta bulunur musunuz" dedi... "Neden" dedim. "Ben partiliyim, bağış topluyorum" dedi. Hiç böyle bir şeyle karşılaşmadığım için biraz şaşırdım. Ya param yoktu o sırada veya konuyu uzatıp ertelemek

için, "Şimdi buradaki oyundan sonra aşağıya ineceğim. Akademi'de bir toplantı var, oraya yetişeceğim. Eğer oraya gelirseniz, orda hallederiz" dedim. Teşekkür edip, döndü gitti. Kibar ve çekingen, ama çok hoş biriydi. Sonra ben unuttum onu. Akademi'ye indiğimde geldi, buldu beni... Orda tanışmış olduk. Adını öğrendim: Necla. Necla Omay. Ondan sonra ahbaplığımız ilerledi ve iki sevgili haline geldik. Necla, İşçi Partiliydi. Beni yeni bir dünyanın içine soktu. 52 tevkifatından artakalan, bir sürü işkence görmüş insanla tanıştım...

— *Eski tüfeklerle...*
— Evet, evet. Ruhi Su'dan tut da hani 1980 yılında öldürülen dişçi...

Yürüyenler davetiyesi, 1966.

Necla Omay.

— *Sevinç Özgüner.*
— Evet. Beni böyle bir çevrenin içine soktu. Çok hoş, çok militan bir kadındı. Çünkü atak biriydi. Bütün açık oturumlarda mutlaka soru soran, konuşmacıları sıkıştıran... Şu an yetmişinde olmalı. Geçenlerde gördüm sokakta. Aynı bıraktığım gibiydi. "Ne yapıyorsun" dedim. Kıkır kıkır gülüyor, "Şimdi yine toplantılara gidiyorum. Sorular filan soruyorum" dedi. Böyle hoş bir insandır.

— *Özetle Necla Omay'la başlayan daha sonra sevgili ilişkisine dönüşmüş olan dostluk senin de o güne kadar içinde olmadığın, tanımadığın bir politik çevreye girmene yol açtı.*
— Evet. Mesela onunla İşçi Partisi'nin toplantılarına giderdik. O kalabalığın arasına girerdik. Mehmet Ali Aybar gelir, herkes ayağa kalkar, onu dinlerdik. Mitinglere katılırdık. Seçim sandığının başında beklerdik.

— Sevgilisinin peşine takılmış bir Tan Oral'dan mı bahsediyoruz?
— Değil.

— Kendisini artık bir sosyalist olarak tanımlayan bir Tan Oral öyleyse?
— Hayır, o da değil. Belki biraz. Yani iki kişi birbirine denk düştü... Ve hakikaten beni bir çevrenin içine götürdü.

— Sen, sevgiliyle aşk arasında bir ayrım yapmıştın. Necla Omay'la bunlardan hangisi?
— Belki de aşk yanı ağır basan, ama hüsranla biten bir ilişki... O sırada, Fındıklı'da, Akademi'nin karşısındaki merdivenlerin tepesinde, Özoğul Sokağı'nda, Can Arkadaş Apartmanı'nda, kapıdan girdiğin zaman iki kat veya üç kat aşağıya indikten sonra varılan bir tek odam vardı. Ama odaya girince deniz görüyordun. O oda ile ilgili de bir iki şey söylemek istiyorum.

— Olur söyle de neden şimdi, neden söyleşinin burasında?
— Çünkü Necla ile tanıştığım zaman ben o odada yaşıyordum ve tanışmamızdan kısa bir süre sonra da... Şimdi bak... Necla uzun yıllar Almanya'da hemşire, hastabakıcı olarak çalışmış. Ben tanıdığımda iki eli de kabuk kabuktu. Bir iş kazası geçirmiş. Bir kimyasal sıvı dökülmüş ellerine. Sonradan düzeldi. Neyse... Şimdi Necla güzel, entelektüel ve işçi. Böyle bir kadın benim üstümde nasıl etkili olabilir?

— Bilmem... İşçi olduğuna ellerine bakıp mı karar veriyorsun?
— Kendisi söylüyor, ben işçiyim diyor. Örneğin ben, "Niye İşçi Partisi? Niye İşçi Partisi için bağış topluyorsun" diye sorduğumda, "Çünkü işçiyim" dedi. Cevap çok açık ve hoştu. "Çünkü işçiyim. Ben de işçiyim" dedi. Almanya'da hemşire olarak çalışmış. Rahatsızlanınca işini bırakarak Türkiye'ye dönmüş. Ama her şeyleri, yani bütün eşyası oradaymış. Ve

Almanya'ya eşyasını almaya gitti. Dönecek. Benimle birlikte yaşamı paylaşmak üzere... Bir süre sonra eşyasıyla birlikte geri geldi. Tabii benim evin... ev dediğim işte az önce anlattığım... ne banyosu, ne tuvaleti vardı. Tuvalet için evden; yani evin kapısından apartmanın merdivenin sahanlığına çıkıyor, bir kat aşağı iniyordum. Aşağı inerken, o merdiven üzerindeki bir kapıdan girdiğin zaman leş gibi bir tuvalet vardı. Yüzlerce tespihböceğinin dolaştığı. Üstlerine basmamaya çalışırsın. Böyle şartlarda yaşıyordum orada... Necla ile hayatlarımızı birleştirme kararı verince ve o eşyalarını almaya gidince, ben de çıkıp, doğru dürüst bir ev aradım. Fındıklı'da yine küçük, iki odalı çok şirin bir yer buldum. Giriş katında... Kiraladım ve Necla döndü, geldi. Almanya'dan gelirken buzdolabını getirdi. Buzdolabı o zamanlar hayaldi.

— *1963'lerin Türkiye'sinde hayaldi demek istiyorsun.*
— Evet. Bir refah göstergesi olarak algılanıyordu o yıllarda. Bir de bana hediye olarak, altı böyle küçük yuvarlak lastikli bir makosen ayakkabı getirdi. Çünkü ben yumuşak ayakkabı meraklısıydım. O yıllarda sadece spor için "kest"ler vardı. Dilini kesip sadece onları giyerdim. Çünkü yalınayak gibi dolaşılıyor onunla... Necla bunu bildiği için gelirken çok hafif, müthiş sükseli bir ayakkabıyı hediye olarak getirmişti. Neyse işte... Necla ile biz o eve yerleştik. Küçük bir odamız, çalışma masası, oturacak bir sedir, minik bir yemek masası, açılıp kapanan, üzerinde renkli kâğıtlardan oluşmuş, Almanya'dan gelmiş bir abajur, bir yatağın ancak sığabildiği bir yatak odası, bir soba ve bir de sallanan iskemlem vardı.

— *O da mı Almanya'dan geldi?*
— Hayır, ben almıştım onu. Böylece yeni bir hayata başladık. Fakat o sıra yorgun ve sinirleri zayıf bir insandı Necla... Sağlığını korumakta güçlük çekiyordu... Ben bu arada ailemle de tanıştırdım, yani annemle, babamla, kardeşimle tanıştılar. O günlerde kız kardeşim Filiz de Gültekin Çizgen'le evlendi. O gençlik festivalleri sırasında oluşan bir tanışıklıkları vardı.

Ben espri yapardım kardeşime, "Birisi seni istemeye gelirse kovarım" derdim. "Eğer ciddiyse tekrar gelir, ister, seni ancak öyle alabilir" gibilerden. Bir akşam haber verip, Gültekin'le geldiler ve Gültekin kızı benden istedi.

— *Kovdun mu?*

— Şakasını yaptık tabii... Evlendiler. Onlar da bizim evin biraz yukarısında merdivenli sokakta bir evde yaşamaya başladılar. Gültekin aşırı bir çalışkanlık içinde. Sabahlara kadar durmadan fotoğraf basıyor, sergiler açıyor, fotoğraf çekiyor, ha bire çalışıyor... Bazen onlara yemeğe gittiğimde kayınbirader olarak rakı filan ikram ediliyor... Böylelikle bizim ailenin ikinci kuşağında bir aile hayatı başlamış oldu. Yani benim eşim var, kardeşimin de... Onlara gidiliyor, benim misafirlerim geliyor akşam yemeğine, biz yemek hazırlıyoruz. Oturuluyor, konuşuluyor, şarap içiliyor geç vakitlere kadar. Bir taraftan da ben çalışıyorum. Ama çalışıyorum dediğim, para getirecek işler yapmıyorum tabii.

— *Neden "tabii?"*

— Çok tabii... Karikatür çiziyorum ve Akademi'de asistanım. Necla ise çalışmıyor. Almanya dönüşü o yorgun... Kendini çalışamayacak kadar yıpranmış sayıyor. Necla ile birlikte geçen o sürede o kadar çok ev değiştirdik ki... Sonunda Harbiye'de sanırım, Ölçek Sokak'ta bir yer bulduk. Fakat içerisi onarılıyordu. Vıcık vıcık çamur içerisindeydi her yer. Yeni sıvamışlar duvarları. Kullanılabilen tek odası vardı. Böyle matrak bir hayat bizimki... Annemi ve babamı çağırdım, geldiler. Onları misafir ettik o güzel tek odada. Tek penceresi olan birinci katta bir ev ama temiz pak içerisi... Mutlu oldular yani.

— *Yavrumuzun artık bir yuvası oldu, ne mutlu bize... Öyle mi?*

— Aslında şimdi düşünüyorum da döküntü bir evdi. İçlerine işlemiştir eminim. Zaten orada da barınamadık. Oradan da... Sallanan sandalyeyi...

— Tan, şimdi... Necla'yla birlikteliğini konuşuyorduk... Gördüğüm şu: Yoğun bir yoksulluk, Dostoyevski romanlarını hatırlatan evler...
— Dur dur, yanlış söyledik. Sallanan sandalye sığmadı eve...

— Tamam da biz şu anda Tan Oral kitabı hazırlıyoruz. Sallanan iskemlenin romanını sen yazarsın artık. Biz dönelim o derin yoksulluğa...
— Peki peki... Ancak derin yoksulluk sözü doğru değil, bugünün yorumu bu. Bir sıkıntı hatırlamıyorum. Benim para kazanmam için okulda asistan arkadaşlar kendi aralarında konuşuyorlarmış. Bana söylenmiyor.

— "Bunun çektiği sefalet yeter" diye herhalde?
— Ama ben sefalet olarak görmüyorum ki. Gayet mutlu yaşadığımı düşünüyorum... Zorluklarım var ama mutluyum. Çok sevdiğim birisiyle birlikteyim. Neyse, okulda Mehmet Ali Handan Hocamız vardı. Çok sevdiğim bir hocaydı Akademi'de. Annemin de çocukluk arkadaşı, ona selam gönderirdi. Mehmet Ali Hoca bir gün bana, "Bir iş var, yapsana" dedi. Pangaltı'da şu an yerinde otel yapılan bir hamam vardı.

— Bildiğimiz Pangaltı Hamamı mı?
— Evet. Onun röleve işi bana verildi. Herkes yıkanırken ben elbiselerimle elimde çelik metrelerle hamama girip orasını burasını ölçüp, gelip evde bunları çizmeye, para kazanmaya gayret ediyordum. Çünkü para zaman zaman küçük ailemde problem oluyordu. Hatta, "Yani ne yapayım, çalayım mı" diye söylendiğimi hatırlarım. Benim dünya görüşümü ve çizdiklerimi Necla'nın çok takdir edip, sevdiğini biliyordum. Zaten o nedenle birlikteyiz. Öte yandan dünyayı kurtarmak için yeterince becerikli olmamamın hesabı da benden soruluyordu. Zaman zaman çeşitli hayat tarzı seçimlerim gibi şeyler yani. Tembel yanım, ki vardır, problem olarak karşıma çıkıyordu. Yani dünya benden bu kadar hizmet beklerken, insanlar nelerle meşguller diyerek, bunun sorumluluğunu kendinde iyice

duyarak ve öfkeli bir şekilde benden hesap sorabilirdi. Ama başkalarından da hesap sorabilirdi.

— *Kendi hayatında böyle hesap soracak bir özellik var mıydı?*
— Vardı tabii. Her türlü parti görevine koşardı.

— *Yani o, dünyayı düzeltmeye çalışırdı.*
— Tabii. Mesela yolda yürüyoruz diyelim. Havadan sudan konuşarak yürüyoruz... Hatırlıyorum. Bir berber dükkânının önünden geçerken, berber, çırağına kötü davranıyordu. Olur ya... Anında dönüp berberden hesap sormuştur. "Ne hakla çocuğa vuruyorsun" diye... "Sana ne" demesinden çekinmeden... Böyle prensip sahibi bir insandı.

— *Bir âşık olabilir ama uyumlu bir çift olmanız mümkün değil bu saydıklarınla?*
— Uyumluluk?.. Âşıktık... El ele dolaşırdık. Hele o gençlik festivallerinde, bütün gecelerde, horon tepmeler, halaylar filan...

— *Nasıl bitti?*
— Problemler artınca ben telaşa düştüm. Huzurlu değildim, verimli değildim, o da değildi... Ne yapacağım konusunda bir belirsizlik vardı. Zaman zaman o ayrılmak istediğinde, ben, "Hayır" dedim. Çünkü sevdiğim bir insan. Tutulduğum bir insan. Bende ise öyle ayrılmak isteyecek bir cesaret yok.

— *Bu hesapça seni terk etti?*
— Yok. Nasılı önemli değil. Problemler ağır bastı... En sonunda İstanbul'dan Ergin Kolbek'le birlikte otostop yaparak uzun bir geziye çıktım. Döndüğümde sağlıklı bir insan vardı. Yeni bir ev tutmuştu. Ama artık ilişkinin yürümesi imkânsız gibiydi. Resim yapardı. Necla iyi resim yapardı.

— *Hobi olarak?*
— Evet. Yazı yazmaya çalışırdı. Almanya'da yaşadıklarını

yazmak gibi bir isteği vardı. Biliyor musun, şimdi düşünüyorum benim yüzümden de aksamıştır o ilişki. Benimle geçinmek de kolay olmamalı. Yani hayata daha düzgün bakan bir insan için benim gibi bir kimlikle ve o günün sosyal koşullarıyla... Hepsi bir araya geldiği zaman kolay değildi herhalde.

— *Dostça bir ayrılık mıydı?*
— Şey. Problemli oldu ama sonu dostça. Ondan sonra defalarca karşılaştık, konuştuk. Her zaman.

— *Konuşup, anlaşıp, "Artık bu ilişkiyi bitirelim" mi dendi? Yoksa de facto bir durum mu oldu?*
— Çok zor cevap vermek. Ama sonuç önemli. Sonuçta ben her şeyi bırakıp askere gittim.

HEDEFSİZ BİR UZUN YÜRÜYÜŞ...

— *Uzun geziye çıktım demiştin?*
— Oradan döndüm, Necla'yı da, akademik kariyeri de bıraktım. Her şeyi bıraktım. Ve sadece bir çantanın içinde karikatür dosyaları ve birkaç parça giyim eşyası koyup askere gittim.

— *Önce şu Anadolu gezisini konuşalım. Ergin Kolbek'le birlikte çıktığınız geziyi... Nasıl karar verdiniz?*
— Şimdi... Sen de tanıyorsun, Ergin Kolbek ilginç bir insandı. Akademi'de resim bölümünde öğrenciydi, Bedri Rahmi'nin öğrencisiydi. İddialıydı. Resimde iddialı bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Ayrıca pantomim tutkunuydu. Ekipleri vardı. Ekiplere insanlar katılıyor, çıkıyor, ama Ergin Kolbek hatırda kalıyordu. Üstelik pantomim üstüne kafa patlatmaya başlamıştı. Yerel gömlekler, yerel kılıklar, yani klasik pantomime benzeyen ama bu toprakların izlerini taşıyan bir pantomim sanatının peşindeydi. "Bico" tipi... Anadolu'dan çıktığını iddia ettiği Bico tipi de bu yaratıcı arayışlarından biridir...

— *Evet, bir pantomim misyoneri gibiydi adeta.*
— Sonuna kadar da öyle gitti. Evet bir pantomim misyoneri gibi davrandı. O günlerin siyasal ortamında da zaten herkese sosyal anlamda çok ağır görevler yüklemişti; herkes bunun altında eziliyordu adeta. Bunu bugün söyleyebiliyorum tabii. O gün için öyle eziliyor değildik, tam tersine müthiş bir coşkuyla, dünyayı değiştirmek üzere enerji toplamakla, kendimize dikkat etmekle filan meşguldük. Ergin Kolbek de bu anlayışın içinde, kendi üzerine düşenleri, hatta kendi üzerine düşenlerden fazlasını yapmaya çalışıyordu. Dolayısıyla da biraz itilip kakılan bir yanı vardı. Üstelik çok nahif bir insandı.

— *Arkadaş mıydınız?*
— Akademi'deyken iyi arkadaşlarımdan birisiydi o. Onun iyi arkadaşlarından biri de bendim tabii. Çünkü birbirimizi anladığımızı hissediyorduk. O Bilecikliydi ve Bilecik'te bir ara, atölye diye tanımladığı bir odada kendince sanat faaliyetleri

Metin Deniz ve Ergin Kolbek ile.

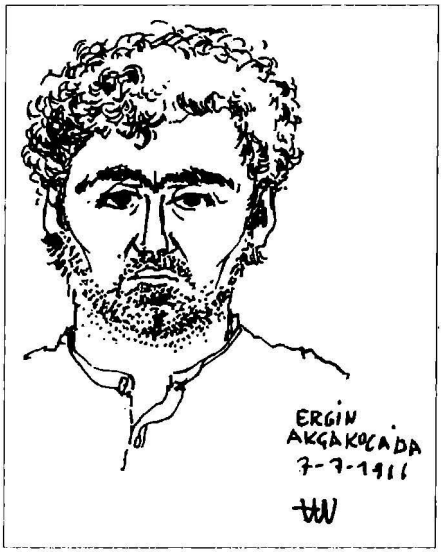
yürütürken çok uzun mektuplar gider gelirdi aramızda. Karikatür sanatı üzerine, hayat üzerine, genel olarak sanat üzerine hoş, iddialı şeyler yazardık. Yani bu anlamda bir yakınlık vardı ve şimdi şunu rahatlıkla söyleyebiliyorum, aslında biraz dışlanmış bir kişiydi çevresinde. Bende ise kabul görmüş bir kişiydi Ergin Kolbek; yakınım sayılırdı. İşte böyle bir yakınlıkla Ergin'le, nasıl başladığını sahiden hatırlamadığım bir şekilde İstanbul'dan çıkıp yürümeye başladık E-5'te. Epey yürüdük, akşama doğru...

— *Gebze'ye vardınız.*
— Gebze'ye varamadık. O taraflara doğru bir motel bulduk ve o gece motelde kaldık.

— *Parasını vererek?*
— Parasını vererek motelde kaldık ve tabii cebimizdeki son para da böylece bitti. Ondan sonra yürümeye devam ettik ve otostop yaparak, artık ne bulursak, kamyon, kamyonet... Hatta otobüslere bile rahatlıkla alıyorlardı bizi. Tabii yine kimliksizdik. Bir pantolon, ceket gibi bir şey, bir gömlekle dolaşıyoruz. Sanırım basit sırt çantalarımız da vardı.

— *Bu kimliksiz olma hali bir alışkanlık oldu galiba? İnat ya da...*
— İhmal ve önemsememek olabilir. Bir de kimlik olarak sadece nüfus kâğıdı vardı, o da iriydi, taşınır gibi değildi. Kimse de taşımazdı zaten.

— *Evet ama daha önce de bir jandarma macerası var. Buna rağmen...*
— Evet, ama öyle işte... Otostopla filan derken kendimizi Akçakoca'da bulduk geç vakit. Hava kararmak üzere. Orada bir tabela gördük, Akçakoca Turizm Derneği gibi bir şey. Dedik ki, "Biz böyle böyle dolaşıyoruz ve yatacak yerimiz yok, bize bir çare bulun." Adamlar hemen, "Size küçük bir çadır verelim, aşağısı kumsal gördüğünüz gibi, buyrun, orada çadırını-

Ergin Kolbek Akçakoca'da.

zı kurun ve kalın" dediler. Hakikaten bir çadır verdiler bize, çadırı kurduk ve girdik içine.

— *Toprağa yattınız...*

— Kumun üzerine. Ergin hemen mum yaktı, anı defterini çıkardı ve bu bir günlük maceramızı dikkatli bir şekilde yazdı. Zaten ondan sonra bu serüveni hep notladı Ergin Kolbek. Orada vurduk kafayı uyuduk. Sabahleyin gözümüzü açtık, çadırdan kafamızı çıkardığımız anda, kendimizi büyük bir plajın ortasında bulduk. Şemsiyeler açılmış, insanlar güneşleniyor, denize girmek üzere hazırlık yapıyorlar. Birden küçük üçgen bir çadırın içinden iki garip insan çıktı. Herkes tuhaf tuhaf baktı bize; biz de onlara tuhaf tuhaf baktık. Çadırı topladık, sahibine verdik. Akçakoca'nın yolu biraz yukarıdadır, tepeye doğru çıkar. Oraya çıktık ve oradan gördüğümüz manzarayı çizmeye başladık. Yanımızdaki tek araç kalem ve kâğıt. Birimizde bir mavi tükenmez-

kalem, birimizde de zannediyorum kırmızı veya siyah tükenmezkalem vardı. Kalemleri değişerek iki renkli resimler ve eskizler çizdik. Biz çizim yaparken tepemize bir adam dikildi. Bir süre seyretti bizi; biz de gururlandık hafiften. "Bunları niye yapıyorsunuz" diye sordu. "Hiç, yapıyoruz işte" dedik. "Bunları bana satar mısınız" demesin mi? Hiç beklemediğimiz bir şey. Satarız tabii. "Bakın" dedi, "hemen arkada camcıyım ben. Benim çerçeve dükkânım var. Oraya getirin bitirince." Biz de yaptığımız resimleri bitirince götürdük, adam da çerçeveleyip vitrine koydu. O çerçeve satmakla meşguldü. Bizimse birdenbire cebimize çizgi karşılığı bir para girdi. Esaslı bir yemek yiyerek yolumuza devam ettik. Epey yürüdük. Zonguldak tarafına doğru yürüyoruz. O sahil kesiminde o zamanlar büyük bir yol çalışması vardı ve yol daha açılmamıştı. Yani bir süre biz yürüdükten sonra araba trafiği kesildi. Bizi alacak kimse kalmadı ve çok uzun süre yürümek zorunda kaldık. Sonunda yine hava kararırken bir maden bölgesinden geçmeye başladık. Kilimli.

— *Çok yürümüşsünüz.*
— Çok yürüdük.

— *Ereğli'yi falan geçmişsiniz.*
— Zaten o gezi boyuncu hoş deneyler yapıyorduk. Kendi bedenimizin, yani fizik gücümüzün tam bir sınamasını. Bazen çok uzun yürüdükten sonra, artık enerjinin son noktalarına yaklaşılıyordu. Tam o noktada Ergin, "Var mısın önümüzdeki tepeye kadar yarışa" derdi. Ve biz bitmiş zannettiğimiz bedenlerimizde yeni enerjiler keşfederek ve koşarak o tepeye çıkar ve kendimizi yere atardık. Böyle ilginç bir sınamaydı. Ergin Kolbek'in kişiliğinden gelen bir şeydi bu. Hayatı boyunca her zaman kendini deneyen bir insandı. Neyse... Kilimli'ye vardık. İçerisinde ışıklar yanan, küçük barakamsı bir yer... Bir sürü insan vardı içerde. Bir işçi kahvesi, işçi lokali gibi daha doğrusu. Biz hemen içeri daldık. "Selamünaleyküm – Aleykümselam." Oturduk bir

masaya. Çay geldi. Çayımızı içtik. Sonra da kâğıt kalemimizi çıkardık. Kahvedeki insanlar birer birer önümüze oturuyorlardı ve biz onların portrelerini çiziyorduk.

— *Portre mi, yoksa karikatür mü?*
— Yani karikatür portrelerini...

— *Turistik bölgelerde olur hani, insanları oturturlar.*
— Evet, evet. Birer birer oturup, kalkıyorlar. Bir taraftan laflıyoruz, konuşuyoruz. Tabii aslında gizli bir şekilde işçilerle temas kurmanın bir gururu var. Açığa çıkmasa bile, var... Bir dostluk havası içinde çiziyoruz. Birisi ikinci defa oturdu, işçilerden birisi... "Ben seni çizdim biraz evvel" dedim. "Biliyorum. Bir daha çizebilecek misin bakalım onun için oturdum" dedi. Gene çizdim. Fakat bu arada ceketimi sandalyenin arkasına geçirmiştim. Bir ara hissettim, birisi arkadan gelip ceketin cebine usulca bir şeyler bıraktı. Kendi aralarında topladıkları bir avuç bozuk ve kâğıt parayı çizgilerimizin karşılığı olarak verdiler... Yüklüce bir paraydı.

— *Çizdiklerinizi adamlara armağan ediyorsunuz?*
— Çizdiklerimiz imzalanıyor, tarih düşülüyor, isim yazılıyor ve adamlara veriliyor. Alan gidiyor, çok mutlu oluyorlar. Şimdi bir de böyle bir para kazanmış olduk. Bir süre sonra işçiler birer ikişer, "İyi akşamlar" diyerek ayrıldılar. Kısa boylu çaycı, Ergin ve benden başka kimse kalmadı. Şimdi bizim de çıkıp, karanlık dünyada kendimize bir yer bulmamız gerekirken çaycı, "Ne yapacaksınız" diye sordu. "Bilmiyoruz. Çıkacağız, gideceğiz" dedik. "Olmaz öyle şey" dedi, "buraya kadar gelmişsiniz. Ben sizi yatırırım." Bize birdenbire sahip çıktı o kısa boylu çaycı. Bizi işçilerin yatakhanesine götürdü. Dedi ki, "Burda her zaman yatakların yarısı dolu, yarısı boştur. Çünkü vardiya ile çalışılıyor." Bütün yatakhane ranzaydı. Bütün yatak çarşafları, yastıklar, her şey lacivert kumaştandı. Biz oraya gittiğimizde birtakım insanlar yeni uyanmışlar, giyinmeye çalışıyorlardı. Kısa boylu çaycı

ortaya tanıştırdı bizi. Kimisi, "Hoş geldiniz" dedi, kimisi ilgilenmedi bile. Aynı odanın içinde. Oda dediysem barakaydı bu... Dışardakiler yüzlerini yıkayıp işe hazırlanırlarken, birtakım adamlar da içeriye girmeye başladı. Simsiyah suratları, kömür içinde. Sadece gözleri parlıyor... Korkunç yaratıklar olarak geldiler. Kimisi geldikleri gibi kendilerini yatağa bıraktılar, "güm" diye düşerek yıkanmadan uykuya geçtiler. Bir kısmı yıkanıyordu. Bu değiş tokuş sırasında bazı yatakların boş kaldığı çıktı meydana. Biz o gece mışıl mışıl uyuduk orada Ergin'le... Sabahleyin çaycı yine bizi aldı ve kahvaltı yaptırdı; karnımızı doyurdu. Çaycı da eski bir işçiymiş, sakatlanmış.

— *Siz kimsiniz gibi sorular yok mu hiç?*
— Hayır. Genellikle olmuyor. Zaten küçük bir bilgi veriliyor. "Biz çıktık, dolaşıyoruz. Akademi'deniz, ben öğrenciyim, ben asistanım, ben mimarım" gibi.

— *Yani iki serseri değiliz?*
— Evet... Biz yolumuza devam ettik. Zonguldak'a geldik. Çok hoş bir kent..

— *Cebinize konan para, daha sonra sayıp baktığınızda iyi para mıydı?*
— Öyle hatırlıyorum. Bir avuç kâğıt ve bozuk para düşün. Bir avcun içine sığabilecek kadar buruşmuş vaziyette... Para ihtiyacı olan bizim gibi iki kişi için çok iyi paraydı. Zonguldak'a gelince doğru valiye gittik.

— *O zaten mutlaka sizi bekliyor.*
— Dalga geçme... Sahiden valiye gittik ve "Biz böyle böyle kişileriz, dolaşıyoruz, geziyoruz ve bu gece yatacak bir yere ihtiyacımız var" dedik. Çay ikram etti. Biraz konuştuk filan... Birilerini çağırdı. "Arkadaşlara bir yer bulun" diye emir verdi. Bize sokak arasında bir dükkândan bozma bir yatakhane gösterdiler... Dört-beş tane karyola var. Bir de lavabo ve tuva-

let... Burası yol işçilerinin akşamları yattıkları bir yer. Orada da öyle külçe halinde yorgun insanlar. Ancak, "Merhaba, ne haber" filan. Dostluk gösteren ama dostluğu sohbete dönüştürecek enerjisi kalmamış birileri kalıyordu. Ama Kilimli'deki kadar düzgün değildi. Döküntü karyolalarda döküntü yataklar vardı. O gece de orda uyuduk ve...

— *Mutlu muydunuz?*
— Çok. Çok mutluyduk. Çünkü...

— *Ama sefalet içindesiniz. Yarı aç yarı tok, kilometrelerce yürüyorsunuz... Sefalet değil mi bu?*
— Hayır tam tersine, hakiki bir şey yaşıyorduk. Hakiki hayatı herkes yaşıyordu oralarda ve bu hayatı biz de onlarla birlikte yaşıyorduk. Bu çok önemli bir şeydi bizim için o yaşta. Şunun bilincindeydik: Sanatçılık iddiası... Bu kelimelerle olmasa bile halimiz, tavrımız, yaşadığımız ve tartıştığımız konularla böyle bir iddia taşıyorduk. İddialarımızın böyle gerçek hayattan çıkacağına dair de kuvvetli inançlarımız vardı. Masa başında, kurguyla değil, hayatın içinde yoğrularak olacağına dair bir inancımız vardı. Başka hedefleri hiç kendimize amaç edinmeyişimizin özünde yatan bir inançtı. İkincisi, iyi kötü çeşitli biyografiler okuduysak çoğunda biyografi sahipleri bu anlayışı korumuşlardır. Büyük bir ihtimalle bunların ikisi bir araya geldiği zaman bizim tercihimiz de o yönde oldu. Bu tabii değil mi sence?

— *Peki daha yürüyeceksiniz anlaşılan.*
— Tabii... Sonra bir yerde daha kaldık biz. Bir bekçi... Tatil sitesi gibi bir yer. Hafta sonu evlerinin bulunduğu, ciddi insanların yaşadığı bir yer. Hiçbir kimseden yardım görmüyorsun tabii. Çünkü onlar ciddi hayatlarını yaşadıkları için ilişki bile kurmaktan kaçınıyorlar... Öyle bir yerde bir bekçi...

— *Dur bir dakika... Bu kullandığın ciddi sözcüğünü yazıya döktüğümüz zaman tırnağa mı almalıyım?*

— Bilmem... Ciddi şu anlamda: Yani doğru dürüst, muhkem hayatlar... Yazlıkları ve hafta sonu evleri var. Arabaları var. Evli barklı... Öyle bir yerde mahalle bekçisi... Önce kuşkulandı bizden, "Ne arıyorsunuz burada. Hırsız mısınız nesiniz belli değil" diye ters davrandı. Ama Ergin'in yumuşak üslubu ve benim dostluk kurmak isteyen tavrımın sonunda hemen arkadaş olundu. O da, çadırda mı, bir evde mi hatırlamıyorum ama gece bizi barındırdı.

BİR EVİ KRİKOYLA YÜKSELTEBİLİR MİSİNİZ?

— Yemeği ne yapıyorsunuz? Çulsuzsunuz siz? Çeyrek ekmek, kaşarpeyniri gibi bir şeyler mi?

— Herhalde. Yollarda meyve ağaçlarından bir şeyler toplanabiliyordu. Bir de ekmek, peynir gibi şeyler bulunuyordu. Artık hayat o kadar somut hale geliyor ki... Her şeyden arındırıldığı için sadece enerji toplamak için karnın doyurulması ve su içilmesi gerekiyor. İkincisi de hava karardığı zaman yatacak bir yer bulman lazım. Bütün bunlar için de insanların yaşadığı bir yere ulaşman lazım. Oysa yolda giderken güneşin batmasına bakarak, şu kadar zamanda bir yerleşim birimine varmamız lazım, diye düşünüyorsun.

— Haritanız da yok?

— Haritamız da yok. Böyle bir kritik noktada yaşamak. Gerçekten gerçek yaşamak. Bütün hücrelerine kadar hissediyor insan... Böyle koşullarda, belki yan yollara saparak şansımızı denemeye karar vererek bir köye vardık. Köye vardığımızda alacakaranlık basmıştı. Kimse yoktu sokaklarda. Köyün meydanına kadar yürüdük ve tesadüfen geçen birisine köy muhtarını sorduk. "Ne yapacaksınız" diye sordu. "Yatacak bir yer arıyoruz" diye yanıt verince bizi muhtara kadar götürdü. Muhtar iki katlı büyükçe bir evde oturuyordu. Evin tabanı biraz yüksekti, birkaç basamakla çıkılıyordu. Büyük bir misafirseverlikle...

— "Nerden çıktı bunlar" demeden?
— Hayır demeden. "Hoş geldiniz. Aç mısınız, buyurun" şeklinde bizi buyur ederek ocaktaki yemekten karnımızı doyurdu. Sonra da hoş bir sohbet başladı. Kendisi pencere kenarındaki sedire oturmuş, kolunu da pencerenin pervazına dayamış, yanında da küçük bir el radyosu duruyordu. El radyosundan istasyonu değiştiriyor, tekrar konuya dönüyordu. Ama bu işi sürekli yapıyordu. Ben dayanamadım, "Ne yapıyorsun" dedim. "Havaya bakıyorum" dedi. "Çevirdiğim istasyondan parazit gelirse o zaman yağmur gelecek demektir." Hoş bir adamdı... "Bu evi biliyor musunuz" dedi. "Daha önce yerdeydi bu ev." Koca ev, ahşap ev iki katlı... "Sel yüzünden evi kaldırdım" dedi. Nasıl? "Krikoyla kaldırdım" dedi. "Evin köşesine kriko koydum." Bir yandan da gülüyor.

— Araba krikosu değil herhalde?
— Araba krikosu. "Kaldırdığım köşeyi besledim, öbür tarafını kaldırdım. Besledim, diğer tarafını kaldırdım. Dolaşa dolaşa dört tarafını da istediğim şeklinde kaldırdım, yükselttim. Şimdi çok rahatız."

— Yani radyo istasyonlarını karıştırarak hava tahmini yapan, krikoyla evi kaldıran...
— Hoş bir adam... Epey çene çaldıktan sonra, "Siz yorgunsunuz, yatın" dendi. Üst katta bir yer yatağı serildi. Her tarafta meyveler. Mis gibi meyve kokan bir odada mışıl mışıl uyuduk ve sabah erkenden kalktık. Kahvaltı ettikten sonra helalleştik, biz yola çıktık ve arkamızdan evin kadını koşa koşa bağırarak geldi yanımıza, elinde bir çıkın. "Azık" dedi. "Soğan, ekmek, bir şeyler koydum." Onu verdi, el ettik. Yolumuza devam ettik.

— İstikamet Sinop herhalde?
— Yok, oradan aşağı Kastamonu taraflarına döndük. Epey yürüdükten sonra bir kamyona el ettik. "Atlayın" dediler. Kamyon, kasasının hizasına kadar pres tuğla kaplı. Dolu...

Yani kasasının üstü dümdüz. Çıktık ve şoför mahalline doğru gidip, sırtımızı dayadık. Araba kalktı gidiyor. O kadar yorgundum ki, kaykıldım, kaykıldım ve uyudum. Bir süre sonra gözlerimi açtığımda hiç unutamayacağım bir manzaraydı. Arka üstü yatıyorum. Çok yüksek ağaçlar, inanılmaz güzellikte bir çam ormanı üstümde akıyordu. Bir an, "Neredeyim, neyim" sorularından sonra hepsi yerine geliyor bilinç olarak. Gerçekten hâlâ tadını hissettiğim bir mutluluk. Biz böylece çeşitli arabalara inip binerek Bilecik'e kadar geldik.

— *Bir çember çizmişsiniz.*
— Bir çember çizdik, evet. Bilecik Ergin'in memleketi. Bir süre orada Ergin'in baba evinde kaldık. Ergin orada kaldı ve ben yola devam ettim.

— *Tek başına.*
— Tek. Ve istikamet Edremit. Çünkü Edremit'te, daha doğrusu Burhaniye'de, Gültekin Çizgen ve kız kardeşim Filiz, Gültekin'in dayısında kalıyorlardı. Yazlıkta yani. Buralara kadar gelmişken bir de onları göreyim diye bir fikir...

— *Ama Bilecik-Edremit arası? Türkiye'nin üçte biri sayılır.*
— Ama yine de yol üstü.

— *Bilecik'ten İstanbul'a Edremit üstünden gidildiğini hiç duymamıştım. Nasıl bir yol üstüyse artık...*
— Olsun. Yola çıktım. Epeyi yürüdükten sonra bir adamla karşılaştım. "Yolculuk ne tarafa" dedi. Ben, "Edremit tarafına gidiyorum. Orada kardeşim var, onu göreceğim" dedim. Adam bir üzülsün. "Ah" dedi. "Kardeşini görmeye gidiyor, yollara düşmüş. Dur sana araba bulayım..."

— *Şaşırmadı ama... Manyak mısın filan demedi?*
— Tam tersine. Kardeşini görmeye giden, "imkânsız" bir adam gördü. Yolun ortasında perişan vaziyette. Acıdı. "Hayır, ben yürüyeceğim" diyorum ama adama bir türlü anlatamıyo-

Otostopçu, Ören'de.

rum derdimi... Yardım etmek için çırpınıyor. Geçen arabaya el ediyor. Sonunda beni tanıdığı olan bir minibüse attı. "Uğurlar olsun" dedi. Tabii Edremit'e değil, o yöne giden bir minibüse. Sonra yine otostop yaparak, sonunda Burhaniye'ye vardım. Burhaniye'de Gültekin'in dayısının evini buldum. Gültekin'in dayısı ilginç bir adamdır. Şahabettin Madran. Ziraatçı ve bir zamanlar zannediyorum Yeni Türkiye Partisi'nin kurucularından. Hani 27 Mayıs'tan sonra kurulmuş, birkaç yıl da yaşamıştı. O parti. Şahabettin Madran aydınlık bir kişidir. Çok güler, çok espri yapar. Beni görünce, "İşte" dedi, "göçebe millet olduğumuz ne kadar belli, adam çıkmış dolaşıyor."

"MAHDUT MADDE - SONSUZ RUH"

— Haklılık payı da var söylediğinde. Özellikle senin özel kişiliğinde.

— Olabilir. "Ne bu yahu, böyle sakal makal" deyip bir de tıraş ettirdi beni. Ben de tekrar insan içine çıkar hale geldim. Tabii ister istemez konu, benim bir mimar olarak aklı başında bir işle güçle, giyim kuşamla vesaire uğraşacak yerde böyle bir halde, hiçlik içinde yaşıyor olmama geldi. Karısı o arada kocasını bize şikâyet etti. "Yeni evlendiğimizde, o da 'mahdut madde - sonsuz ruh' diye bir ilkeyle beni kandırırdı. Yani mahdut madde - sonsuz ruh ilkesi yüzünden yıllarca bir tek ampul sallandı tepemizde" dedi. "Bir abajur taktıramadık." Gülüşmüştük.

— Gezinin bundan sonrası?
— Yok... Sonrası yok. İstanbul'a döndüm... Başlayacak olan Gençlik Festivali dönüş için bir faktör olmuştu. Hatırla, o yıllarda İstanbul'un, özellikle yaz yaşamında, Türkiye Millli Talebe Federasyonu'nun düzenlediği gençlik festivalleri bir kültürel ve sosyal olaydı. Yani sadece öğrencilerin değil, bütün İstanbul'un ilgilendiği çok önemli olaylardı ve benim için de çok önemliydi.

— Tamam önemli kültürel olaylardı ama biraz abartmadın mı?
— Hayır... Çünkü hayatımı yönlendiren çok önemli bir olaydı o gençlik festivalleri. Ondan sonra benim Karikatürcüler Derneği, Sanatçılar Birliği gibi örgütlerde yoğun çalışmama neden oldu. Hatırlar mısın, o festivallerde bir karikatür sergisi, bir karikatür yarışması vardı. Orada ikincilik ya da üçüncülük ödülü verdilerdi bana. Laf aramızda, birinci olmadığım için hafif de burulduğumu söyleyebilirim ama kimseye belli etmedim şu ana kadar. O karikatür yarışmasının ödül töreni Açık Hava Tiyatrosu'nda yapılmıştı. Ben heyecanla, ön tarafta sahneye çıkmak üzere sıramı bekliyorum. Herkes çıktı aldı ödülünü ve benim ismim unutuldu. Ve ben o ödülü sahnede almadım.

— Tan... Tan, o ödül gecesini galiba ben sundum. Evet evet, ben sundum. Hatırlıyorum... Herhalde elime tutuşturulan kâğıt... Ama bak o yanlışlığın sorumlusu Ülkü Ta-

mer'di. Evet evet... Senin ödülünü alamamanın suçlusu Ülkü Tamer'dir. Yani ben değilim. Ben sahnede, elime Ülkü'nün tutuşturduğu listeye bakarak...
— Olabilir. Ama sonradan hayatımın ilk ödülü olarak böyle tahta üzerine bakırdan oyulmuş hoş bir şey verdiler. Demek kabahat Ülkü Tamer'indi ha?..

— *Sanıyorum...*
— Bak sen de yoğun yaşamışsın o yılları. Ne canlı, sevimli, keyifli anılar vardı... Mesela hatırlıyorum, festival kapsamında bir plastik sanatlar sergisi vardı ve serginin komiseri Mehmet Güleryüz'dü. Bir gün bir adam geldi, "Ben de bu sergiye katılmak istiyorum" dedi. Neyle katılacak? Plastik kovalar, leğenler yapıyormuş. Adama zor anlattılar, bu serginin başka bir şey olduğunu...

— *Güzel bir dönemdi, haklısın... Ama artık bu festival bölümünü de noktalayayım... Yoksa, "Hey gidi günler" diyen iki yaşlı adamın sohbetine dönüşecek bu söyleşi...*
— Ama sahiden "hey gidi günler" denebilecek günlerdi. Ne yazık ki ertesi sene kursağımızda kaldı hevesimiz. Süleyman Demirel bu festivalleri yasakladı ve yok etti. Ve ilginçtir, bak bu bir iddia olabilir, Türkiye'de terör de aşağı yukarı o yıllarda, yavaş yavaş başladı.

— *Peki, anlaşılan bu festivallerde biraz daha kalacağız... O zaman şunu söyle bana: Tamam, bu gençlik festivalleri düzenli yapılan, dediğin gibi İstanbul'un kültür yaşamında, hem de öğrencilerle sınırlı olmayan kültür yaşamında doruk noktalardan birini oluştururdu. Ancak ilk yıllarda politik içeriği ya yok ya ihmal edilecek kadar geri planda olan bu festivallerin özellikle 1964'te, yani son festivalde politik içeriğiyle öne çıktığını hatırlıyorum. Sosyalistler için de bir sevimli gövde gösterisi yapılabilen festivallerdi. Tan Oral'ın bu süreçteki yeri ya da etkileşimi?..*

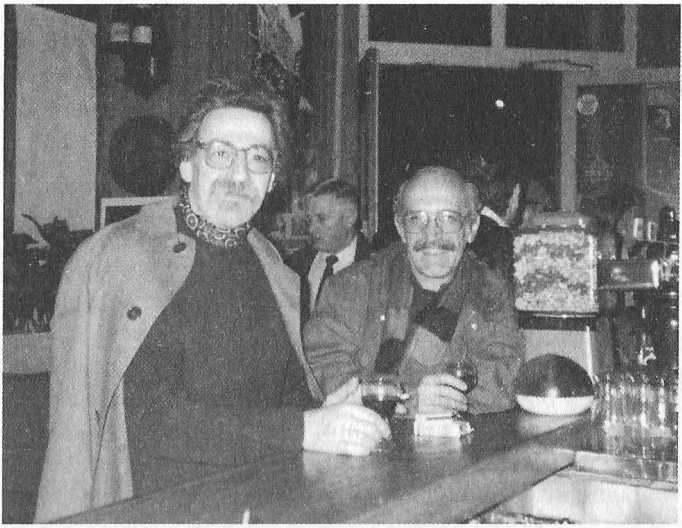
— Tabii bu sanat heyecanının içinde politik heyecan da var. İç içe geçmiş durumda. Zaten daha ileriki yıllarda yani öğrenci hareketleri başladığında tartışılan ana konulardan birisi sanat ve siyasi eylemin birbirinden ayrılması, ayrılmaması konusuydu. Hatırlıyorum karatahtaya, "Sanat yok, devrim var" diye yazıldığında...

— *Akademi'deki bir karatahtaya mı?*
— Herhalde... Ben ısrarla sanatı canlı tutmaya çalışanlardan biri olarak yer aldım bütün bu hareketin içinde... Bak yine festivalden söz edeceğim ama... Hatırlarsın bu konuşmalarımızdan birinde sana, "Hiçbir yere bir iş götürmedim; hiç kimseden bir yardım istemedim" demiştim. Aynı şekilde bir karikatür sergisi açmak konusunda da kimseye başvurmadım. Bir istisna var: Tünel'deki Alman Kültür Derneği İstanbul'un en ciddi kültür merkezlerinden birisiydi. Panelleriyle, açılan sergileriyle, düzenli yapısıyla hepimizi etkileyen bir yerdi. Dolayısıyla orada bir sergi açmak hoş bir şeydi. Bir ihtimal arkadaşların fıstıklemesiyle ben oradan bir karikatür sergisi açma talebinde bulundum ve reddedildim. Tabii çok gururuma dokundu; tabii kimseye bir şey söylemedim. Ama bir sene sonra festival kapsamı içinde orada benim karikatürlerim düzenli bir şekilde sergilendi.

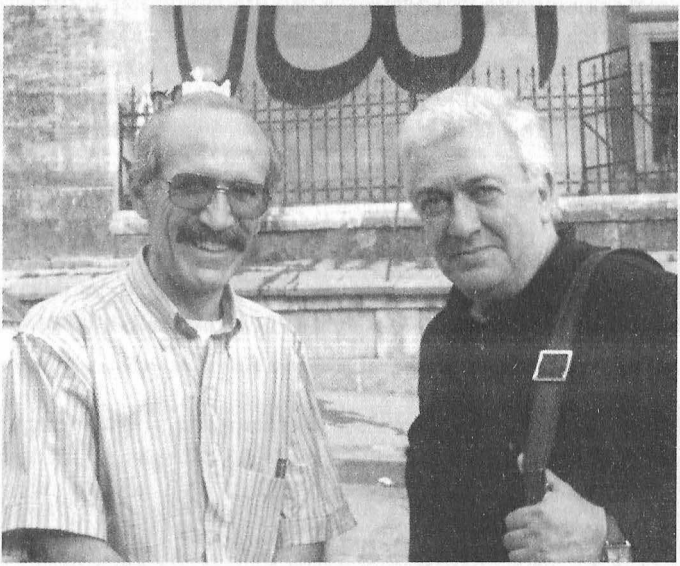
— *Kişisel sergi miydi?*
— Kişisel sergi. Sergi talebi festival komitesinden yani TMTF'den (Türkiye Milli Talebe Federasyonu) geliyor. TMTF de sergi yeri olarak orayı uygun buluyor. Ve Alman Kültür Derneği'nde bir kokteyle serginin açıldığı gün, içimden, "Öcümü aldım" dediğimi de hatırlıyorum.

— *Başarılı bir sergi miydi?*
— Çok.

— *Bunun sonucu olarak profesyonel karikatürcüler piyasasında, bilerek bu terimleri kullanıyorum, bir Tan Oral var artık öyle mi?..*

Sinan Bıçakçıoğlu ile.

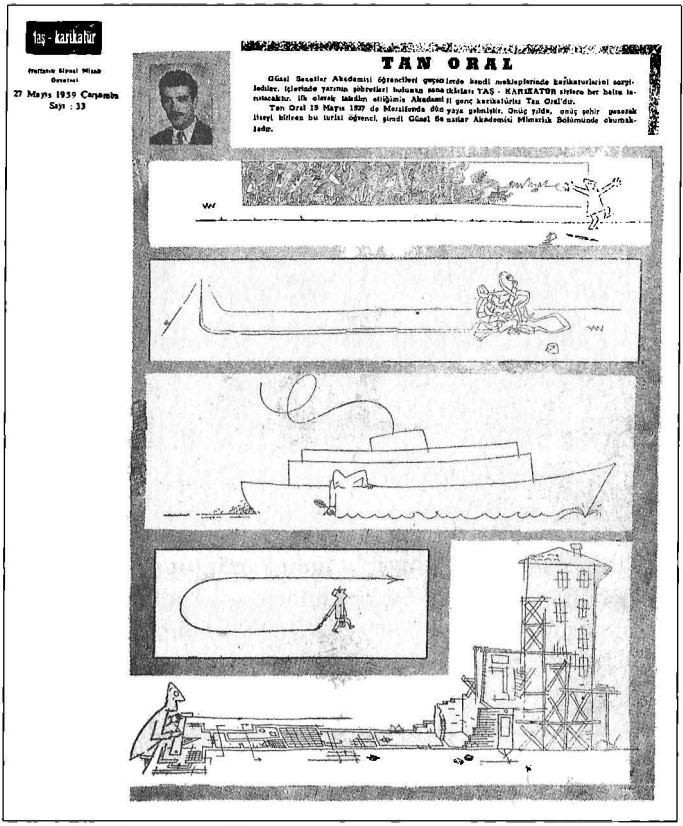

Semih Balcıoğlu ile.

Ferruh Doğan ile.

— Tabii. Zaten artık dönemin ünlü karikatürcüleriyle de tanışmaya başlamıştım. Mesela bana çok yakınlık gösteren ve hâlâ çok sevdiğim Sinan Bıçakçıoğlu ile... Sonra... Yalçın Çetin'le... Bir de Semih Balcıoğlu... Bak sana bir anekdot. Akademi'de açtığımız bir sergiyi Semih Balcıoğlu da gezdi ve bana "Arkadaşlardan yaptıkları işleri topla" dedi. *Taş-Karikatür* dergisini çıkarıyor o sıralar. "Karikatürlerinizi getirin de dergide basayım" dedi. Gide gide bir tek ben gitmişim. Epey beklemiş. Ben hatırlıyorum, gittim karikatürlerimi verdim Balcıoğlu'na. O oturttu beni, bir kâğıt çekti önüne, benim karikatürlerin gireceği sayfayı yapmaya başladı. İşte fotoğrafımı koydu, biyografik bilgileri koydu. Sonra da karikatürleri koyuyor. Koyuyor ama bir türlü olmuyor, boş yer kalıyor. "Hep bir boşluk kalıyor, sayfa olmuyor" dedi ve ekledi: "Şuraya da bir şey çizsene!.." Kalem verdi bana. Ben zaten kendi kendime iken bile ne kadar zorluklarla, iç bunaltılarıyla çiziyorum. Öyle herkesin içinde çizemem. "Hadi çiz" deyince olacak şey değil. Buram buram terlediğimi hatırlıyorum. Büyük bir zorlukla küçük bir şey çizdim.

Taş-Karikatür *dergisi, 27 Mayıs 1959, sayı 33.*

— *O boşluğa uygun?*
— Oraya uygun bir şey çizdim, verdim. Hakikaten öyle çıktı o sayfa.

— *Aşağı yukarı artık 1965'lerdeyiz. Yani yirmi sekiz-yirmi dokuz yaşlarında. Yani artık...*
— Yaşımı hatırlamıyorum...

— Bu beni şaşırtmıyor ama yine de saptamak gerek.
— Bak, altmış beş yaşıma bastığım zaman, bütün arkadaşlar, sana da haber gitmiş olmalıydı ama atladılar demek ki, Armada Oteli'nde tam bir sürpriz yaptılar, benden gizli bir doğum günü partisi düzenlediler. Yani ben herhangi bir buluşmaya giden biri olarak bahçe kapısını açıp girdiğimde dehşete düştüm. Çünkü bir orkestra çalmaya başladı ve büyük bir kalabalık kıyamet koparıyordu. Anlattıklarına göre kıpkırmızı kesilmişim, mosmor olmuşum, ne yapacağımı şaşırmışım. Gerçekten de bir şoktu yani.

DOĞUM GÜNLERİNDE GABROVA'DA

— Şok! Yine abarttın ama neyse... Nedir senin doğum günün?
— 20 Mayıs. Bizim ailede doğum günü kutlaması yoktu, sene-i devriye denirdi yıldönümü anlamında, belki anılırdı. Hep günübirlik yaşanırdı ama...

— Peki sen ilk doğum gününü altmış beş yaşında mı kutladın?
— İlk değil, ikinciydi o... Ben yurtdışına ilk defa kırk yaşıma bastığım gün, 20 Mayıs'ta gittim. Bir rastlantı.

— ... Ve doğum gününü ilk kez kutladınız...
— Yoooo... Ama tam on sene sonra, yine ilginç bir şekilde, aynı tarihlerde Gabrova'ydım. Kaderin hoş bir cilvesi tabii...

— Bu defa kutladınız ama...
— Hayır, ben sana rastlantıları anlatıyorum. Kırkıncı yaşımda Gabrova'daydım. Ellinci yaşımda Semih Balcıoğlu, Ferruh Doğan, bir de ben, üçümüz arabayla gidiyorduk. Tam gümrük kapısından geçerken aklıma geldi ve Ferruh'a, "Bugün benim doğum günüm" dedim. Böyle gittik ve Gabrova'da lafı oldu o gün benim doğum günüm olduğuna dair.

— Doğum günü kutlaması?
— Hayır, sadece lafı oldu. Ama ondan da tam on yıl sonra altmışıncı yaşımda bu kez Behiç Ak, İzel Rozental, ben ve eşim Sema ile birlikte bir arabaya doluştuk ve bu sefer bilinçli olarak, 60. yılımı da kutlamak üzere Gabrova'ya gittik. Ama yine davetliyiz. Fakat çok şaşırdık. Çünkü Gabrova'da mizah müzesinin kapısından girdiğimiz anda gazeteciler etrafımı çevirdiler. Ve altmış yaşımla ilgili sorular sordular. Ben hiçbir şey söylememişken, on sene önceden hatırladıkları için. Demeçler, radyo sohbetleri yapıldı benimle... Yaş günümle ilgili anlatabileceklerimin hepsi bundan ibaret...

— Zaten soru da senin doğum günün değildi. Yaş yirmi sekiz- yirmi dokuz oldu. Şu ana kadar anlattığın Tan Oral, büyük ölçüde hedefsiz yaşayan biri... Bu ne kadar sürecek?.. Bilemiyorum "hedefsiz" sözcüğü uydu mu ama...
— Hedef var. Vardı elbette. İyi ve benim kabul edebileceğim bir karikatürü çizebilir hale gelmek.

— Ve henüz kendini öyle hissetmiyordun.
— Hayır.

— Hâlâ da öyleyim dersen şaşırmayacağım...
— Yooo, yooo... Şöyle formüle edeyim: Bir sürü sevdiğim karikatürcü var. Hem Türkiye'den, hem dünyadan. Fakat bütün bu sevdiğim karikatürcülerin sevdiğim yanları olduğu gibi, katılmadığım yanları da var. O zaman şöyle bir merak ve hedef çıkıyor ortaya. Öyle bir karikatür olmalı ki, benim ona söyleyecek hiçbir lafım olmamalı. Acaba böyle bir şey çizilebilir mi? Acaba böyle bir şeyi ben çizebilir miyim? Bu merakla bir uğraşı içine giriyorsun. O merak hep sürüyor.

— Tam sırasıdır, soracağım: Dünya karikatür ustalarında, "Evet bu işte. Bu karikatüre söyleyecek lafım yok" dediğin bir örnek var mı?

— Var tabii. Ne yazık ki var. Herkesin kabul edeceği gibi Steinberg var. Steinberg'in adını duymuştum bizim mizah dergilerinde. Steinberg Romanya doğumlu. Yahudi bir matbaacının oğlu. İtalya'da mimarlık okuyor. Sonra Amerika'ya geçiyor sahte pasaportla ve Amerika'da bir numaralı adam haline geliyor. Macerası ayrı. Steinberg'in adını duymuştum. Bazı karikatürlerini görmüştüm. *Karikatürcüler Albümü* diye bir kitapta Steinberg'le ilgili bilgiler, iki üç tane de karikatür. Onun dışında bir başka karikatürünü daha görmüştüm bir yerde. Başka bilgim yoktu.

— *Ve fark etmemiş miydin önemini ya da değerini, kalitesini?*
— Fark etmiştim.

— *O gördüğün birkaç karikatürle...*
— Fark etmiştim ve herkes fark etmişti... Ama kendisini tanıyacak bir bilgiyle karşılaşmamıştım. Şunun için söylüyorum, benim çizgimin Steinberg'in etkisinde olduğuna dair bir tevatür de oluşmuştu. Bu tevatürün şu kadarı doğru; Steinberg'den sonra kim çizgi çizdiyse, hepsinin üzerinde onun etkisi vardır dünyadaki çizerlerin. Yoksa da çok yazık zaten. Ama bire bir etkilenmem mümkün değildi, çünkü bilmiyordum, tanımıyordum. Ve de farklıydım.

— *Senin çizgin olgunlaştığı sırada da mı?*
— Olgunlaşmak çok iddialı bir laf.

— *Kişiliğini bulduğu...*
— O da iddialı bir laf...

— *Bir dakika, bir dakika... Bu iddialı sözcüğüne tepkin... Sorun alçakgönüllülük değil ki... Örneğin ben yüzlerce karikatür arasında senin çizgini hiç şaşmadan tanırım, bulup çıkarırım. "Bu Tan Oral'ın karikatürüdür" derim, diyebilirim...*
— Tevazu değil, tam tersini söylüyorum farkındaysan. Yani ben Steinberg'i tanımadan önce çizdiğim işler üzerinde Stein-

berg'in etkisinden söz ediyorlarsa, ben de, "Etkilenmek için henüz tanımıyordum" diyorum. Ama demek ki bunun lafı edilecek kadar bir şeyler çiziyormuşum. Bu nasıl tevazu böyle Allah aşkına?

— Hayır ben "Senin çizgin olgunlaştıktan sonra..." ya da "Senin çizginde Tan kimliği artık belirginleştikten sonra..." gibi cümlelere başladım ve sen her ikisine de itiraz ettin. "Bu çok iddialı" dedin. Bence Tan Oral'ın kendine özgü bir çizgisi var. Herhalde Akademi'de veya lise sonda karikatür çizmeye başladığındaki çizgisiyle bugünkü çizgisi aynı değildir, diye düşündüğüm için alçakgönüllülükten söz ettim... Yok şunu diyeceksen, "Ben ilk çizmeye başladığımdan itibaren hep bu çizgiyi tuttırdım" diyeceksen...

— Evet bunu söyleyeceğim. Senin haklı yanını da vurgulayacağım ama tersinden vurgulayacağım sanırım. Şöyle: Birçok çizer arkadaşım ilk çizdiklerinden, ilk çizgilerinden hep utanmışlardır. Onların yayımlanmasını istemezler. Zaten birçok çizdiklerini baştan çizmişlerdir.

— Haklı da olabilirler üstelik.

— Haklı olabilirler. Çünkü bu işte iki türlü çizer oluyor. Bir tanesi başladığından itibaren sürekli bir gelişme göstererek ilerleyen. Bir de başladığında neyse sonunda da üç aşağı beş yukarı o olan, o kalan. Yani bir gelişmeden söz etmek mümkün olmayabiliyor. Ben ikinci kesimden biri olarak görüyorum kendimi. İlk çizdiklerimi her zaman yayımladım. Hiç çekinmedim, çünkü bugün ne iddia ediyorsam onlarda var. Üstelik tersi de var. Şöyle: Senin sözünü ettiğin o çizgi kişiliği benim marifetim değil. Çalıştığım gazetelerin ilkel tekniklerinin marifeti. Yani benim çizdiklerimi kestiler, kırptılar, yanlış bastılar, rengini koyulttular. Yani başına her türlü şey geldi ve sonunda bir kimlik çıktı ortaya ve okuyucu bunu çok sevdi. Yarı şaka, yarı doğru bu söylediğim. Doğru tarafı şu, basın, insanın elinde olmadan çizgisini bir tarafa doğru değiştiriyor. Ben bu korkunç etkiden kurtulmak için, çünkü bu herkesin

başına gelen bir şey, hiçbir zaman bir çizgide durmaya gayret etmedim. Yani rasgele, mesela herhangi bir ayın otuz karikatürünü seçip, önüne serdiğin zaman orada otuz tane ayrı çizgi karakteri ile karşılaşabilirsin.

— *Erbabının anlayacağı mı?*
— Herkesin...

— *Sıradan izleyicinin... Mesela benim?..*
— Herkesin anlayabileceği, çok rahat bir şekilde görebileceği... Ha buna rağmen, tıpkı parmak izi gibi, hepsi benim elimden çıktığı için, sen tabii ki tanıyabilirsin. Bunlar senin işlerin Tan, dersin. Ama bir mesleki değerlendirmeyle bakıldığı zaman hiçbiri birbirini tutmaz.

— *Ve sence bu, bir üslupsuzluk demek değildir.*
— Üslupsuzluk demektir. Çünkü üslubu da sevmem, üslubu yanlış bulurum. Hatta kötü bulurum. Yani üslup, yok olmanın bir başka tanımıdır, bir başka tesellisidir.

ÜSLUP ÇİZERİ YOK EDER!

— *İşte bu çok iddialı bir cümle oldu. Bunu biraz açalım.*
— Üslup herkesin çok merakla peşinden koştuğu, oysa bir insanın kaçmak zorunda olduğu bir kavramdır.

— *Niye kaçmak zorunda olduğu?*
— Yani ne yapması gerektiğini biliyorsa insan, o yaptığı şey artık yaratıcılık değildir ki...

— *Üslup meselesinde ısrar edeceğim. Bir başka karikatüristi eleştirmek amacıyla sormuyorum. Örneğin Eflatun Nuri... Sen onu nasıl bir karikatürist olarak buluyorsun bilmiyorum. Yanlış hatırlamıyorsam ahbaplığın da vardı.*
— Tabii, çok severim. Çok etkilendiğim birisi...

— Tamam. Ama Eflatun Nuri bir üslubu olan karikatüristtir.
— Hayır. Eflatun Nuri'nin birkaç üslubu vardır. Her an farklı çizebilir. Çizmiştir de... O kadar ki, bir derginin artık son yıllarında, kapanmak üzereyken bütün yükü Eflatun Nuri'nin üzerinde kalmıştı. Adeta koca dergiyi tek başına çıkarıyordu. Ve o derginin içinde en az on tane resimli roman, bir sürü karikatür vardı. Baktığın zaman büyük bir kalabalık ekip çalışıyordu. Halbuki hepsini Eflatun Nuri çiziyordu.

— Ben, o öyle ince ince kıvrımlardan oluşan çizgiler... Eflatun Nuri'nin karikatürü onlardan ibaret diye düşünmüştüm.
— Doğru söylüyorsun. En çok tanınan, Eflatun'u Eflatun yapan çizgi tabii ki o çizgi.

— Şimdi bak, elbette geri adım atıp, "Tabii Tan Oral, ben karikatür konusunda laf edebilecek kadar derin bilgileri, görgüsü olan iyi bir karikatür izleyicisi değilim" diyebilirim. Diyebilirdim. Ama geri adım atmamak hakkım da olsa gerek... Sonuç olarak ben de Türkiye'deki karikatür çizenlerin seslenebileceği kişilerden biriyim. Yani bende Eflatun Nuri ile böyle bir izlenim kaldıysa, bu dediğini benim bilmem gerekmiyor. Yok bilmem ne dergisinin birçok karikatürünü o yaptı diye...
— Şüphesiz, şüphesiz. Ama hiç olmazsa iki ayrı anlayışı vardı Eflatun Nuri'nin... Şimdi benim bu üslup konusundaki iddialı laflarım... Ben bunu böyle hissettim. Bir süre sonra da söyler hale gelmiştim. Şimdi olduğu gibi... Ama yalnız olmadığımızı daha sonra anladım, öğrendim. Mesela Gombrich'in, *Sanat ve Yanılsama* kitabındaki sanat üzerine yazılarında benzer düşünceleri vardır. Bir de Nuri Saran. Nuri Saran'ı anlatmak isterim.

— Anlatmalısın, en azından ben tanımıyorum çünkü?
— Çünkü tanınmamak için her şeyi yaptı o. Tanınmamak onun büyük başarısı. Nuri Saran, Türk karikatüründe erken modernlerden biri. Herkes emekliyorken o bayağı ötelerde işler yapan bir adamdı.

— Duralım burada biraz. Mimarlığı konuşurken modernlikten ne anladığını açıklamıştın. Eski Yunan'daki tapınakları da modern içine koymuş, daha sonra postmodern mimari ve modern mimari diye iki ana eksen tanımlamıştın. Karikatürde ilk kez kullanıyorsun modern karikatürist deyimini. Bir de "erken modern" diye bir terim attın ortaya. Bunu biraz anlayalım biz de.

— Erkenlik, kendi çağdaşlarından daha önce davranması, örneklerini vermesiyle ilgiliydi.

— Modernlik? Karikatürde modern?

— Modernlikse, tıpkı mimarlıkta olduğu gibi, öyle bir çizgi çiziyor ki her şeyi çözüyor. Çizdiği çizgide grafiği yerinde, kompozisyonu yerinde, ifadesi yerinde. Bunların hepsi için ayrı ayrı çabalar göstermek zorunda kalmıyor.

— Mimari için de aynı şeyi söylemiştin.

— Evet. Nuri Saran'ın karikatür sanatıyla ilgili bazı yazılarda biraz söz edilir... Ama fazla bir şey yoktur... Erbabı arasında tanınır. Bir gün Sinan Bıçakçıoğlu, "Gel Nuri'ye gidelim. O da seni sever, çok uzaktan... Tanışmanı da istiyorum" dedi. Nuri Saran'a yemeğe gittik. Nuri Saran yıllarca karikatürle ilgisini kesmiş, tahta oyuncaklar yapan bir atölyede, marangozlukla meşgul. Çok hoş bir insan. Geçimini de öyle sağlıyor. Çok şık bir evde oturuyordu... Ben heyecanla kendisiyle bir söyleşi yapmak istediğimi söyledim. "Yahu ben öyle şeyler sevmiyorum" dedi. Sorulu, cevaplı söyleşilerden hoşlanmıyor... Tam kimliğine, kişiliğine uygun davranan bir adamdı. "Yemek yeriz, içeriz. O arada konuşuruz" dedi. Böyle bir yemekli sohbette ben notlar aldım ve çok hoş bir yazı çıktı. Yıllarca elimde kaldı o yazı. Hiçbir yerde bastırmayı beceremedim. Sonunda dernekteyken, dernek yayını olarak *Karikatürk* diye bir dergi çıkarttım. Yazı orada yayımlandı; "Erken Bir Sanatçıyla Geç Kalmış Bir Konuşma" gibi bir başlıkla yayımlamıştım. Orada şunları söylüyordu Nuri Saran: "Üslup yaratmak aşağılık bir iştir. Ben Nuri Saran diye bir kişilik haline geldiğimi

gördüğüm anda derhal imzamı değiştirdim ve Cemil diye çizmeye başladım. Sonra onun kaderinin de aynı olduğunu görünce bu işi bıraktım." Çok ilginçtir.

— Peki, bu ekstrem düşünceleri olan bir "erken sanatçı"nın görüşleri... Ama mesela edebiyatta birinin üslubundan söz edilir. Resimde bir ressamın üslubundan söz edilir. Değişkenlikler de gösterse herhalde bir üslup vardır... Ne bileyim, Picasso'nun mavi dönemi, bilmem ne dönemi filan diye laflar vardır. Üslubu böyle toptan reddetmenin biraz daha konuşmaya muhtaç bir yanı olsa gerek.

— Tabii. Hemen devam edelim. Nuri Saran'ın söylediği şey öyleydi. Şimdi ben kendi düşüncemi söylüyorum...

— Zaten ben Nuri Saran ile değil, Tan Oral ile söyleşi yapıyorum. Tan Oral ne diyor üslup konusunda?

— Ama referanslarla konuşmak daha iyidir. Bence biraz aklı çalışan, biraz elinden iş gelen insan oturur ve bir üslup yaratabilir. Bu çok kolay bir şeydir. Son derece kolaydır ve üstelik onu taviz vermeden sürekli olarak tekrarlarsan herkes tarafından da kabul gören bir üslubun sahibi olursun. Mesela ben birdenbire hep aynı tarzda çizmeye başlarsam ve bunu ısrarla, yıllarca sürdürürsem bir üslup sahibi olurum. Nuri Saran diyor ki, "Bu çok aşağılık bir şey."

— Tamam da... Niye aşağılık oluyormuş?

— Bak mimarlık hocalarımdan, sanat tarihçisi Bülent Özer bir gün şöyle bir tavsiyede bulunmuştu sınıfta: "Çocuklar" dedi, "eğer bir kategori içinde yer almak istiyorsanız, yapacağınız şey hiçbir kategoriye girmemektir. Çünkü ancak o zaman sizi birileri bir yere koyar. Ve üslubunuz o zaman olur. Sizi koyarlar ama bunu siz kendiniz yapmaya kalkarsanız, evet yaparsınız ama işte o kadar olur o" gibi... Şimdi Nuri Saran, benim sözlerim, Gombrich'in yazdıkları ve Bülent Özer... Bütün bu insanlar böyle diyor. Çeşitli yerlerin, çeşitli zamanların insanlarının sözlerinden süzülen bir yargı bu...

— *Kimi çizer, kimi eleştirmen, kimi öğretmen.*
— Biliyorum bunu kabul etmek zor. Bunu klasik eğitim almış bir kafaya kabul ettirmek çok zor. O yüzden fazla kurcalamayayım. Ama bak, al Sinan Bıçakçıoğlu'nu... O çağdaşları içinde en ilginç çizgiyi çizen, en samimi çizgiyi çizen, politikaya bulaşmamaya çalışan bir karikatürcüydü. O kadar rafine çizdi ki bir noktaya geldi ve Sinan bıraktı her şeyi, çekti gitti Paris'e, bir daha da bilinen karikatürü çizmedi.

— *Hangi noktaya geldi de böyle oldu?*
— Son çizdiklerini hatırlıyorum... Hiçliğe vurdu sanki. Şimdi istersen araya küçük bir Çin masalı sokayım.

BÜYÜK OKÇU OLMAK

— *Peki Çin masalına gelelim.*
— Büyük okçu... Belki bilirsin.

— *Hayır.*
— Bir adam çevrenin en büyük okçusu olmak istiyor. İddialı da. Çok iyi ok atıyor. Bir gün bir ermiş ona, "Sen büyük okçu filan değilsin. Filan dağın tepesindeki aksakallıyı bul, git onunla konuş" diyor. Bizimki, "Tamam" diyor. Demir çarık, demir asa, dağın tepesindeki o aksakallıyı buluyor. Aksakallı bilge, "Ne var" diyor. "En iyi okçu, en büyük okçu benim. Ama beni buraya, sana gönderdiler." O da, "Gel" diyor. Beraber uçurumun kenarına gidiyorlar. "Şu kartalı görüyor musun?" Bizimki görüyor tabii. Sonra bilge eliyle ok atar gibi bir işaret yapıyor. Kartal düşüyor.

— *Ok filan yokken?*
— Evet. Ondan sonra uzun yıllar haber alınamıyor bizim büyük okçudan. Orada, dağda kalıyor. Çok uzun yıllar sonra bir gün köyüne geri dönüyor. Yaşlanmış; o da aksakallı olmuş. "Büyük okçu geldi, büyük okçu geldi" diye heyecanla

karşılanıyor... Etrafına toplanılıyor. Herkes bir marifet göstermesini bekliyor büyük okçunun... "Koşun, ok ve yay getirin" diyorlar. Ok, yay geliyor. "Buyur" diyorlar. Bizim büyük okçu bakıyor ve "Bunlar ne" diye soruyor. Tanımıyor oku ve yayı... Herkes susuyor; "Evet" diyorlar, "bu gerçekten büyük okçu olmuş, dünyanın en büyük okçusu olmuş..."

— *Güzel masalmış.*
— Çok.

— *Peki Tan, buraya üslubu konuşurken vardık. Üsluba getiren soruda, "Yaş" demiştim, "artık yirmi dokuz filan oldu." Sen, "Ben böyle şeyleri önemsemem" deyince buralara sürüklendik. Bu nehir söyleşiyi yeniden yatağına sokalım.*
— Sen bilirsin.

— *Gerçekten yaş artık yirmi dokuz... Yani artık öğrenci hayatı yaşanamaz... O çok önem verdiğin, senin oluşumunda çok etkili olduğunu söylediğin Gençlik Festivallerini Demirel yasaklamasaydı, festivale katılan gençler sana bakıp, "Amca sen ne yapıyorsun burada" derlerdi.*
— Zaten evliydim. Bir evim vardı, bir karım vardı. Sorumluluklarım vardı, param yoktu. Arkadaşlarım bana iş bulmaya çalışıyorlardı.

— *Askerlik mesela... İnsanların hayatında, yani alışılagelmiş yaşamda okul bitirilir, delikanlı askerliğini yapar, ondan sonra evlenir, çoluk çocuğa kavuşur.*
— Askerlik benim, ertelediğim ve ertelemek niyetinde olduğum, hatta mümkünse yapmamayı düşünebileceğim bir hayat parçasıydı.

— *Bilinçli bir anti-militarist veya pasifist olduğun için değil herhalde?*
— Hayır. İlgi alanım dışında olduğu için... Ben başka bir şeyler yaşamak istiyorum.

— Ama bu ülkede yaşıyorsun ve bu zorunlu. Yapacaksın. Tramvaya binince bilet almak gibi...
— O yüzden ertelemek üzere bir iş bulma niyetim vardı.

— Ama anladığım çok fazla da ertelememişsin.
— Ertelemedim; çünkü bir anlamda kaçtım İstanbul'dan, söylemiştim.

— Bu bir evliliğinin de finaliydi?
— Evet. Ama bunu böyle söylemek hoş değil. Şöyle söyleyelim: Bitmiş fakat ilk olduğu için, tutkuyla başladığı ve bir anlamda hüsranla bittiği için üzerimde kötü iz bırakmış olan bir ilişkinin etkisinden kaçarak, ayrıca akademik kariyeri de orada bırakarak gittim, diyelim... Türkçesi kötü oldu ama galiba iyi anlattım...

— Mecbur muydun bırakmaya? Akademik kariyeri yani...
— Evet. Başka bir yolu yok. Akademi'de asistan olanlar askere gitmek zorunda kalınca istifa etmek zorundadırlar.

— Ama usulen. Giderler ve dönünce bıraktıkları yerden yeniden...
— Bir şartla: Eğer boykot ve okul işgali gibi eylemlere bulaşmadıylarsa!

— Anladım... Üniversitelerde işgaller başlamadı ama henüz. Daha 1968'e iki yıl var. Öğrenci hareketi politize olmadı hâlâ.
— Olmadı ama asistanlar arasında toplantılar yapıyoruz.

— Ve sen birden askere gitmeye karar verdin...
— Bir çözümdü. Hayat zorlaşmıştı. Askerlik bir kurtuluştu. Çünkü bütün bu problemler yumağından uzaklaşmak demekti... Yedek subaylık imtihanına girdim. Kuradan baba mesleği çıktı. Muhaberecilik. Ve Ankara Mamak. Çektim gittim Ankara'ya... Yaşadığım ilk evlilik beni tepeme kadar yoğun duygular, sıkıntılar ve bunları konuşup paylaşmak ihtiya-

cı duyacağım her şeyle doldurmuştu. Şu kararı verdim: Bunları, yeni gittiğim çevrede, edineceğim arkadaşlarla çenemi tutmayıp da paylaşmaya kalkarsam bu sıkıntılarım hayatım boyunca devam ediyor demektir. Becermeliyim ve hiç kimseyle bu konuları yeni baştan konuşmamalıyım. Böyle bir karar verdim ve uyguladım, gerçekten... Çok da iyi oldu. Çünkü yepyeni bir hayat başladı.

— *Asker arkadaşlarınla mı?*
— Asker arkadaşlarımla, evet. Şimdi askerlik hikâyeleri çoktur ama anlatılması da iyidir, gereklidir.

— *Tabii... Annem, "Şu erkekler askere de gitmeseler anlatacak ne bulurlardı acaba" derdi... İki yıl askerlik yaptın herhalde. O yıllarda kural öyleydi...*
— Tam iki yıl...

ASLAN ASKER TAN ORAL!

— *Tan Oral'la ne kadar uyumlu olacağı kuşkulu bir yaşam tarzı... Disiplin, üniforma, tekdüzelik.*
— Üniforma konusunda, her zamanki şansızlığım beni orda da buldu. O yıllarda henüz iyi giyim eşyası yoktu ortalıkta...

— *Mamak Muhabere Okulu'ndayız?*
— Okuldayız evet. Dolayısıyla bize verilen parlak yeşil parkalar. Çok şık şeylerdi. Çok şıktı, kapüşonlu, kış için inanılmaz güzel ve şık şeylerdi. Sivil olarak da giyilebiliyordu. Şimdi beni böyle giydirdiler. Komik bir şeydi, sivil olarak gelmiştik. Herkes birer ikişer bir yere giriyordu ve bir paketle çıkıyordu. Sonra onları giyiyorduk ve herkes gülmeye başlıyordu. Çünkü garip bir şekilde, aynı üniformayı giyen ama asla "üniform" olmayan insanlar çıkmaya başladı. Şapkalar kulaklarımıza kadar geçiyor, parkalar dar ya da bol geliyor. Değişerek, çekiştirerek herkes üstüne bir şekilde oturtmaya çalı-

Mamak Muhabere Okulu, 1967.

şıyor. Ve ben o güzel parkayı daha haftasında çaldırdım. Herkes parkasının gizli bir köşesine adını yazıyormuş. Nereden bileyim ben. Yemekhaneye gidiyoruz, kapıya asıyoruz, çıkışta herkes parkasını giyiyor. Tekrar talime çıkıyoruz, geliyoruz filan. Böyle bir şeyin içerisinde benim parka gitti. Komutanlara filan söyledim, hiç kimse ilgilenmedi. "Çaldırmasaydın" gibi cevaplar verdiler. Ondan sonra ilk yaptığım iş, tekrar parkalar asıldıktan sonra erken çıkıp, beğendiğim bir parkayı alıp, giymek oldu. Çünkü herkes öyle yapıyor diye düşünüyordum. Biraz sonra sahibi gelerek, ismini gizli bir yerinden göstererek parkasını geri aldı benden... Ben parkasız kaldım ve bu yüzden bütün yürüyüşlerde beni sıranın en arkasına koyuyorlardı, görüntüyü bozmamak için. Talimlere parkasız bir şekilde, titreyerek çıktım eğitim boyunca... Çözmediler bu problemi. Sonunda zannediyorum orda edindiğim dostlar sayesinde eski püskü bir parka buldum. Ankara kışında, en arkada, tek başına, birliğin en arkasında gidiyordum. Ama

mutluydum. Çünkü yine bir cep radyom vardı. O zaman için erken bir şeydi o. Kulaklıklı... Birini kulağıma takıyordum ve bütün yürüyüşlerde müzik dinliyordum.

— *Anlaşılan ciddi bir eğitim değildi? Muhaberecilik eğitimi yani...*

— Muhaberecilik eğitimi mi? Yooo ciddiydi. Tabii, tabii... Dersler vardı, yoğun dersler ve bir de yanaşık düzen eğitimi vardı arazide... Yat, kalk, tüfek omuza, bilmem ne falan filan... Yürüyüşlerde kendimi çok iyi hissediyordum. Yani bütün çevremdeki insanlar, askerlikten şikâyet ediyorlardı. Yemekten şikâyet, yataktan şikâyet, her şeyden şikâyet ediyorlardı. Bitmez, tükenmez bir şekilde... Hiç yakınmıyordum, çok mutluydum.

— *Çünkü?*

— Çünkü bütün bireysel sorumluluklar üzerimden kalkmıştı. Tam bir bebek gibi. Bebek olduğumu o kadar çok iyi hissediyordum ki... Sabahları beni uyandırıyorlardı, kaldırıyorlardı. Yediriyorlar, içiriyorlar, giydiriyorlar, her şeyi yapıyorlar. Kira isteyen yok. Her şeyimle ilgileniyorlar. Açık havada yürüyüşlerde kendimi bir tramvayda gibi hissederdim. Yani bir şeye binmişim de, artık sağa mı dönmem lazım, sola mı dönmem lazım, hiçbir şeyle meşgul değilim. O kışlanın içinde duruyor, kalkıyor. Tıpkı tramvayda gibi... Sağa dönüyor, sola dönüyor, duruyor, tekrar yola çıkıyor. Ben de bunun içinde gidecek yere kadar gidiyordum. Çok mutluydum.

— *Altı ay sürdü bu eğitim.*

— Altı ay sürdü. Bunun ilk ayı kapalıydı. Okuldan dışarı çıkartmadılar. Ve kimse de gelmedi ziyaretime. Bir ay kapalı kaldıktan sonra sivil insanları ve hele kadınları görünce çok büyük bir şaşkınlık yaşadım... Yabancı bir ülkeye gitmişçesine, yeni bir dünya ile yüz yüze gelmişçesine bir şaşkınlık... Bir şaşkınlığım da, yanaşık düzen eğitiminde herkesin kendine komut vererek...

— Kadınlar da okuyacak bu kitabı büyük bir olasılıkla. Ne demektir, yanaşık düzen eğitimi.
— Yanaşık düzen... İşte açık havada yat, kalk, sağa dön, sola dön, tüfek indir, tüfek kaldır şeklinde yapılan standart askerlik eğitimi... Bunun bir parçasında da sana komut verirler. Sen verilen komutları yerine getirirsin. Bir süre sonra da herkes kendine komut versin, derler. Bir deliler sahnesi çıkar ortaya. Herkes, "Sağa dön" der kendine ve sağa döner. Ben bunu hiç yapamadım. Kendime komut veremedim.

— Sağa dön dedin ve sola mı döndün?
— Hayır, bağıramadım. Hep kaytardım. Komutanın görmeyeceği taraflara bakarak filan... Asla başaramadım onu.

— Başaramaman doğal. Bunu anlamak gerek. Çok zor bir iş...
— Dalga geçiyorsun.

— Geçilmeyecek gibi mi? Kendi kendine komut verecek ve uygulayacaksın...
— Yapmadım işte. Sonra çok hoş şeyler yaşandı. Silah atmayla ilgili... Şimdi şöyle bir manzara: Yağışlı, ıslak bir hava. Bütün birlik duruyoruz. Çömelmiş vaziyetteyiz. On-on beş metre ilerimizde boylu boyunca bir yükselti var. Sonra o yükselti öbür tarafta aşağı iniyor. Ondan sonra yamaca doğru bir düzlük var. Onun da ucunda...

— Hedef.
— Hedefler var. Yani herkes, ismi okunanlar üçer beşer koşarak geliyorlar. O yükseltinin üzerine çıkıp, yüzükoyun yatıyorlar ve hedefe ateş ediyorlar. Sonra tekrar dönüp geliyorlar. Sıra bana geldi. Takım komutanı nezaret ediyor atış yapanlara... Herkesin başında... Bir kişi çıkıyor, atışını yapıyor, iki-üç tane atıyor. Sıra bana geldiğinde koşarak sete doğru gittim. Fakat bir türlü setin üzerine çıkamıyorum. Ayaklarım kayıyor, çamur... Yani tam bir Şarlo filmi gibi. Elimde tüfek, sırtımda kaput, "Haydi kardeşim çık yukarı" diye azarlıyor yu-

karıdan komutan. "Geliyorum komutanım" falan diyorum. Ama gelemiyorum. Ayaklarım kayıyor, yere yüzükoyun kapaklanıyorum. Çamur içinde kaldım. Emekleyerek çamurun içinde tüfeği tutarak, perişan bir vaziyette çıktım. Kan ter içinde yüzükoyun yattım. Nereye ateş ettiğimi bilmiyorum. Ne hedef gördüm, ne bir şey. Dan, dun, ateş ediyorum. "Bas git" dedi bana. Tekrar ordan kayarak aşağı indim çamurda... Ama ben mutluydum. Gülmekten yerlere yatıyordum.

— *Arkadaşın oldu mu orada? Yani asker arkadaşlığının ötesinde...*
— İkili, üçlü bir arkadaş grubu oldu. Birinci imam hatipliydi. Diğer arkadaşın da tıraş makinesini kullanırdım...

— *Ne demek bu?*
— Tıraş olmak için tıraş makinem bile yoktu. Kurşunkalemin ucuna jileti takıp, suratımı kesmemeye çalışarak ve o kalabalığın arasında aynada kendimi görmeye çalışarak tıraş olurdum. O arkadaşın ise elektrikli tıraş makinesi vardı. Bazı günler ondan ikram olarak alırdım... Jiletim bittiğinde ondan rica ederdim. Diğer imam hatipliyle kafa dengiydik. Çünkü dünyaya bakışımız, dünyayı anlamaya çalışışımız, meraklarımız çok tutuyordu. Yöntemlerimiz farklıydı. O da şiir seviyordu, ben de seviyordum. Ama o Bedri Rahmi'yi tanımıyordu. Bedri Rahmi'nin kitaplarını benden edinerek okudu ve çok sevdi.

— *Peki... Karşılık, rövanş, herhalde sen de Necip Fazıl'ı tanımıyordun?*
— Yok. Tanıyordum. Yalnız onunla şöyle bir işbirliği yaptık. Bir gün kumandana çıktım ve "Ben bir duvar gazetesi çıkarmak istiyorum" dedim. "Peki hazırlayıp getir" dedi. Ve bu arkadaşla, etütlerde, şuralarda, buralarda oturduk. Elyazması, karikatürlü bir duvar gazetesi hazırladık...

— *O da çizebiliyor muydu?*
— Hayır. O yazıyordu. Gazetenin adı: *Şerare*... Muhabereci-

liğin işareti şeraredir. Kıvılcım anlamındadır "şerare." Sen bilirsin de genç okurlar için açıkladım. Evet, gazetenin adını *Şerare* koyduk.

— *Bu sahiden duvar gazetesi çıkarıp keyifle çizgi çizmek mi, yoksa askerlikten kaytarmak mı?*
— Yok kaytaracak bir şey yok. Hiçbir şekilde kaytaramıyorduk. Sadece... "Sadece"nin cevabını bilmiyorum... O hayatı duvara yansıtmak. Bir gazetecilik dürtüsü olabilirdi belki... "Peki" dediler. Biz oturduk, 50-70 mi, 70-100 mü, koca bir gazeteyi elle yazarak...

— *Mizah ağırlıklı?*
— Mizah ağırlıklı, karikatürler çizerek... Hatta bir fizikçi vardı. "Abidik" soyadı... Hoş bir oğlandı. Komikti de. Üniforma asla üzerine oturamadı adamın... Ben onu bant olarak çizdim *Şerare*'de. Hem arkadaşlar, hem komutanlar, arasında hoş karşılandı. Hakikaten çok demokrat davrandı komutanlar.

— *Tek gazete mi çıktı, tekrarlandı mı?*
— Tekrarlandı. Hatta ilave de verdik. Bir Atatürk ilavesi, daha küçük boyda... Sonra sene sonuna doğru Alaaddin Asna'nın da, bazı mimar arkadaşların da içerisinde bulunduğu bir grup, bir yıllık komitesi oluşturdular ve bütün işlerden, talimden filan yırttılar... Bizim çıkarttığımız gazeteler de yıllıkta ne kullanıldı, ne de geri geldi. O gazeteler kaybolup, gitti.

— *Yazık.*
— İçimde hüsran olan birkaç olaydan birisidir. Fakat, bütün bölüğün karikatürlerini çizmek bana düştü.

— *Yıllığa?*
— Yıllığa. Akşam kantinde oturduğumuz zaman, birer ikişer herkesin çizimini yaptım...

— *Ve bitti altı ay?*

— Bitti. Bitti ve kuralar çekildi. Ama kuralar çekilmeden önce, yani okul döneminde benim gelecek yıllarımı çok etkileyen bir tanışma oldu...

— *Tanışma?..*
— Evet. Okulda artık cumartesi ve pazarları çıkar hale gelmiştik. Allah'ın Ankara'sında nereye gidilir? Sinemaya gidilir. Sağa sola bakıp, dönüp gelinir.

YENİ BİR AŞK...

— *Fakat Ankara senin bildiğin bir kent, lise öğrenciliği sırasında...*
— Evet. Ama o yıllar geride kalmıştı. İşte o sıralarda çok hoş bir hanımla tanıştım. Ondan sonraki uzun yıllarımı onunla birlikte geçirecektim. Bizim Gültekin Çizgen, Ankara'ya bir sergi mi ne açmaya gelmişti. O beni tanıştırdı. Edebiyat dünyasında bilinen adıyla Güner Ener; benim tanıdığım zamanki adıyla Sevil Ener. Aile içinde Güner derler, dışarda da Sevil. Kitaplarında Güner'i kullandı.

— *Güner Ener'in Akademi'de öğrenciliği var mıydı?*
— Olacak. Hem var, hem olacak. Daha sonra da olacak. Akademi'nin bir orta bölümü vardı o zamanlar...

— *Akademi'nin orta bölümü ne demek? İlkokulu bitirince mi?*
— Yok, yok. Yüksekokul değil de meslek okulu düzeyinde bir bölüm. O, resim bölümünde okumuş. İlginçtir, Güner Ener, Oğuz Aral'ın ilk eşidir. Ben bunları çok sonra öğrendim tabii. Sevil çok ince, zarif bir insandır. Böyle benim gibi "Aslan Asker Şvayk" kılıklı bir adamla tanışınca müşfik davrandı bana. En azından hafta sonları gideceğim bir yer vardı artık.

— *Neresi o?*
— Evlerine gidiyordum. Annesiyle oturuyordu... Çalışmıyordu. Bildiğim kadarıyla evliliği yeni bitmiş olmalıydı ve onun bunalımı vardı üzerinde... Yani evden pek çıkmayan, hatta perdeleri dahi açmayan, fakat çok zengin bir iç dünyası, kültür birikimi olan, ana dili gibi İngilizce konuşan, güzel ve konuşmayı çok seven bir insan. Dolayısıyla tas şapkalı bir Şvayk'ın hafta sonları gelmesi onun için ilginçti. Oturup, geç saatlere kadar konuşup, çay içiyorduk.

— *Ama gece dönmek zorundaydın?*
— Gece dönüyordum. Fakat bu ilişki kısa bir sürede daha ciddi bir hale dönüştü. Artık birisi vardı hayatımda. Derken okul dönemi bitip, kura çekme işine geldi sıra. Ben elimi sokup kurayı çektim. Muhabere Okulu çıktı.

Sevil Güner Ener çizimi, Ankara.

— *Yine Ankara.*
— Ankara'da ve aynı yerdeyim. Tabii bu sevindirici bir şeydi. O sırada Ankara'da yaşayan, Akademi'den arkadaşım Keriman Zeınbat diye bir kız vardı, dekoratif sanatlar bölümünde okurken, dostluk kurduğum arkadaşlarımdan. O, okulu artık bitirmiş, Ankara'da çalışıyor ve güzel bir zemin katında yaşıyordu. Benim de ziyaretine gittiğim birisiydi, sevdiğim bir insandı. O günlerde evinden çıkıyordu. Ev çok güzeldi ve o evi biz tuttuk.

— *Geçim, senin yedek subay maaşın mı?*
— Tabii. Hoş, arkası bir bahçeye açılan bir apartmanın giriş katıydı. Benim "Yürüyenler" dosyası ve giyecek bir iki parçadan başka bir şeyim yoktu. Sevil, eşyalarını getirdi ve birdenbire gardırobu, komodini, iki portatif koltuğu olan bir ev oldu. Tabii bir de benim çalışma masası olarak kullanacağım bir şey icat edildi. Orada çok mutlu bir hayat başladı. Yani iki kişilik bir dünya oluştu. Ben sabahları servisle gidiyorum, akşamları dönüyorum. Beni karşılayan bir insan var evde, üstümü değişiyorum. Yemek pişiriliyor evde, yemek yeniyor, akşamları çalışılıyor. Karikatür çiziyorum.

— *Ankara'nın sanat dünyasına giriliyor.*
— Giriliyor. Zaten Sevil o dünyanın insanı... Sevgi Soysal'ı tanıyor. Salim Şengil'i tanıyor, romancı Nezihe Meriç çok yakın dostu. Ayrıca eniştesi, ablasının kocası, ünlü Kırıkoğlu.

— *Kâmil Kırıkoğlu? Şu CHP'nin ortanın solu çizgisini benimsemesinin asıl mimarı...*
— Evet o. Kâmil Kırıkoğlu benim hayatta rastladığım en pırıltılı insanlardan biridir. Arada bir Kırıkoğlu'na giderdik, bir iki defa da o bize geldi. Kırıkoğlu, gerçekten pırıltısı kendisinden yansıyan, dışarıya yansıyan biri... Benim şöyle ilginç bir yanım vardı. Sosyal ve kültürel anlamda başarılı insanlar benim gözümde her zaman bir mucizedir. Onlara karşı aşırı bir saygı, aşırı bir hayranlık ve çekingenlik vardır bende. Bunlar nasıl insanlar merak ederim. Kırıkoğlu bu türden bir insandı.

Kâmil Kırıkoğlu, milletvekili.

— Şu soruya izin ver. Yıl 1967 ve o dönemde Türkiye'deki politik çalkantıları, ayrışmaları filan anımsarsak... Her şeye rağmen, yani senin vurguladığın pırıltısına rağmen Kırıkoğlu, henüz sosyal demokrat olduğunu bile itiraf etmemiş, henüz o kanala yönelmemiş CHP*'nin önde gelenlerinden biri. Aktif politikacı. O dönemde bizim kuşak,* TİP*'in ağır etkisi, bence olumlu etkisi altında... Henüz sosyal demokrat bile olamamış* CHP *gibi politik örgütlere biraz küçümseyerek bakardık. Ya sen?*

— Hayır. Kırıkoğlu benim gözümde bir sosyalistti. Her şekliyle. Hasbelkader orada, CHP'de görev yapmaya çalışıyordu. Halk Partisi içine girmiş militan bir sosyalistti. Ben öyle algılıyordum. Unutmayalım ki Kırıkoğlu, CHP'yi ortanın soluna taşıyan, Ecevit'i yaratan adam. Çekoslovakya olaylarından sonra Aybar, "güler yüzlü sosyalizm" kavramını ortaya attığında, Kırıkoğlu, eleştirmiş ve bu deyimin onun sol siyasetini bitirebileceğini söylemişti, hatırlıyorum. Bize geldiği zaman, o küçük evimize... Benim tek hazinem karikatürler. İlk defa güveneceğim bir insandan güveneceğim övgüler aldım. Ondan ön-

ceki laflar arkadaşlardan gelen sevecen yargılardı. Kırıkoğlu'ndan geleceğe dönük umutlar vaat eden övgüler aldım...

— *Abartılı bir övgüden mi söz ediyorsun?*
— Abartılı değil. Ölçülü. Değer bilen bir adamın sözleri... Gördüklerinin ileriye dönük bir değeri olduğunu ölçebilen...

— *Ne yani, "Çalış yavrum, sen ilerde iyi karikatürcü olacaksın" gibi bayat bir laf mı etti?*
— Hayır, hayır. Nasıl anlatayım peki? Hiç anlamadın?.. Eş düzeyde konuşarak, "Çok iyi bunlar" şeklinde bir değerlendirme... Yani bir nasihat da değil, kuru övgü değil. Gerçekten anlayan bir insanın eşitler arası bir sohbet içindeki değerlendirmeleriydi. Bunlar çok değerli ve etkili oldu benim için.

— *Peki, Ankara'dasın, mutlu, küçük bir eve, iyi bir dost çevresine sahipsin ve askerliğin bitmesine daha bir buçuk yıl var... Ve Güner Ener'i ben de tanıyorum, biliyorsun, Güner Ener zor bir kadındır.*
— Zor bir kadındır. Fakat biz o kısa zaman diliminde hoş, mutlu, romantik bir hayat yaşamaktaydık. Şimdi nedenini hatırlayamıyorum ama o evden çıkmamız gerekti. Ev sahibi nedeniyle galiba, hatırlamıyorum... Çıkmak gerekti. Çıktığımızda bizim beraberliğin de bitmesi gibi bir sonuca vardık.

— *Neden?*
— "Evden çıkarken ayrılsak iyi olur" şeklinde bir noktaya geldik. Çünkü sürtüşmemiz fazlalaşmıştı. Yine birlikteyiz. Sonuçta şöyle bir karar verdik: "Tamam büyük bir ev bulalım. Ben de o evin bir köşesinde ayrıca yaşarım."

— *Bu öneri senden mi geldi?*
— Hatırlamıyorum. Yalnız o bir kız arkadaşıyla kalmak üzere plan yapıyor. O sırada İller Bankası'nda çalışmaya başlamıştı. Ordaki arkadaşlarından birisiyle beraber bir ev tutacak... Sonunda arana tarana Sıhhiye'de, tren yoluna paralel

giden yolun üzerinde eski bir apartmanın teras katında üç odalı bir yer kiraladılar. Ben de eşyalarımı... Eşyalarım biraz artmış. Mesela askerdeyken marangozhanede kendim gidip, çalışarak bir koltuk yapmıştım. İpli, ama bir türlü o iplerini yapamadığım için karkas halinde duruyor. Böyle bir eşyam var. Kitaplarım biraz artmış, dosyalarım biraz artmış, birkaç giyim eşyası var. Bir de yer yatağım var. Onları bir odaya koyduk. Ben kendime bir ev buluncaya kadar orada kalacaklar. Güner kız arkadaşıyla beraberdi. Evde birlikte yaşayacaklardı. Fakat o kız arkadaşı sonradan kaytardı. Ev sadece Güner'e kaldı. Ben de zaten evin içindeyim. Sadece eşyalarım paket halinde duruyordu. Ama biz eski hayatımıza devam ettik.

— *Güzel... Bu Tan Oral'ı ben de tanıyorum...*
— Güner gerçekten çok zarif bir insan. İyi bir ev kadınıydı da... Her an çekmecede temiz bir gömlek vardı. Yani her an ben gömleğimi temiziyle değiştirip, çıkıp dolaşabiliyordum. Yıllar sonra sordum. "Ben seni ütü yaparken görmüyordum. Nasıl oluyor merak ettim, her açtığımda, ne zaman açarsam..." "Çok basit" dedi. "Ben işe gidip gelirken yol üzerinde ütücü vardı. Çıkarken evden bir tanesini alıp, bırakıyordum. Dönüşte ötekini alıyordum. Bana yük olmuyordu, ama her zaman orada bir gömlek bulunuyordu..." İşte biz o evde kalırken, işgal ve boykotların yaşandığı günler geldi.

— *Mayıs 1968.*
— 68.

— *Sen yedek subaysın.*
— Yedek subayım. Hatta artık teğmenim de.

— *Önce şu yedek subaylığı yani askerliği bitirsek...*
— Askerlik bitti ve ben İstanbul'a döneceğim. Güner'e söylediğim şu. Kelime olarak değil de mealen duygumu hatırlayabiliyorum. "Ben bir serüvenin adamıyım, öyle oldu hayat benim için ve ben bunu yaşamak zorundayım. Dolayısıyla bu-

nu yaşayacağım yer İstanbul. Ve bu evlilikle olmuyor. Gitmek zorundayım." Gayet olağan karşıladı. Yani, "Evet sen böyle bir adamsın" dedi... Güner beni istasyona kadar götürdü. Ve hiç unutmuyorum. İki yanağımdan öptü. İki yanağıma konulan iki gül yaprağı olarak hatırladım ben bunu.

— *Bu romantik terimi neden tercih ettin?*
— Bilmiyorum. O zaman öyle kaldı aklımda. Beynimdeki arşive böyle yerleşti.

— *Bir özet yapayım mı: Ankara'da eve koltuk, yatak şunlar bunlar alınıp düzgün bir yaşam başlayınca Ankara'da kalamayacağına karar verip, askerlik sonrası Güner Ener'le vedalaştın. Yanağına iki gül yaprağı kondu ve sen trene bindin.*
— Bu ayrılmayı Güner'e şöyle açıklamıştım: Beni bir görev bekliyor İstanbul'da. Dolayısıyla ben gitmek zorundayım. Yoksa mutlu bir birliktelik var. Ama her şeye rağmen...

— *Bu senin duygun mu, mazeretin mi?*
— Hayır duygum bu. Samimi duygum bu. Ve çok da coşkulu ve önlenemez bir motivasyondu.

— *Ne duygusu bu? Mesela devrim?..*
— Devrim diyebilirsin; dünyayı kurtarmak diyebilirsin; paçayı kurtarmak da diyebilirsin. Hepsi içinde bunun.

— *Ve İstanbul'a geldin...*
— Dur... Kronolojik gidemeyiz burada... Çünkü ben henüz Ankara'dayken Akademi'de öğrenci hareketleri var. Akademi'yi işgal var.

AKADEMİ İŞGALİNDE BİR YEDEK SUBAY

— *Yani askerken Akademi işgaline mi katıldın? Abartmıyorsun değil mi?*

— Şöyle... Ankara'dayken zaten 1961 sonrası yükselen siyasi ortamda, ideolojik birikimden dolayı dünyaya farklı bakmaktaydık hepimiz. Özellikle Akademi konusunda ve orada okuduğum için Akademi'nin eğitim sisteminin eleştirisi konusunda hem birtakım düşünceler geliştirmiş, hem de zaten bunu uygulama adına asistanlarla toplantılar düzenlemiş bir kişi olarak kulaklarım çok dik, antenlerim açıktı. İşte o günlerde Ankara'da birtakım öğrenci hareketleri başlamıştı. Dil Tarih Fakültesi'nde boykotlar ve benzeri hareketler vardı. İstanbul'dan da bu tür haberler geliyordu ve ben bütün kulaklarımla radyoda ve gazetelerde Akademi'den bir ses bekliyordum. Çıt çıkmıyordu. Toplum hayatında ender rastlanacak şanslardan biri olarak görüyordum bu hareketleri. Yani toplumun bir sıçrama yapabileceği, sıçrama şansını elde edebileceği ender günlerden biri olduğunu hissediyordum. Dolayısıyla sözünü ettiğim kişisel geçmiş ve toplumsal konjonktür böyle bir görevi kapının önüne getirmiş gibi geliyordu bana. Böyle bir şansın olduğu bir ortamda Akademi'de de mutlaka bir şeyler yapılması gerekiyordu. Ve kendime de bu konuda bir görev düşüyormuş gibi hissediyordum ya da itici bir güç... Fakat Akademi'den ses gelmiyordu. Daha fazla dayanamadım. Bir bahaneyle izin alarak İstanbul'a doğru yola çıktım. Niyetim olan biteni anlamak... İstanbul'a yaklaşırken zannediyorum yolda aldığım bir gazeteyi açtığımda, Akademi'de öğrencilerin hocalarla anlaşarak boykota gittiklerine dair bir haber okudum. Akademi'nin boykota gittiğini öğrendiğim anda içim biraz rahatladı. Fakat hocalarla anlaşarak lafı da beni kuşkulandırdı. İstanbul'a iner inmez doğru okula geldim. Okulda bir karışıklık vardı. Zannediyorum seramik bölümünün eski hocalarından birisinin teşvikiyle bazı öğrenciler boykot kararı almışlar; fakat diğer öğrenciler de bunun şike olduğunun bilincinde oldukları için mesafeli duruyorlardı. Böylece bir tartışma ortamının içine girdim Akademi'de. Akademi'nin yol tarafında yemekhane olarak kullanılan, iki katlı bir bina vardı o zamanlar. O binanın üst katında bütün öğrenciler toplanmışlar. Öğrenciler konuşma yapıyorlar mikrofonda. Benim de o çevrede eskiden kalma, o örgütlü çalış-

malardan gelen bir tanınmışlığım var. Dolayısıyla beni aralarında görünce çok sevindiler ve mutlaka bir konuşma yapmamı istediler. Zaten benim de niyetim oydu. Herkes yemekhane masalarında oturuyor, sigara dumanı içinde ve birileri de mikrofonda bir şeyler anlatıyordu. Bir süre dinledim, çok boş geldi konuşmalar. Çünkü konuşmaların özünde, kendi yapacakları hareketin haklılığı konusunda herkesi ikna etmeye çalışan bir tutum vardı. Böyle bir üslupla konuşuyorlardı ve ben şöyle hissettim: Bu konuşmalar sadece uzayacak ve hiçbir eyleme dönüşmeyecek. Bana mikrofon verildiği zaman heyecanlıydım. Aslında bu konuları o günlerden beri hemen hemen hiç anmadım. İlk defa dile getiriyorum. Konuşmayışımın sebebi, orada bir şeyler yaptığımı biliyor olmam. Onlara sahip çıkıyor gibi görünmenin getireceği eleştiriden çekinmek şeklinde bir suskunluğum vardı. Bir neden daha var. O zaman asker olduğum için dikkatli olmam gerekiyordu.

— Ayrıca Akademi'den istifa etmişsin. Bir konumun, mevkin yok orada.

— Orada hiçbir titrim yok ve o sırada da askerim. Ama o anda bir şeyin mutlaka başarılması gerektiğini hissediyordum. Yani şimdi bir şey başarılmazsa boşuna bir konuşma, boşuna bir zahmet olacaktı. Akademi'nin problemlerini bir iki cümleyle, eskiden kalan bir iki cümleyle, net anlaşılır bir şekilde söyledikten sonra, "Arkadaşlar siz şu koşullarda, şu andaki şartlarda ne yapılması gerektiğini iyi bilirsiniz" dedim. Orada sürekli konuşmalar yapan diğer arkadaşlara da, "Boşuna konuşmayın. Şu anda gidip el koymalısınız" dedim. Gerçekten de salondaki kitle, işgali gerçekleştirebilecek güçteydi. Hedefine ulaştı yani konuşma. Gerçekten de öyleydi. Fazla çeneye gerek yoktu. Yapılacak bir tek şey var, gidip okula el koymak. Nitekim o küçük kadro derhal harekete geçti ve Akademi işgal edildi. Durum hocalara tebliğ edildi. Kimisi anlayışla karşıladı, kimisi bahçede uzun süre oturarak, "Böyle saçma şey olur mu, nasıl çıkarmışız okuldan" falan gibi itirazlarla karşıladı olayı ama sonunda çocuklar okula el koydular.

— Sen önde görünenler, elebaşılar arasında değilsin herhalde?
— Yooo, ben de oradayım hâlâ ve hep beraber öğretmenler odasındaki uzun masaya oturuldu ve bildiri kaleme alındı. Özet olarak istekler şöyleydi: Yandaki kız lisesi binasının Akademi'ye tahsis edilmesi, asistanların ve öğrencilerin yönetime katılması... Ve her kafadan bir ses çıktığı için bir sürü istek daha vardı. Derhal bu bildiri radyoya götürüldü. Bir iki saat sonra odadaki büyük radyo açıldığında biraz önce yazdığımız bildiriyi devletin radyosundan dinlemekteydik.

— Ne güzel günlermiş.
— Evet. Dinledik büyük bir gurur duyarak. Hızlı bir örgütlenmeyle okula tümüyle el kondu. Ortalıkta, önde gözüken, bu ortamda bir şeylerin değiştirilebileceği ve geliştirilebileceği inancını taşıyanlar kendilerine, meşreplerine göre sonuç almak üzere kafalarını çalıştırıyorlardı. Mesela Bülent Erkmen, sonra Aydın Ülken, Yücel Gürsel, Sami Şekeroğlu, Özcan Onur, Necati Sağır. Necati biraz fanatik bir çocuktu o zaman. Öyle biri olduğu için sanırım onu biraz uzağa, santrala koydular. Ben de büyük bir mutluluk içinde Ankara'ya Muhabere Okulu'na ve evime geri döndüm.

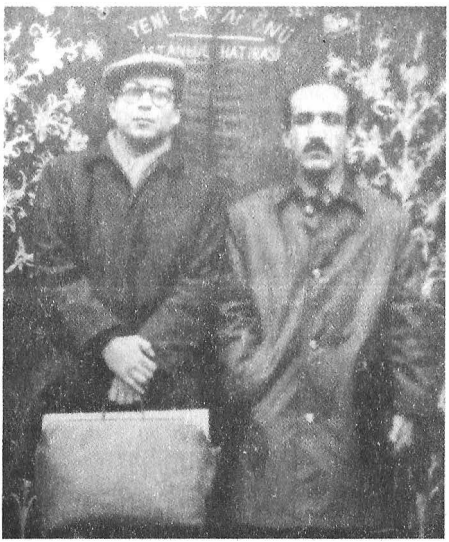
— Görevini yapmış bir devrimcinin mutluluğuyla!..
— Alay etme. O günlerde hepimiz böyle duygular içindeydik. Sen de öyleydin... Evet. Ankara'ya döndüm. Akademi'deki arkadaş grubunun içinde kendimi şöyle bir yere oturttum: "Ben gidiyorum ama siz burada büyük, sıkıntılı problemlerin içindesiniz. Oysa ben çok rahatım. Dolayısıyla bu rahatlığın getirdiği bol zamanı problemleri düşünerek kullanma şansına sahibim. O yüzden beni böyle kullanın ve ben de kendimi böyle kullandırmak istiyorum." Bu kabul gördü. Ankara'ya böyle döndüm ve gerçekten çok ilginç bir süreç yaşandı.

— Ne gibi ilginç?
— Mesela o günkü şartlarla olağanüstü hızlı bir şekilde mek-

tuplaşmaya başladım Aydın Ülken ile. Aydın Ülken o grupta kendime en yakın bulduğum kişiydi. Öyle yoğun mektuplaştık ki... Sabahleyin postadan Aydın'ın mektubu geliyordu, ben okuyordum, hemen cevabını yazıyordum; benimki akşam onun eline geçiyordu. O yazıyordu, ertesi sabah bana geliyordu. Yani bir gün içinde bir mektup gidip; cevap gelebilecek kadar hızlı bir posta haberleşmesi başarabiliyorduk. Böylece oradaki en küçük yaprak kıpırtısı bile anında bana geliyordu, ben de kendimce yorumlarımı yapıyor, önerilerimi yazıyordum, konuşuyorduk. Bu epey uzun sürdü...

— *Aydın Ülken şimdi ne yapıyor?*
— Aydın Ülken'i kaybettik. Kalp krizi sonucu öldü. Çok yıllar sonra. Çok parlak bir sanatçıydı. Grafikerdi, günün en iyilerindendi ve resim de yapıyordu... Neyse...

— *Evet, neyse... Yani sen ideolojik merkez ya da teorik katkı yapan, yani akıl veren adam rolündesin. Yoksa abarttım mı?*
— Biraz. Ama bir anlamda öyle de... Ama tepeden bakışla de-

Aydın Ülken ile.

ğil, vakti bol bir arkadaş olarak... Pratik işlere vakit ayırması gerekmeyen... Acı olan ne biliyor musun, bütün bu mektuplar 12 Mart'ın sıkışık günlerinde benim irademin dışında, bulunduğu bir yerde yok edildi. Yani bütün bu anlattıklarımın belgeleri yakıldı. Ama olsun. Yok olan ayrıntılardır, ayrıntılar da zaten burada konuşulmuyor. Genelde herkesin bildiği şeyleri söylüyordum.

— *Nasıl sonuçlandı Akademi işgali?*
— İşgalin sona erme koşulu olarak o kadar çok istek var ki ülkenin kalkınması bile bunun içinde... Kimden istenecek ve ne olacak? Yani bir şeyler söylenmiş, bir müesseseye de el konulmuş ama ne olacak sonra? Sonu belirsiz. Ama yine de birçok şey başarıldı o harekette. Türkiye'de işgalin en uzun sürdüğü okul orasıdır. En son kalktığı yer de orasıdır. Üstelik öğrencilerin ve asistanların, Meclis'ten yasa çıkartmacasına yönetime katıldığı Türkiye'deki tek okuldur.

— *Anlamadım? Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden mi?*
— Evet, şimdi anlatacağım. Böyle bir belirsizlik içinde, devrimci bir hareketin belirsizliği içinde günler geçerken, ne yapılabiliri sürekli olarak kafamızda bulmaya çalıştığımız sıralarda, ilginç bir kişi, Gültekin Çizgen'in dayısı, Şahabettin Madran, eski bir Yeni Türkiye Partili, icraatçı bir kişi...

— *Şu Burhaniye'ye gittiğinde evinde kaldığın... Nasıldı?.. "Sonsuz ruh, mahdut madde" teorisi sahibi...*
— Evet... Onu ziyarete gittiğimde o da olayları izleyen bir entelektüel, önemsediğim bir kişi olduğu için, heyecanla, yapmakta olduğumuz hareketi ona anlattım. Bir uyarıda bulundu. "Çok güzel" dedi, "fakat çok dağılmışsınız. Bu kadar çok istekle hiçbir yere gidilmez. Bunları azaltın, sizce en önemlisi hangisiyse, ötekileri unutun, bırakın ve sadece onu isteyin..." Bu öneri kafamı çok açtı benim. Ondan sonraki bütün mektuplaşma ve haberleşmelerde ben de bir noktaya ağırlık verdim: Öğrenci ve asistanların yönetime katılması, bir. Yanda-

ki kız lisesi binasının Akademi'ye tahsisi, iki. İki istekten başka hiçbir şey kalmadı ortada. Ve bu iki istek üzerinde ısrar başladı. O sırada Akademi'nin müdürü olan Hüseyin Gezer, heykelci, son derece anlayışlı bir şekilde, yani gerçekten öğrencilerle sıcak ve samimi bir ilişki içinde diyalog sürdürüyordu. Çok şaşırtıcı ama öyleydi işte...

— *Niçin çok şaşırtıcı?*
— Çünkü bildiğim kadarıyla diğer okullarda böyle bir şey yoktu. Tam tersine öğrenci ile hocalar, okul yönetimleri karşı karşıya gelmişti, diyalog kopmuştu. Burada bir çözüm arayan ve çözüm ararken de işgali ve boykotu kırmaya çalışmayan bir tutum içinde bir diyalog sürdürüyorlardı. Bu diyaloğun içine benim o sırada asker olduğum için burnumu sokmam mümkün değildi. Ama çok ilginç bir gelişme oldu. Bir film senaryosu olabilecek bir olay yaşadım. Bir kanun taslağı hazırlandı ve Meclis'te Kâmil Kırıkoğlu'yla temasa geçtim...

— *O sırada milletvekiliydi?*
— Milletvekiliydi. Meclis'i harekete geçirecek bir yasa taslağının hazırlanma çalışmaları sürdü. Bir gün, Meclis'teki o yasa taslağı hazırlıklarının doğru bir yola girmesi için İstanbul'dan hocalar, yani Hüseyin Gezer ve işgal komitesindeki öğrenciler Meclis'teki görüşmeleri izlemek üzere Ankara'ya geleceklerdi. Şimdi ben de onlarla birlikte olmak istiyorum ve konuşmak istiyorum fakat gözükmek de istemiyorum. Çünkü Hüseyin Gezer resmi bir adam, müdür; ben de askerim. Kızılay'daki bir açık hava kahvesinde, ileriki masada arkadaşlar, şemsiyelerin altında, güneşli havada oturup konuşuyorlardı. Ben de dört-beş masa ötede tek başıma oturuyorum. Çocuklar beni görüyorlar. Sadece hoca benim orada olduğumu bilmiyor. Böyle tuhaf şeyler.

— *Ama arada bir arkadaşların gelip danışmıyorlardı herhalde sana.*
— Hayır. Bu sözleşilmişti. Ben orada oturuyorum ve olayı iz-

liyorum büyük bir zevkle. Bütün bu çalışmaların sonunda Meclis'ten Akademi'nin yasası çıktı.

— *Akademi'nin kuruluş yasası değiştirildi yani.*
— Değiştirildi ve öğrencilerin ve asistanların bilfiil yönetime katılma hakları elde edildi.

— *Kız lisesi binası?*
— Kız lisesi binası bugün Akademi'nin bir parçasıdır.

— *Akademi'de işgal kalktı, sonra senin de askerlik bitti.*
— Evet. Ben de döndüm geldim ve tekrar asistan olmak için başvurdum.

— *İsteyerek mi?*
— İsteyerek. Çünkü orada yapılacak işim vardı daha.

— *Burada sormak istiyorum. Ankara'dan radikal bir kararla İstanbul'a dönme... Yani bir misyonla dönmek deyince artık Akademi'yle sınırlı olmayan, onu aşmış bir misyondan mı bahsediyoruz?*
— Evet, Akademi'yi aşmış bir misyon. Orada tamamıyla o günkü siyasal çalkalanmanın içinde karikatürcü ve de eğitimci olarak yararlı olmak.

— *Bugüne kadarki hayat hikâyesinde Tan Oral'ın, yakın bile dursa örgütlü bir militan olduğuna dair bir anı parçacığına rastlamadık. Angaje bir politik militan halinde görmedik onu. Politik yönelimleri bile Akademi eksenli oldu. Peki şimdi, yani Ankara'dan döndüğün o günlerde, misyon olarak kendine bir şeyler yüklediğin günlerde, amacın bir örgütlü harekete katılmak mıydı yoksa demin altını çizdiğin gibi bir karikatürcü olarak çorbada tuzu bulunmak gibi çok alçakgönüllü ve çok dar... Dır, karışık bir cümle oldu...*
— Olsun. Anladım soruyu. Bir örgüte katılmak gibi bir fik-

rim yoktu. Ama bir örgüt kurmak üzere, hatta çeşitli örgütler oluşturmak üzere bir sürü faaliyet...

— *Dur dur, ben örgüt kelimesini siyasal örgüt anlamında kullanıyorum.*
— Hayır. O zaman cevabım hayır. Kesin olarak hayır. Şöyle söyleyeyim, bu tarihten sonra, senin de tanık olduğun çok hareketli bir ortamın içindeydik artık...

— *Evet. 12 Mart'a gidiyoruz adım adım.*
— Yahut da içine düşmüş oluyoruz. Her şeyin tartışıldığı ve insanların keskin görüşlere sahip olduğu bir dönemdi. O görüşlerden biri bir karatahtaya yazılmış bir yazıdır hiç unutmam: "Sanat yok, devrim var!" Bu benim mücadele etmem gereken bir fikirdi.

DEVRİMİN HİZMETİNDE AMA ÖRGÜTSÜZ

— *Sen ne diyordun? "Devrim var, ama sanat da var" mı?*
— Sanat vardır ve bu koşullarda devrimin hizmetinde olmalıdır, diyordum. Devrimci düşüncenin sanatı biçimlendirmesi değil, sanatın devrimde etkili olması gibi. Yani benim misyonum öyle gözüküyordu. O günkü haletiruhiye olarak... Devrimi, toplumun önüne gelmiş ender şanslardan, rastlantılardan biri olarak görüyordum ben. Yani bu isteyerek olmaz, her zaman gelmez ama işte gelmiş önüne. Bu iyi kullanılırsa toplum sıçrar; bir sürü problemini çözebilir, dolayısıyla böyle bir şansın, böyle bir rastlantının toplumun önüne geldiği günlerde birey olarak mutlaka bunun içinde yer almak ve mutlaka çorbada tuzu olmak ve etki yapmaya çalışmak gerekir. Çünkü bu bir şanstır ve yarın da olmayacaktır, bugün olmadığı gibi.

— *Bunu anladım. Sanatı slogana indirgememek...*
— O da değil. Tam değil... Şimdi slogana geldiğim zaman, sa-

natı büyük bir güç olarak görüyorum. Yani insanları bilgilendiren, yüreklendiren bir güç olarak görüyorum. Dolayısıyla böyle bir gücün, böyle bir şansın ortaya çıktığı bir günde mutlaka bir şey yaratılması lazım. "Sanat yok" dendiği zaman büyük bir kayıp. Bir de onun tersi var, sanat vardır ama devrim ile ilgilenmemelidir şeklinde. Bir de öyle bir görüş vardı. Yani karşı iki görüş vardı. Akademi'de paneller, tartışmalar vardı ve oralarda çatır çatır bağırır çağırırdı herkes...

— Yani Akademi'de 1968'lerde, 1970'lerde, yani o günkü atmosfer içerisinde, "Sanat sanat içindir, siyasete alet edilemez. Devrimle alakası yoktur" diyebilenler var mıydı?
— Diyebilen çok kuvvetli hocalar, asistanlar vardı. Ve onlar sonuna kadar bu fikirlerinde ısrar ettiler, bugün de hâlâ ısrar ederler. Bunlar önemli değil. Çünkü burada anlatmak istediğim başka bir şey. Sanat siyasetle uğraşmaz, sanat kendi başına bir iştir. Bunu karıştırmayın. Ama biz bunları günlerce uygar bir şekilde tartışırdık. Bir de karşı görüş: "Sanat manat yoktur, yapacağımız devrim vardır." Ben ikisinin arasında, "Hayır, devrim bir şans olarak gelmiştir önüne toplumun. Sanat da burada görev almalıdır" diyordum.

— Türkiye'nin bir devrimin eşiğinde olduğuna ilişkin bir kanıya da sahipsin ama.
— Evet, o kesin. Bütün olumsuzluklara rağmen şunu görüyorum her zaman. Sürekli, her anlamda olumsuzluk var. Siyasi güç çok ağır basıyor, başarı şansı görünmüyor. Ama hep şunu hissetmişimdir: Başarı çok küçük bir şeyle kazanılır, çok minik bir artıdır. Dolayısıyla başarı denen şey çok büyük bir güçle elde edilen sonuç değil, minik bir artıyla elde edilendir, yani karşı düşünceyle ya da karşı güçle eşit olduktan sonraki minik bir artı... Dolayısıyla herkesin, dolayısıyla da benim ileri sürebileceğim en küçük bir düşünce kırıntısı bile işe yarayacaktır, sanat adına yapılabilecek en küçük bir hareket bile mutlaka işe yarayacaktır. Çünkü ihtimaldir başarmak. Çok zordur ama imkânsız değildir. Ana fikir buydu. Benim ana fikrim...

— Üstünde konuştuğumuz yıllarda Türkiye'de öğrenci hareketinde kitlesel, yığınsal partilerden dar, çelik çekirdekli komünizan örgütlere yönelme ya da gerilla türü mücadele eğilimleri ağır basıyordu. Tan Oral'ın durumu neydi?

— Bunların hiçbirisiyle direkt ilişkim yoktu. Ama demin söylediğim, kendimi tarif eden cümleler, birçok yerde yüksek sesle söylendiği için birçok çevrelerde bilinen biriydim. Ne düşündüğü bilinen biriydim. Yani elinden gelen işler konusunda siyasal harekete yardımcı olmaya açık, hevesli biri var. Yani herkes ondan yararlanabilir.

— Tam "bizden" değil ama.

— Bizden değil, olmasına da gerek yok. Zaten olmasının da teorik anlamda yapacağı işi hiçleştireceğine inanmış birisi. Yani onu daha sonraki çeşitli yazılarda, karikatürlerde söylemişimdir. Sanatçının angaje olması, bitmesi demektir. Ama angaje olmadan, inandığı doğrultuda hizmet verebilir. Düşüncemin temeli buydu. Dolayısıyla hiçbir angajmana girmeyen ama ortada olan, yani deşifre bir şekilde ortada bulunan ve sanat adına elinden geldiği kadar hizmet vermeye talip birisi olarak görülüyordum. Tabii tek bir kişinin böyle bir iddiası komik. Dolayısıyla bu örgütsel hizmet haline dönüşmelidir. Nitekim daha sonra Devrim Sanatçıları Birliği (dsb) diye bir örgütlenmeye girişildi. O günlerdeki, demin tanımını yaptığım hemen hemen bütün örgütlerin eylemlerinde kullandıkları afişler bizim elimizden çıkardı.

— Çok masum değilsiniz yani.

— Hayır, hiç değiliz. Afişlerin hemen hemen hepsi bizim elimizden çıkardı... Çünkü afişin etkili olması için estetik olması gerektiği gibi bir iddianın da sahipleriydik biz ve bu iddia paylaşılıyordu. Afiş için bize geliniyordu. Bizden isteniyordu.

— Resmi bir dernekten söz etmiyoruz değil mi?

— Hayır. Dernek değil. Bu örgütlenmenin içinde sinemacılar,

karikatürcüler, ressamlar, yazarlar, şairler, grafikerler, heykelciler... Aklına gelebilecek bütün sanat dallarından insanlar vardı. Uzun süre akşamları evlerde toplanıp, yasal bir örgüt haline mi dönüşmeli, yoksa böyle mi kalmalı diye tartışıldı. O tartışmalarda iki taraf ortaya çıktı. Bir kısmı bunun bir yasal örgütlenme olması gerektiğini savunuyordu. İşte başvuru yapılacak, kongre toplanacak...

Devrim Sanatçıları Birliği amblemi.

— Dernekler Masası'na kayıt, tüzük, program...
— Tabii tüzüğü olacak. İşte aidat toplanacak, şu olacak, bu olacak... Ancak bu disiplinle bu iş yapılabilir. Ben tam tersini savunanlardandım. "Hayır, böyle bir bürokrasiyle biz hiçbir iş yapamayız. Bu haliyle kalmalıdır. Ama bir ad koyabiliriz kendimize" diyordum. Bir de polis korkusu var. Orada ben tutumumu ısrarlı bir şekilde şöyle öne sürdüm, hâlâ da doğru yaptığımı düşünüyorum, "Bu açık bir örgüttür, herkese açıktır, isteyen gelir çalışır, hiçbir gizliliği yoktur" cümlesini defalarca tekrarlayarak toplantılarda bulundum.

— O günlerdeki racona pek yakışmıyor aslında bu. Gizli örgütlenmenin lezzeti filan yani...
— Evet. Fakat hiçbir şekilde bir polis takibiyle karşılaşmadık.

— Ciddiye alınmadığı için olabilir mi?
— Hiçbir fikrim yok. Yalnız herkes şunu biliyordu, bu açık bir örgüttür, para toplamaz, başkanı yoktur, tüzüğü yoktur, programı yoktur. Sadece iş yapar. Afiş basar, teksir basar, neye ihtiyaç varsa onu yapar...

— Adeta siyasal tercihi olmayan, renksiz bir örgütlenme gibi... Yani her çizgiden örgüte yardımcı, kimden geldiğine bakmadan her isteğe evet diyen bir kuruluş muydu?
— İnsaf! Değildi tabii. Kendiliğinden bir tarafı oluşmuştu. O da sosyalist devrimden yana olmaktı.

— O yılların temel kamplaşmasında, "Milli demokratik devrim" diyenlerden değil, "Sosyalist devrim" diyen kesimlerden yana...

— Tabii. Orhan Taylan ile ikimiz biraz başı çekenlerdendik. O dönemin en çok iş yapan örgütüdür. Ve açıkta olduğu için de, yani izlenmediği için de görülmemiştir. Sen bile duymamışsın baksana... Aklında eğer o yıllardan kalma afişler varsa, hatırlayacağın bu afişlerin çoğunu çizdiğimi söyleyebilirim. Bunlar ya Orhan Taylan'ın evinde ya da Orhan Müstecaplıoğlu'nun serigrafi atölyesinde basılırdı. Emin Karaca da o zaman orada serigrafi tezgâhında ragle çekenlerden biriydi. Bizler sabahlara kadar bir taraftan bir serigraf tekniğini geliştirmeye çırpınır, bir taraftan estetik gelişim için uğraşır, bir taraftan yeni bulgular peşinde koşardık... Mesela bir yürüyüş için tek parça on metre uzunluğunda bir afiş yapıp yapamayacağımızı kendimize sorup, "Evet yaparız" dedik. Öyle bir teknik geliştirdik ki on metre boyunda, tek parça bir afiş kotardık. Rotatiften artmış bir bobin kâğıdından kol kola girmiş insanlar figürüyle bir yazı ve yürüyüşün en önünde yürüyenler o serigraf afişi tutarak yürüdüler.

— Sende bir örneği, en azından bir fotoğrafı mutlaka vardır.

— Bende yok...

— İnanmıyorum... Arşivci Tan... Bütün çocukluğundan beri...

— Haklısın... Ben bütün bu çalışmalar boyunca her bastığımız bozuk baskı dahil, hepsinden birer tane, ikişer tane...

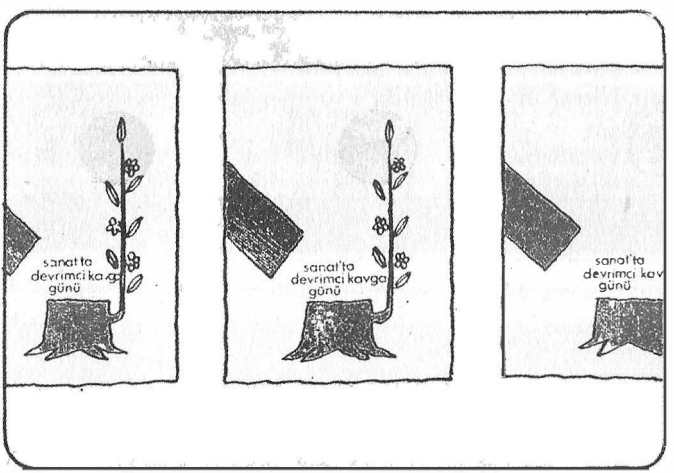
— Demedim mi!..

— Evet. Çünkü yaptığımız işin öneminin ve ciddiyetinin farkındayım ve ileride bunun belgelenmesi gerektiğini de biliyorum. Bunlar benim evimde düzenli bir şekilde saklanıyordu. 12 Mart'ta, her yerin ev ev arandığı günlerde, ben bu afişlerin, tarihe bir belge olarak kalması ihtiyacıyla, keşke yapmasaymışım, çare ararken masum olduğunu bildiğim bir Akademili kadın arkadaşıma...

— Yani bu işlere karışmadığını bildiğin...
— Karışmadığını bildiğim, evet. Emanet ettim. Ama o da ev ev aramalar başlayınca korktu ve yaktı. Biliyorsun o günlerde bu tür trajik şeyler çok oldu. Kala kala bir "Sanatta Devrimci Kavga Günü" diye Aksaray'da TÖS lokalinde yapılan bir sanat toplantısının afişi kaldı.

— Peki yeniden sana, senin yaşamöyküne dönelim mi? Askerlik bitti. İstanbul'a döndün. Asistanlık başvurusu yaptın ve bu başvuru henüz reddedilmedi veya askıda veya ne?
— Yo hayır. Ben başvurdum Akademi'ye. Bana, "Tabii olur. Ama imtihana gireceksin" dediler.

— Askere gidip dönen asistanların tümüne bu mu uygulanıyor.
— Hayır... Özü şu: Akademi beni eylemlerimden dolayı affetmiyordu. Bak, daldan dala atlıyorum ama bir parantez açacağım. Üç kurumla hayatımda çok sıcak ve içlidışlı ilişkim oldu. Üç kurumu da açık bir şekilde eleştirdim. Ve üç kurum da beni affetmedi...

"Sanatta Devrimci Kavga Günü" afişi.

— Sayabilir misin? Yani saymak ister misin o üç kurumu?..
— Elbette. İlki Akademi'de. Öğrenci hareketlerinde önde gelenlerden biri olarak gözüktüğüm ve başarı kazanmış bir harekette, yani eleştiriden yola çıkan bir harekette eylemci olarak gözüktüğüm için... İkincisi, Karikatürcüler Derneği. Kuruluşundan itibaren yıllarca çalıştığım, başkanlık yaptığım, sekreterlik yaptığım, her şeyinde fedakârca çalıştığım örgüt, sonra, ben yönetimi devrettikten sonra yaptığım eleştiriler için. Üçüncüsü de *Cumhuriyet* gazetesidir. *Cumhuriyet* gazetesinde okur boykotları tartışıldığı günlerdeki toplantılarda hiç âdetim olmadığı halde çıkıp açık bir şekilde boykot hareketini eleştirdiğim için... Bu üç kurumla çok sıcak ilişkim oldu hayatımda. Üçünü de çok sevdiğim için eleştirdim. Üçü de affetmedi. Ve üçü de üstelik eleştirinin ve demokratik anlayışın savunusunu yapacak olan, yapması icap eden kurumlardı.

— Şimdi Tan, "Ankara'dan bir misyonla İstanbul'a geldim" derken bu misyonu, "Karikatür sanatıyla devrime yardımcı olmak, hizmet etmek" diye özetlemiştin. Ama şimdi bana anlattığın etkinlikler karikatür sanatının neredeyse ikinci plana itildiği, daha çok afişçilik, grafikçilik, grafikerlik gibi, yani yarı örgüt militanlığı gibi çalışmalar. Haksız mıyım?
— Doğru söylüyorsun ama benim sanata ve karikatüre bakışım öyleydi. Yani karikatürü yine bir tür sanat olarak görüyordum.

— Dolayısıyla eylem sırasında kendinde bir çelişki görmüyordun.
— Görmüyordum. Ama şu var... Aynı yıllarda, bunu en iyi sen biliyorsun, Disk, Lastik-İş, Tekstil-İş, Maden-İş, Kimya-İş sendikalarının yayınlarında... Biliyorsun işte...

— Dur, dur... Ben iyi bilebilirim ama okurlar bilmiyor... Ve bu kitapta ben değil Tan Oral anlatıyor...
— Peki baştan alayım... Benim karikatür çizmeye başladığımdan o yana hemen hemen on sene geçmişti ve benim he-

men hemen hiçbir yerde bir karikatürüm yayımlanmamıştı. Daha önce konuştuk bunları. *Dolmuş* dergisinde çıkmış bir karikatürüm dışında yayımlanmış pek bir işim yok. Ali Özgentürk...

— *Maden-İş'in el yazımı o ünlü gazetesini çıkarıyordu...*
— Evet ama daha önce elle yapılmıyordu. Benden karikatürler istedi. Belki Osman Arolat'ın beni yakından tanıyan birisi oluşundan dolayı çizdiklerimi biliyor. TMTF...

— *Türkiye Milli Talebe Federasyonu...*
— Evet... TMTF festivallerinde Osman Arolat'ın çıkardığı *Jurnal* gazetelerinde mumlu kâğıtlara bir şeyler çizdiğimi, onları daha sonra sergilediğimi bilen ve niyetlerimi de bilen birisi olarak ve zaten bir hareketin içinde olan birisi olarak... Osman'ın çizgi talepleri de benim niyetlerimle uyuşuyordu. Benim elimden gelen becerinin siyasi alanda kullanılması gerektiğini bilen ve uygulayan birisiydi Osman Arolat. Ali Özgentürk de yine o çevrenin içinden birisi olarak aynı taleple ben-

Güney Dal ve Ali Özgentürk ile.

den çizgiler alıyordu. Ve ilk defa Ali Özgentürk bir gün bana para ödedi. Ben şaşkınlık ve mutluluk içinde...

— *İlk telifini aldın.*
— O parayı aldım evet. Öyle başladım ondan sonra *Maden-İş* dergisine çizmeye. Senin Osman Arolat'la birlikte çıkardığın *Lastik-İş*, *Tekstil-İş*, *Kimya-İş* dergileri ve daha bir sürü başka sendikal dergide birdenbire aşırı taleple yüz yüze geldim ve canla başla oralara bir şeyler çizmeyi sürdürdüm. Buralara çizerken kendimce gizli olarak iddia taşıdığım karikatür anlayışımdan biraz taviz vermekteydim. Çünkü işçi dergilerinde çizme nedenim daha somut ve net bir hedefe yönelikti. Oysa karikatür çok daha geniş ve uzun vadeli bir hedef taşır. Dolayısıyla onun gerektirdiği bir şekilde üretilir. Onun yerine ben acil bir üretim yolunu seçtim. Bunda da yakın çevremden eleştiri alıyordum. Yani böyle davranmamam gerektiği...

— *Sanatçı yakın çevrenden herhalde. Benden, Osman Arolat'tan filan böyle bir eleştiri geldiğini hem hatırlamıyorum, hem sanmıyorum. Hiç sanmıyorum...*
— Evet. Sizlerden değil. Hatırlarsın çoğu da imzasızdı o işlerin. İmza vardı ama her yaptığıma imza atmıyordum. Karşı taraftan ise...

— *Yani bizlerden?*
— Evet, sizlerden şöyle öneriler geliyordu: "Şöyle çizsene. İşçiyi güçlü çiz... Patronu kravatlı çiz veya göbekli çiz..." Ben bunlara direniyordum. Asla böyle benden talep edileni çizmemek gibi de bir direncim vardı.

— *İmza atmayışından, bu çizdiklerinin senin sevmediğin, zorunlu olarak, örneğin para kazanmak için yaptığın işler olduğunu mu anlamalıyız?*
— Hayır değil. Bu soru çok yerinde. Bak ne çizdiysem, çizerken şu hesap, kelime olarak aklımdan geçiyordu: Yarın, ben

şu anda çizmekte olduğum şeyin arkasında durabilmeliyim. Yarın bu çizdiğim için, "Kusura bakmayın, o günün şartları böyleydi, işte mecburdum..." dememeliyim şeklinde. Zaten demin söylediğim gibi direnmemin temel nedeni buydu. Bana, "Şunu çiz" dedikleri zaman yanlış buluyordum onu ve direniyordum. Asla çizemem, çünkü yarın kendime hesap veremem. Benimki çok öznel bir eleştiriydi kendime yönelttiğim. Ama o günlerde çizdiğim her şeyi bugün kitap yayımlasam aynen koyarım, arkasında dururum ve savunabilirim. Dolayısıyla böyle bir hizmet sunarken sanatçı olarak çok da büyük tavizler vermediğimi söyleyebilirim. Ama çok öznel olarak... Evet bir miktar ödün vermekte idim.

"BÜTÇE" NASIL ÇİZİLMELİ?

— Şimdi Tan, çok kaba bir karikatür anlayışım olduğunu düşünmüyorum. Ama işçiler için yayın yaptığınız o yıllarda, o sendika dergilerinde, gazetelerinde işçilerin dolaysız algılayacağı, fire vermeden algılanacak yazılar, karikatürler benim önem verdiğim bir ilkeydi. Hatırlıyorum, seni dostça bir ısrarla, üç-dört sayı üst üste niçin göbekli patron çizmediğini sorarak zorladım. Sen de aynı inatla hep incecik patronlar çiziyordun. Melon şapkalı bir patron yoktu. Ama Akbaba *karikatürü odur, göbekli, melon şapkalı. Sen ısrarla bunu çizmemiştin. Bana, "O patronlar geride kaldı. Belki de hiç olmadı. Şimdi incecik, bakımlı gayet medeni görünüşlü patronlar var" demiştin. Bunu da benim tanıklığım olarak kitaba ekliyorum. Senin bu direnişinin tanıklığı olarak...*

— Teşekkür ediyorum. Bunun üzerine karikatür konusundaki kendi geliştirdiğim, deyim yerindeyse, bir teoriden söz etmenin tam sırası. Bu arada belirteyim, sendika yayınlarındaki bütün o deneyimler çok değerli birikimler kazandırmıştır bana. Neyse, gelelim benim küçük teorime... Bir çizer olarak konuşuyorum: Bir fikir oluşturuyorsam kafamda, bu bazı objelerin bana ulaşmasıyla oluşur. Yani bana bir şeyler gelir, ben bir şeyler

görürüm ve onlar üzerinde bir analitik zihin çalışmasıyla bir fikre ulaşırım. Sonra bunu anlatmaya kalktığım zaman da, çizgiye dökerken de, işte bana o gelen göstergeler nelerse gene onlarla vermenin doğru olduğuna inanırım. Oysa bunun dışında bir başka yöntem çok yaygın olarak şudur: Şuradan veya buradan edinilen bilgiler tekrar sunulmaya kalkıldığında farklı semboller kullanılır... Birçok çizerin yaptığı budur. Yani işte bilmem şu fikri anlatmak için şöyle bir sembol...

— *Bütçe açık verdi dediğin zaman...*
— Torba. Delinmiş, yırtılmış... Bir zamanlar devlet hazinesinde torbalarla altın saklandığı günlerde bütçeyi torbayla anlatmak doğruydu. Ama bugün bir çizer, bütçe konusunda fikir sahibi olurken o torbaları görerek fikir sahibi olmuyor. Başka şeyleri görerek fikir sahibi oluyor. Dolayısıyla anlatırken de o objelerle anlatmalı. Çünkü hitap ettiği insan da bu objelerle dünyayı kavradığı için ilişki doğru kurulmalıdır. Aksi takdirde çok sembolik bir dünya kurulmuş oluyor ve bu benim katılmadığım bir şey. Üstelik çok sarsıcı deneyimlerim de vardır. Mesela, hiç unutmuyorum, Senin *Tekstil-İş* dergisinde çizerken işçilerden tokat gibi bir eleştiri gelmişti. Eleştiri şuydu, tekstil işçilerinin çoğunluğu kadın. Oysa benim çizdiğim dergideki bütün tiplerin, devrimci tiplerin hepsi erkekti. Ve işçilerden şöyle bir uyarı geldi: "Bu çizer kadınların devrimci olmadığını mı zannediyor, nedir bu çizdikleri?" Aynen bu ifadeyle geldi eleştiri. Ve kulaklarıma kadar kızardığımı hissettim. Çok haklı bir eleştiriydi. Orada hatam, bir şeyler görerek bir fikir sahibi oluyorum, sonra bu fikri işledikten sonra aktarmaya kalktığımda ezber simgelerle anlatmaya...

— *İşçilerin tümünü erkek çizerek örneğin...*
— Evet. Ezber simgelerle anlattığın zaman hataya düşüyorsun. Yani teoriyi bir tek cümleyle özetleyeyim: Bir fikir hangi simgelerin izlenmesiyle oluşuyorsa, anlatılırken de mümkünse o simgelerle verilmelidir. Belki de benim oluşturduğum kişisel karikatür dünyamda izleyeceğim, bilerek ya da bilmeyerek fark ettiğim ayrılık buradan kaynaklanıyordu.

— Karikatürcü Tan'a döneceğiz yine. Ama önce şu Akademi işini noktalamak istiyorum. Sınava gireceksin dediler ve...

— Ne oldu değil mi? Ben itiraz ettim. "Benim hakkım var" dedim, "ben askerlik dönemi için ayrıldım, tekrar görevime dönmek, aynı noktadan devam etmek istiyorum" dedim. Bir arkadaşım da benzer durumdaydı. O, "Ben sınava girerim" dedi. "Lütfen" dedim, "girme. Yani beraber olursak bu işi kazanabiliriz. Yani sen girersen iş batar." Ama o, "Ne olacak, zaten formalite bu. Bir daha girerim" dedi. Böylece yalnız kaldım ben. Kulaktan kulağa bana ulaştırıldığına göre Akademi beni artık orada görmek istemiyordu. Yani tekrar sınava sokarak eleyecek. Belli. Ben Danıştay'a başvurdum ve hukuk nosyonu açısından kendisinden çok şey edindiğim hocam Sefa Erkün Akademi'nin avukatıydı... Ankara'dan Turan Tamar da benim avukatım. Danıştay'a başvuruldu. Ben de birkaç defa gidip Ankara'ya davayı izlemeye çalıştım. Şöyle bir haletiruhiye var: Bir sürü insan devletle ilişkili kuruluşlarla iş yapıyor, başlarına işler geliyor, yargıya gidiyorlar, haklarını arıyorlar, destekleniyorlar, yani hak ve hukuk savaşı bir tarafta sürüyor. Bu savaş da basında hep bir kahramanlık olarak gözüküyor. Yani bu mücadeleye girenleri basın kahraman olarak gösteriyor. Şimdi kendimi o noktada buldum. Ben de kendimi bir hak ve hukuk savaşının içinde buldum ve kahraman olarak gösterilme tehlikesi de var. O yüzden mümkün olduğu kadar düşük profille bu işi götürmeye...

— Mesela gelişmeleri medyaya haber vermeyerek.

— Kesinlikle. Hiçbir şekilde. Çünkü ben sadece hakkımı elde etmek istiyorum, o kadar. Çünkü Danıştay kahramanlığı ile ilgilenmiyorum. Kahramanlığı başka yerlerde yapmaktayım kendimce. Bu bir kahramanlık değil ki. Ankara'ya gittim, Danıştay bilmem kaçıncı dairesinde raportörle konuştum. Raportör benden yana bir rapor hazırladığını söyledi ve duruşma günü geldi. Turan Tamar bana, "Senin duruşmaya girmene gerek yok, ben hallederim" dedi. Ne olup ne bittiğini hakikatten bilmiyorum. Fakat ben duruşmaya girseydim, ra-

portörün hazırladığı raporun arkasında durarak davayı kazanabilirdim. Girmediğim ve ne olduğunu bilmediğim bir şekilde davayı kaybettim.

— *Akademi'ye dönme talebin reddedildi.*
— Evet. Ve o iş yattı. Fakat inan, hiç problem etmedim. Böyleyse böyle. Yani bitti. Hemen o defteri kapattım. 1969'da, yani bu işler olurken karikatürcüler bir dernek kurmuşlardı.

— *Senin dışında?*
— Benim dışımda. Kurucu değilim ben. Ama ikinci genel kurulunda yönetime geldim.

— *Şu bildiğimiz Karikatürcüler Derneği değil mi bu?*
— Evet, evet. 1969 kuruluşludur.

— *Peki Tan o sıralarda, o koşullarda neyle geçiniyorsun? Artık maaş da yok askerden...*
— Ordan burdan ufak tefek işler ve paralar bulabiliyordum. Yalnız o günlerde hoş bir rastlantı oldu. TRT, "Kültür Sanat ve Bilim Ödülleri" diye bir yarışma açtı. Sanatçılar Birliği buna derhal karşı çıktı. Çünkü TRT "tü kaka"ydı o zaman. "TRT'ye hayır", "Bu yarışmaya hayır, protesto ediyoruz..." Zaten o günlerde bir roman yarışması açan Mobil Oil'e karşı da bir eylem yapılmıştı. Herkes karşı çıkıyordu.

TEKERLEĞİ YENİDEN İCAT ETMEK

— *O günlerde herkes her şeye karşıydı.*
— Ben de onların hepsine karşıydım. Hayır, bu yarışmalara karşı çıkmamalıyız. Bu yarışmaların hepsine katılmalıyız ve kendi görüşlerimizi buralarda savunmalıyız. Ben de bu görüşü savunuyordum. Yani ben orda bunu bir eylem alanı olarak görelim ve hepimiz katılalım ve TRT'ye böyle bir çıkış yapalımı savunuyorum. Bunun ilk örneği olarak da kendim katılmalıyım. Gerçi çizgi film falan pek bildiğim bir şey

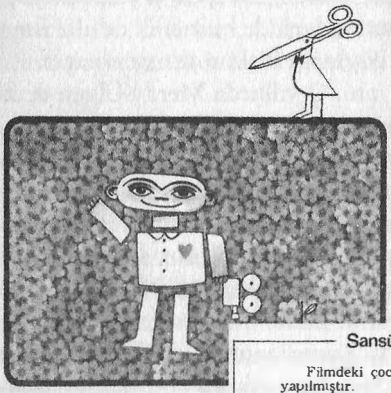
değildi. Bütün bildiğim Sinematek Derneği'ndeki filmleri izlemekti. Jean Lenica'nın filmlerini ilgiyle izlemiştim ve, "Bunu nasıl yapmış olabilir" diye kafamdan teknik keşiflerde bulunmaya çalıştığımı hatırlıyorum. Bilgilerim bu düzeyde; onun ötesinde bir şey bilmiyorum. Yalnız sinema konusunda bir deneyimim var. Robert Kolej'de o yıllarda yapılan kısa film yarışmalarından birinde birincilik ödülü almıştım. Canlı film çekerek. Böyle bir ilişkim var sinemayla. İlişki değil de temasım var yani. O yıllarda Meray Ülgen de bir animasyon film yaparak ödül almıştı. Şimdi TRT'nin yarışması ortaya çıkınca Meray Ülgen'le ben, "Biz katılalım" dedik. Ben üstelik katılmanın ideolojik anlamda da gerekli olduğunu savunan biriyim. Filmlerimizi benim Fındıklı'daki evde yapmaya karar verdik. Meray kibritlerden bir şey yapıyordu, ben de kameraman arkadaşımız Berke Armay'la birlikte çalışmaya başladım. Berke'nin kamerası vardı. Kamerayı benim eve getirdi. Kameranın objektifinin masanın üstünü görmesi lazım. Oysa üç ayaklı sehpasına koyduğumuz zaman kamera karşıya bakmıyor. Oysa biz masa üstünde çalışmak zorundayız. Onun için duvara çivi çakıldı ve üç ayaklı sehpa çivilerle duvara tutturulunca kamera aşağı bakmaya başladı. Böylece biz de tepesinden bakabilir durumdaydık. Evdeki sigara sehpası kameranın altına getirildi. Ben figürleri çizdim ve kestim. Sonra... Haaa bak, hatırladın mı?

— *Neyi?*
— Ben önce bir senaryo yazdım.

— *Onu biliyorum.*
— İşte ben heyecan içinde senaryoyu yazdığım günlerin birinde sana uğradım. Yakınlarda, Cihangir'de oturuyordun. Senaryoyu okumanı istemiştim. Sen okudun ve biraz şaşırarak, çok kuvvetli bulduğunu söylemiştin. "Çok kuvvetli bir senaryo, bravo, yap bunu" şeklinde senden de teşvik gelmişti. Onu çok iyi hatırlıyorum. Beni çok yüreklendirmişti... Ve biz Ber-

Tan Oral

SANSÜR

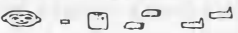

Sansür *filminin kitap kapağı.*

Sansür filmi nasıl yapıldı?

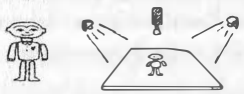
Filmdeki çocuk, küçük kağıt parçalarından yapılmıştır.

Her parça ayrı ayrı çizilmiş ve kesilmiştir.

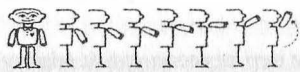
Bunlar bir masanın üstünde uygun biçimde yanyana getirilmiş ve çocuk resmi elde edilmiştir.

Masanın yukarısına bir sinema alıcısı yerleştirilmiş, masa ayrıca iki yandan aydınlatılmıştır.

Sonra istenilen hareketi sağlamak için, çocuğun gerekli parçası azar azar kıpırdatılmış ve her değişik konum ayrı ayrı filme çekilmiştir.

Film gösterilirken bir saniyede 24 resim geçtiğini biliyoruz. Buna göre, örneğin çocuğun kolunu bir saniyelik hareketle başına götürmesi için, kol parçası 24 kez kıpırdatılmış ve her bir konum ayrı ayrı filme alınmıştır.

Film gösterilirken de 24 resmin bir saniye içinde ardarda kesintisiz geçmesi sonucu, kol hareket kazanmakta ve çocuk kolunu başına götürmüş olmaktadır.

Sansür *filminin yapılış tekniği, kitapta anlatılıyor.*

ke Armay'la birlikte çok yoğun çalışmaya başladık. Berke her sabah geliyordu. Çay, kahve yapıyor ve çalışabildiğimiz kadar çekim yapıyorduk. Ama çektiğimiz filmi banyo edip, görmemiz lazım. O günkü şartlarda bu çok zor. 16 milimetrelik film çekiyorduk. Taksim civarında, adı Coni olan çok ilginç bir adam vardı. Uzun boylu, esrarengiz bir adam. Bu adamın bir atölyesi vardı. Atölyesinde film banyosu yapıyordu. Sinema filmleri banyo eden son derece insancıl, yardımsever, entelektüel, ilginç bir Coni.

— *Türk ama?*
— Türk. Türk ama dili de biraz tuhaftı. O yüzden mi Coni demişlerdi, ayrıca kimdi, neydi bilmiyorum. Ama Coni benim çok yakın bir dostum oldu ve bu film için çok destek çıktı. Benim evdeki çekimler bittikçe ben Coni'ye götürüyordum. Coni banyo ediyor ve matipoda basıyor ve seyredilebilir hale getiriyordu filmleri. Ama Berke'nin kamerasının optüratörü bozuktu. İki üç karede bir bozuk çıkıyordu. O bozuk kareler tamir edilemiyordu. Dolayısıyla film bozuk çıkıyordu. Oysa artık filmin teslim edilmesi gereken günler yaklaşıyor. Bizim o kamerayla çektiğimiz filmler işe yaramaz hale geldi. O kadar çok bozuldu ki iş ortada kaldı. Hay Allah, ne yapmalı? Coni, "Dert etme" dedi. "Gel burada kuralım tezgâhı, burada çek filmini, ne diye dert ediyorsun, ne diye üzülüyorsun..."

— *Ama her şey sil baştan?*
— Bir yere kadar evde çektiklerimiz işe yarar. İçinde bozuk parçalar var ama seyredilebilir. Ama ondan sonrası artık çekilemez, seyredilemez ölçüde bozuktu. Coni bize kendi kamerasını verdi. Yine duvara tespit ettik. Geçtik karşısına, yine aynı kareleri çekmeye başladık...

— *Onun optüratörü sağlam.*
— Onun optüratörü sağlam. Çektik filmi. Banyo edildi ve ters olduğu görüldü. Çünkü biz figürleri sigara sehpasının üs-

tüne koyup çalışırken her tarafından çalışabiliyorduk ve kameraya göre doğru planlar kuruyorduk. Coni doğrudan doğruya duvara taktı makinesini ve tezgâh önümüze geldiği için biz böyle çalıştık ve tabii aptalcasına her şeyi ters çektik. Coni yine dert etmedi. Baştan çektirdi bize.

— *Filmin esas kahramanı sen değil Coni galiba...*
— Galiba haklısın... Evet, baştan çektirdi. Matipoda ankoçlar koyarak gayet dikkatli bir şekilde.

— *Ankoçlar? O ne o?*
— Ankoçlar? Ankoç küçük çentiklere deniyor. Film negatif çekildiği zaman ışık bazı yerlerde iyi, bazı yerlerde kötüdür. Ankoçlar, yani küçük çentikler koyarsın negatif filme ve o çentikler makineden geçerken, yani filmin pozitifini basarken filmin koyu yerlerinde ışığı açıp, açık yerlerde kısarak düzgün bir film çıkmasını sağlarsın. Coni bütün bunları yaparak, kendi özeniyle, üstelik bütün bunlara karşılık para da talep etmeyerek... Yani olacak şey değildi Türkiye'nin o koşullarında... Böyle insanların da olduğu, böyle hayatın da yaşandığı bir dünyadır Türkiye. Sonuçta film iyisiyle kötüsüyle çıktı, montajı yapıldı. Fakat şartnameye göre bunun seslendirilmesi de gerekiyor. Yani perfore bant, yani delikli film bandı üzerine ses alınması lazım. Böyle bir teknik yok.

— *Böyle bir teknik var da, sizde yok?*
— Tabii canım. Bizde yok ve nerde olduğunu da bilmiyoruz, aslında ne olduğunu da bilmiyorduk ama sorup öğrenmiştik. Soruşturduk böyle bir teknik sadece TRT'de varmış. Şimdi bir müzik bulmak lazım. Müziği önce bir normal banda kaydetmek lazım. O normal bantla da gidip bunu delikli banda aktarmak lazım. Ümit Aşçı'nın zannediyorum, Çemberlitaş veya Divanyolu'nda bir yeri vardı, bir seslendirme stüdyosu. Küçük bir stüdyo. Ünlü seslendirmeci Necip Sarıcıoğlu da işin içine girdiydi galiba... Orada benim kafamdakine uygun müziği bulmak için birkaç plak dinledikten sonra, "Tahta pa-

buçlar" isimli bir müzik parçasında karar kıldım. Çok uygundu. O müzik banda alındı. Ben o bandı ve filmi yanıma alıp Ankara'ya gittim. O gün akşam saat 5'te kaset TRT'ye teslim edilecek. Yine yalvar yakar adamlar bularak, torpiller bularak TRT'nin bir stüdyosu açıldı benim için, makineler çalıştırıldı. Bir sürü zahmetten sonra müziğin kaydı delikli banda aktarıldı, denendi ve saat 5'e 5 kala bana teslim edildi. Oradaki teknisyenler yaptı bunu. Bunu bir devrimci dayanışma olarak görüyorlardı. Ben kasedi aldım, koşarak aşağı kat, öbür bina, her neyse... Orda da görevli ünlü müzisyen, müzik teorisyeni Murat Katoğlu. Kan ter içinde ona gittim. "Yahu ne telaş ediyorsun" dedi, "beş dakika da sonra gelsen alırdık yani." Böylece filmi teslim ettik ve...

— *Ve ne?*
— Ve TRT o filme büyük ödülü verdi. Filmin adı *Sansür*'dü. Büyük ödülü kazandı ve bu bana bildirildi. Ondan sonra TRT'den bir ekip Fındıklı'daki eve geldi. Benimle bir röportaj yaptılar ve bana, "Önümüzdeki hafta perşembe günü saat 18.30'da film gösterime girecek" dediler.

— *Ama Tan, yanıldığımı sanmıyorum, o film TRT'de hiç gösterilmedi.*
— Biliyorum. Ben gösterildi demedim ki, bana gösterilecek dendiğini söyledim. Ne o tarihte gösterime girdi, ne de ondan sonraki herhangi bir tarihte... TRT o filmi hiç göstermedi.

— *Yani hem senin yaptığın ödül alan kısa çizgi film gösterilmedi, hem röportaj?..*
— Evet ikisi de gösterilmedi. Ama büyük ödülü aldım. Biraz evvel sormuştun o sıkıntılı günlerde nasıl geçiniyordun diye...

— *Doğru, TRT ödülünde para da vardı değil mi?*
— Vardı. Hem de benim için çok büyük bir paraydı. O ödül ilaç gibi geldi ve polis tarafından arandığım 12 Mart'ın o sı-

kıntılı günlerinde, yani iş yok, güç yok, aranıyorsun, kalacak yer yok, o parayla geçindim. Sahiden benim için yüklüce bir paraydı. Ayrıca şöyle bir gururu da taşıyordum. Yani TRT'ye ideolojik anlamda karşıydık, mücadele veriyorduk, hakkında yazılar yazıyorduk. Ama açtığı yarışmaya katılıyorduk. Onun istediğinin dışında bir ürün veriyorduk, ödül alıyorduk. Hepsi toplandığı zaman doğru bir şey çıkıyordu ortaya.

— Ama o parayla yıllarca, hatta aylarca geçinmen mümkün değildi Tan.

— Tabii. Zor günlerdi işte... Çok ufak tefek paralarla geçiniyordum dedim ya. Askerden geldiğim zaman eşyalar bir konteynere yüklenmişti. İçinde bir küçük yatak dengi, birkaç koliden ibaret bir şey. Geldim ve Beyoğlu'nda, Balo Sokak'ta Metin Deniz ile Gürel Yontan'ın beraber çalıştıkları bir atölye vardı. Bodrum katı. O bodrum katının arka tarafında rutubetli bir yere eşyaları koydum. Bir süre sonra baktığımda sahiden ıslanmışlardı. Onlar orada duruyorlardı. Benim de yerim yurdum yoktu. Gürel'le Metin çalışıyorlardı. Onların yaptığı işe ben de burnumu sokmaya, yani ben de atölyenin bir parçası olmaya çalıştım fakat çok farklı işler yapıyorlardı. Oysa benim enerjim başka tarafa yönelikti. Ama senin soru yerinde. Ayakta durmam için bir şeyler kazanmam lazım. O günlerde de Güner Ankara'da tabii. Çok da özlüyorum. Gitmek istiyorum fakat param da yok. Hiç unutmuyorum bir tefeciden borç almıştım, yüzde 100 faizle borç aldım ve Ankara'ya, özlediğim sevgilimi görmeye gittim. Sonra da borcu ödeyene kadar canım çıktı. Senetler bitmedi bir türlü. Askerken, birliğimde ufak tefek inşaatlar yaptırmışlardı bana. Yani mimar olarak güven kazanmıştım. Mesela açık hava köftecisi yaptırmışlardı. Askeri garnizondaki yan birliklerden birtakım demirler bularak, oradan buradan parçalar bularak, mimarlık dilinde "organik" diye tabir edilen, altıgen planlı, üçgen pencereli, yani askerlikte pek rastlanmayacak türden bir açık hava köftecisi yapmıştım.

— Ama onlar askerlik döneminde kaldı?
— Aslında benim o yıllarda mimarlık girişimlerimi hepsi de ya başarısız oldu ya da birer kâbusa dönüştü...

— Hangi girişimler bunlar? Konuşmuş muydık?
— Atladık galiba... Daha askerlik öncesinden... Şimdi, benim çok eski bir arkadaşım vardı. Öğrencilik yıllarından kalma Eşref Eren. Çok iyi dost, çok iyi arkadaş. Onun Bursa'da annesinin büyük bir arazisi vardı. İçinden sıcak su kaynıyor. Eşref orada bir kaplıca oteli yapmak istiyordu. İyi bir işadamı olmak için çırpınan bir arkadaşımızdı. Sosyal anlamda kafalarımız uyuşuyordu. Fakat ekonomi alanında o, kapitalist ekonominin başarılı bir işadamı olmayı kafasına koymuştu ve bütün hayatı öyle çırpınarak geçti ve zaten hayatını da bu yolda bitirdi sonunda. Benden o araziye bir kaplıca oteli yapmamı istedi. Bir başka arkadaşımın, bir mimar, Tokatlıyan Hanı'nda küçük bir bürosu vardı, tek odalı. O büroya ben de ortak oldum ve bu işi yapmak üzere odaya yerleştim. Çalışmaya başladım. Çok güzel bir proje yaptık. Eşref Eren de Petrol Ofisi'nden yüklüce bir kredi başvurusunda bulundu. "Peki" dendi. Arsalar annesinin. Annesinden vekâlet alarak bu işleri götürüyor. Çok da güzel bir proje hazırladık. Bir Türk hamamı var, motel kısmı var ve otel bölümü birkaç katlı olan hoş bir proje. Çalıştık, proje çıktı. Tam o günlerde artık kredi alınacak, işe başlanacakken annesi, biraz kendine özgü bir kadındı, kuşkulanmış ve vekâletnamesini geri aldı. Vekâletnameyi geri alınca kredi işi yattı ve proje kaldı. Ondan sonra bu çocuk bütün hayatı boyunca tekrar belini doğrultmak için vinileks gibi bir işe girişti. Bakırköy'de bir mağaza açtı. Demin para diyordun ya, mesela cebimde sadece ertesi gün öğleyin karnımı doyuracak kadar bir parayla ve hiçbir şeyi umursamadan bir afiş ya da benzeri bir çizimle uğraştığım sırada kapı çalınıp bir adam gelir, "Eşref Bey gönderdi, sizi yarın görmek istiyor" derdi. Elinde bir zarf, içinde para. Haydi, bütün bu kargaşa arasında Bakırköy'deki vinileks mağazasının dekorasyonunu yapardım. Derken bilmem ne olur, Eş-

ref'in bir şeye ihtiyacı olur, gene beni bulur, gene problemini çözerim. Yani ben onun özel mimarı olarak...

— *Başarısız bir işadamının gönülsüz mimarı olarak.*
— Evet.

TSB: TÜRKİYE SANATÇILAR BİRLİĞİ

— *Kaldığımız yere döneceğiz Tan... Asistanlığın reddedildi. Sonra...*
— Bu arada ev buldum. Kiralık yerlere bakıyordum. Söylenen kira bedelleri beni ürkütüyordu. Ne yapardım da öderdim bilemiyorum. Nasıl ödeyebileceğimi bilemiyordum. Hatta rakamlar da aklımda, 500 liralık yerler biliyordum, 500 lirayı bir ayda nasıl kazanabileceğimi bilemiyordum. Sonra Akademi'nin karşısında, hani daha sonra sen de benden devraldın, o çok güzel bir müştemilatta, Akademi'den asistan bir arkadaşım İnal Göral oturuyordu. "Ben buradan çıkıyorum. 200 lira kirası var. Sen gir" dedi. O çıktı ve ben girdim. O 200 lirayı da bir şekilde bulabiliyordum.

— *Peki. Ama sonuç olarak Akademi'de asistan olarak devam etme imkânı bitti.*
— Evet. Akademi'de böyle bir şey bitti fakat Akademi'deki bütün panellerin, bütün hareketlerin, hepsinin içinde olmaya devam ediyordum.

— *Bu tuhaf değil mi?*
— Aynı görüşteyim.

— *Görüşlerini değiştirdin demedim ki ben. Akademi'deki bütün öğrenci etkinliklerinde yer alman tuhaf değil mi? Onu soruyorum.*
— Bu tuhaf, dedin ya... Ben de onayladım. Aynı görüşteyim, dedim. Evet tuhaf... Ancak bir fikir sahibi adam olarak, eski Akademili biri olarak...

— Kimse de, sen kimsin hemşerim, niye buradasın demiyordu.
— Hayır. Akademi'nin öyle bir yanı vardı ve çok hareketli bir yerdi. Yani tartışmaların yapıldığı, panellerin yapıldığı, sergilerin yapıldığı... Bu olayların içinde olmaya hep devam ediyorduk... Bir taraftan da "dsb," yani Devrim Sanatçıları Birliği çalışmaları sürüyor. Bir süre sonra Türkiye Sanatçılar Birliği diye bir örgütlenme oluştu ve resmi olarak da kuruldu. Yaşar Kemal'den Orhan Murat Arıburnu'na kadar, Bekir Yıldız, Selahattin Hilav, Haldun Taner, Adalet Ağaoğlu, Kuzgun Acar, yani edebiyatçı, sinemacı, mimar, heykelci, karikatürcü, yazar... aklına kim geliyorsa herkes o derneğin üyesiydi. Türkiye Sanatçılar Birliği, kısaca TSB. Düşünebileceğin bütün sanatçı kesimi TSB genel kurulundaydı. Sıkıntılar vardı. Para bulunması lazımdı; aidat toplanması lazımdı; siyasi eylem yapılması lazımdı; yayın çıkarılması lazımdı; bütün sanatçıların, örgüt üyelerinin morallerinin yüksek tutulması lazımdı. Bütün bunları ben yük olarak kendi üstümde hissediyordum.

— Kendi kendine... Kendi kendine gelin güvey oluyorsun demek istedim...
— Başlangıçta evet. Ama bir yıl sonra başkanlığa seçildim. Orada bütün bu türden kültürel örgütlerin kaderinde olan her şey yaşandı. Metin Deniz'in Rumeli Pasajı'nın ikinci katında, iki odalı bir yeri vardı. Orası Sanatçılar Birliği'nin de merkezi olarak kabul gördü. Orada bir masada işi yürütmeye başladım. Bir ara işlerin yoğunluğundan o kadar bunaldım ki bir sekreter kız bulundu. Çalışmaya başladı. Fakat tabii birini çalıştırmakta beceriksiz olduğum için sekreterin bütün işlerini de ben yapıyordum. Biraz sonra kız geliyor, "Verilen işleri yaptım, şimdi ne yapacağım" diyordu. Ben kıza iş yetiştirmek için kendi işimi aksatır oldum. Böyle bir beceriksizlik yaşanıyordu o yıllarda.

— Sanki sonraki yıllarda yaşanmadı da...
— Neyse... İşte o hayhuy içinde hangi süreçlerden geçtik hatırlamıyorum.

Türkiye Sanatçılar Birliği genel kurulu.

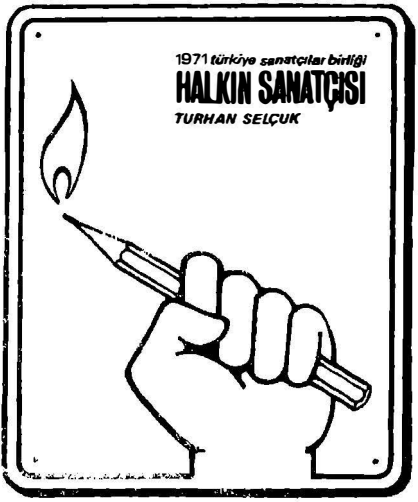
tsb

TÜRKİYE SANATÇILAR BİRLİĞİ
UNION DES ARTISTES DE TURQUIE
ARTISTS' UNION OF TURKEY

Tan Oral'ın çizdiği birlik amblemi.

— 12 Mart olmadı daha?

— Olmadı. Ama hemen öncesindeyiz. Ben kendimi orada başkan buldum. Orada mesela Yazarlar Sendikası'yla yoğun işbirliği yapıyorduk. Aziz Bey'le beraber sansür konusunda çıkışlar yapıyorduk. Ölüm cezasına karşı çok ciddi bir çalışma başlattık. O konuda çok yoğun bir çalışma yaptım, çok güzel bir dosya hazırladım. Aynı yoğunlukta bir katkıyı herkesten bekledim. Velhasıl dsb, TSB haline dönüştü ve düzenli bir şekilde bülten çıkartıyorduk. En yoğun iş oydu. Orhan Taylan ile birlikte çalışıyorduk. Kendimiz basıyorduk bülteni ve siyasi içerikli makaleler kaleme almak zorundaydım. Başkaları da yazılar yazıyordu. Böyle bir çalışma sürüp gidiyordu. Sonra bir gün Türkiye Sanatçılar Birliği olarak bir ödül koyalım dedik. Türkiye'deki sanat üretiminde iki anlayış vardı. Bir popüler ürünler vardı; kitlelere ulaşan ama kitlelere hiçbir şey vermeyen. Bir de kitlelerin çıkarını savunan ama onlara gitmekte başarısız kalan ürünler vardı. Bu ikisinin bir arada olamaması müthiş bir çelişkiydi ve ikisini de çözen bir sanat hareketinin tam da benim amaçladığım sanat hareketi olduğunu düşünüyordum. Yani nitelikli bir sanat ürününün devrime hizmet edecek şekilde üretilmesi gerekir. Dolayısıyla hem kitlelerin çıkarını savunan ürünler olmalı, hem de kitlelere ulaşabilmeli. Eğer böyle bir şeyi başaran varsa ona ödül vererek dikkat çekilmeliydi. Kafamda birkaç isim vardı. Turhan Selçuk, Yılmaz Güney ve Aziz Nesin. Bunların üçü de devrimci kimlikle kitlelerin siyasal ve sosyal çıkarlarını savunan ve yaptıkları işlerle de onlara ulaşmayı başaran kişilerdi. Yönetim kurulundaki tartışmalarda bu ödülün Turhan Selçuk'a verilmesi kararı çıktı. Ona bir berat verdik. Metni de ben yazmıştım. "Halkın çıkarlarını savunan, ürünlerini de halka ulaştırmayı başaran kişi olarak." Ödülün grafiğini ben çizdim, Kuzgun Acar da realize etti. Kalem tutan bir yumruk alpaka plakanın üzerine işlendi. Kuzgun da bunun çok güzel bir deri üzerine aplike etti. Hakikaten çok sıcak bir ödül çıktı ortaya. "Halkın Sanatçısı Ödülü." Turhan yıllarca bunu kütüphanesinde gözükür bir şekilde tuttu ve o güne kadar aldığı ödüllerin en de-

Turhan Selçuk'a verilen Halkın Sanatçısı ödülü. Tan Oral tasarımı.

Türkiye Sanatçılar Birliği HALKIN SANATÇISI seçilen TURHAN SELÇUK'a armağanının verilmesi nedeniyle yapılacak kokteyle onur vermenizi rica eder.

21 Ocak 1972 günü Saat : 16.oo da
Cağaloğlu Gazeteciler Cemiyeti Salonunda

Ödül törenine çağrı.

ğerlisi olduğunu her fırsatta söyledi. Ödül için Gazeteciler Cemiyeti'nde bir ödül töreni düzenlendi. Turhan ve eşi Füruzan geldiler. Bir iki tane daha sanatçı geldi. İşte hazırlıklar yapılıyor, çaylar içiliyor. Ben de bir konuşma yapacağım ve ödülü vereceğim. Başkanım çünkü. O sırada bir arkadaş geldi, kulağıma eğildi, "*Ant* dergisi polis tarafından basıldı" dedi, "seni de sordu polisler. Haberin olsun, dikkatli ol..."

— Ant *da o dönemin en keskin, en etkili devrimci gazetesiydi. Haftalık..*

— Evet ben de *Ant*'ta çizimler, kapaklar filan yapıyorum... Böyle bir haber geldi ve ben hafif heyecanlandım. Fakat asla renk vermeden töreni usulüyle yaparak, ödülün veriliş gerekçesini özellikle vurgulayarak, Turhan'a o ödülü verdik. *Ant* basılmış, bütün çekmeceler boşaltılmış. Ben de ismen aranmışım. Akşamüzeri oldu, çıktık Gazeteciler Cemiyeti'nden. Ben Fındıklı'daki evime geleceğim. Eve geldim; yaklaştım; evde ışık var ve birtakım gölgeler. "Bu iş buraya kadar demek ki" dedim. Eve gitmemeye başladım. Çeşitli yerlerde kalarak hayatımı sürdürüyordum. Ve mümkün olduğu kadar Dehen'le birlikte olmaya çalışıyorum... Bu kaldığım yerlerden birisi de Arnavutköy'de; Dehen, arkadaşı Şule Sönmez ve bir başka kız arkadaşı psikolog Lale Arıkdal ile birlikte oturuyor. Sık sık o evde kalmaya başladım.

— *Dehen?*
— Alay mı ediyorsun?

— *Niye?*
— E, Dehen senin çok iyi, çok yakından tanıdığın biri. Bizim Dehen... Yıllarca birlikte çalıştın onunla...

— *Tan, bu söylediklerini bu kitabın okurları da biliyor mu?*
— Hıımmm... Haklısın... Güney Dal, arkadaşım, o sırada Sander Kitabevi'nde çalışıyordu. Sander Kitabevi'nin bulunduğu bina da Dehen'in babasınındı. Dehen'le işte böyle tanıştım. Bu tanışıklıktan sonra Dehen ile olan arkadaşlığım çabucak ilerledi.

— *Henüz bir aşka dönüşmeden mi?*
— Yoooo, hemen dönüştü. Sürekli polis tarafından aranıyor olunca, sıkıntılı zamanlar yaşıyor olunca, böyle can yoldaşı, sevgili hoş bir şeydi tabii.

— *Evet Dehen de insana yaşama sevinci veren bir kızdır Allah için. Hakkını yememek lazım. Ben tanıklık ederim buna...*

— Edersin, biliyorum. İşte aranıyorum ama aslında niye arandığımı da bilmiyorum doğrusu.

— Ama artık arandığının başka belirtileri var mı?
— Var. Polis gelip benim Fındıklı'daki eve bakıyor, evden beni soruyor, kapıda bekliyor. Sanatçılar Birliği'ne, yani Metin Deniz'in atölyesine geliyor ve "Tan Bey, merkeze kadar gelin, sizi bekliyoruz" diye pusula bırakılıyor. *Ant* dergisinde yeniden arıyorlar, evde arıyorlar.

12 MART'A BEŞ VAR

— Peki. Arnavutköy'de saklandığın eve dönelim...
— Güya ben orada gizli kalıyorum ya, bir gün o evin kapısında bir mimar arkadaşla karşılaştım. "Ne haber" falan dedi. Sanki benim orada olmam çok tabiiymiş gibi. Ama bir gün... Bir gün birdenbire haberlerde Ulaş Bardakçı'nın vurulduğunu öğrendik. Nerede biliyor musun? O evde. O da o sıralarda o evde kalıyormuş. Bir süredir gitmiyordum oraya. Büyük bir ihtimalle Gültekin Çizgen ile kız kardeşimin evindeydim o günlerde...

— Tan, sonuçta aranmana rağmen o dönemde yakayı ele vermedin mi sen?
— Bilmiyor musun?

— Nasıl bilebilirim? Ben içerdeydim o sıralar...
— Yakalandım... Şöyle. Böyle kaçaklık içinde yaşarken bir taraftan da Sanatçılar Birliği'nin işlerini yürütüyorum. Genel kurulun toplanma günü geldi. Dernekler Masası'na gidip bildirimde bulunulması lazım. Bu işleri de benim yapmam lazım. Sonunda düşündüm, taşındım, Dehen'le de helalleştim. "Bu bir görev, ben gidiyorum. Artık kaçaklıktan da yoruldum. Bir gün tekrar karşılaşacağız. Kesin biliyorum" dedim. Helalleştik ve ben genel kurul evrakını da aldım, Gayrettepe'deki Birinci Şube'ye gittim.

— *Yani o zamanki Dernekler Masası'na. O zamanlar birinci şube, yani siyasi polis bakardı derneklere...*

— Evet. Önce kapıya gittim. Dernekler Masası'nı sordum. Şimdi aranan adamım ya, biraz sonra olacakları göze almış durumdayım artık. "Ha sen misin" diyecekler. Derneğin işi yapılacak ama ben de orda kalacağım artık. Yani bunu göze almış olarak, ona göre de temiz pak giyindim gittim. Kapıdaki polis, "Üst kata git. Sağdaki oda" dedi. Çıktım, sağdaki odaya gittim. Orada beklettiler, birisini verdiler yanıma, aşağıya indirdiler. Aşağı indik. Başka bir yere çıkmak için hücrelerin önünden geçiyoruz. İçerde insanlar var. Oralardan geçtik. Tuhaf bir şey. Böyle yarım saat, kırk dakika kadar o odadan o odaya, o memuru bekle, elimde kâğıtlar, oralarda süründüm ve bir an geldi ki, "Yahu ben ne yapıyorum. Saçma bu. Ben niye uğraşıyorum ki? Bunlar beni teslim almıyorlar. Kavrayamadılar, tanımadılar. Ben niye uğraşıyorum ki" dedim kendi kendime. Evrakı vermişim zaten. İndim, kapıdan çıktım. O yol yokuştur. Ceketimi çıkardım, omzuma aldım. Çok hoş bir duyguyla, ağır ağır o güneşli havada, parmağıma takılı ceket omzumda çıktım ve Dehen'in yanına geldim. Günler yine böyle geçerken bu defa da Mimarlar Odası'nın genel kurul toplantısı var. Bir bayram günüydü ve kıştı. Toplantı Beyazıt'taki ünlü Beyaz Saray salonunda. Dehen'le beraber gittik. O kadar duyargaları açık oluyor ki insanın. Kalabalık bir yer; salon dolu, sigaralar içiliyor, girenler çıkanlar... Ama kapıda üç dört kişilik bir grup belirdi. Polis, her şeyiyle belli. Ama çok da normal. Genel kurula tabii ki gelecekler. Fakat bir aksilik oldu. Beni de yönetim kuruluna aday gösterdiler. "Yav yapmayın, etmeyin" deyinceye kadar karatahtaya adım yazıldı. Hay Allah! Arkama bakıyorum, kapıda adamlar bekleşiyorlar. Bunu fark ettiğim anda Dehen'e, "Kalk gidiyoruz" dedim. Tuvalete gidiyormuş gibi kalabalığın içinden ve salondan çıktık. Merdivenlerden indik. Büyük bir pasajdır orası. Alt kat kocaman bir alan ve ıssız. İn yok, cin yok, ışıklar sönmüş, karanlık bir yer. Hızlı bir şekilde sokağa doğru yürürken arkadan, "Tan Bey, Tan Bey

bir dakika" diye bir ses. Durduk mecburen. Sivil bir memur yanımıza geldi. "Tan Bey, olmuyor ki böyle. Biz size kâğıt bırakıp duruyoruz" dedi. "Ama ben geldim" dedim. "Biliyoruz, gelmişsiniz" dedi. Şimdi böyle duruyoruz karşılıklı. Yanımda da Dehen var. Polis bana baktı, ben ona baktım. "Yav şimdi bayram günü, hem de bu soğukta sizi götürmeyeyim ben. Siz kendiniz gelin" dedi. "Tabii. Teşekkür ederim. İyi bayramlar" dedim. Biz dışarıya yürüdük, o tekrar genel kurul salonuna doğru geri döndü.

— *Peki sonra gerçekten gittin mi?*
— Yok canım... Kesinlikle gitmedim tabii. Tam tersine evlendim.

— *Anlamadım?*
— Evlendim, evlendim. Dehen'le...

— *Şimdi Tan, polis sana, "Gel" dedi. Sen, "Tabii, ayıp ettin, gelirim, iyi bayramlar" dedin, ayrıldınız. Polise gitmedin.*
— Eski hayatıma devam ettim. Dehen'le olan hayatıma devam ettim. Mesela Dehen'le bir gün, böyle hava kararıktan sonra Hilton'un önündeki yoldan Maçka tarafına doğru güzel güzel yürürken bir polis, "Siz burada ne arıyorsunuz" diye bizi durdurdu. "Yürüyoruz" dedik. Polis, "Ne demek yürüyorsunuz. Böyle bir kızla bir oğlan. Şimdi karakola geleceksiniz. Hesabı orda göreceğiz" dedi. Kattı bizi önüne, Teşvikiye Karakolu'na doğru gidiyoruz. Yani kahraman polis bir kızla bir oğlanı beraber yürürken yakaladı. Yüz-iki yüz metre kadar yürüdük. Ben sonuçları düşünüyorum. Dehen ailesinden çekinen birisi. Ben aranıyorum. Rüşvet verdik polise. Yani çay parası, bilmem ne parası gibi küçük bir para verdik, öyle kurtulduk.

— *Tebrikler...*
— N'apalım... Bir başka olayda, yine o günlerde... Dehen'in ailesi yazları Suadiye'deki yazlıklarına taşınıyordu. Yine bir

akşam saat on-on buçuk sıralarında Dehen'i evine bırakacağım. Bağdat Caddesi'nin kenarında iki katlı küçük bir ev, minicik bir bahçesi var. Oradan giriliyor eve. Kapının yanında da, bahçenin içinde ama, bir bank var. Bahçe kapısından girdik, banka oturduk. Son bir iki laf ediyoruz Dehen'le. Sonra o içeri girecek. O sırada geçen bir bekçi bize el koydu. "Burada ne arıyorsunuz" diye soruyor. Bizim ev, filan dedikse de tınmadı. "Anlamam öyle şey, yürüyün bakalım" dedi. "Yav bir dakika, burası kendi evi kızın..." Hayır, anlamıyor bekçi. Direnseк gürültü çıkacak. Kapıyı çalsak baba kalkacak. Yani nereden baksan tatsızlık... Bekçi bizi aldı gidiyoruz. Tıkır tıkır gidiyoruz. Bekçi iki kişiyi yakalamış... İnanmıyor oranın Dehen'in evi olduğuna. Ayrıca, "Peki onun eviyse sen kimsin" diye soruyor. Oradan da kurtulduk ama.

— *Yine rüşvetle?*
— Yok rüşvetle değil. "Hemşerim nerelisin? Ne yapıyorsun?" sohbetiyle ahbaplık kurarak. Ama epey bir yolu beraber yürüdükten sonra... "Hadi gidin, bir daha da dolaşmayın buralarda" gibisinden bir nasihat çekip bıraktı bizi... O arada Dehen'i artık resmen istedim. Evlenmek üzere yani.

— *Babasından.*
— Evet. Baba da tahkikat yaptı benim hakkımda. Tahkikatta, Akademi'deki beni çok seven hocalara sormuş. Onlar da beni çok methetmişler. Dolayısıyla ben bu tahkikattan gayet temiz çıktım.

— *Yani bir devrimci olarak çok yüz karası bir durumun var. Kız istiyorsun, veriyorlar, O günlerde temiz adam sayılıyorsun yani. Polis, "Gidin, sonra gelin, bayram günü götürmeyeyim" diyor.*
— O-hoooo dahası var... 12 Mart'ın o sıkışık günlerinde bir gün Taksim'de Yaşar Kemal'le karşılaştım. "Ne ulan" dedi. "Geziyorsun sen burda. Seni hâlâ tutmadılar mı" Böylesine belirsizlik içinde dolaşıyorum yani... O günlerde eski arka-

daşlarım bir Avrupa yolculuğuna çıkacaklar. Gürel Yontan, bir de Yalçın Kaytmaz. Onlar Avrupa yolculuğuna çıkacaklar. "Sen de gel" dediler. Arabayla gidecekler üstelik. Nice'e kadar gidilecek. Ben de katılacağım onlara, heves ediyorum. Fakat pasaport almam lazım. Pasaportum yok, pasaport almak için de yine emniyete gitmek zorundayım.

— *Ve aranıyorsun.*
— Şimdi, "Ne yapmalı, ne yapmalı" diye soruşturuyorum. Dediler ki, Sansaryan'ın karşısında...

— *Sansaryan, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün eski binasının adı, Sirkeci'de...*
— Evet. Orada bürolar varmış, pasaport büroları. Sen hiç gitmiyorsun. Onlara başvuruyorsun. Onlar belli bir para alarak yapıyorlar bu işi. Hakikaten gittim ben oradaki bir adama. Gerekli evrakı verdim. Adam her şeyi halletti.

— *Pasaportu da verdi mi?*
— Evet. Pasaport geldi. Yani bir taraftan aranıyorum, bir taraftan da bu işler yürüyor. Fakat ben bu işleri yapıncaya kadar ya saat farkıyla ya yarım günle filan gibi arkadaşlar beni bırakıp gittiler. Bir gün daha beklemedikleri için gittiler. Şimdi inkâr ediyorlar hepsi, sen vazgeçtin, diyorlar.

— *Sonuçta gidemedin ama.*
— Gidemedim. Ama Sansaryan Han'la maceralarım bitmedi daha. Bir gece Orhan Taylan'ın Levent'teki evinde geç vakitlere kadar bir işler yaptıktan sonra hepimiz uykuya çekildik. Ben de salondaki yer sedirinde yatarken bir gürültü patırtıyla uyandım. Acı acı zil çaldı. O günlerde çok yaşanan bir şey olduğu için pencereden baktığımda civarda cemseler, cipler ve askerler vardı. Ben hemen ayağıma pantolonumu geçirdim nedense. Üstüme de gömleğimi giydim. O sıralarda bornozla içerdeki odadan Orhan çıktı ve kapıyı açtık. İçeriye tomsonlu askerler, sivil polisler hücum etti.

— İki kişi misiniz evde?

— Bir de Gönül var. Şimdi Gönül Dinçer. O zamanlar Orhan'la evliydi... İçeriye ellerinde silahlarla bir sürü insan doluştu. Sonra klasik hikâye başladı. Hepimiz olabildiği kadar sakin durmaya çalışıyoruz. Hemen kitaplığa yöneldiler. Birer ikişer çıkarıp yere atmaya başladılar. Bir tanesi içerlere gitti, hemen yatak odasına daldı. Elinde bir kadın çantasıyla çıktı. Boşalttılar. Gönül'ün çantası. Gönül o sırada IBM'de çalışıyordu ve Lübnan gibi birtakım yerlere görevli olarak gidip geliyordu. Çantasından bir iki tane metal yabancı para düştü. Döviz kaçakçılığından mahkemeye verdiler kızı sonra. Yani tutanak tutuldu çantasından döviz çıktığı için. Gönül sıkı devrimcilerdendi biliyorsun. Evdeki bu kargaşa sırasında bir gece evvel teksirde bastığımız, dağıtmak üzere hazırlanmış bilmem ne sendikasının bildirileri var. Şöyle koca bir tomar. Sandalyenin üzerinde duruyor. Gözüme o ilişti. Ben gittim üzerine oturdum. Yani bildiriler altımda ve ben orda masum bir şekilde oturuyorum. O arada içeri dışarı girip çıkıyorlar. Gönül'den çarşaf istediler. Kitaplar çoktu çünkü. Yere bir çarşaf serildi. Kitapları toplayıp toplayıp çarşafın içine attılar. Bir kısmı da oralarda buralarda kaldı kitapların. Yani bir özen yok. Ondan sonra çarşaf dört tarafından düğümlendi. Böyle büyük bir bohça oldu. Haa, bir de duvarda Şarlo'nun resmi vardı. Biz serigrafla basmıştık.

— Poster gibi yani...

— Poster, evet. Polis veya subaylardan birisi, "Bu ne" dedi. İşte Şarlo dendi. "Bunu asacağına Atatürk'ü assana oraya," dedi. Sonra masaya geçildi tutanak tutuldu. Ben, "Ben misafirim bu evde" dedim. Umursamadılar, "Tamam tamam sen de geliyorsun" dediler. Hiç uzattırmadılar lafı. Üçümüzü aldılar. O kocaman kitap dengini de Orhan'la bana taşıttılar. Biz ıhlıya mıhlıya evden çıktık ve bir cemseye bindirildik...

— Bildiriler evde kaldı.

— Bildiriler kaldı... Cemsenin ortasına o kocaman kitap dengi kondu. Cemsenin iki tarafına böyle tüfeklerini bacaklarının

arasına koymuş askerler oturuyor. Biz de çıktık aralarına tünedik. Askerlerden birinin tüfeğinin ucunda bir çiçek duruyor, namluya takılmış. Bu Bosc diye çok ünlü bir karikatürcünün yine çok ünlü bir karikatürüdür; askerler yürüyorlar, bir tanesi oradan bir çiçek koparmış, tüfeğinin namlusuna takmış! Ben yine her zamanki gevşekliğimle, "Hemşerim nereden buldun bu karanfili" dedim. Bu insanca konuşma karşısında yumuşadı tabii. "Demin bahçeli bir yeri bastık. Onun bahçesinden çıkarken kopardım" dedi. Bizi aldılar önce Levent Karakolu'na götürdüler. Gönül'ü başka bir yere koydular. Orhan'la beni daracık bir yere. Dışarıda polisler konuşuyorlar. İçerde bir de sarhoş asker var. Orhan, ben, sarhoş asker. Er uçmuş, tam sarhoş. Bir generalin şoförüymüş, o yüzden yüksekten atıyor. "Bunlar beni buraya koydular ama" diyor, "ben çıkarım biraz sonra. Bunlar benim kim olduğumu bilmiyorlar." Hayli sarhoş, bağırıyor, çağırıyor, gürültü çıkarıyor. Bir süre orda kaldık. Sonra bizi oradan aldılar, Beşiktaş'ta Akaretler'deki karakola getirdiler. Karakola girdik, bir sürü insanla yan yana dizildik. Tabii polislerin gözü üzerimizde, doğru dürüst konuşulamıyor. Şimdi kafamdan şu hesapları geçiriyorum: Orhan masum benim gözümde, yani Orhan birkaç afiş falan basmış. Benim durum ise hiç parlak değil. Bir defa aranıyorum. Bir de burnumu sokmadığım yer yok. Nereye baksalar beni orda görebilecekler. Öyleyse ben uzun süre kalacağım. Hiç olmazsa şu cebimdeki adres defteri kimsenin başını yakmasın diyerek usulca Orhan'a ilettim. Belli ki bırakacaklar onu.

— *Sence!*

— Bence. Bir süre orda oturduktan sonra, "Kalkın" dediler. Biz yine o kitap dengini taşıyarak kapıdaki bir cipin içine koyduk. Bizi de cipin içine oturttular. Fakat cip çalışmıyor. Uğraşıyor, uğraşıyor polis, çalışmıyor. "İnin lan, itin" dedi. Biz indik Orhan'la. Cipi itmeye başladık. Cipi ittik, cip çalıştı, gitti sola döndü, Beşiktaş'ın çarşısının içinde küçücük kalıncaya kadar kayboldu gitti. Biz şimdi Orhan'la böyle kaldık, birbirimize baktık. Tüyelim mi? Ne yapalım gibilerden,

bilemedik. Biz böyle şaşkın bir şekildeyiz, vakit geç, artık gece iyice kararmış, in yok cin yok Akaretler caddesinde.

— *Bir sokağa sapsanız kurtuldunuz.*
— İki kişiyiz. Sola dönüp yokuştan çarşıya kadar gitmiş cip. Uzaktan gözüken cipin içinden bir polis çıktı, bize eliyle gelin gelin diye işaret ediyor. Biz Orhan'la koşarak gittik. Cipe bindik.

KARA ÜNLÜ SANSARYAN HAN'DA...

— *Yüz karasısınız.*
— Cip bizi de aldı ve Sansaryan'a getirdi. Bizi önce üst katta, en üst katta...

— *Tabutluklara...*
— Tabutlukların oraya götürdüler, bir yere bıraktılar. İşte ilk düşünceler orda oluştu. Yani, "Bu hayatı böyle yaşayacağız artık" diye kendi kendime kurdum. Bir çaycı vardı, parayla çay içtik. Sonra teker teker duvara dizip hepimizin fotoğrafını çekiyorlardı. Beni böyle fotoğrafa dizdikleri anda soluma baktım, tabutluk bölümü vardı orda ve amcamın oğlu Savaşkan... Savaşkan Oral bir aşağı bir yukarı yürümeye çalışıyordu. İki fil ayağıydı ayakları. Yani ayağın şu öndeki girintisi yok olmuştu. Dizinden parmaklarına inen bir kalınlık. İki silindir adeta ve ıslak bir zeminde bir fil gibi yürümeye çalışıyordu. Fotoğrafımı çeken polis bana, "Tanıyor musun onu" dedi. "Tanıyorum" dedim. O kadar. Arkasını sormadı. Fotoğraflarımız çekildikten bir süre sonra aşağı indirildik. Sanki bir asansör boşluğu veya bir hava boşluğu gibi çok dar ama tavanı yukarı kadar uzanan bir yere tıktılar. İçerisi insan doluydu. Orda bir saat kadar falan kaldım. Dışardan işkence ve çığlık sesleri geliyordu. Korkunçtu. Ondan sonra adeta film koptu. Bir polis gelip beni aldı. Bir yere götürüyor, bir şey yapıyorlar, bir başka yere götürüyor, bir şey

yazıyorlar. Beni oradan oraya götürürlerken bir yerden iki kişinin kolunda bir garip insan çıktı. Yürüyemiyor, ayakları sürünüyor. İrfan Uçar'dı. Parçalanmış çoraplar ve koridorda uzayan bir kan izi bırakarak iki kişi tarafından götürüldü. Hemen arkasından da bir tombul teyze çıktı ortaya. Elinde bir kova ve bezlerle İrfan Uçar'ın arkasından yerleri sildi ve gitti. "Sen burada bekle kapıda" diye beni dikti polis. O içerde bir şeyler yaparken ben bu olaya tanık oldum. Sonra beni götürdü, parmak izlerim alındı. Ardından üst katta bir yere çıkardı. Büyük bir büro, çeşitli masalarla insanlar çalışıyor, yerler kitap, dergi, kâğıt... Her şey yere atılmış, üzerine basarak dolaşılıyor, gidiliyor, geliniyor. Etrafta paslı kılıçlar, kamalar, öyle tuhaf şeyler de var. Polis, "Binbaşım getirdik" diye beni bir masanın arkasında oturan sivil giyimli bir adamın önüne oturttu. Ben oturdum, adam bir şeyler yazıyor, çiziyor ve ben öyle bakıyorum. Yerlerde benim karikatürler, benim yaptığım afişler, kapaklar, benim yazdığım bildiriler... Her tarafta benim işler var yani. Rasgele yerlere atılmış şeyler. Ama hemen hepsinde benim bir payım var. Onlara bakıyorum ve yine içimden uzun yıllar buradayım ben artık diyorum... DİSK sendikalarının dergilerinin kapakları, başka yayınlar, her şey orada ve ortalarda. Ne kadar da çok bulaşmışım. Adam klasik soruları sordu. Ben gayet masum konuşuyorum tabii... Sonunda bana nasihat etti: "Bak, aklı başında bir çocuksun" dedi. Orhan'ı kastederek, "Böyle abuk sabuk, tehlikeli insanlarla arkadaşlık yapma. Sonra başın yanar" dedi. "Teşekkür ederim" dedim ve beni yine birisine teslim etti. Aşağıya, yeniden müteferrikaya attılar beni. Müteferrikada Orhan ve Bekir... Bekir Yenigün. Çok hoş bir adamdır. Sanki polis nezaretinde değiliz de kahvedeyiz. "Ooo hoş geldin" diye karşıladı beni. Gayet yumuşak, gayet güvenli, hiçbir problemi olmayan biri gibi. Birden yumuşattı bizi. Ranzaların üst katına çıktık. Bekir bize bir şeyler ikram etti, polislere para verdi, bir şeyler aldırdı dışardan. Bağdaş kurup konuşmaya başladık havadan sudan. İnsanlar volta atıyorlar, berbat bir koku...

— Bilirim, sidik kokar.
— Felaket... Sidik, bok. Her şey var. Ve de parmaklıklı kapının dışında yılışık bir polis Orhan'a, "Hey ressam ne diyorsun bu işlere" diye laf atıyor. Orhan da kibar çocuk, cevap veremiyor. "Fesüphanallah" diyor, oturuyor. Ben yine uzun yıllar kalacak bir adamın hazırlığı içindeyim.

— Yani yukarıdaki rahatlatmadı seni? Hani kötü çocuklarla arkadaşlık yapma filan nasihatı...
— Hayır, hayır, rahatlatmadı. Yani kitap okumuşluğumuz var, eski tüfeklerin hayatları hakkında bilgimiz var. Orda epey zaman geçirdikten sonra.

— Ne demek epey zaman?
— Yani bütün bir gece herhalde. Ertesi gün beni aldılar. Yani Orhan bırakılacak ve ben orda uzun yıllar kalacağım derken Orhan kaldı, beni serbest bırakacaklar. Ama şartlı.

— Ne şartı bu?
— Sordular, "Nerde oturuyorsun?" Cevap verdim: "İşte Fındıklı'da oturuyorum." Beni Tophane'deki karakola bir polis nezaretinde gönderdiler. Bak çok ilginçtir, sadece bir gün kalmama rağmen Sansaryan'dan çıktığım anda tanımadım Sirkeci'yi. "Herhalde başka bir kapıdan çıkardılar" diye düşündüm. Çünkü yepyeni bir şehirdi sanki karşımdaki. Yani tamamıyla silinmiş zihnimden, kısa bir süre sonra hatırladım nerede olduğumu. Çok ilginç. Tophane'deki karakola teslim ettiler beni. Onlar da nezarete attılar. Sonra çıkartıp sobanın başında bir yere oturttular. Böyle oturuyorum. "Gideyim" diyorum. "Hayır gidemezsin" diyorlar. "Kefil bulman lazım." İyi de ben kefili nerden bulayım? Düşünüyorum, düşünüyorum. Telefon yok, hiçbir şey de yok o günlerde. Kefil aklıma gelmiyor. Kimi kefil göstereyim? "Yahu bırakın gideyim" diyorum. "Sus lan" diyorlar. O sırada karakola bir şekilde baklava geldi bir yerden. Bana da baklava ikram etti polisler. Baklavayı yerken birden aklıma Metin Deniz geldi. "Cihangir'de benim

kefil olacak bir yakınım var" dedim, "yani onu kefil gösterebilirim size." "E çağır gelsin?" "Nasıl çağırayım?" Oradan bir bekçi buldular. Kattılar bekçiyi yanıma. "Al bunu götür, kefilini getirsin" dediler. Çıktık bekçiyle. Artık galiba gece olmuştu. Onu hatırlamıyorum şimdi. Fındıklı'ya kadar konuşa konuşa yürüdük. Bekçinin yaşı benden gençti. Fakat görüntüsü benim ona amca diyeceğim kadar çöküktü. Fındıklı'nın merdivenlerini çıkarken nefes nefese kaldı zavallı. O merdivenlere benim ayaklarım alışkın. Dinlenerek, konuşarak çıktık merdivenleri. Gidip Metin Deniz'in kapısını çaldık. Metin hayret ve dehşet içinde açtı kapıyı. Dedim böyle böyle, "Bana kefil olacaksın." Metin'i aldık tekrar geri gittik. Metin imza verdi ve ben böylece serbest bırakılmış oldum.

— *Peki şu evlenmene gelelim artık. Dehen'i resmen istedin. Babasının yaptığı tahkikattan da nasılsa ve nedense temiz çıktın. Gelelim evlenmeye. Yani artık şu nikâh gününe dön bakalım...*
— Bana, nikâh saat 4'te kıyılacak, ona göre gel, dediler. Annem, babam önden gitti. Ben de lacivert takım elbisemi giydim, vakit geçiriyorum. Saat 4 olsun da gideyim nikâhıma. O sırada Yalçın Çetin'in bürosunda çalışıyorum. Yalçın Çetin beni zorla Radar Reklam'a sokmuştu.

— *Ne yapıyorsunuz Radar Reklam'da?*
— Çizgi film... Radar Reklam'da oyalanıyorum. Bir süre sonra, "Hadi ben evlenmeye gidiyorum" diyerek çıktım. Yolda Bekir Yıldız'a rastladım. "Ben evlenmeye gidiyorum, sen de gel" dedim. Metin Deniz'e, Gürel Yontan'a rastladık, onları da aldık, birilerine daha rastladım. Yani arkadaşları da topladım ve saat 4'te kapıyı çaldım. Suratları bembeyaz, dehşet içinde insanlar açtı. "Nerdesin" diye. Yani 4'te denince, 4'te gidilmezmiş. Çok daha erken gidilirmiş.

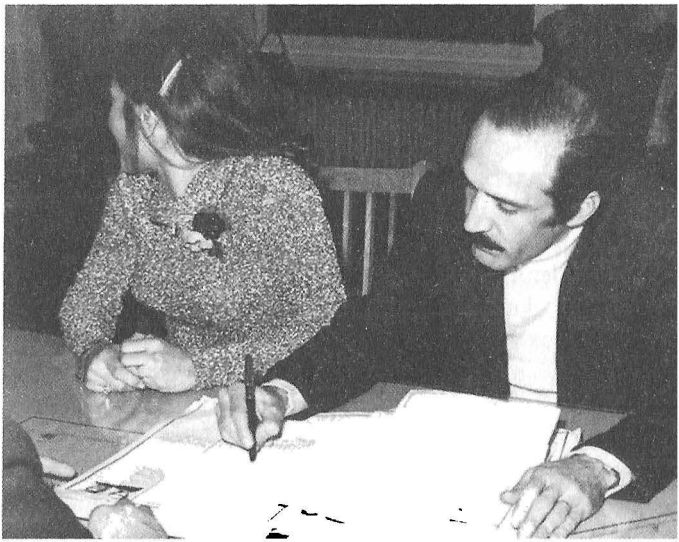
— *Bence de...*
— 4'te de nikâh kıyılacakmış.

— *Komedi filmi gibi yani Tan: Damat tüydü!*
— Kesinlikle. Damat tüydü, diye karar verilmiş ve büyük bir tatsızlık yaşanmaktaymış. Çünkü annem var, babam var, ötekiler, gelin orda süslenmiş bekliyor. Bu arada Radar Reklam'a telefon ediyorlar. Radar'dan da, "Valla, iki saat önce evleneceğim diye çıktı buradan" demişler. Bereket geç de olsa damadın kaçmadığı anlaşıldı ve orada bir nikâh kıyıldı. Bir şeyler yenildi içildi ve biz oradan çıkıp Elmadağ'daki evimize gittik. Böylece evlenmiş olduk ve böylece ben Radar Reklam'da işi olan, karısı olan düzgün bir adam haline geldim birdenbire. O günlerde esas ağırlığımı Karikatürcüler Derneği'ne vermiştim. O sırada basın dünyasında Oğuz Aral, *Gün* gazetesinde Gırgır diye bir sayfa yapmaktaydı. Yahut da dergiye çevirmişti.

— *Yani* Gırgır *doğuyor?..*
— Evet. *Gırgır* çıktığı zaman fotomontajlarla çıplak kadın fotoğrafları basan... Zaten adı da *Gırgır*. Tamamen sorumsuz bir dergi yapısındaydı. O şiddet dolu siyasi ortamda çok eleştiriliyordu. "Olur mu, hiçbir şeyle ilgisi yok bu derginin" fa-

Dehen Sür ile.

Dehen ile nikâh masası.

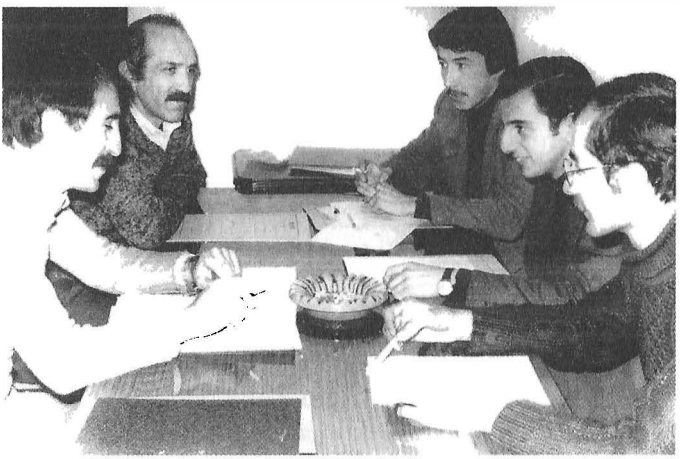
lan diye... Oğuz Aral, bu ve şimdi söyleyeceğim eleştirileri daima dikkate alarak, çok akıllıca, bütün o eleştirilerin gerekliliklerini yerine getirerek dergiyi yükseltmeyi başardı. Siyaset dışı yapısının eleştirilmesiyle, siyasetle ilgili konular dergide yer almaya başladı. Daha önce yoktu. Yine aynı günlerde Akşehir Karikatür Yarışması'nı başlattık.

— *Tam ne zaman oldu bu Tan?*

— 1973'te, mimar Yücel Gürsel'le Akademi yıllarından bir yakınlığımız var. Bana, "Akşehir'de mimari bir yarışma var. Senle beraber katılalım bu yarışmaya" dedi. Yani ben karikatürcü, mizahçı olarak tanındığım için Akşehir'deki mimari yarışmaya yakışacağımı düşünmüş. Yalnız şart olarak Akşehir'e gidip, görmek gerekiyor. "Tamam gidelim" dedim. Yücel'le kalktık, Akşehir'e gittik. Şartnamenin gerektirdiği arsayı gördük. Akşehirlilerle tanıştık. Orada yıllardan beri Nasreddin Hoca Şenlikleri'nin yapıldığını öğrendik. Ben bunlara,

"Sergi ister misiniz? Bir yarışma yapabiliriz biz dernek olarak" dedim. "Çok iyi olur" dediler. Bunlarla sözlü bir anlaşma yapılmış oldu. Ben konuyu Karikatürcüler Derneği yönetim kuruluna getirdim. Temmuz ayında Akşehir'de gençler arası bir karikatür yarışması yapılmasına karar verildi. Bunda benim siyasi bir amacım da vardı. Çünkü 12 Mart biraz gevşemişti. Bir atılım, bir demokratik çıkış göstermenin doğru olacağına inanıyordum...

— *Karikatürcüler dünyasında?*
— Evet. Ve gençler dünyasında... Bu karar alındı ve 73 yılında birdenbire iki yüzün üzerinde genç karikatürcü... Daha önce Türkiye'de böyle bir şey yok. Gençlerin karikatür yaptığına dair hiçbir belirti yok. Sadece 50 kuşağının belli insanları var. Ben fukara da artık eski etkisini kaybetmiş bir karikatür dünyasında, ben de onlar gibi olabilir miyim çırpıntısı içindeyim. Çoğuyla tanışmışım, arkadaş olmuşum. Turhan Selçuk'la acaba dergi çıkarabilir miyiz diye kapı kapı dolaşıyoruz o günlerde...

Karikatürcüler Derneği yönetim kurulu 1979. Seydali Gönel, Tan Oral (başkan), Semih Poroy, Selçuk Kulaksız, Alper Uygur.

— Gırgır *var artık ama?*
— *Gırgır* var.

— *Ve büyümüş...*
— Büyümemiş daha... Ama siyasete bulaşmaya çalışıyor yavaş yavaş...

— *Peki gençlere açılan bir pencere olarak?*
— Hayır yok. Arşivlerde duruyordur dergiler. Tek bir şey yoktur o yıllarda genç karikatürcülerle ilgili olarak. İşte Akşehir'de böyle iki yüz genç karikatürcünün katıldığı...

— *Nasıl duydular, Akşehir'de bir karikatür yarışması olduğunu?*
— Ben de bilmiyorum. Biz dernek olarak elimizden geldiğince duyurmaya çalıştık.

— *Belki gazetelerde küçük haberler çıktı.*
— Belki. Bilemiyorum. Ben, günlerce evde arkadaşlarımın zarf üstü yazdıklarını hatırlıyorum. Derneğin işleri olarak... Çok heyecan verici bir şeydi 200 gencin yarışmaya katılması. Aralarında bugün basında yer alan bir sürü karikatürcü vardır. Haslet'ten, Nezih Danyal'dan, Ercan Akyol'a, Selçuk Demirel'e kadar bir sürü insan orada gözüktüler, ödül aldılar. Onlara dernek adına diploma gönderdim. Diplomalarına, "Ciddiyeti alaya aldıkları, ama alayı ciddi tuttukları için bu diplomayı hak etmişlerdir" gibi bir ibare koymuştum.

— *Karikatürcüler Derneği'nde ne zaman yönetici sorumluluğu üstlendin sen Tan?*
— 1973'te.

— *Tek etkinlik Akşehir Yarışması değildi herhalde...*
— Tabii değildi. Ben dernekte göreve geldiğimde şu açlığın içindeydim: Bu sanatın geçmişi nedir? İzmir'de kütüphaneye gidip, bunu aramaya çalıştığımda bir şey bulamamıştım. Bir

Nasreddin Hoca Şenlikleri amblemi, Tan Oral tasarımı.

tek Cem gibi bir isim duymuşluğum vardı. O zamanki Cem Yayınları...

— *Cem ve Cem Yayınları?*
— Karıştırma. Cem, karikatürist Cem. Cem Yayınları ayrı...

— *Tamam tamam anladım...*
— Cem Yayınları Karikatürcüler Derneği'nin bir kitabını çıkartmıştı. Bir albüm... Onun başında bir küçük tarihçe vardı. Ama beni tatmin etmemişti. Ferit Öngören'in tarihçiliğini bildiğim için çok sık giderdim *Günaydın* gazetesine... Oğuz da...

— *Aral?*
— Evet Oğuz Aral da, Ferit Öngören de o zamanlar *Günaydın*'daydılar, *Gırgır* da orada hazırlanıyor zaten. *Günaydın*'a uğradığımda hem orada çalışan arkadaşları görürdüm, hem sohbet ederdik, hem de Ferit Öngören'den bu işin tarihiyle ilgili sürekli bilgi toplardım. O bir araştırmacıydı... Ferit'ten aldığım bütün bilgilerle, kendi karıştırdığım dokümanlarla birlikte bir tarihçe yazdım. Bunu derneğin bir albümü olarak, *Biz de Çizdik* adıyla yayınladık... *Biz de Çizdik* adını Oğuz

Aral koymuştu. Çünkü o sıralarda Celal Bayar, *Ben de Yazdım* diye bir kitap yayımlamıştı. Oğuz da "Biz de Çizdik" adında ona cevap niteliğinde bir ad buldu. Kitabın girişinde uzun bir tarihçe vardır...

— *Türk karikatürünün tarihi?*
— Tabii içinde hatalar da vardır. Ben bir yandan tarihçeli bir kitap yayımlarken, bir taraftan da Akşehir'de, genç karikatürcüler arasında yarattığımız olayı değerlendirmeye çalışıyordum. Bunun heyecanını gelip, *Gırgır*'da Oğuz Aral'a anlatıyordum. "İki yüz kişi katıldı. Hepsi genç insanlar, pırıl pırıl... Şöyle hoş, böyle hoş" şeklinde... Çünkü ondan para kopartmaya çalışıyorum, dernek adına. Benim o heyecanımı Oğuz çok iyi algıladı. Ve ondan sonra...

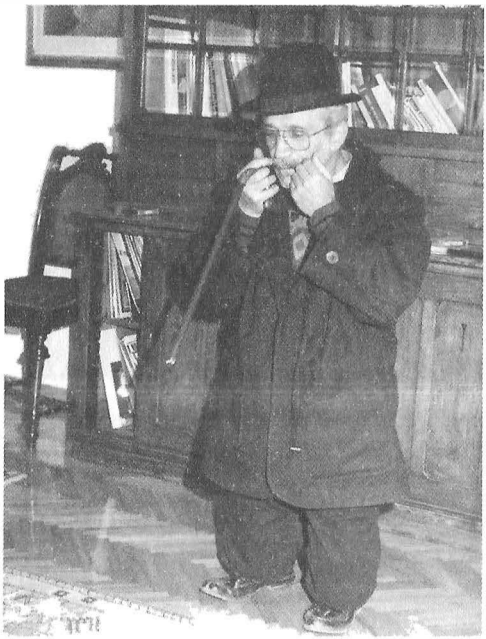
— *"Çiçeği burnunda karikatüristler" köşesi açıldı, örneğin.*
— Mesela. Dergide gençler öne çıkarılmaya başlandı. Bunları söylemek lazım.

KARİKATÜR BİR SANAT MIDIR?

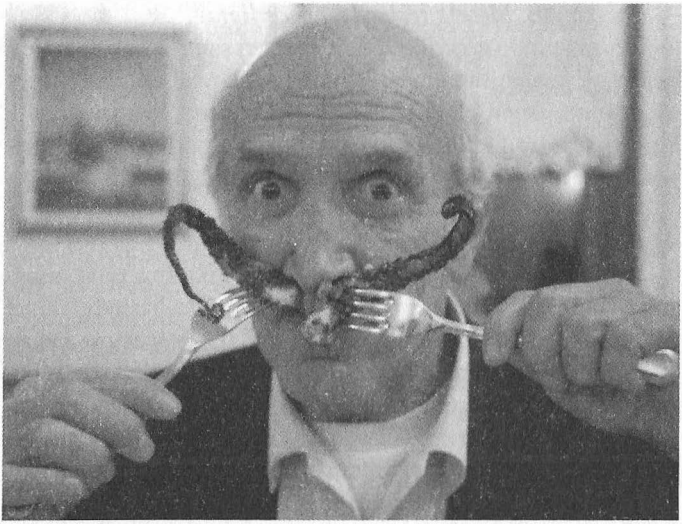
— *Peki Tan, bu söyleşinin bu noktasında bir soru: Karikatür sence bir sanat dalı mı? Yani biraz zorlamayla mı bir sanat dalı, yoksa bileğinin hakkıyla bir sanat mı o?.. Yani sanat dalları arasında bir müzik, bir resim, bir edebiyat, bir heykel, bir şiir çok kolay, hemen, itirazsız sayılır da, "Bana sanat dallarını say" desen birine, duraksamadan "karikatür" demez... Bu benim öznel algılamam da olabilir. Buna mukabil sen karikatürü, günlük gazetelerde, dergilerde yayımlananlardan çok ötede, bir yaşam biçimi olarak, tıpkı bir müzisyenin, bir ressamın yaşam biçimi olarak kavrıyorsun. Bütün söyleşi boyunca bunu savundun. Yani bir sanat dalı olarak karikatürü savunmak sana düşer. Karikatür sence bir sanat dalı mı?*
— Tabii. Bu problem, sanat olduğunu iddia eden bütün dallar için de geçerli olabilir.

— *Yok canım. Mesela resim için geçerli mi?*
— Resim için de geçerli. Dikkat edersen sanat konusu açıldığı zaman hemen sanatın ne olduğu, nasıl tarif edildiği, neyin sanat olup, neyin olmadığı şeklinde bir genel tartışma açılır. Bu, sanatın tarif edilme ihtiyacının da bulunduğunu gösteriyor. Mesela şiir dendiğinde...

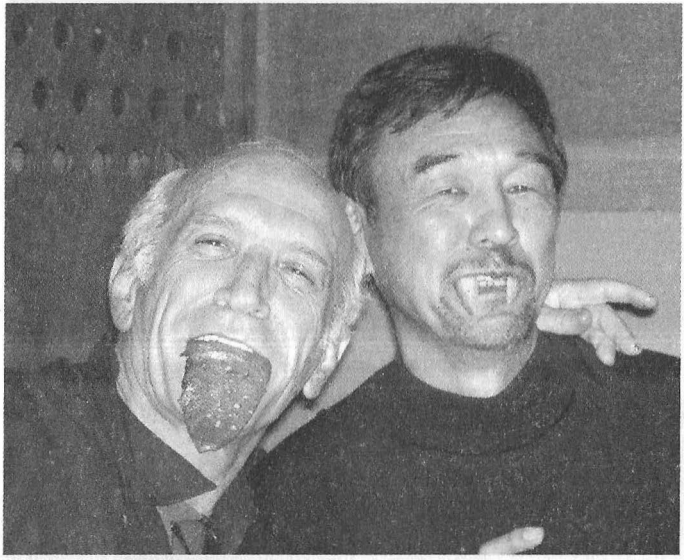
— *Biz karikatürde kalalım...*
— Benim karikatürle ilgilenmem, bunu anlattım sana, aşağı yukarı 56'larda, lise bittiği zamanki boşlukta başladı. Temel nedeni de dünyayı kavrama konusundaki ihtiyacıma cevap veren bir... bir mecra ile karşılaşmış olmam. Ondan sonra da, "Ben de bunu yapabilirim" dedim kendi kendime... Galiba 1961'deydi, bir yazı yazdım. Karikatürle ilgili bir yazı, İzmir'de *Sabah Postası*'nda yayımlandı. Orda şöyle bir sav vardı: "Karikatür de diğer sanatlarda olduğu gibi zekânın yanı-

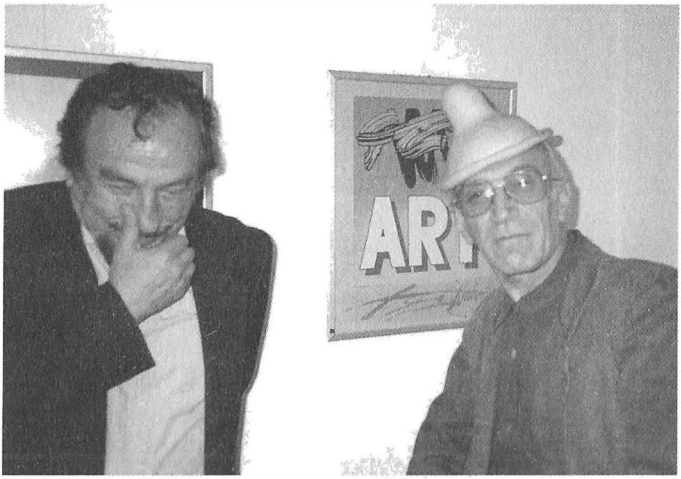
Toulouse Lautrec gibi.

Salvador Dali gibi.

No-rio Yamanoi ile.

Bedri Koraman ile.

na duyguyu da koymayı başarırsa güzel sanatlar içinde özlediği yeri alır." Bu kadar.

— Yani karikatürü ancak bu koşulla sanat olarak kabul ediyor bu yaklaşım.
— Yoooo, diğer sanatlarda da aynı şey var. Bir kişinin kendisini ifade etmesi, kendi duygusal dünyasını, duygularını ifade etmesi gibi, yüzde yüz bir tanım olmasa bile, vazgeçilmez bir karakteri var sanatın. Ayrıca karikatür dendiği zaman, sıradan insanın aklına gelen geniş yelpazenin hepsi karikatür mü sayılacak? Bunun böyle olmadığını bu söyleşinin başından beri söylüyorum. Çabam yapmakta olduğum işin sınırlarını iyi çizebilmek... Aslında zor bir soru bu...

— Zaten ben de kesecektim Tan. Verdiğin cevap topu taca atmak gibi... Şimdi yirmi yaşındaki bir delikanlının, "Benim yaşamımı karikatür belirleyecek" diye saptaması var.
— Benden söz ediyorsun.

— Evet. Öyle anlattın. Senin o dönemlerini konuştuğumuzda bu çok belirgin olarak çıktı ortaya... Oysa Türkiye'nin o günkü koşullarında, yirmi yaşındaki bir delikanlının dünya karikatürünü izlemesi mümkün değil. Sen anlattın İzmir Kütüphanesi'nde beyhude çabalar, çok kıt kaynaklar... Buna rağmen çizgiye yatkın bir çocuk, kendi yaşamını, yani geleceğini karikatür olarak tanımlamış. Bu nasıl mümkün olabilir? Karikatürde ne buldu da onu bu kadar ısıttı, kendine bağladı bu sanat.

— O zamanki ihtiyaç ve sıkıntılara denk düştü. O yaştaki Tan Oral'ın... Ama o yaştaki her insanın olabilir. Buluğ çağından çıkıp dünyayı tanıma yaşında... bir uyumsuzluk yaşanır. Çevresiyle, ailesiyle bir uyumsuzluk. Bulunduğu yeri, zamanı ve mekânı tanımlamakta güçlük çekiyordur. Bilgi birikimi, kültürel birikim açısından güçlük çekiyordur. Doğal ihtiyaçlarına cevap bulmakta sıkıntı çekiyordur. Hemen hemen bütün insanların o yaşlarda böyle sıkıntıları var. Genellikle ya huysuz ya haylaz ya şiir yazan ya içine kapanık... Kişiden kişiye değişen çözümler ve sonuçlar yaşamıştır insanlar... Şimdi bunları kolaylıkla atlatan sağlam insanlar da var.

— Senin deyiminle ya bozuk ya sorunlu ya da sanata yönelmiş insanlarda kalalım.

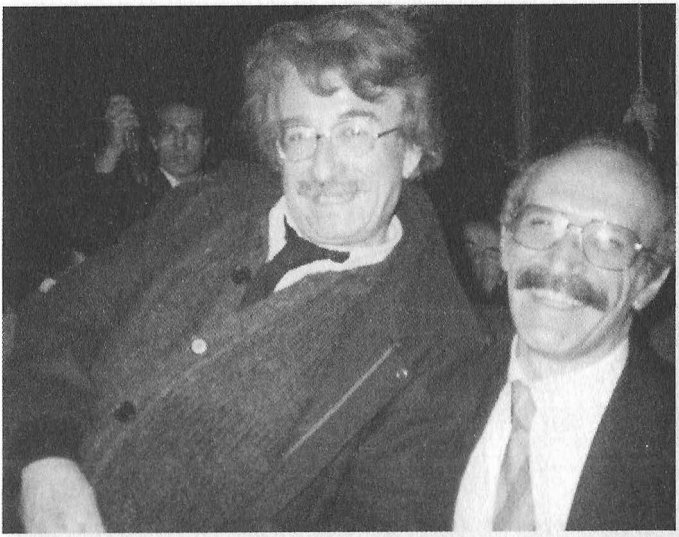
— Oradayız zaten.

— Ama yazıya, hikâyeye, romana, şiire yeteneği varsa oraya yönelir. Alışılagelen budur. Ya da ne bileyim müziğe yatkınsa... Nitekim senin, daha önce anlattın, çok genç yaşlarında Stravinski ile daha eski klasik müzisyenler arasındaki farkı sezebilecek bir yatkınlığın olduğunu anlattın...

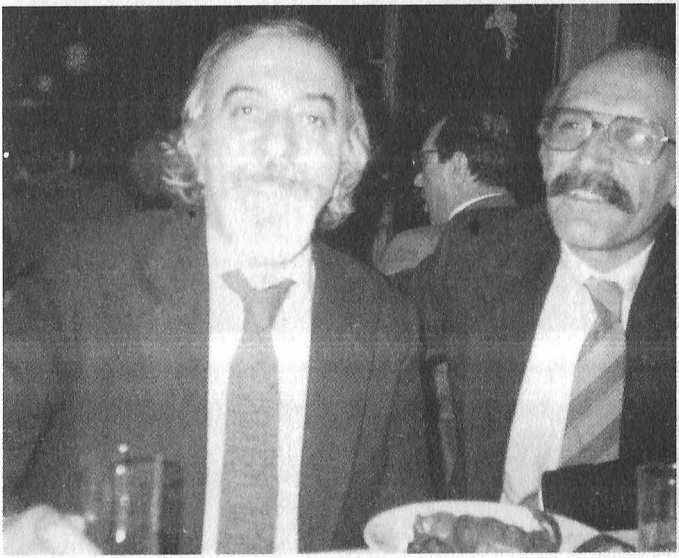
— Hemen söyleyeyim. Eğer bizim evde bir piyano olsaydı, benim karikatürle bir ilgim olmayabilirdi.

— Tam da bu soruyu sormak istiyorum.

— Tabii. Evimizde bir piyano olsaydı, çocukluğumda yani... Bütün gücümle piyanoyla ilgilenmek isterdim.

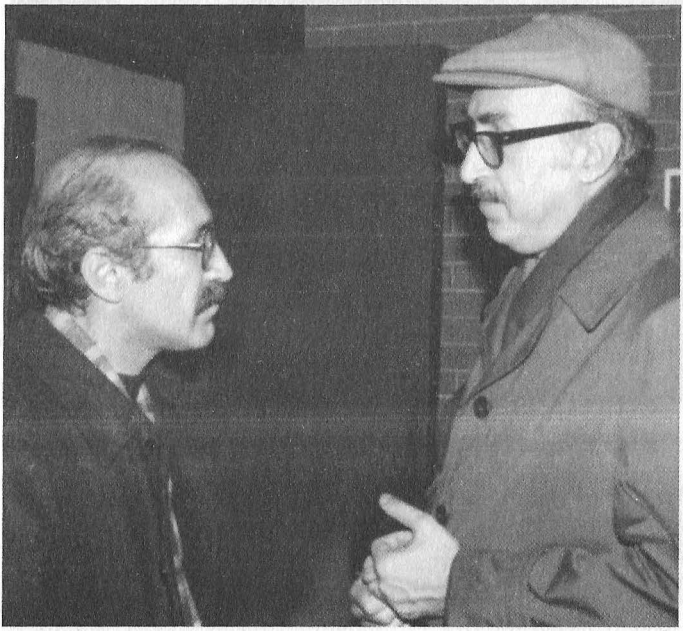
Atlan Erbulak ile.

Nehar Tüblek ile.

Mustafa Eremektar (Mıstık) ile.

Kemal Özer ile.

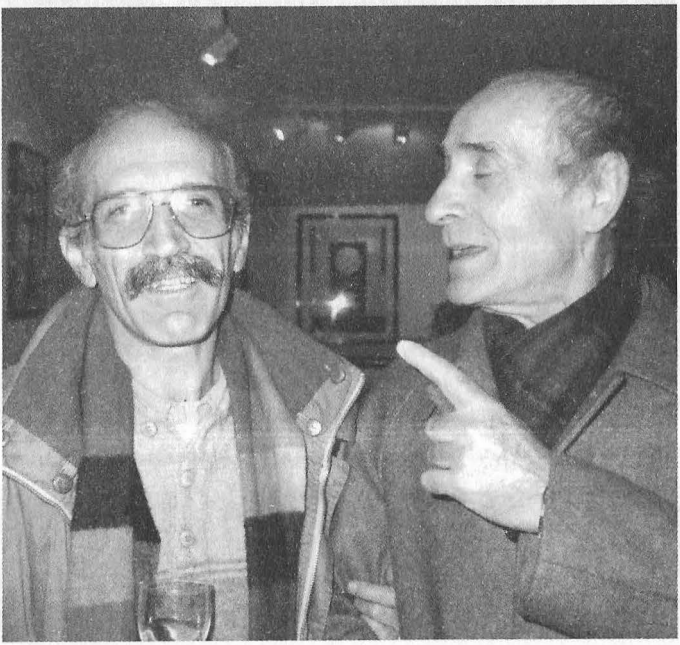
Tarık Dursun K. ile.

Halim Şefik ile.

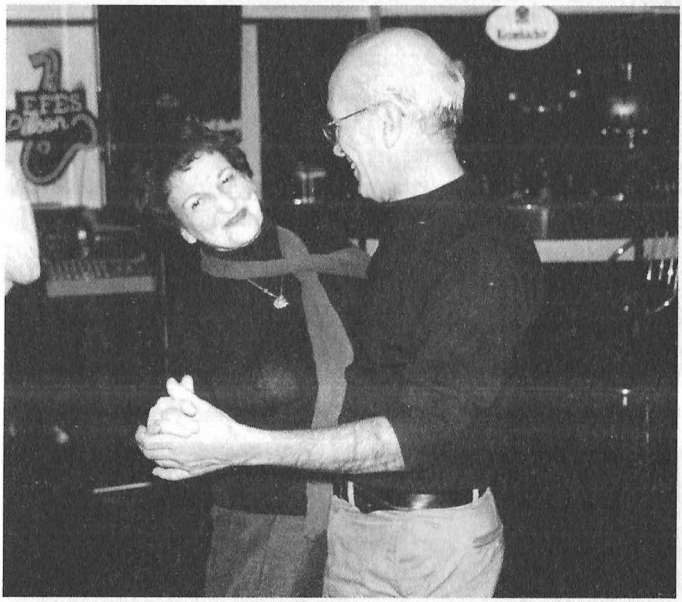
Çinuçen Tanrıkorur ile.

Balaban ile.

Marcel Marceau ve Erdinç Dinçer ile.

Selma Emiroğlu ile.

— Ama piyano yoktu ve senin elinde kâğıt ve kalem vardı öyle mi?
— Evet. Her zaman kâğıt, kalem vardı.

— Tamam. Şiir yazabilirdin, hikâye yazabilirdin. Ama temel uğraş alanı olarak karikatüre yöneldin. Seni karikatüre çeken nedir?
— Söyleyeceğim. Ama deminki sorunu atlamayalım. Şiirle, hikâyeyle uğraşmadığımı söylemedim. Fakat yıllar sonra senin sorduğun soruyu defalarca ben kendime sordum. Yaşadığım o günleri hatırlamaya çalışarak... Şiiri, herkes gibi, yazarken buluyor insan kendisini. Kararlılığı olan bir şey değil. Şiir, hele o yıllar için, insanı çıplaklaştıran, çıplak gösteren bir ürün. Bunu bir başkasına göstermek çok zor. Genellikle o şiirler saklıdır. Birçok insan için böyledir. Yazı yazmak daha çok kendisine güvenle ilgili bir şey. Şimdi ben yıllar sonra kendime sorduğum zaman o soruyu, biraz mizahi olacak ama, şöyle bir cevap vermiştim: Ben yazı yazmayı çok istiyorum. Fakat yazar olmadığım için herhalde yazamazdım. Şiir yazmayı da çok istiyordum, ama ben şair değildim. Resim yapmayı çok istiyordum, fakat ressam değildim. Heykel yapmak hoşuma gider, fakat heykeltıraş olmadığım için böyle bir cesareti kendimde bulamazdım. Bunları denemedim de değil. Ya benim hevesimi kırdılar. Mesela babam, "Bunları bırak dersini çalış" dedi. Yazdıklarımı gösterdiğim bir arkadaşım küçümsedi beni... "Sen yazar mısın" dedi. Tabii o zaman böyle bir kırgınlık bütün motivasyonu düşürebiliyor. Ona rağmen öyle zamanlar oluyor, ki elinde olan bir şey değil bu, sayfalar dolusu yazabiliyor insan. Bir de bu saydığım ya da saydığın sanat dallarının hiçbiri, benim o yıllardaki birikimimi sağlayan ve kendimi borçlu hissedeceğim alanlar değildi. Yani benim yetişmemde, o yaşlarda şiir, pek ulaşmadı bana. Kitap, yazı pek ulaşmadı. Heykel hemen hemen hiç ulaşmadı. Resim...

— Evet resim?.. Babanın resim yapmaya çalıştığından, evde onun bir tuvali olduğundan söz etmiştin...

— Babamın resimle ilgilenmesinden dolayı evde Rönesans ressamlarının kitapları vardı. Oradan biraz biliyorum. Ama onlar da bende çok büyük bir borçluluk duygusu yaratmadı. Dünyayı kavramak üstüne iki alan var ki bana çok kolay ulaştı. Bunlardan biri sinemaydı. Sinema en küçük yaştan itibaren kendimi bulduğum, benimle samimi bir diyalog kuran bir sanat dalıydı... Oysa mesela edebiyat benimle samimi bir diyalog kuramamıştır başlangıçta. Soğuk gelmiştir bana. O zamanlarda edebiyatla uğraşan arkadaşlarla bağdaşamamışımdır. Onlar başka bir dünyanın insanlarıydı sanki. Ama sinema bana çok sıcak ve sevecen geldi. Benimle diyaloğa girdi. Bir de... Bir de o zamanki mizah dergilerinde karşılaştığım çizgiler. Çok yakın geldi bana... İlişki kurabildim. Dolayısıyla iki sanata karşı kendimi borçlu hissettim. Elimden geldiği kadar bu borcu ödemeye kalkıştım. Sinemayla da biraz ilgilendim, karikatürle de biraz ilgilendim.

— O yıllarda herhalde? Başka türlü, "Biraz ilgilendim" sözünü kabullenmek mümkün değil. Özellikle karikatür ve Tan Oral söz konusuysa...

— Tabii. Tabii o yıllardaki Tan Oral'dan söz ediyorum. Çünkü bir denemeydi. Borçlu hissediyorum, seviyorum. Fakat bir yargı sahibi de oluyor insan. Bazı şeyleri beğenip, bazı şeyleri... Bak bunu tarif etmek de zor. Yani bazı kadını güzel bulursun, bazısını bulmazsın. Tıpkı onun gibi... Bazı karikatürler çok hoşuma gidiyor, bazıları gitmiyordu. Hatta bazı çizerlerin sadece bazı tavırları çok güzeldi.

— Tamamlanmasını beklediğim cümle benim istediğim gibi tamamlanmadı. Yani ben şiir yazmadım, çünkü şair değildim, dedin. Tamam. Yazı yazmadım, çünkü yazar değildim. Tamam... Ancak sen karikatürist de değildin?

— Karikatür yapmak için karikatürist olmak gerekmiyordu. Zaten hâlâ da bunu böyle düşünüyorum.

— "Şiir yazmak için şair olmak gerekiyor ama karikatür yap-

mak için karikatürist olmak gerekmiyor" gibi alışılmadık, paradoksal bir şey söylüyorsun.
— Bunu bir sohbet içinde sorumsuzca söylediğimi ifade etmeliyim.

— *Ama kitaba girecek bu söz.*
— Tabii girebilir. Ben bunu iddia olarak söylemiyorum. Bir şeyi anlatmak için biraz mizahi yaklaşıyorum. Genel alışkanlık olarak toplumda, insanlar kendi haklarında harcıâlem ifadeler kullanarak geçerler. Bu bir kolaylık getirir. Ben, "Ben bir karikatürcüyüm" lafını da etmedim. Çizdiğime de pek karikatür demem zaten. "Çizer" derim kendime, yaptığım işe "çizgi" ya da "çizim" derim. Evet ben çiziyorsam çizerim. Çizer olduğum için çiziyor değilim. Doğru bakış bu olmalı. Çizdiğim de çizgidir. Karikatür ona ayrıca verilmiş bir anlamdır. Onu ben vermemeliyim, ben yapmamalıyım onu... Başkası verebilir veya vermez, hiç umrumda değil. Temeli bu. Oysa diğer sanatlar bu kadar hoşgörülü değil, daha acımasız... Karikatür daha şefkatli bir alan olduğu için kendimi orada daha rahat hissettim.

— *"50'li yılların ikinci yarısından itibaren gördüğüm karikatürler bana bu sanata karşı yakınlık doğurdu" dedin. O yılları anımsıyorum.* Akbaba *çok temel bir mizah yayını olarak vardı. Sanırım* Tef *gibi dergiler çıktı.*
— *Akbaba*'yı pek fazla izlemedim, az izlerdim. Ama *Tef* ve *Dolmuş* bana daha yakındı.

— *Dolayısıyla yerli karikatür dergileri ve onlara alınmış yabancı karikatüristlerle tanıştın. Yani bütün dünyadaki karikatür paletiyle tümüyle tanışmış bir dünya da söz konusu değil.*
— Şu var. O yıllarda zannediyorum *Milliyet* gazetesi, *Vatan* gazetesi ilave vermeye başlamıştı. İlavelerde bol miktarda resimli romanlar, karikatürler vardı... Mesela "Hoş Memo" o yıllarda herkes gibi beni de etkileyen, tutkuyla izlediğim bir

resimli romandı. Çok öğreticidir. All Capp ölmeden önce üretimini kestiği gibi, çizgilerinin yayınını da bütün dünyada yasakladı. Bu da çok ilginç bir örnektir. All Capp, dünyanın her yanında yayımlanan bir resimli romanı bir anda yok etti. Şimdi... Yayımlandığı günlerde doğal ve keyifli bir şeydi All Capp'in "Hoş Memo"sunu izlemek. Ama bugün farklı bir gözle bakıldığı zaman o çizgi roman çok ciddi bir Amerika eleştirisidir. Amerika'nın toplumsal, siyasal ve ekonomik eleştirisidir. Ve bu çok nettir. Hatta Marksist netlikte bir yaklaşımı vardır. Sözü şuraya getireceğim, *Milliyet* ve *Vatan*'ın çizgi dünyasında, hem Türkiye'de, hem de Türkiye dışında birdenbire patlayan bir yayın oluştu. Hatırlıyorum *Milliyet*'in bir sayfası, yukarıdan aşağıya kadar bütün bir sayfa çizgi romandı. "Kahraman Prens", "Hoş Memo..."

— *Evet ve çok izleniyordu.*
— Dikkat edersen verdiğim örneklerde de, onlardan karikatür diye söz etmiyorum. Çizgi dünyası bir dildir, bir ifade tarzıdır bence. O yılların ve o yaşlarımızın aile dünyasında, sosyal hayatta pek konuşmazdık. Pek konuşkan insanlar değildik biz. Suskun insanlardık. Çünkü o hak verilmezdi. Sofrada hep sustum. Evdeki sofrada hiçbir zaman konuşmadım. Hep annem konuştu. Annem de ortalığı şenlendirmek, neşelendirmek için konuştu. Yoksa ortada bir şey yoktu. Ben ağzımı pek açamazdım. Okulda tek söylenen, "Konuşma" idi. İnsanların kahvehanenin dışında kendilerini ifade edebilecekleri bir ortam yoktu. Orası da kötülenirdi. Susmak ve içine atmak doğal bir şeydi. Ve bir çıkış yolu da yoktu. Dolayısıyla sosyal hayat sıfırdı. Birdenbire böyle coşkulu bir çizgi dünyası ile karşılaşınca. Coşkulu, ama biraz, çok değil... Eli "biraz" yatkın bir insan olarak, çünkü eli "çok" yatkın bir insan değilimdir aslında. Eli "çok" yatkın insanlar farklı insanlar, biliyorum onları...

— *Öyle mi? Tan Oral eli çizgiye yatkın biri değil, öyle mi?*
— Biraz yatkın. Çok değil. İllüstratör dediğimiz adamlar var. Onlar birer mucizedir. Bende öyle bir mucize yok. Ben çizgi-

yi gayretle götüren biriyim... Ama çizdiğim çizginin temel savunacağım özelliği şu: İçimle dışım arasındaki samimi bir ilişki. Dolayısıyla hiçbir zaman çok usta bir gösteri değil benim çizgim. Oysa illüstratör çok becerikli bir kişidir, çizgiyle gösteri yapar o. İçiyle çizgisi arasında bir bağ yoktur. Müthiş bir şeydir. Bir şey çizdiği zaman hayranlık uyandırır. Benim çizgim hayranlık uyandırmaz. Hiçbir zaman uyandırmaz. Sadece benim çizdiğim bir anda, bakanı benimle yüz yüze getirir. Adeta göğsümü açmışım gibi. Dolayısıyla o yıllarda böyle bir çizgi dünyasıyla karşılaşmak ve onu anlamak büyük bir kazançtı benim için... Birdenbire dünya açıldı ve şartlar da elverdiğinde...

— Peki Tan, yetenek? Yetenek diye bir kavram var.
— Yetenek... Günün şartları, dünyanın şartları, bütün bunların bir araya geldiği, kesiştiği yerde, daima orada biri vardır. Yoksa bir sürü yetenekli insan kendini ortaya koyamadan yok olur gider. Kimi zamanlarda hiçbir adam çıkmaz. Ama bu koşulların kesiştiği yerlerde hep birileri vardır. Dolayısıyla böyle bir şanstan söz edebilirim.

— Ama Türkiye'de, çizgi dünyasında bir patlama ya da bir zenginleşme, çeşitlenme yaşandığı yıllarda da Tan Oral bu koşulları, olanakları kullanan bir adam değil.
— Tabii. Çünkü farklı çiziyorum.

— Baştan beri benim inatla sorduğum, senin de aynı inatla cevap verdiğin bir şey var: Sen yaptığın ürünün sergilerde, hem de okulda açılan sergilerde, yani sınırlı sayıdaki insanın seyretmesiyle yetinmek eğilimindeydin ve şimdi de büyük değişiklik yok. Örneğin ürettiğin çizginin çok daha fazla kişiye ulaşmasının aracı olan dergi veya gazete gibi basılı araçlara girmek için çaba harcamamak senin bir özelliğin neredeyse.
— Bu bir özel tutum değil, doğal bir tutum. Bu aradaki farkı mutlaka anlamalısın...

— *Açıklarsan belki anlarım.*
— Şöyle... Biri, "Gel bir şey çiz" demiş de ben çizmemişim. Böyle bir şey yok. Biri, "Gel basalım" demiş de ben, "Hayır" demişim. Böyle bir şey de yok. Ben sadece özel bir gayret göstermemişim.

— *Tam da bunu soruyorum.*
— Evet. Bu doğal bir sonuç...

— *Niçin doğal? Nesi doğal, neden doğal?*
— Doğal... Niçin gayret sarf edecekmişim ki?..

— *Bak... Ben mesela bir oyun yazarsam, onu koltuğumun altına alır tiyatrolara giderim. Hiç kimse, "Gel, şu yazdığın oyunu getir, oynayalım" demedi diye senin gibi davranmam. Koltuğumun altına alırım oyunumu ve tiyatro patronlarına, "Şu benim oyuna bakın" derim. Ve oynanmasını isterim. Yabancı dillere çevrilip oynanmasını isterim. Bir başka kentte de, mesela Ankara'da bir başka tiyatro salonunda da oynanmasını isterim.*
— Ama ben de sorarım, "Neden" diye? Ve cevaplamak istersen çok zorda kalırsın.

— *Hayır, tam tersine, sen zorda kalırsın... O zaman niye çiziyorsun? Sadece seyircisi, izleyeni çok sınırlı sergilerde...*
— Hemen sorayım. Böyle gösterdiğin özel gayret seni hangi başarılı sonuca götürdü. Bütün dünya oyunlarını mı, bütün dünya gazetede yazdıklarını mı izliyor?

— *Hayır. Ama oyunlarım sahneye çıktı, yazdıklarım da gazetede yayımlandı, yayımlanıyor.*
— Olabilir. Ama yine üç beş kişi gördü. Arjantinlilerin gördüklerini sanmıyorum, Gröndlandlıların gördüğünü de sanmıyorum. Bundan beş yüz sene sonra Şili'deki insanların göreceği kuşkulu. Peki neden mesela Şili'de seni çok sevecek insanların oyunlarını görmesi için çaba göstermiyorsun? Neden iki üç tiyatroda sahnelenmesiyle tatmin oldun?

— Tatmin filan olmadım. Bu da nereden çıktı?.. Hem Tan, bir gün sen benimle söyleşi yaptığın zaman bu soruları sorarsın. Ben de yanıt vermeye çalışırım. Ama şimdi ben sana soruyorum. Ne zaman bu soruyu sorduysam, Akademi'de sergi, işte bilmem neredeki sergi...
— Köylerden sokaklara kadar...

— Tamam Erdek Festivali'nde sergiler açtın. Biliyoruz. Yani "Ben çizgilerimin izleyicilerime ulaşması için bunları yaptım sadece" mi diyorsun?..
— Elimden gelen bu... İkincisi mahcup bir kişiliğim var. Gidip kapıyı çalıp, "Benim çizdiklerime bakar mısınız" diyemem. Bunları dediğim anda çizdiğime güvenmiyor olmam lazım. Yani bunları bastırmaya gittiğim zaman, yaptığım işe güvenmiyorum demektir.

— Oysa sen bunlar basılır diyorsun. Eminsin?
— Hiç kuşkum yoktu, hiç kuşkum yoktu ve yok. Ama bu benim işim değil ki... Benim görevim çizmek. Basmak başkalarının görevi... Yani ben başkalarının işini hiçbir zaman yapmayı aklımdan geçirmedim. Nitekim *Gençlik* dergisinden, "Bunları basmak istiyoruz" dediklerinde çok mutluluk duydum, hemen verdim ve bastılar.

— Ama sen basılması için özel bir çaba harcamadın?
— Niçin harcayayım?

— Peki tamam, pes!.. Bu kitabı okuyanların da tam mutabık olacağını sanmıyorum ama demek ki Tan Oral da bu.
— Bir daha vurgulayayım. Bu başkasının işi; benim işim değil. Benim işim yaşamak, yaşamı anlamak ve çizmek. Nitekim işler karıştığında basında şöyle bir sonuç çıktı ortaya: Bu karikatürleri basmakla görevli olanlar, karikatürcülere neyi çizmeleri gerektiğini de anlatmaya başlamışlardır... Bak araya gireyim, bir parantez açıp çıkayım. Bu sorduklarının klasikleşmiş, sloganlaşmış, bütün dünyaca kabul edilmiş cevapları

var. Ama ben bu söyleşi boyunca ısrarla doğal cevaplar vermeye çalışıyorum sana. Yani klasik şemalarla değil...

— Kavramak için soruyorum. Nedir o dünyaca kabul edilmiş şematik cevaplar? Birini söyle mesela.
— "Beni anlamıyorlar." Gayet basit yani bunu söylemek. Çok kişi de söylemiştir. Doğru tarafı da vardır. Gerçekten anlamıyorlardı. Anladıkları zaman da basmaya başladılar zaten.

— Evet. Şimdi sen ne dersin bilemem. Ama Türkiye'de bugün karikatür sanatında ağırlığı olan iki-üç isimden birisin sen. Bu benim yargım. Ama şu söyleşide fark ediyorum ki, adeta birileri senin kolundan çekerek, ürünlerini daha çok kişiye ulaştırmışlar. Gazeteye basmışlar, dergiye basmışlar filan... Benim bile bu çorbada tuzum var. Sendika dergilerinde senin çok karikatürünü, vinyetini bastım.
— Evet.

— Ben bunu Tan Oral arkadaşım olduğu için, elimin altında olduğun için, hem ucuza çiziyor, hatta bazen para almadan da çiziyor diye değil, o çizgileri beğendiğim için bastım, senden çizmeni istedim.
— Şimdi bu anlattığından nasıl bir tat alabileceğimi hesap edemezsin. Şu an aldığım tadı... Bu çok mutluluk verici bir şey. Bir şey yapmışım ve anlaşılmış değeri. Bir de bunun tersini düşün. Şöyle olsaydı. Ben, senin kapını aşındırmış olarak sekiz on karikatürümü zorlayarak bastırmış olsaydım. Şu anki duygum şöyle olurdu: "Basıldı ama zorladığım için." Gizli olarak içimde taşıyacağım duygu buydu.

— Senin hayatı kavrayışınla karikatürü seçişin arasında ve karikatürü seçtikten sonra da demin konuştuğumuz yayımlanması konusundaki tutumunda bir tutarlılık var. Bunu da itiraf etmeliyim. "Ben bu yolda yürüyeceğim" dedikten sonra bir başkası için çok doğal bir sorun, Tan'ın gündemine hiç

gelmemiş. Bütün konuşmalarımızdan bu çıkıyor. "Peki ben nasıl geçineceğim? Ev kiramı, giyimimi, yememi, içmemi nasıl karşılayacağım?" diye sormamışın. Oyun yazan, roman yazan birisi, telif alacağım diye hesaplar. Oysa Tan Oral'da çocukluğundan beri bu tür sorular belirleyici, yön verici sorular olmamış. Yanlış algıladığımı sanmıyorum. Bu söyleşinin her yerinde, hep bu var.

BENİM İŞİM ÇİZMEK, YAYMAK DEĞİL

— İyice kavraman lazım. Bu soru çok güzeldi. Yerinde bir soruydu. Bu, konuştuğun kişiyi olduğu kadar yaptığı işi de tanımlayacak bir şey. Garip bir meşruiyet duygusu vardır bende... Nasıl oluştuğunu bilmiyorum. Yani bir şeyi gerçek, hakkıyla yaşamak isterim. Bir şeyi gerçek olmadan da yaşamak mümkündür. Ama ben gerçek yaşamak isterim. Bir işim yayımlanıdıysa gerçekten yayımlanmıştır o. Benim gayretimle değil... Çizdiklerime gelince... Özü, içeriği benim düşünüp taşındığımdır; ama, "Şöyle bir şey yapsam iyi olur" diye uydurduğum bir şey değil. Gerçektir o. Çünkü çizdiğim yaşamakta olduğumdur. Bunu bir röportajda da söylemiştim, hatırlıyorum. "Ben yaşamın sadece tanığı değil kurbanıyım da" demiştim. Dolayısıyla şikâyet ediyorsam meşru bir şikâyettir o. Başkaları adına değil. "Tanıklık ediyorum işte, ne kadar kötü bir dünya bu" değil. Ben, canımı acıtan bir şeyi tarif ediyorumdur. Dolayısıyla çizdiklerimin özünde bu var. Dolayısıyla bu bir meslek olamaz. Meslek şudur: Bir adam karikatürcülüğü meslek olarak seçtiyse, karikatürcü olmak istiyorsa, oturur, "Ben ne yapmalıyım? Benim çıkarıma, benim seçtiğim yola hizmet edecek anlayış ne olmalıdır" diye düşünür. İnsan aklı müsait buna. Bulur ve çizgisine koyar. "Bunu hangi üslupla çizmeliyim ki..." diye de düşünür ve çizer. "Bunu nereye götürmeliyim ki insanlara daha çok yayılsın, beğenilsin, başarılı kabul edilsin, para getirsin" diye de düşünür. Sonra bulur, götürür adamına... Gerekirse şirinlik yapar, gerekirse

çikolata paketi götürür ve istediğini elde eder, mesela karikatürünü bastırır. Sonra bu sonucun duyurusunu, propagandasını, övgüsünü yapar, yaptırır. Bu bir yoldur ve bu yolları kullanan çok insan da var. Ama karikatür gibi nahif, on para etmez, titrek bir işin bunu kaldırmasına imkân yok bence. Karikatür denen, mizahi çizgi denen şu zırıltıyı böyle bir alana soktuğun zaman yok olur o; orada kaybolur veya yapay bir şey olur. Neticede bütün sanatlar gibi, insanla ilgili bir şeyler anlatacaktır karikatür de... O zaman gözlem, tanıklık önemlidir. Doğru yerde durmazsan doğru şeyi göremeyebilirsin de. Ben yine iddia ediyorum, benim için tanıklık ve gözlemden öte bir şey yaşanıyorsa, ben onun, o yaşadığımın kurbanıyım da. Dolayısıyla çizdiğim şey, söylediğim laf tümüyle bana ait. Çizmeye hakkım var. Benzer bir konuyu rahmetli Sezer Tansuğ'la da bir ara tartışmıştık. Özeti şuydu. Sezer Tansuğ geçmişimizden birtakım öğeler almak, onu kullanmak, geleneksel motiflerimizi almak ve onu kullanmak gibi birçok sanat dalında denenen yönelimleri önemser ve önerirdi. Ben ise bütün bunlardan etkilenmemek duyarlı bir bakış için zaten mümkün değildir diye düşünüyordum. Tabii etkilenilecektir. Bunları bugüne taşımak demin söylediğim meslek adamı için, yani bir sanat dalını "meslek" olarak seçmiş kişi için pek iyi olabilir. Ama benim için... Benim için sadece şu: "Eğer ben bir karikatür çizen makineysem, o zaman olsa olsa o makineyi daha duyarlı kılmak için makineyle uğraşırım. Yoksa makinenin ürünlerinin üzerinde şunu çıkar, şunu ekle, burayı güzelleştir" demek, bunu yapmak bana düzmece bir iş gibi geliyor. Hatta sevdiğim karikatürcülerin çalışmalarının orijinallerini gördüğümde, beyaz mürekkeple düzeltilmiş bazı çizgi parçalarıyla karşılaştığımda dehşete düşmüştüm ilk zamanlar.

— *Dehşete?.. Abartmıyor musun?*

— Tabii ki abartıyorum, hem de nasıl! Aynı dehşete düşürecek işleri ben yıllarca kendim de yaptım. Profesyonel hayatın içinde, istemeyerek... Hızlı çalışırken beğenmediğin yerleri düzeltirsin. Ama hâlâ utanırım. Çünkü bu olmamalıdır. Ora-

daki görüşümde hatası ve sevabıyla, çıplak bir şekilde, çizgide ben görünmeliyim. Yanlışsa yanlış, kötüyse kötü. Bu benim gayretimdir. Başarabilmek ise ayrı şey.

— Ben ve okurların büyük çoğunluğu bu mesleğin erbabı değiliz. Ne bileyim, çizerken adamın eli titremiştir, mürekkep dökülmüştür, çizgi kaymıştır...
— Çöp kutusu diye bir şey var. Atar çöp kutusuna, kurtulur... Eğer bozuk malı kakalamaya çalışıyorsa bunun savunulacak yeri yoktur. Kendimi biraz öveyim. Çünkü öyle bir noktada bulunuyorum. Çöp kutum çok aşırı dolar. Günde aşağı yukarı bir büyük koli kâğıt atarım, yıllardan beri... Çizdiklerimin hemen hemen onda biri masamda kalır. Masamda kalanların da onda biri yayına gider.

— Söyleşimizin bu anına kadar karikatürist değil, karikatürcü demeye gayret ettin. Hatta mümkünse, çizer dedin. Karikatür yerine "çizgi" terimini kullanmaya çalıştın. Demin dilin mi sürtçtü ne, "Karikatür denen zırıltı" bile dedin. "Nahif, titrek, ürkek" gibi, küçümseyici değilse bile çok da göklere çıkartıcı olmayan sıfatlar kullandın. Tan Oral'ın yaptığı işi, üstünde yürüdüğü yolu "çizgi" diye, kendisini de "çizer" olarak tanımlamasının, bu kelimeler üzerindeki hassasiyetinin bir açıklaması olmalı.
— Karikatür dendiği zaman, "çizgi ile yapılan mizah" tanımı çok evrensel bir tanımdır.

— Evet. Bana da sorsan öyle tarif ederdim.
— Herkes öyle tarif eder. Ama burada işin içine "mizah" diye bir kavram girdi. Mizahı ben bir tepki biçimi olarak alıyorum. Özel bir tepki biçimi... Bu özel tepki biçimi başarılı bir şekilde çizgiye dökülmüş olabilir veya olmayabilir. "Çizgi"nin mesleği olabilir, yani biri çizgiyi meslek olarak seçebilir; ama "mizah"ın mesleğinde iyice kafam karışıyor. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir lafı var: "Mizah çok hoş bir şeydir. Ama meslek olmamak şartıyla." Mizah bir meslek değil, tep-

ki biçimidir. Meslek haline geldiğinde komedi diye tamamen başka bir kulvara geçmiş olursun. Benim bir yaşam boyu yazarak, çizerek, kavga ederek oturtmaya çalıştığım, anlatmaya çalıştığım ve fakat Türkiye'de bir türlü yeterince anlatamadığım işte bu. Yine anlaşılamayacağım.

— *Nedir o? En azından bir cümlede söyleyebilir misin?*
— Tabii... Komedi ve mizah birbirine zıt, tamamen farklı alanlardır...

— *Farklıyı anlayabiliyorum da, "zıt" nasıl oluyor?*
— Peki, zıt değil paralel diyelim hadi... Fransızca-Türkçe büyük sözlükte komedi karşılığında, "vakit geçirici, hoş, eğlenceli" yazılıdır; *humor*, yani mizahın karşılığı olarak ise, "ciddi bir şekil altında nükte..." yazılı... İki farklı kavramdır bunlar. Bu tartışmaları kendi içimde ve yakın arkadaşlarımla, en çok da zamanında Ergin Kolbek'le, diğer arkadaşlarla yazarak, konuşarak, mektup yollayarak çok yaptım. Daha ilerki yıllarda ise herkesle tartışır hale geldim. Bak mesela bir laboratuvarda araştırma yapan bir adam vardır; hayatı orada geçer. Bir gün rastlantıyla bir aşı bulur. Sonra bütün dünyada hastabakıcılar ellerinde enjektörlerle hastaların popolarına o aşıyı sıkar. İşte ben yıllar önce böyle şeyler çok çizdim, çiziyorum. Bunlar basılıyor da. Bu çizdiklerim yadırgatıcı şeylerdi. O zaman için yadırgatıcıydılar. Pek yayılmıyorlardı. Dolayısıyla çok eski, çok erken bir zamanda kararımı vermiştim, demin söylediğim şırınga hikâyesinde olduğu gibi, ben popüler olamayacağım, onu hissediyordum. Fakat popüler olanların üzerinde etkili olabileceğimi düşünürdüm. Bu bir seçimdi.

— *Popüler olmak istiyorum ama olamayacağım?*
— Hayır.

— *Hayır, olmak istemiyorum?*
— O da değil. Olamayacağımı biliyordum. Şimdi, "Olmak is-

tiyorum" lafı bana göre değil; benim lafım değil. Kimim ki ben böyle bir şey isteyeyim.

— *Genç bir adam iddialı olabilir Tan. Sen de o zamanlar gençtin...*
— Genç bir ot da ağaç olma iddiasında bulunabilir mi? Hiçbir anlamı yok bunun. Ben de hiçbir zaman öyle bir iddiada bulunmadım. Çünkü zamanın her parçasını doğal, gerçek ve hak ederek yaşamak. Benim için bu bir tutku. Uydurduğum anda onu çok kolay bilebiliyorum.

— *Peki, bir soru. Bu bahsettiğin profesyonel olarak yayılan, basılan, görünen ve senin kendi yaptıklarınla karşılaştırdığın zaman da farklı olduklarını söylediğin karikatürlere yönelik olarak... Hayır, soruyu kötü düzenledim... Kestirmeden sorayım: O tür ürünlere yönelik bir küçümseme var mı?*
— Hayır.

— *Emin misin?*
— Hiç yok. Farklı alandan söz ediyorum. Bir tanesi meslek ve zekâyla, hesapla yapılan şeyler. Akılla, zekâyla, kararla yapılan şeyler. Benim yapmaya çalıştığımsa suyun akışı gibi. Yani su zekâyla sağa, sola sapmaz. Sapması gerektiği için sapar. Göllenmesi gerektiği için göllenir. Yani hiçbir akarsu, "Eh biraz da şurada gölleneyim, sonra da şu tarafta akarım," demek ihtiyacında değildir. Kendim için seçtiğim, hayatımda da yaptığım işte de hep budur. Dolayısıyla, "Bütün çizdiklerim meşrudur," diye bir iddia taşıyabiliyorum. Hemen şimdi küçümseme değil ama bir eleştiri getireyim. Küçümseme değil, çünkü kimseyi küçümsemek haddim değil. Ama birçok sevgili dostum gençliklerinde çizdiklerinden utanırlar ve yayımlanmasından çekinirler. Eğer çok gerekiyorsa baştan çizerler. Ben 1957'de çizdiklerimi defalarca yayımladım. Hiçbir sakıncası yok benim için. Çünkü ne onlar mükemmeldir, ne şimdi çizdiklerim mükemmeldir. Zaten mükemmellik benim umurumda da değil. Laf aramızda karikatüre de pek yakışmaz!..

— O zaman kaçınılmaz soru geliyor: Aralarındaki, aranızdaki fark ne Tan?

— Fark... Fark, birinin zekâyla yapılması, yani yapay olması, ötekininse doğal olması. İkisi arasında tipik fark budur. Birisi yapaydır, birisi doğaldır. Ama deminki şırınga hikâyesi eksik kaldı ve anlamsız kaldı... Ona dönebilir miyiz?

MİZAH BAŞKA, KOMEDİ BAŞKA

— Tabii...

— Mizahla komedi arasında da şu fark var: Mizah beklenmedik zamanda, beklenmedik yerde, beklenmedik ve örneği olmayan biçimde ortaya çıkan bir tepkidir. Bütün tadı da, etkisi de ordadır. O yüzden bunun örneği olamaz, hazırlığı olamaz. Böyle bir şey ortaya çıktığı zaman çok etki yapar. İnsanlar bayılır, bir mizahla karşılaştıklarında bayılırlar. Sonra da zeki, akıllı insanlar, bu biçimi alıp tekrarlayarak para kazanmaya başlarlar. İşte o komedidir. Şırıngadır. Komedide neyin, ne zaman, nasıl yapılacağı her şeyiyle bellidir. Ve ikisi arasında, mizahla komedi arasında çok tipik bir fark var. Mizah şaşırtma esaslıdır, şaşırtırsa başarılı olur. Komedi şartlandırma esaslıdır, biri şaşırtmacı, biri şartlandırıcı.

— Gülmeye şartlandırma...

— Her şekliyle. Tekrar yoluyla. Çünkü komedinin temel unsuru tekrardır. Tekrar olduğu zaman şartlanma başlar ve başarı şansı yükselir. Zaten dikkat edersen, dünyadaki mizah ağırlıklı çizimlerde, bir karikatürcünün çizdiği diğerlerininkine benzemez. Bir karikatürcünün çizdiği kendinin bir başka çizdiğine benzemez. Bir dönemde çizilen karikatür, bir başka dönemde çizilen karikatüre hiç benzemez. Çünkü hepsi yaratıcılık ürünüdür. Hiç beklenmedik zamanda, beklenmedik şeyler çıkmıştır ortaya. Mizahtır bu. Oysa komediye geçtiğimiz zaman, komikliğe, gülünçlüğe geçtiğimiz zaman, dikkat edersen bütün çizdikleri, hepsinin çizimleri birbirine benzer.

Yani hepsinin çizimlerinin ana karakteri klasik palyaço tipidir. Kepçe kulak, patlıcan burun... Güldürmek amacıyla... Dünyanın her yerinde komedi çizerlerinin, *comics* çizerlerinin çizimleri birbirine benzer. O adamın bütün hayatı boyunca çizdikleri birbirine benzer. Eski zamanlarda çizilenlerle gelecek zamanda çizilecek olanlar da birbirine benzer. Çünkü orada şartlandırma esastır. Dolayısıyla aynı çizgiye baka baka şartlanır insan ve onu güldürmek çok kolay olur. Formülü de vardır. Mizah böyle değil. Tam tersine ve zaten mizah için sebep kalmadığı zaman mizah yok olur, ortada görünmez. Kimse de ihtiyacını duymaz. Her şey yolundaysa eğer...

— Ama Tan bir ütopyadan söz ediyorsun... Her şey yoluna girdiği zaman... Ne demek bu?

— Karikatür tarihine baktığım zaman ilk fark ettiğimde dehşete kapılmıştım. Toplumlar siyasal olarak ve sosyal olarak pırıltılı dönemlere girdiklerinde, yumuşak, rahat, problemsiz dönemlerinde karikatür sanatı hafifliyor, geriye çekiliyor. Ne parlak bir karikatürcü çıkıyor, ne parlak bir karikatür örneği. Oysa komedi, gülünçlük sürüp gidiyor.. Düşme kalkma, yatak odasında koca yakalama, kadın yakalama, bilmem ne. Bütün bunlar çok satan dergiler halinde her tarafa yayılıyor. Ne zaman ki toplum siyasal ve sosyal anlamda sıkışıyor, problemler, umutsuzluk tırmanıyor, birdenbire karikatürün, mizahın çok öne çıktığını, o alanda parlak isimlerin çıktığını, dergilerin çıktığını görüyorum. Tarih böyle, karikatür tarihi hep bunu doğruluyor. İşler yoluna girdiği zaman dergiler kapanıyor, karikatür ve mizah geri çekiliyor. Hatta bazen yok oluyor. Sadece hafızalarda kalıyor. Oysa komedi üretimi hiç siyasal çalkantılarla ilgili değil. Bunlar hep çok satarak devam edip gidiyor. Türkiye'deki *Gırgır* olayı da budur.

— Ne yani, Gırgır *mizah dergisi değil mi?*

— İçinde mizah olabilir. Ama derginin kapağındaki açıklamaya bak. *Gırgır* giren eve dırdır girmez! Ayrıca yaptıkları çizim, her şey bir başka kulvarın işleri...

— Ne o kulvar?
— Komedi, gülünçlük... Her zaman gülünç olmaya çalışmışlardır ve bunda başarılı olmuşlardır. Türkiye'de ne yazık ki karikatür teriminin içeriğini savruk kullanıyoruz. Bu sepetin içine her şeyi birden koyarak yaşıyoruz. Oysa başka dünyalarda böyle bir çelişki yok. Bir yarışma olduğu zaman ya karikatür yarışmasıdır o ya da komik *(comic)* yarışması. İkisi ayrı ayrı. Büyük bir yarışmaysa iki bölüm halinde, karikatür ve komik şeklinde. Türkiye'de bunu anlatamadım ben. Defalarca yazdım, çizdim, konuştum. Hayır, bu ikisi arasındaki farkı kavramak istemiyor arkadaşlarımız. Bence *comics* çizeri hayatında tek bir gün yaratıcı olarak çalışmıştır.

— İlk gün!..
— İlk gün... Ondan sonrası farklı bir çalışmadır artık. Zaten kişi olarak da bir mizahçıyla yan yana geldikleri zaman anlaşamazlar. Yani onun dünyaya bakışıyla benimki birbirini hiç tutmaz. O beni küçük görür. Ben onu çok ciddi bulurum, ama her an cıvımaya hazır!..

— Tan, konuşmanın buraya geleceğini doğrusu hesaplamamıştım. Çok cesur bir şey söylüyorsun. En azından bu kitapta çok iddialı bir tez ileri sürülmüş oldu. Karikatürle komediyi ayırdın, mizahla komediyi ayırdın... Gerçi bu söyleşide benim az, senin çok konuşman lazım ama soruyu iyi açmak istiyorum. Çocukken ben, yılı tam hatırlamıyorum ama lisede öğrenciyken, Tef *mecmuasının bir sayısının kapağını anımsıyorum. Sonbahar çizilmiş, rüzgâr esiyor. Güzel bir kadının etekleri rüzgârla havalanmış, bacakları beline kadar açılmış. Ayrıca ağaçlardan da yine rüzgârın etkisiyle yapraklar düşüyor, uçuşuyor... Kapağın alt tarafında ise iki adam var. Biri ötekine, "Yahu oldum bittim şu mevsimi severim birader" diyor. Ben adeta güdüsel bir tepkiyle bunun "mizah olmadığını" düşünmüştüm.*
— Eh söylemek istediğimi daha iyi anlattın... Daha önce sana Tim'den söz ettim. Karikatürist Tim bizim davetlimiz ola-

rak buraya, İstanbul'a gelmişti. Çok iyi bir ahbaplığımız oldu. O konuşmalarda bir gün şöyle demişti bana: "Bir karikatürcünün okuyucusu, onun ertesi gün ne çizeceğini önceden tahmin edebiliyorsa, o karikatürcünün işi bitmiş sayılır." Bu o kadar güzel anlatıyor ki söylemek istediklerimi. Çünkü şaşırtma, beklenmedik zamanda, beklenmedik tepki ortadan kalkmış oluyor. Mizah yok oluyor. Benim yarın ne yapacağımı biliyorsa okur, ben artık ne yapabilirim ki. Ama etkili de olmak istiyorsun diyelim. Yani komiklik yapmak zorundasın veya cinselliği kullanmak zorundasın, demin senin verdiğin örnekte olduğu gibi... Cinsellik mizahın temel konularından birisidir oysaki. Komedinin demiyorum, komedinin de tabii ama mizahın temel konularından biridir. Çünkü cinsellik tabulaşmıştır, mizah bu tabuyu kırar. Özgür seçime ve özgür redde olanak sağlar, bu çok önemli. Çünkü tabu kırıldığı zaman özgürleşir insan. Dolayısıyla cinsellik mizahın temel konularından birisidir. Komedi ise bunu istismar eder. İlgi çekmek adına.

— *Peki bir zamanlar senin ısrarla savunucusu olduğun, kullanılması için çok kişiye önerdiğin ve galiba benden başkasına da kabul ettiremediğin "Güldüşün" terimi mizahla komediyi uzlaştırmak isteyen bir çaba mıydı?*
— Hayır. O tamamıyla başka bir düşünceydi. O zamanlar çizdiklerim çok aykırı şeylerdi, bana göre. Bugün değil artık. Kimse yadırgamıyor. O, farklılığı ortaya koymak için bir çare ararken bulunmuş bir kelimeydi... Çok da doğru bir laf değildi... Zaten tutmadı.

— *Tutmadı, evet.*
— Tutmadıktan öte fıkra anlamında kullanmaya başladılar Akşehirliler. "Nasreddin Hoca'nın Güldüşünleri" demeye başladılar. Vedat Günyol, "Ben bu sözcüğü kullanmıştım daha önce, Gülen Düşünce diye" dediydi. Aslında o terimin fikir babası Einstein diye bilirdim. Onun mizah tanımıyla karşılaşmıştım günün birinde, bir yayında...

— Nedir o? Einstein da "güldüşün" mü demiş?
— Hayır. "Mizah gülen düşüncedir" diye bir tanım yapmıştı. "Güldüşün" de onun kısaltılmışı gibi oldu. Ama özeti, o terim tutmadı.

— Peki, Tan Oral'ın istemeden de olsa komediye kaçtığı oldu mu? Komedi yapmaya yöneldi mi?
— Evet. Bütün bu iddialı lafların yanında, yine kendi seçimim olmadan bir profesyonel çizgi hayatım var benim yıllardan beri sürüp gelen. Dolayısıyla profesyonel hayatın bir gereği olarak tabii ki bu anlamda senin kastettiğin kategoriye giren işler yaptım. Ama onların da arkasında durabilirim, çünkü yer ve zaman işin rengini değiştiriyordur. Eğer okur veya izleyen, yani o hitap ettiğim kişi beni yine, "Bu mutlaka yarın beni şaşırtacak bir şey çizecektir" dediyse, ben bunu da yanıltmakla görevliyim.

— Anlamadım... Ne demek istedin sen şimdi?
— Yani okur, "Bu adam bu savdaysa komedi türü bir şey yapmaz nasıl olsa" diye düşünüyorsa orada da onu şaşırtmalıyım ve beklenmedik bir şekilde en adisinden bir şey de çizebilmeliyim ve çizmişimdir bilerek. Yani şu bizim tanıdığımız Tan Oral da bunu çizer mi? Evet o gün çizer, ertesi gün çizmez. Ne zaman çizeceği de belli olmaz.

— Yani mizaha ara verip komediye geçme söz konusu değil...
— Hayır. O da mizahın bir parçası.

— Salt meraktan soruyorum. Issız ada karikatürü çizdin mi hiç?
— Tabii. Ama ıssız ada diye çizdim. Karikatür diye değil. Ada vapurlarının bilet fiyatlarına yüklü bir zam yapıldığında "ıssız ada" diye çizdim. Kimse gitmiyor, gidemiyor anlamında...

— Picasso'nun mavi dönemi, kübik dönemi, nonfigüratif döneminden filan söz edilir. Tan Oral'ın çizgi macerasında... Ooo, bak seni tatmin edecek bir cümle kurdum, Tan Oral'ın çizgi macerasında...
— Çok güzel.

— Dönemler ya da radikal değişimler oldu mu? Sıçramalar? Yani eski çizdiklerinin arkasında durduğunu biliyorum, buna rağmen artık öyle çizmediğin, terk ettiğin...
— Cevaplayacağım seni. Ama atlamayalım, arada şunu söyleyeyim: Picasso birçok yazar için olduğu gibi benim için de dünyadaki iyi karikatürcülerden birisidir.

— Buyrun. Öyle diyen, düşünen yazarları bilmiyorum ama bu söylediğin benim için sürpriz...
— Evet, birçok karikatür tarihi kitabında Picasso'nun yeri vardır.

— Yani Picasso karikatür mü çizmiştir?
— Hayır.

— Picasso'nun tablolarından söz ediyoruz öyleyse...
— Tavrından. Tavrından söz ediyoruz. Zaten Picasso'nun orijinallerini gördüğüm zaman onu çok daha sevdim ve anladım. Çünkü tıpkı bir karikatürcü tavrı içinde yaşayan birisiyle yüz yüze geldim. Yani o klasik ve kendisinden beklenen ve artık çok ustası olduğu şeyleri çizmek üzere tuvalin karşısına geçen bir adamın artık sıkıldığı noktaya geldiği anda kendini serbest bırakmasının sonuçları çıkıyor ortaya. Canı sıkılan bir adamı gördüm ben Picasso'nun resimlerinde ve tabii neşesini bulan!.. O yüzden onu çok sevdim. Resim dünyasını sallamasının temel nedeni de bu samimiyeti bence. Tabii çok da usta bir ressam...

— Bunu Dali için de söyler misin?
— Tabii. Dali için daha ötesini söylerim. Dali bunun bilinçli-

si, daha hesaplısı... Dali kendi anılarında çok güzel anlatıyor. "Herkes" diyor, "alır bardağı, suyu şöyle içer. Ben alırım, böyle içerim" diyor ve suyu gömleğinden içeri döküyor. Anıları ve mektupları vardır Dali'nin. Hatıra defteri yayımlandı. Çok öğreticidir. Çünkü Picasso da, Dali de Rönesans sanatının insanı ezen, insanı mahveden, karşısında diz çöktürten, hayranlık içinde mahveden o monumental, o anıtsal yapısının arkasındaki sanat denen o güzel uğraşı didikleyip, parçalayıp herkese mal etmişlerdir. Picasso'nun yaptığı bence şu: O, sanat mucizesini herkesin gömleğinin üstüne, ayağındaki donun üstüne, elindeki çantanın üstüne kadar yayıp paylaştırmıştır. Çok önemli, büyüklüğü oradadır. Ve bunu başarmasındaki temel neden de saflığı ve samimiyetidir. Bütün değerleri inkâr edip sadece kendi samimiyetini ortaya koymasıdır. Bu da insanın canını sıkar. Canı sıkılan da Picasso gibi resim yapar.

— *Picasso'da bir mizah var mı sence?*
— Tamamıyla mizahtır. Hatırla, mizah için demin, şaşırtıcılıktır, demiştim ya, Picasso'da canı sıkılan bir adamı görmek çok mümkün. Picasso kendisiyle, önyargılarla, kısaca her şeyle dalga geçer. Eğer insan hayatı anlamaya çalışırsa sıkılmaması mümkün değildir. Bir düşünür diyor ki, "Hayat uzun süren bir şaka gibidir. Ve bu sıkıntıdan kurtulmak için bir şeyler yapmak zorundadır insan." Picasso'nun yaptığı da odur. Ve tüm dünyayı şaşırtmıştır.

— *Şöyle bir tanım kullanabilir miyiz: Picasso renklerle mizah yapan...*
— Biçim ve renk kullanarak, ama asıl olan, takındığı tavırla...

— *Biçimle, peki. Picasso biçimle mizah yapar, keza Dali de öyle, Aziz Nesin ya da Gogol ya da Karel Çapek kelimelerle mizah yaparlar. Tan Oral da çizgiyle mizah yapar.*
— Doğru.

— *Yani sonuç olarak Tan Oral'ın mesleği: Mizahçılık.*
— Mesleği?..

— Mesleği demeyelim peki... Ya ne diyelim?
— Uyumsuzluğu!

— Peki daha kestirmeden söyleyeceğim, buna da itiraz etme: Tan Oral mizahçıdır.
— Bunu başkaları söyleyebilir, ben söyleyemem.

— Bu tanımlardan bu çıkıyor ama.
— Karışamam, yani ne evet, ne hayır diyebilirim. Bak demin Picasso'dan söz ettik. Picasso bir çizgi ustasıdır. Araştırıcı ve yaratıcıdır. Mesela bir camlı masanın altına kamera koyup burada çalışmıştır. Eline bir el feneri almıştır. Kameranın objektifi açık. Karanlık bir yerde boşluğa ışıkla nefis desenler çizebilmiştir. Şimdi bunlar bir ressamdan beklenen şeyler değil. Ama o, o yüzden Picasso'dur, o yüzden dünyayı sarsmıştır. O doğru zamanda, doğru yerde bulunan yetenekli bir adam.

— Peki Tan Oral?..
— Picasso ile birlikte anılmak da müthiş bir şey, geçelim. Bana gelince... Doğru zamanda değil... Ben dünyaya baktığım zaman, işte 50'li yıllar, yani İkinci Dünya Savaşı'nın arkasından değişen bir dünya, yeniden yorumlanma ihtiyacında olan bir dünyadaydım. Türkiye'de de, dünyada da çizerler çok el üstünde tutulur işler yapmaya başladılar. Bunu ben bir genç insan olarak yaşadım Türkiye'de. Karikatürün patlaması 50'li yıllardır. Dünyada da böyle. Nedeni de İkinci Dünya Savaşı'nın bunalımının arkasından gelen yeni bir değerler dünyası. O yeni değerler dünyasında karikatürcüler her şeyi yeniden ele aldılar. O güne kadar insanların kafasında taşıdıkları değerlerin hepsini yerden yere vurdular. Çünkü o değerler insanları felakete götürmekten alıkoyamamıştı, İkinci Dünya Savaşı'nı doğurmuştu. Cımbızla hepsi birer birer alınıp dalga geçildi, teşhir edildi, yerin dibine batırıldı ve insanlar çok mutlu oldular. Karikatürcüleri el üstünde tuttular. 50 kuşağı bunun iyi bir örneği idi Türkiye'de.

— O kuşağı biliyoruz. Ama sen o kuşaktan değil, bir sonraki kuşaktansın.

— Dur hele, o kuşakla ilgili söyleyeceklerim bitmedi. Böyle bir dünyada, benim izlediğim bu karikatürcüler kuşağı kısa bir süre sonra bu çizdikleriyle bir iktidarın değişmesine de aracılık ettiler. Bu benim üzerimde çok büyük bir etki yaptı. Yani Demokrat Parti'nin demokratik çizgiden saptığı iddiasının karikatüre yansıması... Burada siyaset konuşmuyorum, karikatür konuşuyorum, bunu özellikle vurgulamak istiyorum. O iktidarı, onun iktidar anlayışını ciddi şekilde eleştirerek sonunda 27 Mayıs gibi sonuca giden bir sürecin içinde yer aldılar. Bu çok etkileyici bir şey. Ama bir de hazin olan yanı var... Hazin olan şudur: 60'tan sonra bu karikatürcü kuşağı ya da grubu 60'tan önce çizdikleri, o iktidarı sarsan çizgilerini bu kez düşene vurarak aynen devam ettirdiler ve birdenbire bütün etkileri sıfırlandı. Artık kimse onları sevmiyordu. Artık gazetelerde yerleri yoktu. O zamanlar, "İşte gazete patronları kendi aleyhlerine olduğunu görerek hepimizi işten attılar" derlerdi. Hayır. Öyle değildi. Onlar 1960 öncesinde bir siyasi iktidarı sarsacak işler yaparak toplumda el üstünde tutuluyorlardı. 60'dan sonra artık kaybetmiş bir iktidarın hapisteki insanlarıyla dalga geçmeye devam ettiler ve aylarca idamları savunan, o adamların asılmasını savunan çizgiler yayımladılar. Toplum da onları affetmedi. 50 kuşağı karikatürcülerinin bir zamanlar harikulade olan konumu uzun yıllar yerlerde süründü. İşte benim ortaya çıktığım tarihler bu tarihlerdir. Yani ben onlara imrenerek, özenerek yola çıktığımda karikatürün o şaşaalı dönemi bitmiş, etkisizleşme dönemi başlamıştı. Benim içinde yer alma ihtimalim olan çevre artık sönüktü.

— 60 sonrası!

— Evet. Benim tam da çizmeye başladığım yıllardır. Dolayısıyla, karikatürde hep kuşaklar vardır, hep birbirine yakın insan grupları vardır. Bense birdenbire tek başıma kaldım. Ya-

ni benim gibi davranan kimse yoktu. Bir Meray Ülgen vardı; o da yarı yolda bıraktı zaten, başka alanlara kaydı. Ben böyle uzun yıllar tek başıma kaldım. O yüzden kendimi örgütçülüğe, o yüzden, "Bu iş tekrar canlanır mı acaba" umuduyla işte Karikatürcüler Derneği'nde çabalamaya, uluslararası yarışmalar gibi bambaşka alanlara atmak zorunda hissettim.

— Burada biraz duralım. 27 Mayıs'a çok yakın günlerde Ali Ulvi'nin Kore diktatörünün havaya uçuşunu göstererek dönemin başbakanına gönderme yapan karikatürünü hatırlıyorum. Ulus *gazetesinin arka sayfasında Ratip Tahir Burak'ın kabineyi çizdiği, Samet Ağaoğlu'nun baykuş filan gibi gösterdiği karikatürleri hatırlıyorum... Bunlar siyasal karikatürlerdi. Bu muydu o yıllarda karikatürü kendine çok yakın bulan Tan Oral'ın özendiği, "Ben de onlardan biri olmalıyım" dediği?..*

— Politik karikatürleri sevmezdim ben. Hiç hoşlanmazdım. Yani politik karikatürden bahsetmiyorum. Bir uğraş alanının iktidarı sarsmasını gözledim ben ve bunun da halk tarafından çok el üstünde tutulduğunu gördüm. Bu demin sözünü ettiğim, karikatürün dünyadaki savaş sonrası yükselişiyle birlikte ikinci bir olumlu değerdi.

— Peki Tan, adlarını sayalım en iyisi. Kimlerdir 50 kuşağı dediğimiz karikatürcüler?

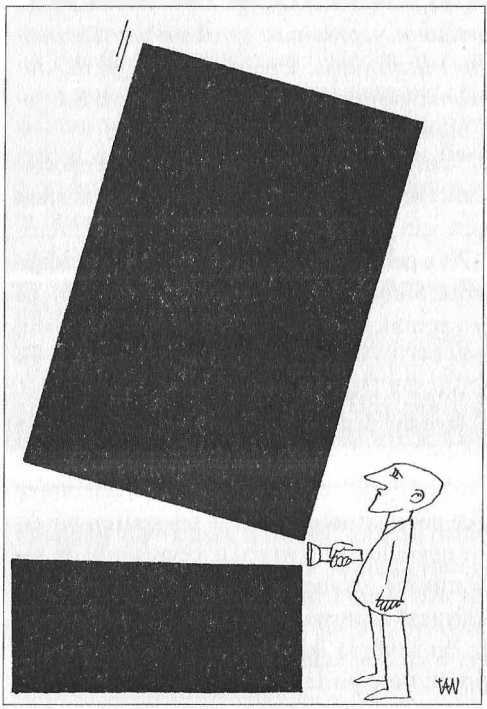
— Çoğunu bilirsin, bilinir... Turhan'dır, Ferruh'tur, Ali Ulvi'dir, Semih Balcıoğlu'dur, Eflatun Nuri'dir, Tonguç Yaşar'dır, Bedri Koraman'dır... Daha pek çok... O zamanki *Tef* dergisi arkasında 25 kadar isim vardı. Oysa daha önce böyle bir şey yok. Dergilerde çizen iki kişi, üç kişi falandır. Sonra birdenbire bir karikatürcü ve karikatür patlaması vardır. Zaten onlar bir "kuşak hareketi" olarak ortaya çıktı, öyle değerlendirildiler. Sonra şöyle bir yanılgı oldu: İşte 50 kuşağı oldu, öyleyse ondan sonra bir 60 kuşağı olacaktır sanıldı. Yoooo, birdenbire ben tek başıma kaldım ortalıkta. 50 kuşağının çizerleri önce biraz yadırgadılar beni ama genel olarak çok sevdiler ve aralarına aldılar.

— Yadırgadılar?.. Niye? Politik karikatür çizmiyorsun diye mi mesela?
— Yok, anlayış olarak farklıydım. Yani genel üslubun içinde yer almayan, popülaritesi olmayan, olmayacak, popüler olma şansı olmayan, o günkü kelimelerle söylersek, "halkın anlamadığı, halkın anlayamayacağı" karikatürler çiziyordum.

— Daha elit, daha seçkin...
— Hayır, hayır... Az önce söylediğim tarif iyi anlatıyor: Halkın anlamadığı, halkın anlayamayacağı karikatürler... Onlarsa halkın anlayacağı şeyler çiziyorlardı. Ama yine de çok sevdiler beni. İçlerine aldılar, özel bir sıcaklık hissettim hep aralarında...

— Şimdi anladığım kadarıyla 50 kuşağı karikatüristleri 27 Mayıs sonrasında mizahın yapmaması gereken yaptılar sence. Düşene vuran bir mizahtı bu... Ezene vuran değil de, düşene vuran bir yönelime gidip etki kaybına uğradılar. Biz gelelim Tan Oral'a. Onun karikatür macerası sürüyor.
— Evet. 65'lerde, "Yürüyenler." Aynı tarihlerde "Pencereler"i çiziyordum. Pencereler tamamıyla iç dünyamı yansıtan çizgilerdi. Yani o gün için de, bugün için de hiçbir popülaritesi olmayan işler... 70'e geldiğimizde, yani 12 Mart'a geldiğimizde yayınlar durdu. Sıkıyönetim var... İçim tepkiliydi. 12 Mart'a karşı bir şey yapmak gerekiyor. Evet, örgütlerimiz var, yetişmiş kadrolarımız var, şu var, bu var... Ama kişi olarak, çizer olarak bir tepki vermek ihtiyacı da var. İşte o zaman "Aydınlık ve Karanlık" diye bir diziye başladım. Tekin Sönmez'in çıkardığı *Yansıma* dergisine bir şeyler çizmem istendi. Ben de orada "Aydınlık ve Karanlık" diye bu seriyi yayımlamaya başladım. O günlerde entelektüel çevrelerde ses getiren bir diziydi. Ama sadece o çevrede değil, savcılar çevresinde de ses getirdi. Okurlar da müthiş, sonuçlar çıkartıyorlardı bunlardan. Yani o günkü siyasal ortamın eleştirisi olarak... O çizgilerden biri şöyleydi: Bir sayfada iki karikatür vardı. Boyutları küçük olduğu için iki tane birden kullanmışlardı. Bir tane-

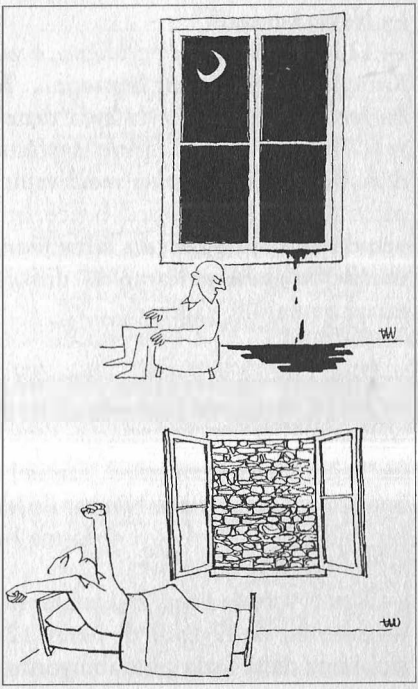
sinde, bir pencere önünde bir adam oturuyor. Elinde gazetesi, pencereden dışarısı simsiyah. O siyahlık pencerenin aralıklarından sızmış aşağıya... İkinci karikatürde yine bir adam yatakta gerinerek uyanıyor. Sabah. Penceresi açık. Fakat pencere tavana kadar taş duvar örülü. O günün koşulları için bu ikisi de anlam ifade ediyordu ve bu anlamı savcı da hemen anlamıştı. Ve soruşturma açıp, bilirkişi raporu istemişler. Dosyada bilirkişi raporunda şöyle yazılı: "Sözü edilen karikatürler incelenmiş, hiçbir yazıya rastlanmadığı için bir anlam çıkartılamamıştır." Avukat Namık Behramoğlu, dosyayı gören. Ben bunu, karikatürün mesajı ulaşmış fakat bundan yasal bir suç çıkartılamamış, diye anlıyorum. Bu da zaten karikatürün temel özelliklerinden birisidir. Yani ip üstündeki cambaz gibi. Bütün yasal engellerin etrafından dolaşabilir,

"Aydınlık ve Karanlık" çizgi dizisi. Yansıma *dergisi.*

"Aydınlık ve Karanlık" dizisi.

"Pencereler." Halkın Dostları Dergisi.

mesajını yine verebilir. Turgut Özal zamanında birkaç karikatürcünün mahkemeye verilmesini büyük olay olarak afişe ettiler ve bunu Turgut Özal'ın antidemokratik kişiliğine bağladılar. Oysa bu karikatürler Turgut Özal'ın ailesine hakaret eden karikatürlerdi. Bunun siyasetle olmadığı gibi mizahla da ilgisi yok. Eğer ortada insanların özlük haklarının korunması gibi evrensel bir ilke, yasa varsa, sen kaleminle gidip oraya tos vurursan bu suçtur. Ama siyasal olarak, hukuksal olarak, karikatürün ve yaşamın önüne bir engel konulduysa eğer, işte karikatür her an by-pass yapar geçer o engeli...

— *Deler yani.*
— Hayır, etrafından dolaşır ve gideceği yere gider. Benzer bir uygulamayı...

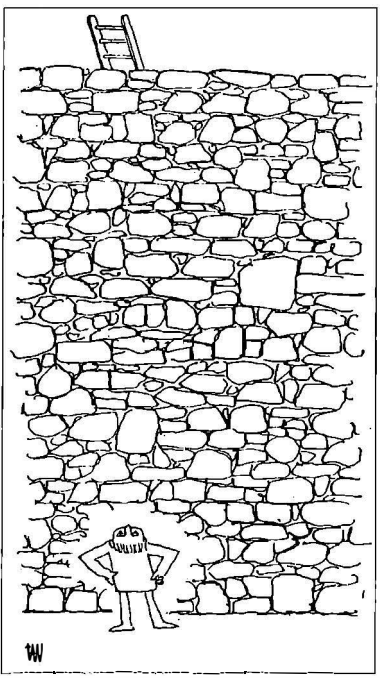
— *Neyin benzeri?*
— 12 Mart döneminde çizdiğim, o yankı getiren "Aydınlık ve Karanlık" dizisinin bir benzerini... Bunu 12 Eylül'de, *Cumhuriyet*'te, Ciddiyet sayfasında denedim. "Duvar ile Merdiven" diye bir diziyi Ciddiyet sayfasında yayımlamaya başladım. Bir taş duvar ve bir merdivenin serüveni. O günün koşullarında bir anlamı vardı bence. İşte taş duvar engel, merdiven de onu aşma ihtiyacı falan filan. Ancak 12 Mart döneminde "Aydınlık ve Karanlık" dizisinin yaptığı sosyal, siyasal etkiyi bunlar hiç yapmadı...

— *Yani savcıların ilgisini çekmediği için mi söylüyorsun?*
— Hayır, okurlarda beklenen etkiyi uyandırmadı. Biliyor musun neden? Hemen söyleyeyim: Çünkü "Aydınlık ve Karanlık" tamamıyla içten gelen, samimi bir çizgiydi, feryat gibi. Sonuçta iyi bir grafikti. "Duvar ile Merdiven" ise tasarlanmış bir çalışmaydı. Yani düşüne taşına bulunmuş bir şeydi.

— *Kendi yolunu kendi bulan akarsu örneğine uymuyordu.*
— Evet. Bir de 12 Eylül'de basın, 12 Mart'a göre muhalif sesini biraz daha fazla çıkarabiliyordu.

— *Karikatür üstüne epey uzun konuştuk. Bir toparlama yapacağım: 50'li yıllarda kısa dönemlerde* Dolmuş *ve* Tef *gibi döneme damga vurmuş karikatürler ve onları yaratan bir karikatürcüler kuşağı vardı. Oysa 60'lı yıllarda çok parlak, çok büyük, olay yaratan, herkesi sarıp sarmalayan bir karikatür olayına tanık olunmadı pek... Doğru mu özetledim?..*

— Çok iyi... Bunun nedeni şu; mizah toplumun sıkıştığı dönemlerde bir yol bulma sanatıdır. Yani her şey yolundaysa mizah cılızlaşır, yerini eğlence alır. Yani şakalaşmak, kah kah kih kih, mizahla gülme arasında bağ kurmak için çırpınırlar insanlar. Neden, anlamam. Mizahla gülme arasında bağ olabilir de, olmayabilir de. Ama mizah başka bir şeydir. O başarı kazandığı zaman bir sevinç ve gülme yaratabilir. Ama hedef o değildir. Ama diğeri öyle değil. O hakikaten eğlencedir. İşler yolundaysa, güldürür eğlendirir falan.

"Duvar ile Merdiven" dizisinden.

— Ama sen 60'lı yıllarda karikatürdeki sönüşü 50 kuşağının hep aynı yönde çizmesi...

— Olay sadece eski çizerlerin hatalı davranışı değil. Artık 1961 Anayasası'nın getirdiği görece özgür ortam vardı. Her şey konuşulmaya başlandığı yerde, o koşullarda mizah ihtiyacı geriliyor. Zaten söyleyebiliyorsun her şeyini. İşte o sırada yani "Yürüyenler" gibi kitlesel hareketleri konu alan karikatürler çizmek, sendikal eylemlere dair çizmek gibi bir alanın açılmaya çalışılması bu nedenledir. Çünkü oraları boştu. Eski anlayış oraları dolduramazdı. Daha bugünlere yaklaştığımız zaman, yani 20. yüzyılın sonlarına doğru geldiğimiz zaman, ki ben karikatürü "20. yüzyılın ikinci yarısının sanatı" sayıyorum. Savaş sonrasının sanatı olarak yani... Birçok yerde yazdım da bunu ve hemen her zaman yanlış anlaşıldı. "Karikatür bitti" diyormuşum gibi anlaşıldı. Ben, "Karikatür bitti" demiyordum, "Eski etkisi yok" demek istiyordum. Kanıtları çok da basit. Bütün dünyada ünlü mizah dergileri vardır. Mesela İngiltere'de *Punch*, yayınına son verdi. 20. yüzyılın sonuna doğru bunların hepsi ya kapandı ya da iyiden iyiye etkilerini yitirdiler. Ne kaldı geriye? Türkiye'deki *Gırgır* gibi dergiler. Çok satan, eğlenceli... İçlerinde mizah unsuru olabilir ama ana hedef güldürmek, eğlendirmek, hoş vakit geçirtmek olanlar. Zaten okurları da öyle istiyor. Bunlar belli bir yaşa kadar okunur ve terk edilirler.

— Hımmmm... Tan, bence Gırgır *fenomeni üstüne biraz daha derinlemesine konuşmalıyız. 70'li yıllara geldiğimiz zaman bir fenomen olarak asla göz ardı edemeyeceğimiz, sevabıyla, günahıyla konuşmamız gereken* Gırgır *dönemi var.*

— Bak önce çizgiyle ilgili bir iki ukalalık yapayım. Karikatürü yapmaya kalkarsan yaparsın. Ama adı üzerinde yapma olur. Oysa karikatürün oluşmasına izin vermek lazım. Yoksa "yaparsan" yapay bir şey çıkar ortaya. Oluşmasına izin verirsen karikatür kendiliğinden doğar.

— Yani bir karikatür yapayım diye masaya oturursan karikatür yapmış olursun öyle mi?
— Yaparsın. Yani aklın varsa, kafan çalışıyorsa, mutlaka çok büyük yetenek istemez. Kırık dökük, eğri büğrü bir şeylerdir karikatür dediğin. Herkes çizer; zaten herkes çiziyor. Ama temel bir fark var. Böyle bir niyetle otururşan bir şey yaparsın, fakat sonuç yapaydır. Yapma bir şeydir. Oysa izin vermek lazım karikatürün oluşmasına. Çizginin güzel olup olmamasına gelince, gelişigüzeldir o.

— Kelime oyunu yapıyorsun.
— Yapıyorum ama çok yerine oturuyor. Karikatürün gelişi güzeldir, gelmesi güzeldir. Zaten sonucun da gelişigüzel olması bu nedenledir. Gelişigüzeldir çıktığı zaman. Tamam mı?

— Tamam.
— Bu kadar.

— Ne bu kadar?
— Bir iki ukalalık yapayım demiştim ya...

— Peki şimdi ciddileşelim mi?..
— Niye? Biraz daha devam edelim ukalalığa. Bu dediğim çok önemli... O kadar ki eğer karikatürün yapaysa, onu çizdiğin zaman çıkan sonuç, seni tatmin etmez. O yüzden üzerinde biraz daha oynamak zorundasındır. Biraz gölge, biraz tarama... Yine tatmin etmez, arkayı koyulaştırma... Yine tatmin etmez, biraz renk, biraz bilmem ne... Tadı kaçana kadar götürürsün ve sonunda... Evet, sonunda "harika" bir eser çıkar ortaya. Ama artık mizahla ilgisi kalmamıştır. Mizah vuran, diyeceğini anında, şak diye söyleyendir. Uzun uzun anlatıldığı zaman hiçbir etkisi kalmaz. İşte doğru zamanda çizilen karikatürün, yani sosyal anlamda, siyasi anlamda vurucu olan, zaman içinde dayanıklı, felsefi temeli olan karikatürün çizeri de zaten o tavrı alarak çizer. Dolayısıyla o tat izleyene de ulaşır. Tıpkı plak izi gibi. Yani plak üzerinde iz yapılır, dinlendiği zaman

da aynı sonucu alırsın. Karikatürcünün kâğıt üzerinde kalem dolaştırırken duyduğu tat, eğer bu samimi bir işse, gelişigüzelse izleyen de aynı tadı alır. Ama sıkıntıyla saatlerini geçirdinse, çizdin, boyadın, taradın, sildin, karaladın ve "mükemmel, kusursuz" bir şey yaptıysan, izleyen de o mükemmellik karşısında ezilir sadece. Samimi bir sohbetten sayılmaz artık o...

— *Bir kâğıt ve kalem, o kadar... Öyle mi?*
— Göstereceğin bir marifet de yok. Yaşar Kemal'in dediği gibi, "hüner hüner değildir." Yapabileceğin, çok samimi bir çift laf etmek. Ben bunu iki dost arasındaki sohbete benzetirim. Dostlarınla iken de yapay olabilirsin. Zekânı sürekli kullanarak, hesaplar yaparak, karşındakinden çıkarını hesaplayarak... Böyle dostluk olur mu? Nasıl hatasıyla, sevabıyla, günahıyla, kafa göz yararak bir dostluk varsa ve o zaman o dostluk çok sıcaksa, karikatürde de öyle bir tılsım vardır...

"*GIRGIR* OLAYI"

— *Artık "ukalalıklar"ı bitirelim.* Gırgır*'ı konuşmak ısrarım vardı. Bundan vazgeçmeyeceğim. Karikatür dendiği zaman genç kuşaklar için* Gırgır *ve onun ardılı* Leman *ve benzeri dergiler var.* Gırgır *adeta bir kavram haline geldi. Karikatürcü diye tanınan genç kuşak çizerlerin büyük çoğunluğu oradan gelme.* Gırgır *70'li yıllara damgasını vuran bir dergi. Dolayısıyla Tan Oral'la* Gırgır *olayını, yani 70'li yıllara damga vuran mizah anlayışını, mizahsa eğer onu, karikatürse eğer onu veya değilse niyeyi tartışmalıyız. Söyleşimizde şu ana kadar sadece* Gırgır*'ın ilk çıktığı dönemde çok farklı olduğunu söyledin. Bence negatif bir değerlendirme yaptın. Ama Oğuz Aral'la ilişkinden dostluğundan söz ederken* Gırgır*'ın gitgide düzgün bir içeriğe kavuştuğunu, toplumsal sorunlarla ilgilenen bir dergiye dönüştüğünü de söyledin.*
— *Gırgır*'la ilgili ben hem çok konuştum, çok yazdım, hem de kişi olarak ortalıkta sembol gibi dolaştım yıllarca.

— *Sen hiç çizmedin mi* Gırgır*'da?*
— Hayır... Ben hiçbir mizah dergisinde çizmedim.

— *Hiç?*
— *Çivi* hariç. Sadece *Çivi* dergisinde Semih Balcıoğlu'nun isteğiyle kısa bir süre çizdim.

— *Peki,* Gırgır*'a dönelim. "Ben simge oldum" gibi bir cümle kurdun? Ne oldun yani, neyin simgesi oldun?*
— Bak, ben bu *Gırgır* konusunu bir araştırma konusu olarak, ciddi bir çalışma olarak ele almak niyetindeyim. Daha doğrusu niyetindeydim... Yıllardan beri benim çekmecelerim, dolabım birikmiş yazılar, dokümanlarla dolu. Notlar, *Gırgır* koleksiyonları filan. Fakat görüyorum ki bu çalışma için ciddi bir zaman ayrılması lazım, ben de o zamanı oraya ayıramam. Ayıramıyorum yani. Kendi işini zor yapan bir adamım, bir de oraya ayıramıyorum. Ama öyle bir niyetle, öyle bir çalışma yapmışım. O çalışma ortaya çıkabilmiş olsaydı, söyleyeceğim her türlü iddialı laf kanıtlarıyla birlikte olacaktı. Ama şu anda sadece afaki bir rahatlıkla tekrarlayabilirim düşündüklerimi.

— *Olsun... Sen söyle...*
— *Gırgır*'ın çıktığı tarih ilginçtir, 1970'tir. Şimdi tekrarlamamak için biraz evvel söylediklerime hızlı bir iki cümleyle geleyim. 1950'den sonra parlak bir karikatürcü dünyası var. Dünyada da öyle, Türkiye'de de. 1960'tan sonra karikatürde büyük bir duraklama, ama demokraside de bir açılma var. 1970'e geldiğimiz zaman toplum yeniden sıkışmış durumda. Tam o tarihlerde Türkiye'de karikatür dünyasında iki ilginç olay var. Biri *Gırgır* olayı, öteki Karikatürcüler Derneği'nin kurulması. İkisi de aynı tarihlerde.

— *12 Mart öncesinde?*
— 12 Mart öncesinde tabii. *Gırgır*'ın çıkışı 1970'tir. Karikatürcüler Derneği de 1969'dur... *Gırgır* oluştuğu sırada Oğuz Aral orada tek tabancadır. Kimse yoktur etrafında. Bir Meh-

met Polat, bir iki çizer. O kadar. Hatta o dönemdeki *Gırgır* o kadar farklıdır ki Turhan Selçuk çizmiştir orada. Çünkü bugünkü yorumladığımız yerde değildi Oğuz Aral. Oğuz, o sırada, orada kendi sıcak üslubunun ürününü vermek çabasındaydı. Dolayısıyla Turhan'a da çizdirmiştir, belki bana da söylemiştir, "Sen niye çizmiyorsun lan" demiştir. Öyle bir başlangıcı var *Gırgır*'ın. Adına bak *Gırgır*'ın. "Gırgır geçmek" diye bir deyim var Türkçede. O isim özellikle konmuştur. Zaten başlığın altındaki, "*Gırgır* giren eve dırdır girmez" yazısıyla, insanları güldürmeyi hedefleyen bir dergi olduğu belirtilir. İç sayfalardaki başlıkların hepsi *Gırgır*'ın bu felsefesini açıklayan sözlerdir. Aynı tarihlerde hiç de o kafada olmayan karikatürcülerin bir araya gelmesiyle Turhan Selçuk'ların, Ferit Öngören'lerin, Semih Balcıoğlu'ların girişimiyle Karikatürcüler Derneği kuruldu. Daha önce defalarca düşünülmüş ama başarılamamış. Birdenbire ne kadar çizer varsa Karikatürcüler Derneği'ne üye oldu ve dernek ilk iş olarak bir sergi açtı, kitaplar yayımlamaya başladı.

— Gırgır'*da çizenler?*
— Onlar da, hepsi... *Gırgır*'ın çizerleri de derneğin üyesi. Hepsi derneğin üyesi... Çünkü dernek kapsamlı bir örgütlenme. Ama derneğin faaliyetlerine baktığın zaman, çıkardığı kitaplara, açtığı sergilere baktığında hiç de *Gırgır* anlayışında olmadığını kolayca görüyorsun. Başka bir kategoride, yani eski geleneğin ucunda yürüyor. Zaten kısa süre sonra yollar o kadar ayrılıyor ki Oğuz Aral'ın *Gırgır*'da dernekten söz edenlere, "Ne derneği yahu? Dernek ınernek her şey burasıdır işte" diye masaya vuracağı kadar farklılaşılıyor...

— *Oğuz Aral dernek üyesi oldu mu?*
— Tabii. Başından itibaren dernek üyesidir, yönetim kurulu üyeliği yaptı. Her zaman da dernek üyesi olarak kaldı. Ama sonraki yıllarda derneği küçümsemiştir. Çünkü derneğin faaliyetleri popüler değildir ona göre. Entelektüel bir iddiada toplanan işler yapmakta. Oysa *Gırgır* popüler ol-

ma hedefi olan başka bir projeydi. Oğuz o yüzden dernekten ayrı kaldı. Ta ki geçen seneye kadar. Aradan otuz sene filan geçti hemen hemen. Otuz sene sonra Karikatürcüler Derneği, Oğuz Aral'a ödül verdiğinde, Oğuz Aral derneğe geldi ve ödülünü aldı büyük bir memnuniyetle. Bir tören yapıldı Oğuz'a. Ama o zamana kadar derneği küçümsedi ve aleyhine konuştu Oğuz. Haklıydı da. Çünkü Oğuz'un hedefleriyle derneğin hedefleri arasında hiçbir uyum yoktu. Ama tekrar başlangıca dönelim... Sosyolojik bir olay olarak Türkiye'nin karikatür macerasının vardığı yerde ortaya böyle bir ikilem çıktı. Bir yanda daha çok sergiler, yarışmalar, paneller, açık oturumlar, dünya yarışmaları, Türkiye yarışmaları, karikatür albümleri, arşiv oluşturma, müze kurma, gençlerle ilişki şeklinde faaliyet gösteren dernek, öte yanda tamamıyla komiklik peşinde, güldürme amaçlı, popüler olmayı hedefleyen bir yayın organı yani *Gırgır*. *Gırgır*'ın ilk sayılarına bakıldığı zaman... Belki hiç kimse inanmayacak bu söylediklerime. Oysa benim söylediklerimin, şimdi söyleyeceklerimin belgeleri kitaplıklarda duruyor. *Gırgır* önce bir gazetenin, *Günaydın* gazetesinin mizah sayfası olarak başladı yayına. Sonra dergi haline geldi. Ana yapısı bildiğim kadarıyla taşeronluktu. Yani Oğuz Aral taşeron olarak dergiyi alıyordu, ondan sonra iş veriyordu çizerlere. *Gırgır* başlangıçta çıplak kadın fotoğraflarının fotomontajlarıyla, tamamıyla belden aşağı esprilerle dolu, fotomontajın çok kullanıldığı bir dergiydi. Ama bir yandan da siyasetin çok yüksek olduğu dönemlerdi o günler. *Gırgır*'a Karikatürcüler Derneği'nden ve entelektüel çevrelerden ağır eleştiriler geliyordu. Siyasete bu kadar sırtını dönmesi ağır eleştirilere uğratıyordu onu. Bunun üzerine akıllı Oğuz'un dergide siyasetle ilgili konulara bir yönelişi başlamış oldu.

— *Kendi çizgilerinde?*
— Kendi çizgilerinde değil; Oğuz çok az çizmiştir. Derginin yapısında bir yön değişikliği oldu.

— Doğrudan seninle bir tartışması oldu mu Oğuz Aral'ın?
— Doğrudan hayır. Dostluğumuz vardı. Hatta bir ara beraber dernek için kitap filan yaptık Oğuz'la. Ama söyledikleri kulağıma gelirdi. Benim sözlerim de onun kulağına giderdi. O, "Mademki *Gırgır* çok satıyor, o zaman oradaki tutum doğru tutumdur" diyordu. Çikletlerin içinden karikatür çıkardı o zamanlar. Ben de "Bu çikletler *Gırgır*'dan daha çok satıyor. Şimdi bu çikletlerden çıkan karikatürleri çok satıyor diye doğru karikatür diye mi kabul etmek lazım" filan derdim.

— Karşılıklı tartışıyormuşsunuz işte...
— Rahatsız edici, çoğu demogojik laflar gider gelirdi aramızda. 1973'e kadar bu böyle gitti. Belgelere bakılırsa 1973'e kadar gençlerle ilgili bir alan da yoktur *Gırgır* dergisinde. Ancak siyasi içerikli bir şeyler çizmeye gayret gösterilmiştir. Ama orada da... Bak mesela şarkıcı Müşerref Tezcan'ı bayraklı elbise ile gösteren bir kapaktan dolayı *Gırgır* kapatılmıştı. Bunun bir demokratik mücadele göstergesi, haksızlığa uğramışlık gibi propagandası yapıldı yıllarca. Halbuki dikkatli bir göz baktığı zaman, aslında ne kadar milliyetçi bir yaklaşım olduğunu çok rahat görebilir. Askeri yönetim nasıl Müşerref Tezcan'a bayrağı elbise olarak giydi diye kızıyorsa ve onu yasakladıysa, Oğuz da aynı şekilde, aynı bakış açısıyla Müşerref Tezcan'ı eleştiriyordu. Asker de, "Sen nasıl benden daha çok milliyetçi olursun" diye kapatmıştır *Gırgır*'ı. Oğuz bunu yıllarca, "İşte asker bizi de kapattı" şeklinde kullanmıştır.

— Sen Gırgır*'a tümüyle mi karşısın ya da karşıydın Tan?*
— Benim karşı olmam, olmamam bir anlam taşımaz. Hep söylüyorum, söyledim. *Gırgır* konusunda Oğuz Aral son derece akıllıca davranmıştır. Seçilen renk çok güzeldir, akıllıcadır. Ucuz bir baskı, siyah ve sarı renkler. Tıpkı trafik işaretlerinde olduğu gibi çok göze çarpar siyah ve sarı. Siyasete sırt döndüğü sırada kendisine yönelen eleştirilere karşı dergiye hemen siyasi bir içerik kazandırmıştır. Ama siyasi hedef değil.

Arada çok fark var. Siyasi konuları kullanmak başka, siyasal bir hedefi olmak çok başka. Ama bir aralık öyle bir çıkış da yaptıydı, ülkede o günlerde parçalı olan solu birleştirmek gibi bir sav. Reklam konusunda yine çok akıllıca davranılmıştır. Türkiye'de bugün entelektüeller bir sürü yalana inandığı ve söylenenden kuşku duyup hiç araştırmadığı gibi, Oğuz'un yaptığı reklamı da gerçekmiş gibi kafalarına yerleştirmişlerdir; papağan gibi tekrarlanıyor bu. Buna katılmam olanaksız.

— *Nedir o?*

— *Gırgır* dünyanın üçüncü büyük dergisi!.. Akıllıca bir yalan. O zamanı düşün: Sovyetler ve Amerika, iki büyük süper güç. İki büyük gücün iki ünlü dergisi var. Biri *Mad*, biri *Krokodil*. Sen eğer kalkıp da, "Ben dünyanın en çok satan üçüncü dergisiyim. Birinci *Mad*'dir, öteki de *Krokodil*'dir" dersen buna herkes inanır. Hâlâ da inanıyor. Doğru değil bu. Bir defa birbirlerine benzemiyorlar. Aynı tür dergiler değil. İkincisi o günlerde Balkanlar'daki o ufacık ülkelerde, Macaristan'da, Bulgaristan'da çıkan mizah dergilerinin tirajları *Gırgır*'dan çok daha fazlaydı. Bu belgeli, kanıtlıdır. Bunları defalarca söyledim, anlattım. Hayır, hiç kimsenin kafasındaki o yerleşmiş propagandayı sarsmıyor. Bugün bile bir sürü saygıdeğer insan, çıkıyor televizyona, "Efendim biliyorsunuz dünyanın üçüncü büyük dergisi olan *Gırgır*..." diye bu palavrayı tekrarlayabiliyor. Tam bir uydurma. Zaten *Krokodil*, Sovyetler Birliği'nde devletin çıkardığı bir dergi, *Gırgır*'la hiç benzer yanı yok. *Mad* biraz daha benziyor *Gırgır*'a. En azından anlayış olarak. Ama dediğim gibi Balkan ülkelerinde çıkan o günkü mizah dergilerinin tirajları bile, *Gırgır*'dan fazlaydı. Üstelik onlar mizah dergisidir. Orada demokratik mücadele veriyorlardı. O dergilere çizenlerin çoğu yakın arkadaşlarım oldu; defalarca Türkiye'ye geldiler, defalarca ben onlara gittim. Ne oldu? Rejimler değişince dergilerin çoğu kapandı. Çünkü fonksiyonları bitti. İşleri bitti. Hele Rusya'da rejim değiştikten sonra çizerlerin çoğu kalkıp Amerika'ya gittiler. Rusya'nın en ünlü çizerleri Amerikan anlayışı içinde çok başarı kazandılar ama kendi iç

dünyalarında perişan oldular ve ülkelerine geri döndüler. Şimdi bu mizah serüveninin neresi benziyor *Gırgır*'a?

— *Ama tartıştığımız* Gırgır*'ın tirajı değil.* Gırgır *olgusu...*
— Nasıl ayırırsın? Ben de *Gırgır* olgusunu anlatmaya çalışıyorum. Gelelim 1973 yılına. 1973 yılında Akşehir'de Nasreddin Hoca Genç Karikatürcüler Yarışması yapıldı ve iki yüzün üzerinde genç karikatürcü katıldı oraya.

— *Anlatmıştın bunu... İlk yarışma idi değil mi o?*
— İlk yarışmaydı ve hiç beklenmedik bir şeydi. Yeni bir karikatürcü kuşağının patlamasına yol açtı o yarışma. Tıpkı 50 kuşağı gibi. "70 kuşağı" diye, ustalarına hiç benzemeyen bir kuşak çıktı ortaya. Mesela Haslet Soyöz o kuşağın başını çekenlerdendir. Bu gençler bambaşka, vurucu bir çizgi ile çıktılar ortaya ve askeri rejimi eleştiren bir tavırla çıktılar. Çok heyecan vericiydi. Ben bu heyecanı *Gırgır*'a aktardım. Çünkü *Gırgır*'dan derneğe kaynak sağlamağa çalışıyordum.

— *Kaynak?*
— Para, para. Derneğin parası da yoktu, düzenli bir geliri de... Oğuz bir formül buldu. *Gırgır*'ın taşeronu olduğu için elinde para var. Bir formül bularak derneğe para aktarabiliyordu. Oğuz'la aramız iyiydi. Devamlı gidiliyor, geliniyordu ve elbirliği ile derneğe para sağlamaya çalışıyorduk. Ben *Gırgır*'a bu gençlerin heyecanını taşıdım. İki yüz dolayında genç insan! Harika çiziyorlar, diye sürekli konuştum o günlerde Oğuz'la. Üstelik onların hemen hiçbiri Oğuz gibi de çizmiyorlardı. *Gırgır*'da da çizmediler zaten. Kısa bir süre sonra *Gırgır*'da gençlere önem verilmeye başlandı. Bu söylediklerimi benim vehmim sananlar olabilir. Ama tarihlere ve örneklere bakıldığında yanlış olmadığı anlaşılacaktır.

— *Yani, Nasreddin Hoca Genç Karikatürcüler Yarışması'na katılanların bir kısmı daha sonra* Gırgır *çizeri olup üne kavuştular öyle mi?*

— Onlar da vardır. *Gırgır* dışında, basında ünlenenler de vardır. Ercan Akyol'lar, Haslet Soyöz'ler, Selçuk Demirel'ler, Seydali'ler, Nezih'ler ilk ağızda aklıma geliyor...

— *Tamam bunlar* Gırgır *dışı. Ama* Gırgır *içinde de Latif Demirci'ler, Nuri Kurtcebe'ler, Ergin Ergönültaş'lar, Mehmet Polat'lar var...*
— Var tabii... Önemli olan *Gırgır* dergisinin gençlere sahip çıkan bir tavır içine girmesiydi. Genç çizerlere yöneldi ve orada okul açtı. Karikatüre meraklı bütün gençler gidiyor, Oğuz'un "rahle-i tedrisi"nden geçiyorlardı. Oğuz onları gerekirse azarlıyor, onlardan yakınıyor, "Şöyle çiz, böyle çiz" diye yol gösteriyor; onlar gidiyorlar, tekrar getiriyorlar ve o, taşeronluk sistemi içinde küçük paralar vererek bu gençlerle bir ekip oluşturuyordu. Çalıştırdı onları yıllarca. Sonuçta bütün o çalışanların çoğu nefret içinde ayrıldılar, Oğuz'a nefret kusarak ayrıldılar. Ama bu çocuklar ufacıkken, Oğuz'un nasihatları ile yetiştikleri için ne zaman ağızlarını açsalar, "Oğuz abi ustamız... Bizi o yetiştirdi... Oğuz Aral ustamız bizi adam etti..." şeklinde konuşmaya devam ederler. Halbuki söylemedikleri lafı da bırakmamışlardır Oğuz hakkında. Bunlar yayımlanmıştır.

— *Ama ilk söyledikleri doğru değil mi? Yani Oğuz yetiştirmedi mi onları?*
— İkisi de doğru. Yetiştirilmişlerdir ve nefretlerini söylemişlerdir sonra, yazmışlardır da. Zaten *Gırgır*'dan kopup, benzer başka dergiler çıkartmışlardır...

— Gırgır *olgusuna tekrar dönersek...*
— Dönersek, *Gırgır* için söyleyeceğim şey şudur: Bir eğlence türü olarak o kendi içinde değerlendirilir. Beğenen olur, beğenmeyen olur.

— *Yani konuşmamızdaki ayrımda,* Gırgır *sence komedi, eğlence sınıfına girer.*

— Evet. Tiraj olarak başarılıdır, kalite olarak başarısı uzmanlar tarafından değerlendirilmeli. Bu konuda benim söyleyecek fazla sözüm yok. Beni rahatsız eden, bunu bir mizah olayı olarak koymaları, kapağının üzerinde bile yazmadığı halde "mizah dergisi" diye konuşulması ve orada yapılanların mizahın ve karikatürün örnekleri olarak kullanılması. Dünya karikatür literatüründeki ve Türkiye'deki entelektüel çalışmayı küçümseyip, o tartışmaya asla girmemeleri. Örneğin Oğuz Aral, hiçbir zaman bu tartışmaya girmemiştir; bir açık oturuma katılmamıştır... Yani dedikodunun dışında var olmamıştır. Yetiştirdikleri de öyle. Dolayısıyla benim durumumda birinin söyleyebileceği tek şey şu: Yapılan iş başarılı olabilir, değerli olabilir, dünya ölçüsünde bir yeri bile olabilir. Fakat onun tanımlanması yanlıştır. Bu tanımlama kendileri tarafından yapıldı ve yanlıştır.

— Gırgır *için "karikatür ve mizah" kavramlarını kullanmamalıdırlar mı demek istiyorsun?..*
— Çünkü dünyada kimse bunu böyle söylemiyor. Benzer örnekleri var. Hiç kimse kalkıp da böyle bir iddiada bulunmuyor. Kelimeleri farklı, cemaatleri farklı, dernekleri farklı, dergileri farklı.

— *Ne demek dünyada benzer örnekleri?..*
— Yani *Gırgır* gibi olan, çok satan dergiler var.

— *Ancak kendilerine mizah dergisi demiyorlar.*
— Niye desinler ki?..

— *Gene* Gırgır*'da kalalım. Bir iki soru daha: Oğuz Aral'ın "Çiçeği Burnunda Karikatüristler" köşesindeki öğütleri, İstanbul'a gelemeyen, Anadolu'da yaşayan ve karikatür çizmek isteyen...*
— Karikatür çizmek ihtiyacını duyan adamın veya kadının öğrenmek ihtiyacında olabileceği bir öğüt yoktur. Olsa olsa dünyayı tanıma, bilme ihtiyacı ve merakı olabilir. Çünkü ka-

rikatür kendisinin yaratacağı bir ürünün ismidir. Hiçbir karikatürcünün ustası olamaz. Ben bu konuları Oğuz'un yetiştirdiği arkadaşlarla tartıştığım zaman, işte, "Oğuz ustamız; bizi yetiştiren..." dedikleri zaman ben hep şunu soruyorum onlara: "Peki Oğuz'u kim yetiştirdi? Oğuz'un ustası kimdi?" Şak diye kalırlardı. Halbuki Oğuz'un ustası vardır. Walt Disney'dir ve Oğuz'un bütün öğütleri Walt Disney kitaplarından aynen alınmıştır.

— Çok sert yargılar değil mi bunlar Tan? Kitapta da aynen aktaracağım bunları ben...

— Tabii... Niye kitaba koymayasın ki?.. Bunları defalarca yazdım. Walt Disney'in öğretici kitapları vardır. Disney öğretici kitaplarında şöyle yazıyor: "Eğer aptal bir tip çizmek istiyorsanız iki dişi büyük çizin, şöyle yani... Yumruk atan bir adam çizecekseniz, şöyle çizerseniz yanlıştır. Üzerine bir çarpı... Şöyle çizmeniz lazım..." Bunları Walt Disney çizmiştir. İşte, kötü adam tipi kıçı yere yakın çizilir, kulaklar şöyle kepçedir vesaire. Bunları kitaplarında ayrıntılı ve sistematik olarak çizip göstermiştir. Oğuz'un bütün tipleri budur zaten. Walt Disney tiplerinin birer varyasyonudur. Verdiği öğütlerin tümü de Walt Disney kitaplarında aynen vardır. Walt Disney çizgi filmci yetiştirmek istiyordu. Kendi firması için istiyordu üstelik. Kitaplarının amacı o. Çizgi film bir ekip çalışmasıdır. Bir endüstri kuracağı için adeta ders kitabı gibi çıkarmıştır o kitapları. Biliyor musun, Amerika'da karikatür kitapları da vardır. Portre şöyle çizilir, burun böyle çizilir, el böyle çizilir diye kitaplar vardır Amerika'da. Hem de çok. Çünkü o yayınlar sadece öyle çizilen şeyleri yayımlarlar, yani kendilerine adam yetiştirmektedirler. Benim kütüphaneme kadar burnunu sokmuştur o kitaplar. Oysa bir karikatürcünün bu kitaplara karşı yapabileceği bir tek şey var: Önüne geldiyse bakar, güler, iter... Kendi bildiğini yapar. Karikatür budur yani. Örneği yoktur. Örneği olmadığı için örnek de olamaz. Benim Oğuz Aral'ın yaptıklarına hiçbir itirazım yok. Çünkü hepsi doğru. Fakat bunların lanse edilişinde kullanılan sözcükler, terimler doğru değil.

Walt Disney kalkıp böyle bir iddiada bulunmamıştır. Walt Disney, "Ben bunu böyle yapıyorum, siz de böyle yapın, gelin benim yanımda çalışın" diyordu. Oğuz da bunu yapmıştır aslında. "Ben böyle yapıyorum, siz de benim dediğim gibi yapın, gelin benim dergimde çalışın." Bu kadar...

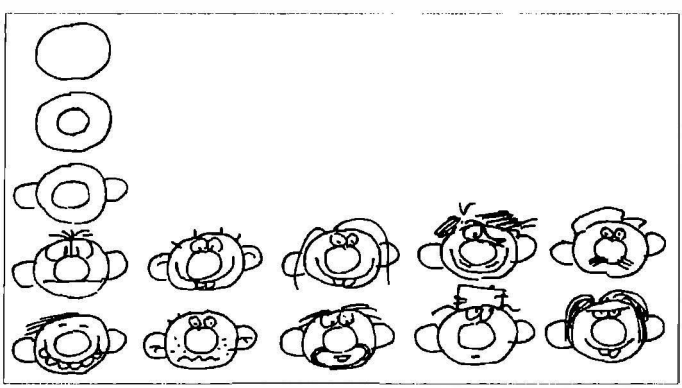
— *Ama* Gırgır*'ın çizerleri, Oğuz Aral çizgilerini tekrarlayan adamlar olmadılar. Yanılıyor muyum?*
— Yanılıyorsun.

— *Nasıl? Bunu biraz açıklamalısın.*
— Benim *Yaza Çize* diye bir kitabım var. Orada anlattım. Formül şudur: Palyaço formülü. Bunları söylemek lazım.

— *Palyaço tipi dediğin ne kuzum?*
— Bir tane tekerlek çizersin, o kafadır ya da surat. Tam ortasına küçük bir tekerlek daha çizersin, o burun. İki tarafına yarım daireler çizersin, onlar da kulak olur. Burnun üst tarafına birbirine yakın iki daire çizersin göz olur. Bir de aşağı ağız koyarsın, iki de diş. Şimdi bunun saçlarını şöyle yaparsan Avanak Avni olur; böyle yaparsan mesela Ergin Ergönültaş'ın çizdiği bilmem ne tipi olur. Şöyle şapka koyarsan, bilmem ne tipi olur. Şapkayı çıkartıp, dişlerini çıkartırsan bilmem ne tip olur. Kulaklarını uzatırsan Walt Disney'in tavşan kardeşi olur. Boyunu uzatırsan bilmem ne olur. Hepsi birbirinin aynıdır, formül vardır çünkü. Bunun mizahla, karikatürle ilgisi yok. Ve bu okuru gülmeye şartlandırmak için de gereklidir. Böyle olması lazım. Okuyucu buna şartlandığı için çok rahat başarı kazanılır.

— *Anladığım kadarıyla senin itirazın basit bir kelime titizliği veya cimriliği değil. Yani, "Yav kardeşim mizah demeyin, karikatür demeyin de ne yaparsanız yapın"dan ibaret değil.*
— Tabii değil. İki ayrı kategoriden söz ediyorum ben. Düşünsene bir voleybol takımı var ve kendilerini ısrarla gülle atıcıları olarak takdim ediyorlar. Neden? Çünkü ikisi de yuvarlak bir

şeyle meşguller. Ne ilgisi var? "Efendim ikimiz de sporcuyuz, spor yapıyoruz ve yuvarlak bir cismi atıp tutmakla meşgulüz. Etrafımızda fileler var. Yani her şey benziyor..." Ne ilgisi var şimdi? Hiçbir gülle atıcısının kendisini voleybolcu olarak takdim edeceğini veya hiçbir futbolcunun aslında yüksek atlayıcı olduğunu söyleyeceğini sanmıyorum. Böyle bir ihtiyaç yoktur da. Herkes kendi kategorisinde tarif edilebilir. Başarılısı vardır, ünlüsü vardır, acemisi vardır, şusu vardır, busu vardır. Ben insanları güldürmeyi hedeflediğimi hiçbir zaman söylemedim. Zaten böyle bir hedefim de hiç olmadı. Tam tersine, şunu ısrarla söyledim: "Gülmeleri umurumda değil." İster güler, ister gülmez. Hiç ilgili değilim, ama tabii ki başka şeylerle ilgiliyim. Ben bunu söyleyebiliyorum. Kalkıp da, "Ben çizdiklerime bakanları gülerken gördüm, demek yaptıklarım doğru..." filan demiyorum... Mizah ve gülme ilişkisini, daha doğrusu ilişkisizliğini *Gülmenin Kitabı* adlı yayında kuramsal düzeyde tartışmaya çalışmıştım. Hikâye bu yani... Yoksa *Gırgır* yolu, tarzı başka bir kategori olduğu için söyleyecek bir lafım yok. Kaldı ki orada çalışanların hemen hepsini ya da büyük bir çoğunluğunu tanırım. Çok da severim. Karşılaştığımızda çok hoş ahbaplığımız vardır. Oğuz Aral'la da belli bir tarihe kadar aramız çok iyiydi. Oğuz daha sonraları, benim bu eleştirilerimden müthiş alındı, hatta selam bile vermek istemedi...

Klasik palyaço çiziminden...

— Bir özetleme yapmak istiyorum. Kendimden pay biçerek söyleyeceğim: 50'li yıllarda benim gibi küçücük bir Ege kasabasında bir delikanlı, lise öğrencisi, yani ufku dar, harçlığı sınırlı bir delikanlı Tef *ve* Dolmuş *gibi dergileri her hafta düzenli olarak gazete bayiinden alıyordu. Bu bir göstergeyse, o yılları karikatür sanatının altın çağı olarak tanımlıyorsun. Ondan sonra ama karanlık bir kırk yıldan söz ediyorsun. Karikatür sanatı adına, dergisi olamayan, dönemine damga vuramayan, toplumda yaygınlık kazanamayan, yükselmeyen...*

— Tabii. Birkaç nedeni var. Birkaç tanesini saydım. Ama karanlık demedim. Şöyle bir genel kanı var, üzerinde tartışılmayan bir ön kabul; karikatür hep var olmalıdır. Bugün ya da o gün var olanın, yarın yok olması da bir kayıp olarak görülür. Hayır; dünya değişkendir, mizah da. Mizah üretimi, tarih boyunca hep batmış ve çıkmıştır. İhtiyaç bittiği zaman durmuştur, duraklamıştır. Yani bugün bir şeylerin olmadığını söylemeyi bir eksiklik olarak almamak lazım. Gerek Türkiye'de, gerek dünyada 60'lardan sonra demokratikleşme eskiye oranla çok daha yayılmaya başladı. İletişim teknolojisi daha önceyle kıyaslanmayacak kadar haberleşme rahatlığı getirdi. Muhalefet kanalları eskiden çok zordu ve büyük baskı altındaydı. Muhalefet kanalları da eskiye göre çok açıldı. Anayasalar değişti, dünya değişti. Şimdi bakın herhangi bir bireyin iletişim olarak, demokratik hakların kullanımı olarak ve muhalefet yapma alanı olarak eskiyle oranlanmayacak kadar çok imkânı var. Yapıyor, yapmıyor ayrı mesele. Dolayısıyla mizaha o kadar ihtiyaç yok artık. Çünkü mizah boğazı sıkılmış bir toplumun bulduğu çaredir, yaratıcı bir etkinliktir. Mesela savcıyı atlatıp, devletin otoritesini kırabilen bir etkinliktir. Mizahın temeli odur. Otoriteyi kırmaktır. Rus felsefeci Aleksandr Herzen'in güzel bir lafı var, diyor ki: "Eğer astlar, üstlerinin karşısında gülebilselerdi, dünyada baskı, hegemonya diye bir şey kalmazdı." Siyasi karikatürün temel anlamı bu işte...

— Gülemeyenlerin...

— Adına...

— Gülmesidir...

— Otoritenin burnunun sürtülmesidir. Burada sadece siyasal otoriteden değil, her türlü baskı yaratan inanç ve düşünsel "yetke"den de söz ediyorum. Mizahçı kendisiyle dalga geçilen bir adam olgusu yaratırsa yönetenler, o yetkeler halk üzerinde artık eskisi kadar güçlü, yani tehlikeli olamaz. Daha sabahleyin burnu sürtülmüştür bir defa. Bu çok önemli bir şey ve bunun zamanı da çok önemli. Günümüzde yöneticiler demokratik yollardan alaşağı edilebiliyor, ne iyi ki. Yeri gelmişken söyleyeyim. Mesela komedyenlik ve Şarlo'nun filmleri. Şarlo komedyen değildir. Şarlo, Hitler'le dalga geçtiği zaman Hitler'in en güçlü zamanıdır. Daha Hitler'in gücünü ve geleceğini insanların henüz bilmediği günlerdir. Hitler'in faşizmde ne getireceğinin yeterince bilinmediği zamandır. Şarlo tam zamanında ve yerinde burnunu sürtmüştür Hitler'in. Mizah budur işte ve bu mizahtır işte... Şu anda da Hitler'le dalga geçilebilir. Ama artık yapılan komedidir.

KARİKATÜR BİTTİ Mİ?

— Bu söyleşinin başlarında, "Karikatür bir 20. yüzyıl sanatıydı, 20. yüzyıl bitti, karikatür de bitti" dedin. Şimdi ise demokratikleşmenin, iletişimde olanakların artmasının mizahı silikleştirdiği, ihtiyaç olmaktan görece çıkardığı gibi bir başka yargı ortaya çıktı. Ama aynı zamanda mizahı baskı altında boğazı sıkılan toplumun soluk aldığı pencere, toplumu boğan otoritenin burnunun sürtülmesi diye tanımladın. 21. yüzyıldayız artık ve bu bağlamda özgür, demokratik bir dünya düşü hâlâ uzakta, çok uzakta. İşte Irak... İşte Bush. İşte terör. Yaşıyoruz bunları... Mizah nasıl biter bu durumda? Karikatür üstüne konuşuyoruz... Karikatür nasıl bitmiş olabilir?

— Bitmiş demedim. Şu anda dünyanın her yerinde yarışmalar var, sergiler var, ha bire yeni albümler çıkıyor. Fakat içine baktığım zaman, otuz sene evvel çizilen karikatürlerin yeni kuşaklar tarafından bir defa daha çizilmesi... Bilinen bir çiz-

ginin etkisi o ilk çizildiği andaki gibi olmuyor. Yani artık karikatür, üçe bölünmüş gibi. Grafik, mizahi ve komik *(comic)*! Komik yani bir eğlence türü. *Gırgır* gibi... Bir de duvara asılan grafik ağırlıklı harika işler var. Bugünün dünyası bu. Yarını bilemem. Ama şunu beklemek yanlış. 50'lerde ne kadar güzeldi. Şimdi ne kadar yazık... Yooo, bunu demek, böyle düşünmek saçma.

— "Karikatür 20. yüzyılın sanatıydı" dedin. Daha sonra, "Karikatür 20. yüzyılın ikinci yarısının sanatıdır" dedin. Yani karikatür 20. yüzyıl sanatıydı, 21. yüzyılda öldü. Söylediklerinden ben böyle dediğin izlenimi edindim. Şunu bir açalım...
— Açalım.

— İkinci Dünya Savaşı'ndan önce karikatür yok muydu? Adına karikatür denmiyor muydu? Ve 20. yüzyıl bitti, 21. yüzyıldayız. Artık karikatürün geleceği mi yok?
— 20. yüzyılın sanatı derken gerçeği söylüyordum. 20. yüzyılın ikinci yarısı derken de gerçeği söylüyordum. Karikatür dendiği zaman, sakın kelimenin üzerinde durma, modern karikatür demek istiyorum çünkü. Örnekleri 20. yüzyılın ikinci yarısına aittir. Ama karikatür sanatı dediğim zaman onu 20. yüzyılın sanatı olarak görmüyorum. Çünkü ilk örnekler 19. yüzyılın sonunda başlıyor. Bu anlamdaydı söylediklerim. Yani bir 20. yüzyıl sanatı. Daha öncesine gittiğin zaman... Bazı araştırmacılar her konuda yaptıkları gibi karikatür der demez, hemen ilkçağ mağaralarına, taş devrine kadar gidiyorlar. Bunun sonu yok. Anlamı da yok. Her konuda bunu yapmak mümkün. İlk karikatür örnekleri siyasi amaçla çiziliyor. Fransa'da bir dergide yayımlanmaya başlıyor ve derginin adı da *Caricature* zaten.

— Tarihi, tarihçeyi bırakalım istersen. Şu karikatürün işlevi sorununa dönelim. Hani bitti, bitmedi tartışmasına...
— Daha önce de söyledim, karikatürün çizilme nedeni siyasal ve sosyal anlamda bir eleştiri getirmek. Temel amaçların-

dan biri bu; gizli veya açık, ama bu. Şöyle bir iddiada bulunduğumu hatırlıyorum: Eğer bir toplulukta sorun yoksa, her şey yolundaysa, hatta politikacılar asla yalan söylemiyorlarsa, her zaman sözlerini tutuyorlarsa, orada siyasi karikatür çizilemez, böyle bir ihtiyaç da yoktur. Karikatür öldü lafı elbette yanlış. O kelimeyi hiç kullanmadım. Yalnız şunu söylemeliyim: Eğlendirecek, vakit geçirtecek hoş şeyler yapılır o koşullarda. Zaten yapılıyor da. Karikatürün tarihine bakıldığında bütün kritik zamanlarda karikatür çok etkili olmuştur. Dergileriyle, çok parlak sanatçıların çıkmasıyla. Bir kavga verilmektedir yani çizgiyle. Sonunda o kavga karikatürcü tarafından değil, toplum tarafından kazanılmış ve düzen değişmiştir. O zaman artık o karikatürcüler ortalıkta, piyasada gözükmüyorlar. Başka karikatürcüler havadan sudan, hoş şeylerle vakit geçirtiyorlar insanlara. Ta ki toplum yeniden sıkışana kadar. Bu süreç hep böyle devam ediyor. Toplum sıkıştığı zaman eğlence türü şeyler yine var; onlar hiç eksik olmuyor. Ama mizah anlamında, eleştirel mizah, dünyayı değiştirmeye niyeti olan mizah üretimi sıkışık zamanlarda ortaya çıkan sonra da kendi köşesine çekilen bir dal, bir tepki biçimi diye düşünüyorum. Şimdi senin sorundaki 21. yüzyıl zaten yanıltıcı bir şey. 21. yüzyıl geldi. Bütün dünya çok heyecanlandı. Sanki bir şey olacakmış gibi kıyametleri koparttılar. Yoooo, her şey aynen devam etti. Ancak değişen de bir şeyler var dünyada. 20. yüzyılın ikinci yarısıyla 21. yüzyılın başı arasındaki geçen süre içinde değişen bir şeyler var temel olarak. Bir de 20. yüzyılın ilk yarısı çok büyük savaşlarla doludur. Buna karşılık 20. yüzyılın ikinci yarısı sürekli barış arayışları içinde geçti. Yani 20. yüzyılın ilk elli senesi savaş, son elli senesi barış arayışlarıdır. Soğuk savaş vardı ama büyük bir yıkım yaşamamıştır dünya. Zaten 1948'de San Francisco Konferansı'nda verilen kararlarda dünya daha bir demokratikleşmeye doğru kaymıştır. Soğuk savaşın bitimiyle de dünya birbirini daha iyi anlamaya başlamıştır. İletişim teknolojisindeki olağanüstü gelişmeyle insanlar birbirlerini daha tanımaya başlamışlardır. Ben birkaç defa, birkaç yerde, "Tanışık-

lık barışıklık getirir" dedim. İyi bir deyim. Gerçekten iletişim teknolojisindeki bu büyük tanışıklık sağlayan gelişme barışıklığı da getirecektir inancını taşımaktaydım. Hâlâ da biraz taşıyorum. Öte yandan yine insanları, toplumları, devletleri çatışmaya götüren temel nedenlerin biri de neydi? Kendisi gibi düşünmeyen karşı tarafın önünde kendisini ifade edecek araçlardan yoksun kalması. O zaman kaldırıp kendisini de atabilir, karşısındakini de yok edebilir. Demek ki bir muhalefet kanalının bulunması işi çözüyor. Eğer bir muhalefet kanalı varsa, ben sana karşı muhalefet yapabiliyorsam, önce muhalefet yaparım. Durup dururken gidip boğazını sıkmam. Ama muhalefet kanallarının işlemediği, iletişimin ve tanışıklığın olmadığı bir dünyada...

— *Şiddet...*

— Şiddet öne çıkabilir. Bütün bunları bir araya getirdiğim zaman benim kanım, mizah gibi bir by-pass olayına ihtiyaç dünyada azaldı. Çünkü artık tepki vermek için sokaklarda bağırmak olsun, e-mail yazmak olsun veya demokratik düzende eskisinden farklı partilerin kurulabilmesi, hükümetlerin daha rahat değiştirilebilmesi gibi yöntemler var... O kadar ki *Tarihin Sonu* gibi kitaplar yazan Fukuyama benzeri adamlar bile belirdi dünyada. Bak, tarihte, bir düzeni eğer mizahçılar şiddetli bir şekilde eleştiriyorlarsa onun arkasından mutlu zamanlar geliyor. Eğer bir düzen mizahçılar tarafından eleştirilmemekteyse onun arkasından çok kötü, daha kötü durumlar geliyor. Bu fantezist bir bakış, belki biraz spekülatif bir bakış ama bence tarih böyle yorumlanabilir. Buradan şunu getiriyorum: "Karikatürcüler bir şeyi kırk yıl söyleyince o olur." Nitekim bir yazımda, "Karikatürcüler yani mizahçılar, kırk yıldır barışı savuna savuna sonunda başardılar ve iki kutuplu dünyanın da barışmasıyla dünyaya barış geldi" diye bir iddiada bulunmuştum. Tabii dünya, ne kadar yanılmış olduğumu çok kısa bir süre sonra bana gösterdi. Ama o günlerdeki duygularım bunlardı.

— Senin yüksek siyasal, derin siyasal tahliller yapmana burada bir nokta koyup biz yeniden karikatüre dönsek...

— Beğenmedin demek... Peki, "Neden karikatür eskisi gibi etkili değil"i konuşuyorduk. Benim iddiam da bu çünkü. Şimdi bütün dünyada 20. yüzyılın ikinci yarısında çok parlak yarışmalar yapılıyordu; bütün karikatürcüler toplanıyordu. Çok pırıltılı isimler çıktı, hiç umulmadık işler koydular ortaya. Karikatürle çok büyük etkiler yarattılar genç insanlar üzerinde. Kendi ülkelerinde müthiş siyasi kavgalar verdiler. Velhasıl nereden bakılsa o yaratıcı coşkunun bütün örnekleri vardı. Aradan yıllar geçtikçe. 20. yüzyılın sonlarına doğru yine çeşitli yarışmalar vardı ve ben oralara yine çağrılıyordum. Fakat gittiğim yerlerde artık beyaz saçlı, daha sakin, durmuş oturmuş, ellili yaşlarını çoktan geçmiş insanları görüyordum. Birbirlerini görmekten haz eden insanların olduğu, sohbet edilen, yenilen, içilen ve çok güzel karikatürlerin duvarlara asıldığı günlere doğru gidildi. Bunların arasında tek tük tabii ki yeni çizerler de çıkıyordu. Ama onlar, ustalarının yaptıklarının birer tekrarını, birer varyasyonunu yapmaktaydılar. Oysa ki 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan o karikatürcüler kuşağı, mizahçılar kuşağı dünyayı yargıladılar, daha önce bilinmeyen, işlenmemiş bir arazide dozerlerle adeta yol açtılar. Büyük bir zahmetle, büyük gürültüler çıkardılar dünyada. Ondan sonra gelenler o açılmış yolun üzerinde tıkır tıkır yürüme imkânı buldular. Dolayısıyla on-on beş yıldır yeni bir atılım, yeni bir imza yok. Bugün de öyle. Hele bugünlerde iyice öyle. Bana dünyanın her yerinden devamlı sergi, yarışma davetleri geliyor. Bazen niyetleniyorum, bir-iki yere bir şeyler gönderiyorum, çoğuna yetişmeme imkân yok tabii ki. Fakat hepsinden de albümler geliyor. Çok güzel, çok lüks baskılı albümler. Gelen albümlere baktığım zaman hiçbir yenilik yok. Yeni bir ruh, yeni bir çizgi, yeni bir bakış, yeni bir iddia hemen hemen yok. Hepsi daha önce yapılmış, defalarca çizilmiş. Ama ilk çizilişlerinde tabii ki hem pırıltılı, hem gerçek bir yaratıcılık taşıyan, hem dünyada etki yaratmış çizgilerdi onlar. Şimdi o etkinin yansımaları, yankıları olarak bugün de çiziliyor ve bunun etkisi olmuyor...

— Pekâlâ. Şimdi artık kişisel ve kritik ve ister istemez uzunca soruyu hak ettiğini düşünüyorum. Kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra barış arayışının, barış özleminin kitleselleşmesi, politize olmasından söz etmek doğru. Teşhisine katılıyorum. Ancak insanlığın barışa ulaştığı gibi bir iddiada bulunamayız herhalde. Tan Oral, siyasal tercihleri olan, ideolojik tercihleri olan biri. Dolayısıyla sömürünün devam ettiği, Irak'ın işgal edildiği ve daha başka ülkelerin de işgal edilebileceği ve bütün bunların yalanlar üstüne kurulu olduğu bir dünya var. 2005 kışında Irak'ta, Filistin'de, Afganistan'da kan ırmakları akıyor. Terör her yerde kol geziyor. Yani senin "toplumun sıkışması" diye nitelediğin durumun ortadan kalktığı, örneğin sömürünün kalktığı, örneğin kalıcı bir barışın oluştuğu, tanışıklıkların barışıklık getirdiği bir dünyadan söz etmek en nazik deyimle kof bir iyimserlik olur. Sorum şu, sıkışmış bir dünya yerine pembe bir fotoğraf çizmedi mi Tan Oral az önce? Oysa dünya alabildiğine "sıkışmış" değil mi?
— Tabii. Ama arkasından ekledim; yanıldığımı dünya benim önüme getirip koydu, gösterdi, dedim.

— Evet ama vurgusu bana zayıf gelmişti.
— Şimdi açacağız onu.

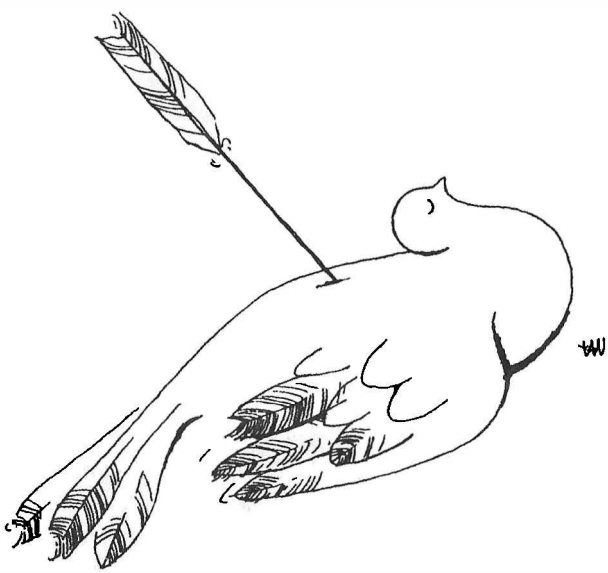
BARIŞI SAVUNMAK NE DEMEK?

— Açalım.
— İki kutuplu bir dünyada yaşanırken taraflar barıştan yana olduklarını söylüyorlardı. İki taraf da barıştan yana olduğunu söylüyor ama çatışmalar da sürüyordu. İki taraf da sömürüye karşı olduklarını, sömürmediklerini söylüyorlardı... Yani hep iyi laflar ediliyor, fakat bunların tersi yaşanıyordu. İşte karikatür çizmek için tam bir gübreli toprak. Bugüne geldiğimizde ise taraflar diyor ki: "Ben savaşmak niyetindeyim." Söylüyor bunu. Amerika da söylüyor, teröristler de söylüyor... Adam zaten, "Savaşacağım" diyor. "Ben dünyayı savaşarak düzelteceğim"

diyor. Öte taraftan, "Sömürü daha iyidir" diyor. "Bugüne kadar sömürüye karşı çıkan bir ideolojinin ve rejimin artık ülkesi yok, yıkıldı" diyor. "Sömürelim çünkü öylece daha çabuk kalkınacağız, daha çok zenginleşeceğiz" demeye başlamış. "Vay sen sömürüyorsun" dediğin zaman hiçbir anlamı yok... "Evet sömürüyorum çünkü bu daha iyi" diyor. Şimdi biri iki argüman koydu önüne. Bir tanesi barış, biri sömürünün son bulması. Karikatürün yükseliş dönemlerinde taraflar barıştan yana olduklarını söyleyip savaşın her türlü pisliğini yapıyorlardı, sömürüye karşı olduklarını söyleyip her türlü rezaleti yaşıyorlardı. Karikatürcü de bunlara karşı çıkıyordu.

— *Bu ikiyüzlülüğü sergiliyorlardı.*

— Evet. Şimdi bugün barışla ilgili bir karikatür çizmek, savaşa karşı, ama savaşı konu edinen bir karikatür çizmek demek... Akbabaların istediği de bu zaten. Beni bir barış

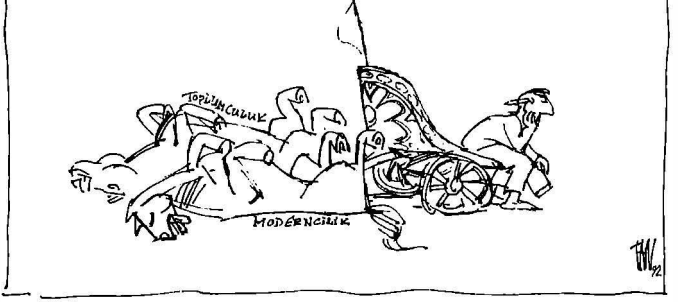
Barış!..

paneline çağırdılar. Orada öteden beri barışı savunan birçok eş, dost ve yazarı izlediğim zaman şunu fark ettim, aslında kimse barışı savunmuyordu, herkes zaferi savunuyordu. İstedikleri şey barış değil zaferdi. Herkesin istediği zafer. Yani zaferi kazanalım, ondan sonra dünya benim istediğim şekilde barış içinde devam etsin gitsin. Bu barışçı bir bakış değil. Bu tam savaşçı bakış. O panelde acelem vardı, ilk sözü bana verdiler. Şunu söyledim: "Barış, düşmanla işbirliği yapmaktır..." Tam vatan hainliğinin savunusunu yaptım sanki orada. Düşmanla işbirliği yapmanın, anlaşmanın adıdır barış. "Buna var mısınız, buna varsanız barışı savunalım" dedim. Sonra nezaketen diğer konuşmacıları da bekledim, onların konuşmalarını da dinledim. Tekrar bana kısa bir söz geldiğinde, görüldüğü gibi dedim, bütün konuşmacılar savaşı savundular, hepsi zaferi savundular. Hepsi savaşla kendi isteklerinin elde edilmesi gerektiğini savundular, bu barışçı bakış değil.

— *Sense düşmanla işbirliğini savunuyorsun...*
— Tabii, her zaman. Barış budur, barış istemek, barışı elde etmek, bu cesareti gösterebilmenin adıdır barış. Barışın başka türlü tarifini ben varsa dinleyeyim, birisi bu tarifi yapsın bana. Başka türlü barış, zaferdir. Yani kavga ederiz, ben yenerim, ondan sonra sulh ve sükûn içinde benim egemenliğimde, benim istediğim şekilde bir dünyada yaşarız. Bu barış değil, bu savaşın tipik tanımı. Şöyle bir şey çizdim: Bizi yönlendiren, bizim kuşağın ve benim gibi düşünen insanların arabasını çeken iki at vardı. Biri sosyalizmdi, biri modernizmdi. Çizdiğim de şu: Bir savaş arabası, sırtüstü yatmış iki tane at var, biri sosyalizm, biri modernizm. Arabanın arkasında da oturmuş kara kara düşünen, elinde kalem olan biri, bir aydın. Bizim durumumuz buydu. Yani Fukuyama'nın, "Tarih bitti" lafıyla denk düşen budur. Ama bu tarih bitti anlamına gelmiyor tabii. Ama dramımızı ortaya koyan bir sözdü. Şimdi istersen mizah konusunda bir umut kapısı açayım.

— *İsterim, isterim...*
— Demin anlattığım o savaş arabalı atlı karikatürde çizdiğim bendim. Niyetim kendimle dalga geçmekti. Zaten kendiyle dalga geçmeyen bir mizahçı düşünemiyorum. Biliyor musun ben bir şey çizerken, özellikle siyasal anlamda, hep şunu düşünmüşümdür: Mahcup olmayı göze almalıyım! Bir iddiada bulunurken mahcup olmayı göze almalıyım. Keşke beni utandırsalar. Keşke yanlışım yüzüme vurulsa. Çünkü mizah esas amaç değil ki... Esas amaç karikatür çizmek değil ki... Esas amaç karşılıklı mutlu olmak. Dolayısıyla ben bir itirazda bulunuyorsam, mahcup edilmeliyim. İtirazımın, karşı çıkışımın geçersizliği ortaya konmalı ya da yanlış olduğu, işlerin daha yolunda gittiği ve gideceği, işte ne bileyim ben...

— *Umut kapısı açacaktın...*
— Umut kapısı şudur, yeni dünya bizim hesap etmediğimiz, edemeyeceğimiz bir değişim yaşıyor. Evet bu her zaman böyle olmuştur ama bir dönemi yoğun bir şekilde yaşayan insanlardan yeni dünyanın yorumunu beklemek her zaman mümkün değil. Ama yeni dünyanın yeni insanlarının yeni yorumlar getireceğini de yediğim ekmek gibi biliyorum. Ha, bu ben miyim? Keşke olsam. Ama birileri olacaktır. Şimdi bugüne

Aydın arabası.

kadar tarifi yapılmamış, bugüne kadar örneği olmayan bir çizgi çizen adam çıkabilir veya şöyle söyleyebilirim, çizgi bile çizmeyen bir adam çıkabilir. Dünya daha da değişmiştir, bilemem. Ama bildiğim bir şey var: Çizmek tıpkı konuşmak gibi insanın kendini ifade etme ihtiyacının cevaplarından biridir. Dolayısıyla onun ortadan kalkacağını iddia etmek boş laftır. Tıpkı, "Artık konuşulmayacak" demek gibi saçma...

— Tan, bu söyleşinin başlarında bizde "Hoş Memo" olarak ünlenen çizgi bandın çizeri All Capp'in karikatürcü olarak bir anlamda intihar ettiğini, daha önce çizdiklerinin yayımlanmasını yasakladığını ve kendisinin artık hiçbir şey çizmediğini anlattın. Ayrıca Sinan Bıçakçıoğlu'yla ilgili olarak da, "Öylesine bir aşamaya ulaştı ki artık çizmez oldu" dedin. Adeta çizginin en son varacağı noktanın hiçbir şey çizmemek olduğunu söyledin. Doğru anlamış mıyım?
— Çok doğru.

— Peki bu ne demek?..
— Gevezeliği bütün insanlar kötülemiştir. Yani gevezeliği öven hiç kimse duymadım şimdiye kadar. Demek ki bir değerse gevezelik, susmak ondan daha büyük bir değer. Charlie Chaplin'in, "Susmanın yüce değeri" diye tırnak içinde bir cümlesi vardır.

— Canım o kadar uzağa gitme. Atalarımız da söylemiştir: Söz gümüşse, sükût altındır.
— Demek ki böyle bir değerler sistemi var. İşlemeyen. Dikkat et, "işlemeyen." Ama işlemediği halde böyle bir değer sistemi var. Bunu aynen çizgiye de koyabilirim. Çizgide çok laf kendi aleyhinedir. Çizgide bir şeyi ifade etmeye çalışırken bunu daha iyi ifade etmeye kalktıkça, sonuç daha da kötü olur. "Hiçbir şey"i kendisi kadar bir başka şey ifade edemez denir. Hatta hiçbir şeyin kendisi bile kendisini yeterince ifade edemez. Etmesi için onu evirmen çevirmen, bir de arkasına bakman lazım. Onu açıp, içine bakman lazım. Bunun daha öncesi hak-

kında bilgi alman lazım vesaire vesaire... Çizgide de aynı şey var. Gerçekçi olmaya çalıştıkça derdini anlatma şansın azalır. Demek ki tersine doğru gidersen de ifade etme şansın artar. Bu da şu demek: Neticede ben bir şey çizeceğim; sonra çekip gideceğim; sen gelip o çizgiye bakarak benim daha önce ne düşündüğümü oradan çıkartacaksın. İşte burada genellikle şu yanılgı yaşanır hep: Böyle olacaksa ben mümkün olduğu kadar hakiki bir şey çizeyim ki bakan da çok bilgi alsın. Bu tamamıyla ters tepiyor. Her zaman. Çünkü bir şeyin kendisi bile kendisini ifade etmekten âcizse, onun resmi, çizimi, tarifi ne kadar başarılı olabilir? O zaman yol olarak ne kalıyor geriye? Ben öyle basit bir şey çizmeliyim ve bırakıp gitmeliyim ki sen ona baktığın zaman bunu çağrıştırmalısın...

— *Anlamadım?*
— Bu konuda senin kafanda ne kadar bilgi varsa onların tümünü kullanır hale geliyorsun o zaman.

— *Bakanın, seyredenin kafasındaki?*
— Tabii. Ondan ötesi zaten benim elimden gelmez. Ama onu sağlayabildiysem çok büyük bir şey aktarmış oluyorum sana. Bu hemen hemen bir kural gibi. Grafik sanatlarda da, yani görsel *(visuel)* sanatların tümünde geçerli olan bir şey. Aklıma Özdemir Asaf'ın bir dizesi geliyor: "Katmerlinin övünüsü, yalın katın beğenisi." Yani katmerli, evet, övünmek için güzeldir ama yalın her zaman beğenilir. Çünkü yalın çok daha fazla şey aktarabilir. Böyle olunca tıpkı o verdiğim örneklerdeki gibi karmaşa, gevezelik, çok çizgi vesaire nasıl değerler sisteminde çok yüksek bir yere konmuyorsa o zaman tersini lütfen iyi bir yere koymak hakkımız doğmuş olsun.

— *Yalınlığın varacağı son aşama hiçbir şey çizmemekse, çizgisiz karikatür olamaz ama...*
— Olabilir. Bak, notlarım arasında şöyle bir cümle var: "Bir nokta koymalıyım dört köşenin ortasına, her şeyi anlatmalıyım." Evet, aynen böyle: Dört köşenin ortasına bir nokta koymalıyım, her şeyi anlatmalıyım. Bunu bir özlemim olarak

not etmişim. Kaldı ki sahiden hiçbir şey çizmeden bir karikatür de yayımladım ben. Boş, içi beyaz, boş bir kareydi. Çok kar yağmıştı İstanbul'a, her yer bembeyazdı. Altına, "Karakış" yazdım. Aynı anda birçok şey söylüyordu o karikatür. Biri çizginin olmaması; ikincisi beyaz, karla bağlantısı; bir de "kara," yani siyah sözcüğü filan...

— *Şimdi karikatür izleyicilerinden herhangi biri olarak bana, "Tan Oral'ın çizgisini tarif et," deseler, bir sürü laf söylerim belki de ama ilk söyleyeceğim niteleme, "yalın" olur. Yalın! Böyle düşünüyorum senin çizgilerin için: Yalın! Ama sen adeta yalınlığı da bir hiçliğe doğru taşıyan, yani karikatürcülerle ilgili olarak, onları olumlamak için, onların artık belli bir olgunluğa gelince hiç çizmemeleri gerektiğini ileri sürecek kadar...*
— Çok güzel tanımladın... Bak, ben her karikatür çiziminden sonra karikatürü bırakmışımdır, biliyor musun?.. Bir daha çizmemek üzere hem.

— *Ciddi değilsin tabii...*
— Ciddiyim tabii... Karikatürcülüğün meslek olmadığını boşuna söylemiyordum. Karikatürü bırakıyorum ve kısa bir süre sonra, bazen bir gün, bazen bir saat sonra çizme isteğim tekrar nüksediyor, depreşiyor...

— *Ve çiziyorsun?..*
— Ne yapayım? Çizmek isteği nüksediyor ve yeniden o heyecanı yaşamak zorunda kalıyorum. Ama bazen de etmeyebiliyor. Nüksetmeyebiliyor...

— *Uzun sıskınlık dönemlerin oluyor mu?*
— Tabii oluyor. Ama bir de profesyonel sorumluluğum varsa, ki biliyorsun var, o zaman...

— *Çiziyorsun...*
— Yok hayır. O koşullarda çizemezsin... Zaten zulamda, arşivimde yıllardır birikmiş dünya kadar çizim var. Bugün de öyle oldu...

— Bugün mü? Tam bugün?

— Evet. Buraya seninle konuşmaya geleceğim için oturup dalga geçecek vaktim yoktu. Ben dalga geçersem karikatür yapabilirim. Masada dalga geçecek vaktim yoktu. Arşivimden bir tane çektim, o karikatürü bugün görecek olan bir okuyucu, o ilk yayımlandığı zaman olsa olsa üç-beş yaşındaydı. Demek ki bir daha görebilir. İnsan haklarıyla ilgili problemler devam ettiğine göre...

— Eh bugün de insan hakları haftası içinde olduğumuza göre...

— Bak ne iyi uymuş... Çizme isteğine dönelim... Bir tutku olarak duyumsuyorum onu. Bir aşk şeklinde hissederim, varılmak istenen bir yer! Çünkü beni bir yere götürecektir, biliyorum. Onu hissediyorum yani.

— Ki götürdü. Bir yere götürdü.

— Götürmüş, evet. Bugün seninle oturmuş konuşuyorum; sen ya da yayınevi bunu yararlı, gerekli görmüşse, demek ki bir yere götürmüş... Bu doğru. Fakat bu, "Çizmek beni bir yere götürdü ve artık ben buyum" demek değil... Hayır, öyle bir şey yok. Çünkü, nasıl söyleyeyim, ben aslında yaşamı tek boyutlu olarak görmek istiyorum. Aynı yalınlık, yalın bakış orada da var.

YAŞAM KAÇ BOYUTLU?

— Oysa yaşam tek boyutlu değil.

— Yooo, niye? Oysa yaşam tek boyutlu. Biraz Doğulu bir bakış, biraz mistik bir yanı var belki ama öyle işte... Bir Japon söylencesi var. Pek hoştur. İmparator tarihçileri çağırıyor, insanlık tarihini bilmek istediğini söylüyor. Yirmi cilt kitap getiriyorlar. İmparator bakıyor, "Benim bunları okuyacak vaktim yok" diyor, "gidin, bana daha özet bir şey getirin." Gidiyorlar, iki ciltle geri geliyorlar. İmparator bakıyor, "Bunu da

okuyamayacağım galiba. Daha özet bir şey getirin." Gidiyorlar ve ince bir kitapla geliyorlar. İmparator yine reddediyor, "Hayır, hayır, ben bunu da okuyamayacağım, bana tam bir özet getirin" diyor. Bir süre sonra tarihçilerden biri geri geliyor. Bir tek cümle yazmış. İmparator, "Tamam işte" diyor, "tam da bunu istiyordum."

— *O cümle ne?*
— "İnsanlar doğdular, acı çektiler, öldüler..." Bu kadar.

— *Çok mistik oldu. İnsanlar doğarlar, yaşarlar ve ölürler. Bunu anlayabilirim ama...*
— "Yaşarlar" lafı boş bir laf. Doğduklarına göre yaşıyorlar zaten.

— *Ama acı çekmeyi bir kader gibi kavramak... Sosyalist Tan konuşuyor, ütopyası olan Tan.*
— Tabii. Hüzün hayatın da, sanatın da esasıdır bence. Neşe vitrini ise, hüzün de sığınağıdır.

— *Bu parlak lafa rağmen ısrar ediyorum. İnsanlık acı çekmeye mahkûmdur diyorsun sen...*
— Hayır, çeker. Mahkûm değildir.

— *Farkı ne?*
— Çekmemek için çırpınır.

— *Ama çeker.*
— Çeker.

— *İnsanların acı çekmeyeceği bir dünya da mümkün değildir, öyle mi?..*
— Pardon... Ben bu Japon masalının sorumlusu değilim, onu sadece aktardım. Soruları bana sorarsan daha net cevap verebilirim.

— Peki, peki, peki. Sonunda hiç çizmemeye varan bir ruh halinden ya da gelişmenin bir aşamasından, ki sen kısmen de olsa bunu olumluyorsun, söz ettik. Tan Oral şu anda, hangi noktada? Her karikatürden sonra, "Ben karikatürü bırakırım,' dedin. Ne zamandan beri böyle bu?
— Bildim bileli.

— Bildin bileli! Çünkü karikatürcülük bir meslek değil öyle mi?..
— Meslek değil yorumunu yıllar sonra, çok yenilerde yaptım. Bak... Bir problemin vardır, bu belki bir dünya problemidir ya da siyasi tercihle ilgili problemdir, ideolojik takıntılarınla ilgili problemdir veya daha eski yıllarda buluğ çağında toplumla, aile ile yaşanan uyumsuzlukların getirdiği bir problemdir... Kısacası problemsiz mümkün değil insanın varlığı. Şimdi bu problem karşısında insanın takınacağı tavırlar bellidir. Ya kaçar, yaşamaz onu. Ya üstüne gider, çözmeye çalışır ya görmezden gelir ya da teslim olur... Dikkat edersen bunların hiçbiri istenen ya da her zaman mümkün olan şeyler değildir. Peki ezilmeden, teslim olmadan, altında kalmadan ayakta kalmanın yolu nerede? İşte mizah burada yardımcı oluyor insanlara. Ünlü bir hikâyedir. Güçlü kuvvetli bir adam, bir çocuğa bir tokat patlatır. Çocuk bu tokadın altında kalmayı gururuna yediremez ama adama iki tane patlatamaz da. Ama şunu yapar, iki adım uzaklaşır, sonra da dilini çıkartır. Adamın bütün otoritesini sıfırlar. Bu, mizahın tipik bir örneğidir. Bak burada hemen "komedi"ye de bir giriş çıkış yapalım. Adam çocuğa filan vurmamıştır ama çocuk dilini çıkarıp lululu diye adamı güldürmeye çalışıyor... Bu da komedidir. Mizahla hiç ilgisi yoktur. Oysa biçim hepsinde aynıdır; her yanıyla birbirine benziyorlar. Biri mizah, biri komedi. Kapattık parantezi.

— Sorumun yanıtı olmadı. Tan Oral bugün hangi noktada dedim. Mesela çizerliği bırakman yakın mı?
— Şu anda çizmiyorum. Çiziyor muyum şu anda? Şu anda bak çizmemekteyim.

— Topu taca atma. Şu anda konuştuğumuz için çizmemektesin. Yemek yerken de muhtelemen çizmiyorsun ya da gece uyurken. Bu cevap değil. Dilersen çizmeyi bırakan Sinan Bıçakçıoğlu üstünden anlat...

— Soruyu anladım. Soruyu şöyle kabul ediyorum: Çizmeyi değil, hayatı böyle görmeye devam ediyor musun, yani yorumlayarak, itiraz ederek yaşamaya devam ediyor musun, anlamında kabul ediyorum. Soruyu böyle alıyorum ve cevabım da: Evet. Çizmek bunun ayrıntısı. Çizmek başlı başına bir iş değil. O yüzden böyle söylüyorum. Şu anda ne yapıyoruz? Yıllarını bir çizgi uğraşıyla geçirmiş bir adamı sorguluyoruz. Evet, bu hesabı vermekle meşgulüm. Sen bunu şöyle de söyleyebilirdin: "Tan, bunları konuşmayalım da sen git bunları çiz, biz de gazetede, dergide, albümde basalım. Ya da yaz, kitap yapalım..." Evet böyle de diyebilirdin. Ben yine, "Peki" derdim, yapardım. Ama sen bu söyleşi için beni çağırmasaydın, böyle bir kitap önerisi getirmeseydin ben ne sana gelirdim, ne İş Bankası Kültür Yayınları editörüne gider, "Benim hayatım hakkında bir kitap yapın" derdim.

— Bu bir mizahçı cevabı. Ama sorduğumun cevabı değil. Neredeyse otuz beş yıla yakın bir zamandır senin çizgilerini tanıyorum, izliyorum... Yani benim için Tan'ın "yalın çizgisi" yeni değil. Yani gitgide yalınlaşan bir çizgiden söz etmiyorum. Otuz beş yıl önceki Tan Oral karikatürlerinde de bu yalınlık vardı gibi geliyor bana. Gösterseler ve altında imzan olmasa bile, "Aa, bu Tan" derim. Ama örneğin Eflatun Nuri karikatürünü de bakar bakmaz tanırım gibi geliyor bana. Nezih Danyal karikatürünü de tanırım, Turhan Selçuk'u, Latif Demirci'yi, Musa Kart'ı bakar bakmaz tanırım.

— Mordillo'yu da tanırsın, Sempe'yi de tanırsın...

— Hayır, hayır, üsluplardan söz etmiyorum... Yalınlıktan söz ediyorum. Senin çizgini yalın buluyorum. Örneğin Turhan Selçuk'un çizgisinin de çok yalınlaştığını söylemek istiyorum. Onun iki ya da üç üçgenle İsmet İnönü çizdiğini unutamam.

Yani söyleşinin bu bölümünde konuşmak istediğim çizgide yalınlık. "Tan Oral, Tan Oral'ı yargılasın" diye soruyorum, ulaştığın bu yalınlıkta, "Evet, budur. Buradan ötesine gerek yok" duygusunda mısın kendi çizginle ilgili olarak?

— Tam tersi Aydın. Tam tersi... Aslında çizmek demek olabildiği kadar samimi bir çizgi çıkarmaktır. İki anlamda. Biri o konu üstüne gerçekten öyle hissediyor olmalıyım. İkincisi, çizerkenki ruh halim, çizerken harcadığım o küçük zaman parçasındaki tutumum da son derece samimi olmalıdır. Yani şimdi seninle şöyle konuşmaya kalksam...

— Dur. Okurlar seni görmüyor. Tarif etmeliyim: Tan Oral şu anda bir kaşını kaldırdı ve "dublaj sesi"yle konuşmaya başladı.

— Yani daha etkili olacağını sandığım bir tarzda konuşsam... Bir konuşma biçimi bu. Belki etkiliydi, cakalıydı ama samimi değildi... Oysa bu söyleşiye başladığımızdan beri ben doğru dürüst konuşamıyorum, cümlelerin sonunu getiremiyorum, heyecanlanıyorum, geriye dönüyorum, çırpınıyorum, tekliyorum filan. Ama bu iyi işte. Bu benim için önemli. Çünkü samimiyim. Artık burada bir noktaya, bir aşamaya varmış mıyımdır, bundan ötesi var mıdır gibi sorularının cevabı yok. Şu söyleşi boyunca bende hep bir gayret vardı ve var. Samimi olma, içimi katkısız açma gayreti. Çizgide de işte hep bu gayret var.

— Engel ne samimi olmana, samimi çizmene?

— Engel?.. Ama koşullar... Yani olabildiği kadar iç dünyamı sağlıklı tutmaya çalışmak. Özellikle şunlar benim için takıntı halinde yaşanmıştır hep: Bulunduğum mekân, yaşamakta olduğum mekân, ister oturuyor, ister çiziyor olayım, mutlaka benim keyfime uygun bir şekilde, yani masa şurada, bilmem ne burada olmalıdır, ben şöyle oturmalıyımdır gibi... Yani her gittiğim yerde çevremi mutlaka düzeltmek zorundayım. Hep öyle yaşadım. Yatılı okullarda kaldım, yurtlarda kaldım...

— *Kötü evlerde kaldın...*
— Kötü evleri bitmez tükenmez bir şekilde tamire uğraştım. Duvarlarını yıktım, kapılarını söktüm, masa ayaklarını kestim. Şu anda bile evde bir sürü kâğıttan kurtulma işiyle, çalışma odasını nasıl yapsam daha rahat edeceğimin hesaplarıyla meşgulüm. Ana uğraşım bu adeta. Demek ki bütün bunlar bir araya geldiği zaman iç dünyanda bir rahatlama... Çizmek de bir çeşit birine bir mektup yazmak değil mi? O mektubu gerçekten dostça, gerçekten samimi bir şekilde, gerçekten beni ifade eden bir şekilde yazmam lazım.

— *Şimdi... Bir karikatürün içten olması, samimi olması, eleştirinin sahih olması gereğini vurguladın. Bunu anladık. Ancak bütün bunlar çizgiye nasıl yansır? Karikatürün aktardığı mesajdan söz etmiyorum, çizme olgusunun kendisinden söz ediyorum.*
— Çok güzel, bravo. Yani bunu es geçmemen harika.

— *Sen beni övmeyi bırak... Soruma cevap vermeye çalış...*
— Burada yine biraz uçarı konuşacağım... Çünkü çok bilimsel temellere gücüm yetmeyecek... Bir Doğuluyla bir Batılı arasındaki farkı ortaya koyarak söyleyeceğim. Bir Batılı için çizmek... hepsi böyledir demiyorum, çünkü bir Doğulu gibi çizen çok sevdiğim Batılı çizerler var ve bir Batılı gibi çizen bir sürü de Doğulu ve bizim ülkemizden çizer var. Dolayısıyla bu ayırımı coğrafya olarak değil, felsefi anlamda söylüyorum. Bir Batılı çizeceği zaman onu kafasında kurmaya başlar. Onun kompozisyonunu kurar, yani bir yapı oluşturmaya başlar. Hatta oturur bir eskiz yapar. Ondan sonra o eskizin hoşuna gitmeyen yanlarını düzeltir, siler, tekrar yapar, ekler, istediği şekle getirir. Ondan da sonra oturur, onu kalıcı hale getirmek üzere çiniler, tarar, boyar, keser, biçer ve sonra "mükemmel" bir eser çıkar ortaya. Baktığın zaman parmaklarını ısırırsın. Bu Batılı tavırdır. *Structural.*

— *Gelelim bize... Doğu'ya...*
— Doğulu tavırda... Çizgiden söz ediyoruz... Ne bir tasarlama yapılır, ne bir kompozisyon kurulur. Elinde bir kalem, bir de kâğıt. Çocuklar da böyle çalışır bak... Çocuklar temizdir, saftır ve samimidir. Çocuk resmine baktığın zaman... Çocuk önce eskizini yapsın, sonra onu öbür kâğıda geçirsin, kompozisyonu düzeltsin... I-ıh, asla yapmaz. Kalemi alır, herkes şaşırır, "Aaa, nasıl yapıyor" diye. Alır kalemi, adamın ayağının parmak ucundan başlar, tır tır tır çizer bitirir. İşte Doğulu bakış böyle bir bakış. Yani otururbut, çizmeye başlarsın. Tıpkı hayat gibi. Hayatın geriye dönüşü yoktur. "Olmadı, baştan" yoktur. Ya kazanırsın ya kaybedersin, tıpkı bunun gibi. Bu da Doğulu tavır, *linear*.

— *Biri yapısal, biri çizgisel. Öyle mi?*
— Çizgisel. Çizgi sanatından söz ediyoruz. Bir yerden, koyarsın kalemi, başlarsın çizmeye. O gider, kaldırırsın, durursun, tekrar koyarsın. Kötüye de gidebilir. Yanlış da çizebilirsin. Tıpkı hayattaki gibi. Yanlış bir şey yaptığın zaman yeni bir tavır alarak o yanlışı düzeltirsin. Geriye dönüp onu bir daha yaşamana imkân yoktur hayatta. Farklı bir tavırla onu dengelersin. Ya başarılı olursun ya çöker gidersin. Onu bırakır başka bir şey yapmaya başlarsın. Desen de, samimi desenden söz ediyorsak, tıpkı bunun gibidir. Başlarsın, bazen çıkmaz, buruşturur atarsın çöpe. Vazgeçmiş olursun, tıpkı hayatta olduğu gibi. Bir daha çizersin. Yine olmayabilir. Bazen de olur. Bazen de hele sıkışık zamanlarda, mesela birisi kapıda bekliyordur; son dakikada gazeteden seni çağırmışlardır; telefonda bekliyorlardır; artık yapacak bir şey yoktur... Profesyonel hayat oturup yeniden çizmene bazen izin vermez. İşte bu samimi çizgi için en iyi zamandır.

— *Anlamadım. Tersini söyleyeceksin sanıyordum...*
— Düşünüp taşınacak zamanın yoktur. Kalemi alırsın, çizmeye başlarsın. Çünkü mecbursun... En güzel işler o zaman çıkmıştır. Çünkü artık orada düşünce tamamıyla yok oluyor.

— Hesap kitap yapmadan.
— Bak bunu kimler söylüyor? Rembrandt'ın hayatıyla ilgili bir film izledim televizyonda. Orada Rembrandt şöyle söylüyor: "Fırçayı bırakacaksın" diyor, "o kendi bildiğini çizer..." Yine bir Çin atasözü var, "Düşünce başladı mı fırça dinlenir" diyor. Çünkü çizgi düşünceyle yapılmaz. Samimiyet, düşünceyi kaldırmaz. Samimiyet akarsu gibidir. Boşalır, akar gider. Çizgide işte böyle bir şeydir samimiyet. Otururbut, çizersin, çıkarsa çıkar.

— Burada kullandığın düşünce lafını, "Hesaplı kitaplı olmak, şöyle yaparsam şöyle bir etki yaratırım, böyle çizersem beğenilir" filan gibi kavramalıyız değil mi?
— Tabii, tabii.

— Ama elbette çizmek üzere bir düşünce, bir fikir, bir iddia, bir itiraz, bir duygu...
— Yapmakta olduğun şeyle ilgili düşünceden söz ediyorum. "Şöyle mi çizsem, böyle mi çizsem"den söz ediyorum. Yani ifade çıktığı zaman çizgi durur zaten. Ondan sonrası gevezeliktir. Şurasına da bilmem ne yapayım, burasına da bilmem ne kondurayım... Hayır bu artık gevezeliktir. Deminden beri konuştuk, gevezeliğin insanlar tarafından değerli sayılmadığı ama vazgeçilemediği de ortada.

— Peki bu dediğin sakıncaları içeren bir karikatür... Çok var herhalde böylesi karikatürler.
— Çoook... Hatta iyilerinden daha çok böyleleri var. Hesaplı kitaplı yapılmış muhtemelen. İşte Batılı dedikleri... Ama dikkat! Bu ayırımları yaparken asla bir yargı vermiyorum. Yargılamıyorum. Sadece bir tanımdan söz ediyorum,. Yani bu iyidir, bu kötüdür demiyorum hiçbir zaman. Öyle bir hataya düşmeyelim.

— Peki karikatür üzerine düşünmüş, çizgi üzerine düşünmüş, çok çizgi izlemiş, bu alanda uzmanlaşmış bir Tan Oral veya

Tan Oral'lar bakınca anlarlar, "Hayır, bu çizgi samimi değil. Eleştiri doğru ama çizgi samimi değil" derler. Ama bizim gibi sıradan insanlarda etkisi ne olur? Biz farkı fark etmeyiz herhalde.

— Hayır, çok iyi anlarsınız. Herkes çok iyi anlar. Herkes çok iyi anlamazsa zaten benim burada konuştuklarımın bir anlamı olmaz.

— Nedir o? Bunu açalım biraz. Ben nasıl anlarım mesela bir çizginin samimi olup olmadığını?

— Tıpkı yeni tanıştığın bir insanla karşılaştığın zamanki ilişkin gibi. Yani çok güzel konuşan, çok iyi bir fikir ortaya atan biriyle karşılaşınca o insana karşı takdir duyguları edinirsin.

— Evet, öyle olur...

— Bir başka insanı alalım. Yine ilk defa karşılaştın. Çok iyi konuşamıyor fakat çok sıcak şeyler söylüyor sana. Kendisiyle ilgili, konuyla ilgili çok sıcak şeyler söylüyor. Bir takdir duygusu edinmezsin ama çok seversin onu, çok seversin, çok yakın bulursun, için ısınır.

— Yine karikatür sanatı üstüne bir başka soru: "21. yüzyılda ya da 20. yüzyılın sonlarından itibaren hiçbir yeni çizgi yok. Gençler de çiziyorlar ama eskilerden gördüklerini tekrarlıyorlar" gibisine çok kıyıcı, çok acımasız, Tan Oral'da alışık olmadığımız kadar sert yargılar ortaya attın. Şimdi karikatür sanatında da bu söylenir mi bilemiyorum; ama yazı sanatında örneğin edebiyatta, "Güneşin altında söylenmedik söz kalmadı" gibi doğru yanı çok olan bir deyiş vardır. Şimdi mizah söz konusu olunca, karikatür söz konusu olunca sendeki bu acımasızlık, bu kıyıcılık biraz abartılı değil mi, biraz haksızlık değil mi? Yoksa artık yaşlanmış bir karikatürcünün, hem de mesleğinde epey tepelere çıkmış bir karikatürcünün genç kuşaklara, "Şimdiki gençler süpürge tohumu abi, yok bir şey bunlarda..." gibi bir tavrı mı söz konusu?

— Neler de bulup çıkarıyorsun. Hayır, hayır, hiç öyle değil. Ben karikatür sanatından söz ediyorum ve onun şartlara bağlı etki gücünden.

— *Yani, "Güneşin altında çizilmedik karikatür kalmadı" denmemeli mi?*
— O spekülatif bir laf. Aslında sanatta ilerleme diye bir şey zaten yoktur. İlerleme, gerileme... Hayır, sanatta bu olmaz. Sanatta yaratıcılık var, o kadar. Eğer öyle bir şey olsaydı, eski sanat hareketlerinin, eserlerinin hepsi geri olurdu. Sanatta ancak, evet, bir tekrar vardır, bir yenilenme vardır, ilerleme değil ama bu.

ÖYLE BİR COĞRAFYADAYIZ Kİ...

— *Farklı bir soru: Senin teorine, varsayımına göre, önümüzdeki dönemde veya belki bu dönemde Irak'tan çok iyi karikatüristler, karikatürler çıkacak. Bu denebilir mi?*
— Bunu demek zor. Çünkü birkaç faktörün bir arada olması lazım. O birikimin olması lazım. O kültürün olması lazım. Ama İran'da mesela... İran, dünyada çok özgün karikatürlerin çizildiği ve sürekli genç karikatürcülerin çıktığı ve üstelik çıkanların çizdikleriyle kendinden öncekilerin çizdikleri arasında büyük bir uyum ve süreklilik olduğu bir ülke... Çünkü orada sorun devam ediyor. Hem sorun devam ediyor, hem çok özgün bir kültürel altyapıları var. Türkiye gibi değil orası. Türkiye bir koridordur. Ama İran koridor değil, bir odadır. Dolayısıyla orda yapılan her şey kalır. Burada yapılan her şeyin üstüne yeni bir şey daha gelir. Arada fark var. Ve İran karikatürü çok özgün bir karikatür...

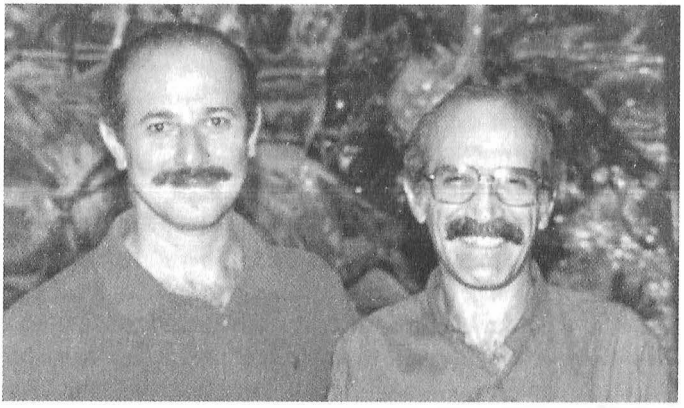
— *Peki, "koridor ülke" Türkiye'de yaşayan Tan Oral kendini hangi tarafta hissediyor, buluyor? Doğulu mu hissediyorsun kendini, Batılı mı?*
— Türkiye'de iki kişi karşılaştığı zaman ilk soru, "Nerelisin hemşerim?"dir.

— Biz bu söyleşiye de öyle başladık ya...

— Evet, öyle başladık: "Nerelisin hemşerim?" Hiçbir zaman bunun kesin cevabını bulamadım. Öyle bir coğrafyada yaşıyoruz ki her yerden göç almıştır burası. Özellikle Balkanlardan, Kafkaslardan ve diğer pek çok yerden. Burada herkes Türk kimliği altında yaşıyor olsa da, "neredensin" diye sorulduğunda, kim olsa, kökenini belirterek yanıt verir. Bunun bana bir tür özgürlük getirdiğini düşünüyorum.

— Neyin? Böyle karman çorman, harikulade bir toplumda yaşamanın mı?

— Evet, hiçbir yere bağlı olmamanın. Kendimden söz ediyorum. Belli bir yere ait hissetmiyorum kendimi. Ama buralıyım aslında, buraya aidim. Ve burada yaşıyor olmaktan da çok mutluyum. Sevgili Aziz Nesin bir ara kimlik konusunda çalışma yapmak için bir kongre toplama kararı vermişti. Bunun bir ön toplantısını yaptı. Aşağı yukarı on beş-yirmi kişilik. Beni de davet etmişti o toplantıya. Orada çok garibanlık kaldım. Gelenlerin büyük çoğunluğu benden sekiz-on yaş büyüktü, kerliferli insanlardı. Hepsi hemen hemen çeşitli şekillerde Türk kimliği üzerinde çok parlak şeyler konuştular. Tarih falan filan. Benim söylediğim ise şuydu: "Türkiye'de in-

Bican Assadipur (İran) ile.

Bican'ın Nâzım Hikmet çizimi.

sanlar gerçekten Akdenizli midir, bozkırlı mı, dağlı mıdır, bağlı mıdır? Eski Grek kültürünün mirasçısı mıdır? Bizans'ın mı mirasçısı mı, yoksa Selçuk'un mirasçısı mıdır? Osmanlı'nın mirasçısı mıdır? Arap uygarlığının mirasçısı mıdır? Hangi kültürel mirasın sahibidir? Böyle bir çeşitliliğin içinde, bunlardan birini öne çıkarıp insanları oraya koymak yanlış olmaz mı? Bir kimlik bunalımından söz ediliyorsa sormak gerekmez mi, kimlik vardı da kayıp mı ettik ki tekrar arıyoruz? Kimlik var da beğenmiyor muyuz, değiştirmeye mi çalışıyoruz..." Bunlar gibi bir sürü soru sordum orada, "Kaldı ki" dedim, "günümüz insanı kimlik taşımaktan bile hoşlanmıyor; kimliğinin sorulmasını bile istemiyor artık. Yaşamanın değerine bu kadar sade, bu kadar canlı sarılmış insanlar var. Hatta kadın erkek arasındaki farklılığı bile kıracak şekilde üniseks giyinme tercihlerinin olduğu bir dünyada biz nasıl bir kimlik peşinde koşabiliriz?" Benim konuşmamdan sonra ortalık biraz buz kestiydi.

— Sonuç olarak cevabın ne peki Tan? Doğulu musun, Batılı musun diye sormuştum.

— Dünyaya bakış açım hep bir Doğulu gibi. Yani aklı çok önemsemem, yüceltmem... Gönlümü ise çok önemserim. İçtenlik, gönül, sevgi gibi tüm soyut kavramlarla hayatın değerlenebileceğine ve bunların tek değer olduğuna, arkadaşlık ve dostluğun tek değer olduğuna çok samimi olarak inanmışımdır. Dolayısıyla çıkar peşinde koşmak, para, ün, erk, bütün bunları benim kabul etmem zor. Oysa bunlar bir Batılı için çok önemli değerlerdir. Dünyada çok ücra ülkelerdeki karikatürcülere kadar onlarla tanışma şansım oldu. Bu çok büyük bir zevk olmuştur benim için. Yine çeşitli ülkelerin, çeşitli meslek sahibi insanlarıyla da, tabii biraz daha az, tanışma şansım oldu. Karikatürcü olmayan tanışlarımın hepsi birbirinden farklıydı. Farklı, mesafeli, farklı değerlere sahip insanlardı. İnanmayacaksın belki... Kendini karikatürcü diye tanımlayanların hepsinin ortak bir yanı var. Bu çok ilginç. Başka sanat dallarında bu böyle midir, bilmiyorum. Başka sanat dallarında birbirlerine biraz burun kıvırırlar, küçümserler filan. Benim tanıdığım karikatürcülerin hepsi, ki bunların içinde çok ama çok ünlüleri de var, hiç böyle şeyleri iplemezler. Yani ismini uzaktan duyduğun zaman çok ünlü, kendisini tanıdığın zaman hiçbir şey ipinde değil, kendi ünü de ipinde değil. Böyle garip bir popülasyon var karikatürcüler dünyasında. Bunların tümündeki ortak değer bire bir, sıcak bir arkadaşlık, dostluk aramak, paraya önem vermemek, ünü hiç iplememek... Bu garip değil mi? Şimdi buradan iddialı laflara geçmek mümkün... Bir Doğulu için çok rahat benimsenir bu değerler. Yani ünü iplememek, parayı iplememek, dostluğu her şeyin üstüne çıkarmak... Şu misafir olduğumuz dünyada ne gerek var birtakım maddi şeylerin peşinde koşmaya? Ama bu değerler sisteminin tüketim ekonomisiyle bağlantısını kurmak çok zor. Tüketim ekonomisindeki mutlulukla bağlantısını kurmak çok zor. İşte burada bir mizahçı olarak koca bir soru karşımda duruyor. Herkes tüketim ekonomisinin yararlarından pay almak peşinde koşuyor ve aynı zamanda bitmez

tükenmez bir şekilde bu düzenin getirdiği rahatsızlıklardan şikâyet ediyor. Bu nasıl bir zavallılıktır?

— Biraz da karikatürcülerin örgütlenmesi üstüne konuşalım. Bu senin için önemli olsa gerek. Senin Karikatürcüler Derneği'nde, örgütlü karikatür hareketinde adeta bir militan gibi aktif olduğunu gözledim hep. İtiraf edeyim ki, benim tanıdığım Tan'a pek de uymuyor bu tür örgüt işleri. Tüzük, program, kongre, yönetim kurulu falan filan... Nedir sence Karikatürcüler Derneği? Senin için niye önemli? Niye oraya o kadar çok emek harcadın ve o Karikatürcüler Derneği serüveni nedir?

— İki tespitin de çok doğru. Bir kere bürokratik işler hiç bana göre değil. İkincisi de hayatımın büyük bir bölümünü oraya enerji vererek geçirdim. İkisi de doğru.

— Ne zaman kuruldu bu dernek?

— 1969.

— Sen kuruculardan birisin.

— Hayır değilim. Kurucuları Ferit Öngören, Semih Balcıoğlu, Turhan Selçuk. Üç kişi. Bugün Karikatürcüler Derneği sözünü kullanmak çok doğal geliyor. Ama yıllar önce böyle bir kavram bile bir an olsun irkiltiyordu insanları. Fantezi gibi geliyordu. Galiba Eflatun Nuri'ler uğraşmışlar daha önceki yıllarda. Ancak bir türlü sonuçlanmamış, bir araya gelinememiş. Nihayet 1969'da bir dernek kuruluyor. Ben de genç bir çizer olarak görülüyordum o sıralarda. Çok saygı duyduğum, saygıdan öte hayranlık duyduğum, çizgileriyle yetiştiğim insanlar oradaydı. Dernek ilk etkinlik olarak Çemberlitaş'ta bir sergi düzenledi. O serginin bütün o çivilerinin çakılması, asılması gibi işlerde canla başla çalıştığımı, koşturduğumu hatırlıyorum.

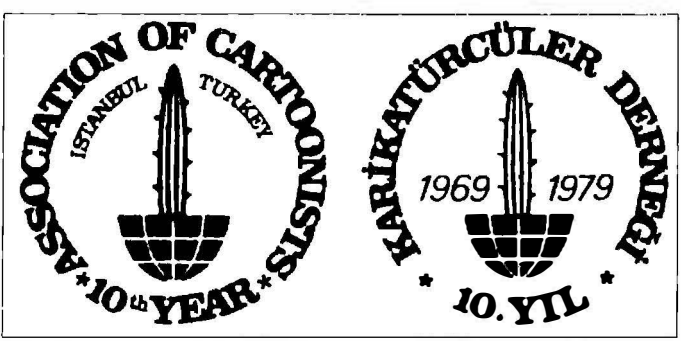
— Yani başından beri Karikatürcüler Derneği'nde aktiftin sen...

— Dernek çalışmalarına gerçekten çok fazla ilgi gösterdim. Zor zamanları oldu, iyi zamanları, parlak zamanları oldu. Bütün bunlar dosyalar halinde, yazılar halinde. Yani böyle bir arşiv var bende. Fakat daha sonraki kırgınlıklarla dernek büyük ölçüde hayatımdan çıktı. Dolayısıyla şimdi konuşurken tam bir kronolojiyle, günü gününe, saati saatine bir hesap verircesine konuşmayacağım; konuşmak da istemiyorum zaten. O macerayı tipik noktalarıyla, duraklarıyla anlatmaya çalışacağım. Kuruluş tarihine dikkat et: 1969. Konuştuklarımızdan küçük hatırlatmalar yapayım. 50'li yıllar benim gözümde, ki gerçektir, karikatürün altın yılları. 60'lı yıllar ise tam tersine.

UZUN BİR ÖYKÜ: KARİKATÜRCÜLER DERNEĞİ

— *Altın değil, bakır yılları.*

— Güzel. Bakır yılları... Çünkü başka şeyler öne geçmiş, ideoloji öne geçmiş, sol ideoloji öne geçmiş, örgütlenme fetiş haline gelmiş. Örgütlenme çok önemli. Siyasi mücadele çok önemli. Oysa karikatür benim hayal ettiğim ölçüde ön saflarda yalın kılıç savaşmıyor, mıymıntılaşmış. Oysa önde olması, yalın kılıç olması lazım bence. Şimdi böyle hayal etmiş bir adam olarak o ortamı sağlamak adına çaba göstermek önümdeki tek yoldu. Ben de kendimi derhal orada buldum.

"Karikatürcüler Derneği" amblemi.

Zannediyorum ikinci kongresinde beni yönetim kuruluna seçtiler. Çünkü çok aktiftim. Ben ilk iş olarak, "Bu olayın geçmişi nedir?" sorusuna cevap aramak istedim.

— *Hangi olayın? Derneğin mi?*

— Hayır. Karikatürün, Türkiye'de karikatürün tarihi... Bunun bilinmesinin örgütlenme adına, mücadele adına çok gerekli olduğuna inanıyorum. Aslında aynı anlayış Türkiye'deki siyasi mücadelede de vardı. Hatırlayacaksın o yıllarda Türkiye tarih tezi, kitaplar halinde, makaleler halinde tartışılıyordu. Taa 70'te, 71'de kesilinceye kadar. Dolayısıyla ben de ilk çaba olarak karikatür tarihini anlatan bir kitap yapmak gerektiğini düşündüm. Ferit Öngören'den birtakım bilgiler notladım. Sonra oturup bunları da ekleyerek kısa bir tarihçe yaz-

dım. *Biz de Çizdik* başlığı altında, derneğin üyelerinin karikatürlerinin yer aldığı, baş tarafında da bu küçük araştırmanın bulunduğu bir kitap çıkardık.

— *Araştırma senin eserin mi?*
— Evet. Ama imzasızdı, benim imzam yoktu. Dernek yayını olarak çıkıyordu. O araştırma, tabii araştırma sayılırsa, biraz daha genişletilerek *Yansıma* dergisinde, "Türk Karikatürünün 100 Yıllık Tarihine Kısa Bir Bakış" adı altında üç sayı kadar benim adımla tefrika edildi. Sonraki yıllarda *Aridemento Dekorasyon* dergisi bu araştırmayı bir ek olarak bir daha bastı. Çünkü elde başka da bir şey yoktu o sıralarda.

— *Peki, dernek kuruldu ve kısa süre sonra 12 Mart geldi... Kapatıldı mı dernek?*
— Kapatılmadı, hayır. O sıradaki atmosferi anlatmaya çalıştım... Bir kavga veriliyor ülkede, bir gelecek kavgası veriliyordu. Burada ideolojik olarak taraflar belli. Benim tarafım da belli. Elimde bu kavgada kullanabileceğim tek silah çizgi, karikatür sanatı ve karikatürcülerin örgütü. Bütün davranışlarım, bütün sözlerim bu hedefe kilitlenmiş olarak yaşamaktaydım. Örgütlenmeden söz ediyorsak eğer, sayıca çok olmalıydık öyleyse.

— *Karikatürcülerin yığın örgütü öyle mi?*
— Ne kadar karikatürcü olursa ön safta o kadar çok insan olacaktı. Dolayısıyla derneğe üye bulmak, üye kaydetmek çok önemliydi bizim için. "Ben karikatürcüyüm" diyen hemen hemen herkes, iki karikatürcünün tanıklığıyla derneğe üye oluyordu. Böylece derneğin üye sayısı hızla artıyordu. Sergilere katılan karikatürcü sayısı artıyordu. Sürekli bülten çıkartıyorduk. Bültende haberler, ideolojik yönlendirmeler... O sıralarda örgütler arası toplantılar yapılıyor, kararlar alınıyor.

— *Ve orada karikatürcüleri temsilen de mutlaka...*
— Bendeniz bulunuyordum... Hatırlarsan oralarda da saflar

çok netleşmişti, ayrışmalar sertleşmişti. Ben bütün o toplantılara katılırken şöyle bir mantık kurmuştum: Karikatürcüler Derneği bir ideolojik taraf değildir. Bu kavgada mücadele verenlere hizmet verir. Ana mantık buydu.

157. Akşehir Nasreddin Hoca Şenlikleri.

Uluslararası Akşehir Nasreddin Hoca Genç Karikatürcüler Yarışması ilk çağrı broşürü.

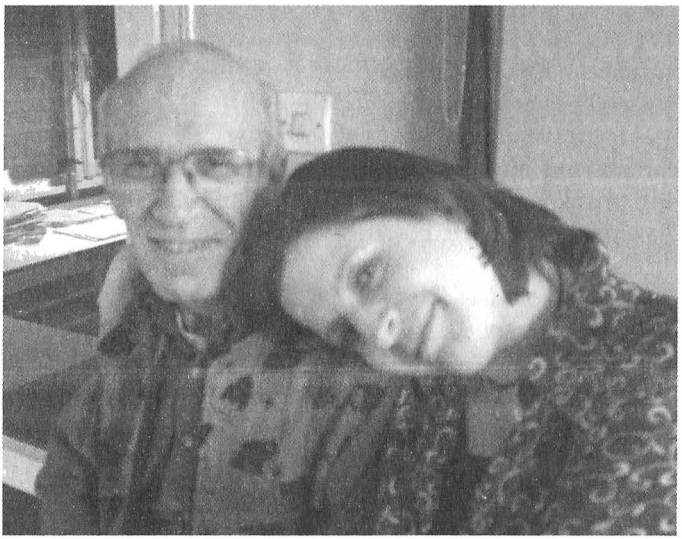
— Bu, derneğin öbür yöneticileri ve önde gelenlerince de benimsenen bir yargı mıydı?
— Mecburen. Çünkü bilirsin, derneklerde kim masaya elini koyduysa onun dedikleri önde gider. Ben çok çalışırdım. Ertesi gün olabileceklerin hepsini kafamda planlayarak gittiğim, diğer arkadaşlarsa o anda geldikleri için ve ben her konuda daha fazla düşünmüş, taşınmış, kararlar vermiş, ne yapacağını bilen bir halde olduğum için ister istemez benim dediklerim kabul görürdü. Bir de ben bunu yumuşaklıkla, dostlukla götürdüğüm için bir problemle karşılaşmazdım.

— 1969, 1970 yıllarından hatta 71'in başlarından söz ediyoruz. O büyük, o çalkantılı günlerden söz ediyoruz. Sen de söyledin politik örgütler, politikayı önüne koymuş örgütler arası ilişkiler söz konusu ve Karikatürcüler Derneği'de ayrım gözetmeden bu örgütlerden gelecek çizgi, karikatür taleplerine yanıt veren bir servis kuruluşu olması gibi bir yeğleme, bir tespit yapılmış. Ama o dönemde çok şiddetli ayrımlar vardı. Onlarca parti, örgüt, hareket, grup sayabilirim sana. Sen de sayarsın... Yani bunlar arasında bir ayrım gözetmeden tümüne servis yapmak mıydı ve yapıldı mı?
— Hayır, o kadar değildi. "Sosyalist devrim"i savunan kanatlardan yana bir ağırlığımız vardı. Dernek olarak değilse bile kişi olarak böyleydi. Bir de Maoculardan bazı çizerler derneğe girmek için gayret gösterirlerdi, biz de onları almazdık.

— A evet, çok demokrat bir dernekmişsiniz...
— Evet almazdık. Ama aradan zaman geçip de Maocu dediklerimizin aslında yumuşak birer insan olduklarını gördüğümüzde... Mesela Köksal Çiftçi geldi, derneğe girdi. Biz de onu bağrımıza bastık. İlerdeki yıllarda böyle şeyler de olduydu.

— Peki, bu hengâmede 12 Mart darbesi geldi.
— Evet 12 Mart günlerini uzun uzun konuştuk. O çalkantılı günlerin ardından 73'e gelindi. 73'te benim için karikatürcülerin örgütlenmesi hâlâ çok enerji sarf etmem gereken bir

alandı. Bu çabalarımın iki paraleli daha vardı. Biri bu işin, sanatın geçmişi nedir? Onu anlattım. İkincisi bu sanat dünyada nasıl yapılıyordu acaba? Çünkü bu da bizlerce bilinmiyordu. Dünya karikatürü bizim için meçhuldü. Bazı büyüklerimiz, bilmediğimiz bir yerlerde büyük ödüller alıyorlardı yıllardan beri. O konularda bizim fazla bir bilgimiz de yoktu. Derken, 1973'te Akşehir'de Nasreddin Hoca Genç Karikatürcüler Yarışması'nı dernek düzenledi. Genç karikatürcüler açısından o yarışma bir patlamaydı. O patlamayla birlikte birdenbire dernek büyük bir yapıya kavuştu. O sene ben yönetimdeyim. 1973'teki o başarılı yarışmadan sonra şu karara vardım: Gelecek sene bu yarışmayı uluslararası yapalım. Çünkü imrenerek baktığımız bir sürü yarışma vardı dünyada, bir tane de Türkiye'de yapalım. O zaman benim kararıma birçok karikatürcü büyüğümüz karşı çıktı. Birincisi, "Biz yapamayız," diyorlardı. İkincisi, "Çok zordur, gelecek karikatürcülerin masraflarını, ihtiyaçlarını karşılayamayız..." Bir sürü itiraz yani.

Tan Oral, biricik yeğeni Başak Çizgen ile. Başak, Filiz ve Gültekin Çizgen'in kızları. Şimdilerde Londra'da diplomalı pastacı.

— Yokuşa mı sürüyorlardı?

— Örgütlü çalışmalarda, bilirsin, birileri hep yokuşa sürer işleri. Bense çok öneri getiren, sürekli bir şeyler yapmaya niyetli bir adam olarak orda bulunduğum için daima önüme engeller ve yokuşa sürmeler gelirdi. Ben de hep klasik cevapları verirdim: Zaten bir iş yapmak demek bunları aşmak demektir. Dolayısıyla engellerden söz etmeniz çok doğru. Genel kurulda benim önerimle uluslararası bir karikatür yarışması yapılması kararı alındı. Bu fikre Ferit Öngören'in de çok aklı yattı ve o sene, o başkan oldu. Ben de sekreter. Birlikte çok iyi bir çalışma götürdük. Çalışmalar boyunca çizer dostumuz Polat Nahabaş'ın muhasebeci olarak katkısı ve Basın Yayın Genel Müdürü Erdoğan Tamer'in güçlü desteği önemliydi. 1974'te Akşehir'de gerçekten parlak bir Uluslararası Karikatür Yarışması düzenlendi. Birçok ülkeden karikatürcü katıldı. Dünyanın çeşitli ülkelerinden on beş ya da on sekiz konuk çağrıldı. İlk defa yabancı karikatürcülerle ahbaplıklar kurduk. Bunlar İstanbul'dan otobüse bindirildi, şarkılarla, türkülerle Akşehir'e gidildi. Akşehir'de Dağ Oteli'nde kalındı. Sifonları çekildiği zaman çalışmıyordu, bazı odalarda iki kişi yatmak zorunluğu doğdu. Hiç kimsenin umrunda değildi. O kadar büyük bir coşku var yani... Açılışı Bakan Orhan Birgit yaptı ve haşhaş ekim yasağının kaldırıldığını da ilk kez o açılışta açıkladıydı. Büyük ödülü İspanyol Vasquez de Sola kazandı. Vasquez de Sola, Franco karşıtı, antifaşist bir karikatürcü. Franco'ya karşı mücadele veren, İspanya'yı terk etmek zorunda kalan, Fransa'da yaşayan bir adam. Yarışmada büyük de para ödülü vardı. Vasquez ödülü aldığı zaman, "Bu ödülü Franco'ya karşı savaşanlara vereceğim" diye demeç verdi. Şenliğin yansımaları büyük oldu. Nasreddin Hoca Genç Karikatürcüler Yarışması karikatür dünyasında adeta patladı ve...

— Bunun artık geleneksel, her yıl tekrarlanan bir yarışma olmasına mı karar verildi?

— 1975 yılında Ferit Öngören'in düşünceleriyle benim hedeflerim çakışmadı. O ancak ben çalışırsam o da benimle bera-

ber çalışacaktı. Onun çok geniş düşleri vardı. Mesala Sinop'ta Diyojen, Antakya'da Ezop, Antalya'da Noel Baba ve ortada da Nasreddin Hoca. Bu nefis üçgende gerçekleşecek büyük projeler. Doğrusu benim o gücüm yoktu. Ben biraz kaytardığım anda o da kenara çekilmeyi doğru buluyordu. Ferit yönetime girmedi. Turhan Selçuk girdi ve 1975 yılına gelmiş olduk. O yıl Nasreddin Hoca Yarışması artık yoluna girmişti. Artık dünyayı tanıdık, dünyada tanındık. Sırada tarih konusu var. Demek ki bir müze kurulması lazım. Müze fikri de Ferit'indir. Çalışmalara giriştik. Belediye seçimleri yapılmadan önce Ferit Öngören bizi aldı, bir karikatürcü grubu olarak CHP'nin başkan adayı Ahmet İsvan'a götürdü ve, "Biz de ona bir karikatür müzesi kurmak istiyoruz. Bize belediye başkanı olarak bu konuda yardım edin" dedik.

— *"Belediye başkanı olursanız" dediniz herhalde.*
— Olursanız bile demiyoruz. Ülkede öylesine bir rüzgâr esiyor. O da tabii henüz belediye başkanı olmadığı için, rahatlıkla, "Tabii, ne demek. Çok büyük onurdur, şereftir" diye bize söz verdi. Başkan seçilir seçilmez biz yine damladık. "Müzemizi istiyoruz" dedik. Onun üzerine epey yer araştırıldı. Birçok kişi, birçok teklif getirdi. Mimar dostlar sağa sola sordular, ettiler. Hatırlayacaksın o sırada Tepebaşı'ndaki tiyatro binası yanmıştı ve arsası boştu. Sadece bir tiyatro barakası kurulmuştu. Oraya yeni bir müze yapma önerisi getirildi bize belediye tarafından. Biz de kabul ettik. Ben özellikle belediyeye gidip gelerek planlamasında çalıştım. Müze binası çok güzel, en basit, en ucuz şekilde yapıldı. Doğru bir mimari projeydi. Güzel bir sergi salonu, küçük bir idare odası ve bir de arşiv odasından oluşan, tuvaleti, küçük bir çay ocağıyla şirin bir yapı planlandı ve belediye şipşak yaptı onu. Biz de içine girdik. Hemen sergilerimizi açmaya başladık; büromuzu kurduk. Ondan sonra ben arşiv sorunu peşinde koşmaya başladım. Bulgaristan'da, Gabrova'daki büyük müzede karikatürlerin nasıl saklandığını görmüştüm. Tahta dolaplar içinde, klasörlerle falan... Bir işadamı arkadaşıma gi-

derek derdimi anlattım ve "Bana hiç olmazsa bir dolap yaptır" dedim. Bir tane dolap yaptırıldı, o getirildi konuldu. Belediyeden de ona benzeyen başka dolaplar sağlandı. Böylece ilk arşiv çalışmaları başladı. Ben kendi imkânlarımla büyük klasörler buldum. Sonra kitaplık yapıldı, içine kitaplar koymaya başladık. Bir taraftan da Akşehir Yarışması'nın kitabı basılıyor.

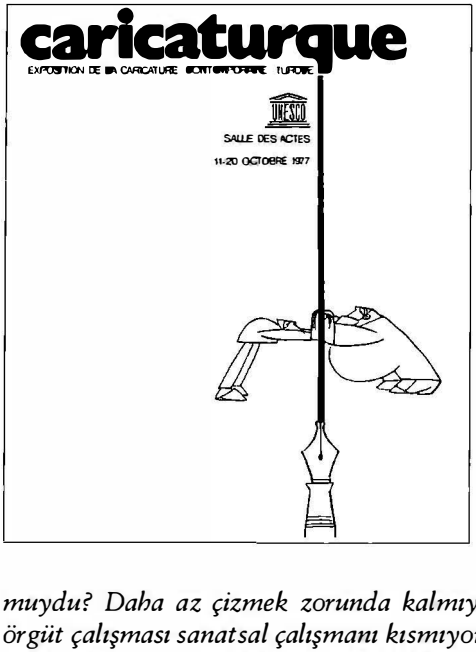
— *Bunlar bütün günlük hayatı dolduracak şeyler.*
— Kesinlikle, kesinlikle.

— *Sen profesyonel miydin dernekte?*
— Hayır. Ben işte, sendika dergilerine çizdiğim işlerden aldığım ufak tefek paralarla yaşayabiliyordum o sırada.

— *Desene, o sırada sana ben ve Osman Arolat bakıyorduk?..*
— Doğru... Ayrıca Akşehir Şenliği'nin kitabı basılıyor matbaada, parası Basın Yayın'dan elde edilmeye çalışılıyor. İkide bir Ankara'ya gidip Basın Yayın'da konuşmalar yapıyoruz. 75, 76, 77, 78 yılları işte bu çalışmalarla geçti. Arka arkaya Akşehir Yarışması'nın kitapları çıkıyor; tüm dünyaya gönderiliyor. Müze geliştirilmeye çalışılıyor, kitaplık büyüyor... Artık dünyanın her yerindeki yarışmaların adresleri, şartları bültenler halinde üyelere gidiyor. Ve sürekli yeni üyeler kaydediliyor, üye sayısı genişliyor, dernek büyüyor. Dernek öylesine yoğun çalışıyordu. O sıralarda bütün örgütler faaliyet içindeydi ama bütün örgütlerde de yeterince çalışılmıyor gibi bir sıkıntı vardı. Bütün o atmosferin içinde şöyle bir "özdeyiş" kullanılıyordu: Karikatürcüler Derneği gibi çalışmak!.. Bu kullanılan bir deyim olduydu o sıralar...

— *Bunu hak ediyor muydu?*
— Hak ediyorduk, hak ediyorduk.

— *Karikatürcüler Derneği'ne harcadığın enerji, ancak çizdiği zaman mutlu olan Oral'ın karikatür çizmesini engellemiyor*

Paris Sergisi broşürü.

muydu? Daha az çizmek zorunda kalmıyor muydun? Yani örgüt çalışması sanatsal çalışmanı kısmıyor muydu?
— Hayır, belki.

— Daha az üreten. Ivır zıvır işlerle uğraşmak zorunda kalan.
— Bu eleştiriyi yakın çevrem hep yapıyordu, hep de yaptı hayat boyunca. Hayat boyunca bu eleştiriyi aldım ben.

— Eh, bu kadar kişi yaptıysa haklı oldukları bir yan da vardır belki... O günlerde çizebiliyor muydun?
— Tabii çiziyordum... Bak, ben durup dururken bir şey çizmem. Niye çizeyim ki? Hatta ilk yıllarda, öğrenci yurdunda, Akademi'de aşkla, tutkuyla kâğıtlar doldurduğum zamanlarda, sanatın teorik temelleri üstüne gücümün yettiği kadar çevredeki arkadaşlarla konuşurken bir arkadaş bana, "Yav müthiş bir şey... Durmadan çalışıyorsun. Görüyorum yani. Sana bir imkân bulmalı, bir para çıkmalı, bir şey olmalı ve sen böyle rahat rahat çalışmalısın" dedi. Bir an düşündüm ve

"O zaman ben asla çizmem. Yani niye çalışayım ki? Param var, her şeyim var. Yer içer, keyfime bakarım" dediydim.

— *Bugün tekrarlar mısın aynı cümleyi?*
— Tekrarlarım.

— *Ama Tan, sen paran olup yiyip içip, keyfine bakmayı önüne hedef olarak koymuş bir adam değilsin.*
— Başıma böyle bir şey gelirse diyorum.

— *Böyle bir bela gelirse... Mesela tanımadığın bir akrabandan büyük bir mirasa konarsan...*
— Reddetmem... Yok, düşünürüm reddeder miyim, reddetmez miyim diye. Ama dengem bozulurdu.

ÇİZGİNİN İYİSİ TİTREK OLUR

— *Güzel. Güzel de benim soruma cevap ver.*
— Getireceğim oraya lafı. Evet, doğru dürüst bir işim yoktu. Aşkla, şevkle inandığım bir eylemlilik içindeydim. Çünkü orada bir kavga veriliyordu. Kavganın adı konmuştu, daha mutlu bir düzen adınaydı... Çorbada tuzu olmak diye Türkçede çok güzel bir laf var ya, öyle işte. Bu atmosferde bir şeyler çizmenin motivasyonu olabilir insanda. Kaldı ki çizmek, karikatür çizmek şaşırtmak esaslı olduğuna göre... Çünkü şaşırtmanın temeli ne? "Ey arkadaş, sen şunu şöyle düşünüyorsun ama bak bunun tam tersinin de doğru olma ihtimali var. Hatta doğrudur" gibi bir söz, bir çizgi şaşırtır insanı. Benim yaptığım da odur zaten. Çünkü bunu yapmadığı zaman gergedan gibi kendi inandığı doğrultusunda, bir yere toslayana kadar gider insan; düz bir çizgide gider. Halbuki benim çizdiğim çizgi titrektir. Zaten doğru çizgi titrektir. Düz çizginin nereye gideceği belli olmaz. Çok tehlikeli bir şey. Ama titrek çizgiyi her an düzeltebilirsin. Böyle... Gittiği gibi... Fizyolojistler el hareketini yorumladıkları zaman bunu söylüyorlar. Yani göz şu bar-

dağı görür, beyin onu alması için ele emir verir, el düzgün bir çizgide gidemez oraya. El hafif sağ yapar, göz düzeltir sol yapar, göz düzeltir, sağ yapar, düzeltir, sol yapar, sonunda doğru yerde durdurur onu ve bardağı alır. Elin hareketi böyleyse, çizginin de böyleyse, hayat da böyleyse, o zaman karikatürün, mizahın ana fonksiyonu kendiliğinden çıkıyor: Şaşırtmak, sarsmak. "Hooop, bir dakika, bu da var" demek. Bütün bunlar için güzel bir atmosfer varsa, çizmek için bir itici güç oluşuyorsa orda, tabii ki çizmek çok gerekli ve çok rahattır.

— Dur ama... Hani, "Sana, para pul verelim, o zaman ne güzel çalışırsın" diyen arkadaşına, "O zaman çalışmazdım ki" demişsin. O cevapta bir çürüklük var Tan Oral.
— O zaman benim bir de yakın çevrem vardı, ailem vardı, evlendim, karım vardı... Hemen hepsinden istekler geliyordu. "Gezelim, bir yere gidelim, eğlenelim" şeklinde. Bütün bunlara karşı da direnen bir adam var: "Hayır benim işim var." Bunun meşruiyetini de kuruyordum. Yani benim yaptığım iş yeterince para getirmiyor. Ancak bu şartlar değiştiği zaman benim işim beni besleyebilir. Ben bu şartlarda çalışmak zorundayım ve yaptığım işin iyi kötü bir karşılığı da var yani. Ekmek parası kutsaldır... Benden talep edilen dalga geçme tekliflerine karşı, "ekmek parası kazanmanın kutsallığını" bahane olarak öne sürüp öyle çalışıyordum.

— Ekmek parası bile kazanmaksızın çizmeye devam ediyordun...
— Ama ben ekmek paramı hep kazandım. Kimse bana bakmadı Aydın.

— Evet de hep ekmek almaya yetecek kadar kazandın. Ekmek parası kazandın, kadayıf parası kazanmadın yani.
— Kötü de yaşamadım ama. Hiçbir zaman kötü yaşamadım. Kötü giyinmedim, kötü beslenmedim vb. Kötü yaşamadım, çünkü imkânın ötesinde bir şeyle hiç ilgilenmedim. Bu kadar basit...

— Peki Tan, kaldığımız yere dönelim. Karikatürcüler Derneği'nde çalışıyorsun, çok çalışıyorsun ve 12 Eylül'e geldik.
— 12 Eylül'de Karikatürcüler Derneği'nin kapısına kilit vurdular. Dernek kapatıldı. Benim zaten esas sıkıntım dernekle ilgiliydi. Üyeler tamamıyla dağılmışlardı, üyelerin birbirleriyle ilişkisi, iletişimi kalmamıştı. Açık söyleyeyim o günlerde derneğin bir örgüt olmadığını gördüm. Dernekti ama örgüt mörgüt değildi. Ama bir taraftan da örgüt olduğunu gösteren başka bir anekdot var. İkisi de var...

— Örgüt olmadığını anladım ne demek? Ne oldu yani?
— Örgüt olmadığı... Bir askeri yönetim geldiyse, dernek kapatıldıysa, üyeler sürekli birbirini ararlar, örgütün canlılığını korurlar diye düşünüyorum.

12 Eylül'e karşılama.

— Karikatür için altın günlerin yeniden geldiğini de düşünürler belki.

— Dalga geçiyorsun ama doğru bu dediğin. Ama bir anlamda örgüt vardı da... Darbeden sonra, Vasfi Rıza Zobu, Karikatür Müzesi'nin yıkılıp Tiyatro Müzesi yapılması için belediyeye başvurdu. Belediyenin başında o sırada bir asker vardı. Tırtıl Paşa mı neydi adı... O başvuru duyulunca basındaki bütün karikatürcüler ayağa kalktı. Orda bir örgüt refleksi gösterildi. Askeri yönetime rağmen Vasfi Rıza Zobu'ya karşı çıkıldı ve öneri engellendi. Bu arada Can Kolukısa, hani Amerikalıların yemek servisi diye kullandıkları plastik altlıklar vardır, işte onlardan yaptırmış, üstlerine de desen olarak ödül almış karikatürler basılmış...

— Can Kolukısa'nın karikatüristliği de mi var yoksa?

— Hayır, hayır. O dışardan bir kişi olarak o Amerikan servisi plastik altlıkların üzerine Nasreddin Hoca Yarışmalarında ödül alan karikatürleri bastı. Satacaktı. Hem Can Kolukısa gelir elde edecek, hem de derneğe bir şeyler kalacaktı. Bunlar da paketler halinde müzede duruyordu. Fakat müze mühürlü ve mallar içerde kaldı. Can sızlanıp duruyor haklı olarak. Sonunda sıkıyönetime başvuruldu. Garip bir şey oldu. Müze açıldı. Can Kolukısa alacaklarını aldı. Ben de bu arada bir şeyler kurtarmaya çalıştım. En azından adres defterini kurtarmaya. Çünkü haberleşme sıkıntım var. Onu kurtarmaya çalışıyorum. Müze tekrar kilitlendi ve mühürlendi. Bir süre sonra da oranın yıkılması kararı çıktı ve, "Eşyalarınızı boşaltın" dendi. İçerde ne kadar evrak varsa onlar torbalara, çuvallara konuldu ve çıkartıldı. Karikatürcüler Derneği üyesi bir hanım arkadaşın Moda tarafındaki evine götürüldü ve yıllarca orda kaldı.

— Ne kadar kapalı kaldı dernek?

— Bina yok olduktan sonra dernek de unutuldu. Üyeler unuttu, insanlar unuttu, basın unuttu, dernek silindi. Ben bunu hazmedemiyorum. İçime sindiremiyorum, dayanamıyorum, çok rahatsız oluyorum, ancak ne yapacağımı da bilmiyorum.

Ara sıra bazı arkadaşlarla karşılaşıyoruz, konuşuyoruz. Fakat bir hareket mümkün değil. Dernek yok ortada. Güvendiğim, ulaşabildiğim arkadaşları Kadıköy'deki bir kahvede toplantılara çağırmaya başladım. Hoş bir yerdi. Bütün askeri baskıya rağmen hiç olmazsa deniz görünüyor, modern bir yerde kahve içiyorduk. Bunlar yoktu çünkü hayatımızda daha önce. Yani 12 Eylül sonrasının o baskı ortamında...

— *Ne konuşuyorsunuz?*
— Derneği yeniden nasıl canlandırırız, bir daha ne zaman toplantı yapacağız, kimleri bulabiliriz... Böyle bir çabanın içine girdim ve bunu ısrarlı bir şekilde, arka arkaya toplantılarla sürdürerek bir hareket sağlamaya çalıştım. Bu arada belediyeye giderek bize bir bina tahsis edilmesi için başvurduk...

— *Yine asker mi belediye başkanı?*
— Yo, asker değildi artık. ANAP vardı. Bedrettin Dalan belediye başkanı olmuştu. Dalan çok büyük bir ilgi gösterdi. Yer araştırıldı. Birkaç yer bulundu. Oldu, olmadı derken Haliç'te, Azapkapı'da, şu anda hâlâ yıkılmamış olan birkaç katlı beton bir bina bulundu. Boş bir bina. Bomboş... Asansörü yok, boş bir merdiven, duvarları delik deşik, esiyor... Bir katı Mezarlıklar Genel Müdürlüğü. Bir katını da Karikatürcüler Derneği olarak bize verdiler. İki-üç oda. Buz gibi bir yer. Derhal eski eşyaları buldurdum, dolapları, çuvalları, torbaları getirdik koyduk. O tatsız yere her gün gidip üyeleri aramaya başladık. Bir telefon da vardı orda zannediyorum. Bu koşullarda genel kurul hazırlığına giriştik. Zannediyorum Semih Poroy'un da yönetime girdiği bir genel kurul topladık. Ben başkan oldum. Yönetim kurulunu çalıştırmak üzere kolları sıvadık. Ama nafile. Ben arkadaşları çalıştırmak için başkanlık otoritemi kullanmaya çabaladıkça ters tepmeye başladı. Yani, "Buluşalım" diyorum. Sonra söylediğimiz yerde saatlerce bekliyorum kimse gelmiyor. Tekrar karşılaştığımızda kimse özür de dilemiyor. Böyle bir gevşeklik. Daha önce dernek çalışmalarında olmayan bir tavırla yüz yüze geldim.

— Bu Tan Oral'a karşı özel bir tavır mı?

— Hayır... Yeni Türkiye'nin yeni tavrı. Hayata karşı yeni tavrı... Bunu anlamakta çok güçlük çektim. Sarsıldım hatta. Kimse umursamıyordu. Yani ister geliniyor, ister gelinmiyordu. İster yapılıyor, ister yapılmıyordu. Bunu kavramak ve uyum sağlamak çok zor geldi bana. Ama yine de uyum sağladım bir süre sonra. Velhasıl böyle bir özel gayretlerle o kötü binada dernek tekrar oluştu. Genel kurullar genel kurulları izledi. Bir genel kurulda Behiç'le beraber görev aldık.

— Behiç? Behiç Ak mı?

— Behiç Ak... Behiç çok şaşırdı. Çünkü geçerken uğramıştı genel kurula ve birdenbire kendisini yönetim kurulunda; ardından da başkan olarak buldu. Ben kendimi çok yorgun hissediyordum. Yani ruhen yorgunum, fizik olarak yorgunum. Aile çevresinde desteklerim kalmamıştı. Tek başıma büyük bir mücadeleyi götürecek gücü göremiyordum kendimde. Yani mutlaka birileriyle olmak ihtiyacındaydım. Behiç Ak çok yakın bir arkadaşım olarak yönetim kuruluna girdi. Behiç'le birlikte canla başla, belediyeyle ilişkilere girerek derneğe de, müzeye de bir yer bulmaya çalıştık. Müzeye bir yer bulunamayacağını hissederek hiç olmazsa derneği kurtarmak için, derneğe doğru dürüst bir yer arıyorduk. Yani kira ödemek zorunda kalmayacağımız bir yer. Bütün bu çabalar sırasında, Dalan'ın yardımcılarından zannediyorum, mimar ya da mühendis olan biri içtenlikle bize yardımcı olmaya çalıştı. Sonunda bize bir teklifte bulundu. "Yerebatan Sarayı'nın çıkışında biz bir tuvalet yapıyoruz. Orada bir şey yapabilir misiniz" diye bize sordu. Eskiden Yerebatan Sarayı'nın kapısından girilip şöyle bakılır, tekrar çıkılırdı. Belediye içeriye bir platform yaptı. Öbür merdivenden, Ayasofya'nın karşısında başka bir yerden bir çıkış verdi. Gittik baktık, hakikaten orada toprağı kazmışlar, istinat duvarının arkasını kazmışlar. Bir tuvalet yapılıyor. Biz Behiç'le kafayı çalıştırdık ve oraya bir asmakat yaparak, derneği tuvaletin üstüne taşıyabileceğimizi fark ettik. Bunu önerdik. "Peki, yapın bakalım" dendi. Biz

bir proje çizdik. Çizerken alanı biraz daha büyütelim, dedik. Büyüttük de. Sonuçta altta tuvalet, üstte idare odası ve iki katlı bir sergi yeri çıktı ortaya.

— *Henüz proje halinde ama?..*
— Yoooo. Bina yapıldı. Biz başında durarak bitirdik. Ben elde ettiğimizi herkesle paylaşmak coşkusuna düştüm. Gel gör ki sonuç ters oldu. Türkiye'ye turistler geliyor. Her turist İstanbul'dan geçer. İstanbul'a her gelen turist Yerebatan'a girer ve her turist de Yerebatan'dan buradan çıkar. Demek ki Türkiye'ye gelen bütün turistler Karikatürcüler Derneği'nin sergi salonunun içinden geçecekler. Biz burada kitaplarımızı da satarsak derneğin parasal sorunu çözülür. Nasıl mantık?

— *İyi galiba... Ters giden neydi peki?*
— Mantık harikuladeydi. Hemen işe girişildi. Ve kafamda eski bir idealim vardı. Çok modern bir yer olmalı, pırıl pırıl olmalı, örnek bir yer olmalıydı. Pırıl pırıl bir dünya oluşturacağız. Öyle bir lokal yapacağız ki insanlar geldikleri zaman köşeden çaylarını, içkilerini, kahvelerini alarak, belki ağızlarına bir çikolata atarak, içkilerini içerken sergiyi gezecekler; üst kata çıkacaklar; kitap satın alacaklar... Böyle çağdaş bir lokal yapacağız ve bunun için de imkân arıyoruz. Ben projeler çiziyorum. Dekoratör Gürel Yontan yardımcı oluyor. Müthiş projeler çizildi. Derken bir gün geldim baktım ki galeriye sıradan yağlıboya ile boyanmış camekânlı bir sürü eşya doldurulmuş. Kuruldaki bir arkadaş çalıştığı bankadan bedava bunları elde etmiş. Tabii bir şey diyemedik ama bizim hayaller suya düştü. Neyse galeri de açıldı sonunda. O günlerde Dalan İstanbul'da tartışmalı yıkımlar yapıyor. Açılışı da belediye başkanı olarak o yaptı. Behiç de dernek başkanı olarak, ona açılışta bir altın kazma armağan etti. Yani bir galeri aldık ama icraatınızı da eleştirmiyor değiliz anlamında. Bu yaldız boyaları bile henüz kurumamış bir kazmaydı.

Tam o sırada belediyeden, "Peki müze için ne yapıyoruz?" gibi bir soru geldi. Biz dernek için, lokal için yeri bul-

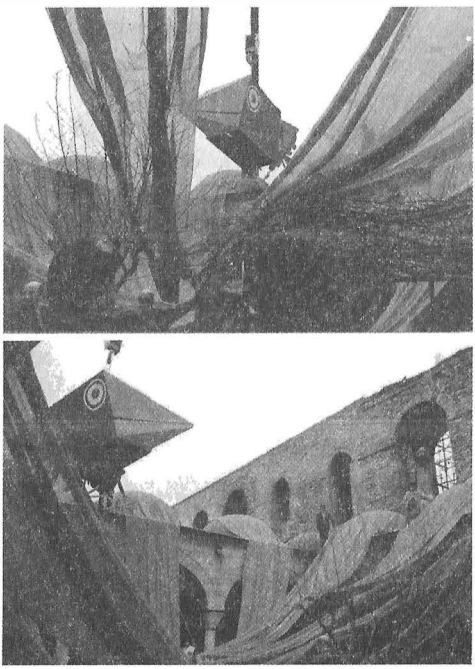
muşken müzeyi filan unutmuştuk. İki yer birden olur mu? Niye olmasın, olur! Bu defa da müzenin peşine de düştük Behiç'le beraber... Derken derneğin Sultanahmet'teki yeri ortaya çıkıp, açılıp, orda sergiler açılmaya başlanınca, daha önce derneğe hiç uğramayan, hiçbir görev kabul etmeyen, hiçbir iş yapmayan, hatta bazıları karikatür bile çizmeyen birtakım dostlar (!) birdenbire ortaya çıkıverdiler. Genel kurula gelip ateşli konuşmalar yaptılar, aday oldular ve yönetim kurullarına girdiler.

— *Çoluk çocuk mu, anlı şanlı karikatüristler mi?*

— Anlısı, şanlısı, çoluğu, çocuğu, isim saymanın hiç gereği yok. Ama iyi duygular beslemekte zorluk çektiğim insanlar diyebilirim. Behiç ise benim bütün ısrarlarıma rağmen yeniden yönetime girmeyi kabul etmedi. Oysa ona çok güveniyordum. Genel kurul Cağaloğlu'nda, Gazeteciler Cemiyeti'nde yapılıyordu, hepsi hepsi yirmi-yirmi beş kişi ya var ya yoktu. O kadar ilgisiz insanlar yönetim kuruluna girmek üzereydi ki ben kötü niyeti sezdim. Bağıra çağıra fırladım, dışarı çıktım. Arkamdan koşup tekrar getirdiler beni. Gördüm nereye gideceğini işin. Ama yapabileceğim bir şey yoktu, yorgundum ve yalnızdım. Yönetim kurulunda benim için önem taşıyan bir tek isim Turgut Çeviker vardı. Turgut Çeviker, artık kitapları çıkan, tarih araştırmacısı olarak ağırlığı olan bir arkadaşım. Yönetim kurulunun ilk toplantısına gittik. Ama tecrübeliyim, yılların dernekçisi olarak ve derneği tekrar ayağa kaldıran kişi olarak belli bir ağırlığım var. Ve bu tecrübeme ihtiyaç da görülüyor. İlk yönetim kurulu toplantısında şöyle bir teklif yaptım: "Çocuklar bakın burada beş kişisiniz, ben yönetim kurulu üyesi değilim ama beni de altıncı bir yönetim kurulu üyesi gibi kabul edin. Ben kararlara katılmıyorum. Kararlar sizin ama bir yönetim kurulu üyesi gibi çalışmaya talibim." Başladık çalışmaya. Behiç de seçilip görev almayı reddetti ama aynı koşullarla çalışmaya katıldi. Belediyede, Saraçhane başında Şehir Müzesi diye bir yerin varlığından söz edildi. Gittik...

— *Medrese.*

— Gazanferağa Medresesi. Gittik kapısını çaldık. Bir bekçi açtı. Kimsenin uğramadığı, insanların unuttuğu, perişan, pejmürde bir yerdi. Fakat bina harikaydı. Hatta avlusu camlarla kapanmıştı ama hoş, güzel görkemli bir medrese... "Burası olur" dedik. Zannediyorum burayı bize teklif ettiren ya da daha sonra elde etmemizi sağlayan Prof. Metin Sözen'dir. Metin Hoca her zaman olduğu gibi kendi geride kalarak, kimse farkına varmadan birçok şeyi çözen ve o Karikatür Müzesi'ni var eden bir çalışma yaptı. Biz de, yani Behiç'le ben, gerçek yönetim kurulu üyesiymişçesine belediyeyle, Başkan Yardımcısı Atanur Oğuz ile sürekli ilişki içinde kalarak

İstanbul Saraçhanebaşı'nda "Karikatür Müzesi" açılışı. Aydın Ülken'in tasarladığı açılış şöleninden.

çalıştık. Bedrettin Dalan başka yerlerde restorasyon yaptırdığı Renova şirketine, "Burayı da aradan çıkartın" dedi. Usul öyledir yani.

— *Para istemeden.*
— Bilmiyorum. Ama şirket sahibi genç restoratör Bülent Güngör bizim istediğimiz doğrultuda çalıştı. Biz projeyi yaptık. O uyguladı. Böylece hayalim hemen hemen gerçekleşmiş oldu. Yani giriyorsun içeri, bir kere çok güzel bir mekân. Bahçesiyle, şadırvanıyla. Sergiye giriyorsun. O kubbelerin altında sergiyi gezdikten sonra bir kafeye varıyorsun. Kafenin barı var, şöminesi var. Oradan çıktığın zaman büyük kitaplık, karikatür kitaplığı. Sol tarafta baskı atölyeleri, tezgâhlar, presler var. Serigraf basılıyor, gravür basılıyor. Bir yanda kalıcı müze sergisi var. Çocuklar için kitaplık var, ayrı bir kitaplık. Çocukların çizgi film öğrenecekleri masalar var. Çizgi film çekecekleri kameralı, kocaman bir çekim masası var.

— *Onu da belediye mi verdi?*
— Yok. Ben bir yerlerden buldum getirdim. Çizgi film seyretmeleri için video göstericileri var. Bir de iki kapıyla geçilen, çok korunaklı bir arşiv bölümü var. Bir de müdür odası... Bunlar hepsi bağışlarla, bir yerlere, birilerine diller dökerek yapıldı.

— *Nasıl çalıştı?*
— Belediye ile şöyle bir işleyiş kuruldu: Oranın bütün masraflarını belediye karşılayacak ama yönetim Karikatürcüler Derneği'nde kalacak. Hatta müdüre de maaş verecek belediye. Sıra geldi müzenin açılışına... Müzenin açılışı çok ilginçtir. Görkemli bir açılış olsun diye düşündük. Rahmetli Aydın Ülken, hani benim Akademi işgallerinde mektuplaştığım can arkadaşım, o çok iyi bir grafikerdir. Aydın Ülken'den afiş tasarımı ve açılış seremonisi tasarımı rica ettik. Aydın çok güzel bir afiş tasarladı. Koca bir karga, ağzında bir torba, torbanın içinde müzenin maketi. Mantığı şu: "Karikatür Müzesi vardı, tekrar doğdu." Sahiden de bir yeniden doğuş var. Leylek

yerine karga getiriyor. Bir sürü özel sergi hazırlandı açılış için. Zannediyorum dört-beş orijinal sergi hazırlandı. Cem sergisi, Nasreddin Hoca sergisi, şu sergisi, bu sergisi. Aydın Ülken her sergi için kartondan, inanılmaz hoşlukta broşürler, zevkli grafik tasarımlar hazırladı. Bu yetmiyormuş gibi belediyeyi ikna ettik, koskocaman bir karga maketi yapıldı. Ayrıca metrelerce kırmızı kumaş alındı, medrese dıştan kumaşla kaplandı. Büyük bir vinç getirildi, vincin ucuna karga asıldı, koca bir kara karga. O metrelerce kumaş karganın ağzına verildi ve vinç kargayı çekerek, tıpkı afişte görüldüğü gibi müzeyi açtı. Diplomatlardan, kent protokolünden tut da basına kadar herkes kapının önünde. Mikrofondan açılış konuşmaları yapılıyor. O noktaya kadar Behiç Ak ve ben her dedikleri yerine getirilen bir adam iken açılış günü... Bunu hiç unutmuyorum, bazı arkadaşlar ve Yurdagün Göker çıktı ortaya. Müzenin kapısına dikilmiş, iki elleri arkada ve bacaklarını açmışlar. Ben geçmeye çalıştım, adeta giremedim içeriye.

— *Nasıl yani?*
— Kapıda dikilmiş duruyorlardı işte, içeri giremedim. İtmem gerekiyordu sanırım içeri girmek için. O tatsızlığı göze alamadım ve dışarıda kaldım ben. O kalabalıkta mikrofonu alıp bu müzeyi nasıl yaptıklarını uzun uzun anlattılar kalabalığa.

— *Sence niye öyle davrandılar?*
— Çünkü artık orası onlarındı. Orada bir rant çıkmıştı ortaya. Sahiplenmek istiyorlardı ve sahiplendiler. Nitekim yıllarca orası kahve gibi kullanıldı. Zamanla düzen, ilgi, ilişki, anlayış, amaç her şey bozuldu. Her şeyi mahvedildi. Mesela oranın mülkiyeti bizim değil, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nündü. Vakıflar Genel Müdürlüğü belli bir süre için belediyeye devretmiş ve o süre dolmuştu. Vakıflar medreseyi geri almak istiyordu. Cemil Çiçek o zaman vakıflardan sorumlu devlet bakanıydı galiba. Mahkeme işe karıştı. Bilirkişiler geliyor, polisler geliyor ve dernek burada çalışıyorsa bir usulsüzlük olarak bunu saptamaya çalışıyorlar. Biz de gelenleri hissediyoruz ve

"Hayır, burası müze, dernek burada çalışmıyor. Derneğin yeri var. Burası belediyenin ve belediye kültür hizmeti veriyor. Biz sadece danışmanlık yapıyoruz burada" diyoruz. Statüyü korumaya çalışıyoruz yani. Ama hukuken bina belediyede kaldı. Vakıflar geri alamadı. Basının da katkısı oldu buna. Ama mülkiyet sorunu var. Bir gün geri alınabilir. Ben daha restorasyon başlamadan önce bir fikir geliştirmiştim. Mülkiyet denen şey biraz da, *de facto* bir şeydir. Biz buranın gerçekten sahibi olursak. bir anlamda, bir daha bizden alamazlar. Bunun da yolu karikatürcüler bu restorasyon çalışmasında gelip bir gün bilfiil çalışsınlar. Boyasınlar, taş taşısınlar, harç karsınlar, temizlik yapsınlar. Televizyon, medya da bunu izlesin. Kamuoyunda, "Karikatürcüler müzelerini kendileri yapıyorlar" diye bir fikir oluşsun. Kendi yaptığımız bir müzeyi ilerde biraz zor alırlar elimizden. Çünkü bunu biz yaptık. Oysa yeni yöneticiler, karikatürcüler çöpçü değildir, diye karşı çıktılar. İkincisi burayı koruyacak olan, statü olarak koruyacak olan Fatih'te yaşayan insanlardır. Biz bunların gönlünü kazanırsak yarın öbür gün almaya çalışanların karşısına bu insanlar çıkar. Öyleyse Fatih'teki çocukları buraya dadandıralım. Eğer bu çocukları buraya dadandırırsak, onların anneleri, babaları bize arka çıkacaktır. Bu çocuklara çizgi film seyrettirelim. Çizgi film programları yapalım. Çizgi film izlesinler, resim yapsınlar. Çocukları müzeye doldurmaya başladık. Ayakları iyice alıştı. Harikulade bir etkinlik başladı orda. Gel gör ki çok kısa bir süre sonra, çocuklar geliyordu, çizgi film seyrediyorlardı ve ardından hemen, "Hadi bakalım, çıkın, çıkın. Çabuk çabuk, çıkın, çıkın" deniyor ve hepsi sokağa atılıyordu. Şu an kimseler yok! Yani o müzedeki ana mantığı anlamaktan âciz insanlar oraya el koydular.

— Peki yönetim kurulu... Hani sizin adeta altıncı, yedinci yönetim kurulu üyesi gibi olduğunuz, Turgut Çeviker'in yönetim kurulunda yer aldığı...

— Ah, zaten Turgut Çeviker'i ilk fırsatta attılar ve çok ağır tartışmalarla, çok çirkin sataşmalarla istifaya zorladılar. Bizi

yönetim kurullarına artık sokmadılar. Aleyhimizde dedikodular çıkarmaya başladılar. Behiç'le ben tarihi eseri mahvetmişiz. Oradaki mermer taşları söküp, yerine klozetler koymuşuz gibi iğrençlikler... Derken sergi salonuyla kafe arasındaki kapıyı kapadılar. Kafeye kimseyi sokmamaya başladılar. Kartonlara bir şeyler yapıştırıp sergi diye abuk sabuk çizgiler asmaya başladılar. Kütüphaneye aşkla çalışacak, yani idealist genç kızlar bulmuştum. Kütüphanecilik eğitimi görmüş çocuklar. Bilgisayar aldık, koyduk oraya. Bilgisayarda Karikatür Müzesi'nin arşivini yapacaklar. Kızcağız iki ay kadar direndi ve sonunda oradan kaçırtıldı. Müzenin kafesini bir anakız, çok güzel işletiyorlardı. O kadar zarif insanlardı ki.. Mesela bir edebiyatçı geldiği zaman çayını ya da kahvesini kenarında Orhan Veli yazan bir fincanla, ressamsa gelen Picasso yazan bir fincanla takdim ediyorlar ve küçük bir sohbete katılıyorlardı. O ekip oraya geldiği zaman ilk iş olarak onları kovdular. Onların yerine palabıyıklı bir adam, ortalığı silip süpüren adam çay getirip konukların önüne koymaya başladı ve orası artık "kahvehane" haline geldi. Bugün de esamesi okunmayan bir yer. Halbuki dünyanın en güzel yerlerinden birisiydi orası. Resmen mahvettiler. Kütüphaneyi mahvettiler; arşivin ne olduğu hakkında hiç kimsenin fikri yok. Ben yine de mücadeleyi bırakmadım. Genel kurullarda defalarca Müdür Erdoğan Bozok'un istifası ve bu işten atılması kararları çıkarttırdım. Evet bu kişinin oradan atılması kararı genel kuruldan çıktı. Ama ertesi gün yine ordaydı. İlk toplantılarda, Behiç'in de katıldığı toplantılarda, belediyeye sayfalar dolusu raporlar veriyordum. Müzenin yönetimiyle ilgili raporlar.

— *Ne yani, ihbar mektupları mı yazıyordun?*

— Saçmalama!.. Çalışma programları, istekler, talepler, zamanla yapılacak şeylerin programları, öneriler. Biz Behiç'le bir yöntem kurmaya çalıştık. Karikatürcüler Derneği'yle ilgili yıllar önce uyguladığım çalışma yönteminin bir benzeri. Burada bir müze kurulu oluşturuldu. Tamam. Fakat bu müze kurulu esnek olsun. Herhangi bir vatandaş bu müze kuruluna gelip

girebilsin. Bir şartla ama: Projesiyle gelsin. "Benim şöyle bir projem var" diyerek gelsin ve o projenin maddi imkânlarını da kendisi bulsun. Biz sadece ona bu mekânın olanaklarını sunalım. Israrla bunu söyledik ve bunun ilk örnekleri de yapıldı. Mesela İSKİ bir su sergisi yaptı orda. Bütün masrafları İSKİ gördü, projeyi biz getirdik İSKİ adına ve olağanüstü güzel bir sergi oldu su karikatürleri sergisi. Orada da yine benzer bir şekilde, şimdi hatırlamıyorum, bir sergi daha yaptık. Karikatürcüler Derneği'nde şimdi hatırlanması zor şeyler bunlar. Pırıl pırıl her şey. Kitabı basılıyor, afişi basılıyor, broşürü basılıyor. Nasıl tıkır tıkır yürüyor, nasıl derneğin kasasından bir kuruş bile çıkmıyor. Çünkü paraları proje sahibi tarafından ödeniyor. İsmail Gülgeç'in başkan olduğu yıldı sanırım. Bu arkadaşların bulunduğu toplantılarda çok şiddetli kavgalar verdiler bize karşı. Söyledikleri şuydu: Hayır, böyle olamaz. Dernek adına parayı biz toplarız ve biz harcarız!.. Onlar hâlâ bağış toplandığını zannediyorlar. Ben de ısrarla, "Bizim elimiz paraya değerse işin tadı kaçar. Bizim elimiz paraya değmemeli. Bu dernek taaa yıllardan beri böyle çalıştı. Bir sürü iş yaptı. Her işi yapıyorduk, sponsorunu, o zaman sponsor lafı da yok, adamını buluyorduk. Ya devletti bu ya bir kuruluştu. Bizim yaptığımız işlerin bedelini, bize hiç ulaşmadan, elimiz paraya değmeden o kuruluş ödüyordu. Temiz iş budur. Biz sadece sonuçla meşgulüz, karikatürle meşgulüz." Israr ettiler: "Hayır, para bize gelecek, biz harcama yapacağız." Ve öyle de oldu. Söylemekte sakınca görmüyorum, isim kullanmayacağım, herhalde büyük paralar girdi ve büyük paralar harcandı orda. Çünkü orası artık para getiren, maaş getiren, hiçbir kültürel boyutu olmayan bir yer halinde. Giderek Nasreddin Hoca Yarışması bile külfet haline geldi onlar için. Zaten 12 Eylül sırasında o iş de ortada kalmıştı. Ben bir genel kurulda, "Bu saçmalığa son verelim, Akşehir Yarışması'nı bitirelim. Çok güzel şeyler yaşandı. Tamam, artık kapansın bu iş" dedim. "Zaten o iş bitti" diye cevap verdiler. Ben de inandım. Meğer yalanmış. Bittiği filan yok. Ayrılmışlar, Akşehir'den kopmuşlar. Yıllarca Akşehir ayrı yaptı yarışmayı, bunlar ayrı yaptılar.

— Onlar da Akşehir'de mi yaptılar?
— Hayır burada, İstanbul'da. Artık Akşehir'e gitmiyorlar. Yarışmanın kültürel boyutuyla hiç ilgileri yok. Ama yarışma yapmak demek, devletten para almak demek. Para alıyorlar. Bir albüm basılıyor, bir iki kişi çağrılıyor jüriye.

— Karikatürcüler Derneği serüvenini, sonunda seni üzen, seni kıran, büyük ölçüde öfkelendiren bir süreci uzun uzun, ayrıntılı anlattın. Bunun anlamı Tan Oral için Karikatürcüler Derneği sayfası kapandı mı? Pratik olarak veya ruhsal olarak?
— Bir anlamda evet. Gerçekten uzun süre kendi ölçümde bir mücadeleyi götürdüm. Yani kimseye kırılmadan, küsmeden genel kurullarda karar aldırtarak ve derdimi anlatmaya çalışarak, kendi derdimi değil ama, derneğin derdini üyelere anlatmaya çalışarak, "Yapmayın, bu yanlıştır. Müze şöyle olmalıdır. Nasreddin Hoca Yarışması böyle olmalıdır. Bu müzenin, bu yarışmanın anlamı budur" diye çabaladım. Fakat bütün bunların karşılığında asla düzgün bir insan ilişkisiyle karşılaşmadım. Tam tersine, deyim yerindeyse, ruhsal sakatlık belirtileri gösteren tepkilerle veya başka türlü çirkin tutumlarla karşılaştım. O zaman şunu düşündüm: Türkiye'deki karikatür dünyası karşısında bana bu şekilde tepkiler veren ve dernekte yönetim iddiasında bulunan beş-altı kişiden ibaret değil. Aklı başında bir sürü insan var ve aklı başındaki o bir sürü insan, gerçekten akılları başlarında olduğu için asla bu işlere bulaşmayıp kendi evlerinde, kendi köşelerinde oturuyor ve çalışıyorlardı. Dolayısıyla...

— Bu son cümleyi, "Ama seni yalnız bırakıyorlardı" diye mi anlamalıyız?
— O biraz hafif bir yorum olur. Beni yalnız bırakmak değil. Gerçekten böyle bir ilgi alanına inanmadıklarını, gerek duymadıklarını, sanatın başka alanlarda akması gerektiği konusunda açıklanmış veya açıklanmamış bilgileri olabileceğini düşündüm. O zaman benim zorlamam artık pek demokratik bir tavır olmuyordu. Meşru bir davranış olmuyordu. Bunu düşündüğüm anda birdenbire kendime, kendi işlerime ve kendi

dostlarıma zaman ayırmanın daha doğru olacağını anladım. Ve kendi adıma orasını gözden çıkarttım. Gözden çıkardığımdan bu yana da orda ne olup bittiğini ne ben biliyorum, ne dünyadaki insanlar biliyor. Çünkü orda beş-altı kişilik bir grup kendi kendilerine seçimler yapıp, görevler alıp, görevler verip, paralar alıp, paralar harcayarak kapalı mekânın içinde bir oyun oynuyor olmalılar. Sözü toplarsam, bu sanat alanında doğru dürüst, sanatsal ve kişisel ağırlığı olan insanları bu örgütlenme biçimine ve oradaki müzeye karşı böyle ilgi göstermemekte iseler o zaman benim tek başıma böyle bir uğraşta bulunmam pek demokratik, pek meşru, pek anlamlı bir şey olmaktan çıkıyordu. Bu duyguyla ben orayı gözden çıkarttım. Şimdi epeydir rahatım ve orda ne olup bittiğini de bilmiyorum.

KARİKATÜR DE, KARİKATÜRCÜLER DE NAHİFTİR

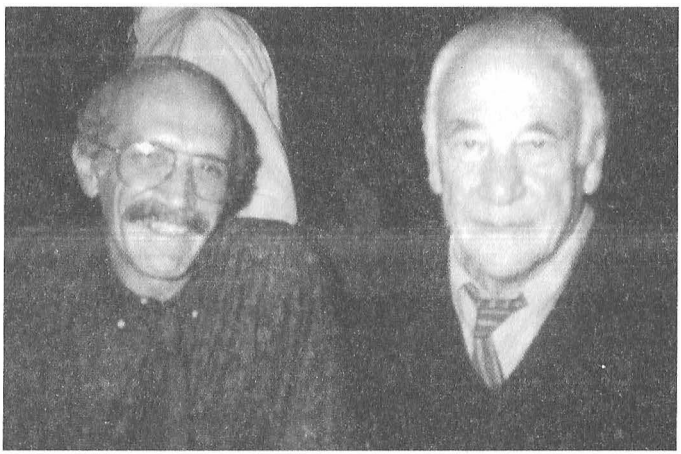
— Peki senin dışında, senin 50 kuşağı ve 70 kuşağı diye tanımladığın kuşakların karikatürcülerin örgütlenmesine, örneğin Karikatürcüler Derneği'ne karşı bu ilgisizliği niye?

— Karikatür sanatı çok nahif bir sanat... Bu sanat dalında çizenler de çok nahif insanlar. Başka işte var olmakta zorluk çeken insanlar. Bütün dünyada bu böyle... O insanlar daha sonra karikatür çizeri olarak buluyorlar kendilerini... İçine kapanık, zayıf insanlar. Dolayısıyla bir haksızlık karşısında, kişisel haksızlık karşısında yalın kılıç bir mücadeleye girmezler. Evet, politik mücadelede gözü kara olabilirler. Ama benim söylediğim nahiflik günlük hayat içinde... İşte böyle cevval bir grup oluşup da, gelip müzelere, oralara buralara el koyduğu zaman karikatürcüler kalkıp bunlarla mücadele edecek hevesi ve isteği kendilerinde görmediler. Dedim ya nahif insanlar. "Amaan, bunlar da orada otursunlar" diye kendi işlerine baktılar. Çünkü karışmaya kalksalar çirkef bir yanı var işin. Gidip bir şey söylediğin zaman öyle bir tavırla karşılaşıyorsun ki, ya yumruk yumruğa kavga etmelisin ya hukuk yollarına başvurmalısın. Yani bunlar bir karikatürcünün, nahif bir kişiliğin göze alaca-

ğı bir şey değil. O zaman herkes bir tarafa bırakıyor. Sonuç ortada. Türkiye'de çizen insanlar ortada. Çizerlerin dünya ile ilişkileri ortada. Adları biliniyor. Şu anda sonuç budur.

— İletişimin bu kadar değiştiği günümüzde karikatürcüyle karikatürcünün ilişkisi nihayet, "Bak bu nasıl çizmiş" olur... Onun dışında kişisel dostluklar, geceler boyu konuşmalar, günler boyu tartışmalar çok anlamlı mı, çok önemli mi?

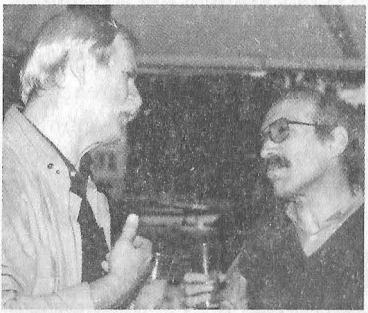
— Benim için evet. Çünkü hayat sadece budur. Diğerleri sanal bir ilişki... Yani bütün çabanın özü, insanların birbirlerini sevecek bir şekilde yüz yüze vakit geçirebiliyor olmaları... Bütün düzen bunun üzerine kuruluyor. Yani lokantasıyla, kafesiyle, dostluğuyla, komşuluğuyla esas olan budur. Diğeri, karikatür falan bir araçtır. Amaç değildir. Bu, tanışıklığın, böyle vakit geçirmenin, vakti böyle geçirmenin, böyle kültürel alışverişlerde bulunmanın araçlarından bir tanesi... Bunu kaldırıp yerine sadece karikatür koymak çok iğrenç, çok mendebur bir şey bence... Zaten sözünü ettiğim, deminden beri karşı çıktığım grubun anlamadığı da o. Karikatür çizmeyi marifet sanan veya bir yerde karikatürünün yayımlanmasını önemli sayan...

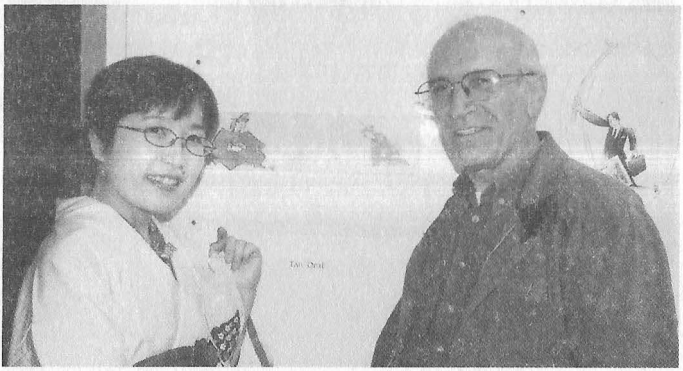
André François ile.

Guilliano Rosetti ve Cavallo ile.

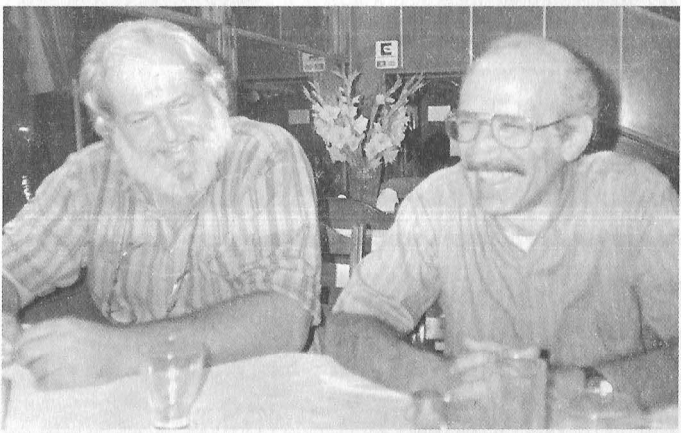
Adolf Born ile.

Ritsuko Matsushima ile.

Peter Nieuwendijk ile.

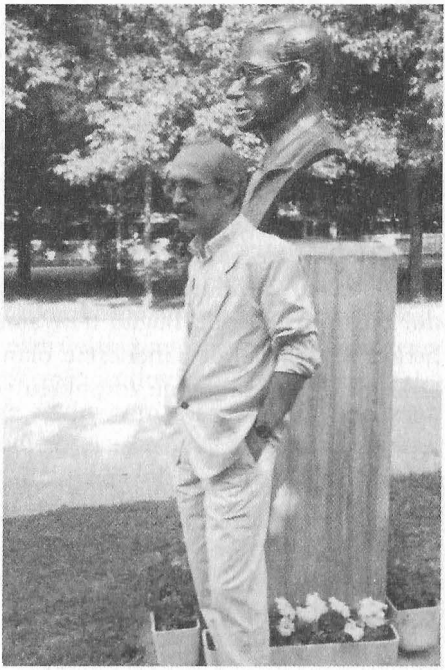
Vangelis Pavlidis ile.

Bursa, Cemal Nadir Caddesi'ne tabelası asılıyor.

Bursa Kültür Park'ta Cemal Nadir heykeli dikiliyor.

Romanya'da sergi.

— Peki şu anda örgütlü karikatürcüler hareketi bakımından çizdiğin karamsar fotoğraf yüzünden bir zamanlar iyi kötü yürümekte olan Türkiyeli karikatüristlerin dünyaya açılması, dünyayı tanıması, dünyanın onları tanıması gibi yararlı, olumlu gelişmeler, buluşmalar artık yok mu?
— Var. Kişisel planda var. Bunları anlattığım dönemlerde hiçbirimizin evinde telefon yoktu. Ben haberleşebilmek için komşularımdan rica ederdim, onlar da sabaha kadar oturup zarf üstü yazarlardı. Yani haberleşmenin tek yolu buydu. Bugün öyle değil. Bugün dünyanın her yeriyle anında, herkes kişisel olarak haberleşme olanağına sahip. Dolayısıyla bir örgüt kurabilme zorunluğu yok artık, çünkü ihtiyacı yok.

— Peki. Avrupa'da birçok ülkeye gittin. Nasıl oluyor bu ilişkiler? Mesela Karikatürcüler Derneği'nde çok aktif olduğun için seni tanıyorlar, sen de davetleri kendin için kullanıyorsun. Böyle mi oluyor? Bu tür dış ilişkileri sen tekeline almış biri misin? Başkalarının önünü kesen, kişisel ilişkilerini, "Hep ben gideyim, hepsine ben gideyim" diye kuran, kötü niyetli bir karikatürcü müsün?
— Böyle bakanlar olabilir. Ama bunun böyle olması için dünyadaki karikatürcülerin birer aptal, birer geri zekâlı, insanları değerlendirmekten âciz birileri olmaları gerekir. Ancak böyle olurlarsa karşılarına biri çıkıp onlara ne yutturursa gerçeğin o olduğunu zannederler. Hiç de öyle değil. Kimse kimsenin önünü kesemez ki. Sormakta çok haklısın. Çok acı bir şekilde bugünlerde bunu yaşadığım... Çok yakın bir arkadaşım böyle bir şey var zannederek bana cephe aldı. O yüzden bunları söyledim.

— Peki ama şu gözlemimde yanılmadığımı sanıyorum. Galiba Türkiye dışındaki karikatür dünyasıyla, karikatürcülerle en yoğun ilişkileri olanlardan birisin sen.
— Yok. Sanmıyorum.

— *Ama epey yoğun senin ilişkilerin.*
— Bu bir işadamı ilişkisi gibi değil. Bunların hemen hepsinde temel olan dostluk. O kadar ki çağrıldığım birçok yere gitmedim. Üşendiğim için gitmedim, beceremediğim için gitmedim. Bir defasında üç yerden birden aynı tarihlerde çağrı gelmişti. "Harika yahu, ne güzel. Bir çıkarım, hepsini dolaşıp gelirim" dedim ve hiçbirine gidemedim, beceremedim, özür diledim. En son davete cevap da yazamadığım için içim ezik. Romanya'dan Nikola diye bir karikatürcü dostumuz o kadar çok e-mail çekti, başkalarını o kadar çok araya koydu ki... Ben kişisel hayatımda seninle olan dostluğum gibi ilişkinin bana getirdiği bir zenginlik olarak yabancı dostlar da tanıyorum. Onları çağırıyorum, evimde ağırlıyorum. Karşılıklı bir ilişki yani. Örgütle ilgili değil. Kaldı ki, "Sizden birilerini çağıracağız, kim gelsin" diye sorulur da, örgütün etkili kişisi de kendini önerir... Öyle bir şey yok. Karikatürcüler ismen çağrılır. Çağrılır dediğim resmi bir çağrı da değildir bu... İzin ver de kişisel bir yanımdan söz edeyim. Çok eski yıllarda, o günlerin snop Türkiye'sinin eleştirisini yaşadığım günlerde, Amerikan tıraşına, hatta blue jean giyinmeye karşı tepkili olduğum o yıllarda...

— *50'li, 60'lı yıllarda?*
— Evet, o yıllarda. Batı hayranlığının çok temel bir değer olarak paylaşıldığı o yıllarda ben bu eğilimlere tepkiliydim... O kadar ki tepkimi köylü gömleği giymek, aşağı sarkan bıyık bırakmak gibi gösteriyordum. O yıllarda yurtdışına gitmek önemli bir şeydi. Hatırlarsın, yurtdışına kapalı bir Türkiye'ydi. Avrupa'ya gitmek, Batı'ya gitmek çok önemliydi. Bu bende bir tepki yaratıyordu. O yaşlarda kendi kendime not defterlerine yazarak şöyle bir karar vermişim: Ben dünyanın hiçbir yerine gitmeyeceğim. Ancak çağrılırsam giderim. Ama kendi paramla hiçbir yere gitmeyeceğim. Çağrılırsam giderim. Biliyor musun, bugüne kadar bu böyle oldu.

— *Turist olarak gezmedin mi hiç?*
— Gitmedim. Gitmek aklımdan geçmiyor. Çünkü çok mutlu-

yum burada... Her zaman çok mutluydum Türkiye'de. Burayı terk etmek için bir sebebimin olması lazım. Bir sebebim yok.

— Ama insan bir Aztek uygarlığını, bir Mısır uygarlığını görmek isteyebilir.

— Ben hiç istemedim. Çünkü bütün bunları bana öğretmek için o günkü kısıtlı imkânlarla bile öyle boğazımı sıktılar ki. Sanat tarihi kitapları, okullar, radyo programları, filmler... Geriye bir tek şey kalıyordu. Tanımak, tadına vardığım insanlarla karşılıklı dostluklar kurmak... Özlediğim insanlar vardı dünyanın her yerinde; onlar çağırdığı zaman ise severek gittim, hemen her zaman da kendi imkânlarımla.

— İlk ne zaman gittin yurtdışına?

— Anlatmıştım. Kırk yaşına bastığım gün. Dediğim gibi gençlikte verilen o karar aynen uygulandı. Çağrılmadığım hiçbir yere gitmedim. Bedri Rahmi'nin bir şiiri vardır, "Oğlum Mehmet'e Mektuplar"da galiba... "Sana uzak memleketlerden bahsedenlerin / Dili tutulsun / Sana bir incir yaprağına bakmasını öğreteceğim / Kendi avuçlarının içinde seyahat etmeyi / Ve gökyüzünün her yerde mavi olduğunu öğreteceğim" der... Benim o çocukluk tepkimin Bedri Rahmi tarafından da paylaşılmış olduğunu görmek çok hoşuma gitmişti. Hayatının büyük bir kısmını yurtdışında geçirmiş bir Bedri Rahmi'den söz ediyoruz hem de.

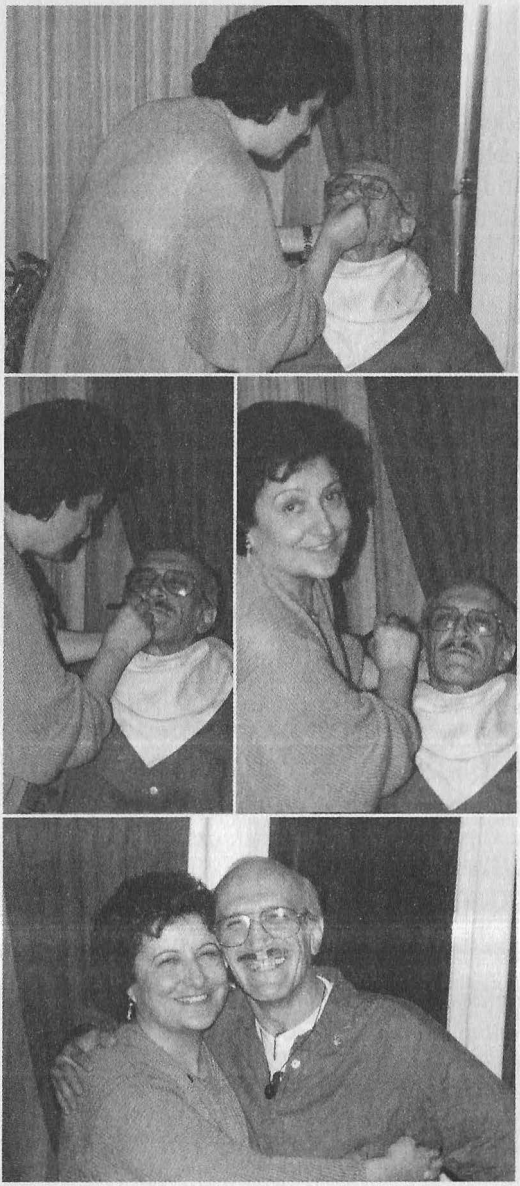
— Bellek yanılmalarını bir yana bırakırsak nerelere gitti Tan Oral, Türkiye dışında?

— Türkiye dışında... İtalya ve İspanya dışında bütün Avrupa. Taa Norveç'e kadar. Tümüyle Balkanlar. Kıbrıs. Bir de Japonya ve Pakistan. Evet o kadar. Yani Avrupa ülkelerinden Rusya, İtalya, Portekiz'e ve İspanya'ya gidemedim... Tamamen benim beceriksizliğimle ilgili bunlar. Yeri gelmişken söyleyeyim Fatma Artunkal, Portekizli dostları nedeniyle oralı ünlü bir şair Fernando Pessoa ile ilgili araştırma yaptı. Yahya Kemal ile ortak yanları bulunuyor. İkisi de evlenmemiş, ikisi de

otellerde yaşamış, ikisi de diplomatlık yapmış, ikisi de yedi tepeli şehirlerde yaşamışlar... Bu ortaklıkları gösteren bir sergi hazırladı. Hem Lizbon, hem de İstanbul'da açtı o sergiyi. Lizbon'daki sergi için de beni götürmeye çalıştı. Sergi düzenlemeye yardımcı olmak için... Ben gidemedim. Behiç Ak ricamı kırmadı, o gitti. Portekiz'i o nedenle göremedim. İspanya ve İtalya'yı da... Bir imkân olsa... Hatta artık imkân da beklemeden...

— *Kuralı bozup.*
— Kuralı bozup. Çünkü oradaki dostları görmek için gitmek istiyorum. Özlediklerim var. Bazılarını çeşitli kurumların jüriliklerine önererek, burada bir araya gelme şansı yaratabildim. Geldiler buraya. İtalya'da ünlü bir karikatürcü kadın var, Totti Buratti. İtalyan Komünist Partisi üyesi. Komünizmin başına gelenlerden sonra çevresi onunla dalga geçiyor. Fakat o hiç alınmadan gülmeye ve kıkırdamaya devam ederek parti üyeliğini ve inançlarını sürdürüyor. Çok hoş bir insandır. Ankara'ya geldi, İtalyancadan başka hiçbir dil bilmiyor. Ben de İtalyanca bilmiyorum. Buna rağmen oturup hem özel hayatımızı birbirimize anlatıyoruz, hem de dedikodu yapıyoruz. Bıyıklarımı kesmiştim o günlerde. Çok kızdı bana. "Bıyıklarını ne hakla kesersin. Bıyıkların seninle ilgili bir şey değil, bıyıkların bizimle ilgili, onu biz görüyorduk" diye söylendi durdu. "Peki o zaman bir şey yap" dedim. "Tamam, yaparım" dedi ve kalemi alıp bana bir güzel bıyık çizdi dudağımın üstüne. Ankara'daki festival boyunca ben onun yaptığı bıyıklarla dolaştım. Çünkü o öyle istiyordu. O bıyık olayı kare kare fotoğraflandı da.

— *Çeşitli ülkelerdeki karikatürcülerle kurduğun dostluk ilişkilerinden söz ettin. Bunları önemsiyorsun. Bu ilişkilerin Tan Oral'ın karikatürüne, çizgisine katkısı olmuş mudur?*
— Bunu ben bilemem. Ayrıca bu soru, "Senin çizgin sözünü ettiğin insanların çizgilerine etkili olmuş mudur" diye de sorulmalıdır. İki taraflı sorulmalıdır yani.

İtalyan çizer Totti Buratti Tan Oral'a bıyık çiziyor.

— Oluuur!.. Öyle sorayım. Karşılıklı kurduğunuz ilişkilerde birbirinizin çizgilerine olumlu, olumsuz katkıda bulunduğunuz, etkileştiğiniz olmuş mudur?
— Benim çizdiklerimin başkalarının üzerindeki etkisine zaman zaman tanık oldum. Ama tersini söyleyemem. Böyle bir yargıya ben varamam.

— Çok alçakgönüllü bir cevap olmadı mı bu?
— Tersine.

— Ben de öyle dedim zaten. "Alçakgönüllülük" tırnak içindeydi. Çünkü söylediğinden, "Ben onları etkiledim. Ama benim çizgilerim öyle olgunlaşmıştı ki, etkilenemezdi" gibi bir anlam çıkar.
— Çıkmamalı. Daha önce şunu söylediğimi çok iyi hatırlıyorum. Zaman zaman, "Kimlerden etkilendin" diye sorarsın. Ben de hep aynı cevabı veririm. Şimdi de onu vereceğim. Gördüğüm bütün karikatürlerden ve karikatürculerden etkilendim. Etkilenmesem niye tanışmış olayım ki o insanlarla, neye yarar? Elini tuttuğum, göz göze geldiğim, yaptığı işi gördüğüm insandan etkilenmemem mümkün değil. Ama nerelerde etkilendiğimi bulmak bir uzmanın işi olabilir, benim değil. Ayrıca sözü edilen etki, görünen değil, eriyen bir şeydir.

EN BEĞENDİĞİN KARİKATÜRCÜ KİM?

— Anladım. Madem konuşma bizi buraya sürükledi. Söyleşinin bir yerinde nasıl olsa soracağım soruyu şimdi sorayım. "Bu ustalığa ben de ulaşmalıyım" diye keyifli bir kıskançlık bile duyduğun biri, bir karikatürcü oldu mu?
— Kıskançlık değil, imrenme olabilir.

— Peki. Ben de öyle sormuş olayım.
— Tabii, çok, pek çok. Kişiliğine, çizgisine, ikisi arasındaki

bütünlüğe imrendiğim çok insan var. Türkiye'de de var, dünyada da var.

— Çizgisine derken bir nüans var mı? Mizah anlayışına değil ama çizgisine?
— Becerikliliğine, ustalığına, samimiyetine, birikimine, hayata karşı olan tavrına imrendiğim çok insan vardır. Ve bunlar arasında karikatürcü olmayanlar da var. Örnek aldığım insanlar da vardır. Taklit değilse bile taklide yakın bir şekilde, "Ben de böyle olsam ne güzel olurdu" deyip benimsediğim kişiler çoktur.

— Bir soru daha. Magazin medyasını andıran bir soru olarak algılama. Yani "En beğendiğin karikatürist kim" diye sormayacağım. Daha diplomatik soracağım: Söyleşi boyunca vurguladığın samimi olan, amacı çizgi cambazlığı olmayan, mizahı güçlü ve anlamlı olan ve sende özel bir yeri olan eski-yeni karikatüristlerden bir demet yapar mısın?
— Yapmam.

— Niye?..
— Çünkü doğru olmaz.

— Adlarını saymadıkların mı küser?
— Hayır, hayır. Böyle bir demet yapmak çok zor. Bunun için bir kıstas lazım. Yani, tanıdığım karikatürcülerin temel özellikleri birbirlerine benzememeleri... Birbirlerine benzemeyen insanlardan nasıl bir demet yapabilirim ki. Çok zor.

— Peki başka türlü sormayı deneyeceğim... Zorluyorum fark ediyorsan...
— Tabii, bu senin hakkın.

— Samimiyetine, mizahının gücüne ve çizgisinin ustalığına ve dengesine "bravo" dediğin iki-üç... ayrıca çizgisi çok hünerli de olsa samimiyetine, mizah anlayışına katılmadığın iki üç örnek verebilir misin dünyadan?

— Verememe, zor bu. Kaçtığımdan değil. Gerçekten veremediğimden veremiyorum. Çünkü bir şey söylemeye kalktığım zaman kendim inanmayacağım söylediğime.

— *Peki geçelim bu soruyu... Şimdi Tan, bu söyleşi boyunca, çizdiklerinin bir gazetede, bir dergide yayımlanması için kişisel bir çaba asla harcamayacağını ısrarla söyleyen, nerdeyse, "Ah, mümkün olsa da çizmesem" diyen bir Tan Oral fotoğrafı çıktı.*
— Yok canım.

— *Sen bunu kastetmemiş bile olsan o izlenim çıktı.*
— Öyleyse hemen düzeltelim. Çizmek istemeyen değil, çizmek için ayrıca gayret göstermeyen. Ama... Ama "Çiz" denildiği zaman asla "Hayır" demeyen... Nasılsa "alçakgönüllü" olduk. Şunu iddia edebilirim. Zannederim Türkiye'de çizgisinin yer aldığı yayın türü sayısının çokluğu açısından benden başka ikinci bir isim bulman zordur.

— *Gerçekten yine çok "alçakgönüllü" oldun.*
— Evet. Kendimi övmek adına değil. Bir iddiadan söz ediyorum. Bu kadar çeşitli yayın organında, sanat dergisinden bilimsel kitaba, çocuk yayınından sendikaya, işveren sendikası dergisinden bilmem nereye kadar, bu kadar yaygın... İçinde sadece mizah dergisi olmayan, çok geniş bir yelpazedeki yayın sayısı açısından benimle kıyaslanabilecek ikinci bir çizeri ben hatırlamıyorum. Bu senin söylediğin gibi okurlara, izleyicilere ulaşma konusunda bir çekingenliği göstermiyor değil mi? Tam tersine... Bak, mesela özellikle bir dönem dergilerin birinci sayılarında hep ben vardım. İkinci sayıda da pek olmazdım. Çünkü profesyonel olarak çizmiyordum. Birinci sayıya çizgiyi ikram olarak isterlerdi. İkinci sayıda para vermeleri gerektiğinden kalırdı. Talep edildiğine göre benim çizgi vermem çok meşru. Bu rahatlık getiriyor bana. Ben istemedim, onlar istediler. Birçok çizerle daha konuşursan şunu göreceksin. Genellikle yayın organlarıyla aralarındaki ilişkide

şikâyet konusu, çizdiklerine müdahale edilmesidir... "Bunu değiştirir misin?.. Bunun yerine başka bir şey verir misin?.. Şurası şöyle olsa olmaz mı" gibi müdahaleleri kabul etmek durumunda kalırlar. Çünkü oralara kendileri gitmişlerdir. Çizdiklerinin yayımlanmasını talep etmişlerdir. Bana böyle bir istek hiçbir zaman gelmez. Çünkü vereceğim cevabın ağırlığını hisseder karşıdakiler...

— *Hiç müdahale etmeye kalkışan oldu mu?*
— Olmuştur. Ummadıkları cevabı almışlardır ve iş bitmiştir. Uzamadan bitmiştir...

— *Nedir o cevap?*
— Teşekkür ederim, kullanmayın!.. Bu kadar basit.

— *Gazete çizerliğine gelelim. Hangi gazete ile başladın?*
— İlk... *Politika*.

Politika *gazetesinde ilk günlük çizim. 15 Eylül 1975.*

— İsmail Cem'in yönettiği, 1975'te başlayan Politika *değil mi?*
— Evet. *Politika*'nın çıktığı günlerde... Turhan Selçuk ile o günlerde çok yakın bir dostluğumuz vardı. Turhan Selçuk benim de yetişmemde yeri olduğunu düşündüğüm *Dolmuş* dergisini çıkartan biridir biliyorsun. *Politika* gazetesi gündeme gelince bir arka sayfa çizeri düşünülmüş. Turhan'ın aklına ben geliyorum. Bana, "Böyle bir şey yapar mısın" diye sordu. Ben de, "Memnuniyetle yaparım" dedim ve *Politika* gazetesinin arka sayfasında çizmeye başladım. Çok zor çiziyordum. Günlük çizmek çok zordu.

— Kaç gün çiziyordun haftada?
— Her gün çiziyordum. Haftada altı gün. Yedinci gün Çetin Altan'ın yazısı vardı, onun içine, yanına küçük vinyetler koyuyordum. Birdenbire olayları, özellikle siyasal olayları daha ciddi, daha yakından izlemek zorunda kaldım. Birdenbire sabahlara kadar çalışır oldum...

— Tek bir karikatür için?
— Tek bir karikatürü çıkartabilmek için, içime sinebilmesi için. Ondan sonra onu alıp gazeteyle elden götürmek zorundaydım. Başka bir yol yoktu o zamanlar. Benim götürdüğüm karikatürleri olduğu gibi, direkt olarak pikaj kartonuna yapıştırırlardı... Bir de belli bir maaş alıyordum. Böyle mutlu bir şekilde yaşarken Çetin Altan gazeteden ayrıldı. O ayrılınca pazar vinyetleri de kalktı. Benim parasal gelirim düştü. O düşmeye engel olmak için gazeteye sormadan karikatür panoları yapmaya başladım pazar günleri için. Böylece parayı yeniden denkleştirdik. Bir sürü panoramik çizim sahibi oldum böylece.

— O güne kadar kıt kanaat geçindiğini bildiğimiz Tan Oral için bu bir refah mı demekti?
— Hayır, normal bir para alıyordum. Hayatımda değişiklik yapmadım. Evliydim o zaman. Misafirliğe giderdik. Herkes sohbet ederken ben içerideki bir odaya çekilip ertesi günkü

karikatürü çizerdim. *Politika*'da çizdiğim karikatürler ses getiriyordu. Bunu çok iyi hatırlıyorum. Bunun tadını çıkartıyordum. Sonra gazete satıldı.

— *Vedat Dalokay'a satılmıştı.*
— Evet. Dalokay'a. El değiştirdi. Sevdiğimiz bir yazar arkadaşımız...

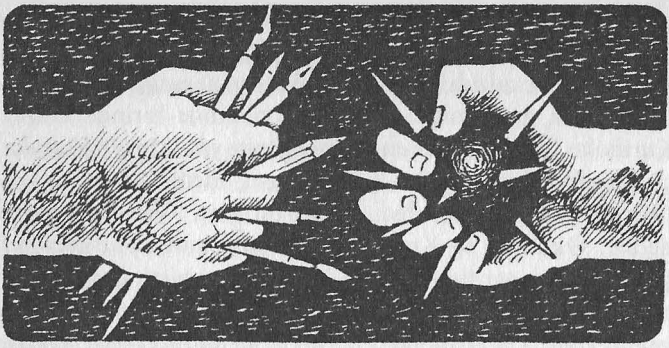
— *Demirtaş Ceyhun.*
— Biliyorsun sen de. Demirtaş Ceyhun yazı işleri müdürlüğüne geldi. Yönetim ondaydı artık. Gazetedeki değişikliklerden biri benim işten çıkartılmam oldu. İşten çıkartıldım ama tazminat ödemeye yanaşmadılar. Sendikaya başvurdum. Ressam ve sendika avukatı dostumuz Mehmetcan Köksal savunmamı üstlendi ama doğrusu pek ilgilenmedi ve dava kaybedildi.

— *İşsiz kaldın...*
— Aslında işin bitmesi beni rahatlattı. Günlük karikatür çizmek beni aşırı yoruyordu. Çünkü aynı günlerde hareketin yeniden toparlanmasına yönelik örgüt çalışmaları, yeniden çıkmaya başlayan sendika yayınları, dergiler filan vardı. Şimdi düşünüyorum da o jonklörlüğü nasıl başarıyordum diye şaşıyorum. Dehşete düşüyorum. O günlerde benim çalışma tempomdan dehşete düşen yakınlarımın ne kadar haklı olduğunu şimdi anlıyorum. *Politika* gazetesi işi bitince az da olsa bir rahatlama geldi.

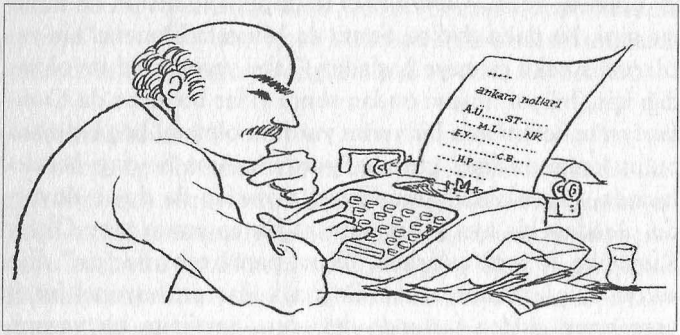
VE TAN ORAL *CUMHURİYET*'TE...

— *Ama senin asıl gazete çalışman* Cumhuriyet*'te oldu.*
— Tam da oraya geldik zaten... O günlerde Turhan Selçuk ile birlikte bir mizah dergisi peşinde koşuyor, çeşitli alternatifleri de değerlendirmeye çalışıyorduk. Bunlardan biri de *Cumhuriyet* gazetesi idi. Acaba orada bir mizah dergisi çıkartılabilir mi umuduyla Turhan ile beraber sık sık uğradığımız bir

yerdi gazete. O zamanki genel yayın müdürü Oktay Kurtböke'nin üst kattaki odasında oturup, çay kahve içip sohbet edip böyle bir mizah dergisinin imkânlarını araştırırdık güya. İşte sık sık gittiğimiz o dostluk günlerinde birinde Oktay Kurtböke bana, "Mustafa Ekmekçi'nin yazılarına bir şeyler çizdirmek istiyorum. Sen yapar mısın" dedi. Ardından da, "Bir şey çizsene şuna" dedi. Elinde bir yazı. "Ver okuyayım" dedim. Okudum ve Kurtböke'nin masasının kenarında bir şeyler çizerek verdim. Benden bir şey istenmişti, ben de vermiştim. Ertesi gün o çizgiler Mustafa Ekmekçi'nin köşesinde yayımlandı... Aradan bir gün geçti ya da geçmedi. Oktay Kurtböke, Ekmekçi'nin gönderdiği yeni yazı için yine bir şeyler çizmemi istedi. *Cumhuriyet*'te çıktığı için benim de hoşuma gitti. Bir daha çizdim. Sonra da Mustafa Ekmekçi'nin yazılarına sürekli çizmeye başladım. Tabii yerim yurdum olmadığı için, biliyor musun ondan sonra yıllar boyunca da *Cumhuriyet*'te benim asla bir yerim yurdum olmadı, boş bir masa bulup kenarına ilişip, çizip veriyordum. Ama bu çizgi her defasında, yayımlandığı gün birinci sayfadan da duyuruluyordu. Aradan bir aya yakın süre geçtikten sonra yine Oktay Kurtböke ile çene çalarken, "Sana para veriyorlar mı" diye sordu. Hiç unutmuyorum. O ana kadar profesyonel bir iş yaptığımın cidden farkında değildim. Sevdiğim bir yazara, Mustafa Ekmekçi'ye bir jest yapmakla meşguldüm kendi adıma. Para önerisi gelince hoşuma gitti. Telefon etti muhasebeye ve bana bir ödeme yaptılar. Ondan sonra o ödeme Ekmekçi'ye yaptığım desenlerin karşılığı olarak her ay düzgün bir şekilde, maaş gibi bana ödenmeye devam etti. Ben gazeteye düzenli gidip gelmeye başlayınca, benim bazı becerilerim görüldü. Gazetede o gün için bir grafiker yoktu. Bir grafiker ihtiyacına dair hiçbir belirti de yoktu. Sadece Agop Arat arada bir uğradığında ona bir şeyler çizdirildiği olurmuş. Ben gitgide daha yoğun çalışmaya başladım. Koşuşturup duruyorum. Agop Arat ile karşılaştıkça, "Evladım koşma, evladım çalışma" derdi. Göğsünü gösterir ve, "Bak ben yıllarca çalıştım. Bir tane madalya var mı göğsümde. Boşuna uğraşma" diye

Cumhuriyet *gazetesindeki ilk çizim.*

Mustafa Ekmekçi.

Oktay Kurtböke.

dalga geçer, şakalaşırdı. Ben de onunla şakalaşırdım. Çünkü *Cumhuriyet* gazetesi o gün için sözünü ettiğim ideolojik ve siyasi kavgada yeri olan bir gazeteydi. Dolayısıyla öyle bir gazeteye katkıda bulunmak, inandığın kavganın içinde doğru bir tavır sayılırdı. Orada bir fedakârlıktan kaçınmak, işi savsaklamak, es geçmek, dalga geçmek mümkün olmayan şeylerdi benim için. Dolayısıyla kendimi bütünüyle gazeteye verdim. Zaman zaman, üstü kapalı da olsa alay konusu olduğumu da biliyordum.

— *Diğer çalışanlar arasında mı?*
— Tabii. Ama çok da sevdiler beni. Çok sevdiler ve saygılı bir ilişki oluştu. Hakikaten müteşekkirim. Yazı işlerinden kimse ricasız bir iş talebinde bulunmadı.

— *Yapılan iş ne?*
— Benim el becerilerimi gördükçe, gazetedeki grafik ihtiyacına cevap verecek ne varsa birer ikişer bana yaptırılmaya başlandı.

— *Mesela. Ortadoğu'da olay oldu, karikatür çiz.*
— Hayır efendim, hayır efendim. Devalüasyon oldu, grafiğini çiz. Ortadoğu'da bir olay oldu, haritasını çiz. Bütün haritaları çizdim. Fotoğraflarda istenmeyen bazı görüntülerin boyanarak yok edilmesinden tut da, birinci sayfanın manşet yazılarına kadar... Elle manşet yazdım.

— *Niye?*
— Öyle işte. Bütün dizilerin başlıklarını, logolarını yaptım. Bir gün hiç unutmuyorum. Saydım. O günün gazetesinde yirmi beş parça işim vardı. O gazetedeki başlık, vinyet, karikatür her şey benim elimden çıkmıştı... İşin hoş yanı, her ayın sonunda Ekmekçi'nin işinin karşılığı dışında bir liste veriyordum. O ay yaptığım işler ve onların hepsine de bir fiyat biçilerek sonunda bir para çıkıyordu ortaya. Ve bir süre sonra bu para gazetedeki diğer çalışanlara göre çok yüksek oldu. Çok

çalıştığım için... Bir gün elinde kâğıt ve makas ile yazı işlerinden biri geldi ve, "Şunu düzgün bir şekilde keser misin" dedi ve ben de makası alıp düzgün bir şekilde kestim.

— *Dekupe ettin yani?*
— Hayır. Sadece düzgün bir şekilde kestim. En basit iş bana gelir olmuştu. Madem o yapıyor ve madem itiraz etmiyor! Hangi yoğunlukta iş olursa... Sırtına yük yüklenen bir adam düşün. Sabaha kadar yükleniyor ve hâlâ da yıkılmadığına göre şunu da yükleyebiliriz. Haydi o da yükleniyordu.. Bu gerçekten böyleydi. Ben de bundan şikâyetçi değildim. Gazetede fiilen bulunduğum için artık gelen ve gidenim de çoktu. Tanıdıklarım değil, şu veya bu şekilde bir şey talep eden, bir şey soran... Ben bir amme hizmeti yaptığımın bilinciyle, hiç kimseyi kapıdan çevirmemek çabasıyla herkesi karşıma oturtuyordum. Bir taraftan işimi yaparken bir taraftan dertlerini dinliyordum. Gazetenin yerleşim düzeni de bugünkü gibi değildi. Büyük bir salonda hep birlikte çalışılıyordu. Salona girdiğin zaman ünlü edebiyatçılardan oluşan düzeltmenler bir masada, ileride işçi-sendika bölümü, onun arkasında dış haberler, karşısında haber merkezi, onun yanında spor... Herkes oradaydı. Sürekli daktilo sesleri, gelen, giden... Zorla bir koltuk bulup koydular. Misafirler beklerken orada otursunlar diye. Bu arada yoğun şekilde mizanpaj yapmaya, sayfalar çizmeye başladık. Dünyada ne olup bittiğini ruhumda hissedebiliyordum. Çalışma mekânı bu olanağı veriyordu. Küçücük bir haber, küçücük bir cümle, küçücük bir çatışma ve bunların sonucu oluşan haber dünyasını içimde hissedebiliyordum ve bu çok büyük bir zenginlikti.

— *Hâlâ 12 Eylül olmadı.*
— Hayır, henüz olmadı. Daha sonraki yıllarda bir yenilik olarak gazete küçük küçük odalara bölündü ve herkes kendi odasına çekildi ve sözünü ettiğim çok şey yok oldu gazetede. Herkes kendi köşesinde sanki gizli işler yapmaya başladı.

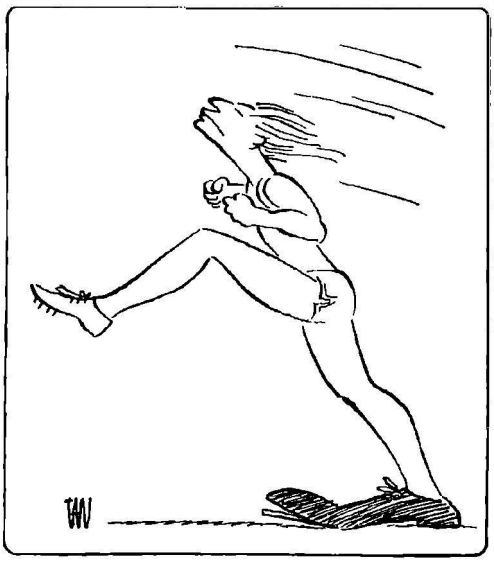
— *Senin de bir odan olmadı ama?*
— Benim odam değil, masam bile olmadı. Hiç kimse bana bir masa ve oda vermeyi aklından geçirmedi. Ben de çoğunu tanıdığım için, edebiyatçı-düzeltmenlerin masalarının bir köşesini, onlarla şakalaşarak, işgal etmeye başladım. Masanın üçgen biçimindeki köşesinde çalışıyordum üstelik. İşim bittikten sonra elimdeki çini mürekkebi şişesini arkamdaki pencerenin pervazına bırakıp gidiyordum. Geldiğim zaman oradan alıp tekrar masaya koyuyordum. Şakalaşarak işimize devam ediyorduk.

— *Ama henüz Ali Ulvi gibi bağımsız karikatür çizmiyordun?*
— Henüz çizmiyordum. O günlerde kalp spazmı gibi bir şikâyetim oldu. Doktor bana spor yapmamı önerdi. Ben de, "Böyle bir şey yapmama gerek yok, üç katlı bir binada ha bire inip çıkıyorum" dedim. Zannediyorum gazete ofsete geçtikten sonra, faks-teleks odası boşaltıldı ve boş bir mekân kaldı orada. Küçük, camla bölünmüş bir yer. Birden kafamda bir fikir uyandı. Gittim binanın bir yerlerinden bir masa buldum. Odacılarla birlikte taşıdık masayı. Bir sandalye buldum; bir de telefon bağlattırdım. Bunları kendim yapıyorum, kendi kafama göre, kimseye sormadan, danışmadan. *Cumhuriyet* öyle bir yerdir ve bu hoştur. Corin Calvet mi, bir şarkıcının büyük boy bir afişi geçti elime, onu da arkama astım. Çocuklar da matrak olsun diye şarkıcı o resmi bana ithaf etmişçesine güya flomasterle onun imzasını kondurdular üstüne. O güzel afişin önüne oturdum, masama kuruldum, çalışmaya başladım. Fakat iş yoğunluğu o kadar fazlaydı ki artık gücümü aşmaya başladı. İş aksıyordu, yetişemiyordum. Bunun üzerine bana bir yardımcı arandı ve bulundu. Kıbrıslı çok hoş bir genç kız, Sevinç. Okullu. Grafik okumuş, biliyor bu işleri. Fakat o kadar kendine güvensiz ki, hata yapmamak, göze girmek, işi iyi yapmak üzere çırpındığı için hiçbir iş yürümüyordu. Bir süre bunu aşmaya çalıştım ama başaramadım. Hafiften sürtüştük. Bir süre böyle gittikten sonra, bir grafiker daha alındı, Nazan Tacer. Nazan Tacer bu işleri iyi bilen, sağ-

lam kişiliği olan insandı. Kısa sürede gazetenin grafik sorununa el koydu. Zaten bir süre sonra Sevinç ayrıldı, benim üzerimden de grafikle ilgili hemen hemen bütün yük yumuşak bir şekilde kalktı ve Nazan'ın üzerine bindi. Ve yıllarca bu işi o götürdü.

İLK GÜNLÜK KARİKATÜR

— *Sen hâlâ bağımsız karikatür çizmiyorsun ama...*
— Çiziyorum artık. 1984'tü. Bir gün Okay Gönensin geldi, kısa bir emir verdi: "Arka sayfada günlük çizeceksin" dedi ve gitti. Bu kadar. İlk çizdiğim karikatürü hatırlıyorum. Bir atlet depar yapmış, sağ ayağında normal sporcu ayakkabısı var, sol ayağında bir palyaço pabucu var, kocaman. Yani kendimce sol ve sağ arasındaki adaletsizliği, eşitsizliği vurgulayan bir karikatür çizerek başladım ve ondan sonra uzun soluklu bir şekilde günlük karikatür çizimi devam etti.

Cumhuriyet'*te ilk günlük çizim.*

— *Hâlâ da ediyor.*
— Ediyor. İşte o günlerde gazete içinde bir iktidar mücadelesi de altan alta sürüyordu.

— *Öyle mi? O kadar önceden yani...*
— Önceden... Emine Uşaklıgil, o sırada dış haberler servisinde çalışıyordu. Ben kendisini herhangi biri olarak uzaktan tanıyordum. Hatta derneğin bazı çeviri işleri olduğu zaman, işte Fransızcaya çevrilecek mektuplar falan, kendisinden rica ederdim. O ciddiye alır, metni alır gider, ertesi gün yazılmış, daktilo edilmiş olarak getirirdi. Çok sevinirdim. Sonradan Osman Arolat'tan öğrendim ki Emine Uşaklıgil gazetenin sahiplerinden biriymiş. Uzun süre dışarıda, yurtdışında yaşayan biri olarak gazeteyi tanımak üzere yazı işlerinde, dış haberlerde, diğer servislerde filan çalışmaktaymış. Çok hoş, çok zarif bir insandır Emine Uşaklıgil. Zannediyorum o iktidar mücadelesinin bir parçası olarak gazete içinde ayrı bir şirket kurup bir mizah dergisi çıkartmak üzere niyetlenildiydi.

— *Gazetenin eki olarak mı?*
— Hayır. Bağımsız bir mizah dergisi olarak. Kaçınılmaz bir şekilde bu işin örgütlenmesi bana verildi. Hem de çok ciddi bir şekilde verildi. Yani ben kendimi birdenbire alışık olmadığım bir işin başında buldum. *Cumhuriyet*'in arka tarafındaki binasının odaları restore edilmeye, onarılmaya başlanmıştı. Yavaş yavaş oralarda yaşanabilir odalar, koridorlar, salonlar ortaya çıkmaya başladı. Arka tarafta yapılan yeni yerlerde bir oda da bana tahsis edildi. Nihayet yıllar sonra bana ait oda oldu. Hem de odanın ortasına oymalı falan bir masa, bir koltuk konuldu. Ben onun arkasına geçtim. Yani gazetedeki işimi bitirir bitirmez koşup buraya, odama geliyordum ve orada mizah dergisini örgütlemek üzere çalışmaya başladım. Sürekli insanlar gelip oturuyorlar. Yazarlar, çizerler. Kendilerini anlatıyorlar, şirin gözükmeye çalışıyorlar deyim yerindeyse.

— Duymuşlar mizah dergisi çıkacağını ve başında da senin olduğunu...

— Hayır, biz duyuruyoruz, biz çağırıyoruz. Ama benim çağırdığım beşse, çağırmadan duyup gelen de en az bir beş daha oluyordu. Bütün bu insanlar o kadar hevesli bir şekilde kendilerini lanse ediyorlar ki ben hiçbiriyle ilgili bir değerlendirme yapamıyorum. Yani, "Olur... Olmaz... Siz işimize yaramazsınız... Siz yararsınız" diyemiyorum. Herkesi sanki kabul ediyormuş gibi heyecanla bir tarafa notluyorum, dosyalar yapıyorum, yaptıkları işleri koyuyorum dosyaya. Sık sık toplantı yapılıyor. Emine Uşaklıgil, Okay Gönensin, ben, birileri daha... Dergi için bir taraftan da para, fon bulunuyor. Yani müthiş bir çaba var ve bütün bunların nasıl olduğu konusunda da benim pek bir fikrim yok. Beni oraya mizahçı diye niteleyerek koymuş durumdalar ve ben orada başarılı olmak durumunda hissediyorum kendimi ve çırpınıyorum.

— Böyle bir işi örgütlemek sana aykırı bir uğraş.

— Hem de nasıl. Çok aykırı bir iş. Kısa süre sonra mide kanaması geçirdim. Çünkü zihni ve bedensel gücüm düştü. Eski tecrübelerimden biliyorum, bir mide kanamasının sendromları hakkında fikrim var ama kimseye bir şey söylemiyorum. Çok eziyetli birkaç gün geçirdiğimi hatırlıyorum. Sürünerek işi örgütlemeye çalışıyorum. O arada insanlar gelmeye başladı, bazılarıyla konuşmam bir sözleşme kanaatine dönüşüyor. Adam benim konuşmalarımdan kendisini işe alındı kabul ediyor. Oysa ben işveren değilim. İşveren başkası. Aradayım. Bunu o tarafa gidip söylemem lazım. Gidip söylüyorum. Ama o taraf kesin bir şey söylemiyor. Böyle arada kalmanın getirdiği müthiş yıpratıcı günlerin sonunda mizah dergisinin olmayacağı, bunun yerine bir çocuk dergisinin çıkartılmasının daha uygun olacağı sonucuna varıldı.

— Sen dahil misin bu kararı verenlere?

— Hayır. Yukarıdan verildi bu karar.

— Tan Oral işi beceremediği için mi böyle bir karar verildi? Yani her şey birbirine karıştığı için mi?..
— Hayır. Mizah dergisi yürümedi... Çocuk dergisi çıkartmanın daha iyi olacağı düşünüldü. Ben yine işin başındayım ama.

— Çocuk dergisinin?..
— Evet.

— Yani sana, "Mizah dergisini bırak, çocuk dergisi yap" diye talimat verdiler.
— Sonuçta evet. Söylenen o çalışma çocuk dergisine dönüştü. Adı kondu: *Çekirge*.

— Kadroda kim ya da kimler var?
— Bir kere Nevzat Erkmen var.

— Bulmacacı?
— Bulmacacı Nevzat Erkmen. O çok ilginç bir insandır. Ticari dünyada önemli bir yönetici. Coca Cola'nın Türkiye'deki kuruluşunu yapmış, çok büyük paralar kazanmış, derken hepsini bırakıp bulmaca ve çocuklara oyunlar yapmak gibi bir hevesin içine gelmiş; Doğu felsefesiyle ilgili müthiş birikimi olan, çok ilginç şeyler söyleyen, dinlemesini iyi bilen biridir. Müthiş bir şekilde canciğer kuzu sarması haline geldik. Nevzat Erkmen hemen evinden sehpalar, masalar, bilmem neler getirerek yeni yapılan odalardan birine yerleşti. Orada çocuk dergisi için çeviriler yapmaya, zekâ oyunları hazırlamaya başladı. Dergiyle ilgili çalışmaları her gün getiriyor, önüme koyuyor. Bir de müzikle ilgisi var. Bir cıngıl besteledi, onu reklamda kullanılmak üzere realize edecek ekipler... Yani benim hayatta yapamayacağım ne kadar ayrıntılı iş varsa benim üzerimden geçmeye başladı. İşleri organize etmeye çalışarak çırpınıyorum ortalıkta. Kavgalar oluyor, gerginlikler oluyor. Ben yine dernekteki gibi idealist bir tutumla işin içindeyim. Böyle bir işin yapılması lazım. O kadar. Dolayısıyla canla başla bu götürülüyor. Ama gelenlerin hiçbiri idealist bir niyet-

le işin içinde değil. Herkes kendi çıkarıyla ilgili. Yaptığı işin karşılığını, parasını almak istiyor haklı olarak.

— *İyi de profesyonel yaşam da bu değil midir Tan? Niye kötü oluyor bu tavır?.*
— Onları suçlamıyorum ki... Kötü anlattım galiba... Hepsi de profesyonel, medeni bir yaklaşım içinde. Bir tek ben bunun içinde idealist bir saflıktayım. Mesela Behiç Ak ve Mehmet Ulusel geldiler. Onları o güne kadar benim tanıdığım çevrede ve dünyada alışmadığım, yeni kuşağın insanları olarak gördüm ben. Hani *cool* diye tanımlanan...

— *Tanımıyor muydun daha önce?*
— Hayır tanımıyordum.

— *Behiç Ak daha karikatürist olarak da tanınmıyordu öyle mi?*
— En azından ben bilmiyordum. Bir gün ikisi geldi ve, "Ben Mehmet Ulusel" dedi biri; öteki de, "Ben de Behiç Ak" dedi. *Cool* diye tanımlanabilecek iki arkadaş ama işte bir sıcaklık doğdu, sıcak bir sohbet oldu. Behiç biraz daha geride duruyordu, Mehmet daha konuşkandı. Ellerindekileri, işlerini gösterdiler. Behiç'in çok ilginç bantları vardı elinde. Ateş Benice de hoş bir şeyler yapmaya başladı. Haslet Soyöz uçaklarla ilgili resimli bant, Nevzat Erkmen kendine "Barış Kaptan" diye takma bir ad koyarak bulmacalar, bilmeceler, oyunlar yapmaya başladı. Derken İsmail Gülgeç... Ben kalktım *Milliyet*'e gittim ve İsmail Gülgeç'i kandırmak üzere dil döktüm ve onu bir toplantıya çağırdım, Emine Uşaklıgil ile tanıştılar.

— *Gülgeç* Cumhuriyet*'e mi geliyor, çocuk dergisine mi?..*
— Çocuk dergisine. Fakat bütün bu çabalar yürüyor ama bir türlü sonuca gidilmiyor. Her gün geliyoruz erkenden, akşama kadar böyle bir gerginlik yaşıyoruz; birileri bir şey çiziyor; dosyalara konuyor, telefonlar ediliyor... Ertesi gün

yine aynı şekilde. Bir program yapılıp, bir tarih konup sonuca yürünemiyor.

— Cumhuriyet *hep öyleymiş demek ki. Ben de böyle bir* Cumhuriyet *tanımıştım.*
— Evet ama bu müthiş bir gerginliğe yol açıyor. O arada Behiç her gelişinde iki-üç tane daha bant çizmiş olarak geliyor. Her gelişinde ama... Onun dosyası yavaş yavaş kabarmaya başladı. Oysa daha ortada fol yok, yumurta yok. Ama o çalışıyor, getiriyor ve dosyasına konuyor.

— *Kimseye para mara ödendiği yok ama...*
— Hayır... Hiçbir şey yok daha. Derken iş kesinleşti, Bülent Erkmen'e kapak ısmarladık. Çok güzel bir kapak ve logo yaptı. Parantez içinde şunu söyleyeyim, Türkiye'de çıkmış çocuk dergilerinin, geçmiş ve daha sonrakiler de dahil en ilgincidir bence. Baştan sonuna kadar sadece telif işler vardı dergide. Hiçbir yerden makas yapılmamıştır; her şey o dergi için üretilmiştir. O arada Yalvaç Ural geldi. Çocuk dergisi uzmanı olarak geldi. Ben aynı heyecanla, yine idealist bir enayilikle, "Şöyle yaparız, böyle yaparız" çırpıntısı içindeyim. Yalvaç Ural'ın becerikliliğini görüyorum. Kapasitesini görüyorum. Ancak bir türlü istediğim kanala girmiyor; o bambaşka şeylerin peşinde. Ne kadar iş veririm, ne kadar para alırım hesabında. Böyle şeylerle meşgul.

— *Tan bence bozukluk sende. O da bir profesyonel gibi davranıyor ve doğrusu da bu.*
— Galiba haklısın. Ancak sonuç olarak bir türlü anlaşamadık. Ne kadar kaldığını hatırlamıyorum onun. Ama iyi anlaştığımızı söyleyemem. Ama... Ama sonunda ben işi yapamadığımı gördüm. Tamam bir organizatör, bir süpervizör gibi çalışıyorum; çok insanı tanıyorum ve bu ilişkilerimi kullanmaya çalışıyorum. Fakat bir de dergiyi pratik olarak götürebilecek yazı işleri müdürü mü olur, ne olacaksa, öyle biri lazım. O günlerde Deniz Oral, eşim, işsizdi. İşten çıkmıştı. Ona tek-

lif ettim. Resim yapmayı sever, çocukları sever. Hoşuna gitti. Geldi işin başına geçti. Ben birden gevşedim, hafifledim ve yeniden sakin bir insan oldum...

— *Deniz profesyonel olarak çalışıyor değil mi? Herhalde o da senin gibi enayice bir...*
— Tabii, tabii. Her şeyiyle profesyonel. Yazı işleri müdürü olarak geldi, derginin başına oturdu. O benim gibi telaşlı değil, sakin bir insandır. Dolayısıyla etrafı da sakinleştirdi; onun gelmesiyle herkes tıkır tıkır çalışmaya başladı. Daha önce sadece bir telaş varken...

— *Çıktı mı dergi?*
— Tabii, epey çıktı. Ateş Benice, Emre Senan, Haslet Soyöz, Necdet Şen çok güzel çizimler, bantlar, resimli romanlar yaptılar. Keza İsmail Gülgeç yine çok güzel bir resimli roman yaptı. Ben "Dost Hayvanlar" diye, her sayıya çocukluğumun dost hayvanlarına dair hikâyeler yazdım. O hikâyeler kaç sene sonra kitap haline geldi.

— Kitabın Kuyruğu Var!
— Evet, evet. Yani çok güzel bir dergi olarak çıktı. Dergiyi zannediyorum Garanti Bankası finanse ediyordu. Satışı da iyiydi. Her bakımdan pırıl pırıl bir dergiydi. Sonra ne olduğunu hatırlamıyorum, ya banka vazgeçti ya başka bir şey. Öyle kaldı.

— *Dergi bitince ne oldu?*
— O ekip, *Cumhuriyet*'te, ana gazetede yer aldı. O günlerde artık *Cumhuriyet* içindeki iktidar mücadelesinin de tarafları belirmiş ve çekişme tırmanıyordu. Yani Hasan Cemal bir tarafta, İlhan Selçuk ve yandaşları bir tarafta. Çalışanlar huzursuzdu. Çünkü gazete mali olarak batıyordu. Durmadan para peşinde koşuluyordu. Bazen para bulunuyordu, o bitinceye kadar sular biraz duruluyordu, sonra yine... Çalışanlar da, "Bu hangi takımdan" diye birbirlerini kolluyorlardı hep.

Herkes kim kazanacak hesabı içinde, kazanacağını hesapladığı takımı tutmaya çalışan bir hava içindeydi. Sonra pat diye boykot kararı geldi.

ALT KAT İNSANLARI – ÜST KAT İNSANLARI

— İlhan Selçuk ve arkadaşları gazeteden ayrıldılar ve "Bu gazete bizim gazetemiz değil" diyerek okurları boykota çağırdılar.

— Evet. Artık oraya gelebiliriz. Gelmeliyiz de. Çünkü benimle de ilgisi var o olayların. Ben Hasan Cemal'lerin yaklaşımını daha doğru buluyordum. Belki *Cumhuriyet*'in o günkü siyasal tandansına göre, onlarınki liberal bir bakıştı, olabilir bu. Ama gazeteye canlılık getirmişlerdi. Hatırlıyorum, gazetede lokantalar, yemek kültürüyle ilgili bir köşe açıldığı zaman gürültü çıkmıştı, "Ne münasebet, ne ilgisi var bunların gazetede" denmişti. Satranç köşesi konulduğu zaman, "Olur mu efendim" denmişti. Bulmaca gibi gazeteyi keyifle okunur hale getiren, canlandıracak bütün yeniliklere karşı tepkiler geliyordu.

— Biz Cumhuriyet *gazetesinin yakın tarihini değil, Tan Oral'ın* Cumhuriyet *gazetesinde geçen hayatını konuşuyoruz.* Cumhuriyet*'teki bu olay sana nasıl yansıdı, nasıl duydun? Bir sabah uyanınca...*

— Söyleyeceğim. Şimdi ayrıntıları bilmiyorum, biz alt kat insanları olarak üst katta olan bitenleri bilemiyoruz. Ancak benim Okay'la, Hasan Cemal'le, Emine Uşaklıgil'le yakınlığım vardı. En azından laf atabiliyorum, espri yapabiliyorum, şakalaşarak bilgi edinebiliyorum. İşte bir gün birdenbire bir ekip gazeteyi terk etti. Dışarıdan bakıldığı zaman görünen şuydu: Para problemi var ve mali bir sıkıntı yaşanıyor. Para bulunursa, parayı kim bulursa iktidar olacak. Böyle algılanıyordu.

— Bu algılama dışarıdan değil, olsa olsa içeriden, gazetenin içinden olabilir...
— İçeriden tabii. Bizim, alt kat insanlarının hissettiği buydu.

— Dışarıda ise Özalizme teslim olmayanlar, devrimci olanlar gazeteyi terk etti deniyordu...
— Dışarıdan öyle, içeriden böyle görünüyor. Peki işin aslı ne? İşin aslı bir iktidar kavgasıydı bence. Ama maaşlar aksamaya başlamıştı. Oysa tiraj hâlâ iyiydi. 120 bin filan civarındaydı. Çalışma aksamıyordu, gazetenin diriliği devam ediyordu. İşte bu noktada bırakıp gittiler. Bırakıp gittikleri zaman bütün sorumluluk Hasan Cemal ve ekibinin üzerine kaldı. İlginç olanı, bir sürü çalışan da kalkıp gitti onlarla, çekişmeyle hiç ilgileri yokken. Birçoğuyla tartıştım. "Yahu gitmeyin, niye gidiyorsunuz? İşinizi bırakmayın, neden gidiyorsunuz" dedim. Hatta Celal Başlangıç'la bir kahvede karşılaştık. Epey sıkıştırdım. "Merak ediyorum, niye gidiyorsun?" diye sordum. Bir cevap vermedi. "Bilemiyorum" dedi, "öyle işte, herkes gidiyor zaten..." Bir alt kademe, yani muhabirler katındaki arkadaşlarım, kimse kızmasın ama tamamıyla bir sürü psikolojisiyle gittiler. Çünkü hepsi arkadaşım. Soruyorum: Niye gidiyorsunuz? Cevap yoktu. Neyse, böylece gazetede köklü bir değişiklik oldu.

— Sen kaldın.
— Kaldım. Çünkü ilgisizim aslında...

— İlgisiz?
— İlgisiz, evet. Ben işimi sürdürdüm, onun dışındaki şeylerle ilgilenmedim. Oysa bir süre sonra ilgilenmek zorunda kaldım. Aynı tarihlerde Aziz Nesin bir gazete çıkarma düşüncesindeydi, biliyordum.

— Onbinler Anonim Şirketi.
— Evet. Bunu biliyordum, herkes biliyordu. Bir sabah gazeteyi elime aldığımda bir toplantı çağrısı. Aziz Nesin başkanlığında bir toplantı; Gazeteciler Cemiyeti'nde yapılacağını, ya-

zar çizerlerin çağrılı olduğunu okudum. "Aziz Bey gazete girişiminin toplantısını yapıyor herhalde" diye düşündüm. İlgi ve merakla kalktım, Gazeteciler Cemiyeti'ne geldim. İçeri girdiğimde toplantı başlamıştı. Uzun bir masanın başında Aziz Bey oturuyordu. Masanın çevresi çok kalabalıktı. Sokuldum ve dinlemeye başladım. Çok şaşırdım. Çünkü herkes *Cumhuriyet*'in boykot edilmesi gerektiğini, bu gazetenin artık alınmaması gerektiğini heyecan ve coşkuyla konuşuyorlardı. Konuşanlar benim kişi olarak kendilerine her zaman borçlu olduğumu hissettiğim, varlığımda, yetişmemde, kendileri fark etmeden katkıda bulunan yazarlar, çizerlerdi. Hemen hepsi saygıdeğer, saygı duyduğum, sevdiğim insanlardı. Önce hakikaten şoke oldum. Çünkü her sözü alan, gazeteyi yerden yere vuruyor; gazetenin artık okunmaması gerektiğini, boykot edilmesi gerektiğini şiddetli bir şekilde savunuyordu. Dehşete düştüm. Usulca gittim Aziz Bey'in yanına...

— *Toplantıyı Aziz Bey düzenlemiş.*
— Evet. Aziz Bey konuşmuyordu, bir fikir beyan etmiyordu. Sadece orada oturuyor ve konuşmak isteyenlere söz veriyordu... "Ben de bir şey söylemek istiyorum" dedim. Aziz Bey de, "Aaa bak, Tan Oral da bir şey söyleyecek" diye hemen söz verdi bana. Ben hiç beklenmedik bir konuşma yaptım orada. "Gazetenin boykot edilmesi kararının burada konuşulmasına ben katılmıyorum, bu çok yanlış bir şey olur. Gazetenin desteklenmesi lazım. *Cumhuriyet* Türk siyasetinde, fikir hayatında önemi olan bir gazetedir. Kaldı ki bu gazeteyi faşistler yasakladı, savcılar yasakladı, mahkemeler yasakladı, insanlar çocuklarına yasakladı, en son siz kaldınız. Yazarlar da yasaklamaya kalkarsa çok yanlış olur" dedim. "Haydi, öyle değil. Hiç de değil" şeklinde, lafımı kesecek şekilde itiraz ettiler bana.

— *Peki Tan, bu kadar nahif misin? Orada olup bitenin bir siyasi tercih eşiği olduğunu fark etmedin mi? Ya da bunu fark ettin de bunun öyle olmadığı kanısında mısın?*
— İkisinin arasında...

— Ne demek bu şimdi?
— Ne o kadar kesin bir siyasi farklılığın olabileceğine inanıyordum, ki hâlâ da inanmıyorum, ne de... Çünkü bunun bir iktidar kavgası olduğunu biliyordum. İnandırıcı gelmiyordu ileri sürülen argümanlar. Dolayısıyla yanlıştı boykota çağırılması. Bir de prensip olarak bir yayın organının aydınlar tarafından boykota çağırılması affedilmeyecek bir girişimdi benim gözümde. Benim söylemeye çalıştığım oydu.

— Peki bir hatırlatma yapacağım. 1971 yılında Cumhuriyet *gazetesinin sahipleri, yani hisse, pay sahiplerinden Niyazi Nun, Doğan Nadi'nin karısı filan bir darbe yaparak Nadir Nadi'yi gazetenin başından uzaklaştırdılar. Gazete sağcı bir çizgiye oturtuldu. 12 Mart rejimi ile mutabık bir gazeteye dönüştü. O dönemde de bir boykot yaşandı. Darbe yapanlar cezalandırıldı ve gazeteden uzaklaştırıldı.*
— Çok doğru. Zaten o örnek alınarak bu girişim ortaya atılmıştı. Ama ben yanlış hatırlamıyorsam, 1971'deki boykot tamamıyla okuyucuların inisiyatifleriyle idi. Yani bir örgütlenme hatırlamıyorum, bilmiyorum. Burada ise okuyucunun gazeteyi boykot etmeye filan hiç de niyeti yoktu. Gazetenin tirajı gayet yüksekti. Aydınların böyle bir harekete girişmesini ben bir kabahat olarak görmekteydim, hâlâ da öyle görüyorum. Ama ben öyle kişi olarak böyle yerlere burnunu sokacak, öne çıkacak, konuşacak bir tabiata da sahip değilim.

— O gün gözünü mü kararttın da, konuştun?
— Çünkü kendimi affedemezdim. Evet. Öyle bir tatsızlık oldu benim oradaki o konuşmam.

— Sözün kesilmedi ama.
— Hayır kesilmedi. Zaten çok da uzun konuşmadım. O toplantıdan hakikaten bir boykot kararı çıktı. Altında imzalar vardı. Gazetenin tirajı 120 binden, 50 bine, sonra da 30 bine kadar düştü.

— *Senin imzan yoktu o açıklamanın altında herhalde?..*
— Hayır. Ben karşı çıkandım. Döndüm, gazetedeki işime devam ettim. Oradaki bir sürü insan gibi. Zaten mali bir çöküntü içinde olan, para peşinde koşan gazete, tirajını da kaybedince iyice yerlerde sürünmeye başladı. Ama aslında ilgisiz olduğum bu çekişmeye bir kere daha karışmak zorunda kaldım. Halbuki ben sadece işimi yapmak istiyordum ve ötesi beni ilgilendirmiyordu. Bir süre sonra "*Cumhuriyet*'i kurtarma toplantısı" diye bir ilan daha çıktı. Gazeteciler Cemiyeti salonunda bir toplantı yapılacak... İlanın altındaki imzalara baktım ve o gece sabaha kadar uyuyamadım. Çünkü ilandaki imzalar daha önce benim karşı çıktığım, okuyucuları boykota çağıran isimlerdi... Yani daha kısa bir süre evvel benim ortaya atılıp da, "Ne yapıyorsunuz, yapmayın" dediğim toplantıda okurları boykota çağırıp gazeteyi zora sokan imzalar, aradan kısa bir süre geçtikten sonra şimdi de *Cumhuriyet*'i kurtarmak üzere ilan veriyorlar ve toplantıya çağırıyorlardı. Bu benim kanıma dokundu açıkçası. Ertesi gün erkenden Gazeteciler Cemiyeti'nin büyük salonundaki toplantıya gittim. Ama çok rahatsızdım, tedirgin ve öfkeliydim. Bütün gece kıvrandım. Çünkü kendimi bir yere koyamıyorum... Önce bir divan oluşturuldu. Yaşar Kemal filan vardı yanlış hatırlamıyorsam. İlkin DİSK başkanı kısa bir konuşma yaptı. İkinci olarak ben söz aldım. Biliyor musun benim yapabileceğim işler değil bunlar. Hiçbir zaman öne çıkan bir adam değildim. Ama söz aldım ve çıktım kürsüye. Dün geceden beri rahatsız olduğumu anlattım. Sonra gazeteyi boykota çağırıp batırmak isteyen kişilerin, bu kez de gazeteyi kurtarmak üzere ortaya çıkmalarını görmekten dehşete düştüğümü, bunu anlamakta güçlük çektiğimi söyledim. Benim konuşmama tepki olarak Berin Nadi Hanım salonda oturduğu yerden ayağa kalkarak, "Bu gazeteyi liberal yapmayacağız" diye bağırdı. Çok şaşırdım tabii. Benden sonra Ali Sirmen söz alarak bana cevap verdi. Ona da şaşırdım.

— Sen bunları anlatırken ben de sana şaşırıyorum ama neyse... Ne dediler, senin argümanlarına mı karşı çıkıldı, şahsına mı?
— Neler söylendi hatırlamıyorum şimdi. Toplantının ertesi günü veya hemen toplantıdan çıkınca gazeteye el konuldu. Gazeteye geldiğimde şöyle bir manzarayla karşılaştım: Gazeteye sahiden el konmuştu. El koyan ekip masalara oturmuşlar ve ellerini de masanın üstüne koymuşlardı. Biçim olarak gözümün önünde çünkü. El koymanın tam görsel kanıtı. İş yapmadan masalarda oturuyorlar ve elleri de masaların üstünde. Gazeteye el konuldu ve şöyle bir mantık çıktı, söylendi de zaten: İşte biz gidince gazetenin tirajı düştü. Yani bu gazeteyi gazete yapan bizleriz. Sizler hiçbir şeysiniz, gibilerinden.

— Kalanlara mı söyleniyor bu?
— Biz gelince tiraj tekrar eskisi gibi olacak, anlamında. Fakat garip bir şey, hiç de öyle olmadı. Tiraj artmadı ve yıllarca süründü gazete. Hâlâ da bir anlamda öyle. Benim o çıkışım gazete tarafından affedilmedi sanırım. İlk icraat şöyle oldu. Arka sayfada karikatür çiziyordum ve karşılığında bir maaş alıyordum. Onun dışında Erdal Atabek'in yazısını vinyetliyordum, Selçuk Erez'in yazısını vinyetliyordum, gazetenin başka çizim işlerini yapıyordum, onlar da toplanarak bana bir ödeme yapılıyordu. İlk olarak bütün bunlar kesildi. Bir tek arka sayfada karikatür kaldı. Tabii sadece karikatürün karşılığı olarak para ödeniyordu. O da iyiydi aslında o zamanlar. Ondan sonra geçen süreç içinde çalışanlar defalarca zam gördü. Bana gelince... Yanlış hesaplamıyorsam, karikatür başına 100 dolara yakın ücret alırken, bu zaman içinde 10 dolara kadar geriledi.

— Hasan Cemal'lerin yönetimi ele aldığı, İlhan Selçuk'ların ayrıldığı dönemde, yanlış hatırlamıyorsam, sen birinci sayfada çizmeye başladın. Bu bir terfi miydi ya da neydi?
— O bir emrivakiydi. Ali Ulvi de ayrılmıştı gazeteden. Bir oldubitti yaptılar, karikatürlerimi birinci sayfaya koymaya başladılar. Çok zor geldi bana. Çünkü birinci sayfada dilediğim gibi mizah yapamıyordum. Arka sayfadaki özgürlüğümü yi-

tirmiştim. Çizdiklerimden hiç memnun değildim. Bu arada Ali Ulvi'yi aradım ve yerin ona ait olduğunu, onu beklediğini ve buraya kendi isteğimle gelmediğimi söyledim. Böyle sıkıntılı bir süreç yaşadım. Bereket çok uzun sürmedi. Birçok konuda olduğu gibi kararımı verdim, "Artık birinci sayfada çizmemeliyim, yanlış bu" dedim ve arka sayfaya döndüm. Kimseye söylemeden, kimseden izin almadan...

— Yani sayfa sekreterine gidip, "Bunu arka sayfaya koy..." mı dedin?'

— Herhalde öyle oldu. O kaosta da kimse bir şey demedi... Yani saygılı davrandı insanlar. Aynı günlerde bir de gazetenin iflası meselesi var. Orada da yine benim bir tavrım var. Gazetenin yasal olarak iflas edeceği anlaşıldı ve iflasın günü de belli oldu. Bu şu demekti, gazete ertesi günü iflas edecekti, kapanacaktı, başka bir hukuki manevrayla yeni bir gazete olarak devam edecekti. Yani benim çalıştığım gazete artık bitmiş oluyordu. Ertesi günü yeni bir şirket ve yeni bir gazete olacaktı. Ne ben onlara muhtaç olmalıydım o gün, ne de onlar bana. Aynı gün ben de ilişkimi bitirmeliydim. Daha vaktim olmasına rağmen ben o günün tarihiyle emekliliğimi istedim. Aslında emeklilik için bir-iki senem daha vardı. Eğer bir sene daha kalsaydım çok daha büyük bir tazminat hakkım doğacaktı. Ama hiç umurumda değildi. Ertesi sabah özgür uyanmayı çok önemsiyordum.

— Yani, "Bu gazeteyi çıkaran şirket iflas ediyor, kapanıyor. Hazır kapanmadan ben emekliliğimi isteyeyim de tazminatımı alayım" diye mi düşündün?

— Tabii değil. Tam tersi. Tazminatımı nasıl olsa herhalde alacağım. Ama ertesi günü benim gazeteyle hiçbir ilgimin kalmaması lazımdı. Eğer böyle bir şey yapmasaydım, ertesi günü o gazeteye muhtaç durumda, kapının önünde bekliyor olacaktım. "Gazete kapandı, yeni gazeteye beni alır mısınız" demek zorundaydım. O gün elemanıyım gazetenin. Oysa ertesi gün ben herhangi birisiydim. Emekliliğini istemiş, ayrılmış, yeni gazete için herhangi birisiydim.

— *O gün çizmedin mi?*
— Eğer çizebiliyorsam, demek ki yeniden benden talep edilmiş oluyor. Yani ben muhtaç olmuş olmuyorum. Bu duygu benim için çok önemliydi, ben bunu uyguladım. Ertesi gün gazete yeni bir kimlikle çıktı. Ben de yeni bir kişi olarak o gazetede, "Sen ne arıyorsun" demedikleri için işime devam ettim.

— *Nahif... Tabii burada nahif kelimesini "çocuksu" anlamında kullanıyorum. Yaptığın çok çocuksu. Bütün bu olup bitenler senin kafanda olup bitmiş aslında.*
— Tabii, tabii.

— *Senin kendi kişisel hesaplaşmanın, kendi iç hesaplaşmanın bir parçası olabilir bu olsa olsa. Ahlakının bir parçası olabilir. Çünkü orada çalışanlar, "Bu iflas bir hukuksal formülden ibaret. Aslında* Cumhuriyet *kapanmıyor,* Cumhuriyet *sadece devam edebilmek için bir hukuksal manevraya başvuruyor" diyorlardı ve bu doğruydu...*
— Ama ben o manevrayı içine sindirebilecek adam değildim.

— *Evet ama bunun kimse farkında olmadı. Açıklamadın ki...*
— Ama ben kendim farkındaydım, istifa ettim, yani emekliliğimi istedim, ayrıldım gazeteden. Daha nasıl açıklayayım? Tarihiyle marihiyle idareye kâğıdımı verdim, emekli oldum. Ondan sonraki süreç de ilginç tabii. İflas masası kuruldu bir süre sonra. Kıdemimin gazetede çalışmaya başladığım tarihten itibaren hesap edilmesini talep ettim. Oysa gazete beni yıllarca kadrosuz çalıştırmıştı.

— *Biliyor muydun?*
— Tabii biliyordum, yıllarca. Umrumda değildi. Çok daha sonra gazetenin içinde bir reforma gidildiğinde kadrosuz, sendikasız insan bırakmamak çabası sırasında ben de kadrolanmıştım. Kıdemimle ilgili başvurumu kabul etmediler ama. Kıdemimi onların kadroladıkları o tarihten itibaren hesapladılar. Ben de ısrar ettim. "Yasaları biliyorum, yıllardır çalıştırı-

lıyorum, eğer böyle hesaplarsanız muvaffakatnameyi imzalamıyorum" dedim. Gazetenin avukatı, ismini hatırlamıyorum, ciddi bir adamdı, çok uzun süre benimle tartıştı; her gün gittiğimde adam beni çağırıyordu, oturuyorduk ve saatlerce beni ikna etmeye çalışıyordu. Ben de sırtımda yumurta küfesi olmadığı için direniyordum: "Ne olacak? Benim kaybedeceğim bir şey yok, niye benden bunu istiyorsunuz? Karşılığında ne talep ediyorsunuz ki böyle bir kâğıt imzalamamı istiyorsunuz? Ben sizden bir şey istemiyorum, sadece hakkımı istiyorum, bu kadar." Uzun süre tartışıldı. O kadar uzun sürdü ki bu tartışma, bir gün karşımdaki adama acıdım. Yani yaşlı başlı bir adam, gazete adına benimle uğraşıyordu. Gerçekten acıdım, içim ezildi, "Tamam, ver imzalıyorum" dedim. Yalnız küçük bir şart koştum, "Benim şu tarihte çalışmaya başladığıma dair sizden bir kâğıt istiyorum" dedim. Yani benim böyle bir talebimin onlar tarafından resmen alındığına dair bir kâğıt, yani hukuki anlamda suyunun suyu bir kâğıt...

— *Onu verdiler herhalde. Çünkü hukuksal bir anlamı yok...*
— Verdiler evet... Paramı almaya gittiğimde, Çemberlitaş'ta bir bankadan alacaktım, alacağım miktarın ne mene bir şey olduğunu hiç bilmediğim için elimde küçük bir çanta vardı. Gittim, kuyruk muyruk, hesap kitap, sonunda veznenin önüne gittim. Orada da kâğıtlar imzalandı, işlemler bitti ve veznedar paket paket para çıkarmaya başladı. Ben buna hazırlıklı değilim. Terler boşanmaya başladı. Çünkü herkes bana bakıyor. Para paketleri böyle üst üste yığıldı.

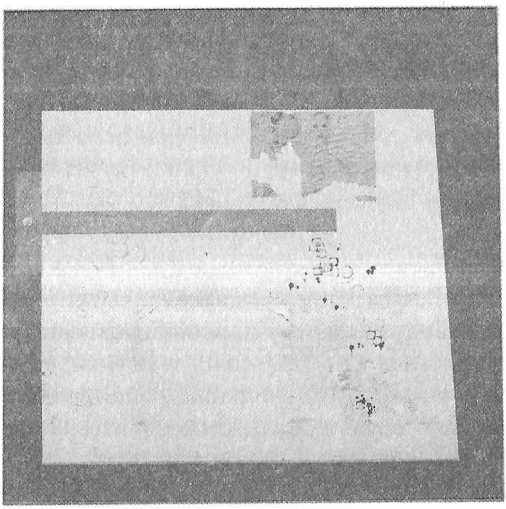
— *Yani yüklü para aldın.*
— Gerçek kıdemim hesaba katılsa alacağım miktarın onda biri kadar bir para. Ama yine de epey tutuyor. En azından hacim olarak. Ben onları üst üste dizip çantaya koymak isterken, üst üste konup da kuleleştiği için patladı, bütün paralar yerlere dağıldı. Herkes böyle alay edercesine bana bakıyor. Ben ter içinde, dağılan paraları birer birer toplayıp paket yapıp çantanın içine tıkarak çıktım bankadan. O parayla ken-

dime küçük bir daire almaya karar verdim. Çünkü hiçbir şeyim yok hayatta. Artık emekli de olduğuma göre usulü bozmamak lazım. Nasıl bir şey alacağıma dair bir fikrim de yok, paramın yeteceğini de sanmıyorum... Yok, hayır... Bu hikâyeyi böyle anlatamam... Araya başka ve çok hoş bir hikâyenin girmesi lazım.

TEK TABLOLU RESSAM

— *Girsin bakalım...*

— Ben hayatta bir tek resim yapmıştım. Orhan Taylan'la yakın işbirliği yaptığımız yıllarda karikatür olmayan, bayağı, bir buçuğa bir buçuk metre, yağlıboya bir resim yapmıştım. Orhan Taylan Gayrettepe Resim Yarışması'na katılmak üzere çalışırken, "Sen de bir resim yapsana" dedi. Ortada bir buçuğa bir buçuk büyük bir tuval vardı. "Peki" dedim ve o büyük tuvale bir resim yaptım. Bir mimarlık öğrencisinin çalışına masasının üzerine gerdiği kâğıdın bire bir kopyasıydı adeta. Yani resme baktığın zaman, kuşbakışı bir çalışma masası, T

Tan Oral'ın yaptığı tek tablo.

cetveli duruyor, köşede yanan bir sigara ve konulup kaldırılan çay bardaklarının izleri, çini mürekkebi şişesinin izleri, gerilmiş seloteypli, iş bittikten sonra kaldırılmış ama orası temiz kaldığı için izi çıkmış çalışma kâğıdı ve her tarafta küçük küçük notlar, hesaplar, şiirler bulunan ilginç bir resim çıktı ortaya. Yarışmaya götürdük ve o yarışmada ödül aldı o resim.

— *Birinci mi oldu?*
— Hayır, ya ikinci ya üçüncü oldu. Tam hatırlamıyorum. O sergiyi gezdim ben. Serginin en ilginç resmiydi gerçekten. Daha sonraki yıllarda o tür çalışmalar çok yapıldı ama o yıllarda herkes yağlıboyayla, adam gibi resim yapardı, benden ise böyle bir resim çıktı. Yaptığım tek resim. Sonra bu resmi, Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nin yıllık sergisine gönderdim. Resim Ankara'da ve İstanbul'da sergilendi. Fakat "Sergiye Kabul Komitesi" o kadar kararsız kalmış ki resmin arkasında, "evet, hayır, evet, hayır" anlamına gelecek çeşitli etiketler, notlar arka arkaya sıralanmıştı. Yani arkasına not alınmış, fakat sonunda kazanmış ve sergiye girmişti. Ankara'da sergilendiği sırada izleyenler de kalemle resmin üstüne katkıda bulunmuşlar.

— *Tablona mı müdahale etmişler?*
— Evet, para hesapları var, bilmem ne resimleri var, yazıp silinmiş satırlar var.

— *Mona Lisa'ya bıyık takmak gibi bir şey değil mi bunların yaptığı?*
— Ben epey farklı bakıyorum buna. Fakat dilim dönecek de iyi anlatabilecek miyim bilemiyorum. Sanat konusunda, "Sanatın yüce olmadığı, hayatın yüce olduğu" gibi her zaman savunduğum bir düşüncem var. Dolayısıyla sanat eserinin vazgeçilmez olduğu ama asla insanı ezen bir kutsallık taşımadığı kanaatindeyim. Bende bu o kadar kuvvetli bir düşüncedir ki adeta anti-sanat gibi algılanır çevremdekilerce. Dolayısıyla izleyicinin benim yağlıboya tablom üzerine yaptığı katkılar da

benim için çok doğaldı. Fakat sergi komiserliği tarafından dehşet verici bulunduğu için başına bir bekçi koymuşlardı. O resmin başında sergi boyunca bir bekçi bekledi. İstanbul'a geldiği zaman da o resmin etrafına bir küçük parmaklık çevrilmişti.

— Hoş hikâye... Tablo sergilendi, fakat Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nce satın alınmadı.

— Hayır. Almadılar. Sonunda resim Beşiktaş'taki Resim ve Heykel Müzesi'nden bana iade edildi. O resmi oradan alıp Fındıklı'daki eve getirmek zorundaydım. İşte o gün bir daha resim yapmamak üzere kesin kararımı verdim. Çünkü bir buçuğa bir buçuk yelken gibi tabloyu taşımak o kadar zordu ki... Taksiye sığmaz. Kamyonet lazım. Yani elde taşıdım. Rüzgârda uçuyordu. Ben uçmamaya çalışarak, onu zorbela tutarak, büyük bir zahmetle kucağımda, ite kaka eve geldim. Fındıklı'daki evi sen de bilirsin. Eve girdim. Odanın bir duvarı olduğu gibi penceredir, Boğaz'a bakıyor. Bir duvarı camdır, mutfakla salonu ayırır. Bir duvarı baştan aşağı kütüphanedir. Dördüncü duvara sığardı ama altında kalorifer radyatörü var. Radyatörle tavan arasındaki mesafe bir buçuk metreden daha az. Dolayısıyla resim oraya da girmedi. Asacak da başka hiçbir yer yok. Mutfakla oda arasındaki camekânın arkasına dayadım o resmi. Yani asacak bir yerim olmadı. Yıllar sonra asacak bir yer bulabildim. Şimdiki evimde asılı...

— Cumhuriyet'*ten aldığın tazminatla bir küçük daire satın almayı düşündüğünü anlatırken araya bu tablo öyküsü girdi. Yaptığın tek tablo. Tamam da apartman dairesi alma düşüncesi ile bu resmin ne ilgisi var.*

— Anlatacağım. Zaten o yüzden anlatıyorum... Bir evim, başımı sokacak kendime ait bir yerim olmadığının bilinci içindeyken, bir cinlik geldi aklıma. Gürsel Boyla ile bir plan yaptık. Gürsel Boyla benim eskiden tanıdığım, mühendis bir arkadaşım. Sıraselviler'in başında bir kafe açmıştı. Hem restoran, hem kafeydi. Gürsel Boyla ilginç bir adamdır. Onunla

şöyle bir karar verdik: Tek resimlik bir sergi yapalım. Bu sergide bir tek bu resim olsun.

— *Senin o ünlü resim?*
— Evet. Sergiyi de o kafede açalım. İyi bir organizasyon yapalım, parası olan resim meraklılarını çağıralım. Ayrıca bu resmi ve macerasını anlatan güzel bir broşür hazırlayalım. Bunlar yapıldı hep. Yani baskı aşamasına kadar fotoğrafları çekildi, yazıları yazıldı, her şeyi yapıldı. Ben ayrıca bir belge imzalayacağım: "Hayatımda bir tek resim yaptım ve bundan sonra da asla resim yapmayacağımı garanti ederim" yazılı bir belge. Böyle bir belge imzalandığı anda birdenbire resim çok büyük bir değer kazanıyor. Yani nedret değeri ile birlikte maddi değeri de dehşetli bir şekilde artıyor ve bu bir ev aldıracak miktara kadar yükselir hesabındayız. İyi bir tanıtım yapılırsa, bir zengin şirket veya...

— *Orijinal meraklısı bir resim fanatiği...*
— Her şey organize edildi ve fakat 1995'te, Tansu Çiller'in 5 Nisan kararları ile devalüasyon patladı. Bizim bütün plan çöktü.

— *Niçin çöksün?*
— Çünkü devalüasyondan, krizden sonra kimsenin böyle bir şeye para yatıracak hali kalmadı. Resim hâlâ bende. Evimde asılı duruyor.

— *Çok güzel, daha doğrusu akıllı, senden beklenmeyecek kadar akıllı bir projeymiş. Bunu ileride düşünelim... Neyse bildiğim kadarıyla bir evin oldu. Nasıl?*
— Gürsel Boyla ev problemimi bildiği için, "Yahu benim ortağımın bir evi var, satmak istiyor" dedi. "Peki" dedim. Galatasaray'dan Tophane'ye inen cadde üstündeki binaya gittik. Ev sahibi, Gürsel'in ortağı olan avukat hanım Ülker Arıkan, "Satılık olan kat kilitli, sana bir altındaki katı göstereyim" dedi. Aşağı katta birileri oturuyor. Satılık olan kat deniz gören

harika bir kat. Birçok odası var. Ama orası kilitli olduğu için bir alt katı göreceğiz. O kat deniz görmüyor ama hissettiriyor denizi. İçinde oturanlar var. İçeri girmedim. Kapıdan şöyle bir baktım, "Tamam tamam, teşekkür ederim, gördüm" dedim. Zaten satın alacağım ev de o değil. Benzer bir yere fazla bakmak istemedim. İşin tuhafı şu: Benim elimdeki para... Diyelim ki benim elimdeki para 600 milyondu. O zamanlar 600 milyona ev alınabiliyordu. Fakat bana gösterilen kat 800 milyondu. 200 milyon kadar param çıkmıyordu. Kredi, borç gibi şeylerle hiçbir temasım yok benim, istemem de... Benim zaten ev alma fikri yüzünden elim ayağıma dolaşmış durumda. Bu konuşmalara giderken, yani evi alma işlemleri sırasında, o sırada Deniz'le boşanmış olmamıza rağmen, ona rica ettim ve o benimle beraber geldi. Avukata gidip tapu işlemleri yapılırken, ben o kadar ürktüğüm ve bilmediğim bir alandayım ki, Deniz benimle beraber geldi ve beraber yaptık bu işlemleri.

— *Deniz senin vasin gibiydi...*
— Evet, öyle diyelim. Ama o katı alamadım. Param yetişmediği için. Ev sahibi avukat hanım, "Benim bir katım daha var, dedi, alt kat. Onu satayım sana. Onu 600 milyona veririm. Yani senin elindeki para neyse, ona satarım" dedi. "Peki, bir görelim" dedik. Gittik, bir rastlantı, Behiç Ak da bizle birlikte geldi. Orada Behice Boran'ın oğlu oturuyormuş kiracı olarak. O çıkmış. Karanlık bir ev. Bir koridor, koridorun ucunda bir oda, koridorun sağında minicik bir oda, öbür tarafa doğru minicik bir oda daha. Dibinde bir mutfak, bir banyo. Burası olsa olsa bir yatırım olabilir. Öyle şeylere de aklım ermiyor ya, Behiç, "Saçmalama, çok güzel bir yer burası. Yani yeri çok güzel. Sakın kaçırma, bir daha bulamazsın" dedi. Onun gazıyla o evi aldım.

— *Behiç de ticaretten, yatırımdan çok anlar ya...*
— Ama iyi olmuş. O evi aldık. Ondan sonra hemen ben ölçtüm biçtim, rölövelerini çıkardım, o bölme duvarlarını kaldırıp, mutfağı ön tarafa getirip, arka tarafı yatak odası yapa-

rak, banyoyu yeniden tanzim ederek, kendime bir çalışma yeri yaparak filan bir proje geliştirdim. Projeyi bu tür yapı işleri yapan birisine Necip Meral'e emanet ettim. O hemen çalışmaya başladı içeride. Elime para geçtikçe de maaştan artan, bilmem nerden gelen ufak tefek paralar veriyorum adama. Esas parayı evi almak için verdik ya, adama ancak küçük paralar vererek işi götürüyorum. O yüzden de iş uzadıkça uzuyor. Bütün bunlar olurken ben Göztepe'de Deniz'in evinde oturuyordum. Deniz'in gezilerde kullandığı uyku tulumu vardı. "Deniz, şu uyku tulumunu versene. Bir evim var, içinde bir gece yatmak istiyorum" dedim. Uyku tulumunu aldım, gittim bir gece kendi evimde yattım ve sabahleyin kendi evimde uyandım. Bu hiç tanımadığım bir duyguydu...

— *Peki... Tan Oral'ın* Cumhuriyet *macerasını noktalayalım ama... Gazetede o fırtınalı günler bitti ve Tan Oral o gün bugün hâlâ* Cumhuriyet *gazetesinde çiziyor. Hâlâ parasal sorunlar var mı Tan Oral ile gazete arasında?*

— Bak, ben gazetedeki bu parasal problemi kendime dert edersem, ya bunun eziyetini çekeceğim veya düzeltilmesi için uğraş vermek zorunda kalacağım. Oysa bu benim işim değil. İşim bu değil. Ben işimi yapıyorum. O zaman bir karar vermeliydim. Verdim de: "Benim böyle bir parasal problemim yok" dedim. Bunu da şöyle bir pratiğe bağladım. Biliyorsun, gazete bir bankaya yatırıyor maaş paralarını. Ben de evdeki telefon, elektrik, doğalgaz faturaları için bankaya otomatik ödeme talimatı verdim. Dolayısıyla hayatımdan bunlarla uğraşmak işi de çıktı. Gazeteyle uğraşmak da çıktı. Güzel bir özgürleşme oldu. Para az geldiğinden bir iki defa mesela telefon kesildi. Niye kesildiğini anlamaya çalıştım, para yetmediği için kesmişler. Ondan sonra başka kazançlardan gelen ufak tefek paraları da o hesaba yönlendirdim. Artık telefonum da kesilmiyor, oradan bir gelirim de yok. Gazete benim saydığım giderlerimi ödüyor. Daha önceki yıllarda, gazetede daha yoğun olarak çalıştığım günlerde üst kademe çalışanlarının bütün bu giderlerinin gazete tarafından ayrıca ödendiğini bilir-

dim. Yani telefon paraları, benzin paraları, bir yere gittikleri zaman yolculuk paraları gazete tarafından ödenirdi. Dolayısıyla sonuçta ben de aynı imtiyazlara kendimce sahip oldum.

— *Yani* Cumhuriyet*'in üst kademesine terfi ettin sen.*
— Etmiş oldum. Maaştan vazgeçip bu paraları ödeterek...

İYİ BAŞLAYAN, ZOR YÜRÜYEN BİR EVLİLİK

— *Şimdi artık* Cumhuriyet *öyküsünü noktalayalım ve yeniden senin özel hayatına dönelim. Dehen'le tanıştınız, birbirinizden hoşlandınız, nişanlandınız. Sonunda nasıl nikâhlandığınızı anlattın...*
— Dehen'in kendisini anlatmadım ama... Nasıl evlendiğimizi filan anlattım da, Dehen'i anlattığımı hatırlamıyorum... Çok hoş bir insandır. Az rastlanacak, sürekli neşeli, her zaman gülebilen... Ama herhangi bir nedenle gülen... Bir de sivri zekâlıydı. Bayağı sivri bir zekâsı vardı...

— *Bir de benzeri az bulunacak derecede sakar...*
— Evet, sakarlığı da müthiş tabii. Ama sakarlığı da gülmek için ek bir neden oluşturur bulunduğu çevrelerde. Çok tanık olmuşumdur, vapurdan çıkarken ve eliyle koluyla bir şey anlatırken, insanlara çarptığını, insanların denize düşmekten zor kurtulduğunu bilirim. İnsanın içine sevinç katan bir kızdır Dehen. Tanıştıktan epey sonra bir gün Şişli'de bir yerde yemek yerken ben birdenbire, "Benimle evlenir misin?" dedim. İlk defa söylenmiş bir şey bu benim hayatımda. Nasıl olduğunu ben de bilmiyorum. Dehen de şaşırdı. Çünkü onun için de evlilik hesapta yoktu. O da "Peki" dedi ve böyle evlendik. Evlenmeden evvel de Harbiye'de, Elmadağ'da...

— *Elmadağ Caddesi'nde.*
— Elmadağ'da evet, o Ermeni Kilisesi'ne ait vakıfların arkasındaki sokakta çok güzel bir eski evin teras katını kiraladım.

Önde ve arkada camekânlı terasları olan, girişi mermer, geniş merdivenleri olan romantik bir yerdi.

— Tan, daha önceki evleri de bu ölçülerle anlattıysan işimiz var. O evi öyle bir anlattın ki sanki senden sonra o evde ben oturmamışım, evi bilmiyormuşum gibi, yeni bir ev gibi dinliyorum.

— Ama öyleydi. Gerçekten güzel bir evdi orası. O eve yerleştik. Benim kırık dökük kitaplığım getirildi kondu. Eski bekârlık evindeki yatak, yeni eve sedir olarak kondu. Bir sallanan sandalyem vardı ya, o kondu. Tanıdığım bir marangoza gardırop, dolap ısmarladık. Böylece son derece sade bir ev oldu. Tabii Dehen'in zengin babasının ve ailesinin bulunduğu bir ortamda bu yadırganıyordu. Ama ben direndim. Hiçbir şekilde, bir yardım kabul etmeyeceğimi yeterince sezdirdim sanırım. Buna rağmen yine de bir şeyler yaşandı. Mesela bir gün otururken evin müziksiz olması yakınma konusu oldu aramızda. Ertesi gün evde bir Dual pikap vardı. Dehen'in dayısının mı, amcasının mı yanında böyle konuştuğumuz için hemen hediye olarak Dual pikap geliverdiydi.

— Gelinin dayısından bir Dual pikaaaaap!..

— Evet biraz öyle... Hakikaten çok hoş bir evlilik hayatı yaşamaya başladık. Fakat arka arkaya şanssızlıklar da yaşandı. Evliyim, sevdiğim, çok sevdiğim bir eşim var, işim var, Radar Reklam'da düzenli olarak çalışıyorum. Yani çok alışık olmadığım, düzgün bir hayat...

— Tan Oral için bir kâbus mu bu?

— Yooo olur mu, çok hoştu, düzgün bir hayattı. Radar Reklam Beyoğlu'ndaydı. Yürüyerek işime geliyordum. Akşamları yürüyerek evime dönüyordum. Öğleyin çıkıp içki içiyorduk hep beraber. Akşam evimize misafirler geliyordu. Radar Reklam'da Yalçın Çetin'le birlikte güzel, keyifli bir çalışma tutturmuşuz. Reklam filmleri çekiliyor ve reklam filmlerinin animasyonu yapılıyor. İşyeri güzel, ev güzel...

— *Eş güzel...*
— Eş güzel, hayat düzgün ve rahat... İşyerinde, Radar Reklam'da birden müthiş bir ülser kriziyle kıvranıp kaldım ben. Röntgen çekildi, onikiparmakbağırsağında metal para kadar bir delik. Bütün hayatım karardı. Ne konuşabiliyorum, ne çalışabiliyorum, ne düşünebiliyorum. Hayattan bezdiren bir dert... Zaten doktora gidip de, "Bende böyle böyle belirtiler var" dediğimde, "Tamam, tamam, ülsersin sen," demişti. Çünkü ülserin en tipik arazını bir türlü tarif edemiyormuş hastalar. Yani ağrı dese değil, bulantı dese değil, bir tek hayata küsüp bir köşede kıvranmak gibi bir duygu. Uzun süre perhiz yapmam gerekti ve böylece normal hayat bozuldu. Bir pazar günü, hiç unutmuyorum, artık perhiz burama geldi ve kendimi iyi hissetmiş olmalıyım ki gidip bakkaldan rakı ve beyazpeynir, domates aldım. Birdenbire normal hayatıma doğru bir dönüş yaptım. Ama çok eziyet çektim o ülser yüzünden.

— *Talihsizlik değil talihsizlikler demiştin...*
— İkinci talihsizlik daha acı tabii. Kız kardeşim Gültekin Çizgen'le evliydi. İki buçuk yaşında Başak adında bir kızı vardı ve boşanmıştı Gültekin'den. Şişli'de bir evde yaşıyordu. Benim de hayatımın mutlu bir dönemiydi. Etrafımda kadınların çok olduğu bir dönem. Yani eşim var, kız kardeşim var, annem var, teyzem var ve bütün bu kadınların ortasında el üstünde tutulan bir erkeğim. Birden bir telefon geldi. Kız kardeşim Filiz... O da Radar Reklam'da grafiker olarak çalışmaya başlamıştı.

— *Ne telefonu bu?*
— Telefonda kız kardeşimin ölüm haberi geldi. Hiç, durup dururken...

— *Kalp krizi mi?*
— Düşmüş. Oturduğu binanın en üst katından ve gitti.

— *İntihar?*
— Bilmiyorum, hiçbir fikrim yok. Kimsenin bir fikri olmadı.

Komşuları cam silerken gördüklerini söylüyorlar. Hayatına kıyması için ciddi nedenleri de bulunabilir mi, bilmiyorum. Dehen'le dediğim gibi çok mutlu bir dünyam var. Mutlu bir hayat yaşıyorduk. Fakat böyle bir felaketle yüz yüze geldiğim zaman insan sığınacak bir yer ve kişiler arar oluyor. Deniz hepimizin yakın arkadaşıydı. Ona sığındım bir anlamda.

— *Ne demek sığınmak?*
— Yani ölüm karşısında ve sonrasında yapılması gereken işlerde destek almak için, yardım talep edebileceğim ya da talep etmeden yardım bulabileceğim bir insan olarak...

— *Ölüm karşısında yapılacak işler derken, mezar yeri, defin ruhsatı falan mı?*
— Hepsi... Her şey. Mesela anneme haber verilmesi. Çünkü en azından annem kalp krizi geçirmişti daha önce ve tedavisi sürüyordu. Bu acı haberi ona bildirecek kişi bendim. Bütün bunlar için moral bir güç sahibi olmak lazım. İşte o zayıflık sırasında böylesi bir ihtiyaçla Deniz'e sığındım. Deniz sağlam bir insandır, sakin ve sağlam bir insandır. O moral desteğe ihtiyaçla gitmiş olabilirim. Ölüm hikâyesi kendi prosedürü içinde yürüdü gitti. Fakat iki buçuk yaşında bir çocuk kaldı ortada. Anneannenin yanında. Zaten arada sırada gidip orada kalabiliyordu. Kalp krizi geçirmiş bir anneanne, yaşlı bir baba ve iki buçuk yaşında bir çocuk. Onları böyle yalnız bırakmak bir de küçük çocukla üstelik çok zor olacağı için, aynı sokakta, Kızıltoprak'ta, bahçe içinde üç katlı bir evin giriş katı kiralandı. Hemen oraya taşındık ve Elmadağ'daki evi de zatıâlinize bıraktık.

— *Oraya Dehen'le birlikte taşındınız değil mi?*
— Elbette Dehen'le birlikte o büyük eve taşındık. Orada ben, Dehen, yakın arkadaşlarımız, Deniz de bu arkadaş grubunun içinde, beklenmedik bir ölüm karşısında herkes hayatı bozmadan, hayatın ve hayatının dengesini bozmadan, ayakta durmanın ve diri kalmanın örneğini verircesine bir yaşama tarzı tutturdu.

Dehen ile Akşehir'de.

Filiz ve Dehen ile Kuzgun Acar'ın Galata Kulesi lokantasında.

— Bir ölüm yaşanmamış gibi...

— Adeta olmamışçasına. Öyle "ha ha" değilse bile, kimse acısını karşısındakine hissettirmeden hayatı normal bir şekilde götürmek gibi bir çabaya girişildi. Dehen'e ve yakın dostlara bu anlamda şükran borcum vardır. Ev büyük bir ev. Beş odalı. Etraf yeşil, meyve ağaçlarıyla dolu bir bahçe ve yeşile boyanmış bir çalışma odası. Bahçeye doğru çıkıntı halinde pencereler. Pencerelerin içi çiçekli. İşte böyle bir yerde ben çalışmaya başladım. Yapabileceğim tek şey aralıksız çalışmaktı.

— Evlilikte bir sorun yok ama? Henüz yok?..

— Evlilikte sorun yok fakat evin büyük olması, yaşadığımız sıkıntılar, bütün bunlar sanırım bizi mutlu etmemeye başlamıştı.

Velhasıl çok klasik anlamda bir hayat değildi bizimki. Biraz bohem bir hayattı. Gelen gidenimiz çok olurdu. Bir süre sonra Dehen'le olan ilişkimiz sallanmaya başladı. Tabii bütün sallanan ilişkilerde olduğu gibi başka bir sallanmayan beden de o boşluğu dolduruyor ister istemez. Bütün bunlar bir çirkinliğe neden olmadan, bir tartışmaya neden olmadan, hiç kimsenin kalbi kırılmadan, çok yumuşak bir şekilde yaşandı.

Göztepe'de, Tan Oral, Veli Şevkedov (Bulg.), Turhan Selçuk, Polat ve Nur Nahabaş, Alper Uygur.

Yani bütün bu olayın içindeki ben dahil ne kadar figür varsa hepsi kutlanmaya değer bence. Süreç şöyle oldu: Ayrılmaya karar verdik ve ayrıldık. Ayrılmadan evvel birbirimizin üzerindeki ilgi kalktı.

— *"Birbirimizin üzerindeki ilgi..." Ne demek istedin?*
— Kontrol diyecektim ama çirkin bir laf o.

— *Bağ de o zaman.*
— Her neyse.. Nerede olduğumuz, ne zaman döndüğümüz konusunda artık birbirimize bilgi vermeden bir süre daha aynı evde kalmaya devam ettik. Ama karar verilmişti, deklare edilmişti. Ben yine de akşamları pencerenin önünde Dehen'in gelmesini beklerdim. Mesela geç, saat 11 olmuş, 12'ye geliyor... Normal birlikte yaşarken belli saatte insanlar ya buluşuyor evlerinde ya da bilgileri oluyor nerede olduğu hakkında. Doğal olan bu. Artık o bilgilendirme zorunluğu ortadan kalkmışken, tamamıyla bir bağ ve merakla ben onun gelmesini pencerede beklerdim. Köşeden gördüğüm zaman girer içeri yatardım.

— *Bunun tersi de var mıydı? Dehen açısından yani...*
— Tersinin var olup olmadığını bilmiyorum. Yalnız bir kırgınlık olmadan ama hüzünlü bir ayrılık olduğunu biliyorum. Otobüsle mahkemeye gitmiştik beraber ve tabii ayrılmak üzere mahkemeye giden iki kişi olarak artık konuşacak fazla bir şey yoktu. Yan yana kalabalık bir otobüste asılmış giderken Dehen'in ince ince ağladığını görmüştüm. Çok içime dokundu. Fakat bazen süreç, duygularını dahi ezip geçebiliyor insanın. Yani hayatın önümüze getirdiği süreci yaşamak zorunda kalması, insanı geri dönülmez bir şekilde teslim alıyor. Böylece ayrıldık.

— *Ve Tan Oral yeni bir hayata başladı. Deniz'le...*
— Deniz... Deniz de daha önce evliydi ve o sırada bir ayrılma sürecindeydi, ayrılmak için uğraşıyordu. Hatta, "Yahu ayrıl-

Dehen Sür ve Deniz Akidil.

dık, hâlâ birçok eşyasını toplayıp gitmedi. Ne adam" diye şikâyet ediyordu eşinden. Ayrıldığı kocası da çok sevdiğim bir insandır, o da Akademi'den. Bütün bunlar olurken Deniz, Taksim'de bir bodrum katta, çok küçük, güzel bir dairede oturmaya başladı. Minicik bir evdi ve Dehen'le birlikteyken çok sık gittiğimiz, kaldığımız bir evdi. Hoş yaşanan bir dönemdi o. Sıcak arkadaşlık ve dostlukların iç içe yaşandığı bir dönemdi. Bir süre ben büyük evde yalnız kaldıktan sonra Deniz'le, Kızıltoprak'taki büyük evde beraber yaşama kararı verdik. O ev anneme çok yakındı. Her an gidilip gelinebiliyordu...

Dehen'le ayrılırken avukatım Namık Behramoğlu'ydu. Namık Behramoğlu, Dehen ile benim yakın ahbabımızdı, evine sık sık gittiğimiz bir insandı. Boşandıktan sonra ilam elime geldiğinde gördüm ki Namık bana bir sene evlenme yasağı koydurmuş. "Tabii lan, saçma sapan bir iş yapmayasın diye böyle bir yasak koydurdum," dedi Namık. O yüzden bir yıllık evlenme yasağım vardı.

— *Aynı evde oturan iki arkadaş...*
— Hayır, iki arkadaş değil. Evlenme yasağı olmamış olsa belki de evlenecektik. Ama böyle bir engel olduğu için lafı bile edilmeden orada hayat devam etti ve bunlar yine hiç üstü kapalı, gizli ilişkiler değildi. Yani benim annem, babam ve Deniz'in annesi tarafından da bilinen bir ilişkiydi. Dehen'in de bildiği bir ilişkiydi... Yani çok açık bir şekilde, doğal, ortada yaşanan... Bunları özellikle söylüyorum çünkü bir dönemin insanlarıydık biz. Bunlar övünülecek ilişkiler bir anlamda. Çünkü açıklık ve dürüstlüğün çok tipik örnekleridir. Bu tavır, bu açıklık ve dürüstlük, en zor durumlarda bile, aşırı bir şekilde önemsenen bir tavırdı herkes tarafından. Yani en azından o çevrede. Ve böyle bir hayat başladı orada. Fakat yasak bittikten çok uzun yıllar sonra biz evlendik. Aynı tembellik, aynı üşengeçlik yüzünden...

— *Bu tembellik, üşengeçlik sende olabilir. Deniz'de de var mıydı?*
— Deniz "rind"dir. Böyle şeyler onun hayatında önem taşımazdı. Onun hayatında çok daha başka derinlikler önem taşırdı. Örneğin tabiat önem taşır, dostluklar önem taşır, insan ilişkileri önem taşır. Formalitelere pek aldırmaz. Dolayısıyla asla bir problem yaşamadık. Ne zamana kadar? Deniz'in annesini düşünerek... yani, "Anneye karşı biraz görevimiz galiba" gibi bir konuşmayla nikâhlanmaya karar verdik. Sonra nikâh müdürlüğüne gün almak üzere gittik. Aralık ayıydı. "Valla günler dolu. Pat diye hemen gün alamazsınız. Ancak bir buçuk ay sonraya gün verebiliyoruz" dediler. "Yok biz o kadar bekleyemeyiz" dedik. Şansa bak ki herhangi bir ayın 13'ünü kimse almıyor, o gün nikâhlanmak istemiyormuş. "O gün boş. İstiyorsanız verelim" dediler. Aralık ayının 13'ünde nikâhlandık. Nikâh dairesinde annem, babam, kız kardeşimin küçük kızı, Deniz'in annesi... Başka?.. Başka da kimse yoktu. Gittik imza attık, döndük geldik. Bu kadar basit bir

törenle. Yani mesela nikâha giderken ocağa yemek konduysa döndüğümüzde de o yemeği yedik. Çünkü nedense öyle bir kültür gelişmişti hepimizde. Yani öyle ritüelleri sevmezdik. Düğünler, tantanalı nikâhlar falan. Belki şimdiki terminolojiyle daha kestirme anlatılabilir. O zaman böyle bir terminoloji de kullanmıyorduk. Ama reddettiğimiz, bir burjuva kültürüydü sanki. Böylece Deniz'le bir hayat hikâyesi başladı. Aşağı yukarı on yedi sene kesintisiz sürdü ve çok hoş, mutlu, imrenilecek bir hayattı...

— 1975'ten 1992'ye kadar Deniz'le birlikte, kesintisiz on yedi yıl süren mutlu bir beraberlik. Kızıltoprak'taki evde bohem yanı ağır basan bir yaşam...

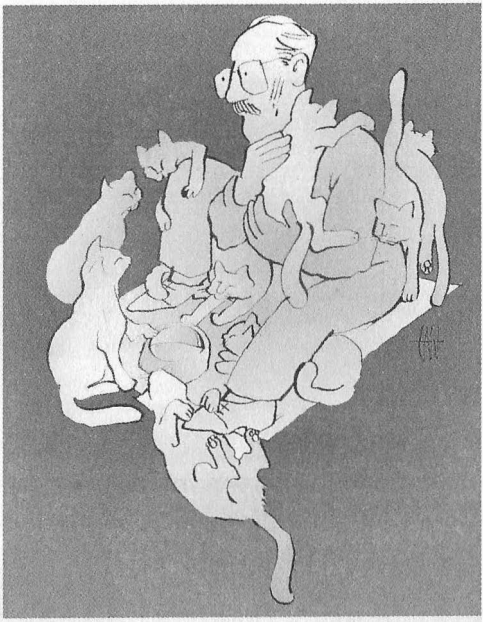
— Bohem?.. Dışarıdan bakınca belki ama aslında bu kelime çok uygun değil. Birbirini seven, birbiriyle iyi anlaşan bir dost grubu ile dayanışma içinde, yenilerek, içilerek, tartışarak, öğrenerek, birbirini zenginleştirerek hoş bir hayat yaşadık gerçekten. Onunla beraberken yaşamımıza giren bir sürü ilkin heyecanını birlikte yaşadık ve paylaştık. Mesela stereo müzik seti gibi, renkli TV, bulaşık makinesi gibi, otomobil ve bilgisayar gibi. Ama o büyük evde uzun süre kalamadık. Çıkmak zorundaydık, yıkılacaktı. Epey ev aradık ama istediğimiz gibi bir ev bulamadık. Biz de tuttuk, Deniz'in annesi Şadiye Akidil'in Göztepe'de oturduğu eve sığındık. Büyükçe bir evdi, bizim de zaten kitaplıktan başka fazla bir eşyanız yoktu. Evin büyük bir salonu vardı. Koltuklar bir tarafa çekildi. Bir duvara bizim kütüphane monte edildi. Cam kenarına benim çalışma masam kondu. Odalardan biri bize verildi, yatak odası olarak. Kayınvalide ile birlikte orada oturmaya başladık. O konuklarıyla, dostları ile kendi hayatını sürdürüyordu. Akşamları geliniyor, oturuluyor. Salonun ön tarafında bir ev hayatı yaşanıyor. Ben de bütün bunların gerisinde bir masanın başında kendi özel hayatımı yaşıyordum. İşte arkamda kitaplık, kâğıtlar, mürekkepler, boyalar, şişeler... O günlerde mesela Erhan Bener'in *Milliyet*'teki "Bürokratlar" dizisinin renkli resimleriyle meşguldüm. Ben onları yapıyordum. Gazeteye gidiyordum, geli-

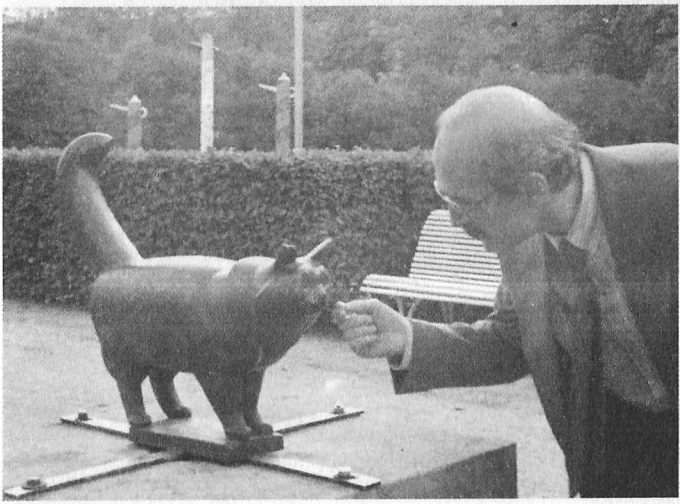
Deniz ile nikâh masası.

Nikâh töreni, Şadiye Akidil, Tan, Deniz, Fatma Oral ve Başak Çizgen.

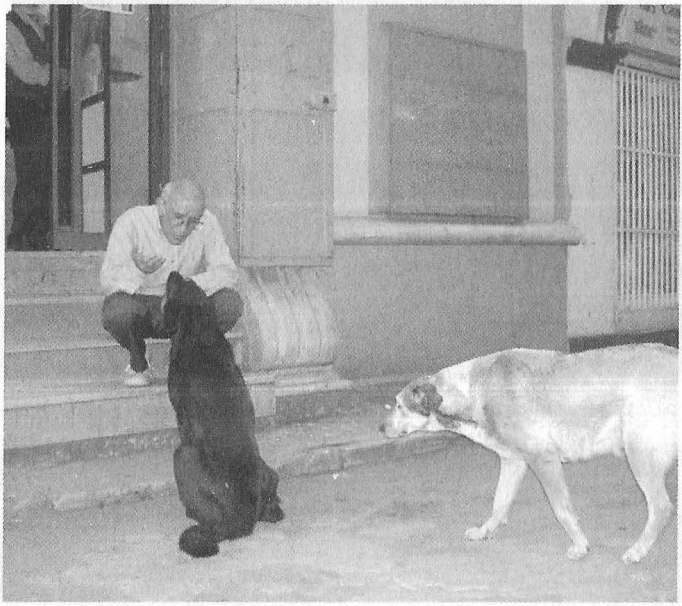
Kediler ile.

Norveç'te kedi heykeli.

Akademi rıhtımı, jüri üyeleri dinlenmede. Tan'ın tam karşısında bir kedi.

Schneidertempel'de dost hayvanlar ile.

Milliyet *gazetesi, "Bürokratlar" çizimlerinden.*

yordum. Böyle bir hayat yaşıyordum. Ama böyle bir ortak hayat kısa bir süre sonra karşılıklı huzursuzluğa dönüştü ister istemez. Kayınvalide evine işgal altında bir ev gibi bakmaya başladı. İki kişi, biri kızı da olsa, öteki damadı da olsa iki kişi gelmiş, ıvır zıvırlarıyla birlikte o evde yaşamaya başlamışlar. E biz de tedirginiz ne de olsa. Kendimize ait bir ev değil, kayınvalidenin evi ve biz orada sığıntı gibiyiz. Biz ev aramaya başladık tekrar. Daha çok Deniz ev arıyordu. Ben de sadece bulunan evleri beğenmemekle görevliydim. Deniz'in problemi kediydi. O kediyi düşünüyordu, bense ışıklı olacak, geniş bir ufuk görecek bir ev istiyorum. Sonunda Feneryolu'nda gerçekten çok güzel bir ev bulduk. Büyük, boş bir arsaya bakan, birinci katta bir daire. Tuttuk orayı, yerleştik ve gerçekten yine çok güzel bir hayat başladı orada. Marangoza benim çizdiğim mobilyalar yaptırıldı. Şu anda yaşadığım evde kullandığım mobilyalar hâlâ onlardır. Deniz birden çiçek büyütmeye merak sardı. Tavanlara kadar yükselen, su perisi dedikleri türden çiçekler evi sardı. Kapımıza bir arap kedi yavrularını getirdi. Yavruları içeri girdi, ardından kendi de girdi. Bir kedimiz, "Yosma" varken, birdenbire kedilerimiz oldu. Deniz de o sırada Belediyeler Birliği'nde çalışmaya başlamıştı. Marmara Belediyeler Birliği'nde grafiker olarak çalışıyordu.

— Eveeet, Feneryolu'nda çok hoş bir eviniz oldu. Ondan sonra hayat hep böyle sürdü. Emekli oldunuz, birbirine hâlâ âşık yaşlı bir çift olarak mutlu yaşayıp gidiyorsunuz...

— Kara mizah denemesi yapıyorsun galiba... Ben devam edeceğim... Deniz Belediyeler Birliği'ne geçince bir yandan da çocuk kitapları resimlemeye başladı. Gözlem Yayınları'nın... Gözlem Yayınları'na ben de kitap resimledim.

— Karikatür çizmek yerine yan işlere, komşu alanlara bir kaçış var sende...

— Bunu birkaç defa daha sordun sen. Eski yıllarda, Türkiye'de yayımlanan kitapların kapakları, dergilerin kapakları, yani grafik düzeni hemen hemen sıfıra yakın bir düzeysizlik içindeydi. Birkaç eski isim, işte ne bileyim ben, bir İhap Hulusi, bir Sait Maden... Gerisi pek zayıf. Güzel basılmış bir kitap kapağı, güzel basılmış bir dergi kapağı, iyi bir illüstrasyon benim adeta tutkumdu, hasretimdi. Bu özlem çok kuvvetliydi bende.

— Karikatürcü değil de çizer olarak.

— Evet. Çizer olarak. O alana da yönelmemdeki temel motivasyon budur. O özlem hiç bitmedi. Bugün öyle bir şey söylemek zor oysa. Bugün başka problemler var ama artık öyle bir grafik düzeysizliği yok Türkiye'de. O ilkellik yok. Tam tersine, pırıl pırıl. Olabilecek en iyi düzeyde bence. Bu kapak tasarımı konusunu Deniz'le ilgili söyleyeceğim bir değerlendirme için açtım. Deniz, Gözlem Yayınları'nın kapaklarını yaptı. Belge Yayınları'nın kapaklarını yaptı. Çok iddiayla söylüyorum, o dönemde Türkiye'de basılan yayınların içinde en zevkli, en çağdaş kapaklar onun kapaklarıdır. Deniz sahiden olağanüstü kapaklar yapıyordu. Benim, kendimi de memnun edecek bir kapak tasarımı için çırpındığım günlerde, Deniz çok rahat yapardı bu işleri. Bense dilim dışarıda sabahlara kadar uğraşırdım. O çok sakin bir şekilde ve zevkle hemen çözerdi problemleri. Matbaa tekniğini çok iyi kavramıştı. Ben yapacağım işin üstesinden

gelemediğimde ona başvururdum. Yani, "Şunu yapamadım, bunu yapamadım, şurayı çözer misin, şu nasıl oldu?.." Bir süpervizör olarak üzerimdeydi Deniz...

BİR KEZ DAHA 12 EYLÜL

— Feneryolu'ndaki evdeyiz Tan ve 12 Eylül gelip çattı.
— Her sabah olduğu gibi kalkıp işime gücüme bakarken, Feneryolu'ndaki evde, birden müthiş bir sessizlik fark ettim. Çünkü evin penceresinin önü büyük bir arsa. Sonra evler, onların da ardında Bağdat Caddesi vardı. Yani uzaktaki evlerin arasından Bağdat Caddesi'nin küçük bir görüntüsü ve yüksek gürültüsü bize kadar geliyordu. Caddeye gözüm takıldı, hiç araba gözükmüyordu. Tabii birden şimşek çaktı kafamda. Radyoyu açtığım anda mesele anlaşıldı.

— Kaçmayı falan düşündünüz mü?
— Hayır, aklımın ucundan geçmedi. Çünkü 12 Eylül, 12 Mart'a hiç benzemiyordu. Son derece zekice ve yumuşak geldi. Aklımın ucundan bile geçmedi, öyle bir tehlike bile sezmedim. Ama müthiş canım sıkıldı.

— Ama ardından senin deyiminle "zekice ve yumuşak" gelen 12 Eylül dişlerini gösterdi. Hiç ayrıntıya girmeyelim ama 49 kişinin idam edildiği, aydınların "kansız, hain" ilan edildiği bir dönem yaşandı. Nasıl yaşadınız o dönemi? Hangi etkileşimlerle, hangi duygularla yaşadınız ve ne yaptınız?
— Tabii tatsız yaşandı. Gazetede elimizden geldiği kadar tepki hissettirmeye çalışılıyordu.

— Bu çizgilere de yansımış mıydı?
— Çizgilerde de vardı tabii. Mizah sayfası vardı *Cumhuriyet*'in: Ciddiyet. Orada olabildiği kadar bir şeyler söylenmeye çalışılıyordu. Tabii o günlerde asıl önemli olan Aydınlar Dilekçesi olayı var. Aydınlar Dilekçesi'ne ben de imza attım.

— Sadece imza mı attın? İmza toplanmasında da aktif olmadın mı?
— Bir ölçüde olmuş olabilirim. Tam, ciddi bir aktivitenin içinde değildim. Kendi çevremde yardımcı olmuş olabilirim. Aydınlar Dilekçesi gazetede yayımlandığı zaman, hatırla, yarım sayfa, ben onu kestim, çerçeveledim ve evin duvarına astım. Gurur duyduğum bir çıkıştı. Askeri yönetimin burnunun sürtüldüğü bir olaydı. Ondan sonrası ilginçtir. Dilekçeye imza koyanları sorguya aldılar hatırlıyorsan. Şimdi bütün sevdiğim, aklına, her şeyine güvendiğim insanlar kendiliklerinden gidip ifade vermeye başladılar. Bunu hiçbir zaman içime sindiremedim. Yaşadığım ülke adına çok üzücü. Yani onların problemiydi bu. İstiyorsa gelir, alır, sorar.

— Çağrı mı yapılmıştı, gelin ifade verin diye?
— Sanmıyorum. Ya da birilerinin ifadesi alınmaya başlayınca nasıl olsa sıra bize de gelecek diye kendi kendilerine gittiler, ifadelerini verdiler. Bunu hiç anlamadım.

— Gitmeyenler de ifade vermemiş oldu sonuç olarak.
— Kaç kişiydi imza koyanlar? Büyük bir kalabalıktı. O yüzden çok belli bir kesimin ifadeleri alındı. Dedim ya belli bir kısmı ise kendiliklerinden ifade vermeye gittiler.

ÖZALİZM GÜNLERİ

— Bu arada Özal ve Özalizm de hayatımıza girmeye başladı.
— Evet seçimlerden sonra Özal iktidara geldi. Özal daha iktidara gelmeden evvel askeri yönetimin ekonomiden sorumlu bakanı iken, ben de arka sayfa çiziyordum artık, vatanı satan bir Özal çizmiştim. Şahin Alpay çok aşırı bulmuş, eleştirmiş, uyarmıştı beni. Seçimlerden sonra Özal iktidarında Türkiye'de siyasi ortamda, toplumsal hayatta, ekonomide hissettiğimiz değişiklikler başladı. Yani ben bunu kendi hayatımda hissetmeye başladım.

— *Kendi hayatında? Nasıl?*

— Daha rahat, daha iyiye doğru bir değişiklikti. Daha umut verici bir şeydi. Şimdi bunları söylemek, o kadar çok ağır eleştirdiğimiz bir insanın iktidarına karşı olumlu bir şeyler söylemek belli bir çevre için hain olmakla eşdeğerdi. Dolayısıyla söylenemiyordu. Fakat yaşanıyordu da bir şeyler. Çizgilerime de bu yansımaya başladı hafif bir şekilde. Sonunda hatırlıyorum, "gizli Özalcı" gibi bir şeyler söylenmişti benim için. O zamanlar düşüncem şöyleydi: Bunca yıldır belli bir ideolojiyi de savunarak hedeflediğimiz, bu ülkede yaşayan insanların daha mutlu olmaları değil miydi? Hem maddi, hem manevi olarak daha mutlu olmalarını istemiyor muyduk? Bir Çin yöneticisinin sözü vardı, "Fare tutan kedinin rengi önemli değildir, önemli olan farenin tutulmasıdır" diyordu. Yani belli bir iyilik varsa bunun farklı ideolojiyle ortaya çıkıyor olması insanları bu değerlendirmeyi yapmaktan alıkoymamalıdır. Böyle farklı bir bakış bende de oluştu. Özal'la ilgili benim bir de özel anım var. Hayatımda hiçbir politikacı beni aramadı, sormadı, çizdiklerime bir tepki göstermedi. Özal hariç. Beni arayıp da tanışan bir tek Özal'dır. Benim gibi birçok çizer

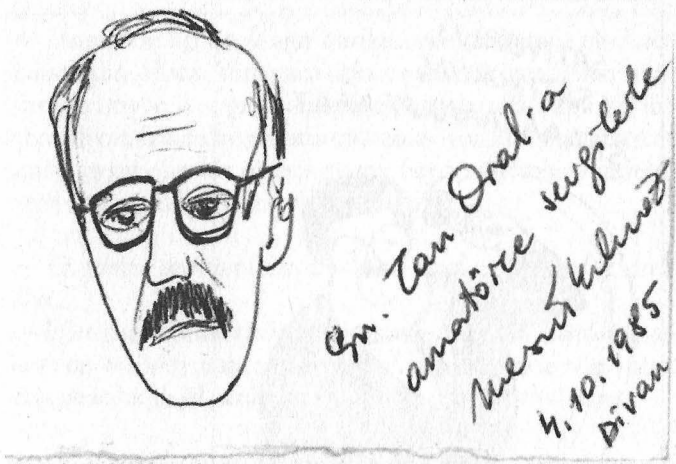
Turgut Özal ile.

için de öyle. Mesela iktidara geldikten bir süre sonra karikatürcüleri Divan Oteli'nde özel bir yemeğe çağırdı.

— *Karikatürcüler Derneği'ni mi?..*
— Hayır. Karikatürcüleri. Dernek yöneticilerini değil, bütün karikatürcüleri. Otuz kişi kadardık. Ben Divan Oteli'ne gittiğimde otelin holünde birbiriyle şakalaşan iki kişi gördüm. Birbirine çok benziyorlardı. İkisi de kısa boyluydu, aynı boyda. İkisi de kabarık, bol saçlıydı. İkisi de posbıyıklıydı. İkisi de gözlüklüydü. İkisi de hafif tombuldu ve itişerek kakışarak şakalaşıyorlardı. Biri Altan Erbulak'tı. Öteki de...

— *Anlaşıldı. Turgut Özal'dı. Biz gitmeyiz diyen oldu mu karikatürcülerden?*
— Hayır. Hiç kimse reddetmedi. Divan Oteli'nde ayaküstü kokteylvari bir zaman geçirdikten sonra büyük bir masanın etrafına oturduk. Özal'ın soluna galiba Mıstık geçti, ondan sonra da ben. Tam karşımda da Turgut Özal'ın adamı olarak Mesut Yılmaz oturuyordu. Uzun bir masada yemeğe başladık. Yemek sırasında Turgut Özal, her zaman yaptığı gibi uzun uzun kendi siyasetini ve yaptıklarını anlattı. Tabii arada devamlı espriler yapılıyor, gülünüyor. Bir şeyler çiziliyor. Ben bütün konuşmaları notluyordum elimdeki kâğıda. Bir ara Mesut Yılmaz bana bir kâğıt uzattı, benim karikatürümü çizmiş. Ben onu yayımladım sonra. Mesut Yılmaz başbakan olduğunda da kendisine hatırlattım. Hatırlatmama lüzum kalmadan zaten kendisi hatırladı.

— *Başarılı mıydı çizdiği?*
— Eh oldukça. Yani bana benziyordu. Turgut Özal bir ara, "Yahu ben bir sürü çevreye yemek veriyorum. Sizde bir farklılık var. Yemek bitmek üzere, hiçbiriniz benden bir şey talep etmediniz. Bu nasıl şey? Verdiğim bütün yemeklerde herkes, efendim şunu istiyoruz, efendim bunu istiyoruz diye benden talepte bulunur. Sizden hiç öyle bir şey gelmedi" dedi. Güldü herkes. Bizim aklımıza bile gelmedi sahiden. Hakikaten kari-

Mesut Yılmaz çizimi.

Özal.

Özal.

katüristin ne isteyeceği bir şey vardır, ne de böyle bir usulden haberi. Daha sonraki bir zamanda Atatürk Kültür Merkezi'nde yine bir kokteyle çağırmıştı Turgut Özal. Bütün yazar, çizer, entelektüel çevre, büyük bir kalabalık oluşturmuştu. Aralarda dolaşarak herkesin hatırını soruyor ve herkesi tanıyarak sohbet ediyordu. "Karikatürcüler nerede?" diye sordu. Arada *Cumhuriyet* kelimesi kulağıma geldi. Kalabalığın arasından sıyrılıp yanımıza geldi. Konuştuk, laf attık kendisine, iğneleyici şakalar yaptık. O da aynı şekilde cevaplar verdi... Böyle bir adam geldi Türkiye'nin gündemine ve mizahçılarla ilişkisi de buydu. Ben, Turgut Özal'ın bu...

— *Gizli Özalist lafını hak ediyorsun galiba.*
— E, o kadar ciddi bir laf değildi o. Çünkü bütün bunlar yaşanırken Özal'ın siyasetini kıyasıya eleştirmeye devam eden

çizgiler çiziyordum. Bu işin sevdiğim yanıdır bu. Daha önce de Demirel'le ilgili çok ağır karikatürler çizdiğimiz günlerde, Nasreddin Hoca Yarışması için onun hükümetinden gidip yardım istiyor, bastığımız kitapları Başbakanlık Basın Yayın'a verebiliyor, bakanlarıyla oturup konuşuyorduk. Bu demokrasinin, uygarlığın bir ölçütü olarak bana ayrıca bir mutluluk veriyordu. Özal'a dönersek...

— *O günün terminolojisinde buna sınıf uzlaşmacılığı denir Tan...*
— Eğer çizgilerinde taviz veriyorsan evet. Ama çizgilerde asla taviz verilmiyorsa, aynı sertlikte, affetmezlikte sürüyorsa, uzlaşmacılık değil, sadece uygarlık ve demokratiklik bu.

— *Belki* Cumhuriyet *gazetesini konuşurken sormam gerekiyordu. Sanırım "Ciddiyet" Tan Oral'ın mizah yaşamında yeri olan bir... bir... bir ne?*
— Sayfa... Her manada sayfa. Ciddiyet hem gazetede, *Cumhuriyet*'te bir sayfaydı, hem de benim mizah serüvenimde bir sayfa...

CUMHURİYET'TE CİDDİYET

— *O macerayı biraz anlat.*
— 12 Eylül'den evveldi, öyle hatırlıyorum ben. Bir mizah dergisi çıkartmak için uğraştığımızı anlatmıştım. O başarısız girişim... o sonuçsuz girişimlerimiz, bir mizah sayfası yapalım şeklinde sonuçlandı. Ciddiyet'i ben önermiştim. Sonradan bu

Ciddiyet mizah sayfası logosu.

isim daha önce kullanıldı, dediler, belki doğrudur, bilmiyorum. Ciddiyet'i önerişimin temel nedeni, bir defa yazılışı ve entonasyonu *Cumhuriyet*'e benziyordu. Bu önemli olan. İkincisi: *Cumhuriyet*'in ciddi gazete olduğuna dair bir rivayet, bir kabul vardı. Eğer böyleyse o zaman bu kabulü mizah sayfasına ad olarak koyarak hem çelişki yaratmak, hem bunu kabul etmek şeklinde bir hoşluk söz konusuydu. Üçüncüsü: Mizahın ciddi bir iş olduğuna öteden beri dile getirirdim. Belki bir dördüncüsü: Nasreddin Hoca Yarışması'nda kazananlara dağıttığım diplomada, "Ciddiyeti alaya aldığı ama alayı ciddi tuttuğu için bu diplomaya hak kazanmıştır" gibi bir ifadeyi yazan adamdım.

— *O sayfanın adı senden çıkmıştı yani.*
— Dolayısıyla "ciddiyet" lafı *Cumhuriyet*'e benzeyen logosuyla filan yerine oturuyordu. Orada bir sürü genç ve yaşlı insan yazdı. Rıfat Ilgaz da yazdı bir süre...

— *Sen mi yönetiyordun sayfayı?*
— Doğan Hızlan gazetede kültür sayfasını yönetiyordu. Tecrübeli bir gazeteci olarak Ciddiyet sayfası ona emanet edilmişti. Biz malzemeyi topluyor, sayfayı hazırlıyor ve Doğan Hızlan'a teslim ediyorduk. Doğan Hızlan fazla karışmıyordu. Yani Ciddiyet başlangıçta onun denetiminden geçiyordu. Ama sonra toptan bize kaldı. O kadar kaldı ki artık mizanpajını da ben yapıyordum. Hatta sayfanın bağlanmasında bile ben duruyordum başında. "Bu yazı uzun geldi, kısa geldi" gibi sorunları kurşunun başında ben çözebilir haldeydim. Bir sürü yazar çizeri toplayan Ciddiyet sayfası yürüdü gitti. Zaman zaman Ciddiyet, ana gazeteden ayrı bağımsız bir hale gelir mi gelmez mi diye tartışıldığını bile hatırlıyorum. Ama çok da ciddi konuşmalar değildi.

— *12 Eylül'den sonra Ciddiyet bitti mi?*
— Hayır. Devam etti. Ama dozu biraz düştü. Fakat yine de mizahın karakterinden kaynaklanan bir çizgisi vardı. Sayfa-

nin en önemli yazarı Vural Sözer'di. Umur Bugay, Sulhi Dölek, Fuat Örer de yazıyordu. Bir süre sonra Vural Sözer'le baş başa yapar hale bile gelmiştik bu küçük gazeteyi.

— *Sayfayı demek istedin...*
— Evet ve hayır... Çünkü Ciddiyet'i bir gazete gibi düşünüyorduk. Manşeti vardı, haberi vardı, ondan sonra köşe yazıları vardı. Tam bir gazete mizanpajıydı. Ciddiyet sayfasının benim kendi kafamda oluşturduğum, zaman zaman konuşup yazıp çizerek geliştirdiğim mizah teorimde çok doğru bir yere oturan bir yanı var. O da şu: Adından da anlaşıldığı üzere ciddi bir iş. Ciddi bir gazetede biz ne iş yapıyorduk?

— *Mizah mı?*
— Evet. Ama neden o sayfada? Bu kimsenin sormadığı bir soru. Ben bu soruyu daha önce şöyle de sorabiliyordum: Neden mizah dergileri var? Neden mizah dergilerde yapılıyor? Çünkü elli sene, yüz sene, iki yüz sene geriye gittiğin zaman, daha hoşgörüsüz yönetimlerin olduğu siyasal düzenlerde, bizim meşrutiyet meclisleri de dahil olmak üzere, Fransa'daki meclisler ve krallıklar da dahil olmak üzere dünyanın neresine gidersen git, mizahçıları susturmak, yok etmek çabalarıyla doludur tarih ve hepsi başarısızdır. Her koşulda mizah yine de yapılmıştır. O zaman şöyle bir formül oluşuyor: Ben bir egemen olarak bunu engelleyemiyorsam, izin vermem akıllıca olacaktır. Ama üzerinde, "Bu bir mizah dergisidir" yazılı kapalı bir kutunun içinde istediğinizi yapın. Önceden herkes uyarılmış durumda: Bu bir mizah dergisidir diye...

— *Dolayısıyla ciddiye almayın... Öyle mi?*
— Alın veya almayın. Ama sadece bunun içinde istediğinizi yapabilirsiniz. Bu egemen güç için çok pratik bir öneri. Çalışanlar için de çok pratik bir öneri. Çünkü onun içinde güvencede hissedebiliyorlar kendilerini. Başlarına bir işin gelmesi daha zorlaşıyor. Mizah dergisinin sebebi budur benim kanaatimce. Daha önce de konuştuk, demokratikleşme yükseldiği

zaman dünyadaki mizah dergileri birer ikişer hepsi kapandılar. Yani iğneleyen, eleştiren, vuran, kıran mizah. Çünkü mizah dendiği zaman ben onu anlıyorum. Ciddiyet'e dönersek, ciddi gazete *Cumhuriyet*'te biz bu işi yürütürken, zaman içinde, birinci sayfa sekreterleri tıpkı bizim gibi başlıklar atmaya başladılar. Bunun belgeleri duruyor arşivlerde. Tıpkı bizim gibi esprili başlıklar atmaya başladılar. Mizah içeren alt başlıklar yapmaya başladılar. "Devamı arka sayfada" yazmak yerine garip bir el işaretiyle, bilmem şöyle otostop yapar gibi bir işaret koymaya başladılar. Yani o Ciddiyet sayfaşındaki mizahi anlayış, hoşgörü, yavaş yavaş sızdı ve gazeteye bulaştı, her tarafına bulaştı.

— Cumhuriyet*'e hem de öyle mi? Ciddi gazete* Cumhuriyet*'e?*..
— *Cumhuriyet*'e bulaştı. Bulaştıkça bizim sayfa küçülmeye başladı. Önce alttan biraz kesilip ilan girmeye başladı, sonra yandan ilan girdi. Sonra yarım sayfaya indirildi. Sonra artık neresi boş kalırsa Ciddiyet köşesi haline geldi. Zaten gazetenin her tarafında resimli bantlar başlamıştı, bir sürü karikatürcü çalışmaya başlamıştı gazetenin her yerinde. Yani eğlence köşeleri, bulmacalar... Hatta gazete büyük eleştiriler alıyordu okuyucudan. Ciddi bir gazetede böyle yemek köşeleri falan olur mu şeklinde. Oysa gazete olması gerektiği hale gelmişti. Ciddiyet sayfası da işlevini yitirmişti, kapandı. "Artık yapmayalım" dendi. Çok doğrudur. Tarihsel yoruma uygun bir şekilde dönemini sessizce kapattı Ciddiyet.

— *Benzeri var mı Tan?*
— Mizah sayfasının çok örneği var Türkiye'de. Aynı tarihlerde hatırlayacaksın, *Vatan* yapıyordu, Ankara'da *Yenigün* yapıyordu, *Milliyet* yapıyordu, *Politika* yapıyordu. Bilhassa *Milliyet* çok yaptı, yıllarca.

— *Ama gene de akıllarda kalan galiba* Cumhuriyet *oldu.*

— Ciddiyet, *Cumhuriyet* gibi bir gazetede olması, bir de siyasi mizah yapmak gibi net hedefinin bulunması açısında akılda kaldı. Yani eğlendirmek değil, siyasi mizah yapmak gibiydi. Zaten ben mizahı da biraz öyle anlıyorum.

BİR EVLİLİK DAHA BİTİYOR

— *Peki, hayat hikâyesine döneceğiz yeniden. Tan* Cumhuriyet*'te çalışıyor, Deniz de* Cumhuriyet*'te çalışıyor...*
— Çalışıyordu evet. O çocuk dergisini çıkartıyordu. Bence çıkmış çocuk dergilerinin arasında belki *Doğan Kardeş*'ten sonra en iyisidir.

— *Peki... Ve rutin hayat, evlilik hayatı yürüyor.*
— Evet yürüyor ve on yedi yılını doldurmuş.

— *1992'ye geldik.*
— Evet. *Cumhuriyet*'teki o çalkantılar sırasında Deniz ayrılmıştı. Emekli oldu ve ayrıldı. Zaten Deniz bütün hayatı boyunca sürekli aklına esen işleri yapmıştır. Çok uzun yıllar işsiz olarak evde oturduğu da oldu.

— *Ama bu sırada senin kazandığın da evin geçinmesine iyi kötü yetiyordu.*
— Bunların hiç hesabı yapılmazdı. Şöyle bir özgürlük vardı bizim hayatımızda: İsteyen istediği işte çalışır, istediği zaman çalışmaz. Bu lafa gelmez, hesaba gelmez bir şeydi. Bir çekmece vardı, onun içinde paralar dururdu. Zaman zaman kural koyduğumuz olurdu. "Yahu şunun içine bir de kâğıt koysak da içinden bir şey aldığımız zaman oraya yazsak" diye. Bir süre yazdıktan sonra unutunca, sıkılınca ondan vazgeçilirdi. Yani asla hesap sorulmayan, saygılı bir hayat yaşanıyordu. Deniz seramik okumuştu. Ben tanıdığımda çizgi film yapıyordu ki hiç alakası yok. Sonra çocuk kitapları resimledi. Sonra kaptanlık brövesi aldı, kaptan oldu.

— Denizde kaptanlık da yaptı mı?
— Hayır, bröve aldı ama kaptanlık yapmadı. Kurslara girdi ve kaptan oldu. Sonra dalgıçlık kursuna gitti, sonra gümüş kurslarına... Evde gümüş işleri yapıyordu, inanılmaz güzel şeyler. Takı işleri yapıyordu. Sonra Marianna Yerasimos'la birlikte seramik takılar yapıp satmaya çalıştılar. Daha sonra yine Marianna'yla beraber kuyumculuk babında, çok küçük Osmanlı bibloları yapıyorlardı. Akıl almaz güzellikte işlerdi. Böyleydi Deniz. Dolayısıyla evdeydi ve bütün bu işlerle meşguldü. Kedileriyle meşguldü, takılarla meşguldü.

— Bu söyleşi sırasında bende uyanan izlenim şu: Deniz'in sende saygı, sevgi anlamında çok büyük bir ağırlığı var.
— Daha da öte. Soruyu böyle koyduğun zaman, yani benim dışımda birine karşı beni değerlendirmen gibi oluyor. Ama biz bütün olarak yaşadık. Aile olarak yaşadık.

— Güzel. Ama asıl soru bu değildi. Öldürücü soru şimdi geliyor: Ama bu evlilik de yürümedi Tan!..
— Daha nasıl yürüsün Aydın? On yedi sene bir insan hayatının tümüdür.

— Ben yirmi yedi yıldır evliyim.
— Yani arada çok küçük bir fark var.

— On yıl.
— Evet.

— Ama benimki sürüyor.
— Güzel.

— Hayır, bu bir şakaydı. Ama ne oldu?
— Aslında hiçbir şey olmadı. Demin anlattığım birbirine karışmama ilkesi doğrultusunda yaşarken, evimiz yani satın aldığımız ev küçüktü. Bir anlamda yaşamak zordu. Benim için de, onun için de zordu. Ben kendime bağımsız bir çalışma yeri is-

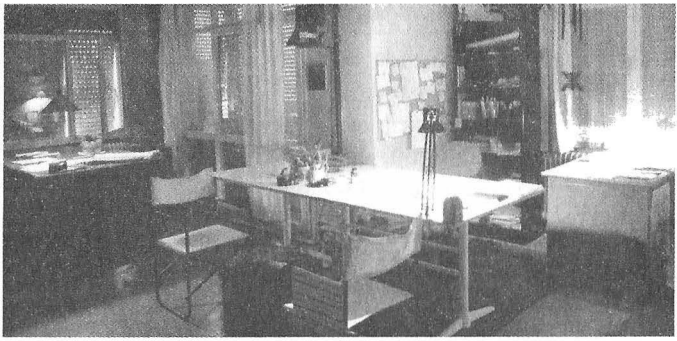
tiyordum. O da kendine bir oda ayıramıyordu bir türlü. Kedilerimiz çok fazlaydı. Evin içindekiler sekize, dokuza, kadar çıktıydı.

— *Kadrolu kediler?*
— Kadrolu kediler. Evin dışında da sayısı belli olmayan kediler. Onların hastalıkları, baytara gidilmesi, getirilmesi... Kedilere karşı Deniz'in çok az insanda bulunan düşkünlüğü vardı.

— *Evet ama benim sorumun cevabı buysa eğer, kediler yüzünden boşandık demeyeceksin umarım...*
— Hayır, bir yere bağlanacak sözlerim, boşuna söylemiyorum. Evin böyle bir problemi vardı ve benim de problemim şuydu: Çok kedi olduğu için her çalışmadan kalktığımda, ara verdiğimde her şeyi toplayıp kaldırmak zorundaydım. On dakika sonra geldiğimde tekrar hepsini açmam gerekiyordu. Çünkü kediler üstüne çıkıyor, deviriyor, bozuyorlardı... Bir sergi hazırlamak için bir yerim yoktu. Bütün bu sıkıntılar yaşanırken aklıma küçük bir atölye tutmak geldi. O günlerde elime geçen para da fena değildi. Nedense, demek ki çok iş yaptığım için iyi kötü bir şeyler damlıyormuş. Ayrı semtte bir apartmanın zemin katında, birkaç basamakla çıkılan, dükkân gibi yapılmış bir yer kiraladık. Bir atölyemiz oldu. Ben, hatta ikimiz birden çalışırız orada diye hesapladım. Marangoza kitaplık ısmarladık. Bir duvar boydan boya kitaplık yapıldı. Çünkü kitaplarımın büyük bir kısmı, evde, kolilerin içinde, arkada bir yerde duruyordu. Yani onlara ulaşamıyorduk. Kütüphanecilik eğitimi gören nişanlı bir çift geldi, bütün kitapları düzelttiler, kuralına göre düzenlediler. Böylece bir bölümünde Deniz, bir bölümünde ben çalışacağız ve bütün arşivimi orada sınıflandıracağım, kitaplar hazırlayacağım falan. Böyle bir umutla başlandı fakat orada yine ikimiz birden olamadık. Yani...

— *Dar geldi.*
— Dar geldi değil, beceremedik. Onun seçimi, beğenileriyle benim seçimim ve beğenilerim tutmadı birbirini. Baktık ki

sürtüşme ihtimali var, Deniz vazgeçti hemen. Sonra da şöyle bir işbölümü oldu. Orası bana ait oldu, evi de Deniz daha rahat kullanır hale geldi. Problem büyük ölçüde çözüldü. Fakat garip bir şekilde bir uzaklaşma da doğdu. Ben atölyede çalışmaya başladım. O sırada Deniz'in annesi, daha önce bizim kendisine sığındığımız Göztepe'deki evinde oturmaya devam ediyordu. Fakat artık yaşlanmıştı. Zaman zaman ilgiye ihtiyacı oluyordu, bu da Deniz'i düşündürüyordu. O sırada bizim evin üstünde küçük bir daire boşaldı. Hemen aklımıza geldi. Çok güzel bir yer. Anneyi taşıyalım buraya. Anne evini kiraya verir. Böylece hiçbir yük de olmaz. Oradan aldığı kirayı buraya verir, böylece bizim yanımıza gelmiş olur. Harika, parlak bir fikir olarak hemen bu ona söylendi. Onun da işine geldi. Biz anneyi bizim evin üstündeki küçük daireye getirdik, yerleştirdik ve iyi oldu. Bazı akşamlar yukarı çıkıp orada yemek yiyorduk, bazen o kahvaltıya aşağı iniyordu. Böylece yaşlanan annenin sorumluluğunu iyi bir şekilde çözdük. Annenin Göztepe'deki evinin camına da kiralık ilanı asıldı. Tek tük insanlar gelip gitmeye, sormaya başladılar. Kalan eşyaları, ufak tefekleri getirmek için ben ara sıra o eve gidiyordum. Bir gün gene gittim. Bir şeyler alırken birdenbire, evin ortasında, boş evin ortasında kaldım. Ne kadar büyük; koca bir salon var, arkada birkaç oda var, balkonu var, ışıklı bir ev. "Niye ben burayı atölye yapmıyorum" diye bir fikir geldi aklıma. Bunu söyledim. Böyle şeyler hiçbir zaman aramızda bir tartışma konusu olmadı. Sadece bildirilir ve yapılırdı. Her konuda bu böyleydi. Nasıl olsa bir atölyeye kira verdiğime göre buraya veririm olur biter dedim. Şöyle bir formül bulduk: Deniz'in annesini taşıdığımız evin kirasını ben vereceğim. Annesinin çıktığı evde de ben atölye olarak oturacağım. O günlerde bana, "Ne yapıyorsun, neredesin" diye soranlara, "Valla ben kayınvalidemin evinde oturuyorum, kayınvalide de benim kiraladığım bir evde oturuyor" diyordum. Yeni yerime yerleştim. Ferah bir atölyem oldu. Kitaplıklar kuruldu. Bir oda dergi odasıydı. Duvara kadar bir kitaplıkta sadece yıllardır biriktirdiğim arşivlenmiş siyaset ve sanat dergileri. Bir oda

Göztepe, atölye ev.

sadece kitapların bulunduğu bir kitaplık. Çalışma masası, kitap, kütüphane... Bu evin bütün bu düzeni, dekorasyon dergilerinden birinde bir röportaj konusu olarak resimli mesimli çıktı. Ben de şaştım kendimi görünce.

— *İddialı bir yer oldu yani?*
— İddiası... Ferah, geniş ve müthiş bir şey. Ön odada koca koca masalar, bilgisayar masası, çalışma masası. Misafirler için koltuklar... Velhasıl Deniz'le birlikte oturduğumuz evde gömleklerim dışında hiçbir şey kalmamıştı. Deniz orada tek başına yaşamaya başladı, kedileriyle. Zaten gümüş işi ağır basmıştı. Benim çıktığım odayı gümüş atölyesi haline getirdi. Deniz de Göztepe'deki atölyeye hemen hemen hiç gelmiyordu...

— *Yani bir çeşit ayrı oturmaya başlamışsınız Tan!*
— Evet ve fiziki ayrılık insanları bağımsızlaştırıyor. Bir eksilme olmuyor karşındakine karşı, fakat aşırı bağımsızlık oluşuyor. Gerçi o bağımsızlık ikimize de verilmişti başından beri. Günlük hayatta da öyleydi. On yedi sene içinde hiç kimse karşısındakine asla ne yaptığını, nereden geldiğini, neden geç geldiğini hiçbir zaman sormadı ve söylemedi. Birlikteliğimize de en küçük bir gölge düşmedi. Çünkü ilişki böyle kurulunca aşırı bir gizli dikkat oluyor...

— "Gizli dikkat" dediğin, özen olsa gerek.
— Özen, evet, o anlamda söylüyorum. Saklamak; yalan, baskı olan yerlerde oluşuyor. Bizde ise bunlar tam tersiydi. Gerçekten büyük bir özen ve saygının temel olduğu bir özgürlük ortamı yaşandı. Bu, zamanın kullanımından mekânın kullanımına ve kişinin kendi tercihlerine kadar böyleydi.

— Anlaşıldı. Devam edelim. Sen kayınvalidenin evine yerleştin ve Deniz'le oturduğun evde sadece gömleklerin kaldı... Sonra...
— Ben üst baş satın almakta herhalde beceriksizimdir. Fobilerim vardır. Deniz'in bedeniyle benim bedenim birbirine çok yakındı. Deniz yapılıydı, vücutça erkeksi, sportmen bir yapısı vardı. Onun nasıl becerdiğini hiç bilemediğim, sürekli taze bir gardırobu olmuştur. Yani her an değişen bir gardırop. Ne zaman alıyordu, nereden alıyordu bilmiyorum, hep ucuz ve çok şaşırtıcı güzellikte giysiler hiç eksik olmazdı. Ve sürekli değişirdi. En sıradan günlerde bile üzerinde daima baştan aşağı özel bir zevk ve renk uyumu sağlayan bir...

— Deniz'in gardırobundan bahsediyoruz.
— Evet. Etek hariç, hepsini ben de kullanıyordum, pantolon dahil. Yani Deniz'in bütün pantolonları, bütün gömlekleri bana uyuyordu. Hâlâ giydiğim gömleği vardır. Çok hoşuma gittiği için hâlâ giydiğim. O da benim giysilerimi nadiren kullanırdı. Özetle, o evde sadece gömleklerim kaldı. Bir gün ben gömleklerimi de evden oraya götürdüm.

— Simgesel bir anlamı mı vardı gömleklerini de alıp götürmenin?
— Ben götürmedim, Deniz söyledi. O dedi yani... "Bunun adını koyalım" dedi. Dostça ama... Bir kırgınlığı vardı. "Konuşmak istiyorum" dedi. Arabaya bindik. Akşam vakti. Hava maviden laciverde dönmekte. Arabayı burnunu denize verecek şekilde bir yerde durdurdu. Bildirdi kararını.

— *Ne dedi?*
— "Bundan sonrasını beraber götürmeyelim" dedi. Ben dondum kaldım. Hiçbir şey söyleyemeden...

— *Beklemediğin bir şey miydi?*
— Biraz beklediğim bir şeydi... Ama hayır, beklemiyordum. Dondum kaldım, onu hatırlıyorum. Uzun süre yan yana, hiç konuşmadan arabada oturduk. Sonra ben usulca kapıyı açtım, dışarı çıktım. Denizin kenarına doğru gittim, bir süre daha orada durdum... Olan biteni kavramaya çalışıyorum fakat sadece anlamsız bir boşlukta bir rahatlama hissediyorum içimde. Fakat kafam çalışmıyor. Sadece bir zonklama ve uğuldama içinde manasız bir zaman geçirme şeklinde bir iki dakika. Sonra geldim arabaya bindim gene. O kullanıyordu arabayı. Tekrar eve döndük. Bir süre hep o evde kalmaya devam ettim ben...

— *Konuşmayı noktalamadınız yani...*
— Evet. Bir süre kalmaya devam ettim. Bir iki defa imada bulundu. Yani, "Artık gelmene gerek yok" gibi... Aslında ayrılmak istemedim ama ayrılmanın hayatı ne kadar kolaylaştıracağının da farkındaydım. Yani bağımsızlığın.

— *Nedir kolaylaştıracağı?*
— Başka bir hayat başlayacaktı ikimiz için de, o anlamda. Fakat aşağı yukarı bir ay falan bekledim, evde kalmaya devam ettim. O süre içinde yine yemek için birlikte sofraya oturuyorduk ama artık başka bir şeydi. Yani en küçük talep, istek gelse ben derhal orada yaşamaya devam edebilirdim. Fakat ne ondan, ne benden farklı bir talep olmadı. İsteyerek değil, aklım kalarak ama yeni bir hayatı göze alarak, hatta isteyerek...

— *Sonra bir gün gömleklerini alıp...*
— Gömlekleri aldım ve gittim.

— *Nikâh?*
— Ha nikâh!.. Boşanma bir süre sonra gerçekleşti, epey zaman geçti ama... Herhalde bir seneden fazla. Yine tıpkı evlenirken nasıl uzun bir süre sonra nikâhlanmak aklımıza geldiyse boşanmak da öyle oldu. Sonra bir gün İstanbul Adliyesi'ne gittik beraber. Boşandık ve döndük. Fakat onunla arkadaşlığımı demeyeceğim, ilgimi hiç kesmedim. Yani sürekli o eve gittim. Yani o evde sadece gömleklerim varken nasıl bir hayat yaşıyorsam, gömlekleri aldıktan sonra, hatta hayatıma başkası girdikten sonra da o ilişkimde hiçbir eksilme olmadı, çok ilginçtir. Ne zamana kadar?..

İKİ BURUŞUK ELMA...

— *Herhalde boşanıncaya kadar!*
— Hayır, hayır. Boşanmadan sonrasını anlatıyorum: Üç yıl öncesine kadar... sekiz-on sene sürdü yani o yakınlığım, ilgim...

— *2002'den mi bahsediyorsun?*
— 2001'den bahsediyorum. O arada Deniz gümüş işleri yapıyor, biblo bebekler yapıyor, Marianna'yla birlikte çalışıyorlardı. Asbest levha üzerinde çalışıyordu ve bunun yanlış olduğunu da biliyordu. Ama kendine de toz kondurmayan bir tavrı vardı. İşte o asbest levhayla ilgili uyarılara da, "Boş ver" demiştir. Eminim. Bir gün ona gittiğimde çabuk yorulduğundan, nefesinin tıkandığından şikâyet etti. Birdenbire anlattıklarından kalp yetmezliği sendromu gözümün önüne geldi. "Kalk gidelim, Doktor Oryal Gökdemir bir muayene etsin" dedim. Doktor Oryal Gökdemir yakın dostumdur. Kalktık gittik. Onu baştan aşağı muayene etti. "Kalbi sağlam" dedi. Ciğerlerini dinledi, yine bir şey yok... "Bir de röntgen çektirin isterseniz" dedi. Biz oradan, biraz da sevinerek çıktık. Bir iki gün sonra röntgen çektirdi. Ciğerin biri röntgende gözükmüyordu. Yarısına kadar bembeyaz. Su toplamış. Akciğer zarlarının içi su toplamış ve

röntgende ciğer gözükmüyor. Hemen bir konunun uzmanı doktora başvuruldu ve çok ciddi ihtimaller çıktı ortaya. Erenköy'deki göğüs hastalıkları hastanesine gitti, yattı. Bütün arkadaşları seferber oldu. Deniz çok sevilen bir insandı. Yani aşırı bağlılık yaratan bir insandı. Arkadaşları tutkuyla bağlanırlardı ona; hepsi seferber oldu. Götürüldü, yatırıldı. Tetkikler yapılıyor. Ama o tetkikleri de fazla beklemekten sıkıldı ve çıktı oradan bir süre sonra. Kanser olabilir, verem olabilir veya lupus adlı zorlu bir hastalık olabilir, dendi.

— *Ama henüz belli değil.*
— Üç ihtimal var: Kanser, verem, lupus! Hemen internetten bütün bu konularda bilgi edinmeye başladı. Tahliller bir türlü sonuç vermiyor. Verem çok zor teşhis edilen bir hastalıkmış, tanı koymak çok zormuş. Sonunda lupusta karar kıldı Deniz kendi kendine. İnternetten topladığı bilgilerle kendisi kendisine teşhis koyuyor. Ama sonunda doktorlar acı teşhisi koydu: Kanser. Akciğer zarı kanseri ve akciğer kanserinin bilinen tek nedeni asbest. Bilinen ikinci özelliği ise tedavisinin mümkün olmayışı. Cerrahpaşa'da, tabii hemen dost olduğu bir hanım doktor Deniz'e yine tutkuyla bağlandı. Kendisine bütün gerçekler anlatıldı. Kemoterapiyi hem kendi istemedi, hem doktorlar da pek önermediler. Ama doktorlar önerseler bile istemezdi. Biliyorum. Çünkü daha önceden konuşmuştuk. Sağlıklı, güzel günlerimizde. Hayata karşı çok ilginç bir gerçekçi bakışı vardı. Ama artık güçten çok kaybetmişti, hemen hemen sadece yatıyordu. Sürekli gidiyordum ben. En son komposto istedi benden, karışık komposto istedi. Hastanedeyken. Gittim, manavdan bir sürü meyve aldım, evde geldim komposto yaptım. İki tane elma arttı. Onlar öyle duruyor hâlâ. Sonra hastaneden çıkartıldı Deniz, eve geldi.

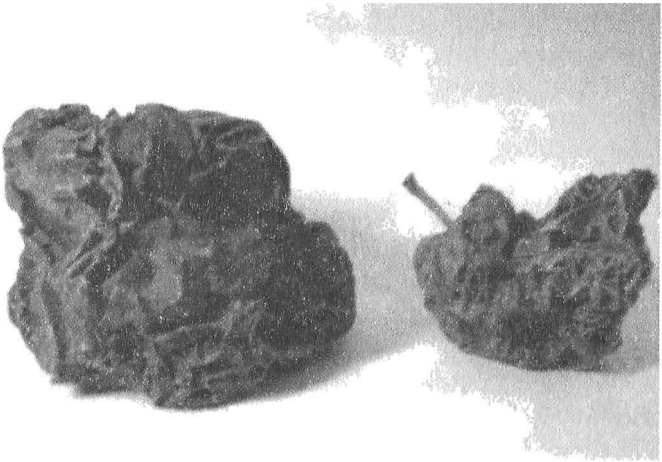
— *O mu istedi, doktorlar mı?*
— Hepsi anlaşarak. Evde kaldı bir süre...

— *Yalnız mı?*
— Hayır, genç bir bakıcı hanım bulundu yanına. O da hayatında böyle bir iş yapmamış ilginç bir insandı. O da aynı şekilde aynı tutkuyla yapıştı Deniz'e. Nasıl bir tutku bir bilsen. Tam bir aşk halinde. Hiçbir şeyi gözetmeden her şeyini ona bağladı. Bütün enerjisini, gücünü, hayatını vakfediyordu Deniz'e. O kız sonuna kadar Deniz'in yanında kaldı. En son... En son, bir akşamüzeri gittiğimde Deniz yatakta oturuyordu. Zor durumdaydı. "Niye uzanmıyorsun" diye sordum. Hiç unutmuyorum, "Korkuyorum" dedi. Yani uzanmaktan, yatmaktan ve öyle kalmaktan korkuyordu. O gece sabaha karşı kızdan telefon geldi. Gittiğimde komadaydı. Tıbben yaşayan ama şeklen yaşamayan birisi vardı artık. Ne yapılacağını ben bilemedim, kimse bilemedi. Doktoru Emel Çağlar çağırıldı, hızla geldi ve "Her halükârda görevimiz onu hastaneye götürmek" dedi. Yoğun bakıma götürüldü ve kimseyi sokmadılar içeri. Biz aşağıda otururken biraz sonra cep telefonum çaldı ve sonuç bildirildi. Bürokratik işlemlerin ardından defnedilmek üzere mezarlığa gidildi bir arkadaş grubuyla. Bir de kedi vardı orada. Bizim yanımızda. O da bizimle birlikte o gömülünceye kadar orada durdu.

— *Mezarlıkta bir kedi.*
— Mezarlığın kedisiydi. Bir de elmalar...

— *Elmalar?*
— Deniz'e komposto yaptığım sırada artan iki elma. O iki elma öyle kaldılar. İri ve büyük olanı hızla buruşmaya başladı ve küçüldü. Öteki, daha ufak olan sarı elma bir sene boyunca inatla öyle durdu. Bir sene bekledikten sonra o da buruştu. Şu anda evde, komodinin üstünde iki tane küçük, buruşuk elma duruyor.

— *Sona yaklaşıyoruz Tan...*
— Sona?

Kuruyan elmalar!

— *Korkma, hayatın değil, bu söyleşinin sonuna geldik. Deniz'i kaybettikten sonraki hayat hikâyesine geçelim.*
— İş olarak hâlâ *Cumhuriyet*'te devam ediyorum.

— *Ama artık o anlattığın yoğunlukta değil.*
— Hayır, değil. 92'nin ilkbaharında o kriz patladı. Krizden sonra gazetede sürdürdüğüm bütün işleri ve tabii ki onlarla ilgili ödemeleri kestiler. Yani sadece ve sadece arka sayfada çizdiğim karikatüre kaldım. Bunun sonucu olarak artık gazeteye gitme zorunluluğum kalmadı. Ben de gitmedim. Zaman içinde gazetede tanış olduğum insan sayısı da azaldı...

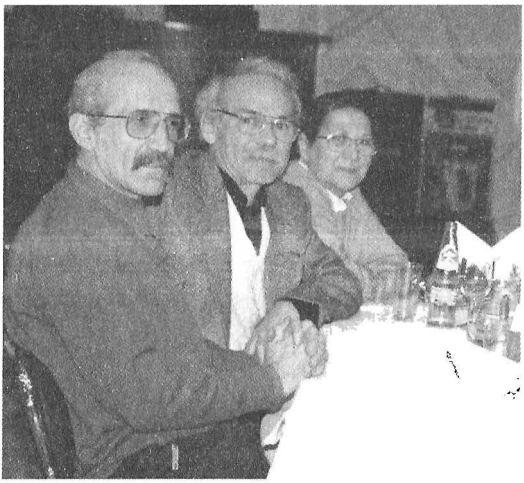
ALTIN EŞEK ÖDÜLÜ

— *Bildiğim kadarıyla TÜSİAD dergisine çiziyorsun galiba düzenli.*
— Salt o değil ki... Bir ara sayısını hatırlayamayacağım kadar çoktu. Bunlardan bazılarının karşılığı geliyor, bazılarının

gelmiyordu. Mesela şu anda da bazı öğretmen dergileri, bazı siyasi dergiler, bazı meslek dergileri büyük bir coşkuyla karikatür istiyorlar. Coşkuyla da yayımlıyorlar. Ve yayımladıktan sonra coşkuları bitiyor. Karşılığını ödemek akıllarına gelmiyor.

— Ama bütün söyleşi boyunca anlaşıldı ki Tan Oral'ın da pek umurunda olmuyor bu kısım.

— Olmuyor, çünkü dedim ya işim bu değil. Yani ne maliyeciyim, ne veznedar. Böyle şeylerle uğraşamam. Ben karikatür çiziyorum. Onu seçtiğim için onu yapıyorum. Onu iyi yaptığımı da zannediyorum. İşini yapmayanlar benim dışımdaki kişiler. Dolayısıyla onların sorumluluğunu almıyorum üzerime. Ha, o arada bazen beklenmedik bir şekilde ödül paraları geliyor. Mesela Akşehir Belediyesi bu sene Nasreddin Hoca Altın Eşek Ödülü verdi bana. İsme verilmiş bir ödül. İlk defa böyle bir ödül ihdas edildi. Ben de o parayla gidip bir piyano aldım kendime. Hani bir söz vardır ya halk arasında, "Tanrı rızkını verir" diye. Riskini de veriyor, rızkını da. Gerçekten, hiç parasız kalmadım hayatımda. Param da olmadı ama. Hiç para sıkıntısı çekmedim hayatta, çünkü param olmadı.

Mizahi yazı dalında Altın Eşek Ödülü alan Muzaffer İzgü ile.

— Çizer Tan'a dönelim. Karikatürü bir yaşam biçimi haline getirmiş bir Tan, bütün söyleşi boyunca karşımıza çıktı. Çok genç yaşlardan itibaren üstelik. Oysa Cumhuriyet*'in sadece arka sayfasında çizmekle geçen bir son on yıldan bahsediyoruz. Sıkışınca zuladaki eski karikatürleri çıkararak o günü de kurtarabilen bir Tan Oral mı, yoksa sürekli ve hâlâ tutkuyla çizen bir Tan Oral mı bu?*

— Tutku ve iddia hep sürüyor. Çünkü insanda, yani bu gibi iş yapanlarda belki, eksiklik duygusu kolay kolay çözülmüyor. Eksiklik duygusu kolay kolay çözülmediği için, onu giderme çabası, ki onun adı tutku olabilir, çok çalışmak olabilir. Adı nasıl konulursa konsun altında yatan budur. Yani eksikliğe razı olma mendeburluğuna düşmediği sürece insan çalışır, çizer...

— Belki gecikmiş bir soru. Çizmediğin günler, çizgi düşünmediğin zamanlar... Bu saat olur, gün olur, hafta olur, bilmiyorum. Bir suçluluk duygusu, yapman gereken bir şeyi yapmamış gibi içinde bir tedirginlik olur mu?

— Hayır. Böyle bir duygu taşımıyorum çünkü günüm karikatür düşünerek geçmiyor... Düşündüğüm şey, her zaman düşünmekte olduğum şeyler, kafamı kurcalayan şeyler. Yani kendi durumum, dünya ahvali, ülkenin durumu, haberler, dostlar, problemler... Yani herkesin yaşadığını yaşamaktayım. Bütün bunlardan herkes gibi çeşitli kararlar, fikirler, olgunlaşan fikirler, tedirginlikler, meraklar çıkıyor. Ancak belli bir zaman diliminde, bu bazen sabah, bazen akşam, bazen bir başka yerde bir şey beklerken olabilir, önümde kâğıt varsa, ki hep var, kalem varsa, ki hep var, bütün gün boyunca, bir gün evvelden, geçen seneden birikmiş ne varsa ve bunlar olgunlaşan kararlar, tedirginlikler, yönelişler, öfkeler halinde biçimlendiyse, "Ha" dediğin anda kâğıda geçiyorlar. Tıpkı mektup yazar gibi. Mektup yazmaya oturduğun zaman da, mektup yazdığın kişiye söylemek istediğin, sormak istediğin, cevap vermek istediğin, sevinçlerin, öfkelerin bir sürü şeyin vardır ve oturur-

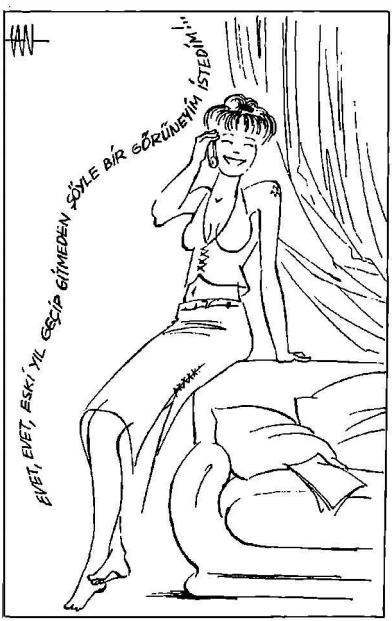
sun, yazmaya başlarsın. Sonra bitirirsin, yazar kalkarsın. Çizme eylemi, karikatür çizme eylemi de böyle bir şey. Bunun dışında bir de kâğıt üzerinde karalama yapmayı seven, hoşlanan bir tarafım da var. Seviyorum. Tıpkı konuşmak gibi. Ama mutlaka konuşmak, bir konferans vermek, bir fikri baştan sona dikkatlice anlatmak demek değil bu. İki dost bir araya geldiği zaman çene çalar ve bu hiçbir şey demek de değildir. Sadece hoş vakit geçirmektir. Benim de tıpkı bunun gibi, beyaz kâğıdı doldurmak gibi bir zevkim var. O kadar çok kâğıt dolduruyorum ki bunların içinde bazen karikatürler çıkıyor, bazen desenler çıkıyor, bazen hiçbir şey çıkmıyor. Bunların aşağı yukarı yarısı çöpe gidiyor. Yarısının bir kısmı ne işe yaradığını bilmediğim ama atmaya kıyamadığım çizgiler olarak bir yerde birikiyor. İçlerinden bazıları da yayımlanmak üzere faksla gazeteye veya bir yerlere gidiyor. Dolayısıyla böyle bir yaşam süreci içinde işimi yapmış olmak veya yapmamış olmak gibi bir suçluluk, tedirginlik veya tersi pek olmuyor. Ancak gazeteyi para verip alan okuyucuyu veya gazete yönetimini bir tek şey ilgilendirir: Belli saatte, belli bir işin ellerine geçmesi. Dolayısıyla belli bir saate kadar da belli bir işi, yani arkasında sorumluluğunu taşıyabileceğim bir işi de göndermiş olmam lazım. Tabii bunun bir tedirginliği var. Açıkça söylemek gerekirse bazen unuttuğum da olmuyor değil...

— *Ben* Cumhuriyet*'te, "Çizerimiz Tan Oral'ın çizgisi bugün elimize ulaşmamıştır" diye not görmedim.*
— Hayır, hayır, hayır. Benim bir şansım var arka sayfada. Tahmin ediyorum birçok diğer meslektaşlarımdan farklı bir şey. Ben arka sayfada mutlaka güncel bir şey çizmek, mutlaka ciddi bir siyasi eleştiri yapmak zorunda değilim. O köşede tamamıyla öznel, benden başka kimsenin anlayamayacağı, hatta anlamı olmayan, hatta saçma bir şey çizmek gibi bir özgürlüğü elimde tuttuğumu sanıyorum. Bu özgürlüğü de bana okuyucu verdi. Bu çok güzel ve değerli bir durum.

— *Okuyucunun sana bu özgürlüğü verdiğini nereden çıkardın? Kendi kendine gelin güvey oluyor olmayasın?*
— Okuyucudan daima *feedback*, geribildirim geliyor. Her zaman geliyor. Dolayısıyla onu bilebiliyor insan, hissedebiliyor.

— *Peki kısa cevaplanacak basit bir soru sormuştum ama bu soru bile derinleşmeye başladı. Örneğin bugünkü karikatürün alımlı, ince, zarif bir kadın...*
— Evet.

— *"Eski yıl geçip gitmeden şöyle bir görüneyim istedim" diye de bir yazısı var. Ve sen biraz önce, "Benden başka kimsenin anlamayacağı, hatta hiçbir anlam bile veremeyeceği şeyleri çizme özgürlüğüm var" dedin. Kıdemli bir Tan Oral izleyicisi olarak söylüyorum. O karikatüre baktım, çok ince, belli belirsiz bir mizah gördüm. Çok ince, çok belli belirsiz.*
— Ne güzel.

İnce yapılı kız.

— Benim sevdiğim mizahtır o. Bunu da açık kalplilikle söylüyorum.
— Ne güzel.

— Ama şunu da düşündüm. Şu anda seninle konuşurken değil, bugünkü buluşmamızdan önce, sabahleyin bu karikatüre baktığım zaman, kendi kendime, "Çok fire verecek bu karikatür" dedim. Sanırım pek çok kişi, "Ne demiş, ne çizmiş bu adam yahu" diyecek, kimileri, "Ne bu be" diyecek.
— Demiyorlar, demiyorlar.

"BOŞLUKTA OLUŞMALI MİZAH"

— O zaman tadına varmadan, "Vardır bir hikmeti" mi diyorlar?
— Hayır, onu da demiyorlar. Hoşgörüyle karşılıyorlar ve aykırı bir tat alıyorlar. O da beni çok mutlu ediyor ve çok özgür kılıyor. Senin farkında olmadığın bir nokta var. İnce bir nokta. Okuyucu benim çizgilerimde şöyle bir şeye hazırlandı: Bak, voleyboldaki işleyiş gibi. Yani voleybolda bir pas verilir, bir de küt inilir. Mizahın yapısında böyle bir şey var. Dikkat et bütün çizilenlerde, kendimin dışındakileri kastediyorum, hem pas, hem küt vardır. Çizgide bir pas verilir, sonra bir de küt inilir, yani mizahın resmi yapılır. Dikkat edersen benim çizgilerimde küt yoktur. Genellikle pas vardır. Küt okuyucunun işi. İster bulur indirir, ister bulmaz. O, ona kalmış. Ama pas gider okuyucuya. Dolayısıyla öyle bir alışkanlığı var okuyucunun. Yani hep pas alma alışkanlığı. Şimdi sözünü ettiğin, bugünkü karikatürün altyazısı... O bir pas. Ben oraya bir kelime yazabilirdim, kendi kütüm olarak mizah pat diye çıkardı ortaya. Halbuki pas verip küt atmadığım zaman her okuyucu kendine göre bir küt atıyor ve benim düşünmeyeceğim şeyler çıkabiliyor, benden çok daha becerikli küt atabiliyorlar. Genel ve yaygın anlayışta, şu dört köşe kâğıdın üzerine bir karikatür çi-

zilir, yani mizahın resmi çizilir oraya. Tastamamdır bu. Okuduğun zaman, baktığın zaman anlarsın. Ben ise mizahın resmini yapmıyorum. Mizahın kâğıttaki çizgiyle okuyucunun gözü arasındaki boşlukta oluşmasını istiyorum.

— *Okuyucunun gözüyle ne arasındaki?*
— Okuyucunun gözü ile kâğıt arasındaki boşlukta, havada oluşmalıdır mizah. Yani ben oraya mizahın resmini çizmiş olmamalıyım! Okuyucu bakıp, sadece bakıp mizahı orda, kâğıdın üstünde izlememeli, onu o anda oluşturmalı. Benim çizgimle yüz yüze geldiği zaman mizahı orda yaşamalı, kendisi yaşamalı. Benim ona önereceğimi izlememeli.

— *Bu sende öteden beri var olan bir düşünce mi? Yoksa Tan Oral olgunlaştıkça oluşmuş bir mizah anlayışı mı?*
— Hayır, oldum olalı, bildim bileli böyle. Ama en azından kendime karşı tarifini bugün daha rahat yapabiliyorum. Daha önce taviz vermemek, fazla açık davranmamak filan diye açıklıyordum. Yani her şeyi tarif etmeye kalkmamak, ukalalık yapmamak... Tam açıklamayan kelimelerle anlatmaya çalışıyordum. Bugün çok net farkındayım. Eğer ben bir şey çiziyorsam, okuyucu benim çizdiğim veya eksik bıraktığım her neyse, ama masada bir lezzetle çizdiğim o şeyi, o lezzetli sofrayı görmelidir ama yemeği kendi yemelidir. Tıpkı... Bak çok güzel oldu bu tanım. Yani ben güzel bir tabak hazırlamalıyım ama kaşıkla da ağzına vermemeliyim okuyucunun. O kendisi yemeli. İster yer, ister yemez. Önce şurasını yer, sonra burasını yer, ister yanına bir şey katar. Artık o kişiden kişiye değişen bir lezzettir. Bugün bunun peşinde gittiğimi açıklıkla söylüyorum.

— *Ve iddiayla.*
— Ve iddiayla, evet. Ama bunu ne kadar başardığımın cevabını ben veremem. Bence bu son söylediklerimi kitaba koyma. Çünkü benim kişisel görüşlerim bunlar. Okuyucuya bir şey ifade etmeyebilir.

— Bırak da ona ben karar vereyim...
— Haklısın, galiba rollerimizi karıştırdım... Bak, ben karikatürü hayatın dışında düşünmüyorum ki... Tıpkı sohbet gibi, tıpkı mektuplaşmak gibi bir şey bence. İki kişinin sohbetini düşün. Eğer biri fıkrayı da kendi anlatıyor, anlamını kendi açıklıyor, üstüne bir de kendi gülüyorsa o sohbet lezzetsizdir. Sohbeti, ortaoyununun kavuklu, pişekâr örneği gibi al. Onun gibi işte. Yani lafı karşısındakine tamamlatıyorsa çok lezzetli bir sohbet yürüyordur.

— Tan Oral'ın tıkandığı, zorlandığı zamanlar oldu mu? Sanatçının tıkandığı zamanlar olur.
— Ben her zaman tıkanıklık yaşadım. Hep... Hep tıkanık yaşadım ben...

— Bunu biraz açsak...
— Açayım. Bu işi hep fazla zorlamamak gerektiğini içimde hissederek yaptım. Yani "ille" diye bir kavramı içimde yaşatmadım hiç. Hiç yaşatmadım. Hiçbir zaman "ille" demedim. Çünkü "ille" demek, orda kalmak demek. Ben "ille"yi değil, uğraşmayı seçtim kendime. Her zaman, "Olmazsa orda bırakırsın" fikri önümde duruyordu. Uzatmanın gereği yok.

— Sen olumsuz bir duygudan bahsediyorsun.
— Ama böyle duyuyor isen sanatın, karikatürün anlamı var. Eğer onu aşıyorsa, orda çok büyük bir tehlike görürüm her zaman. Aslolan hayattır, sanat değil.

— Kız kardeşinin öldüğü gün veya gece veya sabah, Deniz'in öldüğü, annenin veya babanın öldüğü gün mesela çizdin mi, çizebildin mi?
— Bu tiyatrocuların çok kullandıkları, hemen hemen bütün tiyatrocuların kullandıkları bir trük.

— Evet. "Ne olursa olsun perde açılır" derler. Bu da sanata bir kutsallık yüklemek değil mi Tan?

— Bilemiyorum. Ama ben hemen hemen bütün tiyatrocular-dan bunu dinledim. İşte şöyle felaketin olduğu gün ben yine de hiçbir şey olmamış gibi sahneye çıktım, derler. Onlar sahneye çıkıyorlar. Ben sahneye çıkmıyorum. Arada fark var. Dolayısıyla o acıyı hissettirmek ya da aktarmak ya da saklamak gibi bir problem hatırlamıyorum.

— Ne demiş oldun? Çizdin mi, çizmedin mi?
— Çizmişimdir. Çizmişimdir herhalde.

— Ama bir tiyatrocunun sanata sadakatiyle, "Perde ne olursa olsun açılmalıdır" diye abarttığından, sanatı kutsallaştırdığından değil?
— Hayır değil. Elbette abartmıyorum. Çünkü o kadar problem değil. Çizilir ne olacak...

— Acı mı o kadar problem değil, çizgi mi o kadar problem değil?
— Acı çizmeyi engellemez. Zaten çizgi acıyla çizilir.

— Bu son cümle epey okkalı oldu. Ne demek çizgi acıyla çizilir? Çok parlak bir laf da, cilasını kazırsak altı dolu mu, boş mu?
— Altı boş değil. Şöyle bir dize var. "Karikatür, kara boyaya banıp, güneş resmi yapmaktır." Dolayısıyla daima acılardan umut ve neşe çıkartmak sanatıdır aslında. O yüzden acı çizgiyi engellemez.

— Bu yaklaşıma göre, hatta daha fazla kışkırtır belki?
— Genellikle kışkırtır. Ama senin sorunda tabii insani bir yan var. Çok yakınlarının umulmadık bir şekilde kaybı veya umulduk bir şekilde kaybı tabii insanı çok sarsıyor. O sarsıntı içinde parlak bir şeyler çiziyor olmak pek kolay değil. Yani üstünkörü bir şeyle geçiştirmiş olabilirim veya eski bir karikatür yollamış olabilirim. Belki de atlamış, çizmemiş olabilirim. Ama beni zorlayan böyle bir yakının ölümü gibi uç olaylar değil...

— Ya ne peki?

— Bunu iyi anlatmak istiyorum... Şimdi meslekler açısından bakıldığında herkes bir rol yapıyor. Mesela polis, polis rolü yapan bir adamdır. Garson, garson rolü yapan bir adamdır. Otobüs biletçisi, otobüs biletçisi rolü yapan bir adam. Oysa karikatürcü rolünü yapan bir adam olmak bana hep ürkütücü geldi. Ben sadece bir insanım. Dolayısıyla okuyucuya benden giden mesaj samimi olmalı. Bunu hep söylüyorum. Okuyucu beni herhangi, sıradan bir insan olarak görmeli. Çünkü ben öyleyim. Bir rol içinde görmemeli. Oysa profesyonel bakışta ben o rolümü iyi oynamalıyım. Benden beklenen budur. Karikatürcü rolümü iyi oynamalıyım. Olayları iyi izlemeliyim, tepkilerimi iyi vermeliyim, işimi doğru dürüst bitirmeliyim, noktasını da koymalıyım filan. Ben buna hiçbir zaman böyle bakmadım. Deminki sorunu cevaplarken acılar üstünden felsefe yaparak geçtik. Ama acılar değil, günlük düşmeler, kalkmalar performansımı etkiliyor. Bazı günler kendimi çok iyi hissediyorum, yaptığımı beğeniyorum. Harika bir şeyler çıktığını görüyorum. Bazen çiziyorum, çiziyorum, olmuyor. Döküntü bir şey oluyor. Ama ben bunların hepsini paylaşmak istiyorum. Çünkü insan böyle bir şey. Hiçbir zaman tekdüze ve sahte bir pırıltı içinde değil. Bu düşmesi, kalkmasıyla, becerisi, beceriksizliğiyle var... Okuyucuyla sohbetimde bu samimiyeti önemsiyorum. Bu günlük hayatımda da böyle. Çok defa şaşırmışlardır. Yani garsonlar, garson rolü oynarken müşteriler de onlara garson gibi davranmaktadırlar ve bu alışkanlık içinde yaşanırken ben garsonlarla, garson değil de insan olarak konuşunca çoğunlukla ellerindeki tabakları düşürecek kadar şaşıranlar olmuştur. Lüks yerlerde özellikle.

— Ne gibi yani? Durup dururken, "Merhaba yav, çoluk çocuk nasıl?" diye mi soruyorsun?

— Hayır, hayır, hayır... Yani müşteri rolü içinde bir şey ısmarlarken onun suratına falan bakmadan konuşmak var

ya... Bu tamamıyla tavırla ilgili. Yani göz göze gelerek, tıpkı şimdi seninle konuştuğum gibi konuştuğum anda adamın alışkanlığının dışında davrandığımda elindekileri düşürdüğünü ben tanık olarak hatırlarım. Otobüse bindiğim zaman biletçinin yüzüne bakmadan bilet istemek yerine mutlaka göz göze gelerek ve onun o andaki duygularını paylaşarak, gözle dahi olsa, hatta mümkünse bir laf atarak... Bunu seviyorum ve böyle yaşıyorum. Dolayısıyla bunun ötesinde bir mesleki rol ve her şeyiyle bitmiş bir çizgi, bir karikatür benim için pek parlak bir marifet değil. Yaşıyorsak bütün iniş ve çıkışlarımızla yaşıyoruz... Dostlarıma çat kapı misafirliğe gidiyorsam da, gazeteye bir şey çiziyorsam da içten olmak zorundayım.

— Beğenmediğin bir karikatürü ne yapıyorsun Tan?
— Hiiiiç, ne yapacağım? Çöpe atıyorum... Sonra da baştan çizerim, en baştan. Olmazsa hepsi birden gider çöpe. Hepsi birden gittikten sonra çöpe, o anki iddiamın dışında bir şeyi daha kısa bir sürede çizerim.

— Bir başka karikatür mü?
— Bir başka karikatür, evet. Artık onun üzerinde durmadan gönderirim. O, o anki benim yansımamdır.

— Ne hoş... Benim açımdan da yazı serüvenine benziyor bu söylediklerin. Okuru ilgilendirmez işin bu kısmı. Ben de bir konuyu yazmak üzere, kafamda tasarlanmış bir fikri yazıya dökmek üzere oturuyorum. Diyelim, "Avrupa Birliği'ne girmek iyidir" diye bir yazı tasarlamışım. Ben de çok çöpe atan bir adamım, acımasızca atan bir adamım. Dörtbeş yazı çöpe gittikten sonra, "Avrupa Birliği'ne girmek iyi olmayabilir ha" diye bir yazı çıktığı oluyor. Çoğu kez, beğendiğim bir yazı oluyor üstelik.
— Çok güzel. Tam da bu işte. Çünkü yazma, çizme bir düşünme dolayısıyla bir yeni yaratma eylemi olmalı. Sadece bir düşüncenin aktarma aracı değil...

— İyi de benim yazı serüvenimi değil, Tan Oral'ın karikatür serüvenini konuşuyoruz. O yüzden geçelim 2002 sonrası Tan Oral'ın hayatına... Bildiğim kadarıyla Sema bir içmimardı.

— İçmimardı. Ama tam oraya gelmeden şunu söyleyeceğim. Aslında yine bir öğünme olacak ama; hayatımda hep tutkuyla bağlandım, acıyla ayrıldım. Hiç tutkusuz bir birlikteliği acıyla sürdürmedim... Şimdi devam edelim.

— Et.

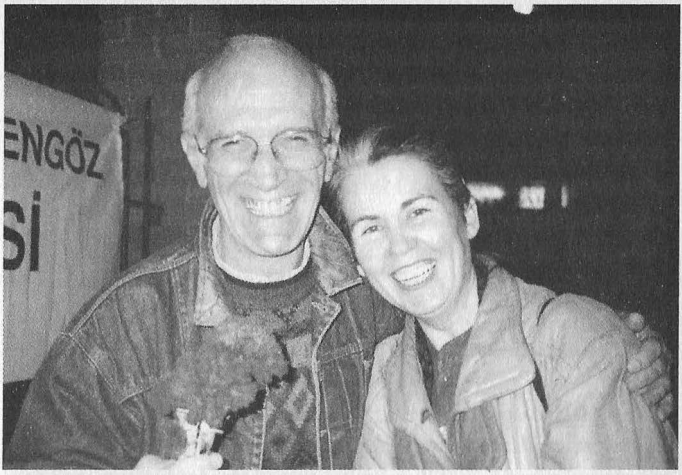
— Sema bir tutkuydu benim için. Çünkü hesapta olmayan bir araya gelişti ve karşılıklı tutku olarak başlamıştı. Bu da çok güzel. Yani iki taraf da birbirine karşı tutkulu davrandılar ve kaçınılmaz şekilde hayat paylaşılır hale geldi. Daha önce pek de yaşamadığım bir şekilde aşırı birliktelikle geçti zamanımız. Yani günün bütün saatleri hemen hemen birlikteydik. Hoştu bu da. Zaman zaman dostlarla bir araya gelinip yemek yenir ya. Çoğunlukla da erkek arkadaşlarladır bu. Sözleşilirken de, "Eşsiz bir yemek olsun" denir sık sık. Yani bu eşsizlik, eşi benzeri olmayan bir yemek şeklinde yorumlandığı gibi, eşlerin gelmediği bir yemek gibi de...

— Genellikle ikincisi.

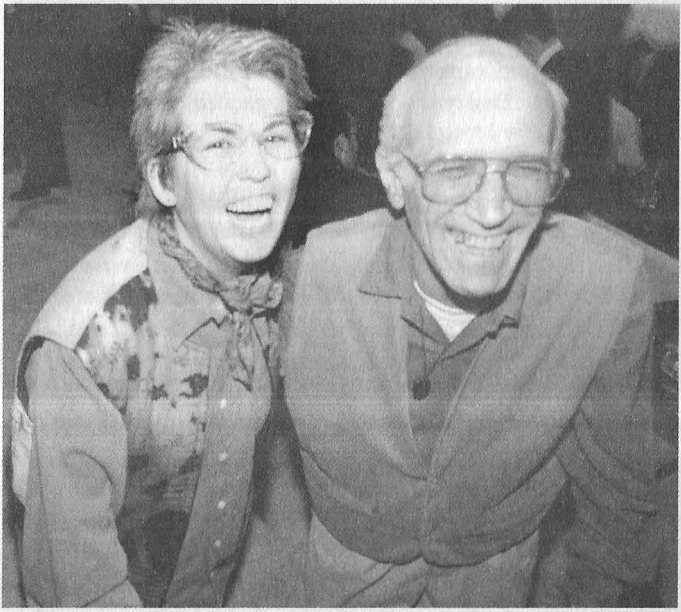
— İkincisi evet. Erkek erkeğe... Ben bütün bu yemeklere Sema'yla birlikte gittim inatla. Daha çok karikatürcülerin falan olduğu, yani bir ortaklığı olan insanların yemeklerinde çoğunlukla benden başka, çift gelen olmazdı. Sema da Fransız ekolünden, Belçika'da okumuş, ortaöğrenimini orada yapmış bir insan olarak kıvrak zekâlı ve sempatiktir. Epey yurtdışı gezisi yaptık onunla beraber. Daha önce çok özendiğim halde yurtdışı gezilerine hep tek başıma gitmişimdir.

— Birlikte gitmeye özendiğin halde mi?

— Evet. Çünkü bir defa Deniz'le Bulgaristan'a gitmiştik ve pek başarılı bir gezi olmamıştı. Geziler Sema'yla birlikte çok neşeli oluyordu. Bir de dil biliyor olması tabii çok hoştu. Neyse, Sema'yla gerçekten keyifli bir hayat yaşadık. İki arabamız

Sema Olgaç ile.

Sema Olgaç ile.

ve iki evimiz vardı. Göztepe'deki ev ve tazminattan sonra aldığım Galatasaray'daki ev. O mezbele evi de adam etmiştim ve bununla da övünüyordum. Yani İstanbul iki yakalı bir kent ve iki yakasını da kullanmak lazım diyordum. İki evin ikisi de hem ev, hem işyeriydi. Her ikimizin de her iki tarafta çalışma masaları vardı. Hatta sevdiğim çay fincanından bir tane burada, bir tane orda vardı... Verimli bir dönem yaşadık. Çok gezerek, çok çalışarak...

— *Ama sonunda Sema'yla da yürümedi.*
— Yürümedi lafı tabii hoş kelime değil.

— *Senin hemen hemen bütün beraberliklerin, ilişkilerin koptuğu sonlarla ama dostlukların sonra da devam ettiği ilişkiler olarak yürümüş. Bu Tan'ın hayatındaki kadınların iyiliğinden mi geliyor, yoksa Tan'ın iyiliğinden mi?*
— Hiçbir fikrim yok. Ama şunu söyleyebilirim. Tutku, bağlılık. Bunlar insan hayatının çok yüksek değerleri. Ama dostluk bunların hepsini kaplayacak genişlikte bir değer. Hepsini içine alan bir değer. Dolayısıyla ondan vazgeçilemez yani.

ZEKİ MÜREN'İ SOL HAREKETE KAZANMAK

— *Pekâlâ. Hayatının "özel hayat" denen bölümünü fazla kurcalamayalım. Biz gelelim karikatürcü ve fakat aynı zamanda mimar Tan'a... Bu söyleşide mimar Tan'ı hemen hemen hiç ortada görmedik. Ne dersin, mimar Tan var mı?*
— Ne yazık ki kesin bir cevap vermek zor. Ama var. Yani aldığım eğitimin hakkını yememeliyim. Kendimi mimar olarak iyi hissettim hep ve bunun bir kazanç olduğunun da farkındayım.

— *Yani maddi gelir getirecek güvence anlamında mı?*
— Hayır. Tamamıyla kişiliğimde, düşünce sistemimde... Yani böyle bir disiplinden geçmiş olmanın bana katkısı olduğunun

farkındayım. Bunu söylemeye çalıştım. Şimdi çizerlik senin de söylediğin gibi mimarlıktan önce niyetlendiğim bir şeydi. Coşkuyla, hatta hafif de olsa kendi çapımda bir iddiayla başladığım bir işti ve Güzel Sanatlar Akademisi'ne böyle bir kimlikle gitmiştim. Ve orada mimarlık eğitimi arkadaş çevresinde hoş bir rekabetle sürdü gitti.

— Şöyle bir izlenim çıkmaz mı bu söyleşimizden? Tan Oral hep karikatürle, çizgiyle ilgilendi. Mimarlık, işte ayıp olmasın gibi biraz baştan savma bir eğitimdi.
— Hayır, değil. Japonya'da tanıştığım, mektuplaştığım hoş bir insan var. Onunla mektuplaşırken, ne yapıyorsun, ne ediyorsun, diye sorduydu. Ona, "Gazeteye çiziyorum, bir taraftan da bir inşaat var, onunla ilgileniyorum. Böyle birbiriyle alakasız iki işle uğraşıyorum" diye yazdım. Ondan şöyle bir cevap geldi: İkisi arasında pek bir fark yok. İkisi de netice itibariyle sanat bağlamında yer alıyor... Evet ikisi de bir tasarım, yaratıcı bir çalışma olduğu için bir fark yok, şeklinde. Beni şaşırtan bir cevaptı bu.

— Seni konuşalım, mimar Tan Oral'ı.
— Mimarlıkla ilişkim okulda asistan olarak çalışarak devam etti. Asistanlık biliyorsun birkaç yıl kadar sürdü. Sedad Hakkı Eldem'in yanında. Mezuniyetten sonra Çanakkale'de Conkbayırı anıt yarışmasına birkaç arkadaşla birlikte katıldık, Metin Deniz ve Gürel Yontan ile. Orada derece aldık. Yani, mezuniyetten sonra da yarışmalara falan girerek bir iddia taşımaya devam ettiğimizi anlatmaya çalışıyorum. Zaten önümüzde ya yarışmacılık yapmak ya bir belediyede memur olarak mimarlık yapmak ya müteahhitlik yapmak ya bir büroda desinatör olarak çalışmak ya da İller Bankası'na kafadan atma imar planları yapmak gibi seçeneklerden başka bir şey gözükmüyordu.

— Bu Türkiye'de mimarlığın kaderi mi?
— Benim kaderim. Belki Türkiye'nin de kaderiydi. O gün-

lerin şartları böyleydi. Ancak tabii bunun bir bahane olarak algılanmasını istemem. Yani Türkiye'nin şartları böyleydi, ben de mecburen... Hayır, değil. Bu şartlarda, bu şartlara rağmen mimarlığı doğru dürüst yapan insanlar da çıktı ve vardı. Ama onlar hayatlarının bütününü bu işe vererek ortaya çıktılar. Demek ki ben her şeyimi veremedim. Ama mimarlıktan tümüyle vazgeçmek de hiç aklıma gelmedi. Sık sık o mesleği yapmayı da denedim. Bir tanesini özellikle anlatmak istiyorum. Çeşme'de, oranın ünlü bir kişisi Doktor Halis Temel'in, küçük bir moteli vardı, Ardıç Motel. Fikret Tan ve Ertan, içmimar arkadaşlar, bir de ben... Halis Bey üçümüzden büyük bir otel projesi yapmamızı istedi. Karşılığında proje için para ödemeyecekti ama motelinde hem çalışıp, hem tatil yapacaktık. Gittik. Deniz kenarında gerçekten çok güzel bir moteldi. Salonun bir köşesine çalışma masaları kondu. Ve biz denize girip çıkıp, ara sıra kafayı çekip, bunların dışında da oturup keyifle çalışmaya başladık. Biz orada projeyi yaparken kaldığımız motelde büyük bir hareketlenme oldu ve Zeki Müren geldi, motelde kalmaya başladı. Yanında bir sürü insan. Bir bakıcı kadın, uşaklar, kâhyalar... Biz işimize bakıp çalışıyoruz. Zeki Müren uzaktan bakıyor bize. Belli. Çünkü garip bir durum. Salonun köşesinde birileri bir şey yapıyor. Neyse uzun sürmedi. Yanaştı ve tanıştık. Ondan sonra akşamları uzun masalar kuruluyordu ve o uzun masalara civar kasabalardan bir sürü insan gelip oturuyordu.

— *Zeki Müren'le tanışmak için mi?*

— Hayır. Zeki Müren'in kurduğu masaydı o. O masada yeniliyor, içiliyor ve hesabı Zeki Müren ödüyordu. Çok ilginç sofralardı. Zeki Müren'de, otuz-kırk kişilik bir masadaki bütün sohbeti büyük bir dikkatle götürebilen ve bütün tansiyonu yönetebilen bir dikkat ve zekâ vardı... Bizim üçlüden Ertan uzun boylu, yakışıklı bir arkadaştı. İlginç bir gelişme oldu. Zeki Müren, Ertan'a âşık oldu. Bu ciddi bir aşktı. Öyle gözüküyordu. Saygıdeğer ve ciddi bir aşktı.

— Ve karşılıksız bir aşk mıydı?
— Yani herhalde... Fakat birkaç gün sonra İzmir'den Ertan'ın sevgilisi Çeşme'ye bizim yanımıza geldi. Ertan da tabii sevgilisiyle ilgilenmeye başladı. İşte o zaman o koca adamın nasıl yıkıldığını, nasıl perişan olduğunu çok açık bir şekilde gördüm. Hiç unutmuyorum. Motel kayaların üzerinde kurulmuştu. Denizin kenarında da büyük kayalar vardı. O kayalardan birinin üzerine oturmuş, ufka bakan üzgün bir adam vardı. Teselli etmek içimden geldi. Bir taraftan da bir hinoğluhinlik geçiyor aklımdan. Zeki Müren son derece popüler bir isim ve Türkiye'de o sıra sosyal anlamda ciddi bir siyasi mücadele götürülüyor. Böyle bir siyasi mücadelede böyle bir popüler kişinin ağırlık vermesinin çok büyük kazanç olacağını hesap ederek, onu, o tarafa çekmek üzere...

— Ooooo... Zeki Müren'i sol mücadeleye kazanmaya çalışıyorsun.
— Evet, evet. Böyle hinoğluhinliğim de var.

— Tan Oral hinliği de ancak bu kadar olur zaten.
— Gidip aynı kayanın tepesine çıktım ve yanımda oturan o yıkılmış adamı teselli edecek bir şeyler söylemeye çalıştım. Hayatın sadece bundan ibaret olmadığı filan anlatmaya çalıştım. Verdiği cevap çok ilginçti. Göğsünü gösterdi. Zaten mayolu oturuyordu. "Bak göğsüme hiç tüy yok. Ben böyle bir insanım ve o benim kıymetimi bilmedi. O kız yarın öbür gün onu bırakacak. Halbuki ben onu gerçekten seviyordum" dedi ve ağlamaya başladı. Tabii ne diyeceğimi bilemedim. Böylece Zeki Müren'i sola kazandırmak macerası...

— Sonuçsuz kaldı.
— Sonuçsuz kaldı evet... Mimarlığa dönersek, o güzel proje de gerçekleşmedi.

— Siz de çiçeği burnunda mimarlarsınız henüz.
— Tabii, tabii... Ondan sonra... Sonra Gündüz Gökçe'nin el atmasıyla Karaköy'de üç katlı bir eski yapıyı yıkmadan içine dört katlı bir bina sokmak gibi bir işle yüz yüze geldim. Uykularım kaçarak onu da başardım. O çalışmada hoş anekdotlarım da var. Bir merdiven çizilmesi gerekiyordu, üst kata çıkan döner bir merdiven. Bütün gece o merdivenin hesaplarını yaparak çizimini bitirdim. Sabahleyin çizimi ustaya götürdüğümde kalıpların çoktan yapılmış olduğunu gördüm. Fena halde canım sıkıldı. Yani beni beklemeden kalıplar yapıldığı için. Ama bir şey söylemedim. "Ölç bakayım" dedim. Betonarme kalıbı ölçtürdüm. Kalıplardaki bütün ölçüler, benim bütün gece çalışarak çizdiklerimle tıpatıp aynıydı. Adamsa, "Sabah erken geldim, çakıverdim" diyordu. Mimarlıkla, inşaatçılık arasındaki ciddi farkı bana çok net gösteren bir anıdır bu.

— Mimar Tan'a dönersek, mimarlık pratiğini en azından ucundan tuttuğunu söylemeliyim. Hiçbir zaman mimarlık senin ana mesleğin, ana ilgi alanın olmadı Tan...
— Doğru. Mimarlıkla bu ucundan tutma ilişkisi ister istemez zaman içinde teorik plana doğru, teorik düşünmeye doğru kaydı. Çünkü çalışma şartları benim için elverişsizdi ve beni zorlayan siyasi bir basınç altındaydım. Bu siyasi basınç okuldaki eğitim düzeninin sol siyasi görüşe uygun bir şekilde değiştirilmesi konusunda bir çaba göstermeye kadar varmıştı. Tabii bugün baktığım zaman çok cılız, çok nahif düşüncelerdi onlar.

— Ne gibi?
— Öğrencilere villa projesi yaptırılacak yerde işçilere sosyal konut projesi yaptırmanın daha doğru olacağını söylemek gibi mesela... Askerlik sonrası giriştiğim tatsız birkaç mimarlık ve inşaatçılık deneyi bu işten beni iyice sıyırdı ve kafamdan dahi sildim. Uzun yıllar artık böyle bir...

— Tam bunu sormak istiyorum. Ne kadar uzun yıllar?
— 1974 yılına kadar... Aziz Nesin... Aziz Nesin'e karşı daha onu tanımadan, uzaktan bir sempati ve ondan çok şey edindiğimi düşünerek bir borçluluk duygusu taşımaktaydım. Aynı borçluluğu bir de sinemaya ve mizaha karşı taşıdım, söylemiştim. Yani üç konuda böyle bir ahlak anlayışım gelişmişti nedense. Bunlar ödenmesi gereken borçlardı.

— İlk ikisini anladım. Sinemaya ve mizaha...
— Bir de Aziz Nesin'e.

— Üçüncüsü bir alan değil, bir kişi. Tuhaf değil mi?
— Kişi değil, bir kurum! Yani Aziz Nesin mizahın bir dalı benim için. Böylesi duyguların sahibi olarak bir gün Aziz Nesin'in bir vakıf kurduğuna ve bu vakfa bağış kabul ettiğine dair gazete haberleri okudum. Onun üzerine Aziz Nesin'e bir mektup yazdım. "Bir vakıf kurduğunuzu ve bağış kabul ettiğinizi okudum. Bir bağışta bulunacak maddi imkâna sahip değilim. Ama herhalde bu vakfın bir mimari işi olacaktır. Her kim yapacaksa onun bürosunda emek katkısında bulunmak isterim" diye mektup yazdım. Aziz Bey'den cevap geldi: "Çok teşekkür ederim. Ben bu işi birine verdim. Yürüyor iş. Ama bak sen sinemayla da ilgiliymişsin. Eğer öyleyse gel, bu vakfın macerasını belgesel filme al." Öneri benim de çok hoşuma gitti. Bir arkadaştan 8 mm'lik bir kamera bularak bu macerayı filme aldım. Ardından, o mektuplaşmadan kısa bir süre sonra Aziz Nesin beni evine çağırdı. Gittim. "Bu proje yürümedi. Projeyi sen yapar mısın" dedi. Daha önce yaptırdığı proje yürümemiş. Nedeni de, dedikodu olmasın, çok üstünkörü geçeceğim. "Fazla para istediler. Ben o kadar parayı verememem" filan dedi. Eski projeyi gösterdi. Fakat gösterirken hissettim ki çok da mutlu değil projeden.

— Parası bir yana projeden de mutlu değil.
— Öyle hissettim. Tabii, "Ben hiçbir şekilde buna müdahale edemem. Neticede bu bir eser" diye konuşuyordu. Benim mimari anlayışım da bu değil. Aziz Nesin'e, "Öyle şey olur mu. Parayı veren sizsiniz. Yaşayacak olan sizsiniz. Her türlü hakkınız var" dedim. Bana, projeyi benim yapıp yapamayacağımı sordu. "Bir tek şekilde kabul ederim. Bu işi beraber yaparsak. Nedeni de demin dediğim gibi parayı verecek olan, parayı kazanan sizsiniz. İçinde yaşayacak olan sizsiniz. Ben ancak uzmanlığımı bu işe katarım. Ama sizinle beraber götürürüz bu işi" dedim. O da zaten eski bir istihkâm subayı olarak bu işleri çok iyi bildiği düşüncesiyle bayılarak, sevinerek kabul etti.

— Ve proje sil baştan.
— Sil baştan.

— Çatalca'daki, kenarında dere olan, şimdi Aziz Nesin Vakfı'nın olduğu binadan söz ediyoruz değil mi?
— Evet, o binadan söz ediyorum. Önce Aziz Nesin'in böyle bir binadan neler istediği, neler beklediği uzun uzun konuşularak tespit edildi. Hatta metrekaresine kadar, şu konu şu kadar metrekare... Birkaç kez daha karşılıklı konuşarak projesi yapıldı. Aziz Bey'in de içine sindi, benim de içime sindi. Ne var ki o sırada Eskişehir Beton Direk Fabrikası yöneticisi Şinasi Acar'dan malzeme bağışı önerisi geldi. Proje, prefabrike inşaata uygun olarak yeniden elden geçirildi. Kolonlar ve döşemeler TIR'larla oradan geldi. İnşaata başlandı.

— Sen bu işi paralı mı yaptın?
— Bu tamamıyla Aziz Nesin Vakfı'na bağıştı. Belki masraf olarak ozalit mozalit paralarını almış olabilirim. O da tamamıyla hukuken ve vicdanen sağlam otursun diye. Enayice bir bağış değil, ben fikrimi bağış olarak veriyorum, emeğimi bağış olarak veriyorum. Ama onun dışında da karşı taraf da rahat etsin diye proje kâğıdı, ozalit masraflarını vb. alıyordum. Bu değişiklikleri de yaptıktan sonra Aziz Nesin araziye he-

men bir çadır kurdu. Bir de ona bir yerlerden hediye ettikleri bir çadırı daha vardı, kırmızı-turuncu renkli. Bir tarafa da onu kurdu. Birinde yatacak, birinde çalışacak...

— *Tam o günlerde ben de orada Aziz Nesin'le röportaj yaptım. Sineklerden zor çalışmıştım...*

— Doğru. Sineklerden çalışması çok zordu. Yani tabiatla, sinekle boğuşarak orda bambaşka bir hayata başladı Aziz Bey. İşin başında duruyor ve çok övünüyordu. Çadırlarıyla hele. Birinde yatıyor, birinde çalışıyordu. İş böyle başladı ve uzun süre bu birliktelik devam etti. Önce arsanın yola yakın kıs-

Feneryolu/Istb.

II Eylül 1972

Sayın Tan Oral,

Istanbul'da olmadığım için mektubunuz geç elime geçti, cevabım da büyüzden gecikti.

Vakf'a yardım sözünüz için çok teşekkür ederim. Vakf'a parayla yardım önemli değil. Bizim çevremizde de paralı insanlar yok. Ama bizim çevremiz yetenekli kişilerle, sanatçılarla dolu. Dizde ve çevremizde olanları, zenginler paralarıyla sağlayamazlar. Ben de bu Vakf'ı kurarken, dost sanatçıların yardımlarına çok güvendim. Değil mi ki istiyorsunuz, elbette Vakf'a büyük yardımlarda bulunabilirsiniz.

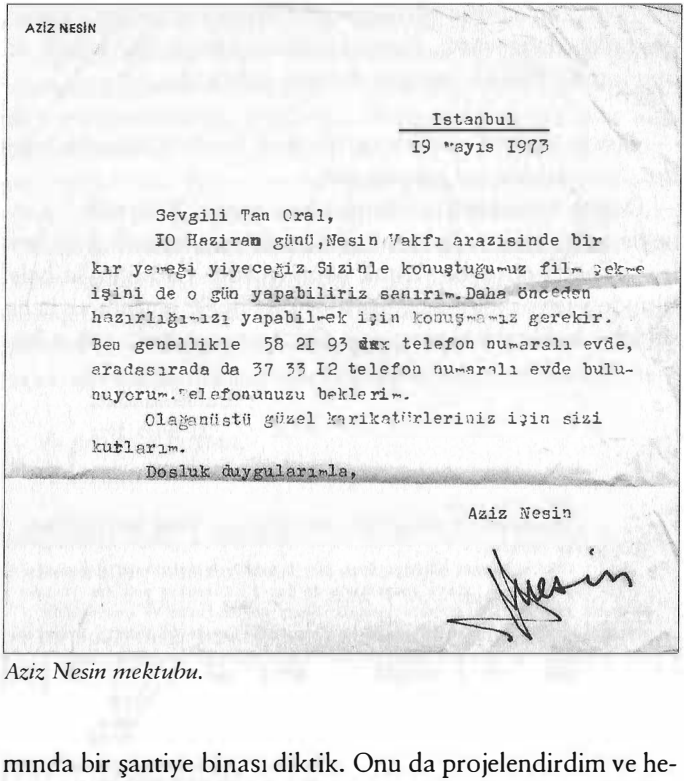
Ayrıca size başka bir önerim var. Vakf'ın ve Vakıf'taki işlem ve gelişmelerin filme alınmasını çok istiyorum. Arazinin ölçülmesi, Yönetim Kurulu toplantıları, yapının temelinin atılışı, yapının yükseliği, bitmiş durumu, işleyişi, çocukların ilk gelişleri, sonraki durumları... İşte bütün bunları zaman zaman filme almak istiyorum. Biriktirilecek bu filmler, ilerde olağanüstü bir dokümanter film olur. Siz film çektiğinize, film işiyle uğraştığınıza göre, belki bana bu yolda yardımcı olabilir. Bilmem, ister misiniz böyle bir iş yapmak? Size de uygun geliyorsa, istediğiniz bir gün, lütfen bizim eve gelin, konuşalım. Önce telefon ediniz ki, evde bulunayım. Telefon numarası: 58 21 93 ve 37 35 12 dir.

Teşekkürlerim ve en iyi dileklerimle

Aziz Nesin

Size iki tane Vakıf broşürünü ayrıca gönderdim.

Aziz Nesin mektubu.

AZİZ NESİN

İstanbul
19 Mayıs 1973

Sevgili Tan Oral,

10 Haziran günü, Nesin Vakfı arazisinde bir kır yemeği yiyeceğiz. Sizinle konuştuğumuz film çekme işini de o gün yapabiliriz sanırım. Daha önceden hazırlığımızı yapabilmek için konuşmamız gerekir. Ben genellikle 58 21 93 dahili telefon numaralı evde, aradasırada da 37 33 12 telefon numaralı evde bulunuyorum. Telefonunuzu bekleriz.

Olağanüstü güzel karikatürleriniz için sizi kutlarım.

Dostluk duygularımla,

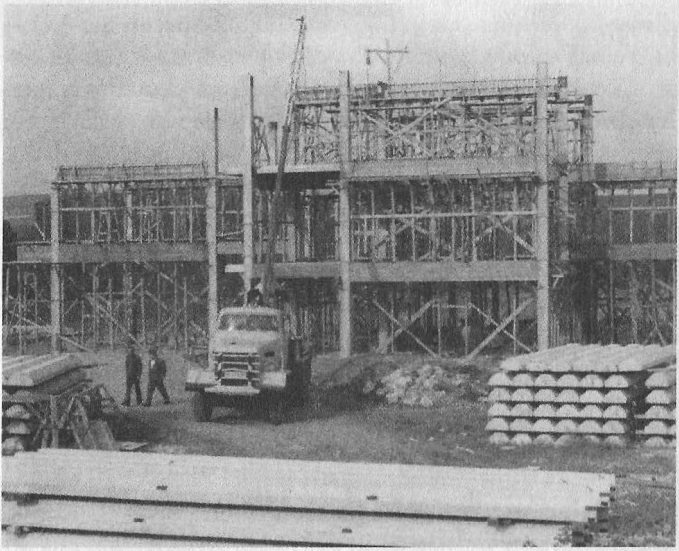
Aziz Nesin

Aziz Nesin mektubu.

mında bir şantiye binası diktik. Onu da projelendirdim ve hemen yapıldı. Çok hoş bir usta vardı. Başından sonuna kadar o usta gayet sakin bir şekilde bütün o binaları yaptı. Şantiye binası biter bitmez Aziz Bey hemen içine girdi, orasını dayadı, döşedi.

— *Şantiye binası halbuki.*

— Evet, terasın üstünü hemen kapattı, camla çevirdi. Bütün bu çalışma bir taraftan filme alındı. Ben de sürekli Çatalca'ya gidip gelerek, mimari kontrolünü yapmaya çalıştım. Aziz Bey sürekli işin başındaydı. Yavaş yavaş bina çıktı. Binada Aziz Nesin'in bütün istedikleri vardı. Bir büyük hol, hole bağlı olarak 20 bin kitaptan oluşan bir kitaplık, ken-

Çatalca Aziz Nesin Vakfı inşaatında.

Aziz Nesin ile.

disine bir çalışma odası. Üst katta büyük bir yaşama mekânı, yemek salonu, mutfak. Kendisi ve eşi için bir yatak odası. Çocukları için iki yatak odası. Henüz planlanmadığım bir de yurt binası olacaktı. Şimdi o da yapıldı. Ama onun projesi benim değil. Sadece arsadaki konumu bana aittir. Kuzeyi kapatan bir yurt binası var. İki binayı bağlayan yerde, üst katta, çok stratejik bir oda çıkıyordu. Her tarafı gören bir oda. Aziz Nesin için bir çalışma odası olarak planlamıştım onu. O odanın altı da, iki bina arası yani, tam bir "ayak altı"ydı. İnsanlar mecburen oradan bu tarafa, buradan o tarafa geçecekler. İşte orayı da çok küçük çocuklar için yaşama alanı olarak düşünmüştüm. Çünkü küçük çocuklar için bir yer düşünüldüğü zaman, onları oraya götürmek, çocukları orda yaşamaya mahkûm etmek olmaz. Çocuğun her an göz önünde olması gerek. Zaten ayak altında dolaşan bir yaratık. İşte böyle bir içgüdüyle öyle bir planlama yapmıştım. Çok ilginçtir. Sonradan İsveç'te yapılmış bir araştırma, koca kalın bir kitap elime geçti. Bu türden binaların projeleriyle doluydu içi ve sanki oradan görülmüş gibiydi benim proje. Küçük çocuklara ayrılan yerler tamamıyla ayakaltı, benim tasarladığım gibi yerlerdi. Kendi kendime gizli bir gurur duymuştum. Çünkü cesur bir iddiaydı. Sedad Hakkı mimarisinin izleri vardır binada. Mesela binaya girişte kolonlu bir çıkıntı vardır.

— Çünkü sen Sedad Hakkı Bey'in rahle-i tedrisinden geçmiş bir mimarsın, öyle mi?

— Tabii... Altına araba ile girilen bu girişin üstü salon, onun da üstü terastı. Aziz Bey, "Bu terası kapatalım" dedi. Halbuki kapatmaya kalktığımız zaman çatı çok fazla basıyor. Kapatılacak gibi değil. "Çok alçak oluyor" dedim. Ama sonuçta onun kararı esastır. Kapattık. Yani kapatıldığı zaman dar olacağını, pencerelerin aşağı doğru basık olacağını düşünüyordum. Gerçekten de öyle oldu. Ama Aziz Bey, hiç rahatsızlık duymadan tıpış tıpış camın kenarına kadar gelip dışarı bakabiliyordu. Bugün hâlâ öyledir orası. Bununla da bitmedi...

— İnşaat sırasındaki bu değişiklikler mimar Tan Oral ve mal sahibi Aziz Nesin'in mutabakatlarıyla mı, yoksa mimar Tan Oral'a rağmen Aziz Nesin'in emrivakileriyle mi oldu?

— Artık bir noktadan sonra ne emrivaki, ne başka bir şey... İşin kendi doğallığı içinde... Benim itirazlarım... Aziz Bey'in göremeyeceği bir sakınca varsa burada direnmeliyim sonuna kadar... Ama sadece mimari estetik bir hak olmamalıdır bu. Çünkü kullanacak olan odur.

— Estetik?

— Dediğim gibi. Estetik anlamda da çok büyük bir tatsızlık olmadığı sürece benim fikrim o kadar büyük değer taşımıyor. Nitekim dünyanın her yerinde benzer olaylar yaşanıyor. Düşünürsen, hataları affetmez hayat. Bir sürü yerde çok büyük kapılar yapılmıştır, kullanılmaz. Yandaki küçük kapıdan geçerler hayatları boyunca... Peki o zaman niye yaptınız bunu? Mesela yandaki yurt binası da yapılınca, iki bina arasında U şeklinde bir boşluk çıktı ortaya. Aziz Bey, hemen orayı kapattırdı. Üç duvar olduğuna göre dördüncüsü de kapatıldı. Şimdi orası nefis bir kütüphane oldu. Üstten ışık alan, harikulade bir yer haline geldi.

— Peki bu kadar yeter. Tan Oral'ı, mimar Tan Oral'ı konuşuyoruz. Nesin Vakfı binasının yapılış öyküsünü değil. Şimdi Tan Oral mimarlık eğitimi almış, mesleki bir duyarlılığı ve beğenisi ve bilgisi var. Belli bir mantıkla ve işlevsellikle düşünerek Nesin Vakfı için bir bina tasarlamış. Deminden beri dinlediğim hikâyede, orasından çekilmiş, burasından büzülmüş ve projeden farklı bir binalar kompleksi çıkmış ortaya... Tan Oral bunları doğal karşılıyor. Hatta, "Bunun böyle olması gerekir, mimarlık dediğin böyle bir şeydir" diyor. Peki, güzel... Varoşlarda yüzlerce ev var. Betonarme. Mimarı var mı bilmiyorum ama kalfası var. Balkonu var, hemen camla çevrilmiş. Genelde kullanılmayan, oturulmayan bir balkonu var mutlaka... İşte plastik leğenlerin, kovaların, kullanılmayan masaların durduğu, zevksiz bir depoya dönüşmüş. Bina-

ların üzerinde bir kat daha çıkmak için demir filizleri sırıtıyor. Binanın içine önce kapı girişine yağmur girmesin, ayakkabılar çıkarılsın diye bir şey yapılarak, o biraz daha büyütülüp, genişletilerek...

— Bir zavallılıktır gidiyor yani.

— Bir zavallılıktır gidiyor evet. Bunun örneklerini ha bire görüyoruz. Zevksiz, yoz, kötü... Ama işlevsellikleri de var. İçinde oturanlar, "Canım, mutfak daha büyüdü, bir oda daha kazandık" diyorlar. Burada bir ayırım, bir tavır olmalı...

— Haklısın. Çünkü söylediğin iki şey birbirinden farklı. Biri kültürel bir birikim olmalı ki, insanlar rahat binalar yapabilsinler. İkincisi de hayat binalara bağlı olmadığı için ister istemez binaları değiştiriyorlar.

— Eee, n'olmuş yani... Ben deminki soruyu böyle de sorabilirdim.

— Şimdi tabii burda, yakışıp yakışmadığı bir kıstas olarak düşünülebilir. Yapılan bir şey, eklenen bir şey o binaya, o anlayışa yakışıyorsa ne âlâ... Yakışan da var, yakışmayan da var. Baştan katı bir şekilde yaklaşmanın yanlışlığını vurgulamak istiyorum ben... Bunun hemen bir örneğini vereyim. Topkapı Sarayı bütün mimarların hayranlıkla söz ettiği bir yapı. Topkapı Sarayı baştan planlanan bir saray değildir. İhtiyaç doğdukça bir şeyler değiştirilmiştir, bir şeyler eklenmiştir. Cariyeler artınca asmakat yapılmıştır mesela. Sonuçta ilginç bir yapı olmuş. Orada duruyor yüzyıllardan beri. Evet... Yakışanı var, yakışmayanı var. Şimdi söyleyeceklerimin sadece mimarlık için değil sanatın bütün kesimleri için geçerli olduğunu sanıyorum. Çok tartışılan, öğrenciyken çok tartıştığımız konu, kalıcılık konusu... Kalıcılık, çok temel bir ilke. Bir binanın kendisi veya yapılan ek veya herhangi bir değişiklik gerçekten estetik açıdan sağlamsa o kalıyor. Ellemiyor onu insanlar, kıyamıyorlar. Değilse, kısa bir süre sonra bir şey geliyor başına ve yok ediliyor. Dolayısıyla ancak yakışan ek kalıyor. Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi... Eminim Topkapı Sarayı'nda yapı-

lıp, sonra vazgeçilen, yıkılan bizim hâlâ bilmediğimiz neler vardır. Şimdi mimarlık konusunda bu ileri geri sözlerden sonra teorik planda bir toplama yapmak istiyorum. Eski yıllarda mimarlık anonim bir uğraş...

— *Anonim.*

— Anonim. İsimsiz üretiliyor. Yani ustalar belli, malzeme çok net bir şekilde belli. Kültür paylaşılmış durumda... İşi yapması gereken, ne yapması gerektiğini biliyor. Bir mimar, isimli bir mimar, bir yüksek mimar olmadan da o işler yapılıyor. Belki büyük kamu binaları için farklılıklar olabilir. Çünkü çok büyük bir para ve devlet işi. Onun dışındaki üretim anonim bir üretim. İhtiyacın tam karşılığı oldukları için hem güzeller, hem kültürel birikime uygun olarak bugüne kadar kalmış durumdalar. Bugün onları korumak için çırpınıyor herkes... Bugün de benzer bir durum var ama arada da tamamıyla isimli bir mimarlık dönemi var. Cebine diplomayı koyan ya da koymayanların, kişisel kararlarıyla bina inşa etmeye başladığı bir dönem. Yani isim... Bu bilmem kimin eseri...

— *Dünyadan mı bahsediyorsun?*

— Dünyada da böyle, Türkiye'de de böyle. Bu bilmem kimin anlayışı, bu bilmem kimin binası şeklinde, birbirine benzemeyen, bir kültürel aktarımın sonucu olmayan, tamamıyla kişisel kararlarla, kişisel zevklerle, hatta kişisel stillerle ortaya konulan bir dönem yaşanıyor. Orda çeşitli malzemeler var, her türlü birbirine benzemeyen şey var. Bugüne geldiğimizde tekrar anonim mimarlık dönemi yaşanıyor artık. Bugün yapılan büyük binaların mimarlarının kim olduğu bilinmiyor. Zaten yok. Büro yapıyor ve büroda bir sürü insan çalışıyor. Kullanılan malzemeler kişisel seçimlere bağlı değil artık. Artık hepsinin ticari broşürlerin üstüne resimleri basılmış. İşte plastik kapı, bilmem ne pencere, bilmem ne doğraması, döşemesi. Her şey anonimleşmiş halde... Dolayısıyla inşaata soyunan biri gerekli parayı bir araya getirerek oradaki malzemelerle bitiriyor işi. Bugün Türkiye'de gördüğünüz o yüksek binaları

yapanların artık isimleri yok. Kim bunları yapan?.. Mimarlık bürosu işi yapıyor. Bir sürü mimar çalışıyor. Biri kapılarla uğraşmıştır, biri pencerelerle, öteki oda bölümlemesiyle...

— *Bir üsluptan söz edilemez mi artık?*
— Artık edilemiyor. Dolayısıyla bu binalar çok güzel binalar. Üzerine bir şey söyleyemeyeceğin kadar pırıltılı binalar. Çünkü o bireysel, kişisel, "Ben yaptım oldu. Bu benim şahsi kaprisim, bu benim stilim" şeklindeki anlayış yok. Benim şanssızlığım ise o dönemde bu işi yapmak zorunda kalmam. Ve tabii yapmamam.

— *Şansın?*
— Şansım? Eh, insanların şikâyet ettikleri şehirlerin beğenmedikleri tasarımlarından ben sorumlu değilim. Çünkü ben yapmadım.

SANAL BİR OSMANLI EVİ

— *Peki ama mimar Tan'ı konuşuyoruz, daha doğrusu konuşmaya çalışıyoruz. En son iş Nesin Vakfı projesi. Oysa kartvizitinde, "Tan Oral - Yüksek Mimar" yazabilecekken...*
— Yazmayan.

— *Yazmayan. Arkadaş çevresinde mimar yanıyla bilinmeyen, bilinse bile bu pek fazla anlam taşımayan bir Tan Oral. Mesela ben seni mimarlık yaparken hiç görmedim.*
— Doğru. Ama biliyor musun bugünlerde ciddi ciddi mimarlık gibi bir şeyler yapıyorum...

— *Hayrola, n'oldu? Yirmi beş yıllık aradan sonra Tan Oral, paraya sıkıştığı için mi yeniden mimarlık ile ilgilenmeye başladı?*
— Gene bir rastlantı. Bir gün otururken kapı açıldı ve bir adam girdi içeri diye başlayan hikâyeler vardır ya... Ben de ay-

nı üslup ile anlatacağım. Gayet masum bir şekilde kendi dünyamda yaşarken bir gün bir telefonda, "Bir iş var, yapar mısın" gibi bir soru ile karşılaştım. Olayın özeti şu. Ahırkapı'da özel bir lokanta yapmayı düşünüyorlar. Sahibi Kasım Zoto orayla ilgili bir senaryo kuruyor. Bir Levantene ait bir Osmanlı evinden Fransız ve Osmanlı mutfağını karıştırarak bir lokanta yapalım, bina da o sanal Levanteni yansıtsın, diyor. Etrafındakilere bunu anlatmaya çalışıyor. Onlar da anlamaya çalışıyorlar ve anlayamıyorlar. Kasım Zoto bir ara, "Yav, karikatür gibi bir bina yapalım" deyince akıllarına ben geliyorum.

— *Ee doğal...*
— "Tan belki yapar" demişler. Beni böyle aradılar. Ben de bu tuhaf lafları duyunca...

— *Aynı kelime sana karşı da kullanıldı mı? "Karikatür gibi bina" dendi mi?*
— Hikâye anlatıldığı için biliyorum. Bunun karşısında, "Hayır. Başınızın çaresine kendiniz bakın. Ben ilgilenmiyorum" deme hakkını nasıl görebilirim kendimde? Böyle bir soğukluk yapamam. "Peki ilgilenelim" dedim. Doğal bir yardımlaşma duygusuyla...

— *Ama Kasım Zoto'yla bir yardımlaşmayı gerektirecek herhangi bir yakınlaşman yok.*
— Hayır. Yardımlaşmam için yakınlık değil, ihtiyacın belirtilmiş olması yeterli. O ihtiyaç da belirtildi. Ciddi ciddi arandığıma göre... Önce meseleyi anlamaya çalıştım. Anlattılar. "İşte buraya, böyle bir şey yapılacak," dendi. Bana ilginç geldi. Denemeye değerdi. Kendimi denemeye değerdi. Oturdum, gerçekten canla başla çalıştım, o küçücük yere bir eski Osmanlı evi tasarladım. Bugün gezenler, "Çok güzel restore edilmiş," diyorlar. Topkapı Sarayı'nın süslemecileri, hattatları çok ilginç insanlardır. Onlarla konuştuk. O insanlar gelip bu binanın tavanında çalıştılar. Gerçekten içi alımlı bir lokanta, dışı hoş bir Osmanlı evi çıktı...

— Baştan sona bir Tan Oral tasarımı.
— Evet ama Tan Oral yok orada. Tamamıyla çevresiyle son derece uyumlu İstanbul mimarisidir olan. Görenler orada beni değil, bir eski Osmanlı evini görüyorlar. Bak, bu kadar sene sonra, "Mimarlığa yeniden nasıl bulaştın" diye soruyorsun. Sadece, "Hayır" deme hakkını kendimde görmediğim için... Ne yazık ki devamı tuhaf oldu.

— Ne oldu, paranı mı alamadın?
— Aklın fikrin parada.

— Tuhaflık ne peki?
— Başka tuhaflıklar da olabilir... O bina hoşa gittiği için, bir sokak ötede de, "Şuraya da bir börekçi yapalım" dediler...

— Gene mi?
— Evet. İkinci öneri geldi. Birinciye hayır dememiş adamın ikinciye hayır deme şansı olmadığı için, "Peki" dedim gene. Yine bulunduğu sokakla tam uyum içinde üç katlı güzel bir bina oldu, görenlerin, "Çok güzel restore edilmiş" dedikleri türden...

— Bu ikinci?
— İkinci yapıldı. Ama orada da bitmedi. Bir İngiliz hanım, Mary Hall, yine oralarda, gecekondu gibi uydurma bir döküntü satın almış. Oraya bir Osmanlı evi istedi. Yine bana geldiler. Oraya da çok güzel bir Osmanlı evi yapıldı. Bir Tv kanalında gösterilen bir belgeselde oraları, "Çok iyi korunmuş mahalle" olarak tanımlandıydı. Fakat bak deminki mimarlıkta anonimleşme iddialarımın kanıtı kendiliğinden çıktı ortaya. Bu evin yanındaki...

— Sonuncu evden mi bahsediyorsun?
— Sonuncu evden. O yapılırken yandaki bina o kadar döküntüydü ki, temel kazdığımızda bir gece sabaha kadar uyuyamadım. Çünkü yandaki binanın temeli yoktu. Kendi ken-

dine duruyordu. Putrellerle o bina desteğe alındı. İnşaat bittikten sonra putrelleri kestik. Parçaları binanın içinde kaldı. Yani öyle zavallı bir binaydı. Geçenlerde gittiğim zaman şaşkınlığa uğradım. Çünkü benim yaptığım binanın bitişiğinde, aynen benim yaptığım binadan bir tane daha var.

— *İkiz.*
— İkiz sanki. Biraz daha beceriksizceydi ama ikiziydi. Çünkü oranın sahibi de hemen kendi döküntü binasının yerine yandaki binanın bir benzerini yapmış.

— *Yani bir ustaya, "Şunun aynısından yap bana" demiş.*
— Nasılını bilmiyorum. Baştan beri söylemedim mi sana, anonim. Kültürel aktarmanın nasıl işlediğini görüyor musun? Orada iki harap, abuk sabuk bina varken şu anda iki Osmanlı evi duruyor...

— *Bir hesapça üç buçuk orijinal Tan Oral ürünü...*
— Buçuğu sayma.

— *Peki saymayalım. Her biri ayrı birer özgün proje mi, yoksa tek bir projenin tekrarı mı?*
— Olur mu? Hepsi ayrı proje. Ayrı arsalarda, ayrı anlayışlarda ve ayrı işlevlerde...

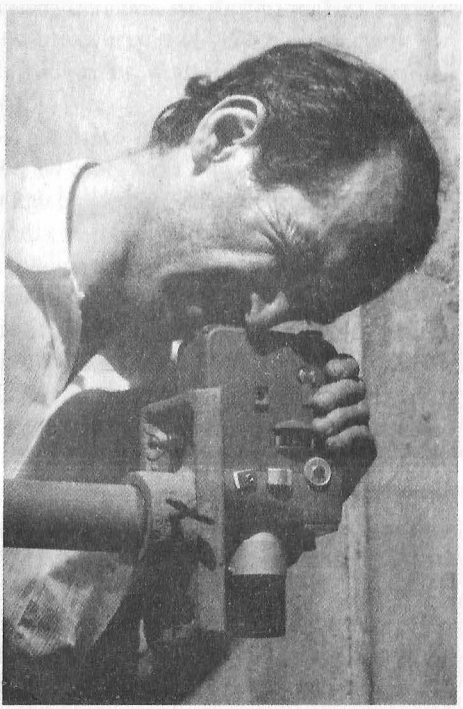
— *Bir teklif gelirse iradi olarak teklife, "Hayır" demeyeceğine göre... Yani mimarlığa devam...*
— Bilmiyorum. Teklif gelir mi, gelmez mi bilmiyorum ama orada benimle, "Mahalle mimarımız" diye dalga geçiyorlar.

— *Galiba bir mimar Tan'ı, onun mimarlık serüvenini noktaladık... Peki hızımızı almışken gidelim. Bir de sinemacı Tan var çünkü. Örneğin ben o kargalı sansür filmini iyi hatırlıyorum.*
— Ondan öncesi var. Söylediğin o kargalı sansür filminden bir sene önce. Demek ki 1968. O zamanki adı Robert Kolej

olan okulda, hani şimdiki Boğaziçi Üniversitesi, bir sinema kulübü vardı. O yıllar siyasi tartışmaların çok canlı olduğu yıllardı, hatırlayacaksın. Yine uzun uzun anlatmıştım, Devrim Sanatçıları Birliği adı altında, her daldan genç sanatçının bir arada toplantılar yapıp eylemler kotarmaya çalıştığı yıllardı. O yıllarda Genç Sinemacılar diye de bir grup vardı... Ahmet Soner, Üstün Barışta, sonra Ümit Aşçı, Yorgo Bozis gibi bir grup genç sinema tutkunu... Aynı yıllarda Onat Kutlar'ın başında olduğu Sinematek entelektüel bir kültür odağıydı. O günlerin Türkiye'sinde her alanda böyle bir canlılığın yaşandığı gibi sinemada da aynı canlılık yaşanıyor. O canlılığın bir parçası olarak Robert Kolej Sinema Kulübü de, Kısa Film Yarışması düzenliyor her sene... 1967'de bir yarışmada Meray Ülgen ödül kazanmıştı. Yani makbul, itibarlı bir sinema olayıydı o yarışma. Nereden estiyse, nereden estiği de belli, o sene Genç Sinemacılar o yarışmaya karşıydılar. Robert Kolej Amerikan koleji olduğu için millileştirilmesi filan isteniyordu. Bir taraftan, "Robert Kolej millileştirilmelidir" diye afiş çalışmaları yapıyorum o günlerde... Büyük, yatay bir afiş hazırladığımızı hatırlıyorum. Bu millileştirilme kelimesindeki İ'lerin noktaları kimileri ay-yıldız, kimileri Amerikan bayrağı gibi tasarlanmıştı hatta. Yani Robert Kolej'e karşı bir hareket var. Genç Sinemacılar Robert Kolej'deki o yarışmaya da karşılar. Ben onları çok severdim ama onlara ters davrandım. Ben böyleyim çünkü. Sadece bir tepki olarak karşı olmak yerine içeri girerek orayı açığa düşürmenin doğru olduğunu düşündüğüm için... O yarışmaya katılmayı kafamdan geçirdim. Tartışmalarda böyle bir düşünceyi savunduğumu hatırlıyorum. Öte yandan Yalçın Kaytmaz diye çok eski çocukluk arkadaşımın turistik hatıra filmleri çekebileceği süper 8 mm'lik bir küçük kamerası vardı. Bütün bunlar bir araya gelince ben katılmaya karar verdim. Zaten zaman zaman kafamdan sinemayla ilgili planlar, küçük projeler, üstelik çok da güzel fikirler geçerdi. Yolda yürürken, dalga geçerken... Kafamda bir senaryo kurdum. Ve senaryo tabii ki devrimci bir senaryo olacaktı.

— *Hatırlıyor musun?*
— Tabii ki hatırlıyorum. Devrimci bir senaryo olacaktı ve üstelik o sıralarda devrimci olsun diye yapılan ve seyredilmesi mümkün olmayan işlere karşı çıkan bir estetik peşinde olmalıydı. Sonunda Yalçın'dan kamerayı aldım. Ham filmleri de Yalçın alacaktı. Gürel Yontan'ı da aktör olarak seçtim.

— *Eh haklısın. Arkadaşımız yakışıklıdır.*
— Onun kız arkadaşı şimdi Paris'te ünlü bir ressam, o zamanlar Dormen Tiyatrosu'nda oyuncuydu. Belkıs Taşkeser. O zamanki adıyla Belkıs Bener.

Film kamerası ile.

— *Eh o da güzel mi güzel arkadaşımızdır.*
— Her ikisini oyuncu olarak seçtim. Yani kamera var. Kameraman var.

— *Kim o?*
— Ben tabii. Senarist var, ben. Yönetmen var, ben. Prodüktör var, Yalçın Kaytmaz, iki de oyuncum var. Senaryo da çıktığına göre, işe başlamak kaldı geriye... Tabii senaryo tam anlamıyla bitmiş bir senaryo değildi. Çektikçe, senaryonun devamını akşamları kâğıda geçirmeye çalışıyordum. Yarınki çalışmanın ne olacağını filan belirliyordum... Yalçın Kaytmaz, Kartal'da oturuyordu. Kartal o zamanlar çok hoş, canlı bir sahil kasabasıydı. İnsanların kafelerde oturduğu, arabalı vapurların yanaştığı renkli bir yerdi. Yeni dalganın etkisi olması gerek ki, ben o canlı ortamda çalışmaya başladım.

— *Biraz senaryoyu anlatsan... Devrimci ve fakat estetik kaygılar taşıyan senaryoyu.*
— Sen alay et... Senaryonun özeti şu: Genç bir inşaat işçisi oturup kara kara düşünürken gidip bir pencere açıyor. Pencereyi açtığı zaman kıyıya büyük bir dalga vuruyor. Lodos dalgası büyük bir gürültüyle patlıyor. O dalga filmin çeşitli yerlerinde tekrarlanıyor. Bir pencere açılıyor ve müthiş bir lodos dalgası vuruyor. Sonra bu çocuk çıkıyor yarım inşaattan ve yolda yürürken bir afiş görüyor. Afiş de benim çizdiğim afişlerden biri. Duvarda asılı... Pazar günü yapılacak mitinge çağrı var. Çocuk bakıyor ve düşünüyor. Gene penceresine lodos vuruyor. Sonra sahile gidiyor. Araba vapurunu bekliyor. Vapurdan bir kız çıkıyor. Kızla gidip kahvede oturuyorlar, geziyorlar, tozuyorlar. Bir cumartesi günü. Zaten filmin adı da *Cumartesi-Pazar*. Film boyunca bir cumartesi günü gevşekliği, rahatlığı ve romantizmi anlatılıyor.

— *İnşaat işçisi nasıl biri?*
— Saçı başı darmadağın, sıradan genç bir adam. Bir inşaat işçisi olduğunu da bilmiyoruz. Bir inşaattan çıkarak sevgili-

siyle buluşuyor ve bir süre sonra sevgilisi, "Allahaısmarladık" deyip çekip gidiyor. Sessiz film olduğu için, konuşmalar Şarlo'nun filmlerinde olduğu gibi yazıyla çıkıyordu altta. Kız gidiyor, adam da yoldan geçen bir minibüse el sallıyor, durduruyor, biniyor ve minibüs uzaklaşırken arkasında "proleter" yazdığını görüyorsun. Çünkü Kartal'da bir şoför, minibüsünün arkasına "proleter" yazdırmış ve o zamanlar çok ünlenmişti. Şimdi kendisinin Göztepe'de bir kırtasiye dükkânı var. Tabii o şoförü bulmamızın imkânı yoktu. Acele bir şekilde bir kartona yazıp, rasgele bir minibüsün arkasına yapıştırıp, kimseye çaktırmadan çekmiştik. Sonra o bizim "proleter" yazılı minibüsle adam nereye kadar gitti, bilmiyorum. Filmin cumartesi bölümü böylece bitiyor. Afişi gören işçi, ertesi gün mitinge katılmak üzere yola çıkıyor yani. Ertesi gün "Kanlı Pazar"dan gerçek görüntüler var filmde. Sonra *Ant* dergisinin iki sayfa eninde bastığı panaromik bir resim vardı, o resmi kullandım. Kamera o resme bir zoom yapıyor ve film bitiyor.

— *İşçi bilinçlendi!..*
— Alay ediyorsun ama haksızsın. Bu gerçekten yeni dalga lezzetinde, dilinde anlatılmış bir filmdi. Filmin bazı şansızlıkları vardı. Filmleri çektikçe makaralar yurtdışında banyoya veriliyordu. Bir süre sonra banyo edilmiş olarak geliyordu. Biz de makaraya takıp çektiklerimizi görüyorduk. Bazı makaralar siyah beyaz geldi. Tekrar çekecek ne vaktimiz, ne halimiz olduğu için o bölümleri siyah beyaz olarak monte ettik. Bir renkli filmin içinde zaman zaman siyah beyaz görüntülerin yer alması müthiş bir sanat olayı olarak yorumlandı. Oysa gerçekte...

— *Anlatma, anlayabiliyorum...*
— Bugün birçok filmde kullanılan bir teknik. Oysa tamamıyla bir banyo hatasıydı. Filmi götürüp verdik Robert Kolej'deki yarışma kuruluna. Bir süre sonra da ödül törenine çağrıldık. Genç Sinemacılar bildiriler basmış kapıda dağıtıyorlar.

Robert Kolej'in bahçesinde Ahmet Soner ile karşılaştım. O fısıldadı kulağıma şaşırdım, heyecanlandım...

— *Ne oldu, birinci mi oldun?*
— Birinci oldu film. Gerçekten de o gün için tartışmaların ortasında umut veren hoş bir filmdir. Şunu düşünmekten hâlâ vazgeçebilmiş değilim: O film bana hayatımda yeni imkânlar, yeni yollar açabilirdi. Böyle bir şansı vardı. Ancak o filmin başına çok ilginç bir şey geldi. Filmin bir anlamda prodüktörü Yalçın Kaytmaz'dı. Çünkü kamera onundu, filmleri o almıştı. Yalçın'ın ağabeyi Fransa'da çalışıyordu. Bizden büyüktü... Yalçın, onu görmeye giderken, "Filmi de götürmek istiyorum" dedi. Sahiden filmi de aldı ve gitti. Bir süre sonra döndü geldi. Kartal'daki balıkçıların tuttuğu bir köpekbalığı sahilde doğurmuş ve filme alınmıştı. Ben de karadaki o doğum sahnesini filmin içine yerleştirmiştim.

— *Tesadüf?*
— Tesadüf. Yavru köpekbalığının bütün doğum sahnesi çıktı ve bizim genç oğlanla genç kız da o olayı tepeden ilgiyle seyrettiler. Filmin içinde bunun sembolik bir anlatımı var. Filme lezzet ve ilginçlik veriyor. Bir değer kazandırıyor. Fransa'da, Paris'te seyredenler, "Köpekbalığının doğurma sahnesini keselim ve *Paris Match*'a fotoğraf gibi satalım" diye düşünmüşler. Kesmişler ve *Paris Match*'a götürmüşler. Araya da daha önce çekilmiş, bir yürüyen yengeç görüntüsünü eklemişler. Film bana o haliyle döndü. Yani filmi seyrederken bizim genç kız ile genç oğlan gelip ilgiyle bir yere bakıyorlar. Bir kalabalık toplanmış, yerde de bir yengeç yürüyor. Birdenbire filmin bütün havası çöktü. Yarışmadan sonra filmi orada burada göstermeye başlamıştık. Çünkü ilgi çekiyordu. Filmin başına gelen bu olaydan sonra o film rafa kalktı ve bir daha kimseye gösterecek yüzü kalmadı. Bana da sinemacılık yolu açılmamış oldu. O fotoğraflar da *Paris Match*'ta filan basılmadı üstelik...

— Bu olay, Tan Oral'ın sinemacılık serüveni noktalanmadı tabii?
— Hayır. Ertesi sene yine böyle bir siyaset ve sanat tartışmalarının iç içe yapıldığı bir ortamda TRT, "Kültür, Bilim, Sanat Ödülleri" diye bir yarışma açtı.

— Biliyorum, onu konuştuk...
— Hoş bir sinema deneyimiydi ve büyük ödül kazandı orada. Ve hiç gösterilmedi TRT'de.

— Anlaşılan topu topu iki tane "sinemacı Tan" ürünü var, başka da yok.
— Var, başka var. Yine o yıllarda tiyatro, Beyoğlu'ndaki tiyatrolar izleyici kaybetmekten dolayı zor günler geçiriyorlardı. Çare aranan yıllardı. Kapanan tiyatrolar vardı. Metin Deniz ve Gürel Yontan çok yakın arkadaşlarım. Her ikisi de tiyatro dekoru yapıyorlar ve bu yüzden tiyatro çevresiyle dolaylı bir tanışıklığım vardı. Dolayısıyla Genco Erkal'ın Dostlar Tiyatrosu ve çalışanları ile de mahcup bir ilişkim vardı. Tiyatronun ilgi çekmesi için ne yapmamız lazım, diye konuşuyorduk. O zaman ben de lafa girip, "Tiyatro artık öyle klasik anlamda çıkılan, oynanan, rol yapılan bir anlayışın dışına çıkmalı, gerçek bir gösteri olmalı. Yani içine illüzyon girmeli, sinema girmeli... Bunların hepsinin karışımı bir şey olmalı. O zaman çok ilgi çeker" diye ukalalıklar yaptım. Bu ukalıklarımın etkisinin sonucu kısa bir süre sonra bana geri döndü. Genco yeni sahneye koyacağı Başar Sabuncu'nun *Zemberek* adlı oyunu için benden bir film yapmamı istedi. Oyunun hem dahili sahneleri vardı, hem harici sahneleri vardı. Öyle bir şey yapalım ki denildi, harici sahneler ekranda film olarak oynasın, mesela oradaki aktör kapıyı açıp da eve girdiği zaman film bitsin, oyuncu da kapıdan sahneye girsin. Gerçekten böyle bir film çalışmasına başladık. Orhan Oğuz kameramandı, Salih Kalyon da oyuncu. O filmi çektik. Hakikaten başarılı

bir şekilde tiyatroda oynadı. Uzun süre ilgiyle izlendi. Bununla da bitmedi. Dostlar Tiyatrosu'nun ondan sonraki oyunu *Aslan Asker Şvayk*'tı. Benden yine film istendi. Bütün bunlar küçük küçük, böyle birer parmak bal gibi tadına bakılıp bırakılmış işlerdir. Zaten bir süre sonra, yaptığım ettiğim şeylere baktığımda şunu fark ettim; hemen hemen her şeyden birer tane yapmışım ben.

— *Maymun iştahlı bir Tan'dan mı söz ediyoruz?*
— Maymun iştahlı olmak için vazgeçmek lazım. Ben hiçbir şeyden vazgeçmedim.

— *Pardon, ben sinemayla sınırlı söylemedim.*
— Ben de... Her konuda söyledim. Mesela bir tane resim yapmışım. Bir tane canlı çekim film çekmişim. Bir tane çizgi film yapmışım. Bir tane Aziz Nesin'e bina yapmışım. Bir tane albüm yayımlamışım vb. Yani bir yaptığımdan ikinci defa yapmamışım sanki.

— *Ama binlerce karikatür çizmişsin.*
— Karikatürler ayrı. O gerçekten ayrı... Her birinden birer tane yaptıklarımın hepsi de başarılı olmuş. Ödül almış, birinci olmuş, bilmem ne olmuş... Normal olarak insan tabiatı başarı kazandığının peşinden gider. Ben bunun tersini yaptım hep. Yani başarılı olanı yinelemeden. Çünkü damgalanmak korku vericidir. Benim için böyle bu. Hiçbir zaman Robert Kolej Kısa Film Yarışması birincisi olarak yaşamadım; hiçbir zaman TRT büyük ödülcüsü olarak yaşamadım... Başarılar hep terk edilmesi gereken şeylerdi benim için... Evet, sinemacılık bununla da bitmedi tabii.

— *Öyle mi? Ben bitti sanıyordum.*
— Hayır, bitmedi ne yazık ki.

— O günlerden sonra solık alamayacağın tempoda çalıştığın bir Cumhuriyet *gazetesi dönemin var senin.*
— Bunlar birbirinin arkasından gelen işler değil. Hepsi iç içe paralel giden uğraşlar. 1979'da Uygulamalı Endüstri Sanatları Yüksekokulu'ndan bir teklif geldi. Bu okul Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlı, Beşiktaş'ta açılan bir sanat okuluydu. Çok ilginç bir okuldu. Bu okul da o günlerde ülkenin sanat alanlarındaki önde gelen isimleri toplamaya başlamıştı öğretmen olarak. Bülent Erkmen, Yurdaer Altıntaş, Emre Senan filan gibi. Burada çizgi film dersi vermek üzere bana teklifte bulundular. Ben tabii tahmin edeceğin gibi...

— İhtiyaç olmuş, ihtiyaç belirtilmiş...
— Tabii, tabii... Yani "görevdir" dedim. Ancak, "Bir deneme dersi vermen lazım, usul böyle" dediler.

— Oysa sen çizgi film dalında ödüller almış birisin...
— Onlar birer kolajdı. Yani kesip biçilerek yapılmış bir çalışmaydı. Tam çizgi film sayılmaz... Bir de yapmak ayrı, ders vermek ayrı şeyler. Şimdi bir yüksekokulda çizgi film konusunda deneme dersi vermek üzere ertesi gün gideceğim... O gece Deniz'den rica ettim İngilizce ansiklopediden çizgi film bölümünün çevirisini yaptı bana. Hiç olmazsa teknik konularda ayrıntılı bilgim oldu ve sabaha kadar oturdum, güzel bir ders hazırladım. Sabahleyin gittim okula. Okulun en büyük...

— Peki öğretmenliği kabul ederken, "Ben bu işi bilmiyorum" dememiş miydin?..
— Hayır. Bilmediğimi bilmiyordum ki. Ben bildiğimi zannediyordum. Fakat o gece sabaha kadar gerçekten öğrenmiş oldum... Neyse... Okulun en büyük salonunda öğrenciler, öğretmenler, asistanlar hepsi dolmuşlar. Bütün okul dolmuş. Ben bunların önüne çıktım ve karatahtaya çizerek güzel bir ders anlattım. Ve hocalığa başladım. O ana kadar Emre Senan gö-

türüyordu çizgi film dersini. Ondan sonrasını beraber götürmeye başladık. Emre Senan'la ben. Okul, bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi'ne, o zamanki adıyla Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlı bir okul. Bu öğretmenlikle ilgili ilginç anekdotlarım da var. İddialı bir okuldu. Dedim ya Yurdaer Altıntaş gibi, Bülent Erkmen gibi, Emre Senan gibi parlak isimler getirilmişti. Okulda birdenbire Akademi'ye rakip olabilecek düzeyde eğitim verilmeye başlandı. Yani boynuz kulağı geçmeye başlayınca, bir süre sonra kapattılar okulu zaten.

— *Akademi yönetimi kapattı.*
— Evet... Kendi elleriyle kurdular ve kıyıp kapattılar.

— *Böylece Tan Oral'ın öğretmenlik, yüksekokullarda hocalık serüveni de bitmiş oldu...*
— O da nerden çıktı şimdi?

— *Bilmem. Öyle geldi yani bana...*
— Gerçekten sana öyle gelmiş. Biter mi hiç... İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü vardı. İktisat Fakültesi'ne bağlı bir enstitüydü. Oradan bana bir mektup geldi.

— *Yani şimdiki İletişim Fakültesi'nin eski hali.*
— Evet. Bana bir mektup geldi. "Sizden, bizde ders vermenizi istiyoruz" diyorlar. Ondan sonra telefonlaşıldı falan, en sonunda bir program geldi: Şu gün derse başlanıyor, diye.

— *Ne dersi bu? Çizgi film mi?*
— Hayır, karikatür dersi... Daha önce Semih Balcıoğlu orada ders vermiş ve ayrılmış. Sözü edilen günde gittim okula. "A hoş geldiniz hocam, buyrun" dediler, öğretmenler odasında çay kahve ısmarladılar. Ben heyecanla bekliyorum derse gireceğim diye. Bir saat filan geçti, kimse bilgi vermiyor bana. En nihayet patladım: "Dersi nerede vereceğim ve ne zaman?" Ikına sıkına, "Acele etmeyin hocam" gibi laflar ettiler. Biraz daha oturdum. Değişen bir şey yok. "Yani ne oluyor, derse

girmeyecek miyim? Nedir problem?" "Valla hocam öğrenci yok" dediler. "Yani öğrenci gelir mi gelmez mi bilemiyoruz. O yüzden size bir şey söyleyemiyoruz..." Yani öğrencinin olup olmadığı konusunda, gelip gelmeyeceği konusunda kimsenin bilgisinin olmadığı bir okulda ben ders vermeye gitmiş oldum. Neyse kibarlığımı bozmadan teşekkür ettim ve ayrıldım oradan. Bir daha da gitmedim tabii.

— *Onlar da bir daha?..*
— Aramadılar. Şimdi bu iş bu kadardı ve kapandı değil mi? Hayır. Bir sene sonra bir çocuk geldi bana. "Hocam, ben sizden tez aldım" dedi. Çocuk da daha önce bizim *Cumhuriyet* gazetesinde reklam bölümünde çalışmış, aklı başında bir genç adam, Bülent Öner. "Saçmalamayın" dedim. "Ben böyle bir şey vermedim, böyle bir görevim yok, hiç." "Haklısınız ama ben bu tezden not alıp geçmek zorundayım. Okulu bitirmek zorundayım" dedi. Allah Allah, yani olacak şey değil. "Peki ne yapmam lazım şimdi benim" diye sordum. Çocuk çok rahat. "Bir not vermeniz lazım hocam" dedi. Tezi okudum, çok güzel. Düşündüm taşındım, ne vereyim? Elindeki kâğıda, diyelim, not olarak 7 yazıp verdim. Gitti. İki gün sonra tekrar geldi. "Çok özür dilerim hocam. Yedi kurtarmıyormuş o not ortalamasını. Sekiz vermeniz lazımmış" dedi galiba. Ben de, "Peki" dedim ve 8 verdim. O çocuk da görevi olmayan, ders vermemiş bir hocadan tez alıp okulu bitirmiş oldu.

— *Sinemacı Tan'ı konuşurken mizah konuştuk adeta son bölümlerde.*
— Evet, gerçekten. Sinemaya dönelim. Okulla ilgilenmemin temel nedeni...

— *Hangi okulla?*
— Akademi'ye bağlı o Uygulamalı Endüstri Sanatları Yüksekokulu'yla... Çizgi film dersiyle ilgilenmemin temel nedeni daha önce de konuştuk, çizgi film konusunda hem kendimi borçlu hissediyordum, hem bu ülkede bu işin yapılması ge-

rektiğine dair bir inanç besliyordum. Mantığım şöyleydi: Çizgi film sinemayla grafik sanatların buluştuğu bir alan. Türkiye'ye baktığım zaman sinema alanında çok parlak işler yapılmaya başlanmıştı. Uluslararası ödüller alınıyor, gayet parlak filmler yapılıyor. Çok iyi bir sektör haline gelmekte. Grafik sanatlara baktığım zaman gerçekten dünya ölçüsünde başarılı bir sektör haline gelmiş. Peki bu ikisinin bir araya geldiği çizgi film neden başarılı bir üretim gerçekleştiremiyor? Bu bir soruydu ve doğru bir soruydu. Bu işin bir eğitimi olabilirdi; bu işin bir örgütlenmesi olabilirdi; bu işin parasal çözümü olabilirdi. Üç neden sayıyordum. Ben bunların üzerinde düşünmeye ve bir araya geldiğimiz zaman çizgi filmci dostlarla bu konuları tartışmaya ve konuşmaya başladım.

— *Çizgi filmci dostlar deyince ne anlamalıyım?*
— Yani çizgi filmi merak eden, yapmaya çalışan, bir ucundan götüren ama asla büyük üretim gerçekleştirmemiş insanlar. Şimdi bu üç noktada umut belirince ben de çok mutlu olmuştum. Bir kere bir eğitim başlamıştı.

— *UESYO'da...*
— Hayır UESYO'yu söylemiyorum artık. Eskişehir'i söylüyorum şimdi. Eskişehir'de çok ciddi bir şekilde bir bölüm kurulmuştu. Erim Gözen o bölümü kuranlardan biriydi Eskişehir'de. Erim Gözen Türkiye'de çizgi filmin en iyi ustalarından birisiydi. Reklam piyasasında çok sevilen bir sürü film yapmıştı. Omo gibi, Pirelli'nin kedileri gibi unutulmaz filmlerin sahibiydi. Beni de zaten Eskişehir'e götürüp kandıran oydu. Ne yazık onu birkaç yıl sonra bir trafik kazasında kaybettik. Yani Eskişehir'de bir çizgi film okulu, bilgi birikimi olabilecek bir okul kurulmuştu. İkincisi Çizgi Filmciler Derneği diye bir dernek kuruldu. Yine Erim'in önayak olmasıyla. Demek ki bir örgütlenme oluştu. Çeşitli düzeylerdeki çizgi filmci arkadaşlarımla konuştuğum zaman genellikle söylenen şuydu: Kardeşim bu iş parayla olur, kimse para yatırmıyor bu işe. Para olmayınca da bu iş böyle gider. Ben de hep, "Yahu Türk si-

neması kadar ağır eleştirilen bir kesim bulmak çok zor. Fakat sinemacılar bütün bu ağır eleştirilere rağmen film yapmaya devam etmişlerdir. Bir sürü film batmıştır. İş yapamamıştır ama sonunda bir yere gelindi. Ne olur bir tane de çizgi film girişimi olsa ve batsa. Bir de böyle örnek olsa. Bir tane bile böyle bir örnek yok, çünkü girişilmedi" diye cevaplıyordum onları. Bir gün ünlü prodüktör Kadri Yurdatap konuşurken, "Kardeşim ben para yatırırım. Senaryoyu alıp gelsin arkadaşlar bana. Ben para yatırırım ve senin dediğin gibi batırmam da. Niye batsın? Kazanacağım parayla yeniden çizgi film yaptırırım. Ben varım bu işte" dedi. Gidip herkese heyecanla bunu anlattım. Sonuç çok şaşırtıcı: Bir tek kişi gitmedi. Bir tek kişi senaryosunu alıp gitmedi bu kişiye. Çünkü sadece laftaydı. Sonra TRT'den Tekin Özertem üç gün süren seminer düzenlediydi. Orada seminere katılanlara, bana gelin film ve her türlü teknik imkânı karşılıksız vereyim, dedi. Kimse kullanmadı. Örgütlenmeye gelince, örgütlenme kısa sürede dernekçiliğin bürokrasisi içinde mahvedildi. Sonunda da derneği yok ettiler. Eskişehir Üniversitesi'nde benim sekiz-on sene kadar gidip yetiştirdiğim öğrencilerin arasında ödül alanlar oldu, yurtdışına gidenler oldu ama bir çizgi film sektörü henüz oluşamadı. Ama bütün bunların dışında kendi rüzgârları ile son derece nitelikli işler yapan insanlar da vardı elbet. Tonguç Yaşar, Ateş Benice, Meral Erez-Cemal Erez ikilisi gibi.

— *Öyleyse artık Eskişehir'deki öğretmenliğine dönelim.*

— Eskişehir, Yılmaz Büyükerşen'in rektörlüğünü yaptığı çok parlak bir yüksekokuldu. Bir gün Erim Gözen beni oraya götürdü. Ben sadece görmeye gittim, ders filan aklımın ucundan geçmiyordu. Güzel Sanatlar Fakültesi Canlandırma Sanatları Bölümü. Bu Türkiye'de tek, çizgi film bölümü olarak kurulmuş bir yer. Erim Gözen hoca da orada. O götürdü beni. Okulu gezdik. Okul çok güzel gerçekten. Ekipmanlarıyla, atölyeleriyle, olanaklarıyla, her şeyiyle pırıl pırıl bir yer. Dekan Engin Ataç'ın odasında otururken bana, "Acaba buraya kadar gelmişken öğrencilerle bir sohbet toplantısı yapar mısı-

nız" dediler. Reddedilir mi? On dakika sonra da, "Yemeğe çıkalım" dediler. Çıktığımızda o konuşma duyurusunun afişlenip okula asıldığını gördüm. Bu hız çok etkileyici bir şeydi. Sonra bir konferans salonunda bütün bölüm toplanmıştı. Sadece bir sohbet toplantısı... Çıktıktan sonra tekrar dekanın odasında çay kahve içerken, genç bir sekreter geldi ve bir zarf tutuşturdu elime.

— *Telif?*
— Evet, konuşmanın telifi... Şimdi bunlar bir araya geldiği zaman benim için çok etkileyici. Arkasından da hocalık teklifi geldi. Ben nasıl reddederim? Kabul ettim ve orada başladım. Yirmi küsur kişilik bir sınıf. Hepsinin masaları var, ekipmanları var. Önceleri on beş günde bir gidiyordum Eskişehir'e. Fakat sıkıştığım zaman her hafta da gidebiliyordum ve çok güzel dersler yapıyorduk. Mesela biraz geç kaldığım bir iki derste çocukların kapıda birikerek, benim kapıyı açmamı beklediklerine tanık oluyordum. Oysa aynı okulda çocukların derse gelmediğinden şikâyet edilen dersler de vardı. Yani sevmişlerdi dersi ve ders yapma biçimini.

— *Ne kadar sürdü bu?*
— Epey sürdü. Dokuz sene kadar. Belki de on.

— *Nice çizgi filmci öğrenci mezun ettin.*
— Tabii tabii.

— *Var mı bu çocuklar? Çizgi filmci oldular mı yani? Meslek olarak yürütüyorlar mı bunu?*
— Var tabii. Hepsi reklam piyasasında başarıyla çalışıyorlar. Yurtdışına gidenler oldu. Şimdi okulun fazla ayrıntısına girmeyelim. Esas söylemek istediğim şu: Daha önce Akademi'de, UESYO'da yaptığımız gibi, bu okulda da hocalarla sık sık toplantı yaparak, bir ders programının eşgüdümlü olmasına gayret gösterildi. Ben giderken yanımda sık sık İstanbul'dan çeşitli dallarda konuşmacılar götürüyordum. Orada

konferans veriyorlardı; tartışmalar açılıyordu. Hocalar sağlamaya çalışıyorduk. Yani zengin bir öğretmen kadrosuyla iş yürüyordu. Sonra yöneticiler değişti. İşler zorlaştı. Okul idaresine verdiğim bir raporda, okulun kendi hocalarını yetiştirmesi gerektiğini, sadece İstanbul'dan gelen hocalarla işin yürümesinin zor olacağını, o yüzden asistanların mutlu edilmesi gerektiğini, yurtdışına gönderilmelerinin yollarının bulunmasını belirttim. Nitekim bunlar pek gerçekleştirilemeyince hocalar birer ikişer artık gelmemeye başladılar. Asistanlar yavaş yavaş okulu terk etmeye başladılar. Son yıllarda meslek dersi veren tek kişi ben kalmıştım ve artık öğrenci de derse gelmez olmuştu. Ayrıca Eskişehir'e gidişgeliş trenleri de aksamış, bazı trenler seferden kaldırılmıştı.

— *Yani Devlet Demiryolları'ndaki gerileme, okulda gerileme...*
— Dahası maaşlar düzgün ödenmiyordu, sorulduğu zaman Ankara'dan izin çıkmadıkça bir şey söyleyemeyiz, deniyordu. Sonunda para almadığım, öğretmenin bulunmadığı, öğrencinin derse gelmediği bir okula gidip gelmeye başlayınca bıraktım...

— *Var mı şimdi o bölüm hâlâ?*
— Bölüm var. Şimdi çok iyi, toparlanmış durumda... Çünkü artık teknik de değişti, gelişti ve kolaylaştı. Her şey bilgisayarla yapılır hale geldi. O zamanlar teknoloji bu kadar yaygın değildi. Gelişkindi fakat yaygın değildi. Şimdi artık sıradan bir hale geldiği için onun olumlu etkileri oldu okulda. Okul şimdi çok iyi gidiyor bildiğim gördüğüm kadarıyla. Hiçbir eksiği yok. Yine iyi çizgi filmciler yetişecektir oradan, biliyorum. Yetişiyor da.

— *Reklam sektörü dışında şansları var mı o çocukların? Yani reklam için değil de sanat için çizgi film yapmak gibi bir şansları?..*
— Bak Aydın, çizgi filmin Türkiye'de bir sektörel başarı gösteremeyişinin nedenlerini araştırırken demin söyledikle-

rime şunu da eklemeliyim. Çok inanarak söylediğim bir psikolojik faktör var. Kimle konuşsam o zamanlar, "Çizgi film zordur ve pahalıdır" derlerdi. Öyle bir önyargı vardı. Belki sende de vardır. Hemen hemen herkeste olan bir önyargı bu, heves kırıcı.

— *Pahalı mı bilmem ama zor olduğunu sanıyorum.*
— Çizgi film çok zordur ve çok pahalıdır! Oysa bunların ikisi de doğru değil. Tamamıyla uydurma. Çizgi film herhangi bir iş kadar zordur. Bu bir. Efendim tek tek resim yapılıyor, denir. Koca koca evler de tek tek tuğlalar üstüne konarak yapılıyor. Koca romanlar harf harf yazarak oluyor. Yani bu bir gerekçe değil. Pahalıdır denildiği zaman, o daha da uydurma...

— *Peki. Bu konuyu kapatalım Tan. Çünkü çizgi film tarihi değil, Tan Oral'ın sinemacılığını konuşuyoruz. Birkaç canlı film, tiyatro oyununa ek birkaç film dışında, aslında kendisi de çizgi film yapmaktan çok çizgi film öğretmenliği yapan bir Tan Oral çıktı karşımıza.*
— Evet, çünkü şartlar öyle getirdi. Yani film yapmak için bir ortam oluşturmak gerekiyordu. Böyle harcandı gitti zamanlar... Aaaa, dur... Bir tane daha var tabii. Aydın Engin'le beraber Kanal D'de bir programa küçük çizgi filmler yapmak.

— *Tırmık.*
— Tırmık için... Tırmık için çizgi filmler yapmaya başladım. Çok güzel bir projeydi. Haftada bir program için ikiüç tane çizgi film yetiştiriyordum. İyi bir düzen kurulmuştu. Fakat o program da kalktı, elimde böyle küçük küçük filmler kaldı.

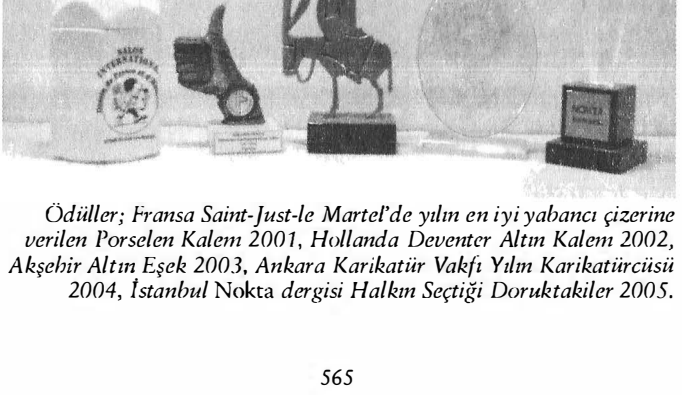
— *Bir arsız kedi kaldı.*
— Evet, Tırmık!..

— Çizer Tan Oral'ın tüm bir hayat hikâyesini dinledik. Neredeyse çocukluğu, gençliğinden itibaren bütün hayatı çizgiyle geçmiş. Büyük fasılalarla da olsa bir mimar Tan Oral var. Sinemacı, çizgi filmci bir Tan Oral var... Yani bütün Tan'ları konuştuk. Bitti bu söyleşi. Ama firaklı, fiyakalı bir final yapalım. Benim bildiğim, Tan Oral çok ödüllü bir sanatçı. Gel söyleşimizi ödüllerle noktalayalım. Ne kadar değerli bir çizer ve sanatçı olduğunu görsün cümle âlem ve bu kitabın okurları.

— İyi de Aydın, ben sandığın kadar çok ödüllü değilim, Çok ödüllü çizer dostlarım var. Onlar ödül denildiği zaman 25-30-40-50 ödül sayıyorlar.

— Sahiden mi?

— Evet. Ben öyle çok ödüllü değilim. Az fakat birer tanedir benim ödüllerim. Daha önce konuşmuştuk, yaptığım işler de birer tane, ödüller de birer tane. Yani tekrarlanan bir ödül de yok. Yani benim ilgilenmediğim alanlarda tekrarlar var. En son birkaç ödül var. Bunlar benim başvurduğum ödüller değil.

Ödüller; Fransa Saint-Just-le Martel'de yılın en iyi yabancı çizerine verilen Porselen Kalem 2001, Hollanda Deventer Altın Kalem 2002, Akşehir Altın Eşek 2003, Ankara Karikatür Vakfı Yılın Karikatürcüsü 2004, İstanbul Nokta *dergisi Halkın Seçtiği Doruktakiler 2005.*

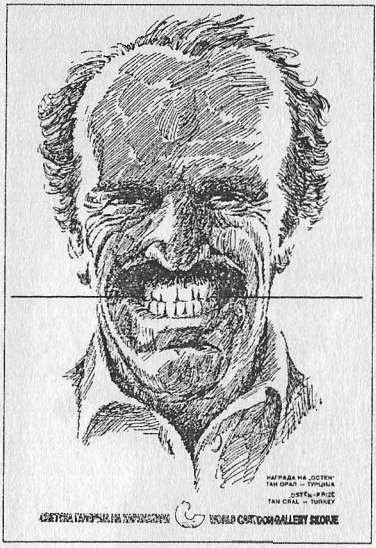
Eskişehir Anadolu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Engin Ataç ile. Hizmet Ödülü 2004.

— *Senin bilgin dışında aday gösterildiğin yarışmalar mı?*
— Evet. İkisi de yurtdışında. Biri 2001'de Hollanda'da Deventer diye bir kentte yapılan bir karikatür festivalinde "Altın Kalem Ödülü" benim *Yürüyenler* kitabıma verildi. Bu da beni çok şaşırtan ve sevindiren bir ödüldü. 2002'de Fransa'da Saint-Just-Le Martel isimli bir festival var. Oraya davetliydik birkaç arkadaşla, hiçbir bilgim yoktu. Gittiğimizde "En İyi Yabancı Basın Çizeri Ödülü" verildi bana. Bir Fransız da "En İyi Yerli Basın Çizeri Ödülü"nü aldı. İki kişi ödül aldık. Bu beni şaşırtan ve çok mutlu eden bir ödüldü tabii. Ayrıca 2003'te Akşehir'de o yıl ilk kez konulan Nasreddin Hoca "Altın Eşek Gülmece Ödülü" ve 2004'te Ankara Karikatür Vakfı tarafından "Yılın Karikatürcüsü Ödülü" ile aynı yıl Anadolu Üniversitesi tarafından "2004 Hizmet Ödülü," 2005'te *Nokta* dergisi karikatür dalında "Doruktakiler" ödülü, ondan sonra...

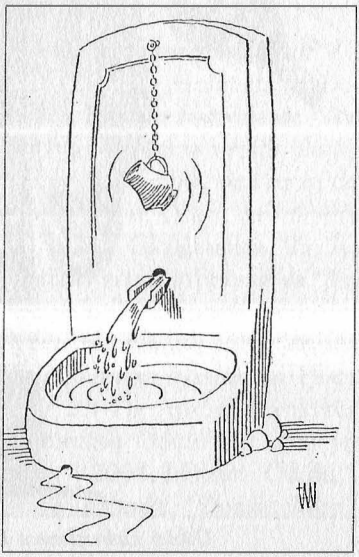
— *Ondan önce?*
— Ondan önce... Ah, evet... Gazeteciler Cemiyeti'nin üyesi değilim. Fakat Gazeteciler Cemiyeti bana 89'da, 90'da, 91'de, 93'te ve 94'te Gazetecilik Başarı Ödülü verdi.

Üsküp silahsızlanma konulu yarışmada ödül alan çizim.

Üsküp Yarışması'nda ödül alan afiş.

Yomiuri Shimbun Yarışması'nda ödül alan çizim.

— *Çizgilerle ilgili.* Cumhuriyet*'te çıkan karikatürler için.*
— Evet. Yine üyesi olmadığım halde Ankara Çağdaş Gazeteciler Derneği de 80, 81, 83, 84, 85 ve 92 yıllarında "Yılın Karikatürcüsü" seçti beni. Bunlar benim irademin dışında, yani benim başvurum olmaksızın verilen ödüllerdi ve beni mutlu eden ödüllerdi.

— *Kendi katıldığın bir yarışma ödülü yok mu peki?*
— Katılıp ödül aldığım üç yarışma var. Onlar da hep birer defadır. Biri Üsküp Uluslararası Karikatür Yarışması. Orada ödül aldım. Bir de yine Üsküp'te, daha sonraki yıl bir afiş ödülü aldım. Bir karikatür, bir de afiş yarışması vardı. Kendi portremi çizdiğim bir çalışmam vardı. Onu afiş olarak büyütüp gönderdim. O da bir ödül almıştı. Japonya'da zannediyorum ilk ödül alanlardan biri olmalıyım. 1990'daydı sanırım. Daha öncekileri konuştuk... İşte hepsi bu kadar.

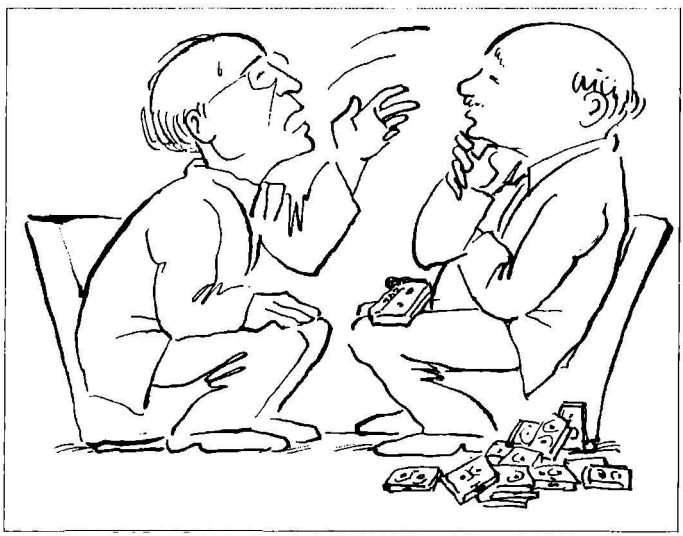
— *Sandığım kadar çok değilmiş. Peki... Tan, koca bir hayat hikâyesini beraberce, saatlerce, günlerce konuştuk. Burada bir Tan Oral belirdi. Akademi yıllarından itibaren çok ilişkili, çok aktif, bir sürü yere girip çıkan, bir sürü etkinliğe katılan, özellikle çizgi sanatının, hatta sanatın el attığı dalların örgütlü yürümesi için çaba göstermiş, üniversitelerde öğretmenlik yapmış, gençlerin önünü açmaya çalışmış bir Tan Oral... Hep böyle aktif bir Tan Oral. 2005 kışındayız. Hâlâ o aktif Tan Oral var mı?*
— Eskisi kadar değil. Kendimi bazen yorgun hissediyorum. Şartlar değiştiği için belki. Ama aktivite bitmiyor, şartlar yine değişebilir. Şimdi Çekül Vakfı'nda bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Onun kurucularındanım, mütevelli heyetindeyim. Eskişehir'de "Eğitim Karikatürleri Müzesi"nin kuruluşuna önayak oluyorum. Galata'da Schneidertempel Sanat Merkezi'nin danışmanı olarak, İzel Rozental ile birlikte 1999'dan beri orada karikatür sergileri programlayıp duruyoruz. Ve...

— Ve ne?

— Ve hâlâ "emirle çalışmaya" devam ediyorum. Yani benden bir şey istenirse onu mutlaka yerine getiriyorum... "Yaşamını anlat, kitap yapalım" dendi, "Baş üstüne", dedim. Dedim ama, bu kitabı oluşturan soruları sen değil de bir başkası sormuş olsaydı, inan ki başka bir profil çıkardı ortaya. Burada bazen bir dediğim, bir dediğimi tutmuyor. Olabilir. Ama bence hepsi doğru. Önemli olan bu benzemez tanelerin hangi ipe dizildiğidir. Her şey, sonunda nasıl olsa hikâye olur çıkar, derdim. İşte oldu, sana anlattım. Bakıyorum da hiçbir şeyin başarılamadığının bir hikâyesi bu! Başarılsaydı zaten hikâye olmazdı, başarı olurdu. Ama bu sonuç da, bana çizgi çizme hakkını vermiş oluyor!.. Ben de bu hakkı kullanıyorum zaten...

— İyi ki kullanıyorsun Tan... Bu cümleyi kitabı ben noktalamak istediğim için söylemedim. Böyle düşünüyorum, aynen böyle...

⇔

Aydın Engin, Tan Oral'ın ifadesini alırken.

YAŞAM ÖYKÜSÜ

20 MAYIS 1937
Merzifon'da dünyaya geldi. İki yıl sonra ailecek Karaköse'ye gidildi.

1944
İlkokula Bursa Çekirge'de başladı.

1956
Sonra yine Bursa Tophane, İzmir, Erzincan, İstanbul, İzmir, Ankara, İzmir'de çeşitli okullarda orta öğrenimini tamamladı.

Bunun son bir yılını beklemeli olarak İzmir'de geçirdi. Bütün bir yıl evde ders çalışmak için oturduğu masadan hep tomarla çizgi çizmiş olarak kalktı. Bugün bile o günlerden kalma çizgileri yayınladığı oluyor.

Yetişmesinde okullardan önce mizah dergilerinin (*Tef, Dolmuş*), sinemanın, sokakların ve çok dolaşmanın etken olduğunu düşünmesi onu mizaha ve sinemaya borçlu olduğu kararına götürdü. Kitap okuma alışkanlığı çok sonra başladı.

O zamanki adıyla Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etti ve 1963'de Mimarlık Bölümü'nü bitirdi.

5 ŞUBAT 1957
Yayınlanan ilk çizgileri, tanık olduğu "İzmir" adlı geminin çarpışarak batmasına ilişkin Demokrat İzmir gazetesinde yayınlandı.

1957-62
Altı yıl Akademi'de öğrencilerin toplu karikatür sergilerine katıldı.

20 AĞUSTOS 1958
İlk karikatürü *Dolmuş* dergisinin 137. sayısında yayınlandı.

MAYIS 1959
Çizgilerinin ilk toplu tanıtımı *Taş-Karikatür* dergisinin 33. sayısında yapıldı.

20 ŞUBAT 1961
"Karikatür Üstüne" başlıklı ilk yazısı, *İzmir'de Sabah Postası* gazetesinde yayınlandı.

21 MART 1961
Aynı gazetede "Tosuncuk" adlı günlük bant-karikatürler yayınladı.

26 EYLÜL 1961
İzmir İtalyan Kültür Derneği salonlarında Cumhur Ertekin ile birlikte ilk kişisel sergisini açtı.

1962
Edirne'de eski yapıtların korunması çalışmalarına katıldı. Yok olmaya yüz tutan çok sayıda yapıtın rölöve ve resimlerini yaptı. *Edirne'nin Sesi* gazetesine bu konuda yazılar yazdı. Edirne resimlerini Akademi'de sergiledi. *Arkitekt* dergisinde yayınladı.

Yıllar sonra bu resimleri hazırlanmakta olan Meydan-Larousse'da kullanılmak üzere Nezihe Aras'a verdi. Ayasofya'nın kesitini gösteren büyük boy bir çalışma ile birlikte Edirne resimleri orada kayboldu.

1963-66.
Akademi'de Yapı Kürsüsü'nde Sedad Hakkı Eldem'in asistanı olarak çalıştı. Bu dönemde, asistanların yönetime katılabilmeleri için toplu çalışmalar yürüttü.

1964
Erdek'te "Yürüyenler" adıyla, kitleleri konu edinen çizgilerini sergiledi.

Aynı sergiyi 1-15 Mart 1966'da İstanbul Beyoğlu Şehir Galerisi'nde aynı adla yineledi. Bu serginin duyurularında karikatür yerine 'Güldüşün' sözcüğünü kullandı.

1968
Üniversite hareketleri içinde düşünsel çalışmalar ile, öğrencilerin Akademi yönetimine katılmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin gerçekleşmesine katkıda bulunmaya çaba gösterdi.

Asistanlar ve öğrenciler yeni yasa ile yönetime katıldılar. Sonraki yıllarda yaygınlaşan terörden Akademi'nin en az zararla çıkmış olmasını bu olguya bağlar.

Askerlik görevini tamamlayıp Akademi Asistanlığı'na geri dönmek istediğinde, bu yasal hakkı Akademi yönetimince tanınmadı. Danıştay'da açılan dava usulden yitirildi. Böylece mimarlık ve eğitimi ile olan tüm ilişkisi kesildi.

Bütün zamanını karikatür, film, çizgi film, resim ve afiş çalışmalarına ayırdı.

1969
Gayrettepe Resim Yarışması'nda ikinci oldu.

1969
Çeşitli sanat dallarında uğraş veren arkadaşları ile birlikte, toplumsal olaylar içinde sanata ortak bir yön saptayabilme amacı ile "dsb" adıyla yürütülen çalışmaların içinde oldu.

Bu çalışmalar bir yanı ile, ilerici sendikalara, meslek örgütlerine ve derneklere grafik hizmet götürmek biçiminde gelişti. Çok sayıda serigraf afişin çizim ve basım işlerinde çalıştı.

Çalışmanın diğer yanı "Sanatçılar Birliği" içinde görev alarak sonuçlandı.

1971
Aynı örgütte Başkanlık görevi üstlendi.

12 Mart öncesi *Ant* dergisinde çalıştı, Ankara "Yeni Gün" gazetesinin mizah sayfasını yönetti.

12 Mart günleri içinde, *Yansıma* dergisinde "Karanlık ve Aydınlık" adlı bir dizi karikatür yayınladı. *Özgür İnsan* dergisinde diğer çizerlerle birlikte demokrasiyi savunan karikatürler çizdi.

Dostlar Tiyatrosu için "Aslan Asker Şvayk" ve "Zemberek" adlı oyunlarda kullanılmak üzere, biri eski belgelerden yararlanarak, diğeri reel iki film yaptı.

1972

Conkbayırı Anıt Yarışmasında, Gürel Yontan ve Metin Deniz ile birlikte mansiyon kazandı.

1973

Karikatürcüler Derneği Yönetim Kurulu'nda Yazman olarak görev aldı.

Akşehir'de "Gençler Arası" ilk Nasreddin Hoca Karikatür Yarışmasının düzenlenmesinde çalıştı. Bu yarışma sonraki yıllar uluslararası olarak sürdü.

1973-86

Karikatürcüler Derneği'nde yönetim kurulu üyeliği, yazmanlık ve dört kez de başkanlık olmak üzere toplam sekiz yıl görev aldı.

1974

Çatalca'da Nesin Vakfı binalarının mimari projelerini hazırladı.

Nesin Vakfı inşaatını, arsa seçiminden itibaren çocukların Vakıf'a girişlerine kadar filme aldı.

1975

Akşehir Çizgi film yarışmasında "Sansür" filmi ile birincilik kazandı.

1976

Politika gazetesinde günlük karikatürler çizdi.

1977

Milliyet Çocuk dergisinde "Çiçekler ve Gerçekler" adıyla renkli bir dizi yayınladı.

Aynı yıl *Cumhuriyet* gazetesinde Mustafa Ekmekçi'nin yazılarını resimlemeye başladı.

26 Ocak 1982'den bu yana aynı gazetede arka sayfada günlük karikatürler yayınlıyor. 24 Eylül 1977 ile 1 Ocak 1984 arasında yayınlanan "Ciddiyet" adlı mizah sayfasını bir süre yönetti.

Özellikle sendika dergilerine, sanat, meslek, çocuk dergilerine karikatürler yaptı. Çocuk kitapları resimledi. Kitap kapakları yaptı.

Mizah dergilerinde hiç çalışmadı. (Yalnız *Çivi* adlı mizah dergisinde bir süre tek karikatürleri yayınlandı).

1978

"Akdeniz Akdeniz" adlı bir karikatür sergisini dört arkadaşı ile birlikte hazırladı. Sergi Antalya ve Kıbrıs başta olmak üzere bir çok yerde yinelendi.

MAYIS 1980

Belediyeler Birliği'nde 'Uygarlığın Beşiği Akdeniz' adıyla uluslararası bir karikatür yarışmasının gerçekleşmesine önayak oldu.

1980-84

Yıllar sonra Akademiye bağlı "UESYO"da (Uygulamalı Endüstri Sanatları Yüksek Okulu) öğretim görevine yeniden döndü. Bu kez çizgi film eğitimi verdi. Bu okul daha sonra kapatıldı.

Öğrencileri 1982'de Akşehir çizgi film yarışmasında tüm dereceleri, 1983'de Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Trafik konulu çizgi film yarışmasında iki ödülden birini aldılar.

Aynı dersi Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Canlandırma Sanatları Bölümü'nde 1990 yılından itibaren öğretim görevlisi olarak sürdürdü.

1980-81-83-84-85 ve 92 yıllarında Çağdaş Gazeteciler Derneği tarafından altı kez "Yılın Gazetecisi" seçildi.

1981

İsviçre'de Sammlung Karikaturen & Cartoon Basel müzesi tarafından 23 adet karikatürü satın alındı.

1982

Rodos'ta Beysun Gökçin ve Vangelis Pavlidis ile birlikte "Tek Başına Gülünmez" adıyla sergi açtı. Bu sergi, 22 Eylül 1988'de Atina'da tekrarlandı.

1983

Rodos sergisini kişisel olarak Bodrum Mavi Galeri'de yineledi.

İki kez de Almanya'da Darmstad 1984'de ve Mühin'de 8 Kasım 1986'da kişisel sergiler açtı.

1986

Ankara Dost Sanat Ortamı'nda ve Romanya'da Petroşani kentinde kişisel sergi açtı. Kıbrıs'a bir Türk Karikatür sergisi götürdü.

1987

Bulgaristan Gabrovo Bienali sergisine onur konuğu olarak katıldı.

14 Mart 1990

Tabipler Odası tarafından, "Basın-Sağlık Hizmet Ödülü"ne layık görüldü.

12 Eylül 2005

Ankara Doku Sanat Galerisi'nde "Demirel ve Demokrasi" sergisi açtı.

Ödülleri

1967 TMTF Uluslararası Kültür Şenliği Karikatür Yarışması'nda üçüncülük ödülü.
1969 Hisar Kısa Film Yarışması'nda "Cumartesi Pazar" adlı film ile birincilik ödülü.
1970 TRT Kültür, Bilim, Sanat Ödülleri Yarışması'nda "Sansür" adlı çizgi film ile Büyük Ödül.
1978 Üsküp Uluslararası Karikatür Yarışması'nda "Silahsızlanma" konulu çizgisi ile Onur Ödülü.
1983 Tokyo'da *Yomiuri Shimbun* yarışmasında Excellence Ödülü.
1984 Skobje Mizahi Afişler yarışmasında Osten Ödülü.
2001 Hollanda Deventer Cartoon Festivali'nde Altın Kalem Ödülü.
2002 Fransa St. Just-le-Martel'de En İyi Yabancı Basın Çizeri Ödülü.
2003 Akşehir'de Nasreddin Hoca Altın Eşek Gülmece Ödülü.
2003 Kapadokya Ürgüp Yarışması birinciliği.
2004 Ankara Karikatür Vakfı tarafından da Yılın Karikatürcüsü Ödülü.
2004 Eskişehir Anadolu Üniversitesi tarafından Hizmet Ödülü.
2005 *Nokta* dergisi, halkın oyları ile Doruktakiler Ödülü.

Yayınlanmış Eserleri

Sansür (1977) Gözlem Yayınevi
Böyük Türkiye (1978) Gözlem Yayınevi
İki Minik Kentli (1980) Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Yayını
Gözağrısı (1986) Metis Yayınevi
Sus ve Dinle (1989) Pan Yayınevi
Pencereler (1993) Arkeoloji ve Sanat yayınları
İstanbul (1986) Çekül Vakfı Yayınları
Yaza Çize (1998) İris Yayınları
Yürüyenler (1999) Metis Yayınevi
Bu Kitabın Kuyruğu Var (2003) YGS Yayınevi
Yüzyüze (2005) Pan Yayınevi

Acar, Kuzgun 204, 315, 317, 488
Ağaoğlu, Adalet 315
Ağaoğlu, Samet 368
Ak, Behiç 264, 430, 431, 432, 433, 435, 437, 449, 466, 467, 482
Akidil, Şadiye 493
Akozan, Feridun 161
Aktuna, Aydın 112, 113, 149
Akyol, Ercan 334, 383
Alpay, Şahin 500
Alpdoğan, Hacer 12
Altan, Çetin 455
Altıntaş, Kadri 147
Altıntaş, Yurdaer 557, 558
Anadol, Köksal 225, 226
Aral, Oğuz 280, 331, 332, 335, 336, 376, 377-380, 383-386, 387
Arat, Agop 457
Arda, Hayri 101, 108, 112, 113
Arıburnu, Orhan Murat 315
Arıkan, Ülker 481
Arıkdal, Lale 319
Armay, Berke 307, 309
Arolat, Osman Saffet 5, 217, 301, 302, 423, 463
Artunkal, Fatma 448
Assadipur, Bican 411
Aşçı, Ümit 310, 550
Atabek, Erdal 474
Ataç, Engin 561, 566
Aybar, Mehmet Ali 239

Balaban 344
Balcıoğlu, Semih 260, 261, 263, 368, 377, 378, 414, 558
Balkanlı, Nuran 44
Baransel, Ahmet Nurettin 35, 44, 45
Bardakçı, Ulaş 320
Barışta, Üstün 550
Başlangıç, Celal 470
Bayar, Celal 336
Behramoğlu, Namık 370, 491
Bener, Erhan 493
Benice, Ateş 466, 468, 561
Benli, Mehmet 169
Berkel, Sabri 152
Beyatlı, Yahya Kemal 448
Bıçakçıoğlu, Sinan 260, 261, 269, 271, 398, 404
Bingöl, Cemal 125, 126, 128, 129
Biret, İsmail 163
Birgit, Orhan 421
Boncuk Ömer 110, 111
Boran, Behice 482
Born, Adolf 442
Bosc 326
Boyla, Gürsel 480, 481

Bozis, Yorgo 550
Bozok, Erdoğan 437
Buck, Pearl S. 43
Bugay, Umur 507
Burak, Ratip Tahir 15, 96, 368
Buratti, Totti 449, 450
Bush, George W. 389
Büyükdoğan, Orhan 168
Büyükerşen, Yılmaz 561

Calvet, Corin 461
Capp, All 349, 398
Cavallo 442
Caron, Leslie 198
Cem, İsmail 455
Cemal, Hasan 468-470, 474
Ceyhun, Demirtaş 456
Chaplin, Charlie (Şarlo) 277, 325, 389, 398, 553
Coni 309, 310

Çağlar, Emel 518
Çapek, Karel 365
Çetin, Yalçın 261, 330, 485
Çeviker, Turgut 432, 436
Çiftçi, Köksal 419
Çiller, Tansu 481
Çizgen, Başak 494
Çizgen, Gültekin 241, 255, 280, 291, 320, 420, 486

Dal, Güney 301, 319
Dalan, Bedrettin 429, 434
Dali, Salvador 338, 364, 365
Dalokay, Vedat 456
Danyal, Nezih 334, 383, 404
Deli Ayşe 51, 52, 56
Demirant, Tahsin 168
Demirci, Latif 383, 404
Demirel, Selçuk 334, 383
Demirel, Süleyman 258, 272, 505
Demirok, Erhan 162, 163
Deniz, Metin 246, 312, 315, 320, 329, 330, 533
Dickens, Charles 43
Dinçer, Erdinç 345
Dinçer, Gönül 325, 326
Disney, Walt 385, 386
Doğan, Ferruh 261, 263, 368
Doğu, Orhan 168
Dostoyevski, Fyodor Mikhailovch 243
Dölek, Sulhi 507
Duman, Mehmet 206, 207, 209, 210

Ecevit, Bülent 283
Eflatun Nuri 267, 268, 368, 404, 414
Ekmekçi, Mustafa 457, 459
Emiroğlu, Selma 345
Engin, Aydın 563, 564, 565
Ener, Sevil Güner 280-282, 284-286, 312
Eldem, Sedad Hakkı 222-224, 225, 226, 227, 533, 542
Epischtein (profersör) 78
Erbulak, Altan 341, 502
Eren, Eşref 190, 313, 314
Eremektar, Mustafa 342
Erez, Cemal 561
Erez, Meral 561
Erez, Selçuk 474
Ergönültaş, Ergin 383, 386
Erkmen, Bülent 289, 557, 558

Erkmen, Nevzat 465, 466
Erkün, Sefa 305
Ertekin 89
Ertekin, Cumhur 194, 217
Eyüboğlu, Bedri Rahmi 138, 245, 278, 448

Franco 421
François, André 441
Frosch, Franz 73
Fukuyama, Francis 392, 396

Gerçek, Selahattin 168
Gezer, Hüseyin 292
Girgin, Nuriye 104
Gogol, Nikolay Vasilyeviç 365
Gombrich, Ernst H. 268
Gorbon, Bedii 227
Gökçe, Gündüz 225, 536
Gökçe, Ramiz 15
Gökdemir, Oryal 516
Göker, Yurdagün 435
Gökhan, Neyyir 13, 14, 155
Gönel, Seydali 333, 383
Gönensin, Okay 462, 464, 469
Güleryüz, Mehmet 171, 258
Gülgeç, İsmail 438, 466, 468
Göral, İnal 314
Gözen, Erim 560, 561
Güney, Yılmaz 317
Günyol, Vedat 362
Gürsel, Yücel 289, 332

Hafız Amca 18
Handan, Mehmet Ali 243
Herzen, Aleksandr 388
Hızlan, Doğan 506
Hilav, Selahattin 315
Hitler, Adolf 389
Hall, Mary 548
Hulusi, İhap 498

Ilgaz, Rıfat 506

İnönü, İsmet 404
İsvan, Ahmet 422
İzgü, Muzaffer 520

Kanık, Orhan Veli 437
Kaleşi, Ömer 185
Kalyon, Salih 555
Kapısız, Sadi 163
Kaptan, Arif 125, 126
Kaptan, Hasan 125
Kart, Musa 404
Katoğlu, Murat 311
Kaytmaz, Yalçın 137, 138, 144, 145, 155, 324, 550, 552, 554
Kemal Tahir 208
Kırdar, İsmet 168
Kırıkoğlu, Kâmil 282, 283, 284, 292
Kısakürek, Necip Fazıl 278
Kolbek, Ergin 165, 231, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 255, 357
Kolukısa, Can 428
Koraman, Bedri 122, 339, 368
Korat, Asuman 99, 100
Korat, Suna 100
Köksal, Artanç 163
Köksal, Mehmetcan 456
Kökten, Gören 153, 168
Kulaksız, Selçuk 333
Kurtböke, Oktay 457, 458

Kurtcebe, Nuri 383
Kutlar, Onat 550

Lautrec, Toulouse 337
Lenica, Jean 307
Lokman, İsmet 163

Maden, Sait 498
Madran, Şahabettin 256, 291
Marceau, Marcel 345
Marx, Karl 233
Medet Kalfa 14
Matsushima, Ritsuko 442
Melek Hanım 12
Mendelssohn, Bartholdy Felix 163
Menderes, Adnan 185
Meral, Necip 483
Meriç, Nezihe 282
Meriç, Rıfkı Melül 221-223
Mine 92
Mişel (Mösyö) 174
Montgolfier Kardeşler 78
Moravia, Alberto 43
Mordillo, Educa Crowd 215, 404
Mu, Leng 213
Müren, Zeki 532, 534, 535

Nadi, Berin 473
Nadi, Doğan 472
Nadi, Nadir 472
Nadir, Cemal 445
Nahabaş, Nur 489
Nahabaş, Polat 421, 489
Naime Abla 14
Napolyon 71
Nart, Şanver 168
Nâzım Hikmet 195, 412
Nesin, Aziz 317, 365, 411, 470, 471, 537-543, 556
Nieuwendijk, Peter 443
Noyan, Kemal 129, 130, 132
Nun, Niyazi 472

Oğuz, Atanur 433
Oğuz, Orhan 555
Omay, Necla 238-245
Onur, Özcan 289
Olgaç, Sema 530-532
Olgunsoy, Merdol 118, 124
Oral, Ahmet Muhtar 9, 10, 12, 16, 19, 22, 43, 75
Oral, Deniz (Akidil) 467, 482, 483, 487, 490-494, 497, 498, 499, 509-514, 516-518, 526, 530, 557
Oral, Fatma Şerife 8-10, 12, 13, 19, 75, 494
Oral, Filiz (Çizgen) 75, 241, 255, 420, 486, 488
Oral, İkbal 16
Oral, Memduha 8, 16
Oral, Mümtaz 16
Oral, Osman 16, 18
Oral, Sema 264
Ortaç, Yusuf Ziya 167

Öngören, Ferit 335, 378, 414, 416, 421, 422
Örer, Fuat 507
Özal, Turgut 372, 500-505
Özbek, Yılmaz 118, 119, 124
Özer, Kemal 342
Özertem, Tekin 561
Özgentürk, Ali 301, 302

Pavlidis, Vangelis 443
Pessoa, Fernando 448
Picasso, Pablo 270, 364-366, 437
Polat, Mehmet 378, 383
Poroy, Semih 333, 429

Rembrandt 408
Rosetti, Guilliano 442
Rozental, İzel 264, *569*
Rousseau, Jean-Jacques 43

Sabahattin Ali 43
Sabuncu, Başar *555*
Sağır, Necati 289
Saran, Nuri 268-270
Sarıcıoğlu, Necip 310
Sempe, Jean Jacques 215, 404
Senan, Emre 468, *557*, *558*
Selçuk, Füruzan 318
Selçuk, İlhan 169, 468, 469, 474
Selçuk, Turhan 122, 169, 317, 318, 319, 333, 368, 378, 404, 414, 422, 455, 456, 489
Sirmen, Ali 473
Sola, Vasquez de 421
Soner, Ahmet *550*, *554*
Soyöz, Haslet 334, 382, 383, 466, 468
Soysal, Sevgi 282
Söğütlüoğlu, Güner 168
Sönmez, Şule 319
Sözer, Vural *507*
Steinbeck, John 43
Steinberg *265*
Stravinski, Igor 136, 137, 144
Su, Ruhi 238
Sümbül Teyze 14
Sümer, Dinçer 94, *95*
Sür, Dehen 319-323, 330-332, 484, 485, 487-491

Şatıroğlu, Âşık Veysel 202
Şefik, Halim 343
Şekeroğlu, Sami 289
Şen, Necdet 468
Şengil, Salim 282
Şeren, Bülent 167
Şevkedov, Veli 489

Tacer, Nazan 461
Tamar, Turan *305*
Tamer, Erdoğan 421
Tamer, Ülkü *257*, *258*
Tan, Fikret *534*
Taner, Haldun 315
Tanrıkorur, Çinuçen 344
Tansuğ, Sezer *355*
Talayman, Toto Metin 163, 168
Tarık Dursun K. 343
Taşkeser, Belkıs (Bener) *551*
Taylan, Orhan 298, 317, 324, 325-327, 328, 329, 478
Temel, Halis 190, *534*
Terzi İrfan 136, 138
Tevfik Fikret 14
Tezcan, Müşerref 380
Tırtıl Paşa 428
Tikveşli, İsmail 234, 235
Tim 361
Tuncer, Erol 110, 112
Tuncer, Gülsen 236
Tüblek, Nehar 341
Türkali, Deniz 236

Uçar, İrfan 328
Ulusel, Mehmet 466
Ulvi, Ali 368, 461, 474, 475
Ural, Yalvaç 467
Uşaklıgil, Emine 463, 464, 466, 469
Uygur, Alper 333, 489

Üldaş, Mesut 163
Ülgen, Meray 307, 550
Ülken, Aydın 289, 290, 433-435

Varlık, Utku 163

Yamanoi, No-rio 338
Yaşar Kemal 315, 323, 376, 473
Yaşar, Tonguç 368, 561
Yerasimos, Marianna 510
Yenigün, Bekir 328
Yıldız, Bekir 315
Yılmaz, Mesut 502, 503
Yontan, Gürel 312, 324, 330, 431, 533, 551, 555
Yurdatap, Kadri 561

Zembat, Keriman 282
Zihni Paşa 14
Zobu, Vasfi Rıza 428
Zoto, Kasım 547

NEHİR
SÖYLEŞİ
—18—

Bütün kadınları seven, bazı kadınlarca sevilen hüzünlü bir çizerin hayat hikâyesi

KİTAP
SKB 34551 UMM

ISBN 975-458-680-2
9 789754 586800

KDV dahil fiyatı
22 YTL

Kapak fotoğrafı: Haluk Çobanoğlu